

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**MODERNIZAREA SOCIAL-POLITICĂ
A REPUBLICII MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL EXTINDERII PROCESULUI
INTEGRAȚIONIST EUROPEAN**

CHIȘINĂU • 2018

CZU [32+34](478):061.1EU(082)=135.1=111=161.1
M 85

Culegerea este recomandată pentru publicare
de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Lucrarea este consacrată cercetării științifice a problemelor de înaltă complexitate ce țin de modernizarea Republicii Moldova în contextul necesităților de reformă democratică și dezvoltare, inclusiv prin implementarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. Culegerea de articole conține relieful coordonatelor conceptual-teoretice și politico-juridice, instituțional-electorale și social-economice ale modernizării, ale impactului contextului regional și ale transformărilor geopolitice asupra acestui proces complex.

Culegerea este adresată factorilor de decizie din cadrul administrației publice de diferite niveluri și caracter, cadrelor științifice și științifico-didactice, reprezentanților societății civile, tuturor celor care manifestă interes față de problemele elucidate.

Redactor științific: Victor JUC

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Copertă: Vitalie LECA

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist European / Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice; red. șt.: Victor Juc. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018 (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). – 512 p.: fig., tab.

Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Bibliogr. la sfârșitul cap.

ISBN 978-9975-3043-8-2.

[32+34](478):061.1EU(082)=135.1=111=161.1

M 85

ISBN 978-9975-3043-8-2.

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018

INTRODUCERE

Această culegere întrunește douăzeci și două de articole științifice elaborate în rezultatul valorificării proiectului instituțional „Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european”. Obiectivele proiectului constau în cercetarea științifică interdisciplinară a politicilor de modernizare politico-juridică și social-economică a Republicii Moldova prin implementarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în baza Planurilor naționale de Acțiuni, identificând progresele și regresele, prin definirea unor mecanisme capabile să asigure consolidarea capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat, a autorităților administrației publice de diferite niveluri și a altor componente ale sistemului politic, inclusiv cultura politică și coordonata ei - cultura electorală, analiza proceselor de reformă democratică și de democratizare, participarea politică a cetățenilor și implicare nemijlocită a societății civile în adoptarea deciziilor la nivel de politici de stat și în asigurarea controlului asupra activității instituțiilor de stat, examinarea conținutului relațiilor Republicii Moldova cu unele state din proximitate și cu structuri de cooperare internațională de caracter multilateral, reliefând parteneriatele transnaționale și politicile educaționale în spațiul cultural valoric european.

Proiectul implică aportul la elaborarea cadrului conceptual-teoretic și definirea reperelor științifico-aplicative indispensabile cercetării interdisciplinare și pluridisciplinare în complex a proceselor de modernizare politico-juridică și social-economică a Republicii Moldova prin valorificarea opțiunii strategice europene, realizarea parcursului european prin asociere politică și integrare economică reprezentând un proiect de țară de dezvoltare prin reformă democratică. Proiectul instituțional include două blocuri de probleme – politica internă și politica externă/ relații internaționale, în contextul implementării prevederilor Acordului de Asociere politicii interne revenindu-i primordialitate în raport cu politica externă. Ideea fundamentală rezidă în următoarele: valorificarea parcursului european este în măsură să asigure esențial modernizarea Republicii Moldova prin reformă democratică și, totodată, ca funcție a dezvoltării statului și a societății, solicitând voință politică și deschidere, consolidarea democrației (reprezentative și participative), angajarea societății civile în procesul public decizional și proclamarea integrării europene în calitate de obiectiv strategic de dezvoltare a țării.

Oportunitatea și semnificația investigațiilor științifice realizate sunt amplificate de faptul că Republica Moldova continuă „să naufragieze” în condițiile tranziției cu autoritate redusă a statului, lipsă a coeziunii sociale, administrație publică slab dezvoltată, precaritate a relațiilor dintre putere și opoziție, derapaje de la principiile și normele democratice, personificare înaltă a opțiunilor politice, justiție selectivă, economie nefuncțională de piață, probleme demografice grave, pierdere a capitalului uman, corupție endemică, societate civilă foarte puțin prezentă în procesul decizional și de control democratic, migrațiune masivă, imitarea democrației, mass-medie aservită, vulnerabilități la adresa securității și apărării naționale, inclusiv pericole de tip hibrid și nu în ultimul rând, abaterile calendaristice și restanțele în implementarea prevederilor Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

În ordinea reliefată de idei, remedierea prin minimizare a acestor și altor carențe poate fi realizată prin recomandările expuse în prezenta culegere. Este absolut necesar ca politica de stat să fie fundamentată științific, asigurându-se, în asemenea manieră, rezultate eficiente și cu grad înalt de rentabilitate. Republica Moldova dispune de capital uman de proporții elevate, dar care nu este folosit eficient și se impune de a-l folosi corect și cu randament mult mai înalt pentru modernizarea statului și a societății, pornind de la om și finalizând cu omul, asigurându-i-se drepturile și libertățile fundamentale, implementând europenizarea în condițiile conservării și fortificării tradițiilor naționale viabile.

Victor JUC,
doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar, coordonator al ediției

CAPITOLUL I

COORDONATE CONCEPTUAL-TEORETICE ȘI POLITICO-JURIDICE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

În acest capitol și-au găsit reliefare probleme ce țin de instituționalizarea și evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova în condițiile tranziției, raportul dintre puterea elitelor și puterea birocratică prin prisma modernizării politice și impactul migrației abordat în contextul modernizării Republicii Moldova.

1.1. EVOLUȚIA RELAȚIILOR DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ DE LA PARTENERIAT ȘI COOPERARE LA ASOCIERE ȘI INTEGRARE

1.1. EVOLUTION OF THE RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE EUROPEAN UNION FROM PARTNERSHIP AND COOPERATION TO ASSOCIATION AND INTEGRATION

Summary

Relations between the Republic of Moldova and the European Union in political and legal terms include three stages, as lines of demarcation serving the signing of the Partnership and Cooperation Agreement on 28 November 1994, which established the institutional foundations for the development of relations between the parties and the Agreement Association on 27 June 2014, raising the political and legal framework of relations between signatories on a qualitatively new level. The implementation of the provisions of the Association Agreement with the European Union through the implementation of the National Action Plans is by nature a complex process of political-juridical and socio-economic modernization through the democratization and Europeanization of the state and of the society of the Republic of Moldova, under conditions of preservation and development of viable national traditions, the general and the individual co-exist harmoniously and complement each other. Modernizing the country by joining the European Union is a strategic priority and an opportunity to capitalize, as the reform process needs to be sustained and strengthened by financial,

logistical and technological assistance, advice and opening up, otherwise it will continue to ship in the gray area, remaining a country with low levels of living, a high degree of labor emigration, territorially disturbed, unstable, corrupt and with quite high arrears in the chapters of the independence of justice, good governance, media freedom and efficient public administration.

Actualitatea și importanța subiectului abordat sunt determinate în plan cognitiv de necesitatea mai bune cunoașteri a evoluției relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, sub aspect explicativ de oportunitatea mai bune lor explicări și înțelegeri, iar pe coordonata aplicativ-praxiologică - de indispensabilitatea de a imprima valoare și utilitate unor concepte și metode pentru a contribui atât la dezvoltarea studiilor europene ca demers științific, cât și la rezolvarea unor probleme de ordin practic (implementare, corectare, amendare, modelare) ce vizează dinamica relațiilor dintre cele două părți.

Scopul trasat rezidă în efectuarea unei cercetări complexe de caracter interdisciplinar în plan metodologic și pluridisciplinar sub aspect epistemologic a instituționalizării și evoluției relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, pentru a identifica realizările și restanțele în implementarea angajamentelor asumate, a determina oportunitățile de valorificat și constrîngerile de depășit, fiind propuse unele recomandări fezabile de apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană, proces asociat cu modernizarea politico-juridică și social-economică.

Republica Moldova este un stat european din punct de vedere geopolitic și cultural-civilizațional, realizarea integrării europene și a vocației europene a poporului său reprezentînd două componente ale interesului național [1, p. 708 - 709]. Prin esență și semnificație, interesul național trasează obiectivele fundamentale de dezvoltare a societății și statului, solicită mobilizarea și canalizarea eforturilor pentru realizarea lor, determină opțiunile strategice atât de politică internă, cât și de politică externă, aflate în strînsă interconexiune. Interesul național reprezintă un ansamblu de factori care determină prioritățile strategice de dezvoltare a poporului și statului, avînd o încărcătură valorică fundamentală și constituind un indiciu al capacităților de a propune și de a soluționa obiective directe, atât prin politica internă, cât și prin politica externă. Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în plan politico-juridic includ trei etape, în calitate de linii de demarcațiune servind semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare la 28 noiembrie 1994, document care a stabilit fundamentele instituționale de dezvoltare a raporturilor dintre părți, și a Acordului de Asociere la 27 iunie 2014, ridicînd cadrul politico-juridic al relațiilor dintre semnatari pe o treaptă calitativ nouă.

Prima perioadă, 1991-1994, nu prezintă în sine altceva decât căutări de precizare a pozițiilor și identificarea cadrului juridic de inițiere a dialogului politic dintre părți. Luînd act de transformările care se desfășurau în spațiul ex-sovietic, Comunitatea Economică Europeană demarează la sfîrșitul anului 1991 procesul de redefinire a strategiei cu noile state independente, acțiuni care, în linii mari, au fost finalizate către octombrie 1992 prin adoptarea recomandării Comisiei Europene de a negocia acorduri de parteneriat și cooperare. Această decizie a fost fundamentată pe următoarea supoziție: Acordul de Cooperare și Comerț încheiat cu fosta Uniune Sovietică devenise insuficient pentru țările angajate în procesele de democratizare instituțională și edificare a economiei de piață din cauza că este ancorat pe cadrul strict comercial-economic, pe cînd Acordul European propus unor țări ex-socialiste conține prevederi politice și economice pe care statele ex-sovietice, cu excepția celor baltice, nu sunt în măsură să le îndeplinească în totalitate și, prin urmare, li se propune un acord de tip intermediar, ancorat pe promovarea cooperării, sprijinirea construcției instituționale și consolidarea societății civile, dezvoltarea dialogului politic și deschidere. În acest sens, acordurile de parteneriat și cooperare, pe de o parte, și acordurile de asociere și stabilizare, pe de alta, prezintă prin esența și caracterul lor două abordări regionale distincte ca obiectiv final și spațiu de aplicare, plasînd relațiile dintre părți pe diferiți vectori. Însă declanșarea negocierilor privind semnarea unui acord de parteneriat și cooperare s-a lăsat foarte mult așteptată, practic pînă la începutul anului 1994, inițiativa demarării dialogului aparținînd părții moldovenești, care, prin scrisorile oficiale semnate de către Președintele M. Snegur, a constatat că Republica Moldova practic a rămas unica țară din spațiul central-european a cărei relații cu Uniunea Europeană n-a depășit nici faza incipientă a edificării cadrului politico-juridic. Odată inițiat, dialogul politic nu s-a bucurat de permanență și consecutivitate, principalele cauze fiind:

1. Republica Moldova nici n-a știut cum și nici n-a putut să se impună pentru a fi inclusă în lista de priorități strategice ale Uniunii Europene datorită lipsei unei forțe politice eficiente și consecvente care s-ar fi identificat cu integrarea europeană și ar fi promovat aceste procese de apropiere graduală și aderare prin activități concrete și mediatizate de sensibilizare a europenilor, reformare și consolidare democratică a capacităților instituțiilor puterii de stat, edificare a economiei funcționale de piață;

2. incertitudinea cursului politic promovat de Republica Moldova atît în interior, cît și în exterior, inconsecvență exprimată prin calitatea precară a reformelor și alternanța priorităților strategice de politică externă, proeura-

siatice/proeuropene, turnuri care au insuflat neîncredere. Concepția politicii externe a Republicii Moldova din 8 februarie 1995 prevede în mod expres că „integrarea europeană este un obiectiv major și de perspectivă”, însă „stabilitatea politică și succesul reformelor” depinde de caracterul relațiilor din altă direcție, care nu este alta decât Comunitatea Statelor Independente [2, p.97];

3. Chiar dacă Uniunea Europeană a anunțat abordarea diferențiată a statelor din spațiul ceseist, luînd ca bază așezarea geografică și capacitățile fiecăruia în parte, totuși, acestea au fost tratate ca pe un segment de influență și interes geopolitic al Federației Ruse, întietatea cronologică în procesele de semnare și implementare a acordurilor de parteneriat și cooperare aparținînd Federației Ruse.

4. Uniunea Europeană a tratat Republica Moldova ca pe un segment al intereselor geopolitice și geostrategice ale Federației Ruse, aranjamente care s-au menținut pînă la declanșarea evenimentelor din Ucraina din anii 2013 – 2014.

Perioada a doua, 1994-2014, a debutat prin Acordul de Parteneriat și Cooperare din 28 noiembrie 1994, care a instituționalizat relațiile dintre părți, ridicîndu-le la nivel de parteneriat și fundamentîndu-le pe valori democratice și pe un cadru politico-juridic mai avansat. Acordul a consacrat Republicii Moldova calitatea de partener direct al Uniunii Europene și a oferit baza normativă pentru angajarea unui dialog autentic pe multiple planuri, urmărindu-se, cu predilecție, imprimarea dimensiunii politice proceselor de cooperare și identificarea mijloacelor noi pentru permanentizarea dialogului. Trebuie de remarcat însă, că, deși comportă o semnificație deosebită, Acordul nu conține o finalitate politică clară în sensul asigurării integrării europene graduale, Republica Moldova fiind circumscrisă geopolitic unui spațiu față de care Uniunea Europeană n-a fost pregătită să abordeze o strategie integraționistă pînă la evenimentele declanșate în Ucraina în anul 2013 și reconfirmîndu-i-se apartenența geopolitică de zonă ex-sovietică.

Acordul a stabilit obiectivele parteneriatului între părți, care, potrivit art. 1, constau în elaborarea cadrului necesar pentru realizarea dialogului politic, menit să permită dezvoltarea relațiilor politice; promovarea comerțului, investițiilor și a relațiilor economice armonioase pentru a încuraja dezvoltarea lor durabilă; asigurarea bazei pentru colaborarea în domeniile legislativ, economic, social, financiar și cultural; susținerea eforturilor Republicii Moldova de edificare a democrației, dezvoltarea economiei și finalizarea tranziției la economia de piață. Parteneriatul este edificat pe respectarea democrației, principiilor dreptului internațional, a drepturilor omului și economiei de piață (articolul 2), dialogul politic (articolul 6) urmînd să contribuie la fortificarea relațiilor dintre părți, inclusiv prin creșterea nivelului de convergență economică și la sporirea gradului

de convergență a pozițiilor pe problemele internaționale de interes reciproc, cum ar fi stabilitatea și securitatea în Europa, fiind prevăzute anumite proceduri și mecanisme (articolul 8).

Părțile contractante s-au angajat, potrivit articolului 10, să-și acorde clauza națiunii celei mai favorizate în domeniile privind impozite și taxe vamale pe importuri și exporturi, inclusiv metodele de perceperea lor, regulile de achitare a taxelor vamale, tranzitul, depozitarea mărfurilor și transportarea, taxe și alte impozite interne de orice natură aplicate direct sau indirect la mărfurile importate, regulile privind vânzarea, cumpărarea, transportarea, distribuirea și folosirea mărfurilor pe piața internă. Însă aceste prevederi nu se aplică la avantajele acordate în scopul creării uniunii vamale sau zonei de liber schimb. Vom preciza că acest document, conform articolului 4, conține posibilitatea instituirii zonei de liber schimb, prin perfectarea unui acord nou, însă numai în condițiile avansării Republicii Moldova în procesul de reforme economice, iar primele consultări fiind preconizate pentru anul 1998, dar care, în realitate, au început în 2010.

Acordul de Parteneriat și Cooperare prevedea instituirea Consiliului de Cooperare, fiind abilitat cu examinarea problemelor bilaterale sau internaționale de interes comun (articolul 82), compus, pe de o parte, din membri ai Consiliului Uniunii Europene și ai Comisiei Comunităților Europene, iar pe de alta, din membri ai Guvernului Republicii Moldova, președinția fiind exercitată prin rotație (articolul 83). Consiliul, potrivit articolului 84, a fost asistat de Comitetul de Cooperare, compus de reprezentanți ai părților la nivel de înalți funcționari, delegându-i unele dintre competențele sale, iar Comitetul Parlamentar de Cooperare a fost constituit pentru a deveni un for de întruniri și schimburi de opinii pentru membrii Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova (articolele 87, 88) [3].

Prin urmare, semnificația Acordului de Parteneriat și Cooperare constă în stabilirea relațiilor de parteneriat pe orizontală, acest document le instituționalizează și trasează domeniile de cooperare, dar fără a conține o finalitate bine definită și a determina perspectivele de „integrare treptată în Uniunea Europeană”, deși în Concepția politicii externe a Republicii Moldova este numit „primul pas în această cale”. Este important de precizat că Direcția „Integrare Europeană” a fost creată în cadrul Ministerului Afacerilor Externe numai în ianuarie 1998, iar primul program de guvernare cu adevărat proeuropean, chiar dacă s-a caracterizat prin lacune serioase, ar putea fi numit cel propus de Cabinetul I. Sturza în martie 1999. Considerăm, în ordinea reliefată de idei și acțiuni, că Republica Moldova a întârziat foarte mult la capitolul demararea procesului de apropiere de Uniunea Europeană, limitându-se, mai

degrabă, la o retorică nu atât speculativă, cât neconcretizată și neașezată pe un suport real. În opinia noastră, este o întârziere de circa 20 de ani în materia apropierei și realizării integrării europene.

De fapt, Republica Moldova a încercat de câteva ori să se distanțeze conceptual și geopolitic de spațiul ex-sovietic, sperînd la un alt tratament, mai preferențial, din partea Uniunii Europene, cele mai reușite tentative au fost acceptarea ei în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est în anul 2001 și în cadrul Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est în anul 2006, nemaivorbind de alte structuri și instrumente subregionale, precum Inițiativa Central-Europeană (1996), Acordul de Liber Schimb în Europa Centrală (2007). Vom nota că structurile și inițiativele de nivel subregional reprezintă pentru Republica Moldova un domeniu destul de important, complementar procesului de integrare europeană, asigurîndu-i avantajul de a participa la activitățile organismelor plasate în mai multe spații geopolitice: sud-est-european, central-european, din bazinul Mării Negre și din Comunitatea Statelor Independente.

Acordul de Parteneriat și Cooperare a intrat în vigoare la 1 iulie 1998 (pentru comparație: la 30 martie 1998 cinci țări din „primul val” nominalizat pentru extindere, inclusiv Estonia, deja demarase negocieri pe marginea acquis-ului comunitar de integrare în Uniunea Europeană). Vom nota că în afară de oportunitățile menționate, acest document a făcut posibilă aprofundarea și extinderea programului TACIS (Asistență Tehnică Comunității Statelor Independente), care, fiind un mecanism important de implementare a Acordului, și-a lărgit cadrul de asistență tehnologică și financiară, pe de o parte, iar pe de alta, a venit cu suport la edificarea economiei de piață, angajarea dialogului și stimularea încrederii între cele două maluri ale Nistrului prin identificarea și realizarea proiectelor comune, consolidarea capacităților instituționale și promovarea cooperării transfrontaliere [4]. Se cuvine de subliniat că handicapul Republicii Moldova la capitolul integrare europeană a devenit sesizabil chiar din start, prin includerea ei nu în programul PHARE (Asistență în Reformarea Economică a Poloniei și Ungariei), ci în TACIS, primul instrument financiar-tehnologic (PHARE) dispunînd de capacități mult mai extinse, cum ar fi buget anual echivalat la circa un miliard și jumătate de euro; acordarea asistenței la racordarea legislațiilor naționale ale țărilor candidate la standardele Uniunii Europene [5].

Pasul decisiv în procesul apropierei integrării europene, dar și cea mai mare decepție țin de Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care a fost considerat, cu o doză de exagerare, un mecanism important de preparare a potențialilor candidați pentru aderare la Uniunea Europeană, supoziție fondată pe articolul 20 al Pactului – Uniunea Europeană apropie regiunea de perspectiva

unei depline integrări a acestor țări în structurile sale, iar în cazul celor care n-au încheiat acorduri de asociere aceasta se va realiza printr-un nou tip de relație contractuală. Fără îndoială, pentru Republica Moldova, acceptată în Pact la 28 iunie 2001, era foarte important să beneficieze de fondurile de stabilizare, fiind identificate 21 de domenii de interes prioritar, însă cu mult mai esențială se dovedea a fi tentativa de a se include în alt spațiu, situat geopolitic și conceptual mai aproape de Uniunea Europeană.

Însă Republica Moldova n-a putut fructifica deplin și decisiv oportunitățile apărute, dificultățile fiind de caracter intern (instabilitatea și capacitatea redusă de funcționalitate a instituțiilor democratice, disfuncționalități de comunicare între ramurile puterii de stat, managementul ineficient al resurselor umane, corupția practic omniprezentă, lipsa unei economii funcționale de piață, mediul ostil pentru investitori străini, concurența neloială, nivelul redus al nivelului de trai și calității vieții majorității oamenilor, migrația de muncă, restanțe serioase la capitolele ajustarea cadrului normativ și libertatea mass-mediei, asigurarea drepturilor omului, absența unei orientări proeuropene bine conturate, plenar asumate și susținute prin acțiuni concrete). Subliniem în context că dificultățile sunt și de proveniență externă, fiind de factură conceptuală (Republica Moldova n-a intrat în calculele inițiale ale autorilor Pactului), geopolitică (apartenența la Comunitatea Statelor Independente, plasarea în sfera de influență și interese geopolitice a Federației Ruse) și instituțională (subdiviziunea din cadrul Direcției Generale 1A a Comisiei Europene, abilitată cu gestionarea relațiilor cu Republica Moldova, este responsabilă în același timp de raporturile cu Rusia, Ucraina și Belarus). Insuccesul major înregistrat este că prin participarea la acest proiect Republica Moldova n-a izbutit să semneze un acord de asociere și a întârziat în realizarea parcursului european.

Perspectivile de integrare europeană a Republicii Moldova sunt diminuate prin lansarea în anul 2002 a Politicii Europene de Vecinătate, realizată prin planuri bilaterale de acțiuni care stabilesc agenda reformelor pe termen scurt și mediu: țările vecine, fiind supuse „europenizării”, dispun de posibilitatea de a se apropia de Uniunea Europeană, dar fără a avea acces la instituțiile ei fundamentale și a obține calitatea de stat membru într-un viitor apropiat. Fiind semnat la 22 februarie 2005, Planul de Acțiuni Uniunea Europeană - Moldova este un document politic menit să suplimenteze Acordul de Parteneriat și Cooperare, care rămânea baza validă pentru cooperare. Planul trasează 80 de obiective și 294 de acțiuni/măsuri de urmat în 7 domenii principale, majoritatea dintre ele fiind obiect al responsabilității autorităților Republicii Moldova.

Planul de Acțiuni a stabilit un set de priorități în domeniile incluse în Acordul de Parteneriat și Cooperare, acesta „rămânând baza valabilă pentru cooperare dintre Uniunea Europeană și Moldova”. Prioritățile trasate vizează depunerea eforturilor susținute pentru soluționarea viabilă a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova; consolidarea stabilității și eficienței instituțiilor ce garantează democrația și supremația legii; asigurarea respectării libertății presei și de exprimare; fortificarea capacităților administrative și judiciare; ameliorarea climatului investițional prin reforme structurale în vederea asigurării condițiilor nediscriminatorii, transparente și previzibile pentru afaceri, inclusiv prin lupta cu corupția; reluarea cooperării cu instituțiile financiare internaționale, implementarea acțiunilor vizând reducerea sărăciei, consolidarea creșterii economice asigurate de sectorul privat și durabilitatea fiscală; progresul spre un sistem eficient de management al frontierei pe toate sectoarele hotarului Republicii Moldova, inclusiv pe cel transnistrean; intensificarea luptei împotriva crimei organizate, inclusiv traficul de ființe umane; asigurarea eficienței managementului fluxului migrațional, inclusiv inițierea procesului vizând încheierea unui acord de readmisie între Republica Moldova și Uniunea Europeană [6].

Planul de Acțiuni a fost împărțit în următoarele compartimente: Dialogul politic și reformele; Cooperarea pentru soluționarea conflictului transnistrean; Reforma și dezvoltarea social-economică; Comerțul, piața și reforma regulatorie; Cooperarea în domeniul justiției și afacerilor interne; Transport, energie, telecomunicații, mediu și cercetări, dezvoltare și inovații; Contactele interumane. Specificăm lapidar că prin intermediul acestui document părțile au convenit să dezvolte dialogul și cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate, Uniunea Europeană s-a angajat să-și sporească participarea în procesul de identificare a soluțiilor conflictului din raioanele de est, respectând suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul hotarelor sale recunoscute internațional, iar cooperarea Republicii Moldova în activitățile Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est a fost declarată complementară implementării Planului de Acțiuni. Vom remarca, de asemenea, acțiunile de preparare a Republicii Moldova pentru a se integra în Spațiul European de Cercetare și în Programele Comunitare de Cercetare-Dezvoltare, consolidare a capacităților în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice pentru a susține economia și societatea, intensificarea contactelor și capacității regionale transfrontaliere prin preluarea oportunităților care au rezultat din extinderile Uniunii Europene, precum și ajustarea sistemului educațional la standardele țărilor comunitare și la prevederile procesului de la Bologna.

Planul de Acțiuni a contribuit la angajarea mai vizibilă și participativă a Uniunii Europene în Republica Moldova: numirea Reprezentantului Special pentru Republica Moldova (martie 2005), inaugurarea Delegației Comisiei Europene în Moldova (octombrie 2005), instituirea Misiunii de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (noiembrie 2005), deschiderea Centrului Comun de Vize pe lângă Ambasada Ungariei în Republica Moldova (aprilie 2007), aprobarea Regulamentului privind Preferințele Comerciale Autonome (octombrie 2007), nominalizarea Delegației Uniunii Europene (decembrie 2009).

Prin urmare, Planul de Acțiuni a actualizat dialogul dintre părți și a extins într-o anumită măsură oportunitățile de cooperare, plasând Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică ancorată pe conceptele de vecinătate și proximitate europeană, sprijinind participarea în Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est. Totuși, constatînd că eforturile de a fi inclusă în grupul țărilor din Balcanii de Vest, care se bucură de un alt tratament, mai preferențial, erau cu șanse destul de mici de realizare, din luna august 2007 Republica Moldova inițiază redefinirea pozițiilor sale în relațiile cu Uniunea Europeană, în sensul ancorării progresive în spațiul celor patru libertăți de circulație, pedalîndu-se pe facilitarea regimului de vize și, implicit, circulația liberă a persoanelor.

Lansarea Parteneriatului Estic la 7 mai 2009 a urmărit identificarea în fapt a unor capacități noi de aprofundare a relațiilor dintre părți prin extinderea domeniilor cooperării atît pe bilaterală, cît și la nivel multilateral, realizată în baza „principiilor implicării comune, diferențierii și condiționalității”. Domeniile principale de cooperare sunt structurate pe patru platforme tematice: democrația, buna guvernare și stabilitatea; integrarea economică și convergența cu politicile comunitare; contactele interumane; securitatea energetică [7]. Se impune de notat, de asemenea, că acest mecanism de finanțare și de asistență din partea Uniunii Europene conține două neajunsuri substanțiale: circumscrie din nou Republica Moldova în spațiul postsovietic și nu prevede o finalitate politică certă. Vom preciza că, deși sunt exprimate supoziții privind abordarea diferențiată în funcție de progresul realizat de fiecare stat, acest mecanism de cooperare include state cu diferite opțiuni privind relațiile cu Uniunea Europeană.

Obiectivele generale urmărite prin lansarea Parteneriatului Estic sunt ancorate pe apropierea politică și economică a statelor semnatare de Uniunea Europeană, promovarea securității, stabilității și bunei guvernări, facilitarea și încurajarea parteneriatului între structurile societății civile și guvernele statelor partener, încurajarea contactelor între oameni prin liberalizarea regimului de vize pe termen lung, îmbunătățirea securității energetice, desfășurarea

reformelor structurale și protecția mediului ambiant. Parteneriatul este fundamentat pe un spectru de valori, precum democrația și statul de drept, respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, economia liberă de piață și dezvoltarea durabilă. Parteneriatul cuprinde două dimensiuni: bilaterală, care presupune edificarea relațiilor mai strânse între Uniunea Europeană și fiecare stat semnatar prin acorduri care stabilesc caracterul și conținutul raporturilor contractuale dintre părți; multilaterală, care prevede elaborarea unui cadru nou de cooperare și schimbul de bune practici, fiind stabilite patru platforme sau domenii.

Implementarea prevederilor ce se conțin în platformele de cooperare menționate a solicitat lansarea unor inițiative directorii cu titlul de programe sectoriale, care au menire să sprijine realizarea obiectivelor generale pentru a obține rezultate fezabile. Astfel, lupta împotriva corupției și reformarea administrației publice țin de platforma nr. 1; facilitățile pentru întreprinderile mici și mijlocii, buna guvernare în domeniul mediului, comerțul și aproximarea reguletoare în domeniul comerțului în cadrul zonei de liber schimb sunt incluse în platforma nr. 2; aspectele ce vizează piețele energetice regionale, asistența energetică și diversificarea livrărilor energetice sunt încadrate în platforma nr. 3; promovarea managementului eficient de mediu, prevenirea dezastrelor naturale sau a celor provocate de om, fondul pentru finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii, programul integrat de gestiune a frontierelor se regăsesc în platforma nr.1.

Uniunea Europeană a pus accentul pe dimensiunea multilaterală a cooperării, acest areal fiind solicitat să formeze un spațiu de stabilitate la frontierele sale estice prin propunerea unui format nou de colaborare, exprimat prin programe sustenabile de reformă democratică. În realitate însă această inițiativă n-a impulsionat cooperarea între statele postsovietice, fiecare preferînd să negocieze direct și de unul singur cu Uniunea Europeană pe marginea problemelor sale din cauza că prioritățile strategice și obiectivele urmărite se dovedesc a fi total diferite, chiar dacă am putea identifica un substrat comun – modernizarea social-economică și politico-juruducă. Republica Moldova a încercat să obțină mai mult, considerînd absolut fondat că Uniunea Europeană poate să-i acorde asistența necesară pentru realizarea proceselor complexe de modernizare a statului și economiei, avînd ca suport de referință criteriile de preaderare și prevederile acquis-ului comunitar. Vom sublinia că, deși conține mai multe carențe, Parteneriatul Estic trebuie tratat ca pe o etapă importantă în realizarea parcursului european al Republicii Moldova.

Prin urmare, relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, fiind reglementate prin Acordul de Parteneriat și Cooperare, au evoluat lent și

s-au caracterizat printr-un grad relativ redus de intensitate și constanță. Cert este că Integrarea europeană a Republicii Moldova nu poate să fie realizată prin Politica Europeană de Vecinătate, care se dovedește a fi un instrument de promovare a „integrării regionale în afara hotarelor Uniunii Europene”, dar nu și de preaderare, deoarece se referă la diferite cadre instituțional-juridice. Este de precizat că prevederile incluse în Planul de Acțiuni și asumate de Republica Moldova au fost realizate în parte și cu întârziere, dovedindu-se a fi necesar de a prelungi acest document politic cu un an, iar unele dintre angajamente practic au fost date uitării, deși raportate și trecute lista celor executate. Considerăm că integrarea Europeană a Republicii Moldova reprezintă un proces bidimensional, care presupune eforturi și voință din partea ambilor parteneri. Acțiunile care trebuie realizate de Republica Moldova sunt mult mai variate și mai extinse, ea nu poate spera să fie acceptată decât numai când va corespunde exigențelor comunitare, condiționalităților revenindu-le un rol emblematic în evoluția relațiilor dintre părți.

Demararea la 12 ianuarie 2010 a negocierilor cu privire la perfectarea unui acord de asociere a reprezentat un pas determinant în procesul de apropiere a integrării europene a Republicii Moldova, urmărindu-se integrarea economică și asocierea politică. Urmărind atingerea acestui obiectiv strategic, a devenit absolut necesar nu doar să se angajeze expres în procesul de racordare a legislației naționale la cerințele comunitare, ci să-și consolideze capacitățile instituționale menite să asigure implementarea eficientă a legilor, altor acte normative adoptate pentru a corespunde exigențelor față de candidați. Este important de subliniat că integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană presupune beneficii și costuri de nivel și caracter atât național, cât și sectorial. Principalele categorii de costuri care trebuie asumate sunt:

1. costuri de adoptare a normelor politice europene, marea lor majoritate trebuie valorificate în perioada care precedă integrarea propriu-zisă;
2. costuri de ajustare și implementare a legislației naționale la standardele definite de normele și politicile europene, majoritatea lor se referă atât la nivelul instituțional, cât și la cel microeconomic, ele presupun cuantificarea eforturilor pentru respectarea prevederilor în domenii care fac obiect al aquis-ului comunitar;
3. costuri de modernizare a economiei Republicii Moldova, marea majoritate fiind poziționate în timp anterior aderării și vizează „intenții obligatorii” pentru dezvoltarea social-economică;
4. costuri provenite din asumarea calității de stat membru al Uniunii Europene, acestea fiind achitate în urma realizării integrării europene și presupun

contribuții la bugetul comunitar și alte plăți de participare la exercitarea activităților în cadrul instituțiilor comunitare.

Prin urmare, volumul costurilor este determinat de diferențele dintre structurile instituționale și conținutul politicilor promovate de către Republica Moldova și de elementele definitorii ale modelului Uniunii Europene. Integrarea europeană reclamă adoptarea, asumarea și implementarea modelului comunitar, solicitând costuri aferente de racordare a modelului național și asigurare a compatibilității și convergenței lui în raport cu standardele europene. În aspect sectorial, majoritatea costurilor provin din nivelul foarte scăzut de dezvoltare a unor sectoare, în conformitate cu exigențele Uniunii Europene, pe când implementarea prevederilor acquis-ului comunitar, cel puțin inițial, se va solda cu repercusiuni negative din cauza sporirii costurilor de aliniere și scăderea, pe alocuri chiar esențială, a capacităților de competitivitate sau chiar dispariția multor unități economice.

Beneficiile provenite de pe urma realizării integrării europene ar fi:

1. modernizarea statului și societății, în special contează procesul decît obiectivul final, dat fiind că prevederile aquis-ului comunitar vizează treizeci de domenii care, la rîndul lor, includ segmente sectoriale mai mici și mai concrete;

2. suplimentarea și diversificarea resurselor financiare pentru realizarea politicilor de stat și consolidarea societății civile prin accesul la fondurile structurale și de coeziune, prin participarea la instituțiile și programele Uniunii Europene;

3. circulația liberă, în regim liberalizat, a cetățenilor Republicii Moldova în spațiul comunitar, contribuindu-se la dezvoltarea businessului mic și mijlociu, suplimentarea bugetului de stat și sporirea nivelului de trai al oamenilor.

Cît despre nivelul agenților economici, cel puțin în prima perioadă postaderare, există riscul că unii sau mai mulți dintre ei se vor sufoca și nu vor putea mobiliza resursele necesare pentru a se înscrie în circumstanțele noi, cauzele fiind accesul limitat la resurse financiare, lipsa de personal cu experiență și de înaltă calificare, dependența de alte activități-suport, care în trecut n-au cunoscut dezvoltare, starea insuficientă și nesatisfăcătoare a infrastructurii. La nivelul aquis-ului comunitar poate apărea riscul implementării asimetrice, în sensul că nu toate domeniile de activitate sunt acoperite în mod similar, cum ar fi, spre exemplu: dacă standardele de calitate nu sunt însoțite de standarde ce vizează protecția muncii, poate să se ajungă la creșterea numărului accidentelor de muncă.

Așadar, costurile sunt constituite din costuri bugetare, economice și sociale, cuprinzînd cheltuieli indispensabile armonizării legislative, ajustărilor

structurale, consolidării capacităților instituționale și formării personalului. Beneficiile sunt de caracter juridic (consolidarea sistemului justiției reformat, asigurarea drepturilor și libertăților omului) și politic (participarea la procesele de adoptare a deciziilor la nivelul Uniunii Europene, sprijinul în consolidarea și stabilizarea sistemului politic și a regimului politic, asigurarea securității naționale), de factură economică (accesul cetățenilor la circulația liberă a mărfurilor, serviciilor și a capitalurilor, la fondurile comunitare structurale și de coeziune, sporirea fluxurilor de investiții străine directe, facilitarea contractării creditelor și granturilor străine) și de natură socială (racordarea sistemelor de protecție socială și ocrotire a sănătății la standardele europene, circulația liberă a persoanelor, asigurarea protecției juridice legale în baza dreptului Uniunii Europene, sporirea nivelului de trai și a calității vieții oamenilor). Una dintre prioritățile strategice de caracter economic rezidă în susținerea prin fonduri europene a reformei agrare, complementată de dezvoltarea rurală, urmînd să asigure modernizarea social-economică prin edificarea unei agriculturi orientată spre piețele comunitare și relansarea localităților din mediul rural substanțial depopulate și prin dezvoltarea turismului, asigurîndu-se „deschiderea” Republicii Moldova pentru cetățenii statelor comunitare.

Perioada a treia a început la 27 iunie 2014 prin semnarea Acordului de Asociere, acesta incluzînd prin Titlul V Acordul de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat, care urma să înlocuiască Acordul de Parteneriat și Cooperare, a cărui valabilitate a expirat la 1 iulie 2008, prelungit anual în condițiile că părțile nu exprimau obiecțiuni. Acordul de Asociere imprimă relațiilor politico-juridice dintre cele două părți un cadru calitativ nou, fiind, după cum am subliniat mai sus, expresie a realizării vocației europene a poporului Republicii Moldova. Acordul de Asociere include 7 titluri: Principii generale; Dialogul politic și reforma, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate; Justiție, libertate și securitate; Cooperarea în sectorul economic și alte sectoare; Comerțul și aspecte legate de comerț; Asistența financiară și prevederi privind combaterea fraudelor și controlul; Dispoziții instituționale, generale și finale [8].

Acordul a instituționalizat asocierea între Uniunea Europeană și statele membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, a cărei obiective constau, potrivit art. 1 în promovarea asocierii politice și integrării inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile Uniunii Europene; fortificarea cadrului politic de dialog consolidat în domeniile de interes comun; consolidarea democrației și stabilității politice, economice și instituționale; promovarea, păstrarea și consolidarea păcii și stabilității pe dimensiunea regională și internațională; susținerea și sporirea

gradului de cooperare în domeniul justiției, libertății și securității pentru consolidarea statului de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale, a mobilității și contactelor interumane; susținerea eforturilor Republicii Moldova în dezvoltarea potențialului său economic prin cooperarea internațională și armonizarea legislației sale la standardele comunitare; crearea condițiilor favorabile pentru integrarea graduală a Republicii Moldova pe piața internă a Uniunii Europene prin formarea zonei de liber schimb în conformitate cu drepturile și obligațiunile ce decurg din calitatea sa de membru al Organizației Mondiale a Comerțului.

Astfel, dialogul politic dintre cele două părți în domeniile de interes comun, potrivit articolului 3, urmărește aprofundarea asocierii politice, respectarea și promovarea principiilor suveranității și independenței, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor, supremației legii și bunei guvernări, consolidarea cooperării în materia securității și apărării, gestiunii crizelor și abordării provocărilor de nivel global și regional pe baza multilateralismului efectiv. Părțile au convenit, prin articolul 7, asupra „participării posibile a Republicii Moldova în operațiunile civile și militare de gestionare a situațiilor de criză conduse de Uniunea Europeană”, însă aceste prevederi nu contravin statutului de neutralitate a Republicii Moldova, din cauza că Uniunea Europeană nu este prin caracter o organizație politico-militară și desfășoară numai operațiuni postconflict, de menținere a păcii, iar Acordul de Asociere nu înseamnă integrare politică și nici nu conține calitatea de stat candidat. Conform articolului 8, părțile au reiterat angajamentul de a identifica o soluție durabilă a conflictului din raioanele de est, cu respectarea deplină a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova și de a facilita în comun reabilitarea postconflict, această problemă rămânând, pînă la rezolvarea definitivă și fără a aduce atingere formatului stabilit de negocieri pe agenda dialogului și cooperării, atît în relațiile mutuale, cît și într-un cadru mai extins, incluzînd actorii internaționali interesați. În plus, articolul 462 a admis începutul aplicării Acordului de Asociere sau a Titlului V ca parte integrantă a Acordului în zonele din Republica Moldova asupra cărora Guvernul nu exercită un control efectiv numai după ce Republica Moldova va asigura implementarea și aplicarea completă în totalitate sau în parte. În această ordine de idei, Acordul de Asociere nu se dovedește a fi un impediment în calea restabilirii integrității teritoriale a Republicii Moldova, ci din contra, permite agenților economici din stînga Nistrului să beneficieze de un regim favorabil în raport cu zona de liber schimb.

Altă problemă de semnificație deosebită și edificatoare pentru realizarea parcursului european ține de reforma internă, care, în conformitate cu arti-

colul 4, se rezumă la cooperarea pentru dezvoltarea, consolidarea și sporirea stabilității și eficacității instituțiilor democratice și statului de drept; asigurarea respectării drepturilor și libertăților omului; realizarea progreselor în reformarea sistemului judiciar și cadrului legal pentru asigurarea independenței și consolidării capacității sale, garantarea imparțialității și a eficacității organelor de drept; continuarea reformei administrației publice, dezvoltarea serviciului public responsabil, eficient, transparent și profesionist; asigurarea eficacității în lupta contra corupției, inclusiv prin aplicarea instrumentelor legale internaționale relevante. Aceste și alte prevederi și-au găsit precizare și dezvoltare în textul Acordului de Asociere, fiind ancorate pe armonizarea legislației naționale la actele comunitare și instrumentele internaționale la care se face referință, implementarea obligațiilor asumate și, implicit, realizarea obiectivelor trasate.

Cadrul instituțional al dialogului și cooperării prevede înființarea unor structuri: Consiliul de Asociere, format din membri ai Consiliului Uniunii Europene și Comisiei Europene, pe de o parte, iar pe de alta, din membri ai Guvernului Republicii Moldova, abilitat cu supravegherea și monitorizarea aplicării și implementarea Acordului de Asociere, examinarea periodică a funcționalității (articolul 434) și adoptarea deciziilor care cad sub incidența sa, fiind obligatorii pentru ambele părți, poate face recomandări și dispune de competența de a actualiza sau modifica anexele care se conțin, dar fără să aducă atingere dispozițiilor specifice din Titlul V (articolul 436); Comitetul de Asociere, constituit din funcționari de nivel superior ai părților, oferă asistență Consiliului de Asociere în exercitarea sarcinilor sale (articolul 437), care îi poate delega unele dintre competențele sale, inclusiv de a adopta decizii de caracter obligatoriu, iar într-o configurație specifică (a Comitetului) poate aborda probleme ce țin de Titlul V (articolul 438); Comitetul Permanent de Asociere, format din deputați ai Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova (articolul 440), care poate solicita informații de la Consiliul de Asociere privind implementarea Acordului (articolul 441). Acordul de Asociere mai prevede, în contextul reliefat de idei, promovarea reuniunilor periodice ale reprezentanților societății civile pentru informarea lor și înregistrarea ideilor privind implementarea Acordului, fiind prevăzută constituirea Platformei Societății Civile, în calitate de forum de întruniri și schimb de opinii (articolul 442).

Vom preciza că aceste structuri instituționalizate de cele două părți nu lezează suveranitatea Republicii Moldova din cauza că nu sunt de caracter supranațional, nu li se deleghează prerogative suverane, se formează componența lor pe bază de paritate numerică, iar funcțiile atribuite se referă la

evaluarea progreselor înregistrate în implementarea acțiunilor și aplicarea măsurilor prevăzute și asumate. Republica Moldova nu cedează drepturi suverane și nici nu deleghează prerogative suverane, dar se conformează unor reguli și proceduri negociate, acceptate și asumate, de altfel ca și în cazul participării în alte instituții de cooperare multilaterală. Vom menționa că întrunirile anuale, din 2015 și 2016, la nivelul Consiliului de Asociere au demonstrat că această instituție vizează în exclusivitate Acordul de Asociere.

Referindu-ne succint la particularitățile și caracterul sensibil al Titlului V, care vizează zona de liber schimb, notăm că în conformitate cu articolul 452, dacă părțile convin că măsurile necesare prevăzute au fost implementate și sunt aplicate, Consiliul de Asociere poate să se pronunțe asupra deschiderii mai largi a pieței, iar potrivit articolului 458, semnatarii pot încheia acorduri sectoriale, în orice domeniu care intră sub incidența cadrului de aplicare a Acordului de Asociere, complementându-l ca parte integrantă a relațiilor bilaterale generale. Considerăm necesar de a nota că potrivit articolului 157, Acordul nu împiedică menținerea sau instituirea uniunilor vamale, altor zone de liber schimb ori aranjamente cu privire la traficul de frontieră, însă în măsura în care nu contravin aranjamentelor comerciale prevăzute în conținutul său. În acest sens, Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană nu este îndreptat împotriva unor state sau grupuri de state organizate în instituții guvernamentale, ci ține de realizarea intereselor naționale și materializarea aspirațiilor înscrise în Declarația de Independență.

Precizăm că, fiind un document-tip, similar după conținut celor semnate de Ucraina și Georgia, care asigură asocierea politică și integrarea economică. Acordul de Liber Schimb este o componentă a Acordului de Asociere, incluzând Titlurile IV-VI, înlocuiește Preferințele Comerciale Autonome, dar conține mai multe derogări și amânări de punere în aplicare, oferind timpul necesar pentru racordarea titlurilor de mărfuri și produse din Republica Moldova la standardele comunitare. De fapt, Republica Moldova devine o componentă a unui spațiu de liber schimb, care în condițiile actuale ar fi un avantaj, iar temerile, mai ales din partea Federației Ruse cu privire la posibilitatea re-exportului, nu se dovedesc a fi fondate, deoarece se conțin prevederi care solicită obligativitatea certificatului de proveniență. Însă în general, alternativa la capitolul opțiuni față de structurile care realizează procese integraționiste nu se dovedește a fi un beneficiu și a contribuit la dezintegrarea elitei politice și a societății. În accepția noastră, Republica Moldova trebuie să fie consecventă în valorificarea parcursului european, dat fiind că apropierea de Uniunea Europeană constituie un mecanism important de consolidare a pozițiilor sale pe

arena geopolitică din Europa, inclusiv în relațiile cu Rusia. Agenda europeană nu reprezintă altceva decât o strategie de modernizare a statului și reformă economică, un rol important revenind reformei agriculturii, care trebuie complementată cu politici în domeniul dezvoltării rurale. Vom sublinia că cele trei Acorduri de Asociere semnate la 27 iunie 2014, chiar dacă sunt prin caracterul lor documente-tip, conțin numere diferite de articole: cu Republica Moldova – 465, cu Ucraina – 475 și cu Georgia – 434.

Perspectiva europeană a Republicii Moldova a fost consolidată prin Rezoluția Parlamentului European din 17 aprilie 2014, în care este stipulat expres că prin semnarea Acordului de Asociere nu se finalizează relațiile cu Uniunea Europeană. În conformitate cu articolul 49 al Tratatului pentru Uniunea Europeană, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, ca și orice stat european, au perspective europene și pot cere să devină țări membre ale Uniunii, cu condiția să adere la principiile democrației, să respecte libertățile fundamentale, drepturile omului, inclusiv ale minorităților și să garanteze statul de drept. Trei luni mai târziu, la 26 iunie 2014, Consiliul Uniunii Europene a adoptat Agenda de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, document care conține prioritățile cooperării între părți în perioada anilor 2014-2016, urmărindu-se pregătirea implementării Acordului de Asociere, inclusiv a componentei vizând zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător [9]. Agenda de Asociere înlocuiește Planul de Acțiuni, stabilește o platformă actualizată pentru realizarea asocierii politice și integrării economice, incluzând aspecte politice, economice și comerciale. Este de precizat că Agenda include un număr limitat de priorități, însă acest fapt nu afectează domeniul de acțiune sau mandatul dialogului existent și nu împiedică îndeplinirea angajamentelor asumate, intrate în vigoare sau aplicate provizoriu. Acțiunile incluse în Agendă urmează a fi implementate în spiritul obiectivului general de asociere politică și integrare economică, cu respectarea principiilor transparenței, răspunderii și incluziunii, angajamentului ambelor părți, pentru atingerea unor rezultate tangibile și definite prin aplicarea mijloacelor politice, tehnice și financiare corespunzătoare și suficiente, procesul de implementare fiind supus analizei progresului realizat, raportării, monitorizării și evaluării anuale. Trebuie de precizat că Agenda de Asociere nu este în sine un document de programare financiară și nu substituie exercițiul de programare financiară întreprins de părți, însă Uniunea Europeană se angajează să susțină Republica Moldova în realizarea obiectivelor și priorităților stabilite prin utilizarea surselor sale disponibile și încercarea de a coordona suportul din partea altor parteneri (ai Republicii Moldova).

Prioritățile Agendei de Asociere încorporează dialogul politic și reforma; politica externă și de securitate; cooperarea în domeniul justiției, libertății și securității; cooperarea economică; comerț și aspecte legate de comerț. Dialogul politic și cooperarea în scopul realizării reformelor are ca obiectiv consolidarea respectării principiilor democratice, supremației legii și buneii guvernări, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, asigurarea modernizării instituțiilor care garantează democrația și statul de drept, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv a sectorului justiției. Dialogul și cooperarea în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comună sînt îndreptate spre asigurarea convergenței graduale, inclusiv la Politica de Securitate și Apărare Comună, prevenirii conflictelor și gestionării situațiilor de criză, stabilității regionale, dezarmării, neproliferării, controlul armelor și controlul exporturilor. Cît despre cooperarea în domeniul justiției, libertății și securității, părțile au convenit pe marginea acțiunilor comune ce vizează protecția datelor cu caracter personal, migrația, azilul și gestionarea frontierei, reforma poliției, prevenirea și combaterea crimei organizate, combaterea drogurilor ilegale, colaborarea juridică în problemele civile, comerciale și penale. Prin cooperarea economică este urmărită acordarea susținerii Republicii Moldova în formarea economiei funcționale de piață și ajustarea graduală a politicilor sale la standardele comunitare în conformitate cu principiile directorii de stabilitate macroeconomică, finanțe publice solide, sistem financiar robust și balanță viabilă de plăți. Vom sublinia că părțile și-au propus să realizeze cooperarea pentru a facilita integrarea Republicii Moldova în spațiul european de cercetare, a spori participarea Republicii Moldova în Programul Orizont 2020, avansarea și implementarea Strategiei Inovațiilor pentru perioada 2013-2020 „Inovațiile pentru Competitivitate”, fortificarea resurselor umane, materiale și instituționale în vederea îmbunătățirii capacităților de cercetare și inovare, participarea Republicii Moldova în cadrul acțiunilor Marie Sklodowska - Curie. Potrivit președintelui Academiei de Științe a Moldovei Gh. Duca, Programul Orizont 2020 a devenit primul program comunitar la care s-a asociat Republica Moldova, fiind, în același timp, prima țară din cadrul Parteneriatului Estic care deține această calitate. Drept rezultat, pentru a dinamiza participarea la acest program, Academia de Științe a Moldovei și Delegația Uniunii Europene la Chișinău au semnat la 25 august 2014 Contractul privind suportul financiar pentru participarea Republicii Moldova la Programul cadru al Uniunii Europene – Orizont 2020. Contractul prevede facilități financiare pentru cercetătorii din Republica Moldova prin investirea banilor în funcționarea Rețelei punctelor naționale de contact și lansarea

apelurilor de consolidare a capacităților și infrastructurii pentru participare la acest program. Apelurile vizează crearea și conectarea centrelor de excelență științifică la infrastructura celor europene, a mecanismelor de mobilitate care permit cercetătorilor să realizeze vizite scurte de 3-5 zile la evenimente europene de promovare a rezultatelor și schimb de experiență [10].

În vederea implementării Agendei de Asociere, Guvernul Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 808 din 7 octombrie 2014 a aprobat Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016 [11]. Prin altă Hotărâre de Guvern, nr. 713 din 12 octombrie 2015, Planul a fost modificat și completat, acesta conținând măsuri de implementare, instituțiile responsabile, termenul de implementare și acoperirea financiară, avînd ca bază prevederile și prioritățile Acordului de Asociere [12]. În fine, prin Hotărârea de Guvern nr.1472 din 30 decembrie 2016, a fost aprobată o nouă redacție, a treia, a Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere pe perioada 2017-2019, aceasta structural incluzînd prevederile Acordului de Asociere, măsurile de implementare, indicatorii de performanță, instituțiile responsabile, termenul de realizare a măsurii/ termenul de implementare potrivit Agendei de Asociere, costuri estimative/ sursa de acoperire a cheltuielilor [13].

Vom preciza că implementarea prevederilor Acordului de Asociere a întrunit două etape sub aspect juridic: din 01 septembrie 2014 pînă în 30 iunie 2016 s-a produs perioada provizorie și din 01 iulie 2016 a intrat în vigoare, are loc înfăptuirea plenară a angajamentelor, conform planurilor de acțiuni, incluzînd și planuri calendaristice.

Primele evaluări în implementarea Acordului de Asociere pe perioada iulie 2014 - iulie 2015 au fost prezentate de către experții din Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT” și Centrul Analitic Independent „Expert-Grup” în cadrul Raportului Euromonitor [14]. În procesul de monitorizare a implementării Acordului de Asociere au fost luate în considerație angajamentele asumate de către autoritățile naționale în 23 domenii politice, 15 domenii de cooperare economică și cooperare sectorială, 10 domenii de zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător: în linii mari s-a determinat că majoritatea acțiunilor asumate erau în proces de realizare, fapt care sugerează concluzia că după un an de implementare a Acordului de Asociere se dovedește a fi prematur de făcut evaluări de caracter generalizator privind rezultatele implementării. Experții au constatat că 21% au fost realizate, 68% erau în proces de realizare, iar 11% nu au fost realizate. Însă implementarea prevederilor Agendei de Asociere pe parcursul anului 2015 a fost substanțial influențată de crizele

guvernamentale continue, fiind înregistrate mai multe restanțe în domenii determinante, imaginea Republicii Moldova în general și credibilitatea guvernării în special față de partenerii europeni au fost afectate puternic. Republica Moldova practic nu era vizitată de oficiali străini de înalt rang din cauza instabilității guvernamentale, întrunind și unele repercusiuni instituționale (capacitatea în plină scădere de funcționalitatea lor), Uniunea Europeană a suspendat la începutul anului 2015 plățile pentru sprijinul bugetar, reluarea lor fiind condiționată de aprobarea unui nou program al Fondului Monetar Internațional și îndeplinirea tuturor condițiilor pentru sprijin bugetar. Cert este că anul 2015 practic „a fost pierdut” în realizarea parcursului european, iar atitudinea Uniunii Europene nu s-a lăsat mult așteptată, devenind una reticentă și de așteptare. Republica Moldova nu se mai bucura de susținere necondiționată, din contra, se solicitau reforme implementate pentru a reseta relațiile dintre părți.

La începutul anului 2016 poziția oficială a Uniunii Europene era una precaută. În Rezoluția Parlamentului European 2015/3032 (RSP) din 21 ianuarie 2016 vizînd implementarea Acordurilor de Asociere cu Georgia, Republica Moldova și Ucraina, referitor la Republica Moldova s-a expus îngrijorarea privind instabilitatea politică sistemică persistentă de la ultimele alegeri parlamentare din 30 noiembrie 2014, care punea în pericol economia și avea un impact relevant asupra fluxurilor de investiții străine, sublinia necesitatea unor eforturi suplimentare pentru combaterea corupției și instituirea unui sistem judiciar independent și depolitizat [15]. Parlamentul European a invitat Comisia Europeană și statele membre să ofere Guvernului Republicii Moldova toate cunoștințele tehnice și sprijinul financiar necesar prin detașarea experților și funcționarilor europeni pentru a sprijini și monitoriza punerea în aplicare a reformelor cotidiene pe teren, printre care reforma cuprinzătoare a sectorului mass-media.

Concluziile Consiliului Uniunii Europene privind Republica Moldova din 15 februarie 2016, pentru prima dată într-un limbaj fără echivoc, au trasat o serie de condiționalități privind acțiunile prioritare pe termen scurt, pe care trebuia să le întreprindă Guvernul Republicii Moldova. Printre cele mai importante condiționalități au fost menționate următoarele: depolitizarea instituțiilor de stat și reforma administrației publice; combaterea corupției sistemice; reforma sectorului financiar-bancar; investigarea imparțială a fraudei bancare pentru a recupera fondurile deturnate și a aduce pe toți cei responsabili în fața justiției; consolidarea independenței și eficienței justiției; asigurarea unui climat de afaceri și de investiții atractiv; condiționarea reluării suportului bugetar al Uniunii Europene cu îndeplinirea condițiilor politice,

financiare și macroeconomice în vederea încheierii unui program cu Fondul Monetar Internațional; consolidarea cooperării cu societatea civilă și asigurarea libertății mass-media, inclusiv prin limitarea concentrărilor dreptului de proprietate din sectorul mass-media [16]. Ca reacție la concluziile Consiliului Uniunii Europene din 15 februarie 2016 Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova au adoptat la 11 martie 2016, în ajunul reuniunii ordinare a Consiliului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană, „Foaia de parcurs privind agenda de reforme prioritare” (până la 31 iulie 2016), care conținea, preponderant, măsuri de caracter legislativ în vederea depășirii provocărilor constatate în concluziile Consiliului Uniunii Europene pentru Afaceri Externe [17]. Însă lista consolidată de măsuri, angajamente și termene conținea puține acțiuni cu caracter de implementare și nu se referea la un subiect important, precum depolitizarea instituțiilor de drept și regulatorii [18].

La 18 februarie 2016, Guvernul Republicii Moldova a publicat Raportul privind rezultatele implementării Planului Național de implementare a Acordului de Asociere, constatînd o medie de 63% de realizări din totalul angajamentelor fixate pentru perioada 1 septembrie 2014-31 decembrie 2015. Din perspectiva experților Institutului pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), indicii de realizare raportat de Guvern nu reflecta în totalitate situația reală la capitolul implementării, nivelul de realizare efectivă a angajamentelor pînă la sfârșitul anului 2015 fiind de 23,9%, luînd în considerație acțiunile finalizate [18]. Deosebirile cantitative de evaluare a progresului se explică prin aplicarea unor metodologii diferite de evaluare a progresului.

Principalele domenii care solicitau acțiuni de reformă în anul 2016 prevedeau funcționarea eficientă și independentă a justiției, prevenirea și combaterea corupției la nivel înalt, depolitizarea instituțiilor de drept și regulatorii, reforma administrației publice, reforma sectorului financiar-bancar, implementarea angajamentelor pentru valorificarea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu Uniunea Europeană, îmbunătățirea climatului investițional [18]. Prin urmare, în prima jumătate a anului 2016, agenda relațiilor Republica Moldova - Uniunea Europeană în mare parte a fost dictată de realizarea „Foii de parcurs privind agenda de reforme prioritare”. În paralel, din vara anului 2016, Serviciul European de Acțiune Externă al Uniunii Europene și Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene au lansat procesul de elaborare a „Agendei de Asociere” într-o redacție nouă .

Raportul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, care conținea rezultatele obținute și gradul de realizare a prevederilor din cadrul Planului Național de Acțiuni pentru implementarea

Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în anii 2014-2016, a fost dat publicității în luna ianuarie 2017. Conform datelor prezentate, acțiunile planificate pentru această perioadă au fost îndeplinite în proporție de 73,73% (din cele 1782 de măsuri prevăzute, 1314 fiind realizate și 468 - nerealizate) [13]. Deși în anul 2016 au fost eliminate mai multe restanțe, cum ar fi realizarea cu succes a „Foii de parcurs”, convenită și coordonată cu autoritățile europene, la capitolul restanțe Raportul a constatat că referitor la „Transpunerea aquis-ului comunitar” din 667 de acte normative, au fost adoptate doar 230, alcătuiind 34%, iar alte 437 au rămas restanțe. La capitolul „Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate” au fost realizate 87% din totalul măsurilor preconizate.

Vom sublinia în context că Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere pe perioada 2017-2019 prevede că menținerea și dezvoltarea dialogului politic trebuie să contribuie la creșterea eficacității cooperării politice și să promoveze convergența în politică externă și de securitate. Principalele aspecte care determină dialogul și cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate, inclusiv în materie de politică de securitate și apărare comună, sunt următoarele: prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor, stabilitatea regională, dezarmarea, controlul armamentelor și exporturilor de armament. Cooperarea Republicii Moldova și Uniunii Europene se bazează pe valori comune și interese reciproce și urmărește creșterea convergenței și a eficacității politicilor, inclusiv prin intermediul forurilor bilaterale, regionale și internaționale. În vederea realizării obiectivelor dialogului în domeniul politicii externe și de securitate a fost creat un grup de lucru ce ține de coordonarea participării Republicii Moldova la politica de securitate și apărare comună a Uniunii Europene. Prin urmare, Republica Moldova a obținut posibilitatea de a participa la consultările Uniunii Europene privind politica de securitate și apărare comună, luând act de prevederile ce se regăsesc în articolul 5 al Acordului de Asociere.

Conform Planului (2017-2019), pentru a preveni conflictele și a gestiona crizele, Republica Moldova și-a dat acordul să participe la posibilele operațiuni civile și militare conduse de Uniunea Europeană, inclusiv la exerciții și activități de formare relevante, ca urmare a unei posibile invitații din partea Uniunii Europene. Pentru a putea dezvolta capacitățile instituționale, experții naționali au obținut posibilitatea să participe la operațiuni/misiuni sub egida Uniunii Europene, Organizației Națiunilor Unite și a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, la cursuri de instruire, treninguri și seminare în vederea familiarizării cu procesul decizional în domeniul politicii de securitate și apărare comună. Planul prevede că Republica Moldova va continua negocierile

în cadrul platformelor de dialog pentru reglementare în raioanele de est (5+1, 1+1, grupuri sectoriale de lucru), orientate spre obținerea rezultatelor concrete ale agendei de negocieri și elaborarea unui statut juridic special al regiunii, respectându-se suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul frontierelor sale internaționale recunoscute [13]. Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a asigura un dialog permanent cu partenerii externi pentru promovarea procesului de reglementare a conflictului din raioanele de est și a politicilor de reintegrare a țării, prevedere stipulată expres în articolul 8, alineatul 2 al Acordului de Asociere.

Autoritățile Republicii Moldova urmează să sensibilizeze opinia publică internațională prin reuniuni internaționale organizate și declarații publice pentru a putea obține sprijin internațional în vederea realizării obiectivelor de retragere de pe teritoriul Republicii Moldova a forțelor armate străine fără statut juridic determinat și transformarea actualei operațiuni de menținere a păcii într-o misiune multinațională civilă sub mandat internațional. Drept urmare, problema raioanelor de est constituie unul din principalele subiecte de pe agenda dialogului politic și al cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, aceasta angajându-se să ofere asistență tehnică pentru a sprijini procesul de reglementare și realizare a politicilor post-conflict.

Părțile au convenit să colaboreze la nivel bilateral, regional și internațional pentru a preveni și combate terorismul în conformitate cu dreptul internațional și rezoluțiile Națiunilor Unite în domeniu, cu standardele internaționale în materia drepturilor omului, dreptul refugiaților și dreptul umanitar. În acest context, reliefăm că Republica Moldova și Uniunea Europeană cooperează în vederea aprofundării consensului internațional privind lupta împotriva terorismului, luând ca bază prevederile articolelor 11 și 19 din Acord.

În domeniul migrației, al azilului și al gestionării frontierelor, Republica Moldova și Uniunea Europeană au reafirmat importanța unei gestionări comune a fluxurilor de migrație între teritoriile lor și consolidării dialogului amplu purtat cu privire la toate aspectele legate de migrație (migrația legală, migrația ilegală, traficul de migranți și traficul de persoane). Drept urmare, Republica Moldova și-a asumat obligația de a lansa o politică preventivă eficientă împotriva migrației ilegale, a traficului de migranți și de persoane, și de a asigura protecția victimelor traficului uman, potrivit stipulărilor din articolele 14 și 16 din Acord.

În domeniul dezvoltării regionale, cooperării la nivel transfrontalier și regional, Republica Moldova și Uniunea Europeană se angajează să promoveze înțelegerea reciprocă și cooperarea bilaterală, în baza metodelor de formulare

și punere în aplicare a politicilor regionale, guvernanță și parteneriat pe mai multe niveluri. Părțile optează discret pentru dezvoltarea zonelor defavorizate și cooperarea teritorială, avînd drept obiectiv stabilirea canalelor de comunicare și îmbunătățirea schimbului de informații și experiență între autoritățile naționale, regionale și locale. În consecință, Republica Moldova trebuie să se alinieze la practica descentralizării procesului de luare a deciziilor de la nivelul central la nivelul comunității regionale, acest obiectiv de dezvoltare regională urmînd să favorizeze implicarea autorităților locale și regionale în cooperarea transfrontalieră și regională în conformitate cu reglementările și practicile Uniunii Europene, incluzînd sferelele transportului, energiei și rețelelor de comunicare, cultura, educația, turismului și sănătatea.

De fapt, cooperarea transfrontalieră și dezvoltarea regională sunt în măsură să favorizeze esențial intensificarea relațiilor Republicii Moldova cu Comitetul Economic și Social European, cu Asociația Europeană a Agențiilor de Dezvoltare Rurală și cu Rețeaua Europeană de observare a dezvoltării și coeziunii teritoriale. În cadrul Parteneriatului Estic, Republica Moldova cooperează cu Comitetul Regiunilor, participă în diverse proiecte și inițiative regionale europene [13], cum ar fi promovarea Programului Transnațional „Dunărea 2014-2020”.

Raportul privind realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere pe perioada 2017-2019, publicat la 30 iunie 2017, reflectă principalele realizări și restante în îndeplinirea acțiunilor ale căror termen de implementare l-a constituit primul semestru al anului 2017. Evaluarea cantitativă a nivelului de realizare a Planului indică implementarea în proporție de 60% din totalul de 191 acțiuni, inclusiv cu caracter continuu, fiind realizate 113 și nerealizate 78. O acțiune se consideră realizată doar în cazul publicării actului normativ în Monitorul Oficial. Drept urmare, în perioada dintre prezentarea Raportului și publicarea lui în Monitorul Oficial au mai fost realizate cu depășirea termenului scadent 17 acțiuni, constituind 68 % de acțiuni realizate din totalul măsurilor prevăzute [20].

Vom sublinia că la 4 iulie 2017, Parlamentul European a votat acordarea Republicii Moldova a asistenței macrofinanciare în sumă totală de 100 milioane de euro pentru a sprijini angajamentul de a asigura buna gestionare a finanțelor publice, lupta împotriva corupției și a spălării banilor, depolitizarea administrației publice, justiția independentă și libertatea presei. Condiția prealabilă de primire a asistenței de către Republica Moldova este respectarea unor mecanisme democratice eficiente, a unui sistem parlamentar multipartidist, statului de drept și a drepturilor omului. Aceste condiționalități vizează plata fiecărei tranșe, iar Comisia beneficiază de dreptul de a suspenda sau anu-

la temporar orice plată, în cazurile cînd nu sunt îndeplinite condițiile [21]. În studiile realizate sub egida Parlamentului European referitor la Republica Moldova se menționează că în situațiile cînd criteriile de condiționalitate politică pentru asistența macrofinanciară nu sunt îndeplinite, fondurile de asistență pentru macrofinanțare nu ar trebui să fie plătite, astfel de acțiune urmînd să fie însoțită de o declarație publică clară privind motivele deciziei [22].

La 13 septembrie 2017, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene au hotărît să acorde Republicii Moldova un împrumut în valoare de maximum 60 milioane de euro cu un termen maxim de scadență medie de cincisprezece ani și un grant în valoare de pînă la 40 de milioane de euro. Asistența urma să fie pusă la dispoziția Republicii Moldova timp de doi ani și jumătate, banii vor ajunge în trei tranșe, primele două însumînd pînă la 30 de milioane de euro, iar a treia - pînă la 40 de milioane de euro. Alocarea fiecărei tranșe este condiționată de o listă de condiții exacte pe care Republica Moldova trebuie să le îndeplinească. Prin urmare, înainte de eliberarea celor trei tranșe de către Comisia Europeană, autoritățile Republicii Moldova vor furniza Comisiei declarații de conformitate cu privire la îndeplinirea condițiilor, atașate la tranșele în cauză. După primirea declarațiilor de conformitate, Comisia Europeană va evalua, în cooperare cu autoritățile statului și personalul Fondului Monetar Internațional, progresele înregistrate în îndeplinirea condiționalității atașate tranșei în cauză în mod adecvat: în cazul evaluării negative, Comisia poate să nu permită plata celor trei tranșe pînă cînd țara nu dovedește respectarea condiționalității. Comisia Europeană urmează să solicite de la autoritățile naționale informații concludente pe toată durata implementării programului de asistență macrofinanciară - Ministerul Finanțelor prezintă următoarele rapoarte și indicatori: Produsul Intern Brut (trimestrial); componentele de bază ale Produsului Intern Brut (trimestrial); rata de șomaj (trimestrial); nivelul și structura veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat și public național, evoluția datoriilor expirate ale Guvernului (trimestrial); deficitul bugetului de stat (trimestrial); deficitul bugetului public național (anual); datoria de stat externă, inclusiv datoriile expirate (trimestrial); deservirea datoriei de stat externă (trimestrial); datoria de stat internă și deservirea acestei (trimestrial); prețurile de consum și de producător (lunar); ratele dobânzii la valorile mobiliare de stat (lunar); Banca Națională a Moldovei va prezenta următoarele informații: ratele dobînzilor interbancare la scadențele de referință (lunar); rata generală de împrumut a băncilor (lunar); balanța de plăți și componentele de bază (trimestrial); rezervele internaționale (lunar); ratele nominale de schimb bilateral în raport cu euro și dolarul SUA (lunar).

Pentru a debloca prima tranșă a asistenței macrofinanciare, autoritățile Republicii Moldova s-au angajat să realizeze acțiuni în domeniul specificat: în domeniul *Guvernarea sectorului public* angajamentele asumate îi revin Parlamentului Republicii Moldova, care va adopta o nouă lege cu privire la Guvern, modificând Legea nr.64 din 31 mai 1990, cu scopul de a raționaliza administrația publică centrală; va asigura funcționarea Agenției Naționale de Soluționare a Contestațiilor; va adopta o nouă lege privind întreprinderile de stat și municipale; va adopta o nouă lege privind Curtea de Conturi și va crea în cadrul legislativului un Comitet al Conturilor Publice, responsabil de desfășurarea audierilor publice ale rapoartelor individuale de audit ale Curții de Conturi. În domeniul *Lupta împotriva corupției și a spălării banilor* Parlamentul va adopta noua lege privind prevenirea spălării banilor și combaterea finanțării terorismului; va asigura funcționarea eficientă a Agenției de Recupere a Bunurilor Infracționale; Consiliul de Integritate va selecta președintele și vicepreședintele Autorității Naționale de Integritate și va propune numirea de către Președintele Republicii Moldova. În domeniul *Reformele sectorului energetic* Parlamentul va adopta o nouă lege cu privire la energetică. În cadrul direcției *Climatul de afaceri și implementarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Atotcuprinzător* Memorandumul stabilește ca Ministerul Economiei și Infrastructurii va revizui întregul nomenclator al permiselor și licențelor necesare și va reduce numărul acestora, pentru a reduce sarcina administrativă de a începe și de a opera o afacere, iar Parlamentul va adopta noua lege privind Serviciului Vamal.

Tranșa a doua va putea să fie deblocată în urma realizării condițiilor în următoarele domenii: *Guvernarea sectorului financiar* (Parlamentul va adopta o nouă lege privind activitatea bancară și supravegherea prudențială a băncilor și a societăților de investiții, iar Comisia Națională a Pieței Financiare va adopta un Plan de acțiune pentru auditul tuturor companiilor de asigurări și pentru identificarea UBO-urilor de acționari calificați în toate companiile de asigurări); *Guvernarea sectorului public* (Guvernul va înainta Parlamentului amendamente la Legea achizițiilor publice, Legea privind parteneriatele public-private și Legea cu privire la societățile de utilitate publică pentru a reglementa mai bine concesiunile, parteneriatele public-private și achizițiile publice de către companiile prestatoare de servicii comunale); *Lupta împotriva corupției și a spălării banilor* (Autoritatea Națională de Integritate va adopta un regulament nou care să clarifice metodologia de verificare a declarațiilor de avere și a conflictelor de interese); *Reformele sectorului energetic* (Guvernul va prezenta Parlamentului o nouă lege cu privire la eficiența energetică și va

organiza licitația pentru selectarea unui antreprenor general pentru construirea conductei de gaz Ungheni-Chișinău); *Climatul de afaceri și implementarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Atotcuprinzător* (Consiliul Superior al Magistraturii va revizui criteriile cuprinse în Decizia 211/8 din 5 martie 2013 pentru selectarea și promovarea judecătorilor, aducându-le în conformitate cu standardele internaționale și cele mai bune practici, iar Parlamentul va adopta amendamente la Legea răspunderii disciplinare a judecătorilor) [23].

Ultima tranșă, a treia, va putea fi deblocată în urma realizării următoarelor condiționalități: în domeniul *Guvernarea sectorului financiar* Banca Națională a Moldovei va finaliza identificarea beneficiarilor efectivi finali ai deținătorilor calificați de acțiuni în toate băncile și va încheia analiza creditării părților afiliate în toate băncile, cu excepția filialelor băncilor străine; Parlamentul va adopta amendamente la Legea privind asigurarea depozitelor; Guvernul va înainta Parlamentului o lege privind organizațiile de credite nebankare; în domeniul *Lupta împotriva corupției și spălării banilor* este necesar de a pune în aplicare Strategia Națională de Integritate și Anticorupție pentru perioada 2017-2020, adoptată de Parlament în martie 2017; autoritățile vor pregăti și vor transmite Parlamentului un raport cu privire la progresele înregistrate de recuperare în Republica Moldova a activelor de la Banca de Economii, UniBank, Banca Socială; în domeniul *Reforme sectorului energetic* Guvernul va consolida și va îmbunătăți direcționarea programelor de asistență socială, în special a indemnizației pentru încălzirea locuinței și ajutor social, prin revizuirea setului de criterii pe care se bazează eligibilitatea pentru aceste programe; punerea în aplicare a planului de acțiune privind separarea juridică și funcțională a celor trei operatori de sistem din sectorul gazelor naturale (Moldovatransgaz, Chișinău-Gaz de la Moldovagaz) până la 1 ianuarie 2020; în domeniul *Climatul de afaceri și implementarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Atotcuprinzător* Guvernul va propune amendamente la Legea privind concurența cu scopul de a actualiza lista zonelor Consiliului Concurenței de intervenție în conformitate cu standardele internaționale, de a include, în special, sectorul mass-media; Parlamentul va adopta un nou Cod Vamal în conformitate cu Codul Vamal al Uniunii Europene, va adopta legislația primară și secundară pentru consolidarea poziției Consiliului Superior al Magistraturii [23].

Ținem să precizăm că Republica Moldova practic a îndeplinit cerințele pentru a putea spera la deblocarea și acordarea primei tranșe, în sumă de 30 de milioane de euro, mijloace financiare introduse în bugetul de stat pe anul 2018, fiind prevăzute pentru menținerea cheltuielilor bugetare curente. Însă instituțiile europene au preferat să aștepte desfășurarea alegerilor locale

parțiale, cu predilecție ale Primarului general al municipiului Chișinău, scrutin surprinzător și inopinat, pentru a se convinge că procesul electoral va avea loc în mod democratic, transparent și vor fi lipsite de teme îngrijorătoare manifestate de Comisia de la Veneția și Biroul pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului din cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa în Avizul comun din 19 iunie 2017 pe marginea intenției amendării Codului Electoral, exprimată, în special, prin trecerea de la sistemul proporțional cu liste închise de partid la sistemul mixt pentru alegerile parlamentare. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului nu a recomandat schimbarea esențială a sistemului electoral în acest moment (articolul 15), dat fiind că, deși alegerea sistemului electoral reprezintă decizia suverană a statului, modificările propuse cu scopul de a trece la sistemul mixt și înlocuirea tipului proporțional cu liste închise de partid ridică îngrijorări semnificative: reforma ar putea avea efecte negative la nivel de circumscripție, unde candidații independenți majoritari pot avea legături cu/sau pot fi influențați de oameni de afaceri sau alți actori care urmăresc propriile interese; pragurile electorale pentru reprezentare parlamentară în componența proporțională rămân înalte; schimbările nu au șanse să îmbunătățească reprezentarea femeilor în Parlament și nu sunt introduse măsuri speciale adiționale pentru a compensa acest fapt [24]. Această condiționalitate de ordin politic practic a figurat permanent în documentele emise de instituțiile europene și a fost amplificată în mod determinant datorită invalidării alegerilor pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău de către cele trei instanțe de judecată și declararea nulității lor de Comisia Electorală Centrală (Hotărârea nr. 1713 din 29 iunie 2018) [25].

În urma adoptării acestor decizii controversate și nejustificate, în opinia noastră, Guvernului Republicii Moldova i s-a cauzat o lovitură puternică prin Rezoluția Parlamentului European din 5 iulie 2018 referitoare la criza politică din Moldova ca urmare a invalidării alegerilor locale de la Chișinău (2018/2783(RSP)). Parlamentul European consideră că, în urma deciziei de a invalida alegerile pentru funcția de primar la Chișinău, condițiile politice pentru asistență macrofinanciară nu au fost îndeplinite, „o condiție prealabilă pentru acordarea asistenței macrofinanciare este ca țara beneficiară să respecte mecanismele democratice reale, printre care un sistem parlamentar pluripartit, statul de drept și să garanteze respectarea drepturilor omului”; îndeamnă Comisia să suspende orice plăți prevăzute de asistență macrofinanciară pentru Moldova; consideră că orice decizie privind plățile viitoare ar trebui să aibă

loc numai după alegerile parlamentare planificate, cu condiția ca acestea să aibă loc în conformitate cu standardele recunoscute la nivel internațional și să fie evaluate de către organisme internaționale specializate, și să fi fost îndeplinite condițiile pentru acordarea asistenței macrofinanciare; solicită Comisiei să suspende sprijinul bugetar pentru Moldova, utilizând precedentul din iulie 2015, când o astfel de suspendare a avut loc în urma crizei bancare; consideră că mecanismul de suspendare a sprijinului bugetar al Uniunii Europene ar trebui să fie aplicat ca o reacție la invalidarea alegerilor pentru funcția de primar al Chișinăului și că acesta ar trebui să includă o listă de condiții care trebuie să fie îndeplinite de către autoritățile moldovene, printre care să se numere validarea alegerilor din Chișinău și derularea de investigații orientate spre rezultate concrete și complet transparente pentru recuperarea activelor și urmărirea penală a făptașilor; invită autoritățile să urmeze integral recomandările Comisiei de la Venetia și Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului cu privire la reforma electorală [26].

Am precizat deja că Parteneriatul Estic reprezintă o dimensiune specifică a politicii europene de vecinătate. Summitul de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013 s-a dovedit a fi, incontestabil, un succes al Republicii Moldova, dat fiind că a parafat Acordul de Asociere; Summitul de la Riga din 21-22 mai 2015 a fost un insucces general, atât pentru Parteneriatul Estic, în ansamblu, cât și pentru Republica Moldova, în particular; Summitul de la Bruxelles din 23-24 noiembrie 2017 a fost unul tehnic, de lucru, reafirmându-se angajamentul comun față de parteneriatul strategic, bazat pe valori comune, pe interese și înțelegere reciprocă, pe asumare, responsabilitate partajate și diferențiere reciprocă, care apropie țările partenere est-europene de Uniunea Europeană. Abordarea Uniunii Europene, bazată pe stimulente (mai mult pentru mai mult) continuă să fie în avantajul partenerilor, care se implică în mare măsură în reforme, iar Planul de investiții externe oferă noi oportunități de finanțare, prin instituirea Fondului european pentru dezvoltare durabilă, prevăzut pentru a mobiliza în mod eficace un volum semnificativ de investiții.

Cele 20 de obiective planificate pentru anul 2020 sunt concepute ca un instrument de lucru, proiectat într-un mod incluziv cu toate părțile interesate. Declarația Summitului de la Bruxelles prevede crearea unei structuri simplificate de cooperare multilaterală în cadrul Parteneriatului, pentru a monitoriza îndeaproape și periodic punerea în aplicare a obiectivelor trasate, convenite într-o manieră ancorată pe rezultate, cuprinzător și sistematic, asigurându-se asumarea comună a responsabilității și angajamentul comun, precum și complementaritatea cu prioritățile bilaterale. În compartimentul *Rezultate scontate*

transversale sunt înserate aşteptările Uniunii Europene faţă de parteneri [27]. În primul rând, este exprimată voinţa de prezenţă a unei societăţi civile dinamice, fiind esenţială pentru structura democratică a societăţii şi un partener indispensabil pentru guvern, în calitate de motor al reformelor şi promotor al responsabilităţii. În al doilea rând, egalitatea de gen şi nediscriminarea vor permite ţărilor partenere să profite pe deplin de potenţialul economic şi social din cadrul societăţii lor. Programul „Femeile în afaceri” va stimula perspectivele economice ale femeilor-antreprenor. În al treilea rând, o comunicare strategică în formă consolidată, mai clară şi adaptată, inclusiv prin intermediul activităţilor Stratcom EAST va conduce la cunoaşterea mai bună atât a Uniunii Europene în rîndul cetăţenilor din vecinătatea estică, cît şi a ţărilor partenere şi a Parteneriatului Estic în rîndul cetăţenilor Uniunii Europene.

Compartimentul *Dezvoltarea economică şi oportunităţile de piaţă* prevede că potenţialul de creştere a întreprinderilor mici şi mijlocii (IMM) va fi deblocat prin intermediul programului EU4Business, unor programe naţionale de sprijin adecvate, precum şi prin îmbunătăţirea cadrului de funcţionare a IMM-urilor în ţările partenere [27]. Creşterea economică durabilă trebuie să fie realizată prin instituţionalizarea şi consolidarea dialogului dintre sectorul public şi sectorul privat, susţinerea organizaţiilor de sprijinire a întreprinderilor orientate către client şi crearea unei reţele noi de diplomatie regională pentru a intensifica comerţul şi promova investiţii în vecinătatea estică. Încurajarea creşterii creditării în monedă locală va fi sprijinită prin aprofundarea şi extinderea pieţelor de capital, asigurarea unor surse alternative de finanţare, cu scopul de a facilita investiţiile şi a creşte nivelul exporturilor. Prin punerea în aplicare a unor programe ale Uniunii Europene care vizează diversificarea activităţii economice şi reducerea disparităţilor vor fi susţinute oportunităţile de creare a noilor locuri de muncă la nivel local şi regional, în special în rîndul tinerilor cetăţeni. În vederea armonizării pieţelor digitale între ţările partenere şi cu Uniunea Europeană, în cadrul iniţiativei EU4Digital vor fi eliminate barierele din calea unor servicii online paneuropene pentru cetăţeni, administraţii publice şi întreprinderi. În acest context, cooperarea se va concentra asupra sprijinirii ţărilor partenere în demersurile de consolidare a independenţei autorităţilor naţionale de reglementare din domeniul telecomunicaţiilor, armonizare a alocării frecvenţelor şi a preţurilor de roaming, punere în aplicare a unor strategii naţionale pentru dezvoltarea comunicaţiilor în bandă largă, securitatea cibernetică, inovarea digitală, servicii interoperabile de asistenţă medicală online şi competenţele digitale şi de testare la nivel transfrontalier a semnăturilor electronice, comerţului electronic şi coridoarelor de transport

digitale. Uniunea Europeană va continua să discute, în mod diferențiat, cu fiecare dintre țările partenere, va sprijini schimburile comerciale cu și dintre țările partenere, inclusiv prin implementarea zonelor de liber schimb aprofundat și cuprinzător.

Obiectivele menționate în capitolul *Consolidarea instituțiilor și a bunei guvernante* se referă la consolidarea statului de drept și a mecanismelor de combatere a corupției, prin sprijinirea creării unor structuri durabile menite să prevină și să combată în mod eficient corupția și spălarea banilor. Referitor la sistemul judiciar, se prevede punerea în aplicare a unor reforme în conformitate cu standardele europene în materie de independență, imparțialitate, eficiență și de responsabilitate, instituirea instrumentelor electronice pentru repartizarea cauzelor pe criterii obiective prestabilite pentru a menține încrederea cetățenilor în instituțiile de stat [27]. Direcțiile nominalizate pentru acordarea sprijinului de către Uniunea Europeană includ: combaterea criminalității organizate, asigurarea securității cibernetice, atenuarea riscurilor chimice, biologice, radiologice și nucleare sau de origine infrațională, accidentală sau naturală.

La capitolul *Conectivitatea, eficiența energetică, mediul și schimbările climatice* se prevede înregistrarea progreselor privind extinderea rețelei centrale transeuropene de transport: rețelelor rutiere și feroviare, a porturilor, aeroporturilor și căilor navigabile interioare. Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a implementa interconectarea rețelei de gaze Ungheni - Chișinău, prin stabilirea condițiilor pentru eventuala integrare a sistemelor energetice din Ucraina și din Republica Moldova cu rețeaua de energie electrică europeană. În scopul îmbunătățirii eficienței energetice și utilizării energiei din surse regenerabile, inclusiv de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră, în conformitate cu Acordul de la Paris privind schimbările climatice, Republica Moldova va întreprinde măsuri pentru a urma direcția creșterii economice reziliente la schimbările climatice, bazate pe emisii reduse de dioxid de carbon. Aceste măsuri vor înregistra punerea în aplicare a planurilor de acțiune în materie de energie durabilă și climă prin intermediul programului „Convenția primarilor”, prin sprijinirea IMM-urilor pentru o eficiență sustenabilă, asigurarea de sinergii între EU4Business, EU4Energy și EU4Innovation, deblocarea fondurilor pentru investiții verzi, sprijinirea elaborării de strategii naționale de reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră și instituirea unui sistem național de monitorizare, raportare și verificare a emisiilor. Pentru a proteja eficient mediul și atenua schimburile climatice, Republica Moldova împreună cu țările partenere și Uniunea Europeană va îmbunătăți gestionarea resurselor de apă

în cadrul cooperării transfrontaliere, integrării în politici sectoriale a obiectivelor de mediu și climă, dezvoltării bunei guvernante de mediu și creștere a gradului de conștientizare a aspectelor ce țin de mediu.

Capitolul privind *Mobilitatea și contactele interpersonale* prevede promovarea progreselor în materie de mobilitate prin monitorizarea îndeplinirii continue a obiectivelor de referință referitor la liberalizarea vizelor de către Republica Moldova. Uniunea Europeană urmează să acorde sprijin punerii în aplicare a parteneriatului pentru mobilitate în vederea îmbunătățirii gestionării migrației. Drept urmare, punerea în aplicare a gestionării integrate a frontierelor prin intermediul unor rețele modernizate de puncte de trecere a frontierei atât între țările partenere, cât și între acestea și statele comunitare va facilita mobilitatea, sporind securitatea și contribuind la intensificarea fluxurilor comerciale. Tinerii și cadrele didactice vor beneficia de oportunități sporite de mobilitate în cadrul programului Erasmus+, participarea la programe precum Erasmus+, „Europa creativă”, COSME, Orizont 2020, deschizând noi oportunități de mobilitate pentru universități, administrații, operatori în domeniul cultural, studenți și cercetători, contribuind la dezvoltarea industriilor culturale și creative. Integrarea sistemelor de cercetare și inovare ale țărilor partenere și ale Uniunii Europene va fi asigurată printr-o nouă inițiativă EU4Innovation, care va trebui să sporească perspectivele de ocupare a unui loc de muncă și de carieră ale cercetătorilor, să finanțeze cercetarea și inovarea pe o bază concurențială și să promoveze parteneriate între sectorul cercetării și industriei. Integrarea în rețeaua paneuropeană GEANT, care interconectează toate rețelele naționale pentru cercetare și educație din Europa, va contribui la reducerea decalajului digital.

În data de 8 februarie 2018 Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova a prezentat Raportul privind realizarea pe parcursul anului 2017 a Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017-2019. Conform Raportului, pentru perioada de raportare au fost realizate 66% din acțiunile preconizate, metodologia aplicată de Minister a contabilizat doar acțiunile realizate și nerealizate din ansamblul măsurilor planificate pentru 2017, inclusiv cele cu caracter continuu. Astfel, din totalul de 587 acțiuni, inclusiv cu caracter continuu, au fost realizate 388 și nerealizate 199 (o acțiune este considerată realizată doar în cazul publicării actului normativ în Monitorul Oficial) [28]. În domeniul ce ține de „Dialogul politic și reforma, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate” au fost preconizate 89 de acțiuni, dintre care 39 de caracter continuu, fiind realizate 67 de acțiuni

(dintre care 39 cu caracter continuu), alcătuind 75,28%, iar 22 de acțiuni au rămas neimplementate.

Institutul pentru Politici și Reforme Europene a întocmit un Raport alternativ pe marginea implementării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană (trimestrele I-III, 2017). Potrivit Raportului, rata de realizare a prevederilor Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere constituia 34,1%, însumând doar puțin peste o 1/3 din acțiunile planificate [29]. Analiza calitativă a domeniilor-cheie prevăzute de cele cinci titluri ale Planului Național de Acțiuni prezintă un progres redus în îndeplinirea angajamentelor Acordului de Asociere, cele mai multe rezultate s-au atestat în realizarea măsurilor privind Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, prevăzute de Titlul V al Planului, cu o rată de realizare de 43,6%, urmat de Titlul VI (Asistența financiară și depozit antifraudă), însumând 34,5% și Titlul IV (Cooperarea economică și sectorială) cu o rată de 33,9%. Cele mai puține rezultate se atestă la Titlul III (Justiție, Libertate și Securitate).

Este de menționat că în anul 2017 Republica Moldova a continuat promovarea convergenței graduale cu Uniunea Europeană în domeniul politicii externe și de securitate. Astfel, Republica Moldova s-a aliniat la 26 decizii ce țin de Politica Externă și de Securitate Comună și la 15 declarații ale Uniunii Europene în domeniul afacerilor externe și politicii de securitate, fiind coordonate alte 58 de declarații ale Uniunii Europene de pe agenda Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa în cadrul Consiliului Permanent și Forumului pentru cooperare în domeniul securității [28]. Este important de subliniat că la 3 aprilie și 27 iunie 2017 au avut loc două reuniuni ale Consiliului Consultativ al Misiunii Uniunii Europene de asistență la frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), în cadrul cărora au fost abordate subiectele privind extinderea mandatului EUBAM (care se încheia la 30 noiembrie 2017) pentru o nouă fază de 3 ani și necesitatea păstrării, în cadrul noului mandat al EUBAM, a instrumentelor de asistență la frontieră pe întreaga porțiune a frontierei Republica Moldova - Ucraina, accentul deosebit fiind pus pe segmentul transnistrean. Mandatul EUBAM a reînceput la 1 decembrie 2017, fiind valabil pe un termen de 36 de luni, pînă la 30 noiembrie 2020. Obiectivele principale pe care a fost fundamentat mandatul nou, trei la număr, vizează problema raioanelor de est ale Republicii Moldova, managementul integrat al frontierei pe întreaga porțiune a frontierei moldo-ucrainene și combaterea criminalității transfrontaliere pe segmentul întreg al frontierei moldo-ucrainene.

Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere în perioada 2017-2019 a fost actualizat prin modificare și completare în baza

Hotărârii de Guvern nr.592 din 23 iunie 2018, fiind mărit numărul de măsuri de realizat de la 1411 la 1487 [30]. Potrivit celui de-al treilea Raport alternativ privind implementarea Acordului de Asociere cu UE, Semestrul I 2018, prezentat de către Institutul pentru Politici și Reforme Europene, s-a constatat un progres foarte redus în punere în aplicare a angajamentelor asumate în perioada de referință, iar comparativ cu sfârșitul anului 2017 se atestă regres, în special din cauza incertitudinii dialogului politic Uniunea Europeană-Repubblica Moldova (Titlul II) și a suspendării asistenței macrofinanciare din partea Uniunii Europene (Titlul VI). În același context de evaluări, cea mai mică rată de realizare pînă la 30 iunie 2018 se înregistrează în îndeplinirea măsurilor prevăzute în Titlul III, atestîndu-se lipsa unui progres important comparativ cu 2017, iar cei mai buni indicatori se înregistrează în Titlul V, constatîndu-se un progres moderat. Totodată, progres redus se atestă și în implementarea măsurilor pe mai multe domenii sectoriale prevăzute în Titlul IV, buni indicatori se dovedesc a fi referitor la sectorul energetic și cel financiar-bancar [31].

În același context de acțiuni, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene a prezentat a prezentat datele oficiale, care denotă o rată mai mare de implementare, de la trei cincimi pînă la două treimi din angajamentele înscrise în Planul Național de Acțiuni.

În concluzie, luînd ca bază subiectul supus analizei în dinamică, subliniem următoarele:

1. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de altă parte, a intrat plenar în vigoare la 1 iulie 2017. Acordul de Asociere este un tratat internațional care determină domeniile de cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, drepturile și obligațiunile părților semnatare. Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană este un document strategic elaborat de către Guvernul Republicii Moldova în baza prevederilor Acordului de Asociere, a căror realizare determină perspectivele de cooperare și relațiile în ansamblu cu Uniunea Europeană.

2. Pentru Republica Moldova și cetățenii săi este convenabilă integrarea în Uniunea Europeană, dar fiind menținută prezența și consolidînd pozițiile pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice prin acorduri bilaterale, mai ales în condițiile că „piețele de perspectivă” sunt valorificate mai dificil. Integrarea europeană solicită costuri structurale multiaspectuale, însă beneficiile, în ultimă instanță, incontestabil vor prevala: modernizarea țării prin aderarea la Uniunea Europeană reprezintă o prioritate strategică și o oportunitate de

valorificat, deoarece procesul de reforme trebuie susținut și consolidat prin asistență financiară, logistică și tehnologică, consultanță și deschidere, în caz contrar va continua să naufragieze în zona „gri”, rămânând o țară cu nivel scăzut de trai, grad înalt de emigranți de muncă, fărâmițată teritorial, instabilă, coruptă și cu restanțe destul de mari la capitelele independența justiției, buna guvernare, libertatea mass-mediei și administrație publică eficientă.

3. Integrarea europeană reprezintă o problemă și o prioritate strategică de politică internă, rolul determinant revenind autorităților Republicii Moldova. Realizarea parcursului european reprezintă o componentă a interesului național, o oportunitate de modernizare, dat fiind că la moment contează nu obiectivul final, ci procesul, și este oportun ca Republica Moldova să poată să se promoveze eficient și să se afirme pe arena europeană: direcția proeuropeană semnifică modernizare prin democratizare și democratizare prin modernizare.

4. Asocierea politică și integrarea economică cu Uniunea Europeană poate reprezenta pentru Republica Moldova fie o etapă intermediară în procesul integraționist europeană, fie un punct intermediar al parcursului integraționist, rămânând într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică. O viziune clară de viitor pentru Republica Moldova, acceptată de întreaga societate, este deocamdată intangibilă, din cauza divizării societății și a clasei politice pe criterii geopolitice, și de modul în care vor fi realizate prevederile Acordului de Asociere depind evoluțiile politice interne și cele integraționiste externe ale Republicii Moldova.

5. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană practic nu periclitează nici neutralitatea, nici suveranitatea Republicii Moldova, acest tratat conține un mecanism fezabil menit să contribuie la reîntregirea teritorială a Republicii Moldova prin restabilirea spațiului economic unic. Cît despre condiționalități, aplicarea acestui mecanism denotă că relațiile dintre părți se caracterizează prin bidimensionalitate, Republica Moldova fiind parte a sferei de interese geostrategice ale Uniunii Europene, chiar dacă la moment nu se pune problema integrării, în sensul de acces la instituțiile comunitare europene, ci de apropiere prin asociere politică și integrare economică. Această situație nu contravine participării Republicii Moldova la proiecte subregionale similare de liber schimb.

6. O realizare foarte importantă a procesului de asociere ține de Acordul de Liberalizare a Regimului de Vize pentru cetățenii Republicii Moldova, intrat în vigoare la 28 aprilie 2014, care nu s-a soldat cu exodul în masă, ci a dezvoltat comunicarea și parteneriatele, inclusiv științifice, culturale și la nivelul autorităților locale. Însă cel mai important rezultat s-a dovedit a fi reîntregirea familiilor, regimul liberalizat de vize facilitând substanțial călătoriile în ambele direcții.

7. Condiționalitățile, chiar dacă uneori sunt foarte dure, iar luările de poziție, în special de către Parlamentul European, nu pot fi calificate altfel decât îngust partinic, nu reprezintă imixtiune în afacerile interne ale Republicii Moldova, ci un instrument de solicitare și un catalizator de promovare de reforme în conformitate cu standardele europene, mai ales în condițiile că integrarea europeană, cel puțin pentru moment, nu se dovedește a fi un proces ireversibil. Incontestabil este că după declararea nulității alegerilor pentru funcția de Primar general al municipiului Chișinău și, drept urmare, stoparea asistenței macrofinanciare, relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană parcurg o etapă mai rece, iar această stare va dura mai mult timp datorită exercițiilor electorale care se vor produce în anul 2019 – alegeri parlamentare și locale în Republica Moldova, alegeri pentru Parlamentul European în statele membre ale Uniunii Europene.

8. În procesul de implementare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană prin Planuri Naționale de Acțiuni primordialitatea aparține nu politicii externe, ca în perioada de pre-asociere, ci politicii interne, dat fiind că opțiunea de integrare europeană a evoluat prin conținut și activități de la o prioritate strategică de politică externă la un obiectiv strategic de politică internă. În relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană factorul geopolitic este foarte important, acesta fiind exprimat prin voința elitelor autohtone, opțiunile alegătorilor și poziția instituțiilor europene: Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene la nivel de miniștri ai Afacerilor Externe și Comisia Europeană. Însă rolul determinant revine elitelor politice naționale, deoarece valorificarea prevederilor asumate depinde de voința și capacitatea lor de a mobiliza energiile sociale, în măsură să contribuie cu eforturi comune, conjugate, la modernizarea politico-juridică și social-economică a Republicii Moldova.

Cu titlul de recomandări pe marginea subiectului elucidat, propunem următoarele:

1. Republica Moldova trebuie să implementeze în mod eficient și calitativ prevederile incluse în Planul Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, să respecte planul calendaristic și să lichideze toate restanțele.

2. Uniunea Europeană, după Summitul preconizat în 2019, să înlocuiască Parteneriatul Estic, care conceptual nu corespunde realităților actuale, cu un alt program destinat statelor est-europene angajate în realizarea integrării europene, declarată drept prioritate strategică, program care să conțină mai clar și mai fezabil perspectivele europene, asigurând, în anumite împrejurări favorabile și meritocrate, demararea negocierilor pe marginea aquis-ului comunitar.

3. Este indispensabil de a legifera constituțional opțiunea de integrare europeană a Republicii Moldova în calitate de obiectiv strategic de dezvoltare a țării, pentru că integrarea europeană nu este o ideologie și astfel ar contraveni articolului 5, alineatul 2, deși Uniunea Europeană se bazează pe anumite valori, ci este un proiect de țară, asociat cu modernizarea și dezvoltarea prin reformă democratică.

Valorificarea parcursului european de către Republica Moldova solicită voință și deschidere de la ambele părți, iar implementarea prevederilor Acordului de Asociere prin realizarea Planului Național de Acțiuni reprezintă un proces complex și de durată de modernizare politico-juridică și social-economică prin democratizarea și europenizarea statului și a societății în condițiile păstrării și dezvoltării tradițiilor naționale viabile, generalul și particularul urmînd să coexiste armonios și să se completeze reciproc

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Ed. a 2-a. Chișinău: Bons Offices SRL, 2010. p. 706-715.
2. Concepția politicii externe a Republicii Moldova. Nr.355-XIII din 2 februarie 1995. În: Cernencu Mihai, Galben Andrei, Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.I. Chișinău: USM, 2000. p. 96-101.
3. Acordul de Parteneriat și Cooperare dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. http://www.mf.gov.md/common/programstrategy/APC_ro.pdf (vizitat: 10.05.2018).
4. Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States and Georgia. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-92-54_en.htm?locale=FR (vizitat: 15.05.2018).
5. The PHARE Programme and the enlargement of the European Union http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm (vizitat:20.04.2018).
6. Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. În: <http://www.e-democracy.md/files/ghid-ue-rm-ro.pdf> (vizitat: 23.04.2018).
7. Parteneriatul Estic. <http://infoeuropa.md/partneriatul-estic/> (vizitat: 30.04.2018).
8. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf> (vizitat: 15.05.2018).
9. Agenda de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Agenda-de-Asociere-RO.pdf> (vizitat: 16.05.2018).
10. Contract privind Suportul financiar pentru participarea Republicii Moldova la Programul Cadru al Uniunii Europene - Orizont 2020 a fost semnat la 25 august 2014 http://asm.md/?go=noutati_detalii&n=6318&new_language=0 (vizitat: 20.05.2018).

11. Hotărîrea Guvernului nr. 713 din 12 octombrie 2015 privind modificarea și completarea Hotărîrii Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014 cu privire la Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016. <http://lex.justice.md/md/361471/> (vizitat:17.05.2018).
12. Hotărîrea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014 privind Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană pentru anii 2014-2016. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=354939> (vizitat: 27.05.2018).
13. Hotărîrea Guvernului nr. 1472 din 30 decembrie 2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova –Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369730> (vizitat: 27.05.2018).
14. Boțan Igor. Cenușă Denis. Kalughin Mariana. Lupușor Adrian. Morcotilo Iurie. Panainte Polina. Prohnițchi Elena. Primele realizări și dificultăți în implementarea Acordului de Asociere UE RM. În: EUROMONITOR, Chișinău, septembrie 2015, 44 p.
15. Résolution du Parlement européen du 21 janvier 2016 sur les accords d'association et les zones de libre-échange approfondi et complet avec la Géorgie, la Moldavie et l'Ukraine (2015/3032(RSP)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=FR&reference=P8-TA-2016-0018> (vizitat: 23.05.2018).
16. Conclusions du Conseil sur la République de Moldavie: <http://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2016/02/15/fac-moldova-conclusions/> (vizitat: 23.05.2018).
17. Foaie de parcurs privind agenda de reforme prioritare (până la 31 iulie 2016): https://gov.md/sites/default/files/foaie_de_parcurs_privind_agenda_de_reforme_prioritare.pdf (vizitat: 10.05.2018).
18. Groza Iulian. Rusu Iulian. Lutenco Victor. Al treilea Raport IPRE privind monitorizarea implementării Acordului de Asociere RM-UE (noiembrie 2015 – martie 2016): <http://ipre.md/2016/04/28/239-gradul-total-de-implementare-al-planului-national-de-actiuni-pentru-implementarea-acordului-de-asociere-rm-ue-pe-2015-2016/> (vizitat: 19.05.2018).
19. Acordul de Asociere RM-UE: Acțiunile planificate pentru această perioadă au fost realizate în proporție de 73,73% (INFOGRAFIC) În: <http://bani.md/acordul-de-asociere-rmue-actiunile-planificate-pentru-aceasta-perioada-au-fost-realizate-in-proportie-de-73-73prc-infografic---86601.html> (vizitat: 23.05.2018).
20. Realizarea Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană 2017-2019. Semestrul I 2017 <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Raport-privind-implementarea-PNAAA-Sem-I-2017.pdf> (vizita: 20.05.2018).
21. Parliament approves EU financial help for Moldova. <http://www.europarl.europa.eu/news/fr/press-room/20170629IPR78680/parliament-approves-eu-financial-help-for-moldova> (vizitat: 17.05.2018).

22. Ruthrauff Holly. The electoral reforms in three association countries of the Eastern Neighbourhood - Ukraine, Georgia and Moldova and their impact on political developments in these countries. Study. European Parliament's Committee on Foreign Affairs. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603850/EXPO_STU\(2017\)603850_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603850/EXPO_STU(2017)603850_EN.pdf) (vizitat: 17.05.2018).
23. Memorandum de înțelegere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova https://www.scribd.com/document/366107544/Memorandum#download&from_embed (vizitat: 21.05.2018).
24. Raportul Comisiei de la Veneția. În: http://www.parlament.md/Actualitate/Modificarea_sistemului_electoral/tabid/254/language/en-US/Default.aspx (vizitat: 25.05.2018).
25. Hotărîrea nr. 1713 cu privire la declararea nulității alegerilor locale noi pentru funcția de primar general al municipiului Chișinău din 20 mai 2018 (turul I) – 3 iunie 2018 (turul II): <http://cec.md/index.php?pag=news&id=1001&rid=22429&l=ro> (vizitat: 23.07.2018).
26. Rezoluția Parlamentului European din 5 iulie 2018 referitoare la criza politică din Moldova ca urmare a invalidării alegerilor locale de la Chișinău (2018/2783(RSP)): <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2018-0303+0+DOC+XML+V0//RO> (vizitat: 06.07.2018).
27. Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic Bruxelles, 24 noiembrie 2017. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36183/declara%C8%9Bie-comun%C4%83-summitului-parteneriatului-estic-bruxelles-24-noiembrie-2017_ro (vizitat: 10.05.2018).
28. Raportul privind realizarea pe parcursul anului 2017 a Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană 2017-2019. <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Raport-consolidat-implementarea-2017-PNA-AA-2017-2019.pdf> (vizitat: 10.05.2018).
29. Groza Iulian, Rusu Iulian, Ermurachi Adrian, Platon Mariana, Ghilețchi Stanislav. Al II-lea Raport Alternativ privind implementarea Acordului de Asociere cu UE (Trimestrul I-III 2017). <http://ipre.md/2017/12/22/al-ii-lea-raport-alternativ-privind-implementarea-acordului-de-asociere-cu-ue-trimestrul-i-iii-2017/> (vizitat: 11.05.2018).
30. Hotărârea de Guvern nr. 592 din 23 iunie 2018 privind aprobarea modificărilor și completărilor la PNAIAA 2017 (vizitat: 24.09.2018)
31. Groza Iulian. Rusu Iulian, Ghilețchi Stanislav. Platon Mariana. Băluțel Adrian. Raport Alternativ, NR. 3, Semestrul I 2018. <http://ipre.md/2018/09/11/al-iii-lea-raport-alternativ-privind-implementarea-acordului-de-asociere-cu-ue-trimestrul-i-2018/> (vizitat 24.09.2018).

**Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice,*
*profesor universitar***

1.2. ASPECTE ALE MODERNIZĂRII SOCIOPOLITICE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL TRANZIȚIEI SPRE DEMOCRAȚIE

1.2. ASPECTS OF THE SOCIOPOLITIC MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF TRANSITION TO DEMOCRACY

Summary

This study examines the key aspects of the sociopolitical modernization of the Republic of Moldova in the context of the transition to democracy. The author emphasizes the role and importance of post-communist systemic transition and systemic transformations in the democratization and modernization of society, on the specificity of the transition-modernization relation in the conditions of the Republic of Moldova. At the same time, a special analysis is undergoing the mechanism of sociopolitical modernization at the present stage, but also the rhythms and types of modernization and post-modernization under the conditions of democratic transition. A separate section of the current publication is dedicated to the dimensions of the sociopolitical modernization of the Republic of Moldova in the context of the implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union. Analysis and evaluation of modernization processes in connection with transition processes and European integration processes offer the publication a complex, largely innovative, character.

În acest studiu sunt analizate aspectele-cheie ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova într-un mediu social extrem de anevoios numit în literatura de specialitate tranziție spre democrație. Problematika modernizării, abordată în contextul tranziției și concomitent a extinderii procesului integraționist european, are o semnificație majoră pentru cercetările actuale. Componenta tranzitorie este una indispensabilă pentru problematica respectivă, deoarece se regăsește evident în relația „modernizare sociopolitică - proces integraționist”. Anume prin caracter tranzitoriu se disting transformările sociale realizate până acum de guvernările din Republica Moldova în aria preocupărilor de politică internă și externă. Atare preocupări sunt în mare parte vizate de unele realizări, dar și de riscuri, provocări ale tranziției.

Actualitatea și importanța studiului de față este determinată de mai mulți factori, precum: 1. factorul epistemologic - de cunoaștere și ca urmare de apre-

ciere a impactului tranziției democratice asupra căilor și modalităților de modernizare sociopolitică a țării;

2. factorul praxiologic general, de impact al relației modernizare - eurointegrare asupra procesului democratic în tranziție;

3. factorul praxiologic particular, de impact al implementării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană asupra proceselor modernizării sociopolitice din Republica Moldova.

Acești factori ai actualității pot avea cu adevărat pondere în câmpul cercetării proceselor modernizării și transformării democratice dacă în politicile statului axate pe procesele respective se ține cont de starea lor de interferență, interdependență și complementaritate.

Scopul cercetării constă în determinarea și analiza procesului de modernizare sociopolitică a Republicii Moldova în condițiile tranziției și transformărilor democratice actuale, proces abordat în corelație cu parcursul european al țării. Obiectivele studiului sunt axate pe:

- elucidarea realităților tranziției spre democrație ca factor de impact asupra modernizării sociopolitice a Republicii Moldova;
- analiza mecanismelor, ritmurilor și tipurilor modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziției spre democrație, a corelării acestor variabile cu politicile guvernării în vederea realizării transformărilor sistemice de natură democratică;
- examinarea proceselor de modernizare politică a Republicii Moldova în contextul euroasocierii și eurointegrării;

Tranziția spre democrație - factor al modernizării sociopolitice

Tranzițiile actuale, spre deosebire de tranzițiile istorice, care le asociem cu fenomenul modernizării, se desfășoară preponderent sub semnul democratizării. Privite prin prisma dimensiunilor geocronometrice în ultimele 2-3 decenii ale sec. XX, iar în unele țări până în prezent, tranzițiile actuale se desfășoară în țările raportate la „valul al treilea al democratizării”: tranziția în țările Americii de Sud (reforme orientate spre economia de piață, în Chile - începutul anilor 70, Mexic - anii 80, Argentina, Brazilia - anii 90 ai sec. XX ș.a.), tranziția postcomunistă asiatică (China - sfârșitul anilor 70, Vietnam - sfârșitul anilor 80 ai sec. XX), tranziția spre democrație sud-europeană (Spania, Portugalia - anii 70-80 ai sec. XX), tranziția postcomunistă est-europeană (fostele țări socialiste din Europa Centrală și de Est - anii 80-90 ai sec. XX), tranziția postsovietică (fostele republici sovietice - anii 90 ai sec. XX până în prezent, excepție Țările Baltice, în care obiectivele tranziției democra-

tice deja sau realizat). Însă, practica socială ne demonstrează că „valul al treilea al democratizării” se realizează mână-n-mână cu procesul modernizării. De aceea, tranziția actuală are o dublă semnificație – apare ca necesitate a reformării democratice și se completează pe parcurs cu obiectivele și procesul modernizării *lato sensu*, inclusiv de ordin sociopolitic.

Noțiunea de tranziție actuală se distinge prin caracter complex, vizează limitele unor transformări radicale, profunde ale întregului sistem social. În raport cu tranziția istorică, cea actuală este mai extinsă și cuprinzătoare ca câmp sociopolitic, mai diversă și profundă ca factor de includere în albia socialului, mai relevantă și de durată ca conexiune între diferite fenomene și procese sociale. Nucleul tranziției actuale este transformarea democratică, adică democratizarea ca proces, care apare și evoluează drept condiție imanentă a transformărilor sociopolitice, iar odată cu influențele acesteia - condiție a transformărilor sociale în ansamblu. Doar prin intermediul paradigmei transformare democratică poate fi apreciată la justa valoare semnificația paradigmei tranziție democratică și respectiv a paradigmei modernizare sociopolitică.

Transformarea democratică, în funcție de condițiile interne și externe ale țării, accelerează sau dimpotrivă stopează realizarea obiectivelor tranziției democratice și ale modernizării. Aceste paradigme se completează reciproc, alcătuind un întreg care reflectă schimbările și acumulările cantitative și calitative actuale de valori din cadrul sistemului politic, dar și din alte sisteme, inclusiv mixte, supuse influențelor celui politic.

Desigur, în diferite spații ale mapamondului, tranzițiile actuale au ceva comun în raport cu procesul modernizării sociopolitice - aplicarea elementului democratic. Adică, în spațiul celui de „al treilea val” aceste tranziții au ca obiectiv democratizarea și modernizarea sistemului politic. Totodată, fiecare model al tranzițiilor și transformărilor democratice actuale poate să unească în sine elemente dihotomice: revoluționare și evoluționiste, conservatoriste și evoluționiste, acordate și ne-acordate între diferite segmente ale elitei naționale.

Însă, între țări sunt și deosebiri substanțiale, ce țin în special de gradul extinderii și includerii elementului tranzitoriu în lumea socialului, dar și de înscrierea elementului modern și postmodern în limitele tranziției democratice. Atare elemente s-au extins în unele țări (spațiul ex-socialist) asupra tuturor sferelor sociale, pe când în altele (Spania, Portugalia) au cuprins preponderent sfera politică, cea economică având deja unele mecanisme de piață din regimul anterior, iar în al treilea (Mexic, Argentina, Brazilia ș.a.) s-au axat mai mult pe reformarea economică de piață. În acestea din urmă are loc democratizarea sistemului politic, dar fără o transformare și modernizare esențială a struc-

turii sociopolitice. Astfel de tranziție se asociază mai mult cu modernizarea socioeconomică, socioculturală, îmbinată în ultima instanță cu elementul democratic al sistemului politic. O altă deosebire între tranzițiile actuale constă în dependența lor de diferiți factori: interni și/sau externi, obiectivi și/sau subiectivi. Dacă în țările Americii de Sud tranziția se desfășura în special sub influența factorilor interni (implicări active ale forțelor politice din țară, partidelor, liderilor politici, maselor), atunci în țările Europei Centrale și de Est, precum și în spațiul european postsovietic, inclusiv Republica Moldova, transformările sociopolitice, economice etc. se află mai mult în aria de influență a factorilor externi – a țărilor mari, organismelor internaționale. Totuși, aceste influențe nu trebuie supraapreciate, fiindcă practica transformărilor din primul grup de țări, dar și din cel de al doilea demonstrează adesea o împletire paradoxală a factorilor nominalizați. Mai mult, sub influența unor factori neașteptați, structura sociopolitică de aici devine atât de complicată, încât oferă noi schimbări sociale, pozitive sau negative, care de asemenea se înscriu în perimetrul tranziției.

Actualmente, cele mai relevante la capitolul democratizare și modernizare sunt transformările sistemice postcomuniste. Înseși noțiunile de tranziție (transformare) postcomunistă și de tranziție (transformare) sistemică postcomunistă se folosesc mai frecvent în literatura de specialitate de la mijlocul anilor 90 ai sec. XX [1]. În Republica Moldova aceste noțiuni devin des utilizate pe parcursul primului deceniu al sec. XXI și până în prezent [2].

Drept urmare a unor opinii vizavi de tranzițiile și transformările postcomuniste venim cu unele caracteristici ale acestora conformate cu procesul modernizării. Astfel de tranziții și transformări în fostele țări comuniste au unele trăsături comune:

- Caracterul sistemic al tranziției și transformării postcomuniste, ca factor prim în determinarea limitelor modernizării, trăsătură-cheie care rezultă din natura regimului vechi - totalitar și din cea a regimului nou – posttotalitar. Doar cunoscând natura totalitarismului din fostele țări socialiste europene, percepem în ultima instanță posttotalitarismul și, respectiv, caracterul sistemic al transformării postcomuniste, locul în cadrul acesteia a modernității. Atare caracter este determinat de pozițiile statului pe care acesta le-a avut în regimul vechi, de etatizarea de atunci a vieții sociale, precum și de începutul de-etatizării în regimul nou, de lansarea obiectivelor modernizării sociopolitice.

- Dilema simultaneității reformării sociale [3, c.45-46]. Adică, o consecință a totalitarismului socialist este apariția în posttotalitarism a dilemei concomitenței modernizării în sens larg – a reformelor politice, econo-

mice, sociale și culturale. Anume obiectivul de-totalitarizării vieții sociale în ansamblu, a modului de gândire și de viață a generat începutul concomitent al reformelor în toate sferile, pentru a reduce în limite rațional posibile influența statului asupra societății. Desigur, acel control absolut al statului de altădată asupra economiei, raporturilor sociale, culturii și societății a avut urmări grave în postcomunism, fiindcă noile structuri ale puterii s-au înfruntat cu o sarcină istorică neîntâlnită până atunci – de a aplica fenomenul simultaneității în depășirea moștenirii instituționale, economice, sociale și psihologice a regimului totalitar. Trebuiau depășite multe fenomene care au adus regimurile vechi la marginea progresului, îndeosebi nivelul înalt al egalitarismului economic și social, sistemul de privilegii în luarea deciziilor la nivel de putere, gradul înalt de manipulare a populației, de paternalism etc. Aceste structuri, la începuturi, nu aveau experiența necesară în realizarea sarcinii respective, dar nici nu dispuneau de oportunități de a prelua astfel de experiență din exterior. Ea ca atare nici nu exista, fiindcă până atunci nu erau efectuate tranziții similare, de tipul celei postcomuniste. În astfel de condiții, la sfârșitul anilor 80 - începutul anilor 90 proiectele de schimbare a sistemelor socialiste socio-economic și politic cu proprietatea privată, economia de piață și democratizarea vieții politice veneau în țările Europei Centrale și de Est din societatea vestică și parțial din perestroika gorbaciovistă. Numai că aceasta din urmă nu viza schimbarea completă a sistemului socialist cu cel capitalist, ea fiind axată doar pe „perfecționarea” socialismului, pe un „socialism cu înfățișare umană”, care să cuprindă toate sferile sociale cu scopul de a ridica nivelul de viață al populației, a apăra drepturile și libertățile omului, a realiza democratizarea sistemului politic. Doar după căderea Uniunii Sovietice, a sistemului socialist statele din acest spațiu s-au dezis de sistemul economic de comandă, sistemul unipartit, alegând calea stabilirii economiei de piață, pluralismului politic. Toate acestea însemnau deja începutul tranziției sistemice spre democrație. În documentele de stat treptat apare și noțiunea de capitalism, de modernizare.

- Dezacordul între proiectele socioeconomice, sociopolitice, socioculturale elaborate, pe de o parte, și implementarea lor, pe de altă parte. Dificultățile inițiale ale tranziției, care se regăseau în transformările parțiale ale sistemului economic, în modelarea cu abateri serioase a politicii economice sau a politicii sociale blocau în mod evident procesul modernizării sociopolitice. Atare proces era supus unor provocări ale tranziției întruchipate în disproporția dintre reformele constituțională, politică, economică, a societății civile, adică între democratizarea politică și modernizarea socioeconomică, ca factor - cheie al tranziției democratice. Problemele apărute în cadrul tranziției sistemice, indi-

ferent de țară, aveau la etapa tranzitorie inițială un caracter dublu: a) nicăieri în posttotalitarismul european nu se reușea a depăși la timp problemele rămase drept moștenire de la regimul totalitar (nivelul de viață scăzut, deficitul de democrație, de stat de drept); b) apariția de noi probleme deja ale tranziției sistemice (căderea bruscă a producției sociale, creșterea inechității sociale, șomajului, criminalității, reducerea salariului, a posibilităților de satisfacție a necesităților în domeniul educației, sănătății etc.). Aceste fenomene sociale negative sunt remarcate deja pe parcursul anilor 90 - începutul anilor 2000 în unele publicații științifice din Rusia, Moldova și alte țări din spațiul ex-socialist. Concluzia care se face este că, aproape în toate țările postsocialiste, de rând cu unele succese în formarea instituțiilor democratice și transformarea economiei planificate în economie de piață, se înregistrează scăderea nivelului de viață și creșterea sărăciei [4]. Astfel, paradoxurile tranziției la acea perioadă - disproporția dintre politic și non-politic, dar și dintre sarcinile preconizate și traducerea lor în viață - viza și procesul modernizării sociopolitice.

- Deficitul de îmbinare complexă a democratizării și modernizării ca trăsătură-cheie a transformărilor sistemice postcomuniste. Atare situație o urmărim în diferite spații ale tranzițiilor actuale. Însă în țările Europei Centrale și de Est și în cele ex-sovietice (excepție Țările Baltice) ea are un caracter mai relevant, izvorăște din simultaneitatea transformărilor sociale, din natura lor radicală. Relația democratizare-modernizare în țările respective este una multivalentă, care nu se reduce doar la economie sau social ca în cele din Europa de Sud sau America de Sud. În spațiul central și est-european avem în vizor relația democratizare-modernizare economică, socială, culturală. Plus la aceasta, relația democratizare - modernizare se realizează concomitent și în sfera politică, prin interconexări în interiorul politicii și între politic și non-politic. De gradul de maturitate a acestei relații în sfera politică depinde situația ei și în alte sfere. De exemplu, problemele apărute vizavi de scăderea nivelului de viață și creșterea sărăciei în majoritatea țărilor ex-socialiste sunt în mare parte rezultatul unei relații deformatate între democratizare și modernizare în sfera politică.

- Crearea păturilor mijlocii, ca izvor al tranziției sistemice postcomuniste. Privită în sens larg această trăsătură vizează calea spre stabilizarea modernizării sociopolitice. Crearea unei clase de mijloc în societățile în tranziție spre democrație contribuie la realizarea mai eficientă a reformelor, fiindcă este motivată și cointereseată; prin mentalitate clasa de mijloc suportă modificări serioase spre modernizare, ceea ce e importantă implicarea ei pe primele roluri ale transformărilor sistemice; această clasă devine mobilul stabilității politice,

întrucât susține forțele politice (la alegeri, la referendum), care să asigure cu adevărat realizarea obiectivelor tranziției sistemice; succesul democratizării postcomuniste și respectiv al modernizării este determinat de clasa de mijloc și în plan pragmatic. Practica țărilor din Europa Centrală și de Est deja a demonstrat că democrația de aici (dar și procesul modernizării – V.S.) reușește să se consolideze și este asigurată datorită includerii ei în câmpul economiei de piață, care avansează prin intermediul unor segmente sociale largi ce formează clasa mijlocie [3, c. 46].

- Dependența tranziției sistemice postcomuniste de factorul militar, de organele sistemului securității naționale, chemate să asigure securitatea statului și societății în sens larg – militar, economic, social, informațional, teritorial etc. Desigur, rolul armatei și al organelor de securitate în apărarea țării și respectiv în realizarea modernizării democratice este unul deosebit, însă el trebuie privit în limitele interesului național, pentru a corespunde acestuia. La diferite etape ale tranziției, serviciile secrete se impun în calitate de pilon al aparatului puterii de stat pentru o cale mai sigură de valorificare a democrației și a modernizării. Practica unor țări care deja au realizat tranziția sistemică, ne demonstrează rolul special al armatei și al organelor securității de garant principal al puterii de stat în asigurarea condițiilor speciale pro-modernizare.

- Complexitatea raportului dintre fenomenul continuității și cel al discontinuității transformărilor sistemice postcomuniste. Această trăsătură vizează tranziția în dimensiuni de timp - trecut-prezent-viitor. Astfel, timpul devine etalonul de măsurare și apreciere a schimbărilor spre democrație. Ambele variabile, prin limitele lor specifice, sunt strâns legate. Fapt menționat în următoarea opinie a lui A. Toffler despre timp și schimbare: „Fără timp schimbarea (inclusiv modernizarea-V.S.) n-are nici un sens. Iar fără schimbare (respectiv și fără modernizare – V.S.) timpul s-ar opri pe loc”[5, p.18]. În cazul nostru, timpul leagă trecutul și prezentul ca perioade de acumulare și implementare a anumitor experiențe vizavi de caracterul și evoluția transformării sistemice și, totodată, face legătura trecutului și prezentului cu viitorul ca dimensiune cronometrică de proiect ce finalizează tranziția. Prin conexiunile dintre trecut, prezent și viitor și se valorifică continuitatea la capitolul tranziție și modernizare democratică. Atare fenomen în condițiile tranziției sistemice postcomuniste este unul pe cât de complex, pe atât de contradictoriu. El este axat pe două câmpuri ale tranziției: al acumulării de experiențe transformatoare și al creării de noi experiențe, axate pe modernizare. Doar prin legătura organică a acestor două câmpuri poate fi asigurată continuitatea transformărilor sistemice și a modernizării. Adică, în vizorul tranziției post-

comuniste se impune legătura între tradiție, ca element ce se acumulează de la o etapă la alta a tranziției, și inovație, ca element ce particularizează tranziția prin modernizare. Această legătură, după cum denotă practica țărilor central și est-europene și postsovietice este una controversată, se desfășoară nu doar prin continuitate valorică, ci și prin discontinuitate (în perioade de criză sociopolitică, de conflict între puteri, guvernare și opoziție etc.), și chiar prin devalorizarea transformărilor [6, p.49-58].

Există și anumite particularități în desfășurarea tranziției și transformărilor sistemice postcomuniste. Ele rezultă din vectorul dezvoltării fiecărei țări în parte, din necesitățile ei la capitolul modernizare. În cele ce urmează remarcăm următoarele particularități:

a) Capacități diferite la capitolul elaborării și implementării politicilor economice și sociale de susținere și realizare a transformărilor în tranziția postcomunistă a țărilor din spațiul central și est-european și în cea a noilor state independente. Dacă în primul grup de țări, în pofida dificultăților interne și externe, există o legătură relativ strânsă între elaborarea și implementarea ambelor politici, atunci în spațiul ex-sovietic (excepție Țările Baltice) de la țară la țară politicile respective se disting mai mult prin rupturi între economic și social, dar și între procesul de elaborare și cel de implementare a lor în parte. Discrepanțele acestora din urmă se regăsesc în niveluri de viață reduse, în creșterea sărăciei în masă și per capita. Fără o economie de piață avansată în ex-sovietic nu poate fi un social avansat. Paradoxul constă în faptul că în noile state independente există un deficit puternic de capitalism modern caracteristic țărilor înalt dezvoltate (acesta care există în țările de tipul Republicii Moldova este unul sălbatic). Aici nu s-a reușit aplicarea principiilor unei piețe funcționale de tip capitalist cu oportunități sociale reale.

b) Calea tranziției spre democrație a statelor ex-socialiste, chiar și la mai bine de două decenii și jumătate de la căderea comunismului, rămâne a fi una marcată de deosebiri (mari sau mici) la capitolul dezvoltării instituțiilor democratice (îndeosebi organismelor societății civile), aplicării și promovării principiilor democrației, asigurării drepturilor și libertăților omului la nivelul normelor internaționale etc. Or, țările Europei Centrale și de Est au înregistrat pe parcurs mai multe realizări: să valorifice lecțiile democratizării (cu un anumit specific local de la țară la țară), să facă față obiectivelor de consolidare a democrației, prin perfecționarea activității și relațiilor instituțiilor democratice (raporturilor dintre societatea civilă și societatea politică), condițiilor de funcționare a democrației maximaliste. În noile state independente, dimpotrivă, sub influența factorului subiectiv, democratizarea ca proces a bătut

pasul pe loc, s-a aflat într-o permanentă tărăgănare. Această situație a fost generată în mare măsură de slăbiciunea elementelor structurale a societății civile, a tradițiilor democratice în istoria acestor țări. În afară de Țările Baltice celelalte state ex-sovietice practic nu au o societate civilă avansată, nu au avut din punct de vedere istoric tradiții democratice. Luate în context național, instituțiile democratice din aceste state sunt democratice mai mult ca formă și mai puțin ca conținut. Atare adevăr corespunde ideilor lui A. de Tocqueville despre democrație, care menționa, că în noile forme democratice europene (din Franța de după Marea Revoluție burgheză – V.S.) ce apar odată cu trecerea de la regimul vechi la cel democratic se reproduce element de conținut a instituțiilor vechi, unele reguli, obiceiuri, mecanisme autoritare de conducere [7, p. 165]. Astfel de instituții (democratice ca formă și autoritare ca conținut), după cum arată practica țărilor respective, încep să realizeze nu doar funcții imanente, clasice, ci și latente, axate pe măsuri cu abateri de la cursul democratic. Practică care formează noi sisteme relaționale, noi regimuri politice, cu caracter mixt, numite în literatura de specialitate regimuri „hibrid”, democrații delegative, democrații neliberale, democrații autoritare etc. [8, p.127-128]. În regimurile respective apare fenomenul „democrații fără democrați” [9, p.156-162], „democratizare instabilă și contestată” [10, p. 210], când destinul democrației și a modernizării este în mâinile celor ce nu împărtășesc valorile democrației, care frânează procesul modernizării. Pe parcursul tranziției sistemice, fenomenul respectiv are pondere în majoritatea noilor state independente. Democratizarea și modernizarea sunt supuse aici intereselor oligarhice - în unele mai dominate, în altele mai puțin, însă peste tot cu o tentă a democrației autoritare.

c) Raporturi specifice dintre democratizare și modernizarea sociopolitică în diferite țări ale arealului postcomunist. În țările din Europa Centrală și de Est elita politică a manifestat capacități de a îmbina adecvat democratizarea și modernizarea, de a le supune strict obiectivelor sistemice ale tranziției, fapt ce le-a reușit să definitiveze deja tranziția și să se axeze pe consolidarea democrației. Iar în noile state independente există discrepanțe între instituționalizarea formelor democratice și modernizarea activității instituțiilor politice. Aici relația democratizare – modernizare, chiar de la bun început, n-a avut un suport necesar, un suficient grad de liberalizare a vieții sociale, dar și de voință politică a reformării pe nou.

d) Transformările sistemice din spațiul postcomunist sunt determinate și de specificul raportului dintre continuitatea și discontinuitatea valorică din cadrul lor, dintre tradiție și inovație. Dacă în spațiul central și est-european acest

raport este unul relativ stabil, supus unor îmbinări adecvate între necesitățile transformării sistemice și factorul continuității, atunci în fostele republici sovietice (excepție Țările Baltice) există o dominanță frecventă a continuității elementului negativ și a discontinuității elementului pozitiv. Reușita transformărilor din centrul și estul Europei este condiționată de identificarea unei soluții raționale în îmbinarea tradiției și inovației. Iar minusurile transformărilor în grupul al doilea de țări rezultă îndeosebi din combinarea arbitrară a tradiției și inovației, ceea ce dă naștere unor coliziuni atât de tradiție, cât și de inovație.

e) Un impact deosebit asupra transformărilor sistemice postcomuniste îl are fenomenul identității. Acestuia îi revine rolul specific în diferite țări și la diferite etape ale tranziției. El are un caracter încordat la etapa inițială a tranziției, când se proiectează trecerea de la unele structuri sociopolitice, statute sociale la altele, dar și pe parcursul tranziției când populația trebuie să se socializeze sau să se re-socializeze în noul mediu social al tranziției. Aceste și alte circumstanțe necesită de la actorii tranziției capacități și eforturi susținute de a se găsi pe sine, de a-și organiza sensul său într-un mod cât mai eficient pentru comunitate și pentru propriul său microcosmos. Practica transformărilor sistemice din țările Europei Centrale și de Est demonstrează că fenomenul identității nu a provocat mari probleme. Populația, în majoritatea segmentelor sale sociale, și-a definit (iar unele și-au re-definit) relativ rapid, fără abateri serioase, noua identitate sociopolitică, adaptându-se la procesul reformator. O situație mai complicată s-a creat în raportul dintre fenomenul identității și cel al transformărilor sistemice în noile state independente. Aici domină forma identității împotrivate, impusă de actorii puterii. Aceștia în mare măsură au devenit o frână în definirea liberă de către cetățeni a identității proprii în sens larg. Democratizarea și modernizarea ca procese au fost târăgănite în țările de tipul Republicii Moldova anume sub influența crizei identității în sens larg: sociale, politice, culturale, naționale.

Mecanisme, ritmuri și tipuri ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziției democratice

Practica socială a societății în transformare demonstrează nu doar influențe ale tranziției spre democrație asupra modernizării sociopolitice, ci și o importanță decisivă a modernizării în realizarea obiectivelor tranzitorii. Anume factorul modernizării se impune drept criteriu principal de evaluare a acelor transformări cantitative și calitative, care exprimă într-o manieră sintetică chintesența tranziției democratice, evoluția acesteia de la concept și proiect la activitate practică. Actualitatea tematicii despre modernizare este

consemnată în mai multe publicații din țara noastră [11]. În ultimii ani aceasta a crescut odată cu intensificarea proceselor integraționiste, în special cu parafarea, semnarea, ratificarea, iar în prezent cu implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. Procesele în cauză, deși se desfășoară anevoios, prin turbulențe valorice la capitolul reformării sociale și asimilării standardelor europene, întruchipează în sine obiectivele, tehnologiile și rezultatele modernizării.

Conform unor sinteze de opinii, existente în literatura de specialitate, modernizarea politică reprezintă un proces complex, inovator și multivalent de transformare a calităților sistemice a vieții sociale, a capacităților funcționale, relaționale și de evoluare a instituțiilor sistemului politic în condițiile tranziției de la societatea tradițională la cea modernă. În baza acestei definiții distingem o serie de trăsături esențiale ale modernizării [12]:

- desfășurarea modernizării politice de la forme simple de organizare a vieții sociopolitice la forme compuse, printr-un proces complex și contradictoriu de diferențiere structurală a instituțiilor politice, a funcțiilor și rolurilor sociopolitice ale acestora;

- creșterea capacităților structurilor diferențiate ale sistemului politic de a se conforma cerințelor inovării și, respectiv, necesităților de adaptare la noile condiții de funcționare, la diversele riscuri și provocări ce pot să apară în calea modernizării, fapt care devine posibil de realizat odată cu raționalizarea puterii, cu dezvoltarea, funcționarea și perfecționarea continuă a statului de drept;

- participarea crescândă în realizarea procesului politic a diverselor segmente sociale și a indivizilor în parte, pe calea dezvoltării pe nou a partidelor și mișcărilor politice, a grupurilor de interese, ca condiție indispensabilă de organizare și reglementare a acestei participări;

- asigurarea legitimității elitelor noi și slăbirea legitimității elitelor tradiționale ca necesitate de transformare pe nou a structurilor tradiționale, dar și de creare și dezvoltare a unor structuri cu posibilități de diversificare a rolurilor politice, de implicare a maselor în procesul decizional;

- crearea și dezvoltarea unei birocrații raționale care să monitorizeze și să realizeze în modul cel mai bine posibil obiectivele modernizării;

- caracterul ambivalent al modernizării politice, fapt ce rezultă din elementul turbulent al acesteia, din bifurcațiile cu semnificație continuă și discontinuă, echilibrată și dezechilibrată;

- natura mixtă a modernizării politice, în sens că manifestările ei cunosc combinații diferite (uneori ciudate, în tranziția târăgănată de tipul Republicii Moldova) cu componenta tradițională.

Atare trăsături depind direct de starea generală a mecanismului modernizării, caracterul acestuia, de capacitățile actorilor de a iniția și realiza procesul transformator. Mecanismul modernizării democratice reprezintă, în viziunea noastră, sistemul modalităților și mijloacelor de organizare politică, economică, socială etc. a societății orientat spre reformarea și dezvoltarea acesteia, eficientizarea parametrilor ei instituționali, structurali, normativi și funcționali.

Elaborarea și funcționarea mecanismului respectiv este determinată de complexitatea condițiilor obiective și subiective din societate, îndeosebi de gradul maturității variabilei subiective, precum și de corelațiile dintre ceea ce este obiectiv și subiectiv. Un rol decisiv în aceste corelații și în funcționarea mecanismului modernizării revine următorilor factori:

1. Gradul de cunoștințe acumulate în domeniul modernizării, de informație inovatoare necesară reformării sociopolitice pe nou.

2. Existența *de facto* a deprinderilor și experiențelor transformatoare, punerea în uz a acestora în modul cel mai bine posibil.

3. Voința politică a actorilor sociali de a iniția, susține și implementa obiectivele modernizării.

4. Acumularea de către actori a gradului necesar de iscusință și abilități reformatoare.

5. Atitudinea adecvată față de ceea ce este tradițional și ceea ce este nou în modernizare, de îmbinarea rațională a acestora pentru binele comun al tuturor segmentelor sociale.

6. Asigurarea continuității în realizarea reformelor democratice, fapt ce devine posibil odată cu optimizarea raportului între inovație și tradiție.

În conformitate cu practica modernizării statelor postcomuniste, de mai bine de două decenii și jumătate, mecanismul transformărilor democratice de aici are atât aspecte comune, cât și deosebiri. Comun pentru majoritatea acestor state, inclusiv Republica Moldova, este:

- 1) Deficitul de cunoștințe noi la etapa inițială a tranziției (actorii în majoritatea lor vin cu cunoștințe vechi din regimul vechi, dar în mod paradoxal se declară partizani ai reformelor noi).

- 2) Deficitul de experiență proprie transformatoare, de deprinderi de a susține și promova la nivelul cerințelor timpului proiectele modernizării.

- 3) Dominarea mentalității eterogene (autoritar-democratice) la actorii implicați în procesul decizional al modernizării.

- 4) Ajustarea deseori incoerentă la condițiile locale a experienței străine în domeniu.

- 5) Lipsa frecventă de consecvență, de logică în activitatea de promovare a reformelor.

Astfel, constatăm că mecanismul modernizării sociopolitice în spațiul transformator al statelor postcomuniste, inclusiv Republica Moldova, nu dispune îndeajuns de substanță transformatoare, substanță a modernității. Totodată, acest mecanism duce lipsă de integralitate de conținut, fapt demonstrat de discordanțele evidente între elementele de bază ale formulei actorului politic „*a cunoaște , a fi iscusit, a acționa*”. Necorespunderea între a cunoaște, a fi abil și a acționa în mod hotărât în procesul reformării sociale face mecanismul modernizării să fie unul preponderent instabil. De exemplu, discordanțe între elaborarea și implementarea reformelor în Republica Moldova atestă o situație de târăgănare a procesului reformativ.

Cu referire la deosebiri, mecanismul modernizării sociopolitice din țările postcomuniste reflectă situații complet diferite la capitolul cine inițiază transformările, care este caracterul acestora în contextul corelării voinței politice a celor de sus cu susținerea celor de jos, și viceversa. Dacă în țările din Centrul și Estul Europei modernizarea a fost inițiată de jos și susținută *ipso facto* de sus, astfel ajungându-se la un mecanism pozițional și funcțional mai mult sau mai puțin acordat, atunci în URSS din jumătatea a doua a anilor 80 și în Noile State Independente de la începutul anilor 90 același proces se inițiază de sus, rămânând a fi prezent mai mult în aria politică, fără a avea un impact benefic asupra vieții economice și sociale.

În această ordine de idei, e important a menționa că specificul Moldovei privind transformarea democratică propriu-zisă avea unele similarități cu acelea din Europa Centrală și de Est, adică modernizarea a fost inițiată aici de jos, întrucât nomenclatura comunistă de partid și de stat s-a arătat a fi ostilă față de procesul restructurării, se împotriva inițiativelor de democratizare venite de la Moscova. Acest fapt a generat entuziasmul maselor, apariția mișcărilor în susținerea restructurării. Or, în perioada imediat următoare, după destrămarea URSS, atât crearea, cât și funcționarea mecanismului de modernizare au fost preluate în Moldova de către cei de sus, în majoritatea lor împovărați de mentalitatea și deprinderile vechi.

Un alt aspect specific al mecanismului modernizării democratice în condițiile Republicii Moldova ține de tradiționalizarea, clanizarea și oligarhizarea lui de către factorul de decizie, fapt urmărit frecvent pe parcursul a mai bine de un sfert de veac de independență a țării. La etapele inițiale ale tranziției, când dominante erau procesele firești ale renașterii naționale, pe prim-plan în raport cu elementul modern se impunea elementul tradițional. Acesta, de rând cu aspectele sale pozitive legate de renașterea culturii, identității naționale, etosului național avea și aspect negativ, axat pe extreme în relațiile sociale.

Un impact puternic al tradiționalității de la noi se regăsește în relațiile de clan (frecvent întâlnite în cadrul tuturor guvernărilor de până acum), în cumetrismul și nănașismul moldovenesc, care pe drept sunt considerate antipoduri ale modernității. Iar oligarhizarea mecanismului de modernizare, devenită manifestă de la începutul anilor 2000, în special după 2009 încoace, a transformat țara, conform opiniei unor cercetători și analiști, într-un stat capturat. Conflictul dintre oligarhi pentru dominarea sferelor principale ale societății (în special cea politică, cu actul guvernării, dar și cea economică, financiar-bancară etc.) au frânat procesul modernizării, eforturile de eurointegrare a țării.

Problemele funcționării mecanismului modernizării sociopolitice a statului Republica Moldova sunt legate organic de componenta tipologică a modernizării. Este în fond un tip al modernizării întârziate, reflectorii, aflată mereu în perimetrul unei tranziții târăgănite în timp, pentru care procesele integraționiste sunt percepute mai mult la nivel de riscuri decât de beneficii. În cazul modernizării întârziate de tip moldovenesc, mecanismul acesteia este în mare măsură denaturat din cauza imitării neadecvate de către elita națională a unor procese complexe ce țin de forma sau conținutul modernizării, dar și postmodernizării, caracteristică prioritar țărilor avansate. Deși modernizarea întârziată în cazul Republicii Moldova este considerată una de tip mixt, endogen-exogen, cu o bază dublă de existență, proprie și împrumutată, ea se manifestă preponderent prin împrumut de experiență. Împrumutul valoric ce ține de diferențierea rolurilor politice, simularea capacității politicului de a se adapta la ceea ce este nou fără a ține cont îndeajuns de specificul național, a făcut mecanismul modernizării să devină deficitar.

În astfel de împrejurări procesele integraționiste nu sunt îndeajuns de bine conștientizate drept factor promodernizare de către elita conducătoare, dar și de către opoziție. Aceste procese, pentru noi, privite prin prisma realităților zilei, nu au suficientă substanță valorică de a fi considerate drept catalizator al modernizării și postmodernizării *de facto*. Deși în ultimii 5-6 ani s-a reușit parafarea, semnarea și ratificarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană țara noastră rămâne a fi dezbinată în sensul larg al cuvântului (dezbinarea elitelor, a masei, a diverselor segmente sociale, demografice, a societății civile), inclusiv la capitolul vectorului extern (european și euroasiatic). În astfel de condiții, mecanismul modernizării nu poate fi unul stabil și eficient vizavi de implementarea Acordului și în general de europeanizarea țării, de asimilarea valorilor postmoderne. În acest context asistăm la un paradox unic în spațiul moldovenesc când aspirăm la modernizare, dar suntem dominați de microbul dezbinării. Astfel, avem temeiul de a evalua

strategiile politicilor de modernizare de până acum drept strategii care duc lipsă de mecanisme de integrare a acțiunilor și relațiilor la nivel de societate, dar și de regiune, raion, oraș, comună. Se folosesc preponderent, inclusiv în relația guvernare-opoziție, mecanisme depășite de timp, care printr-un prisma conținutului nu corespund rigorilor democratice. Tendința principală a politicilor de guvernare astăzi constă în a uni într-un tot, în cadrul managementului modernizării, strategii de formație democratică cu tactici conforme mentalității vechi și comportamentului respectiv.

De aceea, în condițiile când puterea și opoziția, ca forțe de bază ale transformărilor, sunt dezbinat la capitolul modernizării este necesar a reorganiza radical sau a crea din nou mecanismul lor de activitate, a-l conforma pe acesta cerințelor timpului. Calea principală de a asigura stabilitate și eficiență mecanismului de modernizare și postmodernizare a țării sunt negocierile, dialogul, în sfârșit consensul între forțele politice implicate în procesele respective.

Un rol principal în realizarea transformărilor sociopolitice și modernizării în general revine factorului de ritm. Anume ritmicitatea este condiția *sine qua non* a stabilității și eficienței mecanismului modernizării democratice în sferile de bază. Atare factor permite de a percepe mai bine caracterul disproporțiilor sau, dimpotrivă, echilibrului relativ în dezvoltarea diferitor sfere. Anume aici și nu în stabilirea formală a gradului de progres economic, tehnologic, social, sau a altor structuri luate izolat se află deosebirea principală dintre societățile dezvoltate și cele în tranziție spre democrație. Acestea din urmă nu sunt iminent societăți sărace, de mână a doua. Ele pot avea, iar unele au evident, realizări înalte în cultura materială și spirituală. Însă, după ritmuri, astfel de societăți rămân substanțial în urma celor dezvoltate, cu democrație consolidată.

Prima trăsătură fundamentală la capitolul ritmicitate este pentru modernizarea sociopolitică a societății în tranziție starea ei de bifurcație, când la fel sunt posibile un salt înainte, dar și riscul alunecării rapide înapoi. O asemenea stare poate avea nuanțe mai frecvente în unele țări (statele CSI) și mai puțin frecvente în alte țări (cele din Europa Centrală și de Est). În acestea din urmă organele puterii de stat asigură o interdependență benefică între diferite structuri, elaborează și realizează programe complexe de dezvoltare socială, care periodic sunt verificate, supuse expertizei științifice și practice, pentru a depăși anumite contradicții, a face corecțiile necesare în obiectivele strategice și tactice. Aceasta este o necesitate permanentă în vederea optimizării ritmurilor modernizării democratice, raționalizării relației între componentele modernizării.

A doua trăsătură a ritmicității modernizării democratice, care rezultă din starea generală bifurcă a societății moldovenești, este asimetria diferitor sfe-

re ale vieții sociale, discordanța dintre structurile acestor sfere. Atare fapt este condiționat îndeosebi de contradicțiile dintre diferitele elemente din cadrul fiecărei sfere în parte: între putere și opoziție, public și privat, rațional și emoțional, factorul organizării și factorul spontan (ordine și haos) etc. În cazul imaturității factorului subiectiv aceste contradicții duc la conservarea disproporțiilor între sfere, la instabilitate valorică în toate sferile. Această stare a diferitor sfere era frecventă în Republica Moldova și acum zece ani, fapt consemnat de către autor în publicațiile respective de atunci [13, pp. 300-386]. Astfel de stare e prezentă și astăzi, actorii modernizării activează aproximativ cu aceleași metode care permanentizează conflictele de interese, de valori, de identitate.

A treia trăsătură a ritmicității modernizării ca proces este supunerea elementului modern de către factorul de putere. Acest fapt nu rareori a condus în toți acești ani de independență a țării la dezvoltarea sferei politice din contul și în dauna altor sfere. Astfel, se produce politizarea economiei, socialului, culturii etc., monopolizarea și oligarhizarea acestor sfere, ceea ce frânează reformele, inițiativa de jos.

Trăsăturile enunțate ale ritmicității procesului de modernizare sociopolitică se află într-o strânsă legătură cu mecanismul și tipurile acesteia. Doar privită în astfel de ipostază conexă poate fi percepută la justa valoare modernizarea ca proces, obiectivele acestuia, care necesită, totodată, eforturi susținute de participare în realizarea lui.

Dimensiuni tranzitorii ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste

Practica transformărilor sociopolitice ce se desfășoară actualmente în Republica Moldova, în pofida unor abateri în activitatea actorilor puterii, cunoaște o oarecare avansare la capitolul edificării și implementării politicilor de modernizare, fapt dovedit de un ansamblu de măsuri strategice. Ne referim la o serie de strategii în diverse domenii ale vieții sociale, care după 2009 încoace vin să contribuie la modernizarea țării, apropierea societății noastre de valorile europene în vederea asimilării acestora pentru a face față rigorilor și standardelor UE. Astfel, o viză reală asupra modernizării în contextul proceselor integraționiste o au următoarele documente: Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020 (aprobată prin HG nr. 1032 din 20.12.2013); Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” (aprobată prin HG nr. 952 din 27.11.2013); Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030 (aprobată prin HG nr. 102 din 05.02.2013); Strategia de dezvoltare a societății civile (apro-

bată prin Legea nr.205 din 28.09.2012); Strategia națională de descentralizare pentru anii 2012–2015 (Legea nr. 68 din 05.04.2012); Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova (aprobată prin HG nr. 153 din 15.07.2011); Strategia națională de dezvoltare regională (aprobată prin HG nr. 158 din 04.03.2010); Programul de reformare a serviciilor publice 2012-2015 (aprobat prin HG nr. 797 din 26.10.2012); Programul strategic de modernizare tehnologică a Guvernării (e-Transformare)(aprobat prin HG nr.710 din 20.09.2011); Programul național strategic în domeniul securității demografice (2011-2025) (aprobat prin HG nr.768 din 12.10.2011); Programul Național pentru eficiență energetică 2011-2020 (aprobat prin HG nr. 833 din 10.11.2011); Legea despre sistemul electoral mixt din 29.12. 2017 ș.a.

Documentele enunțate, dar și altele din domenii concrete, pot fi considerate astăzi baza strategică a politicii de modernizare, ele având instrumentele teoretice, practice și metodologice necesare pentru realizarea obiectivelor euro-asocierii. Realizarea lor e posibilă în baza unui sistem de abilități prin care se planifică și se desfășoară acțiunile și relațiile de valoare publică, dar și privată. Astăzi avem temeiul să menționăm că documentele strategice ale țării noastre adoptate cu susținerea Uniunii Europene au pus în aplicare mijloacele și resursele țării, fie și modeste, în acumulare, de care dispune, generând activități sporite în diverse sfere.

E cunoscut faptul că traseul unei politici de modernizare este punctat de anumite decizii. În cazul Republicii Moldova, decizionalul strategic al politicilor de modernizare are aspecte atât generale, cât și specifice, de natură tranzițională. Cadrul său general, caracteristic pentru toate țările ce parcurg tranziția democratică, ține de delimitarea scopurilor și obiectivelor procesului democratic (democratizarea societății, trecerea la economia de piață, alegerea și promovarea continuă a vectorului extern etc.), acestea fiind stabilite și reglementate în funcție de anumite valori, norme, interese. Iar particularul constă în exprimarea modalităților de valorificare a obiectivelor strategice tranzitorii, capacităților celor ce guvernează de a mobiliza opinia publică, cetățenii la susținerea proceselor democratice, inclusiv de euro-asociere și eurointegrare a Republicii Moldova. Mai mult, la coparticiparea în aceste procese.

Ținând cont de faptul că deciziile luate în vederea implementării strategiei politice de modernizare afectează poziția și comportamentul diverselor comunități din societate, mijloacele managementului strategic al majorității guvernărilor din țara noastră au fost și continuă să fie cu abateri de la sensul adevărat democratic al obiectivelor modernizării. Asistăm la procese cu controversă și discrepante în manifestare, când liberalismul și democratismul

strategiilor sunt alimentate frecvent de autoritarismul și conservatorismul tacticilor. Așa a fost la etapele inițiale ale tranziției, când se demarau și evoluau în mod turbulent procesele de instituționalizare a democrației, așa este în mare măsură și acum, când se trece la consolidarea lor. Acest fapt este confirmat de implementarea diverselor decizii ce vizează mai întâi sfera politică, apoi și alte sfere sociale. În această ordine de idei, majoritatea legilor, inclusiv Legea Fundamentală, dar și deciziile guvernamentale și de alt ordin luate în baza lor, au imperfecțiuni în realizare, ceea ce a devenit o piedică reală în calea democratizării și modernizării ca proces, iar odată cu ele și în calea proceselor integraționiste. În astfel de condiții, vectorul european, până nu demult, n-a avut suport adecvat care să fie suficient alimentat cu substanță democratică. Din această cauză, relația „democratizare-modernizare-integrare” a devenit una controversată, cu deficit de sintetism. Atare relație e dominată de combinații artificiale ale elementului democratic cu cel autoritar.

În calitate de exemple relevante ce denotă corelația paradoxală între caracterul democratic al scopurilor și obiectivelor strategice, pe de o parte, și preponderent autoritar al metodelor, pe de altă parte, pot servi politicile guvernării comuniste între anii 2001-2009. La ele pot fi aliniată parțial și politicile guvernărilor de coaliție, îndeosebi cele ale Alianței pentru Integrare Europeană -1 (AIE-1) și Alianței pentru Integrare Europeană -2 (AIE-2).

În perioada aflării Partidului Comuniștilor la putere discordanța dintre componenta teleologică (scopuri, orientări) și cea tehnologică (mecanisme, mijloace) a managementului politic a stopat reformele democratice, modernizarea țării în ansamblu. Practic elementul democratic se reducea la democrația procedurală (minimalistă) sau la decorul democratic (declarații), pe când aspectul de conținut al democrației, în special asigurarea drepturilor și libertăților omului în contextul normelor internaționale, avea caracter deficitar. Atare situație se răsfrângea negativ și asupra proceselor integraționiste, menținerii și promovării vectorului european. Deși conducerea comunistă depunea eforturi în stabilirea și menținerea relațiilor cu structurile europene (au fost elaborate, semnate și parțial îndeplinite două Planuri de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană), ea n-a fost capabilă să asigure viabilitate și coerență acestor relații. Principala caracteristică comportamentală a liderilor guvernării comuniste ține de insuficiența de voință politică în determinarea priorității vectorului european față de cel estic. Ei considerau necesar a recunoaște și promova o politică cu caracter dublu al vectorului extern. Astfel de turbulență în politica externă prejudicia imaginea țării, obiectivele modernizării.

O altă pondere valorică a avut managementul strategic al politicilor AIE-1 și AIE-2. Acesta era orientat mult mai concret spre valorile europene. În timpul aflării la putere a forțelor Alianței vectorul european a căpătat mai multă stabilitate, iar structurile europene s-au dovedit a fi mai active în susținerea aspirațiilor de euroasociere a țării. În pofida unor ciocniri acute de interese între membrii Alianței, a fost pusă o bază reală a relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Comunicarea între liderii Alianței și liderii structurilor europene a devenit una programată și realizată în mod continuu în funcție de scopuri și obiective, de interese ale ambelor părți. Totuși, relațiile AIE-1 și AIE-2 cu instituțiile europene puteau fi mai productive la capitolul euro-asocierii dacă nu interveneau interese înguste din interior. Bătăliile pentru influență desfășurate în cadrul Alianței au reținut pe un timp procesul de euroasociere. Ambele Alianțe erau dominate de interese de partid, lipsite de elementul consensual, interese axate strict pe repartizarea posturilor, bazate frecvent pe metode și mijloace ce provocau neînțelegeri și conflicte la capitolul funcționalității actului de guvernare.

Este cunoscut faptul că elaborarea și realizarea oricărei strategii de modernizare depinde de capacitățile de a lua în considerație diversele interese din societate. E vorba de interesele publice, private, general-naționale, specifice ale diferitor comunități sociale. Mai mult, sunt necesare eforturi de a identifica punctele de tangență între aceste interese și, respectiv, de a alege cele mai eficiente căi de îmbinare a lor, iar de aici de a lua decizii bine definite ca sens, bazate pe strategii și tactici benefice procesului reformativ în general și necesităților diverselor segmente sociale în particular. Doar pe calea consensului de interese în luarea deciziilor se poate conta pe susținerea și realizarea *de facto* a strategiilor de modernizare.

Aspectele/dimensiunile de rol al strategiei de modernizare în realizarea proceselor integraționiste generează numeroase dezbateri, care pot fi divizate în trei paliere [14, p.121-124]:

1. *Strategia ca componentă imanentă a acțiunilor și relațiilor politice, ce presupune o anumită manifestare de forțe, de obiective, mijloace și eforturi, din care rezultă necesitatea unor principii și abilități clar definite în evaluarea și prognozarea situației, în organizarea și planificarea activităților.* Raportând acest palier la procesele de eurointegrare și modernizare a Republicii Moldova, observăm capacități diferite ale forțelor care susțin și dimpotrivă ale acelor care resping procesele în cauză. Deja s-a menționat despre potențialul integraționist de care a dat dovadă AIE-1 și AIE-2. E important, că ceea ce a fost pozitiv în cadrul Alianței, la capitolul integrare europeană,

s-a preluat și multiplicat de către Coaliția Pro-Europeană. Principala deosebire a acestora de predecesori constă în reușita asigurării stabilității actului de guvernare. Plus la aceasta, remanierele guvernamentale legate de numirea și funcționarea guvernului Leancă au condus la o oarecare îmbunătățire a imaginii țării pe arena internațională, inclusiv și îndeosebi în structurile europene. Activitatea, cunoștințele și abilitățile de care au dat dovadă forțele respective ale Coaliției în relațiile cu UE (și desigur factorul extern favorabil) au accelerat parafarea (noiembrie 2013), semnarea (iunie 2014) și ratificarea (iulie 2014 de către Parlamentul Republicii Moldova și noiembrie 2014 de către Parlamentul European) Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. Practic astăzi țara noastră se află în proces de implementare a Acordului, ceea ce necesită din partea tuturor actorilor sociopolitici eforturi maxime, responsabilitate maximă în realizarea obiectivelor strategice ale acestui document. Acestui proces, din 2016 încoace, e consacrată activitatea Guvernului Filip. În pofida dificultăților ce apar în implementarea Acordului, guvernul respectiv a reușit să demonstreze și să pună în uz capacități reale de realizare a multor măsuri concrete: optimizarea guvernului, reformarea sistemului pensionar, a justiției, lupta împotriva corupției ș.a.

2. *Strategia ca instrument al politicilor de guvernare, ancorată într-un cadru valoric strict determinat, în care libertatea strategică în traseul modernizării este oarecum limitată, manifestarea ei fiind planată în dimensiuni geocronometrice concrete de natură economică, socială etc.* Confruntând acest palier cu practica integraționistă de ansamblu a Republicii Moldova, observăm că strategiile guvernărilor de până acum vizavi de relațiile lor în timp cu structurile europene au avut unele abateri de la obiectivele-țintă ale modernizării țării. Drept relevantă în acest sens poate fi considerată perioada de la sfârșitul anilor 90, când Guvernul Sturza milita să fortifice legăturile cu UE. În cadrul guvernării de atunci erau și forțe care se opuneau cursului respectiv. Acestea au reușit în ultimă instanță să demită guvernul Sturza și să frâneze pe un timp orientarea spre valorile europene. Iar în perioada guvernării Partidului Comuniștilor scopurile strategice privind relațiile cu structurile europene erau umbrite, după cum s-a menționat deja, de dublajele politice ale liderilor comuniști. Ei își schimbau în mod arbitrar prioritățile de orientare când spre Vest, când spre Est. Astfel de politică este una cu o dinamică negativă, chiar anti-strategică în raport cu procesul de modernizare a țării. Devierile de așa natură conduc până la urmă la deformarea cursului strategic al politicilor de guvernare. Acesta devalorizează sensul adevărat al proceselor integraționiste. Cu atât mai mult acum, când opoziția socialistă din Parlamentul Republicii Moldova nu o dată sa pronunțat

pentru denunțarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Sau alte forțe de opoziție din Legislativ (fracțiunea comunistă), care nu se pronunță hotărât împotriva cursului european, consideră că Acordul de Asociere nu poate contribui la modernizarea țării.

În pofida dificultăților de ordin intern și extern care apar în realizarea strategiilor de reformare democratică a țării, procesul de pregătire a Republicii Moldova pentru o aderare într-un viitor relativ mediu la UE nu poate fi oprit sau anulat. Despre aceasta ne vorbesc parțial și rezultatele alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014, care au confirmat așteptările electoratului proeuropean de a păstra și consolida în continuare vectorul european. Victoria comună la alegeri a partidelor pro-europene - PLDM, PD și PL – cerea iminent de la ele crearea unei guvernări de coaliție eficiente, care să elaboreze și să promoveze politici integraționiste întru implementarea cât mai bine posibilă și mai puțin anevoioasă a obiectivelor strategice ale Acordului de Asociere. Numai că aceste forțe n-au ținut cont de erorile comise până atunci de către celelalte coaliții în calea euroasocierii și eurointegrării. Rezultatul negocierilor între ele a fost neașteptat – o guvernare de coaliție creată doar din două partide, PL-ul, cu orientările sale stricte spre trecut de a beneficia din plin de aceleași ministere pe care le-a avut în cadrul alianțelor precedente, a respins orice consens cu partenerii. La rândul lor, PLDM și PD, cu refuzul lor la fel de hotărât de a ține cont de interesele liberalilor, dar, totodată, cu încercarea de a colabora cu fracțiunea comunistă din opoziție, au fost până la urmă capabili să producă doar o coaliție minoritară de guvernare, numită Alianța Politică pentru Moldova Europeană (APME), care în fond întrunea 42 de mandate, insuficiente pentru crearea Guvernului și asigurarea funcționalității normale a acestuia. Chiar dacă principalul document al acestei alianțe - Acordul Politic privind constituirea și funcționarea APME [15] – era unul pus la punct, elaborat prin prisma rigorilor guvernării de coaliție, el nu a provocat susținere din partea altor fracțiuni. Mai mult, astfel de alianță minoritară în Republica Moldova, țară cu un nivel scăzut de cultură politică, n-a avut capacități funcționale pe întreaga durată a mandatului.

3. *Strategia ca o componentă imanentă a puterii politice, care se manifestă într-un mediu de consonanță cu capacitățile și posibilitățile acesteia, relația dintre ele fiind una de interdependență și intercondiționare.* Relația „strategie – putere”, luată în condițiile euro-integrării pentru o modernizare de ansamblu a țării, trebuie să se regăsească adecvat în câmpul noțiunilor de *strategie politică și politică strategică*, să corespundă sensului *sui-generis* al ambelor noțiuni, al corelațiilor complexe dintre ele, în funcție de anumite limite geo-cronometri-

ce. În acest sens, o strategie de guvernare pentru modernizare ar fi totalitatea obiectivelor și acțiunilor puterii pe care un guvern decide să le realizeze în dimensiuni corelative de timp și spațiu. În cazul Republicii Moldova, strategia eurointegrării și modernizării corespunde doar parțial calificativului unor acțiuni bine coordonate în astfel de dimensiuni. Ea este chemată să acorde expertiza necesară politicului pentru o perioadă strategică de reformare valorică a tuturor domeniilor sociale, să confirme care sunt forțele, mijloacele și resursele necesare pentru ca decizia politică să facă față standardelor europene, să fie implementată cât mai rațional și să corespundă specificului național. În astfel de circumstanțe nu poate exista și nu trebuie admisă o luptă pentru întâietate între strategie și politică. Corect este ca acestea să se impună drept *tándem*, dar mai întâi fiecare să-și rezolve la timp problemele sale, chiar dacă granița dintre ele este greu de delimitat. Corelația dintre strategia și politica modernizării și euro-integrării este deosebit de complexă, ea având în vizor soluționarea de probleme politice, dar și economice, sociale, informaționale, culturale, militare etc., care să acopere necesitățile securității în ansamblu ale țării. Despre aceasta ne vorbesc și necesitățile stringente ale Republicii Moldova, care astăzi nu poate să-și asigure de una singură securitatea *lato sensu* fără relații strânse și permanente cu UE. De aceea, implementarea Acordului de Asociere și Acordului de Liber Schimb este condiția *sine qua non* a modernizării și postmodernizării țării.

Eficiența proceselor integraționiste la capitolul implementării Acordului de Asociere între Republica Moldova și UE depinde de capacitățile de utilizare a anumitor indicatori strategici ai politicilor de modernizare. Astfel de indici pot fi:

- ◆ *Constituirea unei baze analitice adecvate pentru luarea deciziilor*, bază cu un mediu cognitiv prielnic, care să permită persoanelor și organelor care iau decizii să găsească argumentul exhaustiv al problemelor ce apar în cadrul politicilor de guvernare, determinanții acestora, căile alternative de soluționare a lor, riscurile și oportunitățile ce însoțesc aceste soluții, căile de evitare a amenințărilor posibile, precum și utilizarea suficientă a oportunităților apărute. Un mijloc semnificativ de constituire a unei astfel de capacități analitice de luare a deciziei sunt unitățile de consiliere chemate să coopereze eficient cu liderii politici, principalii oficiali administrativi și specialiștii din domeniul elaborării și implementării politicilor integraționiste.

- ◆ *Comunicarea în spațiul public, necesară pentru realizarea de facto a politicilor integraționiste*. Cu privire la acest indiciu, în programul de la Rotterdam pentru guvernare și integrare europeană sunt abordate diverse sarcini de dezvoltare a administrării legate de factorul comunicării.

◆ *Eficiența guvernării*, legată inseparabil de o societate civilă activă fără de care o politică corectă a guvernului este mai puțin probabilă. De aceea, guvernele trebuie să tindă spre parteneriate, cooperare și spre luarea deciziilor în comun cu sectorul civil. Un exemplu relevant de asemenea parteneriat sunt Consiliile de elaborare a politicilor de guvernare din țările est-europene care deja au aderat la UE. Atare consilii constau din reprezentanții guvernamentali, cetățeni și diferitele organizații pe interese care ajută la elaborarea metodelor de guvernare acceptate pe larg pentru implementarea acestor politici. Identificarea și stabilirea coordonată și durabilă a priorităților de guvernare printr-un dialog activ între guvern și societatea civilă a câștigat notorietate din anii 90 până în prezent în toate fostele țări socialiste, care pe parcurs au valorificat calea modernizării, devenind astfel parte activă a spațiului comunitar european. Spre deosebire de aceste țări, cele care nu au ales astfel de priorități au rămas în urmă, împotmolindu-se în labirinturile modernizării întârziate.

◆ *Medierea democratică a intereselor*. Cercetătorii în domeniu analizează astăzi diverse aspecte ale acestui indiciu, în special motivele diminuării interesului cetățenilor în afacerile publice, dorința tot mai mică a acestora de a fi implicați în administrarea afacerilor publice. Un astfel de declin este atribuit crizei sistemului tradițional de reprezentare a interesului, cauzat de un declin constant al încrederii în guvern, în instituțiile acestuia. Cu cât mai bine guvernul comunică cu cetățenii, ține cont de părerile lor, cu atât mai mult el poate să identifice un numitor comun posibil care să stea la baza intereselor țării și respectiv cu atât mai bune pot fi rezultatele.

Dacă apelăm la realitățile politice ale țării noastre legate de procesele integraționiste, atunci observăm că guvernul Republicii Moldova s-a manifestat activ în relațiile cu structurile europene în vederea parafării și semnării Acordului de Asociere, însă el a avut o prestație pasivă în raport cu cetățenii țării la capitolul comunicării (a întârziat considerabil), pentru a forma la cetățeni un interes sporit față de acest document de importanță strategică pentru societatea noastră. În contextul celor menționate, eficiența guvernării, vizavi de reprezentarea intereselor ce țin de procesele integraționiste, depinde în ultima instanță nu doar de democrația reprezentativă, întruchipată în voința și capacitățile aleșilor poporului, ci și de democrația participativă (în conexiune cu consolidarea accesului politic al sectorului civil) și de democrația directă (prin participarea cetățenilor la referendumuri, mitinguri, audieri publice, discuții, prin forme electronice de îmbinare și reflectare a intereselor sociale și prin forme legale de lobbyism).

◆ *Transparența partidelor politice în medierea intereselor, inclusiv centrate pe eurointegrare.* Se știe că partidele actuale trec și trebuie să treacă printr-un proces complex de transformări interne. Problema fundamentală pentru partidele din societatea postcomunistă este instruirea politică a membrilor, dar și a celor care nu sunt membri dar susțin programul și activitatea partidului, politicile lui internă și externă. Încercările de sporire a transparenței în activitatea majorității partidelor din spațiul ex-sovietic denotă discrepanțe între declarații și fapte, punând deseori în pericol legitimitatea lor valorică și provocând scepticismul poporului referitor la capacitățile lor de a juca rolul desemnat pentru ele în Constituție, în documentele de partid. Astfel, relațiile dintre partidele de dreapta din Republica Moldova pe departe corespund orientării pro-europene, nu au destulă substanță de a face față standardelor europene. La rândul lor, partidele de stânga, cu orientarea lor pro-estică, la fel au demonstrat lipsă de capacități în relațiile cu partidele de dreapta, dar și cu cele de orientare similară. Acest fapt a fost destul de relevant în perioada alegerilor parlamentare din 2014, dar și după alegeri.

◆ *Consolidarea continuă a capacităților administrației publice la nivel național, regional și internațional ca necesitate vitală pentru proiectarea proceselor integraționiste de perspectivă și, respectiv, pentru realizarea obiectivelor modernizării sociopolitice.* O astfel de consolidare presupune îmbunătățirea continuă a funcțiilor interne și externe a administrației publice, care să permită guvernului să se adapteze mai bine la condițiile transformărilor actuale de natură integraționistă, să răspundă prompt la diversele riscuri sociale, provocări ale globalizării.

◆ *Îmbinarea politicii, pieței și presei ca cel mai complex și controversat indiciu pe care democrațiile actuale încearcă să-l atingă.* Ceea ce a devenit evident în condițiile societăților post-comuniste, care vor să promoveze vectorul european, este necesitatea de a preveni utilizarea greșită a mass-mediei în interese economice sau politice preferențiale, precum și utilizarea politicilor în scopul prosperării intereselor economice oligarhice. Transformările din anii 90 (dar parțial și acelea din prezent) au oferit diferitor actori sociali spațiu considerabil pentru a beneficia de o îmbogățire nejustificată printr-o influență camuflată asupra actului decizional. Transferuri mari de proprietate din sectorul public în sectorul privat au fost condiționate de relațiile personale dintre unii reprezentanți ai elitelor economice și politice, de un cadru juridic neadecvat de efectuare a privatizării și de funcționare a băncilor și altor instituții financiare - toate acestea având drept consecință exproprierea masivă a proprietății publice.

Astfel de situație, dar și răspândirea pe larg a corupției în societate (practic în toate domeniile vieții sociale), subminează radical legitimitatea întregului aranjament politic. Transformările democratice au influențat considerabil și puterea presei. Evoluția acesteia a fost contradictorie, s-a transferat departe de instituțiile politice și administrative bazate pe reguli. Puterea, la rândul său, s-a transferat spre oficiile editoriale ale presei, în special cele ale televiziunii.

◆ *Eficiența managementului strategic al politicilor de modernizare în funcție de criteriile privind aderarea la UE.* În acest context, oficialii europeni nu o dată au subliniat necesitatea asigurării unor posibilități similare de care să se bucure noile state membre. Cu toate acestea, în practică nu există o opinie univocă în ceea ce privește promovarea eficienței economice sau calității sociale a vieții pentru toți. Criteriile pentru aderare au fost elaborate mai mult ca un instrument tehnic (economic și politic) decât ca un instrument pentru dirijarea condițiilor de trai ale statelor candidate. În realitate observăm că prevalează aspectele juridice, economice și politice, în timp ce aspectele sociale au fost limitate, fiind reduse la păstrarea drepturilor individuale ale omului și construirea unui cadru instituțional mai liber. Datorită neglijării componentei sociale, au apărut dificultăți privind păstrarea coeziunii sociale și educației în societate, la elaborarea de politici pentru cei defavorizați și pentru minorități.

◆ *Buna guvernare întru modernizarea țării nu poate fi implementată fără o educație adecvată a cadrelor privind elaborarea și promovarea politicilor publice.* De aceea, este necesar de a crea organe speciale în funcția cărora să fie instruirea analitică și educațională la nivel central al administrației de stat. Pentru aceasta e necesar de elaborat un program guvernamental cuprinzător orientat spre sporirea calității instruirii în domeniul politicilor publice și administrării publice, educației terțiare în domeniul politicilor publice prin programe specifice și scheme de schimb cu instituțiile din afară.

◆ *În scopul eficientizării mecanismului de funcționare a managementului strategic al politicilor de modernizare este util de luat în seamă contextul global în elaborarea și implementarea acestor politici.* În acest context, modelele de guvernare și modernizare din țările dezvoltate în care impactul globalizării nu le știrbește din potențialul lor valoric e destul de problematic a le adapta rațional la schimbările anevoioase ale țărilor de tipul Republicii Moldova. Aici toate aspectele ce țin de securitate, de calitatea vieții, chiar în unele cazuri, de drepturile fundamentale ale omului, sunt puse frecvent în pericol. În astfel de condiții, o reformă consistentă și eficientă a managementului strategic în politicile guvernării de coaliție din Republica Moldova este pe cât de necesară pe atât de complicată, fiindcă resursele intelectuale, organizaționale și materiale ale țării sunt la moment insuficiente. Realizarea acestei reforme trebuie

corelată adecvat cu interesele naționale ale țării în fața globalizării, cu o bună percepere și intuiție de către politicieni a contextului global ce se schimbă rapid la luarea națională a deciziilor.

Indicatorii sus-menționați se află într-o legătură dialectică, influențând activ ca un întreg complexitatea procesului de modernizare și eurointegrare a țării. Acest fapt necesită o bună conștientizare a acestor indicatori la toate nivelurile procesului politic și măsuri concrete de implementare a politicilor de modernizare sociopolitică a țării.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Tranzițiile actuale, în absoluta majoritate, inclusiv sistemice postcomuniste, se desfășoară sub semnul democratizării, dar corelat cu cel al modernizării, acoperind astfel câmpul și evoluția sociopolitică actuală a celui de-al „treilea val al democratizării”. Aceste tranziții se disting printr-un înalt grad de extindere și de pătrundere în sistemele anterior închise, de corelare a diverselor procese, fenomene sociale, contribuind astfel la constituirea de noi valori, la modernizarea societății.

2. Tranzițiile actuale au semnificații de transformare a societății de la o stare calitativă la alta. Anume transformarea sociopolitică a societății întruchipează calitatea tranziției, nucleul modernizării în ansamblu. Conform condițiilor obiective și subiective, transformările actuale pot accelera sau, dimpotrivă, modera și chiar încetini desfășurarea tranziției și modernizării sociopolitice (exemplu, tranziția postsovietică).

3. Deși diferitele tranziții și transformări actuale au locul și rolul lor specific de formă și de sens în raport cu modernizarea, ele se află în anumite corelații, determinate de unele asemănări: caracter complex, contradictoriu al scopurilor și obiectivelor; necesitatea unor capacități reale de asigurare a continuității de la tradițional la modern, de la modern la postmodern; realizarea transformărilor prin anumite sinteze de tradiție și inovație, ca necesitate de asigurare a continuității procesului de modernizare etc. Aceste și alte asemănări între tranzițiile actuale sunt complementate cu unele deosebiri: diferență de realizări, riscuri și provocări în implementarea obiectivelor democratizării și modernizării; gradul diferit de manifestare a actorilor modernizării, de creștere calitativă a lor în țările Europei Centrale și de Est și în țările ex-sovietice; gradul diferit de utilizare a experiențelor avansate în realizarea reformelor sociale în sens larg și în corelarea democratizării și modernizării în spațiul central și est european și în cel al noilor state independente; deosebiri de capacități, inclusiv în Republica Moldova, în delimitarea obiectivelor modernizării și post-

modernizării, dar și în corelarea rațională a obiectivelor respective, a proceselor de înlăptuire a lor; în pofida discrepanțelor între procesele modernizării și post-modernizării din Republica Moldova, pașii concreți spre democrație de aici au fost recunoscuți și susținuți de către structurile Uniunii Europene, fapt confirmat de activitățile de pregătire, parafare, semnare, ratificare, iar în prezent de implementare a Acordului de Asociere și Acordului de Liber Schimb Republica Moldova – Uniunea Europeană, dar și a Acordului între părți privind regimul liberalizat de vize pentru cetățenii moldoveni.

4. Perspectivele modernizării și postmodernizării Republicii Moldova depind de mai mulți factori: crearea unei structuri sociale deschise cu o manifestare reală a clasei de mijloc, ca bază a stabilității sociopolitice și modernizării în sens larg; demonopolizarea controlului politic asupra resurselor economice și crearea unei economii de piață avansate; modernizarea sistemului instituțiilor politice, în direcția eficientizării procesului de diferențiere a rolurilor politice, raționalizării pluripartidismului și, respectiv, asigurării pluralismului politic; depolitizarea și de-oligarhizarea în continuare a procesului complex de modernizare și post-modernizare a țării, deziderat care trebuie conștientizat în deplină măsură atât de clasa politică, cât și de cei conduși, implicați prin atitudine și participare în acest proces; optimizarea raportului între tradițiile și inovațiile politice în vederea asigurării continuității politice; consolidarea și activizarea societății civile, stabilirea și promovarea relațiilor de parteneriat cu statul și cu societatea politică în ansamblu; creșterea culturii politice a cetățenilor și a elitei ca bază a consensului și coeziunii în procesul modernizării și postmodernizării.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Balcerowicz L. *Sosialism, capitalism, transformation*. Budapest, London, New York: Central European University Press, 1995; Мельвиль А.Ю. *Посткоммунистические политики и переходы третьей волны*. În: ПОЛИС, 1999, №3; Мачкув Е. *Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая системная трансформация. Проблемы, концепции, периодизация*. În: ПОЛИС, 2000, №4; Filipescu N. *Occidentalizarea postcomunistă*. Iași: Polirom, 2002.
2. Saca V. *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*. Chișinău: CE USM, 2001; Сака В. *Посткоммунистическая системная трансформация между властными и оппозиционными интересами. Молдавский вариант*. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). 2005, Nr.1 (XXVIII); Saca V. *Tranziția*. În: *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic / consiliul coord.: Victor Moraru [et al.]*. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2015; Nicu D. *Moldovenii în tranziție: între trecut și viitor*. Chișinău:

- Focus, 2013; Capcelea V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eşecurile și avatarurile ei. Chișinău: ARC, 2012 ș.a.
3. Мачкув Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая системная трансформация. Проблемы, концепции, периодизация. În: ПОЛИС, 2000, №4.
 4. Осипов Г.В. Социально-политическая ситуация в России. Москва, 1995; Социальная стратификация российского общества. (Отв. ред. З.Т. Голенкова). Москва, 2003.
 5. Toffler A. Șocul viitorului / Prefață de Silviu Brucan. București: Editura Politică, 1983.
 6. Saca V. Relația transformări democratice-continuitate valorică în țările spațiului ex-sovietic. În: POLIS. Revistă de Științe Politice. Volum V, nr. 1 (15), Serie nouă, decembrie 2016-februarie 2017. Iași: Institutul European, 2017.
 7. Токвиль А. де. Старый порядок и Революция. Москва, 1997.
 8. Вонсович С. Проблемы политического транзита на постсоветском пространстве. В: „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).Nr.2 (LXV), Chișinău:USM, AMSP, 2014.
 9. Вайнштейн Г.И. Закономерности и проблемы посткоммунистических трансформаций. В: Политические институты на рубеже тысячелетий. Дубна: ООО „Феникс+” , 2001.
 10. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. Iași: Polirom, 2008.
 11. Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”, 2015; Saca V. Republica Moldova între dimensiunile schimbării și modernizării politice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău, 2016, Nr.2 (LXXIII); Saca V. Reflecții asupra proceselor integraționiste ale Republicii Moldova în contextul relației democratizare-modernizare. În: Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională 22 mai 2015.-Chișinău, 2015; Saca V.,Varzari P. Politici integraționiste în contextul modernizării social-politice a Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2015, Nr.1 (LXVIII).
 12. A se vedea: Saca V. Modernizarea sociopolitică și valorificarea procesului democratic. Cazul Republicii Moldova. În: Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice 20 mai 2016. Chișinău, 2016.
 13. Saca V. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii. Chișinău: CE USM, 2001.
 14. Saca V., Varzari P. Op. cit.
 15. Acordul Politic privind constituirea și funcționarea Alianței Politice pentru Moldova Europeană (APME). În: www.pldm.md , <http://unimedia.info/stiri/doc-acordul-de-constituire-a-alianței-politice-pentru-moldova-europeana-87567.html>

**Victor SACA, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar**

1.3. PUTEREA ELITISTĂ ȘI PUTEREA BIROCRATICĂ PRIN PRISMA MODERNIZĂRII POLITICE A STATULUI REPUBLICA MOLDOVA

1.3. ELITIST POWER AND BUREAUCRATIC POWER THROUGH THE PERSPECTIVE OF POLITICAL MODERNIZATION OF THE STATE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The study examines some issues regarding the three dimensional nexus: elitist power - political modernization - bureaucratic power through the new paradigm of democratic governance. At the same time, important references are made to the essence of elitist power and bureaucratic power, the nature of the relations between the political elite (politicians) and bureaucracy (civil servants) in the context of the multidimensional modernization of the Republic of Moldova. It is concluded that the political modernization of the Republic of Moldova, being an aspect of general social changes and a dimension of development, reflects the mechanism of „restarting” and refining the whole politico-administrative system in the direction of promoting in practice the good governance and the bureaucratic organization based on democratic principles and the rule of law. The whole analysis undertaken, systematically and constantly, contemplates the national context in which the political elites and the bureaucratic organization evolve, strongly marked by the processes of Europeanization and European integration, processes associated with the political and economic modernization of the Republic of Moldova.

Dezvoltarea societății contemporane, aflată în permanentă evoluție și transformare, se produce prin intermediul modernizării politice. Aceasta din urmă, fiind un aspect al schimbărilor sociale generale, reflectă mecanismul de perfecționare, de „restartare” a funcționării sistemului politico-administrativ (specific, îndeosebi, pentru „noile” democrații din spațiul postsovietic) în direcția democratizării profunde a societății. În acest sens, provocarea modernității a determinat schimbarea radicală a instituțiilor politice (organizații și proceduri politice), a ordinii politice (sistemul de organizare și conducere a unei societăți), a relațiilor de putere (modalități și mecanisme de acțiune, exprimându-se în modul guvernării), iar rolul decisiv în acest proces al modernizării ca formă socială a schimbării îi aparține puterii politice și deținătorilor acesteia, adică elitei conducătoare (grupul de persoane care guvernează societatea), precum și puterii birocratice, reprezentată de un corp de

funcționari publici (grupul de persoane care se ocupă profesional cu administrarea treburilor publice). Cu alte cuvinte, este vorba de două categorii sociale, a căror reprezentanți dețin și influențează puterea (politică și administrativă), aceștia încercând să convingă societatea prin diverse modalități și mijloace aplicarea unei paradigme de guvernare democratică.

În plus, actualitatea și importanța subiectului propus pentru cercetare este determinat și de faptul că funcționalitatea elitelor și a birocrăției într-o societate democratică scoate în evidență câteva probleme fundamentale ce țin de locul elitei și rolul birocrăției în sistemul relațiilor de putere: cine ocupă pozițiile formale în cadrul puterii, cine este indicat să dețină cât mai multă putere și cine adoptă și realizează deciziile. Este ușor de observat că cele două concepte – elită politică și birocrăție – sunt omniprezente și indisolubil legate de teoria politică, așa încât necesitatea unei astfel de cercetări apare ca „un dat” firesc.

În sensul reliefat de idei, scopul studiului rezidă în determinarea interconexiunii între puterea elitistă și puterea birocratică în contextul modernizării politice a statului Republica Moldova sub auspiciile democratizării, scoțând în vileag și unele paradoxuri ale funcționalității elitei politice și a elitei birocratice în societatea aflată în plină schimbare și modernizare. Structural, conținutul lui este orientat spre examinarea a două tipuri de relații – relația putere elitistă-modernizare politică și relația putere birocratică-modernizare politică. Prin urmare, investigațiile noastre constau în a pune în lumină și a obține claritate în interconexiunea dintre elită și birocrăție, ca două componente inseparabile ale trilateralei în care se include și modernizarea politică, abordate în plan teoretico-metodologic și sub aspect aplicativ.

Având în vedere faptul că rolul decisiv în procesele de modernizare a societății aflate în plină schimbare revine puterii elitiste (în mâinile cărora se află concentrată influența politică și întreaga putere decizională), iar prioritatea strategică a factorului decizional constă în extinderea vectorului integraționist european, proces asociat cu modernizarea politică și economico-socială a statului Republica Moldova, în continuare vom decela cât mai succint semnificația conceptului de modernizare politică.

În literatura de specialitate există mai multe abordări ale teoriei modernizării: abordarea instituțională, abordarea behavioristă, abordarea structural-funcțională etc., acestea reducându-se la ideea promovării unor schimbări de substanță, calitative, ale instituțiilor sistemului politic și ale sistemului social, schimbări ce includ anumite procese de factură democratică și reflectă în mod consistent conținutul modernizării politice. Modernizarea, așa cum remarca cercetătorul american S.P. Huntington, reprezintă un proces deosebit de complex care antrenează o serie de variabile cu multe fațete (la nivel psiho-

logic, intelectual etc.), implicând schimbări în toate domeniile vieții sociale și activității umane [1, p. 37]. Modernizarea, adică schimbarea, produce modernitate, care, la rândul său, înseamnă producerea stabilității. În același timp, politologul american, fiind preocupat de schimbările sistemelor și instituțiilor politice, influențate de schimbările sociale și tehnologice, arăta că ele nu permit adaptarea eficientă la vechile sisteme și instituții, pentru că aceste modificări sunt cauzate de tensiuni în cadrul sistemului politic și al celui social impuse de rapiditatea evenimentelor produse în cadrul societății.

Alți teoreticieni ai modernizării, fiind mai optimiști asupra efectelor modernizării, cum ar fi, de exemplu, cercetătorul occidental C.E. Black, identifică patru faze ale acestui proces: 1) provocarea modernității; 2) consolidarea puterii modernizatoare; 3) transformarea economică și socială și 4) integrarea societății (conform cercetătorului român Enache Tușa) [2, p. 87]. Plecând de la această asumție paradigmatică a teoriei modernizării, putem afirma că apariția statului Republica Moldova, afirmarea elitelor politice naționale și transformările structurale în domeniul economico-social se fundamentează pe baze moderne, iar actualmente aceste procese sunt puternic dublate progresiv de o încercare anevoioasă de integrare a societății în spațiul politic și economic european. Acest proces de adaptare a sistemului politic și economico-social la rigorile comunității europene identifică modernizarea cu politica de condiționalitate, europeanizarea, așa cum a funcționat în fostele state comuniste, actualmente țări membre ale UE.

În contextul celor relevate, urmând schema lui C.E. Black, putem afirma că Republica Moldova continuă să parcurgă toate aceste faze ale procesului de modernizare multiaspectuală a societății, vectorul european fiind astăzi singura opțiune strategică de modernizare a țării sub auspiciile democratizării societății. Provocarea modernității, fiind percepută ca una inevitabilă de liderii mișcării de eliberare națională din Moldova, de reprezentanții elitei intelectuale în a doua jumătate a anilor '80 – începutul anilor '90 ai secolului trecut, a determinat formarea și consolidarea primelor elite politice modernizatoare (cu toate confruntările și tensiunile politice apărute între diferite facțiuni ale acesteia în actul guvernării [3, p. 124-146]). Ele și-au propus pe parcursul timpului mai multe proiecte și strategii de transformare politică și economico-socială a țării, oscilând permanent între două opțiuni de dezvoltare strategică a țării (între vectorul vestic și modelul estic) în funcție de forțele politice care se aflau la guvernare. Mai mult chiar, în cei circa trei decenii de independență a Republicii Moldova crizele multidimensionale și amenințările externe au avut efecte nefaste asupra promovării procesului de modernizare a țării, de transformări structurale și de realizare a așteptărilor sociale. Cu alte cuvinte, a fost

perioada în care anomia sistemului social mai continuă să contribuie și astăzi la apariția unor blocaje instituționale și provocări la adresa democrației și a statului Republica Moldova.

În literatura academică există și alte puncte de vedere privind semnificația modernizării politice ca fenomen și ca proces. Totuși, majoritatea cercetătorilor consideră că teoria modernizării face parte din studiile democratizării, acestea fiind situate în cadrul teoriilor mai generale ale schimbării sociale [4, p. 35-41, 57-73], iar cercetătorul și profesorul român A. Marga evidențiază șapte concepte ale schimbării („stat ca păzitor al ordinii”, „democrație ca formă de viață”, „nouă industrializare”, „consolidare a pieței interne”, „independența justiției”, „descentralizare prin subsidiaritate”, „reconstrucția democratică a statului” și lansarea dialogului în societate) [5].

Politologul italian D. Fisichella este unul dintre autorii de referință în literatura politologică, care analizează noțiunea de modernizare politică din perspectiva relației tridimensionale: schimbare – dezvoltare – modernizare, specificând că dezvoltarea este o specie a genului „schimbare”, iar aceasta din urmă cuprinde cel puțin șapte aspecte (modul, profunzimea, direcția, conținutul, timpul, locul originii și plasarea istorică). Dezvoltarea politică constă în funcționarea statului-națiune sau în dezvoltarea juridică și administrativă, în mobilizarea și participarea de masă sau în construcția democrației, însă „modernizarea” (cu toate dimensiunile ei – politică, economică, culturală) nu înseamnă numai „occidentalizare”. Modernizarea, ținând cont atât de trăsăturile comune menționate, precum și de elementele ce specifică dimensiunile ei diverse, poate fi definită drept un tip de dezvoltare aparținând unei faze istorice ce se caracterizează: pe plan cultural, prin secularizare, printr-un rol strategic sporit al științei, prin expansiunea învățământului; pe plan economic, prin industrializare, urbanizare, redistribuire a venitului național, printr-un rol expansiv al tehnologiei; pe plan politic, prin apariția și consolidarea unui *modernizing leadership*, adică a unei clase diriguitoare care își atribuie funcția de a opera cu ajutorul instrumentelor politice în scopul modificării structurilor sau culturilor politice tradiționale, urmărind obiectivul centralizării puterii, precum și cel al participării/mobilizării populare. Altfel spus, susține Fisichella, „noțiunea de schimbare este cea care ține de general și ea poate fi socială, politică, economică, culturală. Ajungem apoi la dezvoltare (la fel, politică, socială, economică, culturală), care este o *species a genus*-ului schimbare. Modernizarea, la rândul ei, este acea specie a dezvoltării care aparține unei perioade istorice determinate” [6, p. 110].

Tematica modernizării politice și cea a democratizării a devenit una majoră pentru autorii occidentali începând cu perioada interbelică și continuată

cu insistență în cea postbelică din motive bine cunoscute, dar și pentru cercetătorii din spațiul postcomunist după anii '90 ai sec. XX, pentru că noile state apărute în Europa Centrală și de Sud-Est în „al treilea val al democrației” (S.P. Huntington) se întâlnesc iminent cu multe probleme referitoare la practica democratică, probleme specifice și pentru „noile” democrații din arealul post-sovietic, inclusiv și pentru Republica Moldova. La fel, vom specifica faptul că teoria modernizării politice apare în cadrul științelor politice în anii '50-'60 ai secolului trecut, bazându-se, în principal, pe studiile lui M. Weber (*Economie și societate*, 1922), K. Mannheim (*Ideologie și utopie*, 1929) și J. Schumpeter (*Capitalism, socialism și democrație*, 1942) [7], dar și pe lucrările lui G. Almond, D. Powell, S. Verba, L. Pye, D. Apter, S. Lipset, S. Huntington, D. Fisichella etc., așa încât teoria modernizării a devenit pentru unii autori autohtoni una complementară sau chiar echivalentă studiilor tranzitologice [8 p. 20-23]. Modernizarea politică, fiind un aspect al modernizării sociale generate, exprimă și reflectă mecanismul de perfecționare a funcționării sistemului politic în direcția democratizării. Cu referire la țările din spațiul postsovietic, evoluția lor de la totalitarism spre democrație actualizează problema creării unui sistem politic modern, cu instituții politice specializate capabile să-și realizeze eficient funcțiile sale specifice și să rezolve mai multe probleme cu care se confruntă societatea tranzitivă. În acest sens, se menționează, pe bună dreptate, că procesul modernizării politice se transpune în practică prin diferite modalități și mecanisme de guvernare democratică [9].

Sintetizând concepțiile existente în literatura academică, modernizarea politică, în opinia lui V. Saca, reprezintă procesul de transformare a calităților sistemice a vieții politice, a funcțiilor instituțiilor sistemului politic în condițiile tranziției de la societatea tradițională la cea modernă [10, p. 125], proces care implică o serie de transformări profunde și de substanță în sistemul politic și în viața politică a societății, cum ar fi, spre exemplu, slăbirea elitelor tradiționale, a legitimității lor și înlocuirea cu elite moderne, crearea și creșterea unei birocrății politice raționale, care să monitorizeze și să realizeze cât mai potrivit obiectivele noilor transformări, lărgirea participării populare în viața politică a societății, la procesul decizional la nivel local și național.

Modernizarea politică, desfășurându-se sub lozincile democratizării și liberalizării, poate deveni un „revirement al democrației” (expresia îi aparține politologului francez J.-Fr. Revel, membru al Academiei Franceze [11]) și pentru Republica Moldova. Toate componentele sistemului politic din țara noastră (instituțional, funcțional, normativ, comunicativ și cultural) trebuie să funcționeze într-o relație de reciprocitate, asigurând fiecare în parte și împreună funcționalitatea și revigorarea acestuia și, totodată, ar crea premise pentru

un „reviriment al democrației”. Cu alte cuvinte, crearea unei structuri politice diferențiate cu un înalt grad de profesionalizare conform criteriului instituțional-funcțional ar condiționa formarea unei democrații politice care reprezintă un tip de sistem politic superior al conducerii prin instituțiile reprezentative ale statului de drept. Asta pentru că, după cum remarcă analistul politic occidental Vl. Socor de la Fundația *Jamestown* și *Eurasia Daily Monitor*, „democrația aritmetică nu este întotdeauna cea mai bună soluție pentru construirea și modernizarea unui stat” [12]. La rândul său, A. Marga subliniază că „democrația aritmetică” și „dictatura majorității aritmetice” au fost criticate plenar de cultura democratică a lumii civilizate [5], iar cât privesc alte patologii ale politicii românești descrise de amintitul autor, ele întru totul se potrivesc și politicii promovate de actorii politici din Republica Moldova („guvernarea prin antagonizare”, „disfuncția prezidențialismului actual”, „fuga de răspundere a celor care decid”, „constituție fără constituționalism”, „conceperea instrumentalistă a legilor”, mitul „guvernării tare” și alte patologii) care s-au amplificat îndeosebi în contextul apariției după prezidențialele-2016 a celor doi poli de putere – o majoritate parlamentară declarată pro-europeană și un Președinte orientat pro-eurasiatic. Cu referire la „războiul” instituțional dintre ramurile puterii de stat fără vreo coabitare instituțională la moment, vom remarca doar faptul că tensiunile permanente și crescânde între liderii Executivului (Primul ministru și Președintele țării) în ultima perioadă de timp, cu implicații grave în cadrul celorlalte puteri ale statului (Parlamentul și justiția), precum și în spectrul politic autohton, în general în societate, aduc prejudicii grave țării în aspectul aplicării reformelor democratice modernizatoare pe plan intern și imaginii ei pe plan extern.

Dacă modernizarea, fiind un proces complex și de durată, este inevitabilă și pentru Republica Moldova, firește, apar unele întrebări deloc retorice de genul: Cine sunt actorii modernizării? Cum o realizează? Care este locul elitei politice și rolul birocrăției în procesul reformelor democratice modernizatoare? Cine are nevoie de democrație? (la ultima întrebare, subsemnatul a încercat să răspundă printr-un studiu aparte [13, p. 50-61]).

În tradiția weberiană, puterea reprezintă capacitatea indivizilor sau a grupurilor sociale de a-și impune propriile interese și preocupări, chiar și atunci când ceilalți se opun. Din perspectiva interacționistă, puterea este cea care impune ordinea socială, la rândul ei, ordinea socială generează puterea, cele două elemente (subiectul puterii și obiectul puterii) aflându-se într-o relație directă. În literatura socioumană există diferite curente de gândire care abordează puterea fie într-o manieră elitistă (consideră că puterea, în ciuda mecanismelor democratice, este deținută, în mare măsură, de o minoritate formată din cei cu vechime în funcții politice sau de grupuri cu

interese birocratice și de afaceri), fie în cea pluralistă (potrivit căreia elitele au un rol important, dar nu neapărat decisiv, în exercitarea puterii, fiind influențate, în procesul decizional, de fenomenul de grup) [14, p. 29], însă niciuna dintre numeroasele abordări nereușind să-și apropie recunoașterea unanimă a comunității științifice [15, p. 5-6; 16, p. 33-43].

Din perspectiva elitistă, sociologul politic polonez J.J. Wiatr evidențiază trei paradigme în interpretarea socială a puterii: 1) cui servește puterea? (căror interese le servește puterea); 2) cine conduce? (cine este la putere) și 3) care este mecanismul realizării puterii (esența sociotehnologiei puterii) [17, p. 181-199]. În consecință, puterea reflectă o structură organică relațională și de atribuire. De aceea mecanismele realizării puterii în societățile contemporane au o structură organică relațională datorită premiselor intenționale și motivaționale afișate. În acest sens, efectele dorite în relația dintre putere și societate depind în mod decisiv de utilizarea eficientă a pârghiilor realizării puterii precum ar fi: statul și birocrăția; elita politică și liderii politici; partidele politice și opoziția politică; *lobby*-smul politic și alte grupuri de presiune; societatea civilă și opinia publică; socializarea politică și tehnologiile politice; cultura politică și cultura electorală; mass-media și învățământul; religia și morala; clasele sociale și sistemul de putere în societate etc.

Ca urmare a rolului important pe care politicul îl exercită în orice societate, puterea politică, ca formă specifică a puterii sociale, constituie nucleul puterii de stat. În contextul sistemului politic democratic, statul reprezintă principalul instrument de realizare în practică a puterii politice. El este cel care, prin instituțiile sale, elaborează deciziile, legile (parlamentul), le pune în aplicare (guvernul), realizând astfel obiectivele și sarcinile proiectate de către puterea elitistă. În același timp, statul, prin intermediul aparatului administrativ, funcționăresc, înfăptuiește și controlul modului de aplicare în practică a deciziilor luate la nivelul elitei parlamentare (după William E. Crowther și Irmina Matonyte [18, p. 284]) și a elitei guvernamentale (*apud* Jacques Coenen-Huther [19, p. 63-72]), termeni încetățeniți în literatura științifică. Aceasta însă nu înseamnă o identificare sau, cel puțin, o confundare a statului cu puterea, întrucât ele sunt elemente distincte ale sistemului politic, fiecare din acestea realizând funcțiile sale specifice pe care le revin.

În literatura de specialitate s-au încetățenit și alte sintagme consacrate puterii elitiste, precum elita politico-administrativă (după Pierre Mathiot [20, p. 73]), elita tehnocratică (sintagmă utilizată de Guy Rocher, John K. Galbraith, James Burnham, Jean Meynaud ș.a.) sau „noua clasă” tehnico-birocratică (după J. Coenen-Hunther), elita simbolică (*apud* G. Rocher [21, p. 209]) și alte tipuri de elite [3, p. 91-92, 204-206], fiecare din acestea preocupându-se

de domeniul său profesional de activitate. Elitele, fiind de mai multe tipuri (politică, birocratică, economică, ideologică, științifică, informațională, simbolică, așa-numitele *VIP-uri* ș.a.), se configurează continuu, fiindcă ele sunt produsul unor relații social-politice dinamice, aflate în permanentă evoluție și transformare.

Notăm că elita politică indică acel grup restrâns de persoane deosebit prin pregătire și talent în domeniul de activitate politică care are acces la mecanismele și tainele puterii, ale dominației (*arcanum imperii*), posedă funcții de conducere bine determinate și un anumit volum de putere decizională. Puterea elitistă, arată politologul român P.D. Bordeiu, aduce în prim-plan elitele care devin dominante la toate nivelurile și structurile executive, legislative și judecătorești [22, p. 154], reprezentând acel grup de persoane care are o poziție socială deosebită (un status social înalt) și având acces la exercitarea puterii sau influență asupra purtătorilor acesteia, în timp ce puterea birocratică, reprezentată de elita birocratică (politico-administrativă și managerială), este deținută de grupurile din interiorul structurilor guvernamentale care influențează activitatea lor (direct sau indirect) și direcția creșterii activității sectorului public.

Sporirea rolului actului guvernării în viața democratică a societății, formarea unei guvernări de succes și consolidarea instituțiilor democratice ale statului depind în mod direct de eficacitatea utilizării de către actorii politici și agenții guvernamentali a anumitor mecanisme și pârghii în folosul publicului, al societății. Drept instrumente și/sau modalități ale realizării puterii pot fi remarcate în Republica Moldova: dialogul politic dintre putere și opoziție (*Masa Rotundă cu Statut Permanent* din anii 2002–2003), dialogul social dintre putere și societate (parteneriatul social dintre structurile puterii de stat și societatea civilă), precum și alianțele politice de guvernare (din 1994 până în prezent s-au format nouă coaliții de guvernare, la care vom reveni pe parcurs). Unii autori pe bună dreptate menționează faptul că o coaliție de guvernare (clasică), formată din două sau mai multe entități politice, are mai multe avantaje decât o alianță cu participarea tuturor partidelor parlamentare [23], principalul fiind prezența unei opoziții politice parlamentare critice, dar constructive.

Puterea de coaliție, sau, cum mai este denumită în literatura politologică, puterea aliată [22, p. 153] rezultă prin crearea coalițiilor (termen ce desemnează unirea sau gruparea, de o manieră, în general, temporară, într-un ansamblu cu un anumit grad de instituționalizare, a unor părți sau unități distincte (lideri, grupuri, facțiuni politice, partide etc.) în vederea realizării, prin acțiuni coordonate, a anumitor obiective de interes comun, iar sensul primordial este cel de uniune politică temporară, mai puțin durabilă decât facțiunea, partidul sau grupul de interese / de presiune, constituită din părți care își păstrează

„frontierele” inițiale, în scopuri electorale, parlamentare sau de guvernare) și alianțelor între grupuri cu interese politice comune (alianțele politice constau în unirea, legătura realizată pe baza acordului dintre două sau mai multe unități politice – grupuri organizate, partide etc. – în vederea îndeplinirii unui scop comun). Ele se pot încheia în funcție de: specificul interesului urmărit; condițiile concrete în care se desfășoară acțiunea; măsura în care fiecare parte contractantă renunță la obiectivele proprii; gradul permanenței legăturilor. După gradul de independență al partenerilor politici, alianțele politice pot fi egale, dacă partenerii păstrează același grad de independență, și inegale, dacă unul dintre ei acceptă să urmeze politica celuilalt. În funcție de dorința de a apăra un program sau de a-l impune, alianțele sunt ofensive, defensive și mixte. După durata lor, pot fi permanente sau temporare. Pentru ca o alianță politică să fie viabilă, trebuie să se bazeze pe o comuniune de interese între parteneri, pe respectarea independenței fiecăruia și pe o cooperare nemijlocită pentru realizarea obiectivelor. Alianțele politice au un caracter dinamic, necesită o continuă raportare la evoluția realității politice, depind de persistența intereselor care le-au generat. Ele se structurează ca urmare a reunirii puterii liderilor din grupurile de proveniență și se manifestă atât pe plan intern (între partide politice – alianțe și coaliții electorale, parlamentare, guvernamentale, alte categorii de organizații), cât și pe plan extern (când anumite puteri își reunesc forțele, inițiativele etc. pentru scopuri comune).

Vorbind despre funcționalitatea coalițiilor politice de guvernare din Republica Moldova (constituite în baza rațiunii politice și a consensului substanțial procedural, ultimul presupunând acordul în jurul unui set de proceduri cu privire la luarea deciziilor de interes comun [24, p. 62]), vom constata că formarea unor alianțe și a altor aranjamente politice de guvernare între actorii politici este specifică pentru elitele politice naționale încă la mijlocul anilor '90 ai secolului XX. În accepția noastră, consolidarea consensului procedural valoric poate fi asigurată prin diverse mecanisme democratice de conlucrare, inclusiv prin tranzacția între elite (proces rar în istorie, dar și mai rar în țările ex-comuniste, drept exemplu servind Polonia la intersecția anilor '80-'90 ai secolului trecut) și prin convergența lor (cel mai des întâlnit în practica politică a societăților occidentale [25], dar și a celor societăți aflate în tranziție democratică). Aceste două instrumente politice sau, altfel zis, modalități de conlucrare a elitelor, numite de unii politologii și modele ale democratizării, conduc spre transformarea elitelor de la un tip la altul și la consolidarea „noilor” regimuri democratice din spațiul postsovietic.

Tranzacția (înțelegerea, pactul, aranjamentul) între elite reprezintă, în linii mari, o cale directă și rapidă de consolidare a democrației, iar ca manifestare

contemporană a tranzacției poate servi *modelul de „mese rotunde”* între actorii politici implicați într-un anumit proces conflictual (cazul Republicii Moldova: activitatea *Mesei Rotunde cu Statut Permanent*, din aprilie 2002 până la sfârșitul anului 2003, structură apărută la inițiativa fracțiunii parlamentare „Alianța Braghiș”, ce întrunea opoziția, autoritățile publice și unele ONG-uri cunoscute în societate în problema susținerii dialogului social dintre putere și opoziție, cu scopul protejării și promovării democrației și a pluralismului politic în societate).

La rândul ei, convergența elitelor (coaliția, alianța, parteneriatul și alte instrumente politice de conlucrare întru respectarea jocului politic democratic), fiind cea de-a doua modalitate de conlucrare a elitelor politice, presupune, de fapt, o transformare substanțială a democrației neconsolidate (în Republica Moldova democrația electorală, pur procedurală) într-o democrație funcțională, consolidată. În cazul convergenței, elitele formează coaliții electorale și/sau postelectorale (de guvernare) în funcție de conjunctura politică creată la un moment dat, alianțe care se pot desființa nu numai odată cu înfrângerile electorale, dar și în perioada guvernării unei sau altei coaliții, cum ar fi cazul *Alianței pentru Democrație și Reforme (ADR)* sau al *Alianței pentru Integrare Europeană (AIE)*. Fenomenul convergenței elitelor s-a înrădăcinat în multe țări, inclusiv în spațiul postsovietic (Ucraina și Georgia). Drept exemplu pentru Republica Moldova poate servi cazul apropierii elitelor socialiste și neo-socialiste în anii 1994–1996 (Coaliția Partidului Democrat Agrar din Moldova și a fracțiunii parlamentare „Unitatea Socialistă”), a democraților și creștinilor democrați în anii 1998–1999 (*ADR*), a comuniștilor, creștinilor democrații, democraților și liberalilor în anii 2005–2007 (așa-numitul *Parteneriat Politic pentru Interesele Țării*), a grupurilor rivale ale elitelor de centru-stânga (democrații) și dreapta (liberalii) începând cu a doua jumătate a anului 2009 (*AIE-1 – 2009–2010; AIE-2 – 2011–2013; Coaliția Pro-Europeană de Guvernare – 2013–2014, Alianța Politică pentru Moldova Europeană (APME) – 2015, AIE-3 – 2015*, precum și coaliția de guvernare majoritară actuală formată la 20 ianuarie 2016, însă la mijlocul anului 2017, din motive bine cunoscute, majoritatea parlamentară, fiind constituită inițial din patru componente, a rămas până la urmă doar cu două – PDM și Grupul parlamentar Popular European) [26, p. 166; 27, p. 55].

După formă și conținut, diferitele coaliții, alianțe, pacte, acorduri și alte instrumente de conlucrare întru respectarea jocului politic pot fi caracterizate drept aranjamente instituționale, reflectând, în esență, dificultățile și deficiențele actului de guvernare. Perioada de activitate a tuturor coalițiilor de guvernare care s-au perindat în țara noastră de la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut până în prezent, cu excepția coaliției majoritare parlamentare

actuale (2016–2018, neformalizată oficial vizavi de cele menționate anterior, în afară de coaliția agro-socialistă din anii 1994–1996), a fost de o durată scurtă de timp, nu mai mult de doi ani, iar funcționalitatea și eficacitatea acestora, problemele cu care s-au confruntat în actul guvernării rămân o lecție de învățat pentru liderii politici ale viitoarelor alianțe democratice de guvernământ, în care „dictatura majorității aritmetice” (A. Marga) ar fi înlocuită nu cu un alt paradox democratic, ci cu „dictatura rațiunii”.

La aplicarea reformelor modernizatoare de substanță după formă și conținut trebuie să contribuie mai mulți factori, inclusiv capacitatea de reînnoire a elitelor politice tradiționale în elite politice modernizatoare manifestată prin alternanța la putere a liderilor politici dată de competiția dintre partide, a persoanelor notorii din mediul non-elitei prin schimbarea verticalei puterii politice care ar fi capabilă să modernizeze Republica Moldova în baza unei noi paradigme de guvernare.

1. Consolidarea bunei guvernări și funcționalitatea instituțiilor democratice depind în mod direct nu numai de puterea elitistă, dar și de organizația birocratică a sistemului politico-administrativ. Puterea birocratică, reprezentată de elita birocratică (politico-administrativă și managerială), este deținută de grupurile din interiorul structurilor guvernamentale care influențează activitatea lor (direct sau indirect) și direcția creșterii activității sectorului public. Din acest motiv, spune M. Weber, „ca instrument de „societalizare” a relațiilor de putere”⁸⁷ În contextul noilor provocări ale modernizării politice a societății contemporane (birocratică, tehnocratică, oligarhică, instituțională, decizională, politică etc.), care fac ca orice socium să se confrunte cu crize multidimensionale, cu mari tensiuni și conflicte sociale, și pornind de la necesitatea modernizării politice a statului Republica Moldova, elita politică guvernantă are nevoie de o reînnoire calitativă cu cei mai capabili și dinamici reprezentanți ai clasei politice, care ar însuși în activitatea sa politică principiile democrației contemporane și a statului de drept, ar răspunde prompt la cererea socială, altminteri societatea se va confrunta în continuare cu multe alte dificultăți aporetice, iar vectorul integraționist european va fi pus în fața cunoscutei întrebări hamletiene „a fi sau a nu fi”. Modalitatea de reformare a elitei puterii, care rezidă în modernizarea „de sus” a clasei politice, numită și „purificarea” sau primenirea elitei puterii, poate fi fortificată și prin minimalizarea rolului și legitimității elitelor tradiționale și creșterea rolului elitelor modernizatoare prin includerea în politică a persoanelor noi, meritorii, din mediul non-elitei (lideri de opinie cu proiecte individuale, membri activi ai sectorului ONG-ist) care ar fi atașați interesului național al țării, folosind în acest sens diverse mecanisme eficiente de recrutare și selectare.

2. Pentru ca mecanismele instituționale de interacțiune dintre puterea politică și societatea civilă să fie lucrative, ar fi cazul ca unele responsabilități în procesul decizional și realizarea unor decizii de interes național și/sau local să fie transferate de către Guvern unor segmente responsabile ale sectorului asociativ, cu precădere membrilor *Consiliului Național pentru Participare*, fapt care va asigura creșterea statutului membrilor ONG-urilor în cadrul structurilor guvernamentale nu numai prin rolurile de consultanță, ci ar deveni realmente responsabile în implementarea hotărârilor adoptate în comun.

3. Necesitatea optimizării structurii administrativ-teritoriale, bazată pe principiul regionalismului (cazul țărilor membre ale Uniunii Europene), este una imperioasă ca o precondiție pentru realizarea transferului de responsabilități și resurse către autoritățile publice locale, astfel încât acestea să aibă capacitatea de a-și îndeplini misiunea și de a răspunde în mod adecvat necesităților cetățenilor. Reformarea structurii administrativ-teritoriale prin reconstituirea actualelor raioane în 4-5 regiuni va optimiza cheltuielile pentru întreținerea aparatului de funcționari și s-ar transfera mijloacele financiare eliberate pentru dezvoltarea regională, va stimula și facilita contractarea fondurilor de dezvoltare regională, se va produce descentralizarea fiscală și acordarea unor prerogative sporite autorităților de nivelul întâi și doi. Notăm, în special, că acest sistem rațional de organizare administrativ-teritorială va oferi posibilități noi de absorbție a fondurilor europene, oportunități care vor asigura dezvoltarea echilibrată a teritoriului Republicii Moldova și vor facilita rezolvarea problemelor de interes local, fără ingerința și asistența autorităților ierarhic superioare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. Iași: Editura Polirom, 1999. 432 p.
2. Tușa En. Republicanism *versus* monarhie în filosofia politică românească. În: Sfera Politicii. Revistă de Științe Politice, [București], 2014, nr. 2 (178), p. 86-99. [on-line] https://issuu.com/sferapoliticii/docs/sfera_178-rev1 (vizitat 13.12.2014).
3. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). *Monografie*. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
4. Grugel J. Democratizarea. O introducere critică. Iași: Editura Polirom, 2008. 267 p.
5. Marga A. Ce va fi în trei ani? O critică conceptuală. [on-line] <https://aleximreh.wordpress.com/2011/03/14/andrei-margace-va-fi-in-trei-ani-o-critica-conceptuala/> (vizitat 14.03.2011).
6. Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepție, teorii. Iași: Editura Polirom, 2007. 407 p.

7. Modernization and its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter / Hans Blokland. New Haven: Yale University Press, 2006. [on-line] <http://www.amazon.com/Modernization-Its-Political-Consequences-Schumpeter/dp/0300110812> (vizitat 07.02.2015).
8. Capcelea V. Tranziția moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eșecurile și avatarurile. Chișinău: ARC, 2012. 190 p.
9. Turc I. Modernizarea țării în doctrina liberalismului românesc (*Rezumat*). Cluj-Napoca, 2011. 34 p. [on-line] http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2011/filozofie/TURCIOAN_RO.pdf (vizitat 13.12.2015).
10. Saca V. Modernizarea sociopolitică și valorificarea procesului democratic. Cazul Republicii Moldova. În: Teoria și practica administrării publice (Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, Chișinău, 20 mai 2016) / Col. red. O. Balan [et al.]. Chișinău: AAP, 2016, p. 125-128.
11. Revel J.-Fr. Revirimentul democrației. București: Humanitas, 1995. 447 p.
12. Socor V. Democrația aritmetică nu este întotdeauna cea mai bună soluție pentru construirea și modernizarea unui stat. [on-line] <http://politicon.md/democratiaritmetica-nu-este-intotdeauna-cea-mai-buna-solutie-pentru-construirea-si-modernizarea> (vizitat 11.11.2014).
13. Varzari P. Provocările regimului democratic, sau cine are nevoie de democrație? În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr. 1 (173), p. 50-61.
14. Dowding K. Puterea. București: Editura „Du Style”, 1998. 151 p.
15. Bencheci D. Cratologie (Note de curs). Chișinău: CEP USM, 2012. 59 p.
16. Халипов В.Ф. Кратология – наука о власти. Концепция. Москва: Экономика, 2002. 367 p.
17. Вятр Е. Социология политических отношений. Москва: Прогресс, 1979. 456 p.
18. Crowther W.E., Matonyte I. Parliamentary Elites as a Democratic Thermometer: Estonia, Lithuania and Moldova Compared. În: Communist and Post-Communist Studies, Killington, 2007, Vol. 40, No. 3, p. 281-299.
19. Coenen-Huther J. Sociologia elitelor. Iași: Editura Polirom, 2007. 221 p.
20. Mathiot P. Elită politico-administrativă. În: Dicționar de probleme politice: 60 de mize ale Franței contemporane / Red. coord. N. Haudegand, P. Lefébure. Chișinău: Muzeum, 2002, p. 73-76.
21. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. București: Editura Albatros, 2007. 416 p.
22. Bordeiu P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). Constanța: Editura „Andrei Șaguna”, 2006. 215 p.
23. Spătaru D. (Comentariu) O coaliție de guvernare cu participarea tuturor partidelor parlamentare: avantaje și dezavantaje. [on-line] <http://tribuna.md/2014/11/08/comentariu-o-coalitie-de-guvernare-cu-participarea-tuturor-partidelor-parlamentare-avantaje-si-dezavantaje/> (vizitat 08.11.2014).
24. Frigioiu N. Politologie și doctrine politice. Vol. 1. Introducere în științele politice. București: Editura Economică, 2007. 296 p.
25. Cozer A. (Doc) Cum s-au format coalițiile de guvernare în alte țări. Vezi aici exemple. [on-line] <http://unimedia.md/?mod=news&id=27346> (vizitat 14.12.2010).

26. Varzari P. Considerente privind evoluția statului Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2018, nr. 1 (LXXX), p. 150-167.
27. Varzari P. Evoluția statului Republica Moldova prin prisma vectorului integraționist european. În: Revista de Studii Interdisciplinare „C. Stere” (psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale), [Iași], 2017, an. 4, nr. 1-2 (13-14), p. 37-56.
28. Șofelea N. Ontologia umanului și experiența sacralului. În: Symposion. Revistă de Științe Socio-Umane, [Iași], 2011, Tom. IX, nr. 1 (17), p. 39-67. [on-line] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9fiZam_GwfgJ:www.symposion.ices.ro/%3Fq%3Dnumarul_17+%&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=md (vizitat 11.01.2018).
29. Stillman R. Structura formală: conceptul de birocrație. [on-line] http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Birocratia_Weber.pdf (vizitat 27.01.2017).
30. Georgescu C.M. Teorii asupra raporturilor dintre politică și administrație. În: Revista de Științe Politice, [Craiova], 2010, nr. 25, p. 32-37. [on-line] <http://www.thefreelibrary.com/Teorii+asupra+raporturilor+dintre+politica+si+administratie.-a0251631974> (vizitat 20.05.2013).
31. Radu L. Influența politicului în administrația publică. Studiu de caz pe Suedia, Germania, Danemarca și Marea Britanie. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, [Cluj-Napoca], 2008, nr. 2 (22), p. 68-77. [on-line] https://www.researchgate.net/profile/Liviu_Radu/publication/268271656_Influenta_politicului_in_administratia_publica_Studiu_de_caz_pe_Suedia_Germania_Danemarcasi_MareaBritanie/links/555c84b208ae91e75e780227.pdf (vizitat 13.07.2013).
32. Stillman R. Definirea cadrului și scopului administrației publice. [on-line] https://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Woodrow_Wilson_Studiul_AP.pdf (vizitat 10.01.2018).
33. Bețe Cr. Câteva considerații privind începuturile administrației publice ca disciplină academică. În: Revista de Administrație Publică și Politici Sociale, [Arad], 2010, nr. 2, p. 67-71. [on-line] <http://revad.uvvg.ro/files/nr2/Articol%207%20-%20Bente%20Cristian.pdf> (vizitat 10.01.2018).
34. Хейвуд Э. Политология (Учебник для студентов вузов) / 2-е изд. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 544 p.
35. Toffler A. Șocul viitorului. București: Editura Z, 1995. 448 p.
36. Toffler A. Powershift (Puterea în mișcare: cunoașterea, bogăția și violența în pragul secolului XXI). București: Editura Antet, 1995. 480 p.
37. Hobbes Th. Leviathanul. București. Editura Herald, 2017. 530 p.
38. Вебер М. Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии [Текст]: в 4 т. Т. 1. Социология. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. 85 p.
39. Jude I. Paradigmele și mecanismele puterii. Kratologia – o posibilă știință despre putere. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2003. 341 p.
40. Bogatu P. „Mica revoluție fiscală” și contrarevoluția cleptocrației. [on-line] <http://vocea.basarabiei.net/stiri/editorial/14918-audio-editorial-petru-bogatu-mica-revoluie-fiscal-i-contrarevoluia-cleptocraiei> (vizitat 08.03.2011).

41. Cenușa D. Republica Moldova și „satbilitocrația” din vecinătatea europeană [on-line] <http://www.contributors.ro/global-europa/republica-moldova-%C8%99i-%E2%80%9Cstabilitocra% C8%9Bia%E2%80%9D-din-vecinatatea-europeana/> (vizitat 07.08.2017).
42. Bona M., Martino Fr. Instabilitatea politică din Balcani: soluții pe termen lung. [on-line] <http://dilemaveche.ro/sectiune/societate/articol/instabilitatea-politica-din-balcani-solutii-pe-termen-lung> (vizitat 09.08.2017).
43. Alexandru D., Vancea Iu. Administrația publică modernă: organizație birocratică supusă uniformității. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2010, nr. 4 (LI), p. 7-19.
44. Nazare V. Paradoxuri sociale și politice. În: Sfera Politicii. Revistă de Științe Politice, [București], 2007, nr. 128, p. 20-31. [on-line] <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/128/art02-nazare.html> (vizitat 13.07.2013).
45. Tănăsescu G. Legitimitatea și paradoxul supunerii voluntare: virtuțile unei abordări psihanalitice. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, [București], 2012, vol. IX, nr. 4, p. 80–91. [on-line] <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/80-91-Gabriela-Tanasescu.pdf> (vizitat 13.02.2017).
46. Cerkez Ș. Grupurile de interese și politicile publice: modele de agregare a revendicărilor sociale. Iași: Editura Polirom, 2010. 238 p.
47. Битэм Д. Бюрократия. În: Масловский М.В. Социология политики: классические и современные теории (Учебное пособие). Москва: Новый учебник, 2004, p. 120-128.
48. Hotărâre Nr. 911 din 25.07.2016 pentru aprobarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020. [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366209> (vizitat 12.08.2016).
49. Hotărâre Nr. 1351 din 15.12.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pe anii 2016–2018 pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016–2020. [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=368499> (vizitat 23.12.2016).
50. Pavel Filip a avut o întrevedere cu Înalții Consilieri ai UE, unde au discutat despre reformele făcute de guvernare. [on-line] http://www.realitatea.md/filip-la-raport-premierul-a-avut-o-intrevedere-cu-inaltii-consilieri-ai-ue-unde-au-discutat-despre-reformele-facute-de-guvernare_66561.html (vizitat 02.11.2017).
51. Lege Nr. 136 din 07.07.2017 cu privire la Guvern. [on-line] <http://lex.justice.md/md/370935/> (vizitat 19.07.2017).
52. Legea Guvernului – dezbătută în Parlament. [on-line] <http://curentul.md/stiri/le-gua-guvernului-dezbatuta-in-parlament.html> (vizitat 07.01.2017).
53. Ghimpu despre faptul că Guvernul după remanieri va fi unul tehnocrat: „O minciunică în care nu crede nici un copil”. [on-line] <http://www.realitatea.md/ghimpu-despre-faptul-ca-guvernul-dupa-remanieri-va-fi-unul-tehnocrat----ominciunica-in-care-nu-crede-nici-un-copil----video-69160.html> (vizitat 20.12.2017).

**Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice,*
*profesor universitar***

1.4. MIGRAȚIA ÎN CONTEXTUL MODERNIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA

1.4. MIGRATION IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The paper aims to explain several dimensions of migration processes and discusses ways of understanding the phenomenon of migration in context of modernization of Republic of Moldova. The paper considers the involvement of modern Moldova in the current migration processes. The specifics and problems of migration in country have been analyzed. The author has studied positive and negative effects of migration on the economy and social-political life in Moldova, shows some problems of moldovan migrants. The migration phenomenon is fluctuating by the context, influencing the economic, political, social and demographic situations. It is remarkable a growing diversification of migration. The new aspects of immigrants' integration abroad are identified and characterized. The work focuses on elucidating the phenomena of second generations of migrants and analyses the becoming of ethnic entrepreneurship. The author considers a number of economic factors that substantially accompany the process of immigrants' integration into the new for them society. Migration and its connection to entrepreneurial activity is considered as a positive process that leads to local economy improvement and immigrants' adaptation. The paper presents an overview of the main quantitative and qualitative characteristics of international migration in the Moldovan economy. Special attention is paid to the dynamics of the migration flows and its consequences. On the basis of the analysis of the international migration processes, the author has formulated insights about contemporary trends and directions of migration of the population. Theoretical ideas are supported by the evidence with global and local examples.

Fenomenul migrației se înscrie în șirul celor mai ostentative provocări cu care se confruntă societatea contemporană, iar ponderea acestui fenomen în viața de fiecare zi și pentru o perspectivă previzibilă generează, pe de o parte, o legitimă îngrijorare, pe de altă parte, determină necesitatea supunerii acestui fenomen unei examinări atente.

În prezent, la nivel mondial, se estimează, conform unui Raport recent al Organizației Internaționale pentru Migrație [1, p. 2], manifestarea a circa 244 milioane de migranți (mai mult de 3,6 % din populația globului), ceea ce implică adoptarea, de către un număr tot mai mare de state, a actelor legislative ce vizează procesele migraționale, constituirea structurilor pentru gestionarea

mai bună a migrației, amplificarea cooperării, prin încheierea diferitelor acorduri în domeniul migrației.

Mișcările migratorii au implicații profunde în cadrul societăților contemporane, fiind evidențiate trei paliere asupra cărora migrațiile produc efecte importante: efectele migrației asupra populației țării de origine, asupra populației țării de destinație și asupra migranților înșiși.

Consecințele migrației se manifestă în diferite sfere: politică, socială, economică, cultural-spirituală ș. a. Ele au caracter pozitiv, dar și negativ, devenind surse de contradicții și conflicte. Aceste circumstanțe determină actualitatea studierii atente a multiplelor aspecte ale mobilității contemporane a populației. Elucidarea problemelor legate de migrație este actuală și datorită schimbărilor sociale din ultimele decenii, care au schimbat radical situația politică și socială în multe zone ale globului, milioane de oameni devenind migranți forțați. În condițiile în care baza economică a țărilor din spațiul postsocialist, de exemplu, a suportat influența crizei, intensitatea fluxurilor migraționale a înregistrat în aceste țări proporții vaste - ne referim și la exemplul Republicii Moldova, care se numără printre țările cele mai afectate de migrație, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Migrația, în special a forței de muncă, a cuprins Republica Moldova, devenind o trăsătură relevantă a proceselor social-economice și politice actuale: „Fenomenul migrației în Republica Moldova continuă să fie caracterizat prin emigrarea internațională a cetățenilor Republicii Moldova...” [2, p. 11].

Astfel, Republica Moldova face parte din țările în care migrația populației, în ultimele două decenii, a înregistrat proporții însemnate, dezvăluind mereu noi și noi fațete ale procesului, reflectând „complexitatea destinelor umane într-un timp al schimbării, emergența unor strategii de migrare și supraviețuire” [3, p. 5].

Cifrele vehiculate în presă și în investigațiile întreprinse indică deja de mai mulți ani de la 300 000 – 400 000 până la 700 000 - 800 000 și chiar un milion de emigranți moldoveni. Peste 150 mii de copii au cel puțin un părinte plecat în străinătate deja de mult timp. În cazul a 10 la sută dintre minori sunt plecați în străinătate ambii părinți. Amploarea proporțiilor pe care le denotă acest fenomen, precum și consecințele pe care le comportă, determină necesitatea unei analize atente a multiplelor aspecte ale problematicii în cauză. În acest context, „fenomenul migrației sugerează un spectru larg de probleme, unele mai particulare, altele mai generale, dar toate actuale, importante și interconectate” [4, p. 14].

Migrația în contextul transformărilor sociale

Există o strânsă corelație între termenii care vizează procesele migraționale: societate-migrație-dezvoltare. Un rol determinant în mobilitatea internațională a persoanelor îl au factorii de respingere (*push factors*) și factorii de atracție (*pull factors*). Acești termeni sunt utilizați în literatura contemporană „pentru a desemna orice tip de influență care impulsionează migrația” [5, p. 94]. Factorii de respingere, care îi determină pe migranți să aleagă o țară de destinație sau alta, își au rădăcina în decalajul nivelului de viață și al perspectivelor de dezvoltare. Sărăcia, conflictele militare, războaiele, șomajul, imposibilitatea de a asigura familiei un trai decent determină tot mai mulți să aleagă calea emigrării, nefiind întotdeauna conștienți pe deplin de riscurile la care se supun sau dificultățile pe care le vor avea de înfruntat ei sau copiii lor, în parcursul lor de migrație, în special când ne referim la migrația ilegală. Printre factorii de atracție pot fi numiți: nivelul mai înalt de trai în țara de migrație, salarii mai mari, șanse sporite de a găsi un loc de muncă, politici sociale dezvoltate etc.

În ultimii ani, instituțiile internaționale pun accentul tot mai mult pe maximizarea efectelor pozitive ale migrației și pe atenuarea efectelor negative ale proceselor migraționale. Pierderea capitalului uman și a celui social, migrația forței de muncă înalt calificată continuă să rămână o problemă pentru țările de reședință a imigranților. Totodată, este evident, mișcarea capitalului uman, în special înalt calificat, din țara de origine spre o țară de destinație nu neapărat asigură, din start, o angajare în conformitate cu pregătirea profesională și calificările obținute.

Fenomenele migraționale, marile deplasări de persoane generează schimbări și transformări la nivel mondial, nu doar la nivel regional, în țările de origine sau de destinație. Aceste fenomene comportă o mare forță de transformare care produce schimbări sociale, nu doar pentru țara de origine și țara-gazdă, dar și în rândul migranților și a copiilor acestora. Privită din perspectiva transformărilor sociale, migrația globală generează multiple semne de întrebare legate de provocările pe care le comportă procesele migraționale contemporane și modul în care migrația contribuie la transformările din societate. Migrația ca și cauză a schimbărilor sociale (care provoacă depopularea țărilor de origine și schimbări majore la nivelul societăților de destinație) repercutează vizibil capitalul social și cultural al migranților. Acest aspect, raportat la Republica Moldova, este extrem de relevant. În plus, migrația provoacă mari schimbări nu doar în domeniul economiei, ci și în structura socială, în funcție de componența fluxurilor migraționale.

Și în alte spații (România, de exemplu) problemele migrației avansează în prim-planul agendei publice și politice. În ultimii 10 ani, potrivit unor date ale ONU, mai mult de trei milioane de români s-au stabilit peste hotare (preponderent, în Italia și Spania, deși geografia se diversifică), și ritmurile acestui proces continuă să sporească [6, p. 7]. În 2016, România a devenit a doua țară din lume în topul celor care au pierdut din cauza migrației cei mai mulți locuitori [7, p. 72].

Aspecte politico-legislative

Migrația a devenit un subiect permanent pe agenda de lucru a țărilor Uniunii Europene odată cu valurile de imigranți ajunși în anul 2015 în Europa. După un șir de consultări îndelungate, la 28 iunie 2018 s-a ajuns la un Acord între țările UE privind măsurile care trebuie întreprinse pentru a combate migrația ilegală și a preveni o eventuală revenire la fluxurile migraționale incontrolabile din 2015. În document se precizează că „o condiție prealabilă pentru o politică funcțională a UE se bazează pe o abordare cuprinzătoare referitoare la migrație, care combină un control mai eficient al frontierelor externe ale UE, o acțiune externă sporită și aspectele interne”, subliniindu-se faptul că aceasta „reprezintă o provocare nu doar pentru un singur stat membru, ci și pentru Europa în ansamblul său” [8].

Astfel, la nivelul Uniunii Europene se abordează din nou problema gestionării comune a fluxurilor migraționale. Referințe concrete se conțin și într-un document aprobat încă în 2008 - „O politică comună de imigrare pentru Europa: principii, acțiuni și instrumente”, unde se menționează expres: „Într-o Europă deschisă, fără frontiere interne, niciun stat membru nu poate gestiona imigrarea pe cont propriu. (...) Uniunea Europeană a lucrat pentru a pune bazele politicii comune din 1999, când pentru prima dată, competența în acest domeniu a fost recunoscută, în mod clar, prin Tratatul CE” [9]. Documentul include și 10 principii care se află la baza politicii comune de imigrare în spațiul Uniunii Europene privind regulile clare și condițiile de egalitate, corelarea calificărilor și a nevoilor, integrarea ca și factor-cheie pentru o imigrare reușită, gestionarea integrată a frontierelor, intensificarea luptei împotriva imigrării ilegale și a traficului de persoane etc.

În Republica Moldova, problemele migrației s-au aflat permanent în vizorul guvernării, în special aspectele ce țin de particularitățile evoluțiilor în domeniul politicii migraționiste: etapele, cadrul instituțional și colaborarea cu organismele internaționale, modificarea cadrului de politici etc. Din octombrie 2002, când a fost aprobată „Concepția politicii migraționale a Republicii Moldova”, cadrul legislativ a fost completat cu un șir de hotărâri importante.

Strategia Națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020), aprobată prin hotărâre de Guvern în septembrie 2011 pune accent pe corelația dintre migrație și dezvoltare, obiectivul fiind „reglementarea managementului proceselor migrației și azilului, armonizarea cadrului juridic național cu prevederile dreptului internațional și legislația Uniunii Europene, reglementarea circuitului persoanelor, menit să servească drept contribuție pentru dezvoltarea socioeconomică, securitatea țării și realizarea obiectivelor de integrare europeană” [10]. Un alt document, Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, adoptată în iulie 2012, reprezintă o încercare de a „integra aspectele ce țin de migrație și dezvoltare în documentele naționale de politici” [11]. Programul de activitate al Guvernului (2015-2018), aprobat de Parlament în iulie 2015, a inclus un compartiment dedicat diasporei, după ce programul precedent (2013-2014) a inclus domeniul diaspora în aspectele ce țin de dezvoltarea socială, economică și culturală.

În februarie 2016 a fost aprobată Strategia națională „Diaspora-2025” și Planul de Acțiuni pentru anii 2016-2018, unde se menționează „importanța domeniului diaspora, migrație și dezvoltare, care poate contribui la dezvoltarea economică și socială a țării” [12]. Aprobarea Strategiei naționale „Diaspora 2025” a fost urmată, în septembrie 2017, de validarea de Guvern a „Mecanismului de coordonare și implementare a politicii de stat în domeniul diasporei, migrației și dezvoltării”, care pune accent pe abordarea integrată a problemei, pe crearea unui comitet interministerial și elaborarea unui „mecanism de comunicare și coordonare” a actorilor implicați: autoritățile publice centrale și locale, societatea civilă, mediul academic și privat, organizațiile internaționale etc. „Scopul este de a asigura implementarea eficientă a politicii în domeniu și de a contribui la sporirea efectelor pozitive și reducerea efectelor negative ale migrației”, se menționează în document [13]. În parte, modificarea cadrului legislativ a vizat și migranții reveniți din străinătate, un plan de acțiuni (pentru anii 2017-2020) fiind aprobat de Guvern în septembrie 2017 [14].

Deși politica migrațională a Republicii Moldova a cunoscut mai multe modificări de-a lungul anilor, iar cadrul legislativ a fost completat, deocamdată rezultatele sunt mai puțin evidente pentru publicul larg, această percepție fiind accentuată și pe fundalul disensiunilor politice apărute în ultimii ani între autoritățile statului și reprezentanții diasporei privind accesul la vot, modificarea sistemului electoral, invalidarea alegerilor locale din municipiul Chișinău în iunie 2018 etc.

Cu referire la România, cercetătorii constată că politicile de migrație actuale în țară se rezumă, de obicei, la ideea de tip eveniment privind migrația, remitențele și angajamentele transnaționale. Or, pentru politici de migrație

este necesară „sensibilizarea opiniei publice, includerea migrației ca temă sau a mobilității pe agenda instituțională a României, în așa fel încât să se ajungă la politici” [15, p. 3]. Constatările date sunt valabile și pentru situația Republicii Moldova, la fel ca și aserțiunile experților locali privind politica socială: „Minimizarea efectelor negative ale migrației cere intervenții de ordin politic, în special, în partea ce ține de protecția socială a lucrătorilor migranți și a politicilor sociale pe țară în ansamblu” [16, p. 125].

Migranții ca agenți ai modernizării

Republica Moldova, la fel ca România, Ucraina și alte țări de origine a migranților, sunt țări furnizoare de migranți și de forță de muncă. Respectiv, migrația continuă să rămână „o problemă fundamentală” a societății, atât în România, după cum afirmă sociologul Dumitru Sandu [17, pp. 11-17], cât și în Republica Moldova.

În acest context, devine relevantă problema valorificării potențialului benefic al migrației. Experții scot în evidență capacitatea migranților de a deveni agenți ai modernizării. „Experiențele de migrație în străinătate, directe, personale – sau indirecte, prin rude și prieteni, constituie un temei extrem de important al schimbărilor de modernizare în societatea românească. Migranții, familiile lor și populația din marile centre urbane ale țării, cu sau fără experiență de migrație, constituie agenți majori ai modernizării societății românești actuale”, indică sociologii români. În viziunea lui D. Sandu, „ideea că faci modernizarea României fără diasporă nu știu din ce secol vine. Din cel în care ne aflăm, nu” [18], respectiv, strategiile de migrație și dezvoltare trebuie asociate strategiei de „legare a diasporelor cu țara”, pentru a optimiza lucrurile și pentru a preveni transformarea migrației temporare în migrație definitivă.

Așa cum arată experiența unor țări cu o istorie migrațională consistentă, aceeași Italie, de exemplu [19, p. 117], dar și Spania, Taiwan, Turcia, în cazul stabilizării social-politice și începutului de avansare economică a țării, migrații (prin remitențe), dar și prin revenire la baștină cu investiții, pot deveni actori importanți ai schimbării, capabili să valorifice noile oportunități.

Diaspora și generațiile secunde – resurse pentru dezvoltarea țării de reședință și a țării de origine

Abordarea problemei migrației, în contextul realităților Republicii Moldova, include și două subiecte relativ noi – formarea și consolidarea diasporei peste hotare și manifestarea fenomenului generațiilor secunde.

Fluxurile imigraționale orientate spre Uniunea Europeană reprezintă un fenomen semnificativ care vizează, preponderent, țările cele mai dezavantaja-

te din aria Europei de Est (inclusiv Republica Moldova) și din bazinul Mării Mediterane. În acest context, migrația actuală este relevantă prin rapiditatea cu care se dezvoltă, precum și prin eterogenitatea fluxurilor migraționale. În funcție de zona geografică de proveniență, de perioada aflării în țara-gază, de regiunea de localizare, se observă diferențe destul de radicale în caracteristicile proceselor migraționale. Proporțiile prezenței imigranților după cum arată datele statistice oficiale (cazul Italiei este semnificativ în acest sens) [20, p. 12], sporesc continuu ajungând la pondere însemnată în orice regiune. Aceleași statistici vorbesc despre creșterea rolului forței de muncă reprezentată de imigranți [21, p. 3], în multe cazuri acoperind cererea pieței muncii, mai ales a acelor segmente ale ei care nu sunt solicitate de lucrătorii de origine italiană. Imigranții în Italia, în număr de mai mult de 5 milioane (date statistice de la 1 ianuarie 2016) reprezintă 8,3 % din populație [22], totodată ei constituie 10,5 % din totalul celor ocupați în câmpul muncii și 7,8 % din antreprenori [23, p. 43].

De notat, că în Planul de Acțiune *Antreprenoriat 2020* Comisia Europeană a atribuit antreprenorilor migranți un rol important în relansarea Uniunii Europene și a sistemului său economic-productiv, recunoscând astfel și accentuând, pentru prima dată, importanța contribuției acestora la dezvoltarea sectorului antreprenorial [24].

Dinamica fenomenului în cauză este impresionantă, înregistrând în Italia, în doar câțiva ani, o dublare a cotei întreprinderilor formate de imigranți: în perioada dintre anii 2000 și 2008 s-a înregistrat creșterea acesteia de la 3,1% din totalul întreprinderilor la 7,4%. În special, „impresionant a fost, între anii 2004-2009, ritmul de creștere a numărului firmelor fondate de oameni de afaceri imigrați, când firmele gestionate de businessmeni de origine rusă au crescut cu 147 %, cele românești – cu 130 %, iar businessul chinezesc se profila, în anul 2009, drept cel mai important „ethnic entrepreneurship”, acoperind 17 % din totalul afacerilor desfășurate în Italia de imigranți” [25, pp. 15-17]. Spre sfârșitul anului 2016, în Italia erau înregistrate 571 225 de întreprinderi gestionate de imigranți, cu ritmul de creștere de 3,7 % într-un an (25,8 % în cinci ani) [26].

De fapt, inițiativa antreprenorială, constată experții, este o „componentă firească a procesului de integrare a imigranților” [27, p. 124], exprimată în evoluția muncitorului, care, asimilând experiența profesională, se consideră capabil de a urca scările carierei prin inițierea propriei afaceri, adică a unui mod de existență ce comportă fie o îmbunătățire a venitului, fie constituie o oportunitate, pentru a-și justifica permisul de sejur. În orice caz, este evidentă emanciparea persoanei de la condiția de angajat la cea de patron. Pe această cale se produce integrarea/incluziunea mai mult sau mai puțin pleneră a persoanei în țesutul economic și social al țării-gază. O integrare care generează

ză rezultate palpabile în dezvoltarea economică: întreprinderile gestionate de imigranți contribuie, conform datelor statistice, cu mai mult de 85 milioane de euro la crearea a 6,1 % din valoarea adăugată la scara națională [28, p. 7]. Astfel, o serie de factori economici însoțesc substanțial procesul de integrare a imigranților. Migrația și conexiunea acesteia cu activitatea antreprenorială devine un proces pozitiv care duce la îmbunătățirea economiei locale și la adaptarea imigranților [29, pp. 109-111]. Oportunitățile sunt multiple: de exemplu, chestiunea reducerii șomajului și a sporirii numărului locurilor de muncă, apariția noilor servicii având drept grupuri-țintă atât conaționali an-treprenorului, dar și populația locală, posibilitatea de construire a „punților” de legătură (economice, dar și sociale, culturale) cu țările de origine.

Printre minoritățile prezente în Italia, originarii din Republica Moldova, ca număr, se plasează pe locul șapte, adică, în topul rezidenților străini în Italia, constituind 3 % din numărul total de străini [30, p. 17] și formând comunități numeroase, în special în regiuni precum Veneto, Piemonte, Emilia-Romagna, Lombardia, Toscana, Lazio. În general, dacă acum câțiva ani, majoritatea moldovenilor aflați în Italia erau angajați în activități sub nivelul calificării și al experienței profesionale de care dispuneau [31, p. 9], actualmente poate fi observată o afirmare a acestora (a unei părți din aceștia) în cadrul unei noi dimensiuni a migrației: activitate antreprenorială. Astfel, fenomenul firmelor cu cetățeni moldoveni fondatori apare deloc drept unul marginal, ci unul relevant, cu un număr de întreprinderi având ca titulari ai firmei cetățeni – originari din Republica Moldova (prezenți în Italia la 31 decembrie 2013) [32, p. 66], care depășește 4 140 de unități, dintre care majoritatea activează în sectorul productiv, mai ales al construcțiilor, restul operand în sectorul comercial ori cel al serviciilor. La Torino, de exemplu, în anul 2013 erau înregistrate 404 întreprinderi fondate de moldoveni, la Roma – 403, la Padova – 225 ș. a. m. d. Sectorul în care se concentrează cota majoră a activității de ordin managerial a cetățenilor originari din Republica Moldova este cel al construcțiilor / reparațiilor (61,2 %) din totalul firmelor moldovenești. Ponderea acestui sector de activitate economică pentru întreprinderile cu titulari moldoveni este superioară față de celelalte comunități imigrate.

Un alt fenomen, cel al generațiilor secunde, s-a manifestat, în special, la începutul anilor 2000, odată cu creșterea generațiilor care au urmat valului de migrație din anii 1970-1980. În ultimii 10 ani sunt publicate anual rapoarte privind gradul de integrare a generațiilor secunde în țările europene. Tema generațiilor secunde (traditional, noțiunea se referă la copiii imigranților născuți în țara-gazdă) este determinantă și dominantă în elaborarea politicilor la nivel european.

În Republica Moldova, teme precum ar fi situația copiilor emigranților, a generațiilor secunde rămân a fi puțin cercetate. Începând din 2011-2012 au fost câteva încercări de a atrage atenția asupra prezenței peste hotare a copiilor cetățenilor moldoveni emigrați, ponderea acestora asupra numărului total al copiilor din țară fiind destul de mare [33]. De exemplu, începând din 2008-2009 numărul copiilor cu cetățenia Republicii Moldova stabiliți în Italia a depășit numărul absolvenților de bacalaureat din Republica Moldova.

Participarea reprezentanților diasporei la vot în procesele electorale din Republica Moldova este un subiect care a provocat întotdeauna interesul autorităților politice față de cetățenii moldoveni stabiliți peste hotare. În curând, numărul copiilor migranților născuți în Republica Moldova și emigrați pentru reîntregirea familiei sau a celor născuți în țările de migrație va fi în creștere exponențială, în consecință va spori și atenția față de acești cetățeni moldoveni din partea autorităților și instituțiilor Republicii Moldova. Prin urmare, este necesară construirea unor raporturi de colaborare de durată cu diaspora, care să țină seama de descendenții cetățenilor moldoveni din străinătate, inclusiv cei născuți în familii mixte (care dețin sau nu pașapoarte eliberate de Republica Moldova), de facilitarea menținerii relațiilor cu țara de origine a părinților migranți etc. Prezența peste hotare a minorilor - a copiilor migranților, a determinat și dezvoltarea cadrului de politici în Republica Moldova. Un raport publicat de OIM menționa că, „atunci când a doua generație a migranților moldoveni se va naște peste hotare, legătura deja problematică a moldovenilor cu patria lor riscă să devină încă mai slabă și mai difuză” [34]. Fiind parte a populației emigrate, a comunităților formate peste hotare de cetățenii moldoveni, prezența generațiilor secunde nu poate fi neglijată de autoritățile de la Chișinău. Până în prezent, atenția exclusivă a autorităților politice, dar și a partidelor (ca instituții politice) a fost îndreptată (ca public-țintă) spre cetățenii moldoveni din prima generație de migrație, deținători ai pașapoartelor eliberate de Republica Moldova, considerați mai activi în procesele electorale.

Generațiile secunde sunt parte a diasporei Republicii Moldova peste hotare. În Strategia națională „Diaspora-2025” se menționează că „prin termenul „diaspora” se definesc cetățenii Republicii Moldova stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții lor, precum și comunitățile formate de aceștia”. Diasporele moderne, potrivit cercetătorului Gabriel Scheffer, sunt de fapt „grupuri etnice minoritare cu background migrațional, rezidente în țările-gazdă, dar care mențin puternice legături sentimentale și materiale cu țările de origine – baștina lor” [35, p. 1]. Începând cu sec. XXI sunt tot mai des vehiculate noțiunile ca „noua diasporă”, comunități transnaționale, în tendința de a lărgi accepția și sem-

nificațiile diasporelor. Diasporele relevă un grad foarte mare de dispersie a populației, precum și o pondere importantă a numărului de migranți raportat la populația băștinașă [36]. Acest lucru este relevant în cazul Republicii Moldova, unde, potrivit datelor oficiale, cel puțin 25 la sută din populație se află peste hotarele țării sau circa 30-40 la sută din forța de muncă.

Republica Moldova în contextul migrației

La începutul anilor '90 ai secolului trecut, odată cu desprinderea de blocul ex-sovietic și declararea independenței, Republica Moldova a intrat în circuitul internațional al migrației.

Migrarea populației din acest spațiu a fost constantă și în perioada sovietică, în anii 1960-1980, doar că fluxurile erau mai reduse ca dimensiune și se îndreptau spre țările din spațiul socialist (foste republici), în condițiile în care accesul în țările europene, în SUA sau alte țări ale lumii era restricționat sau controlat cu cea mai mare rigiditate. Cetățenii sovietici puteau circula în spațiul ex-Uniunii Sovietice, cu o oarecare libertate, dar controlată de autorități (prin impunerea unei vize de reședință, înregistrarea de către autorități etc.). În anii 60-80 ai secolului trecut, populația din spațiul Moldovei avea drept reper pentru migrație de muncă anumite zone geografice: Kazahstan, Tiumen, Surgut etc.

Migrația din acea perioadă a avut însă caracteristici diferite față de procesele migraționale care au cuprins masiv Republica Moldova după declararea sa ca stat independent, un rol important revenind procesului de globalizare. Situația atestată în ultimii ani în Republica Moldova are legătură cu tendințele internaționale: procesele migraționale au sporit în intensitate, formele sunt mult mai diverse, înregistrând o dinamică accentuată, cu implicarea tot mai mare a tinerilor, a persoanelor înalt calificate și a familiilor, reunirea familiilor peste hotare, în țara de migrație etc.

În cei aproximativ 25 de ani de migrație au fost atestate unele modificări în procesul de migrație a cetățenilor moldoveni: forme de circulație frecvente în anii '90 și-au diminuat proporțiile (spre exemplu, solicitarea de azil, migrația etnică); s-a produs reorientarea spre alte țări de migrație (în țările considerate tradiționale de migrație, ca Portugalia, Italia, Spania, Grecia se atestă o scădere a numărului migranților moldoveni, în timp ce în țările din Nordul Europei numărul lor este în continuă creștere: Irlanda, Marea Britanie, Franța, Norvegia etc.); se observă reemigrarea dintr-o țară de reședință în alta (aparitia „migranților multipli”), în special din cauza lipsei locurilor de muncă, element fundamental pentru asigurarea continuității și stabilității proiectului de migrație.

Migrația de muncă a fost cea mai pregnantă formă a migrației care a vizat Republica Moldova, fiind și motivul principal al emigrării populației. Cele mai

mari fluxuri de migranți moldoveni au ajuns în Federația Rusă - peste 500 de mii, potrivit datelor din Federația Rusă, și în Italia – aproximativ 200 mii de persoane, dacă se iau în calcul cei peste 135 de mii de rezidenți originari din Republica Moldova și cei care au pașapoarte eliberate de alte țări.

În ultimii zece ani a sporit semnificativ migrația pentru reîntregirea familiei, ceea ce a afectat iremediabil situația demografică a Republicii Moldova, numărul populației, al copiilor din grădinițe, școli și instituții de învățământ superior etc. Odată ce migranții moldoveni și-au legalizat aflarea în țara de migrație, au obținut permise de ședere și au putut solicita reîntregirea familiei, foarte mulți migranți și-au adus copiii, la diferite vârste, pentru a-i integra în instituții de învățământ, dar și alte rude, inclusiv bunicii acestora, care i-au avut în grijă.

Și migrația pentru studii a crescut considerabil, în condițiile în care tot mai multe țări oferă burse de studii tinerilor originari din Republica Moldova. Și în acest caz procesele de globalizare au un rol fundamental: tinerii aplică la programe și cursuri organizate peste hotare, încercând să identifice oferta cea mai bună de studii. Programul internațional Erasmus oferă tinerilor din Republica Moldova, studenți și cadre didactice, șanse de a realiza stagii în diferite țări, de a obține studii de masterat, doctorat sau postdoctorat.

Rețelele de migrație au și ele un rol fundamental: cei mai mulți tineri au plecat la studii acolo unde există deja comunități importante de cetățeni moldoveni, la fel procedează și tinerii plecați pentru reîntregirea familiei. Migrația ilegală, migrația minorilor neînsoțiți, la fel ca migrația pentru reîntregirea familiei s-au dezvoltat tocmai având la bază rețelele de migrație.

Politicile de legiferare a situației imigranților aplicate în unele țări europene, cum ar fi Portugalia, Spania și Italia, au contribuit, implicit, la schimbarea rutelor predilecte ale cetățenilor moldoveni plecați în migrație. În anii '90, țările obișnuite de migrație erau Germania, Austria, iar în perioada 2001-2003 - Portugalia, Spania și Italia, care au atras zeci de mii de migranți moldoveni. Portugalia a acordat condiții simplificate pentru obținerea cetățeniei pentru imigranți, în timp ce statul italian a promulgat mai multe acte legislative prin care a legalizat aflarea imigranților ajunși ilegal pe teritoriul său.

Obținerea pașapoartelor eliberate de alte țări – România, Bulgaria, Lituania – a fost o altă cale prin care cetățenii moldoveni au ajuns în țările de migrație, în condițiile în care aceste pașapoarte le ofereau șansa de a călători legal în țările europene, pentru o perioadă de 3 luni (de la 1 ianuarie 2002 până în 2007, perioadă în care România și Bulgaria au obținut facilitarea regimului de vize – până la aderarea acestor două țări la Comunitatea Europeană). Acest fapt a avut drept consecințe sporirea migrației circulare în scop de muncă.

Consecințe ale migrației populației asupra situației politice din Republica Moldova

Migrația masivă a populației Republicii Moldova din ultimii ani are repercusiuni simțitoare asupra dezvoltării țării. Efectele migrației produc impact asupra clasei politice, dar și asupra electoratului. Odată ce se estimează că unul din patru cetățeni moldoveni se află peste hotare, nu doar posibilitatea prezenței lor la urnele de vot, implicarea în procesele electorale poate fi pusă la îndoială, la fel ca și gradul de cunoaștere a situației reale din țară, a candidaților electorali etc. Rezultatele înregistrate la alegerile prezidențiale din toamna anului 2016 au demonstrat că organizarea masivă a populației din regiunea transnistreană, la procesul de vot din dreapta Nistrului, a putut fi decisivă, chiar în pofida receptivității fără precedent a diasporei, care s-a mobilizat și a participat la votare într-un număr mult mai mare decât în anii precedenți.

O altă consecință a migrației a fost dinamizarea relațiilor politice bilaterale: datorită prezenței comunităților cetățenilor moldoveni în diferite țări, Republica Moldova a fost stimulată să aibă relații mai active cu țările de migrație: a înființat mai multe ambasade și consulate în diferite țări. Totodată, în Republica Moldova au fost deschise reprezentanțe diplomatice ale acestor țări. Un caz relevant este cel al Italiei. Ca răspuns la numeroasele solicitări din partea cetățenilor moldoveni stabiliți în Italia, a oficialităților de la Chișinău, după mai multe demersuri la nivel european, la începutul anului 2009 la Chișinău a fost deschisă Ambasada Italiei în Republica Moldova, care la acea etapă a contribuit, în mare parte, la diminuarea migrației ilegale și la normalizarea fluxurilor spre Italia.

Relațiile politice bilaterale au fost impulsionate și de participarea pe plan local a migranților moldoveni, care au contribuit la încheierea unor parteneriate, organizarea mai multor proiecte comune și înfrățirea unor localități/orașe din țara de baștină și țările de migrație. Migrația legală și situația lucrătorilor migranți are în continuare implicații social-politice: Republica Moldova a semnat mai multe acorduri cu mai multe țări (negocierile cu altele sunt în curs) privind promovarea unor politici de protecție socială și asigurare cu pensii, recunoaștea actelor de studii obținute în țara de origine etc.

Impactul direct al unor fenomene legate de migrația ilegală – traficul de persoane, traficul de organe, migrația minorilor neînsoțiți etc. – a fost foarte evident, pentru că Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova au adoptat numeroase hotărâri și legi, racordând legislația națională la cea europeană și internațională. Republica Moldova este un partener activ al Uniunii Europene în astfel de situații, pentru că numărul cetățenilor moldoveni stabiliți peste

hotare cu adevărat este foarte mare. Potrivit datelor Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, peste 805 mii de cetățeni moldoveni se aflau la 1 ianuarie 2016 peste hotarele Republicii Moldova.

Alte aspecte legate de procesele migraționale, cum ar fi căsătoriile mixte și copiii născuți în urma acestor căsătorii, perfectarea actelor, aflarea unor cetățeni moldoveni în instituții penitenciare peste hotare, cererile de azil și protecție internațională pe care le depun unii cetățeni moldoveni ajunși într-o țară de migrație – toate au impact asupra dezvoltării relațiilor politice dintre țara de origine (Republica Moldova) și țara de reședință.

Consecințe ale migrației populației asupra situației economice

Perioada 1990-2000, marcată de destrămarea Uniunii Sovietice, declararea independenței Republicii Moldova și conflictul armat din regiunea transnistreană, a însemnat de fapt dărâmarea fragilului sistem economic existent și intrarea țării într-o perioadă dificilă de tranziție. Zeci de mii de angajați (din învățământ, agricultură, comerț și alte domenii) primeau salarii cu mari întâzieri, iar numărul șomerilor era tot mai mare. În această primă perioadă de migrație, majoritatea cetățenilor Republicii Moldova care plecau peste hotare erau șomeri.

Această migrație a populației care nu avea un loc de muncă a scăzut presiunea asupra pieței muncii din Republica Moldova și astfel s-a redus nivelul de șomaj. Migrația părinților a atras după sine și migrația familiilor, a copiilor, deja cu efecte mult mai semnificative asupra situației din Republica Moldova.

Experții în economie subliniază rolul considerabil al remitențelor în viața migrantilor și a societății din Republica Moldova, pentru că și aici efectele pozitive sunt mult mai mici decât cele negative. Remitențele, în volum foarte mare, parvenite în ultimii ani, au constituit circa 20-30 la sută din PIB-ul Republicii Moldova. Astfel, cetățenii moldoveni aflați la muncă peste hotare au devenit, în timp, cei mai mari investitori pentru țara lor. Datorită mijloacelor financiare trimise acasă familiilor, ei au asigurat capacitatea de cumpărare, nivelul de consum, beneficii fiind înregistrate și în alte domenii. Datorită procurării locuințelor de către lucrătorii migranți, s-a menținut domeniul construcțiilor și piața de muncă în acest sector, totodată determinând și creșteri ale prețurilor la locuințe. În parte, învățământul privat și instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova au fost finanțate și au rezistat datorită contractelor plătite de migranții moldoveni pentru studiile copiilor. Remitențele nu asigură însă dezvoltarea pe termen lung a țării de origine a migrantilor, acestea reprezintă doar o soluție de urgență, pentru o scurtă perioadă. În timp, în cazul Republicii Moldova, remitențele au creat o dependență în domeniul economic.

Desigur, volumul remitențelor depinde de caracteristicile migranților: vârstă, educație, ocupație, locul de muncă, gen, mărimea familiei, situația familială, capacitatea de a economisi, durata perioadei de aflare în străinătate etc. Experții recunosc că remiterile au un impact important asupra reducerii sărăciei. Poate fi dată ca exemplu Nicaragua, unde mai mult de 60% din cele 22 000 de familii care au scăpat de sărăcie între anii 1988-2001 au avut un membru care a lucrat în străinătate. Remiterile imigranților din Yemen, Nicaragua, El Salvador, Eritreea, Jamaica sau Iordania, așa cum arată datele statistice, au crescut PIB-ul acestor țări cu mai mult de 10% [37, p. 24].

Cu privire la Republica Moldova, această dependență este mai mult decât tranșantă: de mai mulți ani ea rămâne unul dintre statele din lume cu cea mai mare pondere a remitențelor raportat la PIB. Bani trimiși acasă prin intermediul băncilor de cetățenii moldoveni care lucrează în străinătate (în anul 2016 - 1,1 miliarde de dolari, potrivit Băncii Naționale a Moldovei, ceea ce reprezintă 21,7 % din PIB, conform estimărilor conținute într-un raport al Băncii Mondiale [38]), situează Republica Moldova pe locul 7 în lume la capitolul dependență de remitențe. În anul 2013 remitențele au înregistrat cifra de 1 miliard 608 milioane de dolari, cota lor în PIB-ul țării în acel an reprezentând 24,5%, Republica Moldova fiind depășită la acest indicator doar de Tadjikistan, Kârgâzstan, Nepal și Lesotho [39].

Emigrarea unui număr mare de persoane din Republica Moldova (în special a celor înalt calificate) a afectat grav capacitatea de dezvoltare a țării de origine, a provocat instabilitate pe plan politic, social și economic, dar și scăderea forței de muncă: deficit de forță de muncă calificată pe piața autohtonă, îmbătrânirea forței de muncă, creșterea alarmantă a populației inactive (din care fac parte nu doar cei pensionați și elevii din instituțiile de învățământ, ci și cei plecați temporar la muncă în străinătate), reducerea drastică a numărului tinerilor implicați pe piața muncii etc. Experții în domeniu avertizează că, în aceste condiții, angajatorii nu procedează la mărirea salariilor, ci, dimpotrivă, tind să angajeze forță de muncă ieftină sau să transfere activitățile în țări sau regiuni mai puțin afectate de procesele migraționale.

Migrația circulară, deși are efecte mai puțin devastatoare pe plan social, afectează piața muncii, în condițiile în care creează o anumită instabilitate, incertitudine pe piața autohtonă. Efectele și consecințele remitențelor sunt de asemenea foarte mari. Transferul de mijloace financiare (și de bunuri) din partea emigranților au impact direct asupra pieței economice – pot fi o sursă a inflației. În plus, remitențele sunt destinate în special consumului familiilor, de aceea beneficiari indirecti sunt de fapt prestatorii de bunuri și servicii. În condițiile în care o foarte mică parte din remitențe este destinată investițiilor, aceasta nu contribuie semnificativ la dezvoltarea țării de origine.

Impactul migrației asupra situației sociodemografice

Datele Biroului Național de Statistică (BNS) din Republica Moldova atestă o scădere constantă a populației, în ultimii 20 de ani, o reducere a ratei natalității și a sporului natural al populației. Migrația reprezintă unul din factorii care au avut impact semnificativ asupra scăderii numărului de elevi și studenți în instituțiile de învățământ din Republica Moldova. Datele oficiale publicate de BNS în iunie 2018 relevă o scădere de circa 110 mii de elevi și studenți în perioada 2010-2018, de la aproximativ 558 de mii până la aproximativ 448 de mii [40].

În instituții de învățământ primar și secundar general scăderea a fost de circa 64 de mii - de la 396 488 până la 335 621 de persoane. Numărul studenților din instituțiile de învățământ superior a scăzut cu peste 42 mii de persoane - de la 107 813 (în anul de studii 2010/2011), până la 65 543 (în anul de studii 2017/2018). Dacă în anii 2010/2011 în Republica Moldova erau 303 studenți la 10 mii de locuitori, în prezent - doar 185.

Reducerea numărului copiilor în școli a dus la închiderea a 246 de școli, cele mai afectate fiind satele, și reducerea numărului cadrelor didactice cu peste 11 mii de persoane. În învățământul superior, din 6 493 de cadre didactice care activau în anul de studii 2010/2011, în anul de studii 2017/2018 numărul acestora s-a redus la 4 839 de persoane.

Transformările care au loc în sistemul de învățământ au legătură directă cu migrația. Categoria de vârstă 11-15 ani a fost afectată în special, pentru că tocmai acești copii au simțit mai pronunțat urmările migrației părinților. Potrivit unui raport oficial al Ministerului Educației din Italia, peste 42,3 la sută dintre elevii moldoveni din învățământul secundar aveau 11 ani și mai mult când au ajuns în peninsulă [41, p. 4]. Este vorba de copii născuți în Republica Moldova în perioada 2002-2006, când au fost înregistrate mari valori de migrație, prin urmare, o parte din copii au trăit o anumită perioadă în lipsa atenției părinților. În Republica Moldova, în anul de studii 2010/2011 erau înregistrați în școli circa 190 de mii de elevi de 11-15 ani, în anul de studii 2012/2013 - 170 de mii (cu circa 20 mii de persoane mai puțin, într-un ritm de minus 10 mii pe an), iar în anul de studii 2017/2018 - circa 157 de mii. În total, în perioada 2010-2018 numărul elevilor de 11-15 ani a scăzut cu aproximativ 33 de mii.

O reducere de peste 25 de mii a fost înregistrată și în instituțiile de învățământ general, în clasele X-XII, determinând reducerea numărului instituțiilor liceale: din cele 495 licee care activau în anul 2010 în prezent au rămas 350. Potrivit raportului BNS, în perioada 2010-2018 numărul absolvenților de gimnazii a scăzut cu circa o treime (de la 45 425 până la 29 755), iar cel din licee - de peste două ori (de la 20 378 până la 9 918).

Și datele oficiale ale Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova atestă o scădere graduală constantă a numărului total de copii/elevi/studenti integrați în instituțiile educaționale. În rapoartele „Analiza statistică generală a sectorului educației pe anii 2010-2015” [42] și „Date statistice generale privind educația în Republica Moldova pentru anul de studii 2015-2016” [43] se menționează tendințele de scădere a numărului elevilor și studenților. Și raportul BNS „Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general, la începutul anului de studii 2016/2017” menționează reducerea numărului instituțiilor de învățământ, al elevilor și studenților [44].

Potrivit cercetătorilor de la Centrul de Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice, în Republica Moldova emigrația a fost determinată în special de factori economici: lipsa locurilor de muncă, nivelul redus al salarizării, costurile înalte la bunuri și servicii, nivelul scăzut de trai: „Situatia socioeconomică nestabilă din țară contribuie la sporirea numărului persoanelor implicate în migrația internațională, care a cuprins în timp tot mai multe persoane din grupele de vârstă tinere” [45].

În ultimii ani în Republica Moldova au fost create mai multe servicii în domeniile aferente migrației [46], inclusiv asistența informațională pentru migranți la diferite etape de migrație, consultații juridice gratuite pentru muncitorii migranți, consultarea migranților la toate etapele de migrație, informarea și acordarea asistenței la angajarea provizorie în străinătate, informarea cu privire la instituirea tutelei/curatelei asupra copiilor minori ai căror părinți se află peste hotare, informarea cu privire la acordurile în domeniul asigurărilor sociale încheiate între Republica Moldova și alte state cu privire la asigurarea drepturilor sociale etc.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Republica Moldova are un loc specific în contextul globalizării și avansării proceselor migraționale, fiind una dintre cele mai afectate țări din Europa din cauza emigrării populației. Consecințele proceselor de globalizare asupra Republicii Moldova sunt considerabile și evidente pe termen lung.
2. Migrația populației Republicii Moldova are în continuare consecințe mari asupra situației politice și economice: impactul asupra pieței muncii, asupra forței de muncă, asupra prezenței tinerilor pe piața muncii este foarte mare. Migrația generează incertitudine și instabilitate pe piața muncii din Republica Moldova.
3. Impactul migrației asupra situației sociodemografice este, de asemenea, considerabil, influențând asupra scăderii numărului populației și îmbătrânirii

populației, reducerii ratei natalității și sporului natural al populației, scăderii numărului tinerilor în școli și instituții de învățământ superior, ceea ce determină închiderea mai multor instituții școlare și de învățământ superior. Este mare numărul copiilor și bătrânilor rămași singuri din cauza migrației.

4. Impactul migrației asupra familiei înseamnă și creșterea alarmantă a numărului divorțurilor. În ultimii ani este în continuă creștere numărul migranților moldoveni în situații de dificultate, care au revenit în localitățile de baștină după mai mulți ani de muncă peste hotare. Cele mai mari consecințe se referă la pierderea capitalului uman.

Astfel, fenomenul migrației apare marcat de noi trăsături semnificative, și, într-o mare măsură, conștientizate, ceea ce oferă anumite premise pentru gestionarea adecvată a proceselor migraționale. Oricum, trăsăturile de bază ale acestor procese, moștenite din trecut, continuă și, probabil, vor continua și în viitorul previzibil să contureze un tablou complex și neunivoc.

Printre recomandările care se impun ar putea fi evidențiate următoarele:

- Migrația și acțiunile responsabile pentru gestionarea adecvată a proceselor migraționale trebuie să fie în permanență în vizorul societății, cu atât mai mult că proporțiile ei, urmate de consecințe reprobabile așa cum demonstrează evenimentele recente produse în Europa, se amplifică.
- Cu toate eforturile reale întreprinse de autorități este nevoie de aprofundare, consolidare și favorizare a rolului migranților ca actori ai dezvoltării, ai modernizării Republicii Moldova.
- Dezvoltarea capacităților profesionale și antreprenoriale ale migranților trebuie să fie susținută la toate nivelurile și în strânsă colaborare cu țara de origine.
- Promovarea modelelor de colaborare dintre Republica Moldova și țările europene pentru prevenirea și optimizarea gestionării fluxurilor de migranți prin fortificarea capacităților instituționale, crearea locurilor de muncă și valorificarea oportunităților economice, susținerea antreprenoriatului și investițiilor de ordin infrastructural.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. World Migration Report 2018. Geneva: International Organization for Migration, 2018.
2. Extended Migration Profile of the Republic of Moldova. 2009–2014. Analytical Report. Chișinău: International Organization for Migration, Mission to Moldova, 2016.
3. Moșneaga Valeriu, Moraru Victor, Rusnac Gheorghe, Țurcan Valentin. Fațetele unui proces. Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia / Seria „Migrația: probleme și oportunități”. Chișinău: Editerra Prim, 2011.

4. Roșca Alexandru N. Valori liberale, migrație, consecințe. În: Victor Moraru (coord.). Migrație, Diaspora, Dezvoltare: noi provocări și perspective. Chișinău: ICJP al AȘM, 2016, pp. 14-21.
5. Monica Constantinescu. Teorii ale migrației internaționale. În: Sociologie Românească, 2002, N 3-4, pp. 93-114.
6. International Migration Report 2017. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017.
7. World Migration Report 2018. Geneva: International Organization for Migration, 2018.
8. Reuniunea Consiliului European (28 iunie 2018). Concluzii [On-line]: <http://www.consilium.europa.eu/media/35954/28-euco-final-conclusions-ro.pdf> (Accesat 02.07.2018).
9. O politică comună de imigrare pentru Europa: principii, acțiuni și instrumente / Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, către Consiliu, către Comitetul Economic și Social European și către Comitetul Regiunilor. Bruxelles, 2008. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=com:2008:0359:fin:ro:pdf> (Accesat 02.07.2018).
10. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020) nr. 655 din 08.09.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.152-155/726 din 16.09.2011.
11. Legea nr. 166 din 11.07.2012 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245-247 din 30.11.2012.
12. Strategia Națională ”Diaspora-2025”. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 200 din 26.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 49-54 din 04.03.2016.
13. Hotărârea Guvernului cu privire la mecanismul de coordonare a politicii de stat în domeniul diasporei, migrației și dezvoltării nr. 725 din 08.09.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.335-339 din 15.09.2017.
14. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2017-2020 privind (re)integrarea cetățenilor Republicii Moldova reîntorși de peste hotare nr. 724 din 08.09.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.335-339 din 15.09.2017.
15. Feraru Petronela Daniela. Migrație și dezvoltare: aspecte socioeconomice și tendințe. Iași: Editura Lumen, 2011.
16. Poalelungi Olga. Particularitățile reglementării proceselor migraționale. În: Victor Moraru (coord.) Republica Moldova: provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010, pp. 123-135.
17. Sandu Dumitru. Lumile sociale ale migrației românești peste hotare. Iași: Polirom, 2010.
18. Caius Chiorean. Modernizarea României fără diasporă e imposibilă / Interviu cu sociologul Dumitru Sandu. În: Sinteza, 2015, octombrie.

19. Victor Moraru, Valeriu Moșneaga. Italia: noi paradigme migraționale. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2010, Nr. 4, pp. 113-123.
20. Gli stranieri nel mercato del lavoro in Italia. Settimo rapporto annuale. Roma: Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali, 2017.
21. Gli stranieri nel mercato del lavoro in Italia. Settimo rapporto annuale. Sintesi delle principali evidenze. Roma: Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali, 2017.
22. Carovani Chiara. Migranti e lavoro: una ricerca sfata alcuni falsi miti. [On-line]: https://altreconomia.it/migranti-lavoro-ricerca-sfata-falsi-miti/?gclid=eaiaiqobchmij9-vhlsb2givid8ych0ncq1yeaayasaaejiupd_bwe (Accesat 30.03.2018).
23. Il valore dell'immigrazione / Fondazione Leone Moressa. Milano: Franco Angeli, 2015.
24. Planul de acțiune Antreprenoriat 2020. Relansarea spiritului de întreprindere în Europa. Bruxelles: Comisia Europeană, 2013.
25. Vitali Giampaolo, Michelangelo Filippi, Manello Alessandro. Local factors and small firms of non-EU immigrants / CERIS Working Paper 201214. Moncalieri (TO): Institute for Economic Research on Firms and Growth, 2012.
26. Oltre 571 mila imprese immigrate in Italia, una „componente strutturale”. [On-line]: <http://www.redattoresociale.it/Notiziario/Articolo/559217/Oltre-571-mila-imprese-immigrate-in-Italia-una-componente-strutturale> (Accesat 29.03.2018).
27. Il valore dell'immigrazione. Op. cit.
28. L'economia dell'immigrazione / Bolletino della Fondazione Leone Moressa. 2015, febbraio.
29. Moraru Victor. Valoarea adăugată a migrației: Italia și Republica Moldova. În: *Procese migraționale contemporane: situația curentă și formele de bază*. Chișinău: OIM, 2016, pp. 109-111.
30. I migranti nel mercato del lavoro in Italia / Quinto rapporto annuale. Roma: Direzione Generale dell'Immigrazione e delle Politiche di Integrazione, 2015.
31. Montanari Arianna. (Ed.). *Migration Flows Feeding to Business Internationalisation*. Roma: Rubettino, 2010.
32. La comunità moldava in Italia / Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati – 2014. Roma: Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali, 2014.
33. Deleu Ecaterina. Generații secunde de migranți: Cazul Republicii Moldova / *Seria „Migrația: probleme și oportunități”*. Chișinău: ICJP al AȘM, 2017; Ecaterina Deleu. *Al di fuori della legalità. Minori moldavi non accompagnati in Italia / Collana: Saggistica Aletti*. Villanova di Guidonia: Aletti Editore, 2017.
34. Schwartz Raviv. *Analiza legăturii între comunitățile moldovenești de peste hotare (CMH) și Moldova*. Chișinău: OIM, 2007.
35. Sheffer Gabriel. *A New Field of Study: Modern Diasporas in International Politics*. In: Gabriel Sheffer (Ed.). *Modern Diasporas in International Politics*. London and Sydney: Croom Helm, 1986, pp. 1-15.

36. Dufois Stéphane. La dispersion. Une histoire des usages du mot diaspora. Paris: Editions Amsterdam, 2011.
37. Moraru Victor. Migrația în contextul globalizării. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, nr. 1, pp. 20-30.
38. Moldova în TOP 10 țări cu cele mai mari remitențe din lume. Lider detașat în Europa. În: Independent, 11 octombrie 2017.
39. Republica Moldova ocupă locul cinci în lume la capitolul dependență de remitențe.
[On-line]: <http://radiochisinau.md/republica-moldova-ocupa-locul-cinci-in-lume-la-capitolul-dependenta-de-remitente---13945.html>.
40. Educația în Republica Moldova 2017/2018. Chișinău: BNS, 2018.
41. L'integrazione scolastica e sociale delle seconde generazioni. Roma: ISTAT, 2016.
42. Analiza statistică generală a sectorului educației pe anii 2010-2015. [On-line]: http://www.edu.gov.md/sites/default/files/analiza_statistica_generala_a_sectorului_educatiei_pe_anii_2010-2015.pdf (Accesat 05.06.2018).
43. Date statistice generale privind educația pentru anul de studii 2015-2016. [On-line]: http://www.edu.gov.md/sites/default/files/date_statistice_generale_privind_educatia_pentru_anul_de_studii_2015-2016.pdf (Accesat 05.06.2018).
44. Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general, la începutul anului de studii 2016/17. [On-line]: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5468&parent=0> (Accesat 02.05.2018).
45. Gagauz Olga, Penina Olga, Tabac Tatiana. Impactul crizelor economice asupra proceselor demografice / Barometru demografic. Chișinău: Centrul de Cercetări Demografice al INCE, 2016, nr. 1.
46. Ghidul serviciilor prestate la nivel local. Chișinău, 2015.

**Victor MORARU, *doctor habilitat în științe politice,*
*membru-corespondent***

CAPITOLUL II

COORDONATE INSTITUȚIONAL-ELECTORALE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

În acest capitol și-au găsit elucidare aspecte privind raportul dintre putere și opoziție, evoluția culturii electorale în Republica Moldova, impactul modificării sistemului electoral pentru alegerile parlamentare abordat din perspectiva marketingului politic, retorica populistă și PR-ul politic, rolul comunicării în dezvoltarea durabilă a țării.

2.1. PUTEREA ȘI OPOZIȚIA POLITICĂ - REPERE METODOLOGICE ȘI PRACTICE

2.1. POWER AND OPPOSITION - METHODOLOGICAL AND PRACTICAL FRAMEWORK

Summary

The study analyzes the approaches regarding the essence of the opposition and its relations with the governing power. Based on the analysis of the factual and theoretic material, the author pleads for the institutionalization of the opposition through the elaboration of a law which would guarantee the functionality of the opposition.

Actualitatea și importanța problemei abordate cu privire la raportul dintre putere și opoziție din Republica Moldova este determinată din importanța modernizării sistemului și a societății în întregime, elucidării posibilelor contradicții majore în relațiile dintre acestea și identificarea căilor de acțiune și colaborare în vederea atingerii binelui comun în favoarea cetățenilor țării și a democratizării societății. În acest context, implementarea mecanismelor consolidării societății rămâne un deziderat major al elitelor politice aflate pe diferite baricade.

Totodată, actualitatea analizei științifico-practice a problemelor legate de relațiile dintre putere și opoziție este produsă datorită faptului că procesul politic în țara noastră este plin de contradicții, care amplifică conflictele deschise sau latente locale și generale.

Următorul aspect a actualității problemei abordate este legat de schimbările relaționale în cadrul binomului „putere-opoziție politică” după alegerile parlamentare din 2014 și cele prezidențiale din 2016.

Din această atitudine științifică și practică a problemei date reies și scopul, și obiectivele cercetării. Actualizarea tematicii opoziția politică este direct influențată de următoarea circumstanță: procesul constituirii în Republica Moldova a opoziției politice nici pe departe nu este încheiat, parcursul ei este contradictoriu și ne-rectiliniu. Necesitatea cercetării fenomenului „opoziția politică” reiese din importanța sa, dat fiind faptul că anume concurența dintre putere și opoziția politică asigură schimbarea forțelor politice în organele de conducere/guvernare, aduce noi persoane în instituțiile statale și realizarea controlului asupra puterii/guvernării împreună cu societatea civilă și instituțiile mass-media. De obicei, opoziția politică este legată de sistemul pluripartidist. Una din trăsăturile esențiale ale opoziției politice în societățile tranziționale către democrația consolidată constă în faptul că opoziția politică, de rând cu guvernarea, devine una dintre forțele motrice privind reformarea tuturor relațiilor din societate: economice, politice, sociale etc.

Astfel, scopul cercetării este: fundamentarea științifică a fenomenului opoziția politică, identificarea formelor și funcțiilor opoziției politice, evidențierea particularităților opoziției politice din Republica Moldova în vederea elaborării recomandărilor pentru buna funcționare a binomului putere-opoziție politică.

Obiectivele cercetării: evidențierea abordărilor științifice privind fenomenul opoziția politică; stabilirea formelor și funcțiilor opoziției politice; evidențierea particularităților opoziției politice din țara noastră; aprecierea potențialului social și politic al opoziției politice a perspectivelor sale de dezvoltare; analiza procesului de instituționalizare a opoziției politice în sistemul politic actual. Întru elucidarea fenomenului opoziția politică (și raportul ei cu puterea) ca suport teoretic a fost necesară o analiză profundă a lucrărilor; și studiilor de referință a politologilor occidentali, și a celor autorilor autohtoni.

Conform studiului efectuat de Ilie Popa, calea pentru definirea și utilizarea conceptului de opoziție a fost deschisă de politologul de origine română Ghiță Ionescu, profesor la Manchester University și London School of Economics and Political Science, președinte al Comitetului pentru Unificarea Europeană a Asociației Internaționale de Științe Politice, care în anii '60 a fost și inițiatorul și directorul revistei *Government and Opposition*. În Introducere la cartea sa despre regimurile comuniste din estul Europei *The Politics of the European Communist States*, în care tratează relațiile de la acea vreme dintre stat și societate în șapte țări comuniste, el definește astfel noțiunea de opoziție: „În sens

larg, /opoziția/ este orice atitudine sau acțiune concertată, spontană sau deliberată, sporadică sau continuă, a unor grupuri anomice sau asociaționale, sau a unor indivizi împotriva puterii existente (pentru a arăta că definiția nu este aplicabilă la ceea ce antropologii denumesc societăți „acefale”) în orice condiții și prin orice mijloace” [1].

Conform accepțiunii pe care o dă Ghiță Ionescu noțiunii de opoziție, aceasta acoperă întreaga gamă de motive și manifestări ale conflictului politic în orice societate, ce se regăsesc „fie sub forma conflictului de interese care își are originea în fricțiunea și rivalitatea dintre grupuri în cadrul unei comunități (aceste activități se află la originea conceptului de *checks and balance* - Montesquieu le-a denumit *contre-pouvoirs*, folosite în cadrul unui regim politic democratic de opoziție împotriva partidului/alianței de partide aflate la guvernare, fie sub forma conflictului de valori”, definit de autor ca „dezacordul care își are originea logică în incompatibilitatea de opinii, viziune și credințe împărtășite de oamenii care trăiesc împreună în aceeași comunitate” [1].

Reputatul politolog definește în continuare și opoziția politică, drept instituție și parte a unei proceduri politice co-instituționale. Opoziția politică înseamnă, în accepțiunea sa, „un partid sau mai multe, sau o coaliție de partide politice, care pe baza unui set de valori proclamate public se prezintă în fața alegătorilor drept competitori ai puterii executive stabilite și care nu reușesc să adune destule voturi în cadrul unei consultări instituționalizate care să-i îndreptățască să solicite voința poporului suveran” [1].

Un aport major cu privire la analiza fenomenului opoziția politică și raportului ei cu puterea l-au adus cunoscuții politologi M.Duverger, R.Dahl, G.Sartori, D.Easton, G.Almond, S.Verba ș.a.

În literatura contemporană de specialitate autohtonă fenomenului opoziția politică i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Din autorii autohtoni îi vom menționa pe C.Solomon, V. Moșneaga, I.Nicolaev, I. Bucătaru ș.a [2].

Unele aspecte ale fenomenului opoziția politică sunt tangențial abordate în cadrul studiilor consacrate sistemului politic, partidelor etc. Mult mai des opoziția politică este reflectată în mass-media. În mare măsură lipsa unei abordări științifice pe marginea acestui subiect important pentru teoria politologică se datorează și faptului că în prezent fenomenul opoziția politică nu are o validare juridică. În cadrul ședințelor Parlamentului, deputații de mai multe ori au cerut (în anii 2006-2007, în 2012 și în 2013) să fie adoptată Legea privind opoziția pentru a legitima drepturile și obligațiile majorității parlamentare în raport cu minoritarii, fapt neîmplinit până astăzi. În schimb, majoritatea parlamentului a dispus organizarea unor ședințe parlamentare speciale care au fost definite ca „Ziua Opoziției”.

Procesul guvernării democratice se desfășoară pe două paliere: majoritatea parlamentară, care are, printre alte funcții, pe cea de sprijinire a guvernării și opoziției [3].

Transformările democratice în Republica Moldova, începute odată cu obținerea independenței, în mare măsură au actualizat cercetările cu privire la democrație a instituțiilor, principiilor și valorilor sale. Unul din pilonii democrației este pluralismul de opinii, mai ales atunci când este vorba de elaborarea deciziilor, care sunt majore pentru întreaga societate. Anume în acest context rolul opoziției este unul important și major. Funcționarea durabilă a opoziției politice devine un criteriu important al dezvoltării întregului sistem politic.

Existența opoziției politice este determinată și de faptul că în orice societatea pentru o parte a societății puterea nu poate fi considerată legitimă, ci va fi apreciată ca fiind inechitabilă și lipsită de legibilitate.

În conformitate cu natura și conținutul său politic, iminent necesită existența opiniilor, luărilor de poziții și interese alternative ale actorilor implicați în acest fenomen.

Oponerea intereselor populației, lupta elitelor pentru controlul asupra deciziilor politice converge la apariția opoziției politice. Din oficiu puterea a avut ca scop principal de a-și determina relațiile cu opoziția: de a conlucra (pe calea compromisurilor) sau de a limita activitatea ei, chiar până la interzicere.

Pentru opoziția politică este caracteristic faptul de a se asocia, de a se organiza în baza intereselor politice comune. De aici și apariția diferitor platforme, programe etc. ale opoziției. Totodată, opoziția politică tinde de a apărea în spațiul public pentru vociferarea cerințelor sale și de a atrage de partea sa cât mai mulți susținători pentru asigurarea sprijinului electoral.

În Republica Moldova este recunoscută democrația și pluralismul politic, libertatea opiniei și exprimării [4]. Aceste norme democratice denotă faptul că în societate acționează principiul pluralismului politic. Anume în cadrul evoluției democrației, a pluralismului politic, în Republica Moldova, ca urmare a intereselor diverse nu rareori opuse ale cetățenilor și ale statului, a apărut opoziția politică.

Fenomenul „opoziția politică” își are justificarea politică doar în definirea sa prin fenomenul puterii. Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mulți sub diferite aspecte și probleme personale), ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume, lupta pentru acapararea puterii.

Puterea și opoziția sunt părțile unui conflict politic, fiecare dintre care pretinde la dreptul de a reprezenta interesele majorității și să formuleze noțiunea

de binele comun prin utilizarea statusului public înalt de guvernanță. Opoziția se tratează, de obicei, în sens restrâns și în sens larg. În sens larg, noțiunea în cauză se referă la aproape toate manifestările directe și indirecte de disidență și a nemulțumirilor față de regimul existent. În sens restrâns, sub opoziție se subînțelege un partid sau o coaliție de partide care speră să câștige la următoarele alegeri generale [5].

Esența termenului „opoziție” se referă la o grupă organizată de cetățeni care acționează de bun comun și sunt capabili de a se prezenta în fața electoratului ca fiind o alternativă a guvernării cu programe și politici alternative proprii.

La modul general, noțiunea „opoziție” definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica opunerii, contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea intransigentă principială a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice, opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, iar în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotația la putere a partidelor la guvernare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este accederea la putere, la guvernare. Când este vorba despre mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este acea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este acea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

În literatura de specialitate cu privire la fenomenul opoziția politică există diferite abordări. Comun pentru majoritatea specialiștilor în domeniu este perceperea opoziției politice în legătură cu activitatea actorilor politici, care în lipsa posibilității de a-și promova și afirma propriile valori, programe și decizii, fiind îndepărtați de la putere, accesul la guvernare/putere este punctul final al scopului lor major. Ca suport obiectiv pentru aspirațiile opoziției politice pot servi incapacitatea puterii de a satisface interesele tuturor grupurilor sociale, divergențele cu privire la mijloacele de realizare a acestor interese.

Opoziția politică, în opinia noastră, poate fi definită ca o grupă organizată de indivizi/cetățeni uniți conștientizat prin interese politice, valori și scopuri comune și care luptă cu guvernarea pentru a domina în spațiul politic.

Astfel, opoziția politică ia naștere atunci când ea și puterea se confruntă în atingerea scopurilor sale majore: prima să obțină puterea politică, iar a doua să o mențină cât mai mult posibil. Delegarea posibilității pentru opoziția po-

litică de a-și expune punctul de vedere, diferit de cel al puterii, de a concura cu guvernarea ca părți egale în procesul politic – pentru voturile alegătorilor, pentru reprezentarea opoziției în organele legislative ale puterii ș.a., după cum arată experiența democrațiilor consolidate, constituie un factor de stabilitate pentru întregul sistem politic.

De aici și funcțiile opoziției politice, care sunt:

- ◆ analiza și critica puterii guvernării întru schimbarea cursului dezvoltării politice, economice și sociale a țării;
- ◆ elaborarea și promovarea programelor de alternativă ale dezvoltării societății și ale parcursului ei internațional;
- ◆ asigurarea schimbării elitei politice și a promovării noilor lideri politici.

Formele de asociere opoziționantă pot fi diferite, însă printre cele mai răspândite/tipice sunt partidele politice. Partidele apar în cadrul unui proces de autorealizare a indivizilor, devenind în condițiile actuale institut eficient în lupta pentru putere. Partidele politice sunt cel mai eficient instrument democratic al forțelor opoziționiste, prin intermediul cărora ele își rezolvă problemele lor. În afară de partidele existente mai sunt și alte forme de asociere prin care opoziția își promovează ideile și activitățile sale: blocurile politice/platformele fracțiunii, diferite organizații ale societății civile etc.

În literatura de specialitate s-a înrădăcinat, odată cu lucrările lui Maurice Duverger, urmate de alte scrieri în acest domeniu, că anume partidele politice sunt principalii actori ai mișcărilor sociopolitice și confruntărilor politice-ideologice, care prin acțiunile lor contribuie esențial la dezvoltarea societății [6].

Despre evoluția partidelor din Republica Moldova aflăm din lucrarea lui Igor Volnițchi „Istoria partidelor. 1991-2014” [7].

În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrate 44 de partide, dintre care: 6 parlamentare, 17 extraparlamentare și 21 inactive.

Pe parcursul dezvoltării opoziției s-au constituit diverse forme și varietăți ale ei, precum: opoziția parlamentară și neparlamentară, loială și neloială, constructivă și distructivă ș.a. În orice caz, prezența opoziției înseamnă că în societate și în stat sunt opinii diferite de cele oficial-statale pe care trebuie de luat în considerare. Puterea politică este nevoită să ia în calcul opinia opoziției, dacă aceasta este constructivă și în consens cu strategiile de bază ale guvernării.

În Republica Moldova, după cei 27 de ani de independență pe parcursul cărora s-au făcut pași importanți pe făgașul democrației, s-au creat condiții pentru existența și activitatea opoziției politice. Astfel, la momentul actual, putem identifica atât opoziția politică parlamentară reprezentată de partidele minoritare, precum partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM),

Partidul Comuniștilor Republica Moldova (PCRM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Liberal (PL), cât și opoziția politică ne-parlamentară, reprezentată de partidele politice nereprezentate în parlament.

Vom accentua că schimbările care se produc în ultimii ani pe eșichierul politic din Republica Moldova ne duc la concluzia că în pofida numărului relativ de mare de partide, opoziția politică reală și, într-o măsură oarecare combatibilă, este reprezentată în prezent numai de trei partide: PPDA PAS și PLDM (PSRM, în opinia noastră și nu numai, coabitează des cu partidul de guvernământ – PDM, sau recurge la mimarea unei opoziții dure care are /poartă un caracter manipulatoriu).

În acest context apare o întrebare firească, având în vedere că lupta opoziției politice (reprezentată de diferite partide politice) împotriva guvernării este dusă de fiecare segment al opoziției în parte, nicidecum ele formând un front comun împotriva ei.

În opinia noastră, există un șir de factori care au impactul pe termen lung de a nu facilita unirea între forțele opoziționiste.

În primul rând, vom numi factorul doctrinar: există partide care îmbrățișează valorile democratice, detestă trecutul totalitar, pledează pentru modernizarea politică și economică a țării, și sunt partide care își mențin în documentele statutare aderența la ideile comuniste, glorifică trecutul istoric prin care a trecut țara noastră, visează la o reeditare a URSS.

În opinia analistului politic Dumitru Spătaru, sunt și alți factori, precum: [7].

- ◆ factorul geopolitic;
- ◆ factorul identitar;
- ◆ concurența;
- ◆ lipsa de încredere reciprocă;
- ◆ lipsa unei strategii pe termen mediu și lung.

Dacă le supunem, acești factori, unei analize vom deduce că unii sunt obiectivi, iar alții sunt subiectivi. Vorbind de subiectivismul unor factori, trebuie să constatăm că la ziua de astăzi nu putem vorbi de maturitatea opoziției politice, iar aceasta se datorează lipsei de personalități marcante, lideri naționali care au puterea de a convinge cetățenii în atingerea obiectivelor strategice benefice întregii societăți [8]. În formă de remarcă paradoxală, vom constata că, de exemplu, nici partidele prounioniste nu pot ajunge la o unitate, fiind dezbinat din diferite motive.

Trebuie de menționat că formarea majorității parlamentare după alegerile parlamentare din 2014 (prin metode foarte originale) a determinat faptul că Parlamentul țării a devenit un organ dirijat, care adoptă legi practic în regim

automat, ignorând opoziția politică parlamentară, care, la rândul său, este dezbinată, și care, într-o măsură oarecare, pare să fie lipsit de legitimitate, dacă confruntăm componența fracțiunilor la început de mandat (deci și preferințele alegătorilor) și configurația lor la ora actuală.

În acest context, este necesar să se implementeze norme legislative care ar gira comportamentul alegerilor locale și al celor parlamentare. Avem în vedere traseismul politic asupra căreia „planează suspiciuni de corupție politică și nu numai.”

Acțiunile politice sunt unele dintre principalele forme ale activității opoziției parlamentare. Aceste acțiuni, desfășurate de către opoziție, sunt diverse atât după formă, cât și după tematica expusă. În prezent, opoziția preferă formele tradiționale stradale, cea mai populară fiind mitingurile. Organizarea acestor evenimente sunt adaptate la progresul tehnico-informațional actual. Astfel, partidele de opoziție utilizează rețelele de socializare, își intensifică prezența lor în internet. Scopul acțiunilor desfășurate sunt diverse, însă scopul principal rezidă în consolidarea încrederii în statusul politic și atragerea noilor simpatizanți care va duce la intensificarea influenței și presiunilor asupra guvernării.

Aici vom menționa că și cel mai jos nivel de organizare devine un suport esențial pentru apariția fenomenului de manifestare a cerințelor opoziției prin forma sa mai „radicală” și anume – protestele maselor largi ale populației, care reflectă esența mecanismului de mobilizare politică.

Prin mobilizarea politică înțelegem mecanismul transformării protestelor spontane/latente în cele de masă sub auspiciul revendicărilor de ordin politic.

Anume acest proces de mobilizare duce iminent la actualizarea și majorarea potențialului opoziției politice. Anume în acest context trebuie analizate acele forme de manifestare ale mobilizării cum ar fi mitingurile, demonstrațiile, pichetele, grevele ș.a. Ca urmare a mobilizării maselor largi s-a reușit creșterea încrederii populației în noile formațiuni apărute cu 2-3 ani în urmă – PPDA și PAS. Totodată, ținem să menționăm că, la moment, apare reversul mobilizării, care se caracterizează prin „oboseala” manifestanților. Unul dintre factorii care duc la apariția acestei „oboseli” ține de lipsa rezultatelor scontate atât de elitele opoziționiste, cât și ale participanților, care văd că guvernarea nu ia în considerare revendicările lor, fie de ordin socioeconomic, anticorupțional sau politic.

Dimensiunea metodologică, teoretică și istorică a binomului „opoziția politică” și „puterea” face posibil răspunsul la întrebarea care este mecanismul interacțiunii, comunicării, controlului reciproc, ca ambele componente ale fenomenului sus-numit să fie orientate spre dezvoltarea societății. Procesul de democratizare în Republica Moldova este unul complicat și este legat de

maturitatea elitei politice atât guvernatoare, cât și a celei din opoziție. Ce este mai important, oportunitatea puterii și opoziției să conlucreze, având în vedere problemele majore cu care se confruntă la ora actuală statul și societatea.

Opoziția politică din Republica Moldova prezintă un fenomen complex și multicompozițional, care a trecut printr-o transformare esențială în perioada de după proclamarea Independenței. În fostele republici sovietice, opoziția își face apariția odată cu abolirea art. 6 din Constituția URSS cu privire la rolul conducător al PCUS (1990) și dispariția URSS (1991), când s-au creat premise pentru crearea pluripartidismului.

Opoziția care se configura în această perioadă avea un potențial democratic optimist. Începând cu anul 1988 și până în 1996 opoziția în țara noastră a fost izvorul, forța motrice și cel mai important factor în devenire a unei societăți democratice. Apariția și activitatea progresivă a opoziției trebuie calificată ca una dintre caracteristicile generale ale democratizării, ce caracterizează constituirea unui nou sistem politic. Totodată, împreună cu pluralismul politic și pluripartidismul au apărut și crizele politice, inițiate de lupta dintre putere și opoziție.

Vom menționa că procesul constituirii în Republica Moldova a opoziției politice nu s-a încheiat, decurge neuniform și contradictoriu.

Printre factorii care împiedică buna activitate a opoziției politice vom semnaliza caracterul nedeterminat juridic al statutului său. Republica Moldova, declarând cursul integrării europene, și-a asumat responsabilitatea întru ajustarea sistemului său politic în concordanță cu standardele democratice contemporane (moderne). Una dintre problemele importante trebuie să fie în acest proces civilizațional constituirea raportului dintre puterea politică și opoziție. Experiența țărilor occidentale relevă netăgăduit că acordarea opoziției parlamentare a posibilităților reale pentru promovarea și susținerea punctului de vedere al său ca alternativă față de cel oficial, concurența loială cu celelalte forțe politice duce la stabilitatea sistemului politic, diminuarea conflictele politice, contribuie la promovarea deciziilor politice importante și, nu în ultimul rând, își aduce aportul său la coeziunea socială a opoziției. Încă nu a devenit o bună practică acordarea opoziției parlamentare dreptului de a conduce comisiile care au funcțiile de control: Comisia pentru buget, economie și finanțe ș.a.

Reformele reale vor fi implementate doar atunci când se vor înceta delapidările de la bugetul de stat, când se va întoarce miliardul furat și vinovații vor fi pedepsiți pentru acest furt ș.a.m.d., este foarte dificil de acceptat reforme dacă ele nu duc spre îmbunătățirea vieții, iar declarațiile guvernanților care indică noi termeni de ridicare a nivelului de trai al populației. Această afirmație e valabilă și pentru guvernările anterioare, despre aceasta ne vorbesc și datele sondajelor sociologice.

Vorbind despre relațiile dintre putere și opoziția politică, vom menționa că ele au fost și sunt foarte complicate, multidimensionale și multivectoriale și se schimbă odată cu timpul politic. Totodată, nu s-a finalizat nici instituționalizarea opoziției politice, care ar stabili și ordona relațiile dintre putere și opoziția politică. Acest aspect este foarte important, dat fiind faptul că în prezent relația dintre putere și opoziție s-a deplasat de la forță și constrângere spre comunicare, discurs pentru a găsi soluții politice și economice. Numai în așa mod se poate de percept cum se formează astăzi puterea, dar și cum ea își pierde autoritatea, iar în schimb se întărește opoziția.

Aici vom remarca că, pentru științele politice apare o nouă abordare și o nouă metodă de cercetare bazată și pe aspectul conflictual, dar și pe cel al discursului.

Devenind parte legitimată ca instituție importantă a sistemului politic, opoziția politică se manifestă ca un mijloc eficient al rezolvărilor civilizate a diferendurilor/contradicțiilor dintre interesele diferitor categorii sociale expuse la nivelul politic. Cercetătorul englez E. Kolinsky considera că opoziția este un termen ce se referă la dreptul minorității să critice majoritatea, să efectueze controlul și să caute susținerea populară/ electorală pentru apărarea opiniilor alternative [9].

În contextul celor expuse cu privire la crizele frecvente care au la bază diferiți factori și fenomene, vom reliefa că astăzi corupția este un impediment în rezolvarea problemelor majore ale constituirii statului de drept și ale unei economii de piață veritabile.

Aici vom face referire la o concluzie cu privire la situația social-politică făcută de către Florian Niță încă în 2009 (după alegerile din 29 iulie 2009) și care, în opinia noastră, este valabilă și actuală până la această oră. Mișcările pro-democratice sunt greu de antrenat și de susținut în spațiul ex-sovietic, în special în locurile unde populația rusofonă reprezintă un procent considerabil din populație, dependența energetică și comercială față de Federația Rusă este foarte puternică, puterea politică trebuie împărțită cu actorii loiali Moscovei, iar guvernele fi e nu pot, fi e nu vor să recurgă la reformele politice și economice fundamentale. În acest sens, nevoia de compromis între forțele politice reformatoare în Republica Moldova este foarte mare, fiindcă nici Rusia, nici Uniunea Europeană nu par a fi destul de influente pentru a tranșa situația în favoarea lor, dar nici destul de slabe pentru a nu-și exercita puterea de veto. Este important de știut însă că orice eșec al unei eventuale guvernări a partidelor de opoziție va avea un impact negativ nu numai asupra credibilității politice a forțelor pro-occidentale din Republica Moldova,

dar și asupra credibilității Uniunii Europene de a susține procese de democratizare în vecinătatea ei estică” [10].

Conform estimărilor Băncii Mondiale, corupția împiedică dezvoltarea economică a Republicii Moldova cu cel puțin 2% anual [11], ceea ce duce la faptul că fiecare dintre cetățenii țării lucrează circa 42 de zile nu atât pentru el, ci pentru a plăti eșecul statului în lupta cu corupția.

Potrivit unui clasament realizat de „The World Justice Project” al celor mai corupte țări din lume, Republica Moldova se plasează pe locul 93 din totalul de 102 țări [12].

Sunt într-un fel șocante datele prezentate în cadrul celei de a XI-a Conferințe Naționale Anticorupție ce s-a desfășurat în decembrie 2015 la Chișinău cu privire la integritatea funcționarilor publici. Astfel, 65% din funcționarii supuși testului de integritate au picat proba, iar 100% nu au denunțat tentativele de corupere [13].

Prezintă interes datele cu privire la apartenența politică a subiecților care au comis acte de corupție. Dacă nu mergem pe ipoteza justiției selective, atunci aceste date reflectă o situație îngrijorătoare.

Astfel, potrivit informațiilor CNA cu privire la apartenența politică a subiecților care au comis acte de corupție, Partidul Liberal Democrat din Moldova deține întâietatea - 41,37 % din totalul persoanelor care aparțin politic unei formațiuni și au săvârșit acte de corupție, urmează Partidul Democrat - 29,6% și Partidul Liberal - 27,24%. La coada clasamentului se află candidații independenți - 1,1%, PNL și PSRM - același procent. PPPN are 2,2% și PC - 9,8%.

Toate cele expuse duc la faptul că aprecierile, calificativele referitoare la Republica Moldova atât din interior, cât și din exterior practic coincid: Republica Moldova a devenit un stat captiv.

Totodată, vom menționa că studiul realizat de PNUD în perioada 27-17 septembrie 2015 a arătat că fiecare al doilea moldovean a dat mită unui angajat din instituțiile de stat în ultimii cinci ani [14].

Tergiversarea identificării soluțiilor în vederea depășirii crizelor din diferite sfere ale societății, ineficacitatea luptei cu corupția, trăgănarea „reîntoarcerii” miliardului de la cei care au comis la dispariția lui din cele trei bănci au dus imperativ la:

- Creșterea nemulțumirii sociale a tuturor straturilor sociale din cauza nesoluționării problemelor majore și scăderea nivelului de trai al populației;
- Scindarea clasei politice, care propune soluții pentru modernizarea țării diametral opuse;
- Scăderea bruscă a autorității instituțiilor statale, dat fiind faptul că nu pot ameliora situația social-economică și politica actuală.

În aceste condiții, este necesar de a elabora un contract social național între putere, opoziție și societate, întru depășirea crizelor majore și a crizei politice.

În contextul celor expuse, un rol important cu privire la relațiile dintre putere și opoziția politică și coraportul de față asupra proceselor politice și economice îl au alegerile ținute la intervale egale și bazate pe decizia majorității.

Ca instrument de formare a organelor puterii publice, alegerile se caracterizează prin următoarele trăsături specifice:

- Alegerile legitimează puterea. Prin intermediul alegerilor poporul își selectează reprezentanții săi cei mai buni, iar mandatul încredințat le transmite împuterniciri și realizare a suveranității. Or, „nu există guvernanți legitimi, înzestrați cu puterea de a comanda, decât cei proveniți din alegeri libere și democratice”.

- Alegerile sunt nu doar ceea ce dă viață ansamblului instituțional: președinția, parlamentul, consiliile locale. Ele au o semnificație mai largă: alegerile reprezintă principala formă de participare politică a cetățenilor la guvernare, iar în conștiința colectivă ele sunt criteriul principal al democrației politice.

- Alegerile constituie barometrul vieții politice. În procesul de organizare și desfășurare a alegerilor se confruntă interesele diferitelor viziuni și programe de guvernare ai căror exponenți sunt partidele și organizațiile social-politice. Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor.

- Alegerile sunt un instrument de selectare a guvernanților. Anume alegerile creează pentru cetățeni posibilitatea de a transmite dreptul la guvernare persoanelor capabile și demne să guverneze. Deseori, însă, alegătorii nu au posibilitatea de a alege pe cel mai bun dintre cei buni și rămâne să aleagă pe cel mai bun dintre cei răi. Această stare de fapt stimulează absenteismul, fenomen despre care urmează să discutăm. E de menționat, că absenteismul, insuficiența competență politică a cetățenilor reduc într-o oarecare măsură eficacitatea alegerilor.

- Alegerile reprezintă mijlocul prin care are loc autoconfirmarea politică a cetățenilor, autoorganizarea politică a societății civile, certificând dreptul cetățenilor de a fi subiecți activi ai procesului de guvernare[15].

Aici vom aduce opinia cunoscutului analist politic Fareed Zakaria, care în cartea sa *Neodemocrația* afirma că pentru democrație alegerile nu sunt de importanță capitală, mult mai importantă este liberalismul constituțional, adică totalitatea unor indicii, instituții care corect permit de a utiliza sistemul electoral de alegerile libere [16].

În condițiile când promisiunile electorale ale partidelor ajunse la guvernare nu sunt realizate, oamenii pierd încrederea în formațiunile politice. Deziluzia populației conduce la nihilism și absenteism politic. De obicei, absenteismul apare atunci când dispare convingerea necesității de a fi politic de a susține o formațiune politică, atunci când fiecare persoană se abține de la participare în viața politică. Pe de o parte, lipsa de la urnele de vot indică faptul că individul are dreptul de a alege acel tip de comportament care corespunde propriilor interese. Pe de altă parte, absenteismul electoral este, în mod evident, o dovadă a indiferenței oamenilor de liderii politici, de alegeri și de alte evenimente social-politice [17].

Rezultatele alegerilor din iulie 2015 au arătat că, în comparație cu alegerile locale din 2011, s-a mărit procentul absenteiștilor. Comparativ cu alegerile precedente, nu au ieșit la votare circa 10 % din alegători. Posibil, cauza acestui absenteism se datorează dezamăgirii profunde în partidele aflate la guvernare și la regăsirea PCRМ în cadrul susținătorilor PLDM și PD în cazul desemnării noului guvern. Această dezamăgire este direct legată de acel enorm prejudiciu - miliardul furat din rețeaua bancară! Alte aspecte sunt legate de lipsa reformelor în domeniul justiției și incapacitatea guvernanților de a îmbunătăți calitatea vieții populației țării. Cel mai îngrijorător fapt cu privire la absenteism se referă că au ignorat alegerile mai ales tineretul, adică viitorii probabili adepți ai proeuropenismului.

Alegerile locale generale din iunie 2015 au generat, în opinia noastră, niște procese majore care au cuprins tot eșichierul politic din Republica Moldova. Astfel, se observă că pe segmentul de stânga au apărut două partide noi care iau practic locul PCRМ, este vorba de PSRM și PPPN. Din această constatare reiese încă un fenomen legat de voința electoratului care și-a dat opțiunea sa nu numai pentru partidele deja „tradiționaliste” parlamentare, dar și pentru alte partide, gen PPEM ș.a. Acest fapt ține, în viziunea noastră, de așa-numitul „frame”, termen care se definește ca scheme interpretative, ce le permit indivizilor să localizeze, să perceapă, să identifice și să determine evenimente la care direct sau tangențial ei participă [18].

Studiul nostru cu privire la alegerile locale generale din iunie 2015 ne permite să concluzionăm următoarele:

- ◆ În primul rând, alegerile locale generale din iunie 2015 s-au desfășurat în condițiile crizei politice și economice profunde și pe fundalul unui scandal financiar-bancar.

- ◆ În al doilea rând, partidele proeuropene și-au păstrat controlul asupra majorității raioanelor țării. Rezultatele alegerilor le-au acordat acestor partide posibilitatea de a forma Alianța pentru Integrare Europeană (AIE - 3).

◆ În al treilea rând, alegerile locale au fost marcate de factorul geopolitic, în acest sens alegerile primarilor din Chișinău și Bălți sunt elocvente. În același timp, vectorul propus a devenit foarte segmentat. Avem în vedere faptul că în trecutul nu prea îndepărtat aveau un singur jucător puternic pe acest segment - PCRM, acum acest partid este strâmtorat de PSRM și PPPN.

◆ În al patrulea rând, alegerile locale din iunie 2015 s-au evidențiat printr-un absenteism din partea tineretului, cauzele fiind multiple: de la neîncrederea în funcționalitatea instituțiilor statului până la corupția cu cotă majoră la toate nivelurile, neimplementarea reformelor în domeniul justiției. Deci, absenteismul are loc, pe de o parte, pe fundalul aspirațiilor prodemocratice și proeuropene, a creșterii culturii politice a populației, iar pe de altă parte, se observă o neîncredere față de guvernare.

În ceea ce privește alegerile parlamentare din iarna anului 2019, trebuie să menționăm că sondajele diferă esențial cu referire la numărul partidelor care vor accede în viitorul parlament al Republicii Moldova.

În luna mai 2018 au fost publicate rezultatele unor sondaje care au prognozat că vor accede de la 3 la 6 partide politice.

Astfel, Centrul de Cercetări Sociologice din Moldova consideră că în viitorul Parlament vor accede 4 partide: Partidul Socialiștilor din Republica Moldova vor acumula 28%, Partidul Acțiune și Solidaritate - 12,2%, Platforma „Demnitate și Adevăr” - 6,5% și Partidul „Șor” - 6,1% [19].

Sondajul Barometrului de Opinie Publică arată că în Parlament vor accede 6 partide: Partidul Socialiștilor (PSRM) cu 40%, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) - 19%, Partidul Democrat (PDM) - 11%, Partidul politic Platforma „Demnitate și Adevăr” (PPDA) - 7%, Partidul „Șor” și Partidul Comuniștilor (PCRM) ar acumula 6%.

Anterior, în martie 2018, Institutul Republican Internațional a publicat rezultatul sondajului său, conform căruia în Parlament vor accede doar 3 partide: PSRM cu 36%, PAS - 20% și PDM - 8%.

Sondajul efectuat de către Asociația Sociologilor și Demografilor din perioada 27 iunie-7 iulie 2018 arată că în viitorul parlament vor accede 4 partide: PSRM cotate cu 19,7%, PPDA - 15,9%, PD - 13,5% și PAS - 11,1%.

În pofida faptului că partidele de opoziție sunt foarte diversificate (după denumirile lor) - de la socialiștii liberali până la unioniști, majoritatea duc lipsă de încredere din partea cetățenilor. Considerăm că azi un partid are mai multă încredere din partea populației decât altele, asta nu înseamnă că el va fi învingătorul în următorul scrutin electoral. Alegerile locale anticipate din municipiile Chișinău și Bălți au demonstrat cu prisosință că candidații

din partea PSRM, partid cu cea mai mare încredere din partea cetățenilor, în ultima instanță au pierdut lupta pentru primăriile municipiilor sus-numite.

Vom menționa că alegerile parlamentare ordinare vor avea loc în baza sistemului mixt. Alegerile locale anticipate din municipiile Chișinău și Bălți au demonstrat cu prisosință că candidații PSRM, partidul cu cea mai mare încredere din partea cetățenilor, au pierdut lupta pentru primării. În același timp, PDM a acumulat practic toate voturile alegerilor locale anticipate din 2018 (circa 14 primării).

Adoptarea noului sistem electoral (mixt) a trezit un val de critici din partea opoziției (în afara PSRM, care a votat împreună cu majoritatea parlamentară trecerea la sistemul electoral mixt) și a societății civile. Partidele de opoziție (PL și PLDM) consideră că sistemul mixt conține multe carențe în comparație cu sistemul proporțional, care a stat la baza tuturor alegerilor din ultimii 25 de ani.

De remarcat că, în luna iunie 2018 PLDM a înregistrat un proiect de lege privind modificarea sistemului electoral mixt, esența căruia se reduce la organizarea alegerilor a două tururi de scrutin în circumscripțiile uninominale.

Comisia de la Veneția, în persoana președintelui Gianni Buquicchio, iarăși a reiterat recent opinia că votul mixt nu este cea mai bună variantă pentru Moldova [20].

Astfel, liberal democrații vor ca desfășurarea alegerilor parlamentare în circumscripții electorale să se desfășoare în două tururi, iar candidații independenți să poată să candideze nu doar în circumscripții, dar și la nivel național [21].

Realitatea spațiului politic și ofertele din partea partidelor care se vor antrena în procesul electoral al alegerilor parlamentare ne dau posibilitatea de a afirma că opoziția proeuropeană (PPDA, PAS, PLDM) se va confirma în circumscripții uninominale atât cu guvernarea autodeclarată proeuropeană, cât și cu reprezentanții opoziției alcătuite din PSRM și PN, iar PCRML va fi mai puțin vizibil în circumscripțiile uninominale.

Circumstanțele politice de a cărei configurație PDM a avut grijă din timp ca ele să capete contururi dorite (sistemul electoral mixt, creionarea circumscripțiilor electorale, fortificarea organizațiilor primare de partid mai cu seamă la nivel de comune ș.a.) fac ca acest partid, în pofida rezultatelor diferitor sondaje, să obțină scopul scontat, pentru a se menține la guvernare.

În acest context, vom exprima opinia că puterea politică este limitată numai de ea însăși în ceea ce privește promovarea aspirațiilor sale, care țin de menținerea dominației în întreg sistemul politic. Totodată, ele vor avea și impactul necesar asupra alegerilor locale din 2019. Una din consecințele care se prefigurează din alegerile locale anticipate din 20 mai 2018 constă în faptul că

are loc o „erodare” a alegerilor ca institut arhinecesar în ceea ce privește consolidarea democrației. Un indiciu elocvent în această privință constă în faptul că Consiliul Europei va expertiza Codul Electoral după evoluțiile politice care au urmat în urma alegerilor sus-numite [22].

Nu este exclus și următorul scenariu: neconformitatea la standardele europene va schimba atitudinea UE față de guvernarea actuală în persoana PDM, care pentru a-și proteja pozițiile (în cazul atitudinii intransigente din partea opoziției proeuropene) să creeze majoritatea parlamentară cu PSRM.

În concluzie, în opinia noastră, în țările tranzitorii către o democrație avansată rolul opoziției este mult mai semnificativ decât în cadrul țărilor democratic dezvoltate. Această constatare ține de faptul că, atât puterea, cât și opoziția politică trebuie să fie inițiatorii și promotorii reformelor și transformărilor în societate.

Concluzionând, vom menționa că opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic.

În același timp, opoziția politică, în pofida importanței pentru procesele democratice necesare pentru consolidarea societății, se confruntă la momentul actual cu probleme la capitolul încrederii din partea populației țării.

Reieșind din analizele teoretice și ale identificărilor practice, putem afirma că opoziția din țara noastră la momentul actual este neomogenă după conținutul său, fapt ce contribuie la o eventuală majorare și extindere a practicilor politice și strategii pentru a atrage după/către sine electoratul, mai cu seamă cel indecis.

În opinia noastră, factorii principali care au un impact nefavorabil asupra institutului opoziției politice în condițiile tranzitorii spre o democrație durabilă sunt următorii:

- legătura insuficientă și slabă dintre partide și societate, dintre opoziție și societate, care denotă neconcordanța intereselor acestor binomuri;
- nivelul scăzut al culturii politice a populației;
- lipsa liderilor marcanți în rândurile opoziționarilor.

Pentru a continua accentuarea situației legate de perceperea evenimentelor, vom face referire la fenomenul descris de psihologul american Martin E.P. Seligman, care se numește „neajutorarea impusă”. Este vorba de o stare în care omul nu întreprinde nici o încredere de a-și îmbunătăți situația, chiar dacă are această posibilitate. Apare acest fenomen/stare după câteva încercări nereușite pentru a influența la circumstanțele negative și se caracterizează prin pasivitate și refuz de la acțiune [23].

Concluzii și recomandări

Hermeneutica problemelor actuale ale societății tranzitorie ne vorbește, despre faptul că cunoștințele populației despre democrație, parlamentarism, pluripartitism, valori europene vin în societatea noastră dintr-o altă realitate social-economică și politică, care este bazată pe un alt tip de relații sociale și experiență comunitară, decât ca de care noi am avut parte până la proclamarea independenței.

1. Acest decalaj duce către faptul că cetățenii nu apreciază corect nivelul situativ și perspectiva dezvoltării societății pe un termen mediu sau lung.

2. În relațiile dintre putere și opoziția politică observăm atât deschideri către dialog, înțelegere și spirit de colaborare, cât și luptă acerbă și concurență.

3. O altă concluzie care reiese din analiza relațiilor dintre putere și opoziție politică ține de faptul că partidul de guvernământ/majoritatea parlamentară nu și-a format o strategie „civilizațională” democratică cu privire la opoziția politică din țară, care ar atrage opoziția politică pe orbita conlucrării întru realizarea reformelor atât de necesare țării în toate domeniile, și, mai cu seamă, în justiție.

4. În același timp și opoziția ar trebui să-și formeze noi abordări față de putere, nu neapărat pedalând numai pe critică și nu arareori pe populism.

5. Constatăm că relațiile dintre putere și opoziție nu au devenit până la ora actuală stabile și clare. Anume această instabilitate duce mereu la creșterea dispoziției de protest în țară.

6. Considerăm oportun de a instituționaliza juridic opoziția (parlamentară și extraparlamentară), adică de a elabora și adopta o lege specială care va confirma statutul său legitim.

7. Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, bază electorală insuficientă, concurență neloyală din partea partidului/partidelor de guvernământ. Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragurile înalte de accedere în parlament, de exemplu, a partidelor politice nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul jocului impus de partidul/partidele de guvernământ.

8. Societatea civilă ar trebui să aibă misiunea de a diminua absentismul politic și social, de a facilita conștientizarea necesității participării la procesul definirilor politicilor orientate spre determinarea vectorului dezvoltării țării și societății conform normelor democratice. Constituirea societății reprezentată prin sine un vector valoric multidimensional civilizațional, dat fiind faptul că relațiile cetățean-stat-societate civilă devin importante pentru depășirea

crizelor de orice gen social, contribuie la modernizarea Republicii Moldova din perspectiva valorilor europene și general-umane. Evoluția evenimentelor din ultima perioada (2-3 ani) au arătat că opoziția politică devine un actor mult mai maturizat (prin formele de manifestare și cerințele față de guvernare), care derivă din potențialul conflictului politic și din atragerea electoratului de partea sa prin abordarea problemelor stringente ale populației, ce s-au amplificat din cauza crizei economice și a nivelului scăzut de trai.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Popa Ilie. Ghiță Ionescu. Deschizător de drumuri în teoria politică a opoziției. Vezi: <http://www.punctulcritic.ro/ilie-popa-ghita-ionescu-deschizator-de-drumuri-in-teoria-politica-a-opozitiei.html>
2. Solomon Constantin, Enea Viorel Vezi: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6.PutereasiopozitiainalegerileparlamentaredinRepublicaMoldovasidinRomania.pdf Mosneaga V., Nicolaev I., Bucataru I: interacțiunea dintre puterea politică și opoziția în contextul transformărilor democratice: dimensiuni teoretico-metodologice. În: *Moldoscopie (probleme de analiză politică)*, 2013, nr.2(LXI), p.139-147.
3. Ionescu Cristian. Raporturile între majoritate și opoziție în statul de drept. Vezi: <http://sferapoliticii.ro/sfera/169/art.11-ionescu.php>.
4. Constituția Republicii Moldova, art. 5, art. 32. Chișinău, 2013.
5. Бромхед П. Эволюция британской конституции. Москва: Юридическая литература, 1978.
6. Duverger Maurice. *Les partis politiques*. Paris: Librairie Armand Colin, 1981; Negulescu P.P. *Patidele politice*. Garamond, București: 1996. Mitran I. *Politologia în fața secolului XXI*. București, 1997.
7. Volnițchi Igor. *Istoria partidelor. 1991-2014*. Chișinău: Esterini, 2015. 220 p.
8. <http://tribuna.md/2017/05/08/comentariu-factorii-care-imperidă-opoziția-din-Moldova-sa-fie-unita=si-eficienta/>
9. *Opposition in Western Europe*. Ed.By E.Kolinsky. London-Sitdney, 1987, p.366.
10. Florian Nița. *Alegeri în Republica Moldova: patru scenarii pesimiste și cum pot ele fi evitate*. [http:// crpe.ro/wp-content/uploads/2009/-8/CRPE-policu_brief_nr.1_Alegeri_in-republica_moldova](http://crpe.ro/wp-content/uploads/2009/-8/CRPE-policu_brief_nr.1_Alegeri_in-republica_moldova) (vizitat 10.07.2015).
11. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/10/9/banca-mondiala-coruptia-impiedica-dezvoltarea-economiei>.
12. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/12/10/deutsche-welle-lupta-cu-morile-devant-coruptia-lupte-cu-coruptia>.
13. <http://jurnal.md/ro/social/2015/12/9/functionarii-publici-testati-la-integritate-65-au-picat-testul>
14. <http://publika.md/studiu-rusinos-fiecare-al-doilea-moldovean-a-dat-mita-unui>

angajat-din- institutiile-de-stat

15. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău: Principes, 2015, p.43-44.
16. Citat după: Evghenii Yasin. Prijivesia li u nas demokratiqa? <http://poli.ru/article/2005/10/19/yasin/>
17. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective, Chișinău: Princeps 2015, p.233
18. Snow D. Rochord E.B., Worden S., Benford R. Frame Aligument Processes, Micro-mobilation and Movement Participation. În: American Sociological Review, 1986, Vol.51, nr.4, p.464.
19. <http://agora.md/stiri/43930/sondaj-psrm-pas-pdm-si-ppda-intra-in-viitorul-parlament-potrivit-asociatiei-sociologilor-si-demografilor>.
20. <https://www.timpul.md/articol/presedintele-comisiei-de-la-Venetia-votul-mixt-nu-este-cea-mai-buna-varianta-pentru-Moldova>
21. <https://unimedia.info/stiri/video-PLDM-cere-modofcare-sistemului-mixt-liberal-democratii-propun-ca-aloegerile-in-circumsriptii-uninomiale-sa-se-organizeze-in-doua-tururi>
22. <http://www.basarabia.md/evoluțiile-politice-din-Republica-Moldova-discutate-de-premierul-pavel-filip-si-secretarul-general-al-consiliului-europei>
23. Citat după: Melamed Iulia. Otvikšie. <https://www.gazeta.ru/comment/column/melamed/0884050shtml?updated>

**Ion RUSANDU, doctor în filosofie,
conferențiar cercetător**

2.2. ЭВОЛЮЦИЯ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССОВ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ

2.2. THE ELECTORAL CULTURE EVOLUTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE DEMOCRATIC MODERNIZATION CONTEXT

Summary

This section is devoted to the study of the problem of mass electoral culture in the Republic of Moldova in the context of the democratic modernization. The first part of this section examines the role of electoral cultures in the context of hybrid regime of the Republic of Moldova. The second part of the section is devoted to the study of the main features of mass electoral culture in the Republic of Moldova at the present stage. At the end of the section are presented the main findings of the study, which reveal the managed nature of the election in the Republic of Moldova and tend to limit their role in the political and governing process.

Республика Молдова, будучи включенной в глобальные процессы демократизации, развивается по пути демократического реформирования в контексте специфических национальных условий, с необходимостью накладывающих отпечаток на характер функционирования формирующегося политического режима. Одним из таких специфических условий демократизации является складывающийся в стране политико-культурный контекст, выраженный в доминирующих в массовом сознании нормах и ценностях, моделирующих политическое поведение. Политическая культура, в основе которой лежат ценности и нормативные представления о власти и модели политического устройства общества, является собой специфический тип ориентаций на политическое действие, который придает особую специфику любой политической системе. Поэтому без изучения политико-культурного аспекта процессов демократизации осознать глубину и реальную направленность происходящих в молдавском обществе политических изменений не представляется возможным. В характерных для современного молдавского общества ориентациях людей на политические действия по сути закодированы и обобщены самые сложные коллизии нашего времени, которые позволяют судить о качестве происходящих социально-политических перемен, заглядывая, так сказать, за «фасад» демократической системы.

Демократическую модель, формирующуюся в Республике Молдова, отличает крайне низкий уровень политического участия. «Энтропия» участия (Crouch, 2004), характерная, впрочем, для всего современного демократического мира, выражается в сведении политической активности масс по существу к единственной форме политической деятельности – участию в выборах. Электоральный процесс, предполагающий широкое участие общества в формировании и артикуляции потока требований к политике с последующей конвертацией этих требований в авторитетную политику, является, в связи с этим, той частью политико-властного процесса, которая в наиболее концентрированном виде обнажает доминирующие в обществе политические ориентации. Поэтому в контексте изучения особенностей развертывания процессов демократической модернизации в Республике Молдова более предпочтительным представляется вести речь не столько о политической культуре, как о целостном явлении, сколько о ее специфической разновидности – культуре электоральной. Изучение электоральной культуры, таким образом, следует рассматривать как одно из наиболее важных направлений в изучении процессов демократизации в Республике Молдова. Исследование электоральной культуры позволит не только составить более углубленное представление об электоральных ориентациях современного молдавского общества, но и дать качественную оценку разворачивающимся в стране процессам демократизации, а также, опираясь на полученные знания, выявить тенденции дальнейшей эволюции демократических процессов в нашей стране.

Исходя из этого, целью данного исследования является изучение массовой электоральной культуры в контексте развития процессов демократической модернизации в Республике Молдова.

В задачу исследования входит: выявление роли электоральной культуры в функционировании политического режима Республики Молдова; изучение особенностей электоральных ориентаций, характерных для современного молдавского общества; обобщение выводов, полученных в результате изучения проблемы формирования массовой электоральной культуры в условиях демократической модернизации в Республике Молдова; разработка рекомендаций, направленных на формирование электоральной культуры как составной части культуры демократии.

Роль электоральной культуры в функционировании политического режима Республики Молдова

Электоральная культура представляет собой одну из наиболее важных разновидностей политической культуры общества. Политическая культура, будучи характерной для функционирования любой политической системы, не всегда включает в себя культуру электоральную. Специфика электоральной культуры по отношению к политической культуре состоит в том, что ее наличие в конкретном социуме необязательно. Любое общество реально может существовать без народного представительства во власти, а, значит, без электоральной культуры. Феномен электоральной культуры является порождением демократических процессов как результата политического творчества, субъективного по своей сути, хотя и вызванного объективной необходимостью развития общества. Поэтому имеет смысл считать электоральную культуру результатом деятельности и взаимоотношений электоральных субъектов [1, с. 26]. Будучи связанной с голосованием на выборах и референдумах, электоральная культура, в наиболее обобщенном смысле, объединяет сознание и поведение политических акторов как субъектов электорального процесса.

Являясь частью политической культуры демократического общества, электоральная культура представляет собой составной элемент политической системы, имеющий отношение к ориентационному уровню ее функционирования. В этой связи электоральную культуру, подобно политической культуре в целом, следует считать «конечной детерминантой политики», источником, из которого демократическая система черпает свои силы, ключевым фактором, который приводит в движение сложнейший механизм функционирования демократической системы [2]. В условиях «энтропии» участия электоральная культура становится по существу единственной политико-культурной «детерминантой», реально поддерживающей функциональность системы демократии как механизма политического самоуправления общества.

Исходя из этого, основная задача электоральной культуры состоит в обеспечении необходимых условий, способствующих процессу эффективного функционирования демократической системы. Таких условий, которые призваны открывать «вход» в политическую систему посредством артикуляции потока требований общества к политике, не только изменяя состав властной элиты в соответствии с предпочтениями общества, но и вынуждая власть адаптировать свою политику в соответствии с общественными требованиями. Поэтому можно утверждать,

что характер функционирования демократической модели решающим образом зависит от качества электоральной культуры, т.е. от тех норм и ценностей, которые моделируют электоральное поведение отдельных индивидуумов и социальных групп, конкретизируют их политический выбор, придают ему совершенно определенную форму. Совокупность этих норм и ценностей формирует особый тип ориентаций на электоральные действия, который отражает и в то же время придает определенную специфику различным политическим режимам. По сути, электоральная культура в этом случае фиксирует социальную связь индивида с существующим политическим порядком социума. Она же выявляет социально-политическую значимость существования индивида, его включенность в политические процессы [1, с. 25].

«Здоровая демократия», в которой выборы являются свободными и справедливыми, разворачивающимися с соблюдением принципа верховенства права, с необходимостью должна опираться на гражданскую культуру. Указанный тип культуры отличает осознание человеком своего гражданского долга, связанного с участием в выборах, гражданской ответственности за свое электоральное поведение, социально-политической идентичности с определенной социальной группой, осмысление права оказывать влияние на ход политических событий, используя имеющиеся в его распоряжении электоральные возможности и ресурсы и т.п. Подобный тип политической культуры, способный стать доминирующей в обществе моделью политических и, в том числе, электоральных ориентаций, может служить надежным рычагом в функционировании механизмов демократического самоуправления, способным предотвратить сползание демократизирующихся режимов в категорию «недемократий».

В то же время, неразвитость гражданской культуры, характеризующаяся, в том числе, низким уровнем гражданской ответственности электоральных субъектов, приводит к сбоям в функционировании демократических механизмов управления. Отсутствие у широких масс народа убежденности в своем праве и способности оказывать влияние на развитие политических процессов в стране посредством активного участия в выборах, а также готовности реализовать это право на практике, неразвитость чувства ответственности участников электоральных процессов за характер их протекания, ведет в конечном итоге к тому, что демократические механизмы управления используются преимущественно для обслуживания интересов узкого круга экономически и политически влиятельных лиц. Незрелость гражданской культуры участия в выборах, таким образом, становится одним из источников формирования и укреп-

пленения модели «фасадной» или «урезанной демократии», отличительной особенностью которой является отсутствие верховенства закона. В условиях, когда законы можно обойти или нарушить, выборы, закономерно приобретая несправедливый характер, «отражают скорее волю правителей, а не тех, кем они управляют» [3, с. 45].

Иными словами, в условиях неразвитости электоральной культуры, выборы, призванные служить задачам реализации воли народа, трансформируются в механизм, обслуживающий процедуру продвижения к власти представителей политической элиты, зачастую не пользующихся доверием электората. Доминирующая в обществе «урезанной демократии» электоральная культура, способствуя легитимации не пользующихся доверием широких слоев общества политических сил, тем самым помогает властвующим элитам, нацеленным, прежде всего, на реализацию своих узко корпоративных интересов, сохранять при этом «демократический фасад». Выборы, благодаря электоральной культуре, доминирующей в подобного рода режимах, по словам Л. Даймонда, становятся все более показательными и неконкурентными, превращаясь в оболочку, за которой скрывается авторитарная гегемония деспотов и правящих партий [4, с. 443]. Таким образом, незрелость гражданской культуры, проявляющая себя, в том числе, в доминирующей электоральной культуре, мало соответствующей запросам функционирования режима «здоровой демократии», выступает решающим фактором стагнации и «схода с рельс» (Fish, 2005) обществ, включенных в процессы демократического реформирования, а также источником формирования, воспроизводства и укрепления модели «урезанной демократии».

Электоральная культура призвана играть ключевую роль в развитии процесса демократического самоуправления. Однако в реальности указанная роль электоральной культуры в демократизирующихся обществах может существенно варьироваться и, прежде всего, в зависимости от той роли, которую играет сам институт выборов в процессе политического управления. Если выборы играют существенную роль в обеспечении устойчивости демократической политической системы через ее гибкость, адаптивность к требованиям общества, канализацию и институционализацию конфликтов, то, безусловно, значительная заслуга в этом принадлежит доминирующей в обществе электоральной культуре как важнейшему элементу избирательного процесса.

В переходных обществах значение выборов для развития политико-властного процесса, а вместе с ними и значимость электоральной культуры, может быть как высокой, существенной, так и низкой, несуществен-

ной, ограниченной, когда выборы перестают играть роль политического фактора. Однако если роль выборов становится низкой, то соответственно и значимость электоральных ориентаций людей снижается до минимума, что ведет к развитию политико-властного процесса без учета интересов демоса. Ограниченная роль выборов в политико-властных процессах характерна для политических режимов «управляемой», «имитационной демократии», в которых «свободы допускаются в той степени, в которой они не нарушают монополию административной олигархии на власть» [5]. Одним из критериев определения роли выборов в переходном обществе выступает то, в какой мере они обеспечивают реальную политическую, социальную, экономическую и культурную динамику транзитных обществ, а также то, в какой степени выборы обеспечивают реализацию народной воли по поводу персонального состава правящей элиты и в вопросе выбора политического курса [6].

Вариативность той роли, которую могут играть выборы в функционировании переходных режимов, хорошо видна на примере постсоветских государств. Выборы играли важную роль в период реформирования политической системы советского общества и в период учреждения новых государств (1990–1991 гг.). Однако после первых экспериментов с конкурентными выборами в начале 1990-х годов почти все постсоветские государства (за исключением стран Балтии) установили режимы, которые проводят несвободные выборы и управляют, мало заботясь о соблюдении принципа верховенства права. Данный процесс называют «демократизацией в обратном порядке» [3, с. 61]. На сегодняшний день большинство постсоветских стран являются переходными политическими режимами, представляющими собой различные модификации режимов «урезанной демократии» - от жестко авторитарных, до различных разновидностей гибридных кланово-бюрократических режимов с разной степенью авторитарности и до кланово-олигархических режимов внутриэлитной конкуренции [6]. Несмотря на схожесть стартовых условий демократического реформирования, эволюция политических режимов в указанном ряде стран приобрела различную динамику и направленность, сказавшись при этом и на тенденциях изменения роли выборов в развитии политико-властных процессов.

В частности, такие страны как Узбекистан и Туркменистан, согласно докладу *Freedom House* «Страны переходного периода - 2018» [7], эволюционировали в режимы жесткого авторитаризма, превратившись из стран проводивших полусвободные выборы в полностью недемократические государства. Белоруссия располагается в числе стран, относя-

щихся к консолидированным авторитарным режимам. Несмотря на определенную «оттепель», демонстрируемую в настоящее время «режимом Лукашенко» по отношению к Евросоюзу, эксперты уже традиционно считают Республику Беларусь страной, которая «сошла с пути, ведущего к демократии», идентифицируя ее в качестве «последней диктатуры Европы» [3, с. 535]. К этой же категории стран консолидированного авторитаризма в настоящее время также принадлежат Азербайджан, Россия, Казахстан и Таджикистан, в которых роль выборов как фактора демократизации является ограниченной. Армению и Киргизстан эксперты относят к полуавторитарным режимам. А Украина, Грузия и Молдова располагаются в категории гибридных режимов, т.е. сочетающих в себе как черты демократии, так и авторитаризма. Причем, согласно докладу, в настоящее время в Республике Молдова «наиболее высок риск соскальзывания к авторитаризму».

Республика Молдова в начале развития процессов демократического реформирования, по оценкам международных экспертов, продемонстрировала достаточно высокие результаты, которые позволяли оценивать происходящие в стране изменения как «успешную демократизацию» [3, с. 529]. Однако тенденции к авторитаризму, отчетливо обозначившиеся в политике страны в начале 2000-х гг., перенаправили процесс «успешной демократизации» вспять. В результате, страна эволюционировала в сторону установления так называемого промежуточного положения, характерного для режимов электоральной демократии, или гибридного режима, когда установившийся политический режим удовлетворяет лишь минимальным критериям демократичности. Статус электоральной демократии свидетельствует о том, что уровень демократизации ограничивается проведением конкурентных и многопартийных выборов. Это означает, что выяснение характерных для гибридных режимов внутриэлитных конфликтов выносится на поле электоральной борьбы. В то же время уровень демократичности других политических институтов не принимается во внимание [3, с. 531].

Некоторые эксперты, оценивающие процессы евроинтеграции, разворачивающиеся в нашей стране и предполагающие соответствующий прогресс в области усвоения европейских/демократических ценностей, называют Республику Молдова «историей успеха» [8]. Однако шкала демократизации *Freedom House* убедительно демонстрирует тот факт, что Республика Молдова последовательно деградирует в сторону снижения показателей демократичности [9]. Доклад *Freedom House* «Страны переходного периода - 2018» оценивает этот уровень в 4,93 балла. Иными

словами, Республика Молдова в настоящее время занимает некое «пограничное» положение, находясь в шаге от полуконсолидированных автократий. Снижение уровня демократизации, наблюдающееся в стране с каждым годом, существенным образом затрагивает, в том числе, институт выборов. *Freedom House* уже на протяжении 10 лет оценивает электоральные процессы в Республике Молдова в 4 балла, что говорит о глубокой стагнации в этой области демократического управления [9].

Республика Молдова, по сравнению с другими постсоветскими странами, продемонстрировала высокую роль выборов по сути на протяжении всего постсоветского периода развития [6]. Иными словами, демократические выборы, стартовавшие в нашей стране в период вступления Республики Молдова на путь демократизации, оказывали существенное влияние на персональный состав высших органов государства, обеспечивая его обновление, на определение политического курса правительства и изменение политических режимов. Наиболее наглядным проявлением высокой роли выборов стал приход к власти Партии коммунистов на рубеже 2000-х годов, отразивший потребность глубоко обнищавших масс, разочарованных в качестве происходящих в стране перемен, в социальной защите. Произошедшая в результате парламентских выборов 2009 года новая смена политического режима, приведшая к власти неолиберальные силы в условиях когда в стране уже достаточно отчетливо стали проявлять себя авторитарные тенденции политического развития, также наглядно свидетельствовала о сохраняющейся высокой значимости выборов в определении политического курса страны. Будучи использованными в качестве механизма разрешения внутриэлитных конфликтов, выборы, тем самым, играли в политической жизни страны роль важнейшего фактора политического процесса.

Вместе с тем, правящие элиты на протяжении всего рассматриваемого периода развития не оставляли попыток поставить функционирование института выборов под свой контроль и адаптировать для реализации узко корпоративных интересов, меняя нормы протекания избирательного процесса. Те или иные коррективы вносились в избирательное законодательство практически во время каждого нового избирательного цикла [10]. Наиболее часто указанные коррективы касались избирательного барьера. В настоящее время проходной барьер для политических партий составляет 6%, что вызывает огромное недовольство со стороны сравнительно слабых электоральных конкурентов, считающих его слишком завышенным и потому заведомо отсекающим от представительного участия в процессе управления целые сегменты населения, голосующие за

менее «раскрученные» политические силы. К слову, аналитики *Freedom House* придерживаются того же мнения [7].

Однако правящие элиты использовали в качестве политических технологий, направленных на моделирование приемлемых для власти условий протекания избирательного процесса, и более радикальные меры, такие как замена избирательной системы. Принятая в 2017 году Парламентом Республики Молдова избирательная система смешанного типа является уже третьей по счету попыткой властных кругов адаптировать избирательное законодательство к сложившимся в стране политическим реалиям. А эти реалии на сегодняшний день таковы, что вынуждают многих экспертов делать далеко не оптимистические оценки. Одни признают факт установления в стране олигархического режима [11]. Другие полагают, что Республика Молдова в настоящее время представляет собой «обанкротившееся государство» [12, 13]. Третьи идут еще далее, утверждая, что Республика Молдова является «захваченным государством» [14]. Подобные характеристики указывают на то, что авторитарные тенденции, продолжающие укрепляться в стране, приводят Республику Молдова в новое качественное состояние, мало соответствующее статусу электоральной демократии.

Приходится констатировать, что гибридный режим, установившийся в Республике Молдова, согласно существующей научной классификации, все более эволюционирует в сторону «электорального» или «соревновательного» авторитаризма, что является частью глобальной тенденции формирования электоральных авторитарных режимов, затронувшей в последние два десятка лет многие страны и регионы мира (*Schedler, 2006; Levistky, Way, 2010; Morse, 2012*). В режимах подобного типа институт выборов имеет вполне реальное значение (*Hermet et al., 1978*). Однако, допуская участие в электоральном процессе различных партий и кандидатов, подобные режимы, в то же время, создают заведомо неравные «правила игры», призванные обеспечивать победу инкубентов, независимо от предпочтений избирателей. Регулярное проведение выборов и наличие ограниченной конкуренции, характерное для режимов электорального авторитаризма, с одной стороны, позволяет правящим группам этих режимов более эффективно осуществлять контроль как над государственным аппаратом на всех уровнях управления, так и над подчиненными им согражданами, тем самым способствуя минимизации рисков внезапного крушения режимов вследствие внутривнутриполитических конфликтов. С другой стороны, выборы, со свойственной им природой политической конкуренции, всегда содержат в себе угрозу «опрокидывающего» эффекта,

когда мобилизация оппозиционных режиму политических сил на основе негативного консенсуса может привести к краху установившегося в стране политического статус-кво. В этой связи, выборы представляют собой ключевой вызов сохранению данного типа режимов, важнейший механизм, способный подорвать авторитарное равновесие [15].

Выборы для режима электорального авторитаризма являются, по сути, «тестом на выживание», который во многом предопределяет политическую стратегию как правящих групп, так и оппозиционных режиму сил. Для оппозиции такой стратегией нередко становится призыв к досрочным выборам на волне нагнетания протестных настроений, а также давление на власть с целью изменения действующих правил электоральной конкуренции на более благоприятствующие для внесистемных политических сил, что может быть сопряжено с существенными изменениями в правящем режиме. Подобного рода стратегия, в частности, была взята на вооружение «Платформой ДА», в 2015-2016 гг. возглавившей массовые протесты населения антиолигархической направленности с требованиями о досрочных парламентских выборах, об изменении электоральной системы, а также о прямых выборах Президента страны.

Стратегия правящих групп, напротив, направлена на сохранение и удержание установившегося режима власти, что невозможно без установления контроля над избирательным процессом. Поэтому важнейшая задача режима, стремящегося к собственному воспроизводству, состоит в том, чтобы сделать выборы управляемыми посредством такого пересмотра базовых «правил игры», который, прежде всего, отвечал бы интересам власти. Подобная стратегия, внешне имитирующая корреляцию политики с требованиями граждан, в реальности позволяет власти через задействование электоральных механизмов эффективно подавлять протест, по сути, превращая выборы в инструмент «выпускания пара». Таким инструментом, в частности, стали всенародные выборы Президента, состоявшиеся в 2016 году, которые не внесли практически никаких изменений в правящий режим, но, в то же время, существенно способствовали угасанию протестных настроений.

Выборы, имевшие место в Республике Молдова, всегда оценивались международными мониторинговыми организациями как соответствующие международным демократическим стандартам. Однако в последнее десятилетие международными наблюдателями были выявлены серьезные недочеты, которые напрямую оказывали влияние на результат выборов, оспаривая корректность развертывания электорального процесса. Высказываемые претензии, в частности, касаются усиливающегося адми-

нистративного давления на электоральный процесс, случаев подкупа избирателей, создания партий-спойлеров, способных вводить электорат в заблуждение, ограничения возможностей участия для оппозиции, устранение политических конкурентов с арены электоральной борьбы, манипуляций с избирательными списками, нередко включающими в число избирателей так называемые «мертвые души» и т.п. [16]. Подобные действия с необходимостью сказываются на «чистоте» выборов, в той или иной мере искажая картину реальных политических предпочтений массового электората, а, следовательно, и снижая роль выборов, роль электоральной культуры в политико-властном процессе.

Таким образом, несмотря на то, что электоральные процессы в настоящее время оцениваются *Freedom House* в целом как стагнирующие, демократическая деградация и в данной области обнаруживает себя достаточно явно. Наиболее наглядно данная тенденция проявила себя в радикальном изменении первоначального расклада политических сил, сформировавшегося в результате парламентских выборов 2014 года. Вследствие массового развития в политической жизни страны такого феномена как «политический туризм» Республика Молдова получила Парламент с так называемой «вариабельной геометрией» [17]. Сущность феномена состоит в переходе депутата во время исполнения своего мандата в ряды другой депутатской фракции выборного органа или в объявлении себя «независимым» депутатом или советником. Существенно, что феномен «политического туризма» не вступает в противоречие Конституцией, которая наделяет депутата правом «свободного мандата». Вместе с тем, переход депутата на диаметрально противоположные идеологические позиции может быть квалифицирован как моральное преступление, сопряженное с предательством интересов того электорального сегмента, интересы которого данный депутат должен был представлять.

В результате массового «политического туризма» депутатов итоги Парламентских выборов 2014 года были существенно скорректированы в период между избирательными циклами. По итогам парламентских выборов 2014 года ни одна из 5 партий, прошедших в Парламент страны, не обладала достаточным количеством мандатов для формирования «партии власти». Однако феномен «политического туризма», принявший в рамках актуально действующего Парламента Республики Молдова размах массовой «эпидемии», способствовал тому, более половины состава депутатов изменили свою политическую принадлежность и вышли из состава первоначально сформированных парламентских фракций. Благодаря этому фракция Демократической партии выросла приблизительно

но вдвое, в то время как фракции Либерально-демократической партии и Партии Коммунистов Республики Молдова сократились практически втрое. Причем примечательно, что группа из 14 депутатов, избравшихся в Парламент по спискам Партии Коммунистов, вступив в 2017 году в ряды Демократической партии, тем самым изменили свои первоначальные идеологические взгляды на диаметрально противоположные [18].

Иными словами, уже в рамках сформированного Парламента создавалась ситуация, которая позволила Демократической партии Республики Молдова, минуя процедуру выборов, к концу электорального цикла, несмотря на официальное признание факта осуществления политики от лица проевропейской коалиции, стать по существу «партией власти», контролирующей большинство парламентских мест. Таким образом, к настоящему времени в молдавском мире политики сложилась весьма специфическая ситуация, когда реальное управление в стране осуществляется от лица политической партии, получившей в результате парламентских выборов 2014 года лишь 15,8% голосов избирателей, рейтинг доверия которой в настоящее время составляет около 6% [19]. Феномен массового политического туризма проявил себя и на уровне местных органов власти, где в течение 2011-2017 гг. около 40% избранников поменяли свою политическую принадлежность, большинство из которых примкнуло к «партии власти» [20].

Стремление «партии власти» стабилизировать и закрепить свое политическое влияние в масштабах страны вынуждает властвующие элиты, пользующиеся слабой поддержкой граждан, применять различного рода политические технологии, направленные на ограничение роли выборов в политико-властном процессе, а также на корректировку их результатов в соответствии с интересами элит. Наиболее действенным инструментом, способным существенно ограничить роль выборов в определении политического курса страны, может стать новая избирательная система смешанного типа, принятие которой состоялось в 2017 году, несмотря на множество критических оценок со стороны международных экспертов. В частности, эксперты *Transparency International Moldova* придерживаются мнения, что переход к смешанной избирательной системе обусловлен стремлением правящей власти, потерявшей доверие, уйти от ответственности и любой ценой сохранить власть. Поэтому, с точки зрения экспертов, к вопросу об изменении избирательной системы целесообразнее было бы вернуться лишь после новых парламентских выборов, т.е. в условиях восстановления Парламентом своей легитимности [21].

В условиях коррумпированного режима власти с характерным для него правовым нигилизмом, смешанная избирательная система, по убеждению экспертов из Венецианской комиссии, будет оставаться уязвимой, позволяющей властным структурам манипулировать голосами избирателей [22]. А эксперты *Freedom House* высказывают опасение, что смешанная избирательная система поставит в невыгодное положение внепарламентские партии и будет стимулировать электоральную коррупцию [7]. Ряд молдавских аналитиков также, не без основания, полагает, что в бедной и насквозь поражённой коррупцией стране избирательная система, включающая в себя голосование по одномандатным округам, может привести к прямой покупке и продаже депутатских голосов. Причём это может происходить не только на этапе формирования депутатских фракций, но и в течение всего срока деятельности Парламента при любом значимом голосовании. В любом случае, депутаты-одномандатники будут примыкать в парламенте к каким-либо партийным фракциям (если они выдвигались партиями), или создавать свои объединения по интересам, которые тоже будут находиться под влиянием определённых политических сил и парламентских «кукловодов» [23, 16].

Риски выборов по одномандатным округам в условиях сложившейся в стране политической реальности хорошо видны на примере выборов в Народное Собрание Гагаузии 2016 г. Данные выборы наглядно показали, как независимые кандидаты, получившие мандат депутата, в короткое после выборов время могут стать членами той или иной политической партии. Так, «демократы», получившие на выборах в Народное Собрание Гагаузии всего один мандат, в результате массового присоединения «одномандатников» к «демократическому крылу», в итоге составили «демократическое большинство» [24]. Данный пример демонстрирует как на деле работает технология, позволяющая не считаться с электоральными предпочтениями граждан и, в то же время, посредством коррупции и шантажа, получать результат, отвечающий интересам определенных политических сил [21].

Таким образом, следует признать, что переход к избирательной системе смешанного типа в условиях функционирования режима электорального авторитаризма кланово-олигархического типа, располагающего огромными финансовыми и административными ресурсами, стимулирующими развитие процесса «политического туризма», не только не снимает риски демократической деградации в Республике Молдова, но, напротив, еще более их усиливает. Такие риски, которые в концентрированном виде проявляют себя в ограничении роли выборов в развитии

политико-властного процесса в стране, когда сделанный народом выбор может быть существенно скорректирован с учетом интересов представителей господствующего режима власти.

Подводя некоторые итоги, следует отметить, что в контексте «сползания» страны в состояние полуавторитаризма происходит размывание тех основ, на которые опирается электоральная демократия. Это с необходимостью сказывается на роли выборов в политико-властном процессе, которые закономерно отражают характер эволюции режима. Выборы, игравшие с начала демократических перемен в Республике Молдова высокую значимую роль для определения персонального состава правящей элиты и выбора политического курса, в условиях нарастания авторитарных тенденций становятся менее значимым фактором политического развития. Динамика актуального политического развития страны способствует, таким образом, ограничению роли электорального процесса, а вместе с ним и электоральной культуры, в функционировании формирующегося политического режима.

Особенности массовой электоральной культуры в Республике Молдова

Концепт политической/электоральной культуры был разработан западными политологами (*G. Almond, S. Verba, 1963*) еще в середине прошлого века на основе анализа политических систем наиболее развитых стран Запада. Однако, пополнив собой сокровищницу западной политологической мысли, в настоящее время указанный концепт используется для анализа электоральных процессов в западных странах крайне редко и неохотно. По сложившейся в мировой научной мысли традиции, термин «электоральная культура» используют, главным образом, для изучения особенностей разворачивания политических процессов в транзитных странах, а также применительно к изучению маргинальных политических сил в странах «старой» демократии. Отказ западных политологов от использования понятия электоральная культура для изучения политической жизни в своих странах обусловлен доминирующим влиянием американской школы и, по большей части, продиктован ориентацией на стереотипы, лежащие в основе американского индивидуализированного общества, в котором индивид рассматривается как рациональное существо. Поэтому предполагается, что об электоральной культуре можно говорить лишь применительно к ситуациям, когда социальные привычки и влияние сильнее рационального выбора, т.е. к незападным обществам [25].

Понятие «электоральная культура» используется в аналитических кругах Республики Молдова применительно к характеристике электоральных процессов не так широко, как в других постсоветских странах, находящихся в состоянии демократического транзита. Чаще всего отечественные аналитики оперируют этим понятием в негативистском смысле, когда речь идет об издержках функционирования института выборов, причину которых нередко усматривают в «отсутствии электоральной культуры». Поэтому указанное понятие чаще всего бывает вплетенным в контекст обсуждения вопросов, связанных с повышением эффективности функционирования института выборов, в котором обычно указывается на важность формирования электоральной культуры массового электората как залога успешности продвижения демократических реформ [26].

Негативистская оценка электоральной культуры, доминирующая в молдавской интеллектуальной среде, в значительной мере продиктована стремлением определенных политических элит переложить ответственность за издержки политического развития страны на широкие массы электората, «не способного», с их точки зрения, сделать «правильный политический выбор». Как справедливо указывает исследователь Александр Рошка, многие политики полагают, что народ, лишенный информации, образования и культуры, не способен осознать собственные интересы [27, с. 28]. Иными словами, в представлении многих политиков, электорат – это темная, политически необразованная масса, лишенная электоральной культуры, необходимой для осуществления «верного» политического выбора. Поэтому неслучайно, вместо анализа особенностей электоральной культуры, предполагающего системное изучение указанного феномена в его социально-политической взаимозависимости и взаимосвязи, некоторые аналитики все чаще скатываются к просветительскому подходу, настаивающему на необходимости «обучения» молдавского электората «электоральной культуре». Формирование электоральной культуры рассматривается как одно из наиболее действенных средств «оптимизации избирательного процесса».

В данном контексте весьма уместно напомнить теоретическое положение авторов концепции «политической культуры» Г. Алмонда и С. Вербы, которые указывали на то, что политической культуре не учат в школе. Политическая культура приобретает посредством включенности людей в политическую систему [28, с. 282-283]. В этой связи, электоральная культура общества, как составная часть политической культуры, по сути, является «производным» политической системы, продуктом доминирующего в этой системе характера социально-политических отношений.

Республика Молдова представляет собой на сегодняшний день, согласно индексу демократизации *Freedom House*, [9] «полусвободную страну», государство с «урезанной демократией», с «неполной электоральной демократией». А для таких стран «основная проблема связана не с дефектами избирательной системы, а с отсутствием верховенства закона» [3, с. 51]. Функционирование системы «урезанной демократии», характеризующееся отсутствием верховенства права, продуцирует и укрепляет электоральную культуру, соответствующую установившемуся в стране политическому режиму и отвечающую задачам его воспроизводства. Поэтому доминирующая в стране на сегодняшний день электоральная культура, несмотря на тот широкий сегмент, который представлен устоявшимися традиционными ориентациями патриархально-подданнического характера, в то же время, являет собой продукт актуальной системы политических отношений.

Измерение культурных аспектов политической жизни общества всегда сопряжено с большими трудностями, обусловленными, в первую очередь, отсутствием общепринятой трактовки самого концепта политической/электоральной культуры. В указанной области политологического знания, по выражению исследователя Л. Фадеевой, продолжает господствовать полный «концептуальный беспредел». Поэтому представляется плодотворным предложение указанного автора использовать понятие «электоральная культура» в качестве «рабочего инструментария» для изучения электорального поведения [25]. Наиболее общее представление о доминирующей в стране электоральной культуре можно получить, опираясь на изучение определенного ряда критериев, таких как: восприятие выборов массовым электоратом; электоральная активность массового электората; мотивация электорального поведения; партийная идентичность массового электората.

Режим «урезанной демократии», установившийся в Республике Молдова, диктует свои специфические условия политического участия граждан. Массы простых людей оказываются вытесненными на периферию политической жизни, основной поддерживаемой и поощряемой режимом формой участия которых является участие в выборах, необходимое для процедуры легитимации власти. Подобный режим, нуждаясь в легитимации власти, вынужден различным образом стимулировать участие электората в электоральном процессе. В результате участие в выборах воспринимается массовым электоратом не только как важнейшая форма участия в политике страны, но и как единственно возможная и допустимая. Так, согласно данным *Barometrul Opiniei Publice*, готовность

принять участие в парламентских выборах, если они состоятся в ближайшее воскресенье, стабильно выражают около 80% от числа опрошенных [29]. Тем не менее, численность реального участия граждан в парламентских выборах в последние 10 лет составляет лишь чуть более 50% от числа представленных в избирательных списках. С учетом высокого уровня трудовой миграции в нашей стране, изолирующей значительный слой населения трудоспособного возраста от участия в политической жизни [30], данные показатели электоральной активности населения Молдовы представляются достаточно высокими, в особенности по сравнению со многими странами Запада, где многие годы наблюдался устойчивый спад электоральной активности [31, с. 16-47].

Электоральная активность населения страны является одним из наиболее важных, хотя и лежащих на поверхности, показателей, позволяющих на цифрах измерить и продемонстрировать уровень массовой электоральной культуры. Однако, не менее важным показателем развития электоральной культуры, вскрывающим скрытые от глаз характеристики, служат особенности восприятия гражданами самого института выборов. Оценка выборов гражданами может существенно варьироваться. Российский исследователь Г.Л. Кертман предложил пять вариантов такого отношения или оценки выборов: как волеизъявление граждан; как возможность публично высказать свое мнение; как механизм селекции и ротации кадров; как формирование органов власти; как ритуал, привычка, долг [32]. Приведенные варианты различных оценок гражданами выборов характерны в том числе и для восприятия значения института выборов электоратом Республики Молдова.

Какой бы из приведенных оценок ни руководствовались различные пласты молдавского электората, принимающие участие в избирательном процессе, в политическом сознании граждан Республики Молдова институт выборов стабильно ассоциируется с основной формой проявления демократического характера реформирующейся политической системы. Поэтому оценка ценности выборов в политической ментальности молдавского общества напрямую связана с оценкой ценности демократического режима как такового. В Республике Молдова период «демократической эйфории», когда демократия в массовом сознании воспринималась как «панацея», давно миновал. Более того, тотальный кризис, поразивший наше общество вследствие радикального социально-экономического и политического реформирования страны, породив в общественном сознании синдром «обманутых надежд», оживил у определенной части общества, в особенности представителей старшего

поколения, ностальгические настроения. Тем не менее, к настоящему времени в общественно-политическом сознании не появилось ни одной антидемократической идеологии [33, с.107-135]. А это значит, что общественный спрос на демократию в Республике Молдова продолжает сохраняться. Преданность общества идее демократии в значительной мере обусловлена доминированием в политическом сознании общества идеального представления о демократии, согласно которому демократия рассматривается не столько как система политического управления обществом, сколько как социальная гарантия процветания и экономического благополучия общества, что, однако, с точки зрения авторов «Демократизации», не имеет ничего общего с ее реальным смыслом [3, с. 81].

Вместе с тем, несмотря на сохраняющуюся у народа веру в демократию и осознание значительной долей молдавского электората огромной важности реального участия в политических выборах, более 85% от числа опрошенных считает, что страна управляется без учета интересов простого народа [34]. Укоренение в массовом политическом сознании подобного убеждения свидетельствует о том, у массового электората ослабевают восприятие выборов как института публичной политики и как механизма волеизъявления граждан. Одновременно крепнет сомнение в честности подсчета голосов избирателей [34]. Приходит осознание усиливающейся роли манипулятивных технологий, применения так называемого административного ресурса для организации электорального процесса, в результате чего избиратели все больше убеждаются в имитационном характере выборов.

Сегодня молдавский электорат уже хорошо понимает, что он является лишь необходимым для сохранения демократического фасада страны звеном политической легитимации власти. Что роль его в управлении страной ограничивается коротким периодом выборов, по окончании которых массы электората вновь будут оттеснены на периферию политической жизни, траектория развития которой, в представлении 85% от числа опрошенных не совпадает с интересами большинства народа и идет «не в том направлении» [34]. Понятно, что это осознание рождает глубокое разочарование в связи с несбывшимися надеждами на всеобщее процветание в результате стартовавшего в стране социально-политического реформирования, крайний пессимизм и апатию по отношению к сфере политики, включая ее электоральную составляющую, недоверие ко всему политическому классу, независимо от его политической колоратуры, равно как и к различным структурам политической власти [29].

В складывающихся морально-психологических условиях, оказывающих существенное влияние на электоральные ориентации массового избирателя, электорат начинает наделять выборы иным, более практическим смыслом, ориентирующим на достижение не столько отдаленных стратегических целей политического развития страны, сколько на получение конкретной сиюминутной выгоды от участия в выборах и от самого выбора. Поэтому функционирование института выборов для участников электорального процесса все больше принимает форму установления клиентелистских отношений. Избиратели начинают рассматривать кандидатов как своих патронов, под покровительство которых они готовы встать, но не безусловно, а только если эти кандидаты продемонстрируют готовность решать проблемы своих избирателей. В результате голосование на выборах становится менее идеологизированным, больше нацеленным на выбор «патрона», а не политической позиции [35]. Причем коррумпированность, нарушение моральных и этических норм кандидатом, его криминальное прошлое, не всегда приводит к отказу ему в поддержке на выборах.

Клиентелизм как влиятельный фактор электорального поведения отчетливо проявил себя, в частности, в период местных выборов 2015 года в городе Орхей, когда находившийся под следствием кандидат на должность примара, бизнесмен И. Шор, замешанный в коррупционном скандале, получил около 62% голосов избирателей. Показательно, что продолжающееся по сей день следствие по «Делу И. Шора» несколько не снизило популярность политика в управляемом им городе. Напротив, благодаря ряду вполне конкретных социально-ориентированных действий, политик заручился симпатией электората в масштабах всей страны.

Сформировавшийся в стране морально-психологический климат, характеризующийся состоянием крайнего скептицизма и апатии, вынуждает широкие пласты общества позиционировать себя в политике главным образом как наблюдателей, даже в том случае, когда силы оппозиции активно призывают общество к протесту, ожидая широкой поддержки выдвигаемым ею требованиям об отставке действующей коррумпированной власти и досрочных парламентских выборах. Безусловно, «Платформе ДА» удалось на определенном этапе (2015-2016 гг.) организовать массовые протесты, которые, впрочем, быстро пошли на убыль, как только власти перехватили инициативу в свои руки, внося изменения в Конституцию Республики Молдова, обеспечившие инициацию в стране всеобщих выборов Президента страны. Подобное поведение масс как нельзя лучше вписывается в рамки господствующей политической куль-

туры, наиболее отличительными чертами которой является традиционализм и патриархальность. Установки массового политического сознания, ориентирующие людей на изоляционизм от политики, настраивают массы простых людей на то, чтобы мириться с действующей властью до тех пор, пока она не выходит за пределы конституционности действующего режима. Поэтому массовый электорат Республики Молдова скорее настроен терпеливо ожидать очередные выборы с надеждой на возможные перемены к лучшему, нежели на активные политические действия (забастовки, пикеты, революции), способные быстро разрешить возникший политический конфликт [29]. Кроме того, «уход» из политики в форме отъезда из страны для значительной части граждан трудоспособного возраста представляется более доступной альтернативой «протесту».

Широкое распространение в молдавском обществе «электорального скептицизма» делает весьма актуальным для осмысления особенностей электоральной культуры вопрос о том, почему молдавские граждане все-таки выходят на выборы? История развития избирательного процесса в Республике Молдова убедительно продемонстрировала, что электоральный абсентеизм, способный парализовать развертывание электорального цикла, в условиях молдавского общества – явление, скорее, неординарное. Подавляющее большинство электоральных циклов, стартовавших за период демократического реформирования страны, завершилось признанием выборов соответствующими международными структурами состоявшимися. Это говорит о том, что выборы, несмотря на укрепление их имитационного характера, сохраняют для молдавских граждан важные функции, в значительной мере мотивирующие их электоральное поведение.

Участие в выборах может быть мотивировано различными моментами, характерными для развертывания электорального процесса, которые способствуют реализации ряда потребностей электората как одного из субъектов политических отношений. Среди таковых моментов - демонстрационные свойства выборов, позволяющие электорату «заявить о себе», продемонстрировать свою силу и значимость как субъекта политических связей и отношений; формирование в процессе участия в выборах ощущения устойчивости и порядка в стране, возникающее в связи с повторяемостью электоральных циклов; формирование и поддержание имиджа «цивилизованного народа», развивающегося в рамках общепризнанной культурной цели; реализация потребности в когнитивных ориентирах развития, способных предложить «разумное объяснение» происходящим политическим процессам; форма выражения общественной солидарности, крайне актуальной в условиях

атомизированного общества, а также форма заключения общественного договора, призванного гарантировать реализацию интересов широкого электората. Исследователь М.П. Белоусова, изучающая особенности российской электоральной культуры, весьма оригинально оценивает подобную электоральную мотивацию как «поведенческий синдром», называя его «скептическим романтизмом» [36].

На сегодняшний день наиболее действенным фактором, управляющим электоральным поведением, являются политические технологии, вписывающиеся в общую стратегию правящих групп по удержанию и сохранению установившегося режима власти. Являясь неотъемлемой частью механизма политического управления обществом, политические технологии позволяют эффективно манипулировать политическим/электоральным сознанием и поведением граждан. Применение указанных технологий, апеллирующих по большей мере к чувствам широкого электората, нежели к его разуму, способно не только пробуждать электоральную активность/пассивность граждан в зависимости от специфики политического момента, но и направлять предпочтения электората в необходимое для тех или иных политических элит русло. В результате, пораженный «болезнью скептицизма» электорат не только выходит на выборы, обеспечивая легитимность той власти, которой не доверяет, но и, в конечном счете, защищает ее политические интересы, вместо своих. Подобные метаморфозы в политическом сознании масс становятся возможными, прежде всего, в результате укоренившегося в стране еще в начале перемен культурно-политического раскола общества, всячески поддерживаемого и углубляемого представителями противоборствующих политических сил. В то же время, «неразумное» поведение электората представляет собой закономерную реакцию на нагнетание в обществе настроений негативизма и страха, осуществляемое при помощи средств массовой информации, в настоящее время ставших в руках политических элит эффективным рычагом политического влияния [37].

Политическая конфронтация, негативизм и страх, управляя поведением электората, вынуждают его не только выходить на выборы, с тем, чтобы не допустить победу «противника», угрожающую, с точки зрения политических оппонентов, еще большим ухудшением общественно-политической ситуации, но и голосовать по большей части «против», а не «за». В результате выборы в Республике Молдова для массового электората приобретают главным образом негативистский смысл. Наполняя свой политический выбор отрицанием, молдавский электорат уже традиционно голосует по «антиунионистски», «антироссийски», «антиевро-

пейски». Примером, демонстрирующим негативистские эмоционально-психологические установки массового электората Республики Молдова, могут служить результаты парламентских выборов 2014 года. В результате указанных выборов электорат, напуганный возможностью развития в Молдове событий по «украинскому сценарию», вновь привел к власти те политические силы, которые уже потеряли доверие во время предшествующего мандата, но при этом олицетворяли собой «роевропейский вектор» развития страны. Таким образом, говорить в отношении молдавского электората о рациональном выборе, призванном оценивать эффективность власти, весьма сложно. Политический выбор масс лишь выглядит рациональным, приобретая форму вполне осознанных предпочтений. Однако сами политические предпочтения в своей основе исходят по большей мере из иррациональных, эмоционально-психологических установок, роднящих отношение электората к политике с различного рода культурными вкусами.

Одним из наиболее важных вопросов, раскрывающих специфические особенности электоральной культуры массового электората Республики Молдова, является вопрос о распределении электоральных предпочтений граждан страны. Сюда необходимым образом включается и вопрос о влиянии партийной самоидентификации граждан на характер их электоральных предпочтений. В настоящее время в стране официально зарегистрировано и функционирует согласно действующему законодательству 45 политических партий. Вместе с тем, ни одна из этих партий, включая партии «левого» толка, не является партией трудящихся в полном смысле этого слова. Как показывает К. Крауч, партийная модель, разработанная для эпохи расцвета демократии, постепенно превращается в нечто иное – в модель постдемократической партии. Партии сегодня возникают не для озвучивания интересов какой-либо социальной группы, а целенаправленно конструируются представителями существующей политической и финансовой элиты. Кроме того, они выстраиваются вокруг личности своего вождя, а не вокруг какой-то конкретной партийной программы. Это имеет важные последствия для взаимоотношений между политическими партиями и электоратом. [31, с. 9-11].

Характерная для современного молдавского общества размытость классовой идентичности, существенным образом сказывается на политической самоидентификации электората, вынуждая выбирать из того, что ему предлагают политические элиты. Подобный феномен исследователь В. О. Кей выразил метафорой «эхо-камеры», в которой вердикт электората не может быть больше, чем выборочным отражением предложенных ему

альтернатив и взглядов [38]. Поэтому партийно-политическая идентичность электората, осуществляющего свой выбор в пользу той или иной политической партии, носит по большей мере условный характер. Массовый избиратель, позиционирующий себя в качестве сторонника определенной политической партии, по убеждению таковым не является и не делает для этой партии ничего, кроме дисциплинированного голосования за нее в день выборов. Сказанное в полной мере применимо и к политической реальности Республики Молдова. В условиях доминирования политического скептицизма в политико-культурных ориентациях граждан, отражающего укоренившееся в политическом сознании масс глубокое недоверие ко всему политическому классу, независимо от его партийной принадлежности, партийная идентичность массового электората может носить лишь условный, символический характер.

Несмотря на весь свой скептицизм, испытываемый по отношению к политическому классу, массовый электорат, тем не менее, выходя на выборы, политически дифференцируется в соответствии с расстановкой основных политических сил, установившейся на сегодняшний день в молдавском мире политики. Однако указанная политическая дифференциация электората опирается не столько на приверженность к определенной партийной идеологии, призванной отражать интересы различных социальных слоев и групп общества, сколько на разделяющую людей принадлежность к различным социокультурным ценностным мирам, скорее укладываясь в схему «свой-чужой». Одной из отличительных черт молдавского мира политики была и остается неразвитость партийной идеологии [39, с. 70]. Различные политические силы страны дифференцируются не столько в соответствии с различными идеологическими конструкциями, призванными лежать в основе их политической деятельности, сколько сообразно приверженности определенной доминирующей идеи. Отличительной чертой подобных идей является их мощный мобилизующий характер. Политические партии, а по сути, электоральные конкуренты, ведущие ожесточенную борьбу за свой электоральный сегмент, прекрасно осознают, что политическое обращение к массам должно быть достаточно убедительным, чтобы мобилизовать и заручиться их поддержкой на выборах.

По признанию аналитиков, в настоящее время наибольшей привлекательностью для электората обладают лишь идеи популистского и националистического толка, несущие мощный эмоциональный, мобилизующий заряд [40, с. 106-120]. Поэтому политики чаще всего концентрируют основное внимание на различиях в этнокультурной принад-

лежности электората, поощряя людей к построению своей идентичности на основе оппозиции конкретным этнокультурным группам либо социокультурным мирам. В результате основное недовольство направляется именно на эти группы, в то же время, отвлекая внимание от других насущных проблем [31, с. 148].

Политическая история Республики Молдова убедительно продемонстрировала верность данного утверждения. Политическая реальность, складывающаяся в стране, показывает, что такие идеи, как борьба с олигархическим режимом, борьба с коррупцией уступают по своей мобилизующей силе идеям этнокультурной идентичности. Главной линией политического размежевания электората Республики Молдова, группирующего его в различные лагеря политического противостояния, был и по-прежнему остается существующий в стране этнокультурный раскол, структурирующий различные геополитические предпочтения граждан в относительно равных пропорциях. Вопрос о национальной идентичности с самого начала демократических перемен установился в центре внимания политического класса страны, разделив как политическую элиту, так и электорат на два различных противостоящих политических лагеря [41, с. 149-171]. Однако, если в начале перемен главной линией, разделявшей электорат, являлась различная национально-культурная самоидентификация, то в последнее время, в условиях нарастания геополитического противостояния в мире, такой линией раскола стала приверженность к различным геополитическим «векторам» развития страны – пророссийскому и проевропейскому, символизирующим принадлежность людей к различным социокультурным мирам.

О новых тенденциях в изменении общественных настроений и связанных с ними сдвигах в политическом/электоральном поведении молдавских граждан в настоящее время говорить еще достаточно сложно. Проблема заключается в том, что в условиях укрепления авторитарности власти подобные тренды поддаются оценке с большим трудом ввиду систематического искажения общественных настроений из-за эффекта «фальсификации предпочтений» (*Kuran, 1991*), когда вместо истинных предпочтений граждане сообщают сведения и демонстрируют образцы поведения, сформированные политическими технологами и командами кандидатов для целей пропаганды и агитации. При этом истинные предпочтения граждан могут оставаться скрытыми достаточно долго. Во всяком случае, до тех пор, пока не наступит некий «критический момент», который приведет к резкой смене декларируемых предпочтений, способной повлечь за собой крах установившегося режима власти [15]. Поэтому

в условиях существующего режима власти, несмотря на задействование целого арсенала политических технологий, призванных манипулировать политическим сознанием граждан, поведение участников политического процесса, тем не менее, остается заведомо непредсказуемым.

В целом, выявленные особенности электоральной культуры, доминирующей в настоящее время в Республике Молдова, не только отражают специфику функционирующего в стране режима «урезанной демократии», но и способствуют его стабилизации и воспроизводству.

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

1. В условиях «энтропии» участия, характерной для всего современного демократического мира, электоральная культура призвана играть ключевую роль в обеспечении условий эффективного развития процессов демократизации.

2. Политическое развитие в Республике Молдова, на современном этапе сопровождающееся укреплением авторитарных тенденций, с одной стороны, ведет к ограничению роли выборов, а, следовательно, и электоральной культуры в политико-властных процессах, с другой – трансформирует выборы в эффективный инструмент, используемый политической элитой в борьбе за кланово-корпоративные интересы, но, в то же время, позволяющий сохранять «демократический фасад».

3. Электоральная культура, доминирующая в настоящее время в Республике Молдова, является плодом развития актуально действующего политического режима, отражающим его качественное состояние в специфических установках масс на электоральные действия, характеризующихся иррационализмом и негативизмом.

4. Уровень развития электоральной культуры современного молдавского общества в целом свидетельствует о высокой степени управляемости электоратом в процессе выборов.

5. Состояние электоральной культуры современного молдавского общества мало отвечает критериям культуры демократии, для которой наиболее характерным свойством является рациональность политического выбора, опирающегося на критерии эффективности.

На основании сделанных выводов, позволим себе высказать некоторые рекомендации:

1. С целью восстановления существенной роли выборов в политико-властном процессе необходимо укрепление правовой базы, регламентирующей функционирование института выборов, направленное

на ужесточение наказаний за отступление от принятого закона о выборах, в какой бы форме оно ни проявлялось.

2. В целях предотвращения дальнейшего распространения феномена «политического туризма», продиктованного интересами конъюнктуры, представляется целесообразным принятие представителями выборных органов власти специального «Кодекса чести», предусматривающего моральное осуждение «политических перебежчиков», а также совместный договор об отказе подобным элементам в политической поддержке.

3. В целях приведения массовой электоральной культуры Республики Молдова в большее соответствие критериям культуры демократии следует разработать ряд мер, предусматривающих социальную ответственность электоральных конкурентов за использование политических технологий, направленных на раскол общества, на разжигание страха и ненависти в электоральной среде.

4. Для политических партий, выступающих в качестве основных электоральных игроков, представляется целесообразным усиление воспитательной работы, направленной на формирование у электората навыков «позитивного гражданства», опирающегося на рациональный выбор на основе критериев эффективности.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Крылова М.А., Шишкина Е.В. Электоральное поведение как проявление политической культуры современной России. В: Политическая культура современной России: состояние, проблемы, пути трансформации/ Под. ред. Н.С. Федоркина, Н.В. Карповой. Москва: КДУ, 2009, с. 24-32.
2. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политические исследования, 1992, №4, с. 122-134.
3. Демократизация /Сост. К. Харпфер, П. Бердхаген, Р. Инглхарт, К. Вельцер. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с.
4. Даймонд Л. Прошла ли «третья волна» демократизации? В: Политология: Хрестоматия /Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 437-449.
5. Озоди Д. Центразия: будущее «управляемой демократии» // <http://www.prognosis.ru/news/rdemo/2006/4/13/ozodi.html> (01.02.2016)
6. Чувилина Н.Б. Выборы как фактор развития политико-властных процессов в странах СНГ: методологический аспект/ <http://www.politex.info/content/view/515/30/> (01.02.2016)
7. <http://www.jurnal.md/ro/news/3d40b45865aff819/freedom-house-rm-printretarile-expuse-riscului-de-a-cadea-in-autoritarism.html> (19.04.2018)
8. <https://point.md/ru/novosti/politika/moldova-o-reala-istorie-de-succes-pentru-integrare-in-ue> (10.11.2017)

9. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/nations-transit-2017> (19.04.2018)
10. [https://dreptmd.wordpress.com/mecanismul-electoral-al-republicii-moldova-esenta-evolutii-si-trasaturi-contemporane/\(14.11.2017\)](https://dreptmd.wordpress.com/mecanismul-electoral-al-republicii-moldova-esenta-evolutii-si-trasaturi-contemporane/(14.11.2017)).
11. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/11/secretarul-general-al-coe-despre-republica-moldova-in-new-york-times-acest-stat-capturat-de-oligarhi-trebuie-sa-fie-intors-cetatenilor/> (15.09.2017)
12. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/8/14/rm-tot-mai-des-in-vizorul-intregii-lumi-global-research-despre-dictatura-oligarhilor-in-frunte-cu-plahotniuc-si-transformarea-moldovei-in-stat-feudal/> (15.09.2017)
13. <http://jurnal.md/ro/politic/2015/9/28/socor-democratia-a-esuat-in-republica-moldova-avem-de-a-face-cu-un-proces-de-prabusire-a-statului/> (15.09.2017)
14. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2015/8/12/republica-moldova-stat-capturat-deja-oficial/> (15.09.2017)
15. Гельман В. Расцвет и упадок электорального авторитаризма в России. // http://www.eu.spb.ru/images/M_center/Electoral_Authoritarianism_in_Russia.pdf.(11.03.2017)
16. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/moldova> (23.05.2017)
17. <https://www.europalibera.org/a/interview-igor-botan-vasile-botnaru-dialog-parliament-reforms-elections-people/28438982.html> (15.02.2018)
18. <http://independent.md/cronologie-traseism-politic-2014-2017-pldm-s-a-destramat-lent-pcrm-intr-o-singura-zi-iar-pd-a-crescut-ca-pe-drojdi/#.WnweXlRl8dU> (15.02.2018)
19. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Noiembrie 2017.
20. Meleştean I. Traseismul politic al primarilor în Republica Moldova (2011-2017). <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/95/Melestean.pdf> (22.02.2018)
21. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2017/5/31/coruptia-si-traseismul-politic-printre-riscurile-sistemului-electoral-promovat-de-tandemul-pd-psrm-nu-conteaza-cine-castiga-dar-sa-l-aduci-pe-cel-care-a-castigat-in> (13.02.2018)
22. <https://anticoruptie.md/ro/stiri/comisia-de-la-venetia-despre-sistemul-de-vot-mixt-exista-riscuri-de-vulnerabilitate-la-influente-ale-intereselor-de-afaceri> (27.03.2018)
23. <http://actualitati.md/pravda-o-moldavskoj-izbiratelnoj-si> (06.02.2018)
24. <http://a-tv.md/index.php?newsid=27932> (06.02.2018)
25. Фадеева Л. «Электоральная культура»: теоретический конструкт или очередная концептуальная натяжка? // <http://www.vibory.ru/analit/REO-5/Fadeeva.pdf> (10.11.2017).
26. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău: Princeps, 2015. 288 c.
27. Roșca Al. Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filozofice. Chișinău: Tipografia A.Ș.M., 2007. 300 c.

28. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А. С. Тургаев, А.Е. Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 274-286
29. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Chişinău, 2010-2017.
30. Поалелунжъ О.М. Молдова в потоке международной миграции /Миграция_Интернет/Молдова%20в%20потоке%20международной%20миграции.html (14. 06.2018)
31. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
32. Кертман Г.Л. Традиционалистская реинтерпретация демократических институтов в российской политической культуре. В: Институциональная политология / Под ред. С.В. Партушева. Москва, 2006, с. 437–441.
33. Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul realizării reformelor democratice. Chişinău: Tipografia Centrală, 2014. 248 с.
34. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova. Chişinău, aprilie 2017.
35. Римский В. Клиентелизм как фактор электорального поведения российских граждан // <http://www.politnauka.org/library/russia/rimsky.php> (02.02.2018)
36. Белоусова М.П. Мифологическая реальность избирателя. В: Вестник Института Кеннана в России. Вып. 13. Москва, 2008, с. 19–23.
37. Braga L. Formarea climatului politic conflictogen ca tehnologie eficientă de dirijare a procesului electoral în Republica Moldova. В: Rolul mass-mediei în procesul electoral. Chişinău: Princeps, 2017, с.147-158.
38. Bartels L.M. The Study of Electoral Behavior // <http://www.princeton.edu/~bartels/papers.htm> (10.11.2017)
39. Varzari P. Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective. Chişinău: CEP USM, 2008. 135 с.
40. Ciurea C. The political Regimes in the Former Soviet Space (based on the examples of Moldova and Georgia). В: Building Confidence in Conflict Regions: Sharing Experiences in Georgia and Moldova. Chişinău: Bons Offices SRL, 2008, p. 68-77.
41. King Ch. Moldovenii (România, Rusia și politica culturală). Chişinău: ARC, 2005. 314 с.

**Lilia BRAGA, doctor în filosofie,
conferențiar cercetător**

2.3. INTRODUCEREA VOTULUI MIXT ÎN REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA MARKETINGULUI POLITIC

2.3. INTRODUCTION OF MIXED ELECTORAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA FROM THE POLITICAL MARKETING PERSPECTIVE

Summary

This paper is devoted to the analysis of applicability of marketing orientation to certain Moldovan political parties, as they have tried and succeeded to change the election law back in 2017. What followed was the radical transformation of the Moldovan electoral system from a closed-party-list proportional representation into a mixed one, with half of the MP's elected in multiple single-member constituencies and the rest – via proportional closed-list system in one nationwide constituency. The paper focuses on the challenging aspects and controversies of this reform, seen as a political product offered as a would-be answer to market's desire to break free with the closed-list proportional system, as emphasized in Venice Commission's opinions on draft amendments to Election law. Among those challenges there are the delimitation of constituencies and their maximum deviation, representation of Transnistria and out-of-country voters, the recall of MPs elected in single-member constituencies, the issue of electoral threshold and the representation of women.

Actualitatea subiectului reliefat. În ajunul primelor alegeri parlamentare în baza sistemul electoral mixt, acest articol trece în revistă istoria, prezentarea, suportul și promovarea ideii necesității schimbării sistemului electoral, pe de o parte, și însuși sistemul mixt ca un produs politic complex și neunivoc, pe de altă parte.

Scopul trasat: primul component al demersului de cercetare ține de încercarea de a verifica posibilitatea atribuirii anumitor părți ale procesului de schimbare a sistemului electoral așa-zisei «orientări spre piață» a partidelor politice, care au stat în spatele reformei. Al doilea este o «deconstrucție» a sistemului mixt din perspectiva potențialelor provocări ale acestuia, mai ales din perspectiva «cererii» pieței politice.

Marketingul politic cuprinde o arie largă de aplicare și oferă instrumente analitice inedite pentru a explica modul în care se comportă organizațiile politice. Un domeniu politic nou, marketingul politic nu este altceva decât

o simbioză între știința politică și marketingul clasic. Acesta împrumută conceptele principale de marketing, precum produsul, vânzările și orientarea spre piață, și tehnici, precum cercetarea pieței, adaptându-le în conformitate cu principiile tradiționale ale științei politice pentru a crea un cadru teoretic integrat. Altfel spus, marketingul politic studiază organizațiile politice care adaptează conceptele și tehnicile de marketing pentru atingerea propriilor obiective. Partidele politice și grupurile de interese din ce în ce mai mult folosesc tehnici de marketing politic, cum ar fi cercetarea pieței, pentru a identifica preocupările cetățenilor și a-și adapta oferta, mesajul și comportamentul acestor cerințe. O confuzie conceptuală de care a suferit marketingul politic constă în a-l percepe ca fiind unul din sinonimele comunicării politice, fiind însă mai mult decât doar atât.

O simbioză fericită dintre marketing și politică necesită discernământ. Or, produsul unui partid este mai puțin tangibil și mai complicat pentru conceptualizare și proiectare. Transferul principiilor de marketing de la întreprinderi comerciale la organizațiile non-profit, precum partidele politice, este un proces complex, cu necesități sporite de flexibilitate și adaptare. De exemplu, conceptul crucial de «piață» este unul mai complex pentru partidele politice. Piața se compune din alegători, ai căror susținere este necesară obținerii succesului electoral. În sensul cel mai îngust, piața ar însemna acea secțiune din populația cu drept de vot a cărei voturi trebuie capitalizate pentru a accede la guvernare, reieșind din regulile electorale și distribuirea mandatelor. În sens mai larg – orice segment al populației, cu impact asupra propriei piețe (de exemplu, persoanele cu poziție civică activă, minorii etc.) Produsul cuprinde o gamă de caracteristici și este oferit în orice moment (nu doar în timpul alegerilor): aici se include conducerea, deputații (și candidații), componența, simbolurile, constituția, diferite activități (conferințe de presă, congrese de partid etc).

Pentru domeniul marketingului politic este crucială definirea mai multor tipuri de partide politice, și o facem în continuare.

Partidul orientat spre produs își canalizează eforturile asupra a ceea ce reprezintă și în ce crede, presupunând că alegătorii își vor da seama că ideile promovate sunt corecte și, prin urmare, vor vota pentru ele. Acest tip de partid refuză să-și schimbe ideile sau produsul chiar dacă nu reușește să obțină sprijin electoral.

Un partid orientat spre vânzări se concentrează asupra vânzării argumentelor către alegători. În același timp, designul produsului politic este predeterminat, deși se recunoaște că alegătorii ar putea să nu-l perceapă ca dezirabil, în mod automat. Folosind cercetarea pieței pentru a înțelege reacția alegăto-

rilor la comportamentul său, partidul folosește cele mai recente tehnologii de publicitate și comunicare pentru a convinge alegătorii să-i accepte produsul. Un astfel de partid nu-și schimbă comportamentul pentru a se potrivi cu ceea ce vrea alegătorul: de fapt, el încearcă să-i facă pe alegători să-și dorească ceea ce are de oferit.

Un partid orientat spre piață își elaborează comportamentul pentru a oferi satisfacție alegătorilor. Utilizează informații de piață pentru a identifica cerințele alegătorilor, apoi modelează produsul pentru a-și potrivi oferta. Nu încearcă să schimbe modul de gândire al clienților, ci caută să le ofere ceea ce au nevoie și ce-și doresc. Un astfel de partid nu doar le oferă alegătorilor ceea ce-și doresc, nu doar transpune în viață năzuințe cristalizate prin sondaje de opinie, dar și se asigură că poate livra produsul solicitat. Dacă nu reușește, alegătorii vor fi nemulțumiți și partidul va risca să piardă sprijinul electoral pe termen lung. Diferențele de abordare a procesului de marketing între diferite tipuri de partide se văd în Fig. 1.

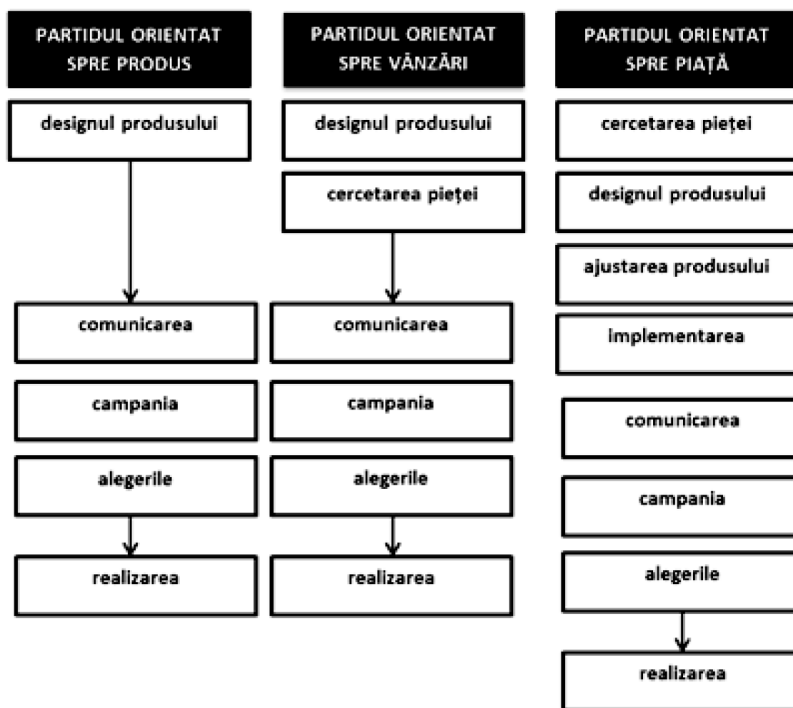

Fig. 1. Etapele procesului de marketing pentru partidele orientate spre produs, vânzări și piață

Sursa: Lees-Marshment, J. (n.d.). The Marriage of Politics and Marketing. Political Studies, p. 697.

Anul 2017 a oferit un model perfect de testare a partidelor din țară prin ralierea acestor standarde de marketing, prin intenția unora dintre ele de schimbare a sistemului electoral proporțional cu liste blocate, practicat în Republica Moldova din 1994. Au fost elaborate două proiecte alternative: unul în favoarea schimbării proporționalului pe sistemul majoritar într-un singur tur de scrutin, cu circumscripții uninominale, celălalt – criticând varianta «uninomială» și propunând sistemul mixt. Fiecare din aceste proiecte «concurrente» și-au avut un «precursor» legislativ în 2012 (varianta sistemului uninomial) și, respectiv, 2013 (varianta sistemului mixt). Notele informative ale celor patru proiecte conțin pasaje întregi comune, mai ales când descriu practica electorală internațională sau necesitatea schimbării sistemului actual, «căzut în desuetudine» și «criticat de cetățeni». Principalele argumente, invocate pentru schimbarea sistemului electoral (mai precis, pentru introducerea votului pe circumscripție), au fost, în fond, aceleași: 1) asigurarea unei transparențe în procesul de alegere a Parlamentului, pentru că altfel se votează o listă opacă, din care deseori se cunoaște doar liderul formațiunii; 2) creșterea responsabilității deputatului ales pe circumscripție față de alegător, mergând până la posibilitatea ridicării mandatului; 3) un acces sporit la procesul decizional la nivel legislativ prin intermediul deputatului ales; 4) creșterea posibilității pentru fiecare cetățean de a deveni un deputat independent; 5) reprezentarea diasporei și cetățenilor din stânga Nistrului.

La nivel de context politic concret, primele două proiecte (2012 – 2013) au fost marcate de contrapunerea politică dintre Alianța pentru Integrare Europeană (AIE) și Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), pe de o parte, și disputele interne din cadrul AIE, de altă parte. Primul proiect al uninomialului a fost propus chiar de prim-vicepreședintele PDM, Vladimir Plahotniuc, însă nu a avut susținerea necesară pentru a obține contur real. În schimb, varianta sistemului mixt din 2013, propusă tot de PDM, a fost inițial susținută și de PLDM, PL și deputații neafiliați, fiind tototodă criticată dur de PCRM. Remarcăm, Igor Dodon a susținut și el, pe 18.04.2013, proiectul votului mixt [1]. Însă la două săptămâni de la adoptare legea sistemului mixt a fost abrogată prin votul comun al PLDM și PCRM, ecou al disensiunilor adânci în cadrul fostei coaliții pentru eurointegrare.

Peste patru ani, în data de 6.03.2017, PDM a revenit cu inițiativa de înlocuire a sistemului proporțional cu sistemul uninomial. Foarte curând, speakerul Adrian Candru a și solicitat avizul Comisiei de la Veneția (CoV) pe marginea acestei modificări dat. Campania energetică de promovare a proiectului «uninomialului», atribuită PDM, unui partid creditat de Barometrul Opinei Publice al IPP cu aprox. 16,5% încredere a populației în octombrie 2016 și, respectiv, 9% în aprilie 2017 [2, p.47], a stârnit imediat îngrijorările

publicului că în ajunul alegerilor parlamentare din 2018 partidele conștiente de ratingurile modeste își doresc să schimbe cadrul instituțional și procedural pentru a-și menține dominația. Totuși, PDM-ul a prezentat, în mai 2017, sondajul ce s-a declarat «cel mai mare în istoria țării, comandat de un partid politic»: cu un eșantion de peste 12.322 de intervievați. Sondajul atesta atitudinea masiv negativă a populației față de partidele politice, așa cum se vede în Fig. 2:

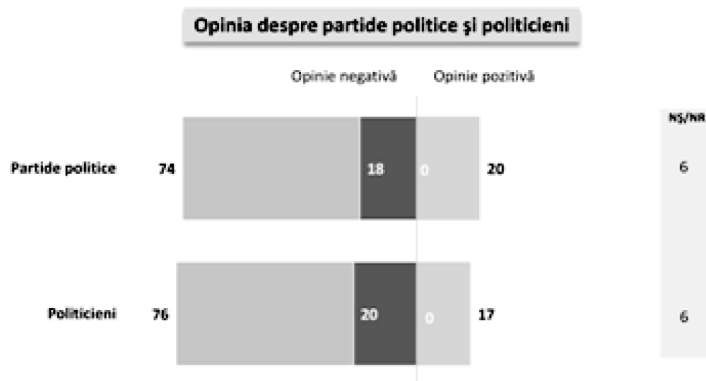

Fig. 2: Opinie despre partide și politicieni

Sursa: Sondajul Percepția publică despre guvernare, partide politice și sistemul electoral din Moldova, 2017, p. 14.

Ironic, partidul-comandant al sondajului și inițiator al introducerii uninominalului ceda doar PL-ului la capitolul “cel mai nepopular partid politic” [3, p. 27]. Oricum, sondajul încerca să demonstreze că “majoritatea [cetățenilor] consideră că în Republica Moldova ar trebui schimbat sistemul electoral și ar trebui ales sistemul uninominal sau mixt de vot”, ceea ce se vede în Fig. 3.

În folosul menținerii sistemului proporțional de vot s-au exprimat doar 35% din respondenți. Am putea comenta aici că sondajul comandat de PDM nu propune în principiu scenariul *reformării sistemului proporțional*, de exemplu, prin introducerea listelor deschise, atunci când vorbește despre necesitatea schimbărilor. Asta, deși opțiunea «ar trebui aplicate schimbări majore» este, la limită, mai populară (41%) decât opțiunea «în totalitate» (40%).

Din perspectiva marketingului politic situația acestui sondaj, menit să sprijine ideea “cererii” pieței politice pentru un produs calitativ superior sistemului proporțional, este neunivocă. O certitudine este că, dacă un partid este orientat spre piață (market-oriented), ne așteptăm ca el să desfășoare o serie de activități, cunoscut sub numele de «politică de marketing a partidelor orientate spre piață» [4, p.5]. În primul rând, înțelegem aici o activitate precum cercetarea pieței, care presupune și utilizarea unei varietăți de metode, inclusiv sondaje, focus grupuri, segmentare a alegătorilor etc. În fond, un astfel de

partid încearcă să «întrebe» alegătorii, ce acțiuni își doresc să întreprindă partidul. Dacă desprindem evenimentul din axul cronologic, sondajul întreprins la comanda PD-ului pare să se înscrie în logica cercetării pieței. Însă proiectul a venit cu o lună înainte sondajului (realizat între 1.04.2017 – 7.05.2017). Astfel, retroactivitatea acestuia din punctul de vedere al elaborării unui produs politic, cerut de alegător, este evidentă. Existența cererii pentru o reformă electorală este și ea dubioasă, din punctul de vedere al altor sondaje reputate din țară. BOP-ul din aprilie 2017, de exemplu, nu atesta o astfel de cerere din partea electoratului, ceea ce se vede în Fig. 4.

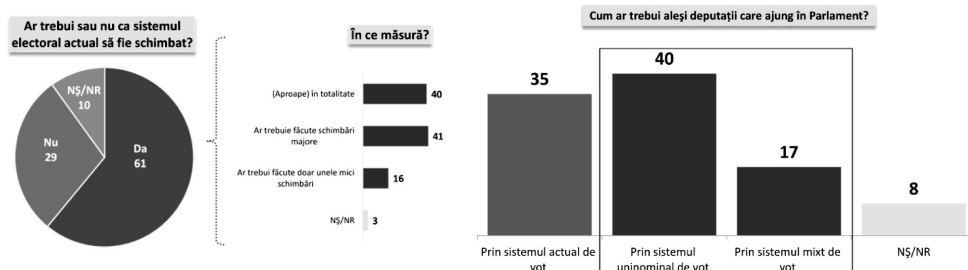

Fig. 3: Atitudinea populației vizavi de schimbarea sistemului electoral conform sondajului PDM din 2017

Sursa: Sondajul Percepția publică despre guvernare, partide politice și sistemul electoral din Moldova, pp. 35-36.

Mai mult, sondajul, întreprins de Institutul Internațional Republican (IRI), prezentat în martie 2018, indică faptul că cel puțin la momentul inițierii schimbării sistemului electoral, numărul susținătorilor acestuia nu era substanțial mai mare decât al oponenților. În Figura 5 este prezentat răspunsul primit la întrebarea: „Care este opinia Dvs. cu privire la sistemul electoral mixt, unde jumătate din deputați vor fi aleși pe listă de partid și jumătate – pe circumscripții uninominale?”

Care sunt așteptările dvs. față de Președintele actual al Republicii Moldova?

Fig. 4: Așteptările populației Republicii Moldova în 2017, conform BOP

Sursa: BOP, aprilie 2017, p. 52.

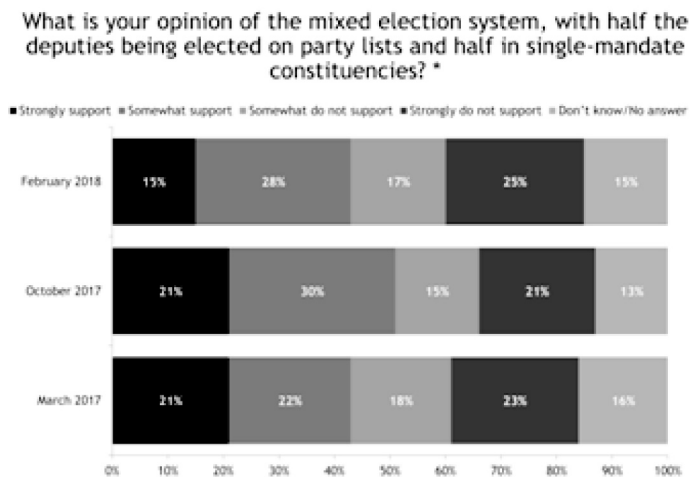

Fig. 5: Opinia respondenților cu privire la votul mixt, sondajul IRI

Sursa: Center for Insights in Survey Research. Public Opinion Survey: Residents of Moldova, February-March 2018, p. 38.

Dacă analizăm cazul din perspectiva celor trei tipuri de partide, PD-ul nu poate fi atribuit categoriei de „partid orientat spre piață”, din moment ce designul produsului politic (în acest caz, introducerea sistemului uninominal/mixt) este *predeterminat*, deși se recunoaște că alegătorii ar putea să nu-l perceapă ca dezirabil, în mod automat (de unde reiese necesitate promovării produsului, ceea ce a și fost făcut prin campania de informare). PD a folosit, retroactiv, cercetarea pieței pentru a înțelege reacția alegătorilor la comportamentul său (cel puțin așa reiese din sondajul „Percepția publică despre guvernare, partide politice și sistemul electoral din Republica Moldova») și a folosit din plin tehnologii de publicitate și comunicare pentru a convinge alegătorii să-i accepte produsul.

«Produsul» a fost însă prea complex pentru asimilare, stârnind reacții adverse din partea competiției și a potențialei piețe. Etichetând propunerea PDM-ului ca una «categoric inacceptabilă», președintele Igor Dodon a lansat (18.04.2017) o nouă inițiativă legislativă de introducere a sistemului electoral mixt (51 de deputați aleși pe liste de partid, iar alții 50 – pe circumscripții teritoriale; dintre cei 50 de deputați aleși pe circumscripții, jumătate să fie din diaspora și din regiunea transnistreană, astfel ca să reprezinte cel puțin 25% din totalul deputaților în Parlament). În plus, liderul socialiștilor și-a reiterat poziția referitor la reducerea numărului de parlamentari de la 101 la 71 [5]. Pe 27 aprilie, speakerul a solicitat avizul CoV pentru proiectul sistemului electoral mixt depus de Partidul Socialiștilor.

În ce ține de reacțiile externe, dacă e să ținem cont de vectorul european al țării, acestea nu au întârziat să apară: președintele Partidului Popular European (PPE), Joseph Daul, împreună cu președintele Alianței Liberalilor și Democraților pentru Europa (ALDE), Hans Van Baalen, au făcut o declarație în care au criticat dur intenția de schimbare a sistemului de vot. Pentru obiectivitate, menționăm că ținta criticii oamenilor politici din Bruxelles a fost doar PDM, cu nicio referire la PSM [6]. Remarcăm, de asemenea, că PPE și ALDE ar constitui, la acel moment, cca 285 din cei 751 de deputați ai Parlamentului European.

La 5.05.2017, Parlamentul Republicii Moldova a examinat ambele proiecte și a adoptat în primă lectură o versiune combinată a proiectelor semnate PDM și PSD în baza proiectului sistemului mixt. În aceeași zi încep protestele pașnice ale reprezentanților societății civile în fața Parlamentului, pentru a sensibiliza opinia publică cu privire la defectele sistemului electoral propus în condițiile Republicii Moldova și consecințele nefaste asupra democratizării țării.

La 11.06.2017, reprezentanții societății civile au publicat «Apelul cu privire la neadmiterea modificării sistemului electoral din Republica Moldova», adresat înalților oficiali și reprezentanți ai CoV, Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, Comisiei Europene, Parlamentului UE și SUA, în care se punctau următoarele antiteze față de uninominal sau mixt, precum [7]:

- nu există consens politic și social necesar pentru o reformă fundamentală, promotorii schimbării fiind cotați în sondaje cu mai puțin de 40%;
- date fiind avantajele administrative, financiare și mediatice cruciale ale PDM și PSM, schimbarea sistemului electoral le va privilegia în mod cert la alegerile din 2018;
- modificarea sistemului electoral va afecta grav reprezentarea obiectivă și proporțională a partidelor politice, în special prin creșterea semnificativă a riscului coruperii alegătorilor și fraudării alegerilor la nivelul circumscripțiilor uninominale și diminuarea rolului diasporei prin eșecul reprezentării proporționale a numărului alegătorilor aflați în afara țării, precum și prin excluderea alegătorilor din Transnistria;
- eșecul României și Ucrainei confirmă că sistemul mixt deschide larg ușile fraudelor electorale și corupției politice;
- reforma va lovi în partidele de opoziție emergente și va submina rolul opoziției ca forță indispensabilă unei democrații veritabile.

CoV, în prima „Opinie comună cu privire la proiectele de legi pentru modificarea și completarea unor acte legislative” (15.06.2017), a punctat, că o reformă electorală trebuie să se bazeze pe trei elemente sine qua non: 1) o legislație clară, ce respectă standardele internaționale; 2) adoptarea reformei printr-un larg consens al tuturor părților interesate; 3) implementarea

legislației electorale cu bună-credință. Cu privire la consensualitatea adoptării legislației, Comisia o vedea ca punctul cel mai vulnerabil al demersului reformator, punctând că publicului i-au fost oferite doar avantajele trecerii la uninominal/mixt, în timp ce o dezbatere publică aprofundată ar trebui să abordeze și efectele negative ale modificărilor, dar și alte opțiuni posibile de reformă (de exemplu, același «proporțional» cu liste deschise). În același timp, însuși procesul de adoptare a proiectului în prima lectură a fost prea rapid pentru a permite posibilitatea unei dezbateri parlamentare extinse, chiar dacă adoptarea cu 74 din 76 de voturi în Parlamentul cu 101 membri părea să fie un semn de sprijin parlamentar larg.

Deși sistemele majoritare sunt menite să consolideze legătura dintre cetățeni și reprezentanții lor, în opinia Comisiei de la Veneția, în anumite contexte politice, astfel de sisteme pot slăbi sau distorsiona legătura dintre cetățeni și reprezentanții lor, eșuând astfel să atingă obiectivul declarat al proiectului. În contextul politic din Moldova, un sistem electoral cu o componentă majoritară ar permite o influență nepotrivită din partea oamenilor de afaceri locali sau a altor actori care își urmează propriile interese.

În opinia CoV alte lacune importante erau constituite din:

- ◆ criterii vagi de stabilire a circumscripțiilor electorale uninominale pentru componenta majoritară, ceea ce sporea riscul de influență politică asupra acestui aspect al activității CEC;

- ◆ lipsa criteriilor detaliate și cuprinzătoare pentru constituirea circumscripțiilor electorale pentru regiunea transnistreană a Republicii Moldova și pentru diaspora;

- ◆ pragurile electorale înalte: reproduse în art. 89 din proiectul comasat, pragurile constituiau: 6% pentru un partid politic; 9% pentru un bloc electoral format din două partide politice și / sau organizații social-politice; 11% pentru un bloc electoral format din 3 sau mai multe partide politice și / sau organizații social-politice; 2% pentru un candidat independent. În special, această problemă trebuia să fie reexaminată dacă va fi introdus un sistem mixt, care favorizează partidele mai mari.

- ◆ șansele reduse de a influența subreprezentarea femeilor în Parlament și lipsa măsurilor pentru a compensa acest efect. Or, sistemele majoritare cu circumscripții uninominale generează un nivel scăzut de reprezentare a femeilor.

Vom analiza acum mai în detalii evoluția abordării acestor subiecte problematice în proiectele de reformă din 2012 și până în 2017, care varsă mai multă lumină pe un produs politic atât de complex precum schimbarea sistemului electoral.

Delimitarea circumscripțiilor electorale uninominale și problema devierii

Varianta uninominală semnată de PDM în 2012 propunea (art. 74) constituirea a 101 circumscripții uninominale care să acopere întreg teritoriul Republicii Moldova, formate din localitățile unei sau a câtorva unități administrativ-teritoriale de nivelul doi, după principiul teritorial-demografic în una sau în mai multe localități vecine, avînd la bază un număr similar de alegători în fiecare circumscripție electorale, cu o deviere de cel mult 5%. Punctul slab al acestui proiect era ambiguitatea formulării bazei de calcul, el referindu-se, stîngaci, la „numărul alegătorilor de la ultimele alegeri naționale”. Proiectul „mixt” din 2013 în fond prelua din varianta uninominală care l-a anticipat, conținînd aceleași prevederi vizavi de magnitudinea devierii și principiul stabilirii numărului alegătorilor: 5% deviere și „numărul alegătorilor de la ultimele alegeri naționale”. Mai mult, aici se conțineau și alte formulări care nu pot fi considerate să corespundă rigorilor preciziei de exprimare, la care te aștepti într-un cod electoral, ca, de exemplu sintagma „de regulă” în prevederea „circumscripția uninominală se formează, de regulă, din localitățile unei unități administrativ-teritoriale de nivelul doi.”

Aceste lacune au fost depășite în anul 2017, atât la nivelul individual al fiecăruia dintre proiectele concurente, cât și de proiectul comasat al modificării Codului Electoral. Ultimul, în art. 74, stipulează, că alegerile parlamentare se organizează în baza a 50 de circumscripții uninominale, inclusiv pentru localitățile din stînga Nistrului (Transnistria) și peste hotare, plus a unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul Republicii Moldova și secțiile de votare peste hotare. În acest proiect se introducea precizarea importantă, că devierea admisibilă între circumscripțiile uninominale este de max. 15%, iar baza de calcul pentru formarea circumscripțiilor uninominale o constituie numărul alegătorilor înscriși în listele electorale la fiecare secție de votare de la ultimele alegeri naționale (sublinierea ne aparține). În punctul 45 al opiniei din iunie 2017, CoV a criticat admiterea devierii maxime de 15%, ca fiind una exagerată, capabilă să „provoace principiul egalității puterii electorale”. Or, conform “Codului bunelor practici în materie electorală” al CoV (2002), *egalitatea puterii electorale* se referă la depășirea fenomenului geometriei electorale, mai mult decît actual pentru sistemele de vot majoritar, unde s-ar putea regăsi fenomenul “tăierii electorale” (*gerrymandering*), care constă în favorizarea unui partid prin decuparea artificială a circumscripțiilor electorale. Comisia insistă ca pentru situații cu circumscripții multiple să se asigure o combinare

adecvată a unor factori de preservare a egalității puterii electorale, precum constituirea hotarelor circumscripției, astfel încât mandatele să fie distribuite în mod egal între circumscripții, în conformitate cu un criteriu special de repartizare, de exemplu, numărul rezidenților din circumscripția respectivă, numărul co-naționalilor rezidenți din circumscripția respectivă, numărul alegătorilor înregistrați sau eventual numărul persoanelor care participă în realitate la alegeri. Totodată, se specifică, că “ abaterea maximă admisibilă în raport cu criteriul de repartizare depinde de fiecare situație concretă, de regulă nu ar trebui să depășească 10% și nici într-un caz 15 %, cu excepția unor circumstanțe excepționale (o unitate administrativă slab populată ce are aceeași importanță ca și alte unități care sunt reprezentate de cel puțin un deputat, sau populată de o minoritate națională concentrată)”.

Drept urmare a criticilor, s-a decis reducerea devierii maxim posibile la 10%, astfel ca circumscripțiile uninominale să aibă la bază un număr relativ egal de alegători, cuprins între 55000 și 60000 de persoane cu drept de vot.

Votul diasporei și al cetățenilor din Transnistria

Primul proiect al schimbării sistemului electoral prevedea că „toți alegătorii de peste hotarele Republicii Moldova formează o singură circumscripție uninominală” (proiect nr.408/2012, art. 74, p.5). În schimb, proiectul “mixtului” din 2013 prevedea, că diaspora va vota doar pentru circumscripția creată la nivel național, iar cetățenii din stânga Nistrului, până la soluționarea definitivă a conflictului, își vor exprima votul la secțiile de votare din dreapta Nistrului doar pentru circumscripția națională (proiect nr. 163 din 16.04.2013, art. 74 p. 6; expunerea de motive). CoV menționa, în 2014, că nu consideră reglementată problema reprezentării cetățenilor moldoveni care locuiesc în străinătate în cadrul propunerilor de reformare a sistemului electoral. Avizul din iunie 2017 al CoV puncta din nou, că numărul impunător de cetățeni din străinătate (cel puțin 700 000) face ca votul acestora să fie considerat un aspect-cheie al reformei electorale din Moldova. Despre importanța participării Transnistriei în formula votului uninominal vorbește faptul că PL, partenerul de guvernare al PDM, s-a pronunțat împotriva proiectului uninominalului din 2017, argumentând refuzul prin imposibilitatea asigurării votării pe circumscripții uninominale în regiunea din stânga Nistrului. Așadar, proiectul «mixt» al socialiștilor (nr. 123 din 2017) a fost primul document, a cărui notă informativă vorbea expres despre necesitatea reprezentării uniforme a tuturor categoriilor de cetățeni, atât din țară cât și de peste hotare, precum și a celor din stânga Nistrului. Articolul 74 al proiectului comasat a abordat

inconsistențele proiectului votului mixt înaintat CoV în 2013, care prevedea în art. 90 (4) că cetățenii care locuiesc în străinătate (considerați a aparține unei singure circumscripții electorale) vor alege trei deputați cu cel mai mare număr de voturi într-o singură circumscripție uninominală în străinătate. În acel moment, CoV a comentat, inclusiv, și la contradicție de termeni între cifra de 3 deputați și semnificația cuvântului „uninomial”. În varianta comasată se afirma că alegerile parlamentare «se organizează în baza unei circumscripții naționale, care cuprinde întreg teritoriul țării și secțiile de votare din străinătate, precum și în baza a 51 de circumscripții uninominale, inclusiv constituite pentru localitățile din stînga Nistrului (Transnistria) și peste hotare». În plus, în par. (5) se prevedea că CEC va determina numărul, acoperirea demografică și geografică a circumscripțiilor uninominale peste hotarele țării. Documentul prevedea, în art. 75, că pentru organizarea proceselor electorale în secțiile de peste hotare și cele din stînga Nistrului, CEC-ul va forma un consiliu electoral distinct în raza mun. Chișinău

În final, Comisia națională pentru stabilirea circumscripțiilor uninominale permanente a ajuns la formula pe care o cunoaștem: 3 circumscripții pentru alegătorii de peste hotare, 2 – pentru Transnistria, Bălți și UTA Găgăuzia. Pentru circumscripțiile de peste hotare s-a propus următoarea repartizare: 1 mandat - la est de Republica Moldova (48 de state); 1 mandat - la vest de Republica Moldova (43 de state); 1 mandat - S.U.A. și Canada. Pentru Transnistria s-a ales între 3 soluții: 1, 2 sau 3 circumscripții în stînga Nistrului (soluția cu 2 circumscripții fiind susținută majoritar) [8].

Totodată, provocările țineau și de faptul că noul proiect electoral nu conținea suficiente reglementări cu privire la procesul de formare a circumscripțiilor uninominale în stînga Nistrului, altele decât constatarea că „baza de calcul pentru formarea circumscripțiilor uninominale constituie numărul alegătorilor înscriși în listele electorale la fiecare secție de votare de la ultimele alegeri naționale”. Așa cum au punctat numeroși experți, inclusiv cei ai CoV, participarea la alegeri în regiunea din stînga Nistrului a fost mereu mai modestă decât cea în restul teritoriului țării, ceea ce face ca principiul „ca ultima dată” să nu fie foarte reușit.

Alte provocări țineau de votul diasporei. Conform art.74(2) al proiectului comasat din 2017, stabilirea circumscripțiilor de peste hotare s-ar baza pe numărul alegătorilor înregistrați la alegerile precedente. De exemplu, în turul doi al alegerilor prezidențiale din 2016 peste hotare au votat circa 138 720 de cetățeni, ceea ce cantitativ ar însemna puțin peste 2 circumscripții uninominale (dat fiind plafonul de cetățeni per circumscripție cuprins între 60 și 65 de

mii). Marea majoritate din acești cetățeni ar fi însă înscrisă și în listele electorale de la locul de domiciliu din țară, ceea ce ar face sistemul în mare măsură failibil. În plus, CoV indica la caracterul confuz al prevederii ca delimitarea circumscripțiilor din afara țării să fie bazată pe „principiul teritorial-demografic în una sau mai multe localități vecine”. În consecință, recomandarea era ca guvernării de la Chișinău să vină cu mai multe detalii la criteriile de determinare a circumscripțiilor electorale uninominale în străinătate.

Problema pragului minim de reprezentare și a competitivității candidaților independenți

Pragul minim de reprezentare, așa cum îl definea aceeași Comisie de la Veneția într-un raport dedicat subiectului, reprezintă “orice mecanism care afectează accesul partidelor la parlament”. De obicei, pragul este înțeles în sensul formal: număr minim de voturi ce îi asigură partidului reprezentare parlamentară. Or, deși pragul formal este, poate, cel mai important mecanism de filtrare a accesului partidelor în parlament, nu este și singurul care poate avea asemenea efect sau, cel puțin, unul foarte similar, de restrângere / sporire a posibilităților de acces. În Germania, cu un sistem mixt asemănător celui adoptat de curând în Moldova, pragul minim de reprezentare pentru componenta proporțională este de 5%. Însă în Germania, dar și în alte țări cu sisteme mixte (de ex. Noua Zeelandă), există modalități «de rezervă» de accedea în legislativ în baza circumscripțiilor. În Germania ar fi nevoie ca un partid să-și asigure 3 victorii pe circumscripții ca să facă abstracție de pragul de reprezentare națională de 5% [9, p.66]; pentru Noua Zeelandă ar fi vorba despre doar 1 circumscripție.

Avizul CoV din iunie 2017 spunea tranșant, că pragul de reprezentare al proiectului comasat este înalt. Cum a evoluat acesta în istoria reformei electorale recente?

Aspectul pragului minim nu a fost abordat de proiectele „uninominale”, nici în 2012 și nici în 2017. În schimb, proiectul „mixt” din 2013, în art. 88 stabilea următoarele proporții din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară: pentru un partid, o organizație social-politică - 4 %; pentru un bloc electoral format din 2 partide și/sau organizații social-politice - 7 %; pentru un bloc electoral format din 3 și mai multe partide și/sau organizații social-politice - 9 %; pentru un candidat independent - 2 %. Aceste cifre par modeste, dacă le comparăm cu cele, care au intrat în proiectul mixt al socialiștilor și, respectiv, proiectul comasat, ceea ce se vede în *Tabelul 1*.

Tabelul 1: Evoluția pragului minim de reprezentare în proiectele „mixte” din 2013 și 2017

	<i>Proiectul 163_2013/mixt</i>	<i>Proiectul 123_2017/mixt</i>
partid, organizație social-politică	4%	6%
bloc electoral format din 2 partide și/sau organizații social-politice	7%	9%
bloc electoral format din 3 și mai multe partide și/sau organizații social-politice	9%	11%

Astfel, legislativul a ridicat pragurile de reprezentare parlamentară în 2013, îndată după abrogarea „mixtului” votat în aprilie al aceluiași an. Influențați de poziția organizațiilor externe, mai ales a CoV, legislatorii au micșorat pragul electoral până la 8% pentru un bloc electoral (indiferent de numărul de partide care îl compun). Pragul pentru partidele politice a rămas neschimbat – 6% din voturile exprimate. Raportul CoV, dedicat «pragurilor și altor proceduri care împiedică accesul partidelor în parlament» (2008), depista faptul că Republica Moldova are unul dintre cele mai înalte praguri electorale pentru partide în grupul statelor cu sistem proporțional (cedând doar Turciei, cu 10%, sau Rusiei, cu 7%) [10, pp. 15-16]. În 2008 experiența CoV, indicau că „pragul electoral a fost modificat de câteva ori. În 2005 el a scăzut de la 6% la 4% pentru partide și de la 9% și 12% la 8% pentru blocuri. Această micșorare a fost apreciată ca o îmbunătățire, iar ultima Opinie Comună a CoV și OSCE/ODIHR a recomandat că *autoritățile nu trebuie în nici un caz să schimbe această reducere, păstrarea ei la acest nivel fiind considerată oportună.*[...] În schimb, modificările din aprilie 2008 au mărit pragul electoral de la 4 la 6% din numărul total de voturi valide. Noul prag electoral de 6% este considerat a fi destul de înalt (chiar dacă el este mai înalt în unele state). Un astfel de prag înalt poate duce la un număr mare de voturi risipite în zadar. Astfel, se recomandă ca el să fie micșorat». Prin urmare, deja în 2008 pragul de 6% era considerat excesiv, iar toate recomandările să fie redus nu au avut efect, pe motivul evitării diluării spectrului politic, pentru a facilita formarea unor alianțe post-electorale pe seama câtorva concurenți mai puternici” [11]. Într-adevăr, așa cum au demonstrat alegerile din 2014, 16,4%, sau peste 303.000 din voturi au fost irosite, pentru că au fost exprimate pentru concurenții electorali care nu au trecut pragul de 6% [12].

O altă problemă, pe care o va confrunta Codul Electoral reformat, este cea a candidaților independenți. Situația acestora era complicată și în cadrul sistemului proporțional, pentru că pragul electoral era pentru ei dacă nu imposibil de trecut, atunci cel puțin foarte ridicat – 4% în 1994 și 1998, 3% între 2001

și 2009 și 2% începând cu 2010. Dacă comparăm cu cota necesară unui deputat care candidează pe o listă de partid, ar fi 1,01 vs. 2%, deci un număr dublu de voturi în cel mai fericit caz. Totodată, pe hârtie sistemul majoritar de tip FPTP («First Past the Post» – sistemul majorității simple) are avantajul de a oferi șanse candidaților independenți populari, ceea ce poate fi deosebit de important în dezvoltarea sistemelor de partide acolo unde politica se mai axează, neevident, pe legături extinse de familie, clan sau rudenie. Însă cuvântul-cheie aici ar fi tocmai «popular», ceea ce ar fi o precizare foarte restrictivă pentru realitatea politică a Republicii Moldova. Ca să ne convingem de acest lucru, ar fi suficient să ne uităm peste *Tabelul 2*, cu rezultatele candidaților independenți la alegerile parlamentare anticipate din 2010, adică acele alegeri când pragul pentru independenți a fost scăzut până la cel mai „accesibil” nivel – de 2%:

Tabelul 2. Rezultatele candidaților independenți la alegerile parlamentare anticipate din 2010

Candidatul independent	Rezultatul
Gabriel Stati	0.48%
Valeriu Pleșca	0.12%
Maia Laguta	0.1%
Victor Stepaniuc	0.06%
Tatiana Țîmbalist Natalia Axenova Sergiu Banari	0.04%
Evghenii Nazarenco Afanasie Birladeanu	0.03%
Romeo Cereteu Vitalie Țaulean Elena Burghilă-Leonte Valentina Cușnir Vasile Lupașcu	0.02%
Gheorghe Russu Oleg Bolotnicov Oleg Cazac Alexandru Demian Sergiu Iachim	0.01%

Este evident din *Tabelul 2* rezultatul mediu infimezimal al candidatului independent din Republica Moldova. Ca să facem acest argument și mai concludent, am mai putea spune că rezultatul record i-ar aparține candidatului

independent Valeriu Ghilețchi în cadrul alegerilor parlamentare anticipate din 2001, și acela ar fi de 1.73% (puțin peste jumătate din cele 3% necesare). Această situație părea să nu deranjeze opinia publică și mai ales partidele politice din Moldova, pentru că opinia dominantă era aceea că, candidații independenți sinonimizează cu fragmentare parlamentară și, în cele din urmă, traseism politic, pentru că altfel nu pot influența nimic. Odată cu reformarea sistemului electoral în 2017 și «repararea» situației cu pragul electoral exagerat, comisia parlamentară a punctat, în documentul cu sinteza recomandărilor Comisiei de la Veneția și soluțiile aprobate, că «pragul pentru independenți a fost exclus, aceștia vor putea candida liber în circumscripții uninominale fără nici un prag». Fraza sună bizar, pentru că în circumscripțiile uninominale de majoritate simplă nu va exista prag electoral în principiu, și nu această a fost preocuparea majoră a CoV vizavi de independenți, ci «riscul ca candidații independenți să dezvolte legături sau să fie influențați în mod nejustificat de oameni de afaceri sau de alți actori care își urmează propriile interese». Situația incertă a candidaților independenți are acum două dimensiuni importante – lipsa oricărui precedent al succesului în alegeri, pe de o parte, și, pe de altă parte – iminenta încercare de a-i converti din partea unor formațiuni cu resurse financiare și mediatice incomparabil mai mari.

Procedura de revocare a deputaților aleși pe circumscripții uninominale

Oarecum contradictoriu, proiectul sistemului uninominal (nr. 408 din 2012) în nota sa informativă se referea la situația când „poporul care l-a votat poate să-l înlocuiască (pe deputatul care nu-și îndeplinește atribuțiile – n.n.) printr-o persoană mai credibilă, mai competentă”, însă nu preciza procedura propriu-zisă de ridicare a mandatului. Aceeași frază a migrat și în nota informativă a proiectului de lege nr. 163 din 2013, acela al sistemului mixt. Nici de această dată nu au urmat detalii practice despre procedură. O schimbare majoră a venit odată cu proiectul „uninominal” al PDM-ului (nr. 60 din 2017), care a încorporat această frază în nota sa informativă, recurgând și la detalii privind retragerea deputatului din funcție. Conform art. 94 din proiectul amintit, alegătorilor li se oferea opțiunea revocării deputaților printr-un referendum local în circumscripția lor electorală (prin colectarea semnăturilor a cel puțin 1/3 din alegătorii din circumscripția uninominală respectivă și cu votul a cel puțin 50% din alegătorii din acea circumscripție, dar nu mai puțin de numărul alegătorilor care au votat în cazul alegerii deputatului respectiv). Se prevedea că referendumul local pentru revocarea deputatului ar putea fi inițiat după expirarea unui an de la intrarea deputatului în funcție și nici-decum pe parcursul ultimului an înainte de expirarea mandatului. Motivele

ar putea fi constituite de nerespectarea intereselor comunității din circumscriptie, exercitarea inadecvată a atribuțiilor de deputat prevăzute de lege, încălcarea normelor morale și etice. CoV a remarcat (Opinia nr. 884/2017) că «un sistem de revocare generală a reprezentanților [...] într-un anumit context politic ar putea funcționa ca un mandat imperativ». Juridic, prin această formulă se desemnează o situație, în care mandatarul este strict legat de porunca primită de la mandant (deci, alegătorii din circumscriptie), pe care n-o poate modifica, fiind obligat să o îndeplinească întocmai. În caz contrar, el are obligația de a prezenta mandantului o dare de seamă, iar ultimul poate prelungi mandatului sau îl poate retrage – așa cum o propunea proiectul PDM. Or, mandatul imperativ este interzis prin Constituția Republicii Moldova (art. 69, dedicat nulității mandatului imperativ), pentru că în logica Legii Supreme mandatele parlamentare sunt exercitate în interesul întregii națiuni, și nu doar a votanților concreți. CoV a subliniat că interzicerea retragerii politice a mandatelor reprezentanților este o piatră de temelie a constituționalismului democratic european. În 2009, raportul CoV, dedicat mandatului imperativ și practicilor similare, concluziona (punctul 39):

«În prezent, mandatul imperativ *stricto sensu* și revocarea sunt necunoscute în practica în Europa. În plus, există foarte puține țări printre statele membre ale Consiliului Europei în care legislația oferă partidelor politice puterea de a demite membrii organelor alese dacă își schimbă afilierea politică [...]. Aceste mecanisme se apropie de modelul «mandatului administrat de partid», care este sau a fost caracteristic în țări precum India sau Africa de Sud, cu scopul de a împiedica schimbarea masivă a deciziei alegătorilor prin schimbarea partidelor. În timp ce, în aceste țări, aceste practici au fost considerate drept în conformitate cu propriile lor constituții, Comisia de la Veneția a susținut în mod consecvent că pierderea calității de reprezentant din cauza schimbării partidului este contrară principiului de mandat liber și independent. Chiar dacă obiectivul urmărit de acest tip de măsuri (de exemplu, prevenirea „vânzării» mandatelor celui mai bun plătitor) poate fi înțeles, principiul constituțional de bază care interzice mandatul imperativ sau orice altă formă de lipsire politică a reprezentanților de mandatele lor trebuie să prevaleze ca piatră de temelie a constituționalismului democratic european.»

După republicarea din 29.12.2017, Codul Electoral al Republicii Moldova conține doar prevederi de retragere, nu și de revocare a candidaților aleși în circumscripții uninominale (art. 89). Astfel, un candidat independent își poate retrage candidatura prin decizia proprie, prezentată organului electoral nu mai târziu decât cu 14 zile înainte de ziua alegerilor. Candidații cu apartenență

politică sunt retrași de către partidul politic, organizația social-politică sau blocul electoral care i-a desemnat de exact aceeași manieră – cu nu mai puțin de două săptămâni înaintea alegerilor.

Problema reprezentării femeilor

Se afirmă că sistemele electorale ale majorității simple sunt mai restrictive în privința accederii femeilor la mandate și funcții. În studiul impactului diferit al sistemelor electorale asupra reprezentării politice a femeilor, efectuat la comanda Parlamentului European, se demonstrează că “există o puternică corelație între nivelul reprezentării femeilor și tipul sistemului electoral. Țările cu cel mai scăzut nivel de reprezentare politică a femeilor [...] au fie un sistem mixt sau o reprezentare proporțională slabă (în care se votează liste de partide și locurile sunt repartizate proporțional, iar partidul principal obține mandate suplimentare ca urmare a atingerii unui anumit nivel sau a unui prag electoral), fie aparțin de un sistem majoritar. Această corelare este întărită de exemplul Germaniei, care utilizează un sistem electoral mixt, cu circumscripții electorale uninominale și cu un sistem de reprezentare proporțională [...] Cu toate acestea, majoritatea politicianilor-femei din Germania sunt alese prin lista reprezentării proporționale” [13].

Studiul “Reprezentarea politică a femeilor în țările Parteneriatului Estic” (Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Belarus, Ucraina, Moldova) demonstrează că în toate statele din Parteneriat, femeile au mai puține șanse să obțină funcții de conducere și să fie reprezentate în parlament și în administrațiile locale. În cele șase țări ale parteneriatului, 23% de femei candidau la alegerile parlamentare, 16% fiind și alese. În Republica Moldova cifra candidatelor atingea 30%, iar deputatele parlamentare erau 22 la număr în 2017. Din perspectiva egalității de gen în procesul decizional și în politică se remarcă faptul că în 2016 legislativul a adoptat introducerea cotei de gen de reprezentare minimă de 40% (proiectul de lege nr. 180 de modificare și completare a unor acte legislative în vederea asigurării egalității de gen). Acest lucru însă nu a negat nicicum mâna liberă a partidelor de a plasa aceste 40%, teoretic, la coada listei, fapt de care au fost totalmente conștienți și experții raportului menționat, care recomandau asigurarea plasării femeilor pe locurile potențial eligibile ale listelor de partid.

Comisia de la Veneția, în iunie 2017, constata, că numărul femeilor cu mandat de deputat în Parlamentul moldovean rămâne foarte scăzut, iar proiectul comasat al modificării Codului Electoral nu prevede măsuri de consolidare a reprezentării femeilor și ar putea s-o afecteze negativ. Experții reiterau ideea

că sistemele electorale proporționale tind să ducă la alegerea unui număr mai mare de femei decât sistemele majoritare sau mixte, dar și că sistemele majoritare cu circumscripții uninominale generează un nivel scăzut de reprezentare a femeilor. Mai mult decât atât, se atenționează asupra faptului că în cadrul sistemului mixt prevederile de 40% reprezentare pentru femei, chiar și în situația perfectă a locurilor potențial câștigătoare, vor fi aplicate doar la jumătate dintre mandatele din Parlament (alese în baza scrutinului proporțional). Evident, aceste prevederi nu au cum să ridice nivelul modest de reprezentare a femeilor, în schimb pot avea un efect invers. În plus, influența stereotipurilor cu privire la capacitățile femeilor de a deține eficient funcțiile publice (atestate de sondaje și rapoarte, inclusiv «Reprezentarea politică a femeilor în țările Parteneriatului Estic»), și-ar spune și mai drastic cuvântul la nivelul votului majoritar.

Experiența țărilor vecine nu este nici ea promițătoare din această perspectivă. După amendamentele din 2013 la Legea Ucrainei «Cu privire la partidele politice», s-a introdus o cotă de 30% pentru reprezentarea femeilor în listele de partid. În mod predictibil, amendamentele nu conțineau stipulări obligatorii cu privire la poziționarea candidaților pe aceste liste. În plus, persoanele intervievate de experții misiunii OSCE au indicat că utilizarea sistemului electoral mixt și costurile ridicate de participare la alegerile Radei Supreme a Ucrainei constituie motivul principal pentru numărul scăzut de femei în rândul candidaților, în special în circumscripțiile uninominale. Astfel, în 2014 în Ucraina au fost alese 50 de femei, dintre care 48 de femei din liste de partide și doar 2 (!) în circumscripțiile uninominale, ceea ce constituie un contrast elocvent în privința șanselor femeilor de accedea la scaunele de deputat prin sistemul proporțional și cel majoritar [14, p.18].

Problema minorităților naționale

Orice i s-ar imputa sistemului proporțional, acesta este prin definiție oportun pentru reprezentarea minorităților naționale, un lucru de o valoare greu de subestimat pentru un stat multiethnic, unde apartenența dictează, de multe ori, și preferințele (geo)politice, respectiv, electorale. Or, apartenența dată este, istoric, componenta-cheie a clivajului Est/Vest, o sciziune politico-ideologică, aparent, implacabilă, care orientează cursul intern și, mai ales, extern, al țării din momentul obținerii independenței.

Constatarea raportului CoV din 24.03.2014 (dedicat proiectului de lege privind introducerea sistem electoral mixt din 2013) cu privire la problema minorităților este următoare: “[...] alegerea sistemului are relevanță pentru participarea membrilor minorităților la procesul electoral. Adesea se consi-

deră că cu cât un sistem electoral este mai proporțional, cu atât sunt mai mari șansele ca minoritățile să fie reprezentate în organele alese, iar sistemele majoritare sunt adesea considerate necorespunzătoare. Totuși, această afirmație este relativă. Mult depinde de situația juridică și cea practică existentă în stat. Totuși, delimitarea circumscripțiilor electorale ar trebui să faciliteze reprezentarea echitabilă a întregii populații și poate fi un instrument pentru asigurarea reprezentării minorităților naționale”.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Din perspectiva marketingului politic este precoce să atribuim comportamentul partidelor politice din Republica Moldova unei „orientări spre piață” în sens clasic. Totuși, anumite acțiuni par să se înscrie în paradigma, cel puțin, a partidului orientat spre vânzări, atunci când elaborarea produsului anticipează cercetarea pieței.

2. Ca și produs, schimbarea Codului Electoral nu conținea noutate. Proiectele alternative ale schimbării sistemului electoral, lansate în 2017, au fost anticipate, din punct de vedere legislativ, în 2012 (variantele sistemului uninominal) și, respectiv, 2013 (variantele sistemului mixt);

3. Din perspectiva pieței politice și cererii existente, schimbarea Codului Electoral nu a fost rezultatul unui larg consens politic, și mai puțin – social. Ea a dus la o polarizare politică acută, un nou clivaj între forțele politice ale țării;

4. Subreprezentarea femeilor este o lacună clasică a componentei majoritare a sistemului mixt adoptat. Acest lucru este demonstrat inclusiv în țări democratice cu tradiții vechi ale votului mixt, de ex. Germania, dar și de vecinii nemijlociți ai țării, precum Ucraina. Pentru a asigura cota de 40% de reprezentare a femeilor, promovată din 2016, se pot actualiza condițiile de aplicare ale acesteia în componenta votului proporțional, de ex. prin condiția plasării a 4 femei din fiecare 10 poziții în listele de partid, pentru a exclude posibilitatea plasării formale a acestora pe poziții ineligibile;

5. Pragul electoral de 6% în Republica Moldova a rămas exagerat și unul dintre cele mai mari în Europa. Din moment ce sistemul majorității simple în circumscripții uninominale este, prin definiție, favorabil partidelor mari și bine stabilite în sistem, un astfel de prag în componenta proporțională este insurmontabil din punctul de vedere al reprezentativității, demotivând dezvoltarea noilor mișcări politice, în acord cu năzuințele politice ale cetățenilor;

6. Modificările electorale ale codului desființează posibilitatea accesării în Parlament a candidaților independenți în sens strict, prin a le limita participarea doar în dimensiunea uninominală, unde nu vor avea resurse concurențiale necesare;

7. Sistemul proporțional, actualmente anulat, era mai confortabil pentru organizarea alegerilor pe teritoriul Transnistriei și antrenarea în actul electoral a cetățenilor moldoveni din diasporă. Urmează de văzut cât de echilibrată va fi formula 3+2 (Diaspora+Transnistria) din punctul de vedere al echilibrului dintre reprezentarea numărului impunător al persoanelor care locuiesc în străinătate și faptului că acestea nu au a se confrunta zilnic cu rezultatul votului (spre deosebire de persoanele care locuiesc în țară).

În final, se poate constata că modificarea legii electorale în iulie 2017 a fost o decizie politică extrem de controversată atât pe plan intern, cât și pe cel extern. Cu toate încercările de a armoniza noul Cod Electoral cu recomandările instituțiilor democratice externe, provocările au rămas constante și clare: riscul de exercitare a unor influențe necorespunzătoare asupra candidaților, delimitarea circumscriptiilor cu un singur membru, pragurile excesive de reprezentare parlamentară în cadrul componentei proporționale și riscurile de reprezentare necorespunzătoare a minorităților și a femeilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Vezi: <http://www.ziarulnational.md/ce-spuneau-in-2013-tudor-deliu-si-igor-dodon-despre-aprobarea-sistemului-mixt-detalii-din-stenograma-sedintei-parlamentului-din-18-aprilie-2013/> (accesat 12.06.2017)
2. Vezi: BOP, rapoartele finale din octombrie 2016, p. 57 și aprilie 2017. Procentul indicat este suma răspunsurilor «foarte multă încredere» și «oarecare încredere».
3. Ibidem.
4. Lees-Marshment, J., et al. *Global Political Marketing*. New York: Routledge, 2009, 302 p.
5. Vezi: Președintele Igor Dodon propune sistemul mixt de vot pentru Republica Moldova. <http://www.presedinte.md/rom/presa/presedintele-igor-dodon-propune-sistemul-mixt-de-vot-pentru-republica-moldova> (accesat 22.05.2017)
6. Vezi: Joint Statement EPP-ALDE: Moldova – the uninominal system is a desperate attempt to keep the Democratic Party in power. <http://www.epp.eu/press-releases/joint-statement-epp-alde-moldova-the-uninominal-system-is-a-desperate-attempt-to-keep-the-democratic-party-in-power/>
7. Apelul Centrului de Politici și Reforme cu privire la neadmiterea modificării sistemului electoral din Republica Moldova. <https://www.facebook.com/notes/cpr-moldova-centrul-de-politici-%C8%99i-reforme/apel-cu-privire-la-neadmiterea-modific%C4%83rii-sistemului-electoral-din-republica-mo/645053995683407/>
8. Proces-verbal Nr. 9 al ședinței Comisiei naționale pentru constituirea circumscriptiilor uninominale permanente din 30.10.2017// http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/p-v_nr_9_nou.pdf (accesat 10.05.2018)

9. Sobert Shugart, M., Wattenberg M. Mixed-member electoral systems: the best of both worlds? New York: Oxford University Press, 2001. 676 p.
10. Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning thresholds which bar parties from access to Parliament – CDL-PI(2015)022. European commission for democracy through law (Venice Commission), Strasbourg, 22 December 2015.
11. Analiza recomandărilor din opinia comună din anul 2008 și a preluării lor în modificările efectuate în codul electoral în perioada 2008-2010, precum și în proiectul legii aflat pe agenda Parlamentului RM.// <http://www.e-democracy.md/files/studiu-legislatia-electorala-2010-anexa.pdf> (accesat 10.06.2018)
12. Bakken M., Sorescu A. Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova. USAID, PROMO-LEX, Chisinau, 2017, p. 81. https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf (accesat 24.04.2018)
13. Differential impact of electoral systems on female political representation. Directorate-General for Research, women's rights series. European Parliament: March 1997. http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/femm/w10/2_en.htm?textMode=on (accesat 18.05.2018)
14. Украина: внеочередные выборы народных депутатов 26 октября 2014 г. Итоговый отчет по наблюдению за выборами Миссии ОБСЕ/БДИПЧ. <https://www.osce.org/ru/odhr/elections/ukraine/133436?download=true> (accesat 16.06.2018)

Alexandru N. ROȘCA, *doctor habilitat în filosofie, academician*

Alexandru S. ROȘCA, *doctor în științe politice, cercetător științific coordonator*

2.4. PR POLITIC vs RETORICA POPULISTĂ: AFINITĂȚI TEORETICE ȘI PRAGMATICE

2.4. POLITICAL PR vs THE POPULIST RHETORIC: THEORETICAL AND PRAGMATICS AFFINITIES

Summary

In this study we have tried to elucidate the expansion of the phenomenon of populism in Europe, but also the presence of populist discourse in the politics of political parties in the Republic of Moldova. The term of populism is less commonly used in the Republic of Moldova a more pejorative way than an ideology. If in the EU there is a distinction regarding right-wing populism and left-wing populism, as pro-European populists and anti-EU populists, in Moldova, we distinguish between the populist rhetoric of power and the populist rhetoric of the anti-oligarchic opposition.

Studiul de față este o expresie a convingerii că populismul este un fenomen complex, controversat, cu formele diverse de manifestare în deplină ascensiune și necesită o abordare transdisciplinară – istorie, științe politice și științe ale comunicării. Expansiunea cercetării populismului pe șantierului științific se datorează crizei în care se află ideologiile politice, făcându-se tot mai des referire la conceptul de *post-ideologii*.

Întrebarea care ne-o punem și încercăm să răspundem în acest studiu este dacă populismul reprezintă semnele unei neîncrederi foarte profunde a cetățenilor în democrația practică în societățile occidentale sau reprezintă o valorificare pozitivă, de moment, a partidelor populiste și a liderilor carismatici, care se revendică de la acest curent. În acest context, ne propunem să facem o sinteză a definițiilor și abordărilor fenomenului în cauză, să estimăm prestațiile liderilor populiști care au ajuns – prin vot electoral – la guvernare, precum și să identificăm afinitățile populismului cu sursele PR-ului politic. Îndeosebi ne referim la strategiile integrate de tip marketing și PR politic.

În opinia noastră, cel puțin două din regulile fundamentale ale PR-ului politic pot fi aplicate la discursivitatea populistă: *adaptarea la prezent* și *crearea și menținerea unei identități proprii*. Astfel, conform *regulii ce prevede adaptarea la prezent*, actorul politic trebuie să știe a empatiza cu mentalul colectiv prezent. Percepția realității determină anumite norme și valori, precum și manifestări comportamentale situaționale. Prin tradiție, și la nivelul menta-

lului colectiv, se perpetuează anumite norme general valabile cărora prezentul le poate oferi anumite conotații, nuanțe și valențe noi. Prin urmare, discursul actorului politic trebuie adaptat permanent la modul de percepție a electoratului și la momentul dat.

Ascensiunea mișcărilor populiste în Europa, după criza economică și după cea a migrației, a generat dezbateri ample și apariția unor studii menite să explice fenomenul populismului, care poate fi întâlnit pe ambele laturi ale eșichierului politic – dreapta și stânga, fiind dificil, deocamdată, de încadrat conceptual.

Rădăcinile populismului vs neopopulismul

Populismul, remarca Michael Shafir [1] suferă de maladia diagnosticată în trecut de către

Giovanni Sartori drept „ultra-elasticitate” [2], în sensul că se referă la multiple fenomene apărute în contexte istorice diferite, în locuri diferite și de multe ori chiar contrare unul celuilalt din punctul de vedere al țintei urmărite.

Din perspectivă etimologică, conceptul este lipsit de orice sens în contextul sufragiului universal. Dacă este adevărat că atât fostul președinte ceh Václav Havel, cât și fostul premier slovac Vladimir Mečiar pot fi calificați drept „populiști” în sensul ca amândoi au urmărit câștigarea votului popular, fără îndoială că utilizarea conceptului duce într-o fundătură. Această „ultra-elasticitate” nu se oprește câtuși de puțin aici [3].

Astăzi, în majoritatea studiilor ce se preocupă de acest fenomen, originile populismului sunt considerate a fi narodnicismul rus și mișcarea fermierilor americani din statele vestice și sudice. Este evident faptul că în ambele cazuri a fost vorba de mișcări emancipatoare.

Narodnicismul rus (*Narodnicestvo*), mișcare de stânga, care avea ca scop rezolvarea problemelor țăranilor din Rusia de la mijlocul sec. al XIX-lea, a dus la apariția partidelor *Zemlia i volia* (Pământ și libertate) și *Ciornâi peredel* (Repartizarea neagră).[4] În pofida denumirii cu trimitere explicită la norod, la popor, narodnicismul, așa cum arăta Nicolai Berdiaev [5], este un stadiu al socialismului rus, plasat între socialismul utopic și cel științific sau marxist. Populismul în varianta sa narodnicistă se va întâlni și în alte țări cu populație preponderent rurală.

Din motive istorice, rămâne esențial să se facă o distincție clară între mișcărilor, în centrul atenției cărora s-a aflat țăranimea (cazul populismului Est și Central European) și mișcărilor contemporane, care, așa cum arată Cas Mudde, pretind că acționează „în numele țăranimii, al proletariatului și al poporului”. Cu alte cuvinte, spre deosebire de populismul clasic, *neopopulismul*

est-european nu mai este centrat pe o singură clasă socială, ci, mai degrabă, împrumutând clasică conceptualizare a lui Otto Kirchheimer referitoare la partidele politice moderne, este un populism de natură „catchall”-istă.[6]

Argumentarea populismului

Termenul *populism* a devenit unul intens prezent în limbajul politic precum și în cel mediatic. De la o simplă suspectare de demagogie electorală, actualmente acesta ajunge să se identifice cu o nouă ideologie politică. În linii mari, populismul se referă la curente politice care au o retorică critică la adresa elitelor conducătoare și pledează pentru întoarcere la popor, de unde și numele de *populism*. Populiștii propun retragerea aparatului statului din mâinile acestor *elite egoiste, criminale*, pentru a-l „pune în serviciul poporului”.

Anul 2016 este considerat unul de ascensiune a populismului. O dovadă relevantă în acest sens este decizia Marii Britanii de a părăsi Uniunea Europeană – *Brexit-ul*. Neîncrederea în forma actuală de manifestare a democrației s-a manifestat nu doar în Europa, ci și în SUA: cu un discurs antisistem Donald Trump și-a asigurat victoria la alegerile prezidențiale.

În Europa, populismul se identifică, deseori, cu politicile iresponsabile, demagogia fiind sinonimă cu populismul. În acest sens, Ralf Dahrendorf afirmă că populismul este ceva simplu, pe când democrația este complexă. Populiștii, de regulă, contestă puterea elitelor, vorbesc în numele oamenilor simpli, se opun politicilor închise pentru popor, revendicând suveranitatea poporului [7].

Brexit și noua administrație în SUA au încurajat mișcările populiste din Europa Centrală și de Est, dar și din Balcani. „O masă critică a liderilor din regiune resping deschis ideea de democrație liberală. Populismul se îmbină tot mai mult cu naționalismul regional brut într-un mod care amenință pacea în Europa” - constată cercetătorii Freedom House [8].

Unii economiști atribuie actualul val de populism “hiper-globalizării” din anii 90, manifestată prin liberalizarea fluxurilor financiare, înființarea Organizației Mondiale a Comerțului (WTO) și admiterea Chinei în organizație. Astfel, importurile chineze au dus la eliminarea unui milion de locuri de muncă în industria din SUA în perioada 1991 - 2011. Dacă se adăugă furnizorii și domeniile conexe, pierderile ajung la 2,4 milioane [9].

Așadar, dacă unii văd populismul ca pe o critică a democrației, alții, dimpotrivă, ca pe o formă nouă de conservatorism. În acest sens, politologul Marcel Gauchet consideră populismul ca fiind o nouă formă de conservatorism, care dorește să revalorizeze primatul politicului și caută să reafirme necesitatea cadrului național ca arenă de exprimare a intereselor politice. Gauchet,

de asemenea, consideră că Brexit și alegerile din SUA exprimă voința de a aprofunda democrația, nu de a o nega. Totodată, Marcel Gauchet explică atractivitatea discursului populist prin faptul că în ultimul deceniu, datorită expansiunii rețelelor sociale, individul se afirmă tot mai mult în spațiul public, în detrimentul partidelor. Orice mesaj al unui om politic pe aceste rețele asigură obținerea de voturi. Populiștii exploatează foarte bine această formă a reprezentării, vânzând iluzia posibilității unei democrații directe cu ajutorul Internetului. În Italia, de exemplu, Beppe Grillo, liderul partidului extremist Mișcarea 5 Stele (M5S), principala formațiune politică din Italia după alegerile legislative din martie 2018, a anunțat că alegerile din cadrul partidului și desemnarea candidaților la alegerile parlamentare se va face exclusiv electronic, prin implicarea tuturor membrilor de partid. [10]

Cas Mudde și Cristóbal Rovira Kaltwasser, autorii lucrării *Populismul. O scurtă introducere (Populism: A Very Short Introduction)* consideră populismul o *ideologie secundară* în raport cu mișcările politice „de anvergură” precum comunismul sau nazismul, prezentând populismul ca pe o ideologie care împarte societatea în două tabere antagoniste - „poporul pur” versus „elita coruptă”, care privilegiază voința generală a poporului mai presus de toate. De altfel, cei doi autori identifică și alte două ideologii considerate secundare - *elitismul și ultraliberalismul* [11].

În viziunea lui Jan-Werner Müller populismul a devenit o formă degenerată a democrației, însă promite să respecte idealurile democratice [12]. Astfel, în SUA, în urma crizei financiare, au apărut mișcări populiste cum ar fi Tea Party, care avea ca obiectiv criticarea politicii dominante. În SUA populismul se asociază cu progresismul, iar în Europa populismul reprezintă eticheta pusă de liberali. În ambele variante, și americană și europeană, populismul a fost generat de acumularea datoriei publice și de necesitatea aplicării politicilor de austeritate de către guverne.

Liderii populiști sunt charismatici și mențin legătura directă cu poporul. Populistul este direct mijlocitor între puterea politică și cetățeni, dorind să reprezinte direct poporul. Partidele populiste au o structură monolitică, iar membrii sunt direct subordonați liderului charismatic. Cu toate că partidul este parte a societății, totuși populiștii au pretenția să reprezinte poporul în totalitate. Astfel, profesorul Müller, care îl consideră pe Donald Trump un populist de dreapta, încearcă să explice, constată cercetătorul român F. Grecu, ce semnificație are mesajul de campanie a lui Donald Trump „Make America Great Again”, și anume că poporul a fost trădat de elite și că oricine i se opune lui Trump este de fapt împotriva Americii (p. 66). Prin urmare, Trump și-a

asumat discursul populist, descriindu-se ca un om de bune moravuri și incoruptibil, spre deosebire de contracandidata democrată [13].

La rândul său, Fareed Zakaria [14] este de părerea că doar combinația dintre stagnarea economică, scăderea demografică și migrația puternică duce la populism. Exemplele din Europa și din SUA par a confirma această ipoteză. Totodată, Zakaria pornește de la premisa că populismul a existat în ambele versiuni, de stânga și de dreapta, de multă vreme. Populismul de stânga nu este deloc surprinzător, din moment ce partidele de extremă stânga au criticat de multă vreme partidele sau politicienii de stânga (precum Obama sau Blair), reproșându-le că au cedat prea mult în favoarea pieței libere.

Criza financiară a accentuat criza partidelor de stânga, expuse din ce în ce mai mult criticii venite din partea extremei stângi, ceea ce a favorizat preluarea electoratului PASOK de către Syriza în Grecia, de exemplu.

În viziunea lui Zakaria, populismul de dreapta este mai greu de explicat. Populismul se explică, prioritar, prin stagnarea economică, iar aceasta se explică la rândul ei prin scăderea demografică ce duce la mai puține persoane intrate pe piața muncii și la mai multe persoane inactive din cauza pensionării. Deși există și țări care au probleme demografice, dar nu sunt un teren fertil pentru populism, precum Japonia, explicația fiind că lipsește fenomenul migrației.

Politologul olandez Cas Mudde, pe care l-am citat mai sus, apreciază că populismul este *o ideologie forte*, care separă societatea în două grupuri antagonice: *poporul și elita coruptă*.

Prin prisma abordării propuse de Mudde și Kaltwasser, în Statele Unite ale Americii, rolul „elitelor“ îl ocupă clasa politică de la Washington, finanțistii de pe Wall Street și mass-media liberală, spre nemulțumirea clasei mijlocii, care se vede pe sine drept purtătoare a adevăratelor valori americane. Nu întâmplător, Donald Trump chiar în debutul discursului ceremonial de inaugurare declara:

„[...]Astăzi nu doar transferăm puterea de la o Administrație la alta sau de la un partid la altul – ci transferăm puterea din Washington ca să o dăm înapoi vouă, Poporul American. Pentru prea mult timp un grup mic din Capitala țării noastre a cules roadele guvernării, în timp ce cetățenii au suportat costurile. Washington a prosperat – dar bogăția nu a fost împărtășită cu cetățenii. Politicienii au prosperat, dar locurile de muncă au dispărut și fabricile s-au închis. Guvernării s-au protejat pe ei înșiși, dar nu și pe cetățenii țării noastre. [...] Ceea ce contează cu adevărat nu este ce partid controlează guvernarea, ci dacă guvernarea este controlată de popor. 20 ianuarie 2017 va fi ținută minte ca ziua în care Poporul a devenit din nou stăpânul acestei națiuni [15].

Cercetătorul român Radu Carp susține că populismul este dăunător democrației și consideră că partidele clasice trebuie să-și revadă soluțiile

pentru problemele actuale - migrație, crize economice, globalizare: „Există totuși o soluție pentru a opri ascensiunea populismului, dăunător democrației în general și acestea ar fi: repolitizarea agendei publice prin afirmarea unor răspunsuri de dreapta sau de stânga la adresa migrației, modelului economic de urmat și integrării europene” [16].

Contrar opiniei lui Cas Mudde, cercetătorul român Sorin Bocancea consideră că populismul nu este o ideologie, ci doar o *tehnică de propagandă*: ”În pofida derutantului fapt că este un „ism”, populismul nu este o ideologie, ci o tehnică de propagandă. ”Populismul se manifestă în cadrul fiecărei ideologii, însă înregistrează momente de autonomizare în anumite condiții politico-ideologice, atunci când se produce distanțarea temporară de o ideologie pentru a funcționa doar ca tehnică de propagandă. Faptul de a reuși să aduni la un moment dat un „popor” în jurul unei teme nu este suficient pentru a considera un astfel de demers drept o ideologie” [17]. În opinia autorului, populismul este o componentă necesară oricărei ideologii, însă iese în evidență până la niveluri îngrijorătoare în perioada crizelor ideologiilor, atunci când mesajele clasice se tocesc și rămâne doar componenta polemică. Populismul reduce fenomenul politico-ideologic (ce presupune formarea în timp a unui electorat cu anumite convingeri) dintr-o societate la simpla tehnică de cucerire a puterii prin oferirea unui răspuns la o nevoie imediată, pe care fie o identifică prin căi științifice, fie o intuiește, fie o creează prin campanii mediatice [18].

Populismul nu este interesat nici de convingeri, nici de formarea unei mase pe termen lung, ci de mobilizarea unei mase pentru o temă, pentru câștigarea alegerilor: „Dacă un sondaj de opinie va arăta că o masă semnificativă va dori tăierea cozilor câinilor albi, acest lucru va deveni program electoral ce îl va putea propulsa pe lider la guvernare” [19].

Alexandru Pelin, într-un articol publicat recent, consideră că o abordarea riguroasă a populismului ne impune să disociem populismul ca mișcare de populismul ca strategie (sau stratagemă) politică. Drept repere, în acest sens, ar putea servi punctele de vedere asupra fenomenului populismului expuse într-o serie de lucrări clasice ale științei politice semnate de G. Sartori, R. Dahl, R. Dahrendorf, D. Fisichella ș.a. [20]

Definiții ale populismului

În studiul introductiv la volumul colectiv despre populismele din Europa și din cele două Americi, coordonat de Cas Mudde și Cristóbal Rovira Kaltwasser, în intenția de a defini populismul, au fost extrase trei concepte fundamentale sau trei sensuri ale populismului recomandate, respectiv, de către Seymour Martin Lipset, Peter Mair și Ernesto Laclau:

- ✓ mișcare
- ✓ stil politic
- ✓ discurs

Primul sens – *mișcarea*- a fost impus de Seymour Martin Lipset, care îl definea ca mișcare multi-clasă, organizată în jurul unui *lider charismatic* [21]. Mudde & Kaltwasser își exprimă anumite rezerve față de această definiție, arătând că mișcarea multi-clasă este specifică politicii de masă și că elementul comun adeptilor populismului este convingerea că *elitele au corupt suveranitatea*.

Al doilea sens – *stilul politic* - prezintă populismul ca legătură între liderul politic și electorat „în jurul unui apel indeterminat și oportunist la popor”. Peter Mair [22] îl definea ca pe „un mijloc de a lega un electorat nediferențiat și depolitizat de un sistem de guvernare neutru și non-partizan”. În acest sens, se poate observa cum liderii politici guvernează prin sondaje, nemaiținând cont de ideologiile partidelor, ci propunând doar *prezumptive reforme relevante pentru popor*. Mudde & Kaltwasser critică și această concepție, arătând că este prea largă, curpinzându-i pe toți actorii politici.

Al treilea sens, propus de Ernesto Laclau, - *discursul* - prezintă populismul în manieră marxistă, ca pe o confruntare cu sistemul hegemonic, ca pe o luptă între blocul puterii și „popor”. Această concepție ajunge până la a suprapune populismul politicii însăși [23].

La aceste trei sensuri, autorii Mudde & Kaltwasser adaugă un **al patrulea sens**, propunând următoarea definiție a populismului: „*Populismul reprezintă o ideologie rarefiată, care consideră că societatea poate fi separată în două grupuri omogene și antagonice: „poporul vitruos” și “elita coruptă” și care argumentează că politica ar trebui să fie expresia voinței generale a poporului. [...] Mai precis, populismul ca o ideologie rarefiată, are trei concepte fundamentale (poporul, elita și voința generală) și două noțiuni cărora se opune direct (elitismul și pluralismul)”* [24]. Sintagma „ideologie rarefiată” le permite celor doi să explice faptul că populismul este atașat „altor ideologii, fie ele dense (liberalism, socialism) sau rarefiate (ecologism sau naționalism)” [25, 26].

Cercetătorul român Daniel Șandru, de asemenea, definește populismul ca pe o „*ideologie trans-doctrinară și procesuală*”, diferența față de celelalte ideologii constând „atât în combinarea unor elemente doctrinare care nu-i aparțin în chip original, cât și în faptul că se autoconstruiește ideologic chiar în timpul procesului de instituire ontologică a unei realități sociale pe care o opune stării actuale a unei societăți date” [27].

Populismul presupune inițial ruperea declarativă de ideologia mamă. După cum observă Margaret Canovan [28], „un politician poate fi numit populist

dacă evită angajamentele ideologice și pretinde că vorbește nu în numele vreunei facțiuni sau clase, ci în numele întregului popor sau dacă aparține unui partid cu principii sumare și politici eclecticice, “bun pentru toată lumea”.

Mudde & Kaltwasser constată că „în societățile relativ bogate și egalitare (precum cele din Austria, Belgia, Canada, Republica Cehă și Slovacia descrise în acest volum) actorii populiști tind să definească “poporul” în termeni etnici, păstrând noțiunea de participare politică pentru populația nativă. Prin contrast, în societățile relativ sărace (precum cele din Mexic, Peru și Venezuela) forțele populiste definesc, de regulă, “poporul” ca defavorizat din punct de vedere socio-economic și, prin urmare, caută să promoveze incluziunea unor grupuri mari care sunt, subiectiv și obiectiv, excluse din societate” [29].

Margaret Canovan a propus o tipologie a populismului în baza a șapte criterii. În primul rând, divizează populismul în: *populismele agrare* și *populismele politice*, care, la rândul lor, se divizează în alte tipuri [30].

Populism agrar:

1. radicalismul agricultorilor (de exemplu, Partidul Poporului în Statele Unite),
2. mișcările țărănești („revolta verde” est-europeană)
3. socialismul agrar intelectual (narodnicii ruși)

Populism politic:

1. *dictatura populistă* (de exemplu, Juan Domingo Perón, de 2 ori președinte al Argentinei, în perioada 1946-1955 și în perioada 1973-1974.)
2. *democrația populistă* (care insistă asupra referendumului și asupra „participării”)
3. *populismul reacționar* (exemplu, omul politic american George Wallace [31] și adepții săi)
4. *populismul politicianist* (apelul unificator, adresat poporului, fără a ține cont de deosebirile în orientări și în ideologii).

Acest nou tip de populism, ale cărui variante Margaret Canovan le-a integrat în conceptul de “*populism politic*”, se manifestă după al Doilea Război Mondial. Pentru a le concretiza, remarcăm că dictatura populistă, denumită în literatura de specialitate și *bonapartism*, *cezarism* sau *peronism*, reprezintă un regim politic cu un înalt grad de personalizare, prin care un lider își legitimează puterea prin invocarea “poporului” și subaprecierea clasei politice și a sistemului politic tradițional. Populiștii din această categorie înclină spre o puternică valorificare a potențialului demagogiei [32].

Am putea conchide că populismul este un simptom al unei maladii sociale existente la un moment dat în democrație, consemnează un alt autor, dar poate fi, în anumite condiții, și un mecanism invers, de însănătoșire a societății atunci când voința populară se transformă într-o mișcare civică, conștientă

de necesitatea păstrării valorilor fundamentale ale unei societăți cu adevărat deschise [33].

Cas Muddle și Cristobal Kaltvasser propun trei atribute (teme) de bază ale *discursului populist*:

- ✓ tema *poporului*, identificat social sau etnic ca o entitate de sine stătătoare
- ✓ tema *elitelor* situate la vârful piramidei economice, politice sau culturale
- ✓ *voința generală*, ce se identifică cu „năzuințele poporului“, aflate în contradicție cu individualismul egoist din sfera societăților liberale [34].

Nicio ideologie nu ignoră „poporul” sau „voința generală”, întrucât toate își asumă misiunea de a aduce fericirea tuturor, chiar dacă pentru fiecare dintre acestea „poporul” are înțelesuri specifice. Nicio ideologie nu contrazice faptul că scopul politicii este fericirea tuturor și că „voința generală” este determinantă în viața politică și în conceperea politicilor publice. De „voința generală a poporului” este nevoie pentru a vota atât politici de stânga, cât și de dreapta. Și aici populismul se dovedește a fi însăși calea prin care ideologiile adună indivizii în masă.

Prin umare, după exemplul european, elitele sunt reprezentate de birocrăția europeană (funcționarii), poporul se identifică cu statul-națiune, iar voința generală este aceea de a recupera independența și controlul asupra propriei națiuni, amenințată de imigrație și degradare economică.

Populismul acuză elitele că nu-și mai îndeplinesc misiunea și le arată partidelor din *establishment* că electoratele lor pot fi coagulate într-un alt „popor”, care să le conteste. Iată de ce populismul este asociat cu partidele și *liderii anti-sistem*.

Conform celei mai simple definiții, partidul anti-sistem dorește să schimbe radical sau să distrugă în integralitate sistemul politic în interiorul căruia operează. Sistemul cu care se luptă anti-sistemul înseamnă un întreg edificiu de putere, caracterizat în mod esențial de modul în care ajung oamenii în funcții, felul în care operează acolo, nivelul de reprezentativitate al partidelor care trimit oameni în poziții de conducere, relevanța subiectelor abordate și rezolvate de acești oameni și de aceste partide raportat la agenda reală a populației, gradul real de informare al populației în legătură cu deciziile care se iau în numele său.

Într-un articol intitulat „*Nașterea noului*”, Traian Ungureanu afirma în vara lui 2007, după respingerea într-un referendum a deciziei parlamentului român de a-l suspenda pe Băsescu din funcție pentru încălcarea Constituției, că societatea românească pusese astfel bazele unei *mișcări* anti-sistemice: „Electoratul pro-Băsescu - antisistem - cuprinde simpatizanți ai tuturor partidelor și generații diverse, de la veteranii exasperați la tinerii invadatori ai scenei politice [...] e

legat de Traian Băsescu și e recunoscut de societatea care s-a aliat cu proiectul anti-sistem. Societatea poate răspunde unui proiect proaspăt, girat de Traian Băsescu: o mișcare politică largă, cu nume distinct și componentă credibilă” [35].

Cas Mudde consideră că mesajele partidelor anti-sistem trebuie să se revendice de la nativism, autoritarism și populism [36]. La rândul său, Hermet atrage atenția asupra utilizării tematicilor și tehnicilor populiste de actori politici nealiniați anti-sistemului în scopuri electorale, evident fiind că multe dintre temele abordate de aceștia au priză la public și din cauza „timidității” partidelor *mainstream* de a se raporta la ele [37].

Deci, populismul este considerat un gen de *antiestablishment* și ține, în acest sens, strict de marketingul electoral: nevoia de a prezenta o soluție ca fiind nouă în comparație cu cele propuse de *establishment*. Iar elementul de noutate este promisiunea că soluția vine direct de la popor.

Deseori, însă, nevoia de a se propune ca alternativă la *establishment* îl determină pe liderul populist să acuze în mod constant clasa politică cu scopul de a da satisfacție electoratului. Astfel, acesta uită că el însuși este politician, că face parte din clasa politică ce a produs gravele probleme pe care el le acuză și pentru care și el poate fi acuzat la fel de bine. Explicația acestui fapt fiind una simplă: acest comportament este dictat de marketingul politic.

Acum este explicit de ce retorica populistă capătă amploare în campaniile electorale. Fostul președinte român Traian Băsescu a folosit sintagma *sistemul ticăloșit* pentru a desemna adversarii politico-electorali grupați în jurul primului ministru Adrian Năstase. După preluarea puterii, această sintagmă s-a extins peste absolut toate zonele ostile, începând cu mediul de afaceri și terminând cu media. „Sistemul ticăloșit” devenea astfel un cadru în care erau adunați toți inamicii prezidențiali. Traian Băsescu a folosit această portretizare a dușmanului său pe toată durata celor două mandate, justificându-și multe dintre măsurile sale politico-administrative prin nevoia de deconstrucție și înfrângerii acestui sistem [38].

Expansiunea populismului în Europa

Pornim de la constatarea că populismul poate fi definit cel mai bine ca o ideologie gazdă (*host ideology*): populismul *de dreapta* constă în populism plus o formă de naționalism, iar cel *de stânga* - în populism plus o formă de socialism [39].

Așadar, *populismul de dreapta* reflectă și împărtășește euro-scepticismul, ostilitatea față de globalizare, respingerea imigrației, care merge, uneori, mână în mână cu rasismul și xenofobia, critici puternice la adresa feminismului.

Populismul de stânga se axează în preponderență pe politicile sociale, echitate socială, antiausteritate, lupta cu corupția.

Dar, există și unele similarități interesante între populismele de stânga și cele de dreapta: ambele tipuri fiind inclinate să apere un model politic care nu se opune democrației, ci mai degrabă democrației liberale. Suportul pentru populism este o reacție a unor segmente de populație, care opun rezistență față de schimbările de valori ce le amenință poziția.

În cadrul sistemului politic european, populiștii se bucură de un considerabil suport electoral și au acces în legislativele naționale în mai multe țări, cum ar fi Austria, Cehia, Germania, Franța, Grecia, Ungaria, Polonia. De constatat, de cele mai dese ori, liderii partidelor populiste sunt persoane charismatice, care se bucură de popularitate în mediul electoral [40].

Alina Mungiu-Pippidi vede, totuși, o deosebire chiar între populiștii radicali din Europa Centrală și de Est și populiștii occidentali [41]. Așa cum observă Mungiu-Pippidi, primii sunt poate mai violenți în limbaj și mai antisemiți decât populiștii occidentali, dar în niciuna dintre programele lor nu figurează politici cu adevărat antidemocratice, cum ar fi anularea drepturilor minorităților.

Valorile pe care aceștia le propagă în cuvântările lor nu sunt nici liberale, nici democratice, dar până în prezent nu pot fi acuzați de a fi recurs la acțiuni antidemocratice.

Populiștii de dreapta

Populismul de dreapta a dominat tematic discursul electoral din Austria în 2017.

Astfel, ÖVP (*Österreichische Volkspartei*) a obținut în scrutinul parlamentar 31,5 % din sufragii. Partidul a fost condus de cel mai tânăr lider politic european, de 31 de ani, Sebastian Kurz. Carismaticul ministru de Externe, după alegeri, devine cancelar al Austriei. În edițiile europene acesta mai este numit băiatul-minune și copil precoce al politicii austriece. În campanie, ÖVP a avut discursuri împotriva imigranților, după ce peste 130.000 de migranți au cerut azil în Austria în anii 2015 și 2016, și a promis să închidă grădinițele islamice și să taie ajutoarele sociale pentru străini. ÖVP este un partid populist, dar pro-european și a dat asigurări că viitorul Guvern de la Viena va avea o atitudine proeuropeană: Nu numai că sunt recunoscător de existența UE, dar este și o responsabilitate a tinerei generații de a modela viitorul UE într-un mod pozitiv”, menționa Kurz [42].

Populismul este seducător și în **Franța**. În alegerile prezidențiale din 2017, Marine Le Pen, șefa Frontului Național, partid de extremă dreaptă, s-a poziționat ca cea mai înverșunată opozantă a Uniunii Europene și monedei

unice. Marine Le Pen le-a promis francezilor să închidă granițele țării pentru imigranți și să scoată Franța în afara Uniunii Europene pentru a o salva de globalizare, care amenință întreaga civilizație [43].

Asemenea lui Donald Trump în Statele Unite, promitea, în campanie, să-i redea Franței măreția pierdută. Îi acuza pe imigranți că distrug bunăstarea și stabilitatea țării: „Uniunea Europeană va muri pentru că popoarele nu o mai vor. În al doilea rând, asistăm la începutul sfârșitului globalizării sălbatice. Și, în sfârșit, multiculturalismul a fost demascat ca având scopul de a distruge națiunea și de a înregimenta oamenii” [44].

Și în **Ungaria**, FIDESZ, partidul populist de dreapta, condus de premierul Viktor Orban, deține puterea și domină scena politică din Ungaria [45]. În contextul crizei migraționiste, un model de management populist a fost ridicarea unui gard de sârmă ghimpată la granița dintre Ungaria și Serbia, pentru a opri valul de refugiați. Asta după ce Orban i-a acuzat pe politicienii UE de nihilism pentru lipsa de reacție în fața valului de emigranți intrați în Europa, începând cu 2015. De asemenea, a pledat pentru înființarea unei armate a UE, care, în opinia sa, ar trebui să controleze Marea Mediterană. În 2017 Ungaria constă în al doilea gard la frontieră pentru a împiedica pătrunderea mulțimilor de imigranți ce sosesc dinspre Turcia. Orban consideră că Uniunea Europeană ar trebui să-și mențină scopul de a păstra imigranții în afara continentului și de a-i separa de adevărații refugiați din afara frontierelor europene.

Programul de guvernare al Guvernului Orban, de centru-dreapta, este prezentat ca Program al Cooperării Naționale: «Este o cauză națională și este în interesul național să existe ordine în Ungaria, o ordine care să asigure dreptate și protecție tuturor cetățenilor și care să contribuie la prosperitatea națiunii. [46].

Polonia, de asemenea, reprezintă un exemplu de succes al populismului de dreapta. Aici PiS – Prawo i Sprawiedliwość (Lege și Dreptate), condus de Jaroslav Kaczynski, a câștigat alegerile parlamentare din 2015 [47]. PiS este o formațiune de dreapta eurosceptică, care se pronunță împotriva imigranților, este preocupată de bunăstarea familiilor și care a militat în campanie pentru interzicerea avoturilor și a fertilizării in-vitro.

În **Germania**, în 2016, formațiunea populistă de dreapta AfD (Alternativa pentru Germania), care este deja reprezentată în numeroase parlamente regionale, a reușit pentru prima dată intrarea în forul legislativ federal (Bundestag), printr-o agendă strictă de limitare a imigrației, plasându-se pe locul trei în competiția electorală cu 12,6% din suragii, înregistrând astfel un scor cu 7,9 puncte procentuale mai mare decât în 2013, ceea ce i-a permis intrarea în Bundestag.

Deși împărtășesc unele caracteristici comune, unii cercetători fac deosebire, totuși, între neopopulism și dreapta radicală antisistemică în Europa Centrală

și de Est. Partide neopopuliste, cum ar fi cel polonez al *Legii și Dreptății* (PiS) sau Uniunea Civică Maghiară (*Magyar Polgári Szövetség*), mai cunoscută sub acronimul ei inițial ca FIDESZ (Alianța Tinerilor Democrați, *Fiatal Demokraták Szövetsége*) nu apelează direct la valorile ultranaționaliste (deși le pot îmbrățișa într-un limbaj codat) și nu se fac avocatul unei schimbări sistemice totale (deși adeseori propun schimbări constituționale menite să înlocuiască democrația substanțială cu una formală).

➤ **Populismul european de stânga**

În **Grecia**, Partidul populist Syriza, *de extremă stângă*, condus de Alexis Tsipras, fost comunist, în vârstă de 40 de ani, a câștigat competiția electorală din 2015, criticând dur politicile de austeritate ale Europei și *discursul de superioritate al Troikăi*. De remarcat că partidul populist Syriza, deși se opune politicilor de la Bruxelles și Berlin, nu este anti-european. Acesta este un partid distinct anti-austeritate. Iată de ce o adăugare relativ recentă la retorica populistă, alături de problema migranților, rezistența împotriva globalizării, este și problema *birocrăției decizionale de la Bruxelles*. (Anume acest sens al populismului este explorat de partidele de extremă dreapta și stânga din spațiul UE, dar și de partidele de stânga din Republica Moldova, în special, PSRM și PCRM).

În Spania, Partidul *populist de stânga*, *Podemos*, condus de Pablo Iglesias, un profesor de științe politice din Madrid, este al doilea cel mai mare din țară și al treilea cel mai mare după numărul de deputați din *Congresul Deputaților*, având 69 de parlamentari din 350. *Podemos* este fondat în martie 2014, în urma protestelor împotriva austerității și corupției generate de „mișcarea 15-M”. În mai 2016 *Podemos* a înființat o alianță electorală numită *Podemos Unidos* cu partidele Stânga Unită, *Equo* și alte câteva fracțiuni mici de stânga.

Partidul își propune să rezolve problemele generate de inegalitate, șomaj și criza datoriilor; a pledat pentru o renegociere a măsurilor de austeritate impuse Spaniei. *Podemos este reprezentat în Parlamentul European, membrii partidului aparținând grupului Stângii Europene Unite-Stângii Verde Nordice (GUE-NGL), alături de alte partide politice de stânga, precum SYRIZA.*

În pofida suspiciunilor de fraudare a fondurilor europene, în **Cehia**, Mișcarea populistă ANO („Da” în limba cehă) a controversatului miliardar ceh Andrej Babis, supranumit „Trump al Cehiei”, a câștigat detașat alegerile legislative din 20-21 octombrie 2017, obținând 29,7% din voturi, adică 78 de locuri în camera inferioară a Parlamentului ceh, care numără 200 de membri. Babis, al doilea printre cei mai bogați oameni din țară, cu o avere estimată la 3,4 miliarde euro, a intrat în politică în 2011. ANO a făcut campanie pe *lupta anticorupție*. Babis refuză cu obstinație adoptarea euro, o monedă pe care o consideră “în faliment” și respinge cotele obligatorii de redistribuire a

imigranților. În campanie, Babis a susținut că vrea desființarea sancțiunilor impuse Rusiei. În acest sens, apropiindu-se de poziția președintelui ceh filorus Milos Zeman, care s-a opus de la început sancțiunilor.

➤ **Omniprezența populismului în câmpul politic moldovenesc**

Raportat la sistemul politic moldovenesc, dar și cel din regiune, în opinia noastră, este important să facem distincție între trei manifestări ale populismului:

- Populismul *politicianist* (demagogia politică).
- Populismul *combativ* - ca expresie a distanțării clasei conducătoare arogante și corupte de popor.
- Populismul *poporanist* - ca expresie a voinței populare.

Din acest considerent, retorica populistă este una pregnantă în mesajele partidelor aflate în opoziție în confruntare cu elita conducătoare.

Specific populismului moldovenesc este și *nostalgia* (element de populism de stânga, axat pe aspecte sociale și egalitarism) – un sentiment de exploatare manipulatorie a sentimentelor trăite de electoratul de vârstă a treia, cei care au trăit în perioada URSS și a *partidului- călăuză*, Partidul Comunist. Vânzarea – în timpul campaniilor electorale din 2001, 2005, a salamului cu 3 lei (ruble) și pâinea cu 16 bănuți (16 copeici) era o aluzie nostalgică și un simbolism al perioadei sovietice, de care s-au folosit comuniștii reformați – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova.

Un partid politic populist este și *Partidul Șor*. Printre acțiunile care se înscriu în gama actelor populiste este și inaugurarea rețelei de magazine sociale. Proiectul popular “Magazine sociale”, inclusiv cele mobile, susținut de Partidul politic “Șor”, oferă posibilitatea de a cumpăra alimente și bunuri esențiale la preț redus pentru mamele cu mulți copii și mamele singure, pentru pensionari, reprezentanți ai păturilor vulnerabile. De asemenea, și distracțiile gratuite cu prilejul diferitelor sărbători – Crăciun, Paști, hramul orașului etc.

Pornind de la ideea de sancționare a elitelor corupte și de reformare morală a clasei politice, din abordarea lui Cas Mudde și Cristobal Rovira Kaltwasser, considerăm că și Partidul Platforma Demnitate și Adevăr include în retorica sa politică și discursuri populiste.

Partidul chiar s-a format în sânul mișcării civice Platforma “Demnitate și Adevăr”, constituită la 24 februarie 2015, pe fundalul scandalului financiar-bancar din țară, cunoscut ca “jaful secolului”. Platforma DA și-a propus realizarea următoarelor obiective principale: lupta împotriva corupției, eliminarea “hoților” de la guvernare și menținerea vectorului european al Republicii Moldova. În decembrie 2015, o parte din grupul de lideri ai platformei a pus bazele formării Partidului politic “Platforma Demnitate și Adevăr” (PPDA) prin redenumirea unei formațiuni deja existente — Partidul Forța Poporului [49].

Liderul PPDA, Andrei Năstase, participă în cursa prezidențială din toamna 2016. În turul doi al scrutinului acesta se retrage în favoarea candidatei PAS, Maia Sandu, însă insistă ca punctele prioritare din programul său electoral, care sunt constituite în baza revendicărilor populare, enunțate de cetățeni la protestele desfășurate pe parcursul timpului, să fie preluate de aceasta. Printre obiectivele tradițional populiste ale PPDA figurează:

- Soluționarea problemei furtului miliardelor prin: insistarea asupra anchetei internaționale privind jaful bancar și spălarea miliardelor de dolari; contribuirea la recuperarea banilor și sancționarea hoților; neadmiterea prin toate mijloacele legale ca oamenii să întoarcă miliardele furate.

- Transformarea revendicărilor social-economice ale oamenilor în inițiative legislative, prioritare fiind: majorarea pensiilor cel puțin până la minimul de consum; stimularea investițiilor străine și locale, care vor genera noi locuri de muncă, demonopolizarea deoffshorizarea presei.

- Înaintarea unor inițiative legislative privind reformarea justiției și combaterea corupției mari și mici, prioritare fiind: desemnarea unui procuror independent; scoaterea instituțiilor anticorupție de sub influență politică; confiscarea extinsă a bunurilor demnitarilor de stat, procurorilor și judecătorilor, precum și a rudelor acestora, care nu pot demonstra sursele de venit pentru achiziționarea acestor bunuri [50].

Retorică populistă în comportamentul electoral al liderei PAS, Maia Sandu

Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), fondat în mai 2016, este un partid de centru-dreapta, care împărtășește și promovează doctrina liberalismului social, pledează pentru valorile democratice, promovează integrarea plenară a Republicii Moldova în UE. Printre angajamentele asumate de Maia Sandu în campania prezidențială din 2016 se regăseau: lupta împotriva corupției, investigarea furtului miliardului, contestarea deciziilor abuzive ale Guvernului și Parlamentului etc.

În *Contractul cu cetățenii* Maia Sandu se angaja, în caz de victorie, să propună în funcții de răspundere doar oameni integri, care nu au comis sau tolerat acte de corupție [51]. În primul tur de scrutin Maia Sandu a acumulat 38.71% din voturi, iar în al doilea tur — 47.89%.

”Voi începe de la Președinție crearea unui nou sistem politic, care să nu mai permită acapararea puterii de către un oligarh sau un grup de oligarhi” [52]. Însăși ideea Contractului cu cetățenii, program ce subliniază „intrarea” în popor a candidatei, duce spre esență populistă – scoaterea în prim-plan a voinței populare și a responsabilității în fața poporului.

Retorica populistă a PDM

Mesajul populist a fost pronunțat în contextul dezabaterilor pe marginea oportunității modificării sistemului electoral din Republica Moldova – trecerea de la sistemul proporțional, care a funcționat din 1994 până în 2018, la cel mixt, care prevede - alegerea a 51 de deputați pe circumscripții electorale și alegerea a altor 50 de deputați pe listele de partid. Inițiativa legislativă a fost susținută de Partidului Democrat, care a încercat să promoveze inițial sistemul uninominal, și PSRM, care a acceptat mixtul ca pe o varianta de compromis. Opoziția extraparlamentară pro-europeană – PAS și PPDA – critică și respinge această modificare, organizând multiple mitinguri de protest. Pe durata dezbaterilor publice, PDM a organizat o campanie de informare. Astfel, în campania de informare persuasivă a opiniei publice, principalul argument era că cetățeanul își va avea „deputatul său” în legislativ, iar dacă acesta nu-și va exercita cu demnitate mandatul, i se va reține mandatul de către cei care l-au delegat în forul legislativ. Partidul Democrat argumenta că reforma în cauză va da startul reformei clasei politice din Republica Moldova. Prin această inițiativă președintele PDM promite că va aduce politica mai aproape de oameni, iar politicieni mai implicați în rezolvarea problemelor cu care aceștia se confruntă.

În acest caz, populismul puterii este orientat spre manipularea electoratului, care trebuie convins de faptul că decizia de vot este una cu impact direct și personal și că acesta – alegătorul – participă activ la viața politică a societății. Sloganul de campanie fiind și el unul persuasiv: „*Alegi direct omul, nu o listă!*” „*Votul tău ! Deputatul tău !*”

Un gest de populism politic a fost și prima inițiativă a proaspăt-alesului președinte al PDM – adoptarea unui cod de etică și integritate pentru membrii partidului pe care îl conduce, argumentând că își dorește astfel să aducă mai multă competență în politică.

Un alt model de discursivitate populistă reprezintă inițiativa PDM privind moratoriul anunțat pentru optimizarea și închiderea școlilor din localitățile rurale. Optimizarea școlilor a fost unul din obiectivele reformei în educație în Republica Moldova, începută de ex-ministra Educației, Maia Sandu. În cadrul tradiționalului briefing de presă, susținut săptămânal, liderul PDM a declarat: „Am hotărât să oprim închiderea școlilor din Republica Moldova, ca urmare a sesizărilor primite de la cetățeni. Urmează să analizăm minuțios situația în domeniu și să identificăm soluții de alternativă, pentru a efectua reforma în educație în mod cât mai uman, fără sacrificii din partea copiilor, pedagogilor și a întregii comunități” [53].

Al doilea mesaj populist, rostit în același briefing, are ca subiect poliția rutieră : „Siguranța cetățeanului trebuie să fie prioritatea numărul unu a Poliției. Din păcate, unii dintre oamenii legii au uitat asta și hărțuiesc cetățenii în trafic sub pretextul unor controale de rutină. Aceste practici vor înceta în cel mai scurt timp” [54]

În Republica Moldova, în opinia noastră, o derivată a populismului poate fi considerată implicarea actorilor politici în acțiuni filantropice. Acțiunile de binefacere desfășurate de către fundația lui Vlad Plahotniuc „Edelweiss” fac subiect de știri la televiziunile din holdingul *General Media*, controlat de președintele PDM. Fundația gestionează câteva campanii în acest sens: *O nouă viață* [55]; *Respect pentru seniori*, *Terenuri de joacă pentru copii etc.* Avem, deci, modelul transpunerii acțiunilor PR peste cele de sorginte populistă, care asigură, deopotrivă, atât acoperirea mediatică a actorului politic, cât și gestionarea imaginii pozitive a acestuia.

O premieră în activitatea Executivului, în iunie 2018, liderul PDM vine cu propunerea privind deplasările membrilor Cabinetului de Miniștri în teritoriu. Astfel, întregul Guvern, în frunte cu Prim-ministrul, își va desfășura activitatea în teritoriu, de câteva ori pe lună. Asta pentru a avea o implicare mai activă în rezolvarea problemelor acute din fiecare raion și pentru a contribui la identificarea și rezolvarea operativă a acestor probleme. Miniștrii vor avea întâlniri cu autoritățile locale, cu agenții economici, cadrele didactice, medicii și cu alte categorii de cetățeni, inclusiv în sate. Totodată, va fi desfășurată o ședință a Guvernului strict pe problemele regiunilor unde au loc deplasări [56].

➤ **Populismul prezidențial**

Constituția Republicii Moldova oferă prerogative limitate șefului statului [57], în condițiile unui regim parlamentar (urmare a modificării Constituției din 5 iulie 2001). Cu toate acestea, în campania prezidențială din toamna 2016 candidatul socialiștilor Igor Dodon și-a asumat angajamente care îi depășeau atribuțiile statuate în Constituția țării [58]:

„- Unul dintre obiectivele numărul unu este anularea legislației care pune miliardul furat pe spatele cetățenilor. Președintele are dreptul la inițiativă legislativă. Dacă nu voi putea anula această lege printr-o altă lege, voi iniția un *referendum consultativ*.

- Președintele Igor Dodon nu va înainta nicio candidatură la funcția de prim-ministru din partea actualei majorități parlamentare.”

În cadrul conferinței de presă convocată cu prilejul lansării Raportului său de activitate după primele 100 de zile de la investire, președintele Igor Dodon s-a adresat cetățenilor cu solicitarea de a-l susține în desfășurarea unui referendum asupra unor probleme de interes național.

Întrebările incluse la Referendum :

1. *Susțineți abrogarea Legii miliardului?*
2. *Susțineți acordarea președintelui Republicii Moldova drepturi suplimentare de dizolvare a Parlamentului și alegeri parlamentare anticipate?*
3. *Susțineți reducerea numărului de deputați de la 101 la 71?*
4. *Susțineți sau nu studierea în instituțiile de învățământ „Istoria Moldovei”?*

Curtea Constituțională, prin decizia sa din 27 iulie, a anulat decretul semnat de șeful statului prin care plebiscitul urma să aibă loc pe 24 septembrie. În decizia Curții Constituționale se spune că șeful statului nu are competența să convoace un referendum consultativ pentru a anula așa-numita lege a miliardului sau unul care ar viza modificarea Constituției pentru sporirea propriilor împuterniciri și pentru micșorarea numărului de deputați. Iar chestiunile științifice sunt în competența mediului academic și nu a celui politic. În decizia Înaltei Curți, se mai spune că întrebările propuse de șeful statului țin de domenii diferite și nu pot fi obiectul unui singur plebiscit, dar și că acestea nu ar ține neapărat de interesul național [59].

Chiar dacă președintele Dodon nu dispune de suficiente voturi în legislativ pentru a vota o lege, fracțiunea PSRM fiind reprezentată de 24 deputați, instituția prezidențială continuă să lanseze inițiative populiste, majoritatea simplă în Parlamentul de la Chișinău constituind 51 de voturi din totalul de 101. Ignorând aceste circumstanțe, președintele Igor Dodon înaptează, de exemplu, o inițiativă legislativă în parlament, prin care se propune revenirea la vechiul cuantum de pensionare: 62 de ani pentru bărbați și 57 ani pentru femei. Președintele argumentează că acesta este un proiect social necesar cetățenilor, o doleanță a poporului exprimată la întâlnirile cu șeful statului [60].

Politicile populiste provoacă situații conflictuale dintre legislativ și executiv, pe de o parte, și instituția prezidențială, pe de altă parte. Una dintre disputele aprinse și amplu mediatizate dintre instituțiile politice ale statului a vizat refuzul președintelui Dodon de a semna decretul despre numirea lui Eugen Sturza, la propunerea Prim-ministrului, în funcția de ministru al Apărării, procedura fiind stipulată în art.98 (6) din Constituția Republicii Moldova [61].

Dupa ce președintele a respins pentru a doua oară candidatura înaintată de prim-ministru, la sesizarea Guvernului, Curtea Constituțională constată, că prin refuzul deliberat de a-și executa una sau mai multe obligații constituționale, președintele se înlătură el însuși de la exercitarea acestora [62]. În acest sens, Curtea a reținut că, potrivit art. 91 din Constituție, dacă Președintele Republicii Moldova se află în imposibilitatea temporară de a-și exercita atribuțiile, interimatul se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru.

Drept răspuns, Președintele a apelat din nou la discursivitatea populistă, acuzând Înalta Curte de uzurparea puterii în stat :

”Nu voi ceda! Port răspundere doar în fața poporului Republicii Moldova, respectiv nici un fel de instanță nu mă poate obliga să semnez ceea ce ce nu sînt de acord, exercitînd această funcție în numele poporului [63]. Eu nu mă supun lui Candu, Filip, Panțaru, dar cetățenilor! Poporul Republicii Moldova este suveran și doar poporul poate decide” [64].

Puțin timp după victoria din campania electorală, șeful statului anunță lansarea proiectului național de construcție a 300 de complexuri sportive în localitățile rurale ale Moldovei, care se va desfășura sub egida Președintelui Republicii Moldova, în cadrul Campaniei Naționale ”*Iubesc Moldova*”. Cele 300 de complexuri sportive vor fi construite în decurs de trei ani, pe perioada mandatului prezidențial al lui Igor Dodon, iar banii destinați acestui proiect urmează a fi identificați din surse externe, și nu din bugetul de stat.

Factorul politic vs cel mediatic: premise pentru populism

Un alt aspect definitoriu al populismului politic, în opinia noastră, ține de relațiile dintre factorul politic și cel mediatic. Constatăm, astfel, impactul agendei publice (*public agenda*) asupra agendei politice (*political agenda*), care alimentează mesajele populiste ale actorilor politici, promovate mai apoi în mass -media ca obiective prioritare ale guvernării (*priming agenda-setting*).

În felul acesta putem deduce și aspectul interdisciplinar al populismului – științe politice și științe ale comunicării. Comunicarea politică alimentând, într-un fel, strategia populist [65].

Cu atât mai mult că discursurile populiste, discursuri agresive, deseori, au capacitatea de a produce știri și a ajunge mai ușor la atenția votantului, de a penetra și a domina spațiul media.

CONCLUZII

Populismul politic contemporan poate fi considerat o doctrină revigorată a secolului XXI. Populismul nu poate fi negat și nici tratat integral ca fiind periculos democrației. Mai mult, suntem de acord cu cercetătorii care consideră populismul și o tehnică de propagandă definitorie oricărei ideologii, de mobilizare a „poporului” și care, în anumite condiții politico-ideologice (criză politică, criză economică, deficit de ideologie), are tendința de a se autonomiza în raport cu sistemul politic, cazuri în care extrage teme din toate ideologiile pentru a coagula nemulțumirile unui electorat volatil în vederea unui succes electoral. Neîncrederea în mecanismul democratic al unei părți a populației este fenomenul grav pe care îl întreține discursul populist.

Populiștii de multe ori dezvoltă un discurs social, dedicat zonelor defavorizate, sărace ale populației, acest discurs conține în mod esențial propuneri economice și legislative de ameliorare a situației. Iată de ce retorica populistă este prezentă atât la partidele din opoziție, cât și în acțiunile partidelor de la guvernare și se integrează – în acest context – în mecanismele marketingului electoral și ale PR –ului politic. Aceasta inclusiv din motivul că populiștii se axează pe doleanțele poporului, chiar dacă, în ultimă instanță, urmăresc propriul interes – cel de a prelua puterea politică, luptă pe care o poartă orice partid politic. Din momentul în care retorica populistă nu are acoperire legislativă, aceasta se deplasează spre demagogie politică. Iată de ce se cuvine de făcut distincție între retorica populisă și demagogia politică. Altminteri, am risca să învinuim de demagogie politică și partidele care, de fapt, nu o fac.

În Republica Moldova, ideea de populism se inspiră din trei surse:

- se apropie de retorica populismului politic european de stânga, adică se inspiră din politicile sociale, echitatea socială și elite corupte;
- neîncrederea față de instituțiile puterii, justiție, nerespectarea principiilor democratice de transparență decizională și divizare a puterilor în stat și, respectiv, putem invoca o retorică antisistem. Lozincile despre *statul captiv*, utilizate de partidele din opoziția proeuropeană, se încadrează în acest model;
- promisiunile puterii, preluate din doleanțele cetățenilor (*tangențele cu marketingul electoral și PR politic*).

Prin urmare, retorica populistă este omniprezentă și în mesajele puterii, și în cele ale opoziției.

Totodată, în condițiile unei democrații firave, cu o cultură politică greu atestabilă, în care electoratul se orientează mai greu în valorile doctrinelor clasice - conservatoare, liberale, social-democrate – discursurile populiste capătă similitudini cu PR-ul politic, care face mesajul actorului politic accesibil, pe înțelesul tuturor, dar și conformate așteptărilor publicului- țintă.

Totuși, din necunoașterea profundă și exhaustivă a fenomenului, termenul populism este mai des utilizat în Republica Moldova cu sens peiorativ și aceasta induce în eroare votanții.

Populismul scoate adesea în piața publică electoratul ignorat de către cei aflați la putere, care au impresia că mecanismul democratic funcționează fără a mai depune un efort politic.

Soluția ar fi promovarea transparenței decizionale în instituțiile de stat, renunțarea la demagogie politică și la promisiuni electorale lipsite de acoperire, sancționarea – prin vot electoral – a promovării persoanelor lipsite de integritate în instituțiile puterii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Gheghina Sergiu, Mișcoiu Sergiu, Soare Sorina. Populismul contemporan. Iași: Editura Institutul European, 2012.
2. Sartori Giovanni. "Concept Misformation in Comparative Politics. The American Political Science Review 64.4(1970):1033---1053.
3. Mudde Cas. "In the Name of the Peasantry, the Proletariat and the People: populism in Eastern Europe." East European Politics and Societies 15.1(2000):33---53.
4. Ibid.
5. Berdiaev Nicolai. Originile și sensul comunismului rus. Cluj Napoca: Editura Dacia, 1994, p. 55.
6. Gheghina Sergiu, Mișcoiu Sergiu, Soare Sorina. Op.cit. p.5
7. Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser Populism: A Very Short Introduction Oxford University Pres, 2017, p.111
8. Dan Violeta, Democrația iliberală și populismul din Europa Centrală și de Est, încurajate de alegerea lui Donald Trump și de Brexit, Calea Europeană, 04.04.2017
9. <http://www.digi24.ro/opinii/ce-determina-ascensiunea-populismului-in-europa-si-sua-604547>, accesat 11.2016
10. De asemenea, Virginia Raggi, candidata Mișcării 5 Stele, va intra în istorie ca fiind prima femeie ce deține funcția de primar al orașului Roma ea câștigând capitala Italiei, în iunie 2016, cu un procent de 67% în fața unui contracandidat de centru-stânga.
11. Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser Populism: A Very Short Introduction Oxford University Pres, 2017, p.103
12. Müller Jan-Werner. Ce este populismul? Iași: Editura Polirom, 2017.
13. Grecu Florin. Avansul global al populismului (recenzie la volumul lui Jan-Werner Müller, Ce este populismul?). În: sfera politicii, Nr. 193-194, 2018.
14. Fareed Zakaria pe http://cf.linnbenton.edu/artcom/social_science/clarkd/upload/Populism%20on%20the%20March.pdf
15. Discursul INAUGURAL al lui Donald Trump, pe: <https://www.activenews.ro/externe/PREMIERA-nationala-Discursul-INAUGURAL-al-lui-Donald-Trump-in-calitate-de-presedinte-al-SUA-INTEGRAL-in-romaneste-Vom-fi-aparati-de-minunatii-barbati-si-femei-din-armata-noastra-si-cel-mai-important-vom-fi-aparati-de-Dumnezeu-141613>
16. Radu Carp – populismul în creștere – vor supraviețui democrațiile? http://adevarul.ro/news/politica/populismul-crestere-vor-supravietui-democratiile-1_585649955ab6550cb889aa15/index.html, 18 decembrie 2016
17. Bocancea Sorin. Populismul – o tehnică de propagandă, revista Polis, nr.3, 2017
18. Mudde & Kaltwasser. Op.cit.
19. Ibidem.
20. Pelin A. Populismul ca strategie politică: repere ideologice, pe [tps://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/22.Populismul%20ca%20strategie%20politica_Repere%20ideologice.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/22.Populismul%20ca%20strategie%20politica_Repere%20ideologice.pdf)
21. Seymour Martin Lipset. Political Man. The Social Bases of Politics, Garden City: Doubleday, 1960;
22. MAIR Peter Mair. „Populist Democracy vs Party Democracy”. În Y. Mény, Y. Surel (eds.), Democracies and the Challenge, Basingstoke: Palgrave, 2002.
23. Ernesto Laclau. On Populist Reason . Verso: London 2005.
24. Mudde & Kaltwasser. Op.cit.

25. Ibidem.
26. Ibidem.
27. Șandru Daniel. Componente ideologice ale populismului. În: Gherghina & Mișcoiu & Soare (coord.). Populismul contemporan, ed. cit., p. 73.
28. Canovan Margaret. Populism. New York and London: Harcourt Brace Jovanovich, 1981.
29. Mudde & Kaltwasser. Op.cit.
30. Canovan Margaret. Op.cit.
31. <https://www.c-span.org/video/?54899-1/george-wallace-american-populist>
32. Alexandru Dorna. Charisme, populisme et discours: un triptyque incontournable en politique. În: Societate și politică. Revista Centrului de Studii Sociale. Arad, 2007, N 2, p. 35
33. Butuc Stefan. Populismul în lumea contemporană. Cazul României. Analize, Cultura, Politica & Doctrine, Sinteze, pe <http://www.contributors.ro/cultura/populismul-in-lumea-contemporana-cazul-romaniei/>, accesat 16 septembrie 2017.
34. Cas Mudde, Cristobal Rovira Kaltwasser. Populism: A Very Short Introduction Oxford University Press, 2017
35. Ungureanu Traian. „Nașterea noului”, Cotidianul, 3 iunie 2007, www.cotidianul.ro/nasterea_noului---27139.html, accesat 19 septembrie 2008.
36. Cas Mudde, Cristobal Rovira Kaltwasser. Op.cit.
37. Teodorescu Bogdan, Sultănescu Dan. Sistem si anti-sistem în discursul politic românesc actual. În: Polis, Volum VI, Nr. 1 (19), 2018, pp.67-82.
38. Gherghina Sergiu, Mișcoiu Sergiu, Soare Sorina (editori). Populismul contemporan. Un concept controversat și formele sale diverse. Iași: Editura Institutul European, 2012.
<http://revistapolis.ro/sistem-si-anti-sistem-in-discursul-politic-romanesc-actual/>
39. <https://ecpr.eu/filestore/paperproposal/ea883c82-b67a-465f-b765-911bf3f4aee8.pdf>
40. Rioux Jean-Pierre. Les Populismes. Editeur: Librairie Académique Perrin, 2007.
41. Mungiu-Pippidi Alina. “EU Accession Is No End of History” Journal of Democracy, 18.4 (2007).
42. <http://www.mediafax.ro/externe/sebastian-kurz-discutiile-pe-tema-aderarii-turciei-la-uniunea-europeana-ar-trebuie-incheiate-16775521>, 20 octombrie 2017
43. Peru-Balan Aurelia. Emmanuel Macron: primenirea clasei politice franceze vs produs PR. În: Polis, Volum V, 2017, Nr. 3 (17).
44. Peru - Balan Aurelia. Retorica populistă a puterii de la Chișinău. În: POLIS, Volum V, 2017, Nr. 4(18).
45. Viktor Orbán a fondat partidul FIDESZ în 30 martie 1988 (fides în latină înseamnă loialitate) FIDESZ = Alianța Uniunii Tineretului Democratic- Civic. În 1990 a devenit membru al parlamentului ungar din partea partidului FIDESZ, partid de dreapta
46. <http://www.cotidianul.ro/template/article.php?id=115825&skip=1>
47. Jaroslav Kaczynski este fratele geamăn al fostului președinte polonez Lech Kaczynski, care a murit în accidentul aviatic de la Smolensk, 2010.
48. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-22066947-alegeri-cehia-victorie-miscarii-populiste-conduse-miliardarul-andrej-babis-supranumit-trump-ceh-partidul-extrema-dreapta-locul-doi.htm?nomobile=>, accesat 22 octombrie 2017.
49. <http://www.e-democracy.md/parties/pfp/#p2>

50. <https://www.ziarulnational.md/care-s-punctele-prioritare-din-programul-lui-andrei-nastase-care-trebuie-sa-le-implementeze-maia-sandu/>
51. Maia Sandu. Contract social cu cetățenii, <http://www.e-democracy.md/files/elections/presidential2016/electoral-program-maia-sandu-2016-ro.pdf>
52. Peru – Balan Aurelia, Campania electorală prezidențială din Republica Moldova, 2016 – victoria stângii politice. În: Polis, Volum V, 2017, Nr. 1 (15).
53. <https://www.facebook.com/plahotniuc/>, 17 octombrie 2017
54. <https://www.facebook.com/plahotniuc>, 17 octombrie 2017
55. Campania O nouă viață a fost demarată în 2016. În cadrul acesteia, tinerele mame de la Institutul Mamei și Copilului din Chișinău primesc, după naștere, în dar produse necesare pentru nou-născuți. Peste 9 mii de mame au beneficiat de aceste daruri.
56. <http://pdm.md/ro/comunicat-de-presa/guvernul-se-va-implica-mai-activ-in-solutionarea-problemelor-acute-din-fiecare-raion/>, accesat 23.06.18
57. <http://www.president.md/rom/statutul-si-atributiile>, 14 octombrie 2017
58. <http://agora.md/stiri/24692/videografic--promisiunile-electorale-ale-presedintelui-ales-igor-dodon->
59. <https://www.europalibera.org/a/curtea-constitutional-a-referendum-dodon/28643387.html>
60. Conform Legii privind sistemul public de pensii, Art. 41, vârstele de pensionare începînd cu 1 iulie 2019 se stabilește vârsta standard de pensionare de 63 de ani pentru bărbați și, începînd cu 1 iulie 2028, vârsta standard de pensionare de 63 de ani pentru femei. Atingerea acestor vârste se realizează prin creșterea anuală a vîrstelor standard de pensionare, conform eșalonării prevăzute în Legea privind sistemul public de pensii; pe <http://lex.justice.md/md/313291/>
61. (6) În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele Republicii Moldova revocă și numește, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului.
[Art.98 al.(6) introdus prin LP1115-XIV din 05.07.00, MO88-90/28.07.00 art.661]
62. Curtea a considerat că inacțiunea sa deliberată constituie, în sensul art. 91 din Constituție, imposibilitate temporară, pentru considerente subiective (lipsa dorinței), de a-și exercita atribuția în cauză, ceea ce justifică instituirea interimatului funcției pentru asigurarea exercitării acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui.
63. „...Acestei majorități parlamentare cu tot instrumentarul administrativ, financiar și logistic de care dispune i-a fost frică să inițieze unica procedură corectă din punct de vedere constituțional, dacă tot nu a fost de acord cu poziția președintelui și anume cea de impeachment. Se tem de popor, ei știu care va fi opțiunea cetățenilor.” (fragment din Adresarea lui I. Dodon).
64. <http://dodon.md/astazi-guvernarea-si-majoritatea-parlamentara-a-mai-facut-un-pas-spre-uzurparea-definitiva-a-puterii-in-stat/>, 17 octombrie 2017
65. Campania iubesc Moldova reprezintă un proiect PR, lansat de Igor Dodon la 7 aprilie 2011, în contextul alegerilor locale și activ până în prezent. Campania are scopul de-a trezi în rândul tinerilor sentimentul de patriotism.

**Aurelia PERU-BALAN, doctor habilitat în științe politice,
conferențiar universitar**

2.5. EXPERIENȚA COMUNICĂRII PENTRU DEZVOLTARE DURABILĂ. OPORTUNITĂȚI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

2.5. THE EXPERIENCE OF DEVELOPMENT COMMUNICATION. OPPORTUNITIES FOR REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The concept of development communication is promoted since the 1950s by several agencies within the United Nation's system, the American Agency for International Development (USAID) and international bodies such as the World Bank, as a tool for transforming the traditional societies of developing countries. The concept derives from theories of development and social change and generally refers to the implementation of strategies and communication principles in the context of developing countries.

This study aims to give an overview of the concept of development communication and a retrospective outlook on the evolution of this concept, analyzing the reasons why this area has become crucial for development initiatives and its potential to contribute to stimulating sustainable development more efficiently.

The main idea of the study relates to the development communication as a foundation for awareness, building consensus and generating participation within change and development processes. Society development cannot have a solid and sustainable basis if citizen participation is not at the heart of the development process.

The current need for education within development communication, which is manifested both at European and world level, represents an opportunity to take over and use the concept in the context of the Republic of Moldova. Development communication could be viewed from this perspective as a function of public management that has the potential to create a favorable climate for the development of local communities by raising citizens' trust and participation and transparency and accountability by authorities

Primele abordări ale conexiunii dintre sistemul de comunicare și problema dezvoltării se atestă în anii '50-'60 ai sec. XX în contextul perioadei războiului rece, al confruntării celor două modele de dezvoltare (capitalist și comunist), dar și al apariției "lumii a treia" și al accentuării responsabilității și capacității țărilor dezvoltate de a defini și de a aplica strategii de dezvoltare pentru țările rămase în urmă, cu scopul de a reduce și chiar de a elimina decalajul de dezvoltare. Un deceniu mai târziu, în decembrie 1971, este formulată prima mențiune a sintagmei „comunicare pentru dezvoltare” (*development communication*) în cadrul unui simpozion organizat de Universitatea Los Baños din Filipine cu genericul *În căutarea progreselor în dezvoltarea agri-*

culturii, unde comunicarea pentru dezvoltare a fost prezentată ca o descoperire a științelor sociale [18, p. 1]. Ulterior, conceptul „comunicare pentru dezvoltare” (*development communication*) este întâlnit și în formularea „comunicare pentru susținerea dezvoltării” (*development support communication*) și, mai recent, „comunicare pentru schimbarea socială” (*communication for social change*) [4]. Varianta în limba română a noțiunii *development communication* este folosită în formula *comunicare pentru dezvoltare durabilă, comunicare asociată dezvoltării durabile* sau *comunicare pentru dezvoltare durabilă și cetățenie activă* [2].

Comunicarea pentru dezvoltare durabilă câștigă recunoaștere internațională în sectorul de dezvoltare la începutul sec. XXI, fiind privită ca răspuns la preocupările comunității internaționale legate de importanța acordată, îndeosebi populației sărace și marginalizate din țările în curs de dezvoltare. Problema fundamentală a regiunilor subdezvoltate a fost considerată, printre altele, problema lipsei de cunoștințe și de informații, dar și a lipsei de implicare și de participare a populației sărace și marginalizate la procesele naționale de dezvoltare, iar comunicarea a fost prezentată ca fiind instrumentul care are potențialul să rezolve această problemă [9, p. 11].

Conform unor studii realizate de Banca Mondială, istoria dezvoltării cunoaște eșecuri și dezamăgiri, multe dintre care au fost atribuite lipsei de participare a cetățenilor și lipsei de comunicare [16, p. 29]. Aceștia sunt doi factori esențiali care adesea determină succesul sau eșecul majorității proiectelor de dezvoltare. Indiferent de tipul de proiect și de domeniul în care este implementat - agricultură, infrastructură, salubritate, guvernare, sănătate - este întotdeauna important și, deseori, esențial să se stabilească un dialog eficient între comunități și factorii de decizie la nivel local, național sau regional. Comunicarea este elementul necesar în construirea încrederii, împărțirea cunoștințelor și asigurarea înțelegerii reciproce. Chiar și un proiect care aparent se bucură de un larg consens poate avea anumite impedimente ce pot fi înlăturate printr-o comunicare eficientă între părțile implicate. Din aceste considerente, pentru a evita greșelile trecutului, este necesar ca practicile de comunicare să fie integrate în politicile și practicile de dezvoltare [16].

În prezent, guverne, agenții de finanțare, donatori și actori ai societății civile, inclusiv ONG-uri și agenții multilaterale, precum Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, au ajuns cu toții la un consens, și anume, dezvoltarea societății nu poate avea o bază solidă și durabilă, dacă participarea cetățenilor nu se află în centrul procesului de dezvoltare. Participarea activă la dezvoltarea durabilă face posibil ca indivizii afectați de schimbări să fie chiar cei care determină modul, gradul și punerea în aplicare a schimbărilor, de aceea proiectele de dezvoltare planificate și implementate cu implicarea populației au un grad mai ridicat de asumare și, prin urmare, sunt mai du-

rabile [20, p. 89]. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă, în această optică este privită ca o strategie derivată și legată în mod intrinsec de mari obiective de dezvoltare, care are ca scop promovarea participării și împuternicirea comunităților locale să-și gestioneze propria dezvoltare.

De asemenea, comunicarea în noua paradigmă de dezvoltare este mai mult decât transmiterea de informații, activitate care nu este suficientă pentru a genera rezultate semnificative și durabile. Punctul de vedere oficial al Băncii Mondiale marchează explicit diferența dintre comunicarea despre dezvoltare (*communication about development*), care are la bază acțiuni de informare sau de diseminare a mesajelor, și comunicarea pentru dezvoltare (*communication for development*), care se bazează pe participare și implicare a cetățenilor în procesul de elaborare și implementare a inițiativelor de dezvoltare [16, p.12]. Participarea presupune, printre altele, și procese de învățare socială, finalitate mult mai dificil materializată în cazul abordărilor care folosesc doar tehnici de difuzare a informațiilor. Multe inițiative de comunicare au reușit să sporească gradul de conștientizare al opiniei publice, dar nu au reușit să depășească conștientizarea și să stimuleze schimbări pozitive în atitudini și comportamente pentru a determina schimbări sociale de durată.

Toate aceste constatări denotă importanța și actualitatea comunicării pentru dezvoltare durabilă ca element intrinsec al dezvoltării, fapt care face necesară integrarea acesteia în strategiile de guvernare. În acest sens, scopul cercetării rezidă în studierea unor aspecte importante ale comunicării pentru dezvoltare durabilă, în vederea identificării motivelor pentru care acest domeniu a devenit important pentru inițiativele de dezvoltare și a potențialului acestuia de a contribui la stimularea dezvoltării durabile într-o manieră mai eficientă.

Evoluția conceptului de *comunicare pentru dezvoltare durabilă*

Evoluția concepțiilor despre dezvoltare și a comunicării asociată dezvoltării debutează cu perioada postbelică, când dezvoltarea devine obiect distinct al analizelor economice, sociologice și politice, fiind concepută inițial ca modernizare, astfel că prima teorie elaborată a fost cea a modernizării în varianta sociologică sau economică.

Perioada în care a fost promovată teoria modernizării era dominată de statele occidentale și mai ales de SUA, iar „lumea a treia”, a țărilor în curs de dezvoltare, nu era încă percepută ca un actor politic important pe scena internațională. Un astfel de context explică modul de formulare a ideilor centrale ale teoriei modernizării: lumea dezvoltată (occidentală) este cea modernă și, urmându-i exemplul, poate fi definit un model idealizat al dezvoltării ce trebuie copiat pentru a ieși din starea tradițională a subdezvoltării; condițiile interne (economice, sociale, culturale, politice) din țările în curs de dezvoltare

nu facilitează, ci blochează dezvoltarea; de aceea, pe lângă copierea modelului, este necesar “ajutorul extern” sub forma infuziei de capital [22, p. 31].

Rezultă în acest cadru teoretic că problemele centrale ale dezvoltării țin de identificarea soluțiilor prin care o societate depășește etapa tradițională și evoluează, în etape, spre o societate modernă. Pentru teoreticienii modernizării, soluțiile nu puteau veni decât din exterior, de la statele moderne, dezvoltate. Dihotomia tradițional – modern se traduce prin înțelegerea multora dintre caracteristicile locale din țările în curs de dezvoltare ca fiind impedimente ale dezvoltării, în timp ce ajutorul financiar și politicile propuse de țările dezvoltate sau organizațiile internaționale statelor în curs de dezvoltare sunt motoarele modernizării. Cu alte cuvinte, sursele subdezvoltării sunt interne, în timp ce soluțiile dezvoltării nu pot fi decât externe [22, p. 36].

Sarcina dezvoltării, în intervalul anilor '50 ai sec. XX, era axată pe transferul de cunoștințe și exportul modelelor și metodologiilor dinspre Nord (țările lumii întâi) spre Sud (țările lumii a treia). Comunicarea era subordonată unui concept de dezvoltare orientat spre progresul tehnologic și creșterea economică. Este evidențiată, în acest sens, importanța infrastructurii comunicării, atât sub forma mijloacelor moderne de comunicare (telefon, fax, satelit etc.), cât și a căilor de transport (șosele, autostrăzi, căi ferate și aeriene), pentru dezvoltarea producției și pieței economice. În absența sau în condițiile unei slabe dezvoltări a infrastructurii comunicării, piața economică și producția au șanse minime de dezvoltare. Datorită acestui fapt, în perioada respectivă, teoreticienii ai modernizării au avansat ideea potrivit căreia dezvoltarea mass-mediei ar fi în general un indicator pentru dezvoltarea societății [10, p. 28].

Studiile referitoare la comunicarea pentru dezvoltare durabilă în perioada respectivă au fost dominate de teoria modernizării, care stipula că principalele cauze ale problemelor de dezvoltare sunt determinate de lipsa de cunoștințe, de cultura țărilor în curs de dezvoltare, care trebuia abordată prin asistență economică, cum a fost, de exemplu, Planul Marshall destinat Europei postbelice [22, p. 3]. Aceste studii au ilustrat cel mai bine unul dintre principiile centrale ale modernizării, și anume, ideile sunt variabile independente ce condiționează apariția anumitor rezultate. Pe baza acestui principiu, comunicarea pentru dezvoltare durabilă a sugerat că schimbarea ideilor ar avea ca rezultat transformări substanțiale în schimbarea comportamentului. Premisa fundamentală, provenită din teoriile sociologice clasice, a fost aceea că există un raport direct între o cultură modernă și dezvoltarea economică și cea politică. În acest sens, rata scăzută a producției agricole, rata ridicată a fertilității și a mortalității sau rata scăzută a alfabetizării specifice țărilor subdezvoltate s-au explicat prin persistența valorilor și atitudinilor tradiționale față de aceste probleme care au și împiedicat modernizarea. Scopul a fost, prin urmare, de a insufla valori

și viziuni moderne prin intermediul transferului de tehnologii media, prin adoptarea inovațiilor și a culturilor originare din lumea dezvoltată [22, p. 5].

Cele mai importante aspecte referitoare la viziunile timpurii despre dezvoltare și comunicare se regăsesc în concepția cercetătorului american Daniel Lerner, care în lucrarea sa *Trecerea de la societatea tradițională*, publicată în 1958, acordă o atenție deosebită comunicării ca instrument de accelerare a dezvoltării. Teoria lui Lerner argumentează că pentru a depăși subdezvoltarea este indispensabilă înlocuirea modurilor tradiționale de gândire specifice unei societăți cu cele mai moderne și că mass-media pot fi foarte utile în acest proces [2, p. 2]. Introducerea mass-mediei și a anumitor tipuri de informații educaționale, politice și economice într-un sistem social ar putea transforma societățile de la tradiționale la societăți moderne. Concepute ca având efecte directe și puternice asupra publicului din „lumea a treia”, mass-media au fost văzute ca multiplicatori „magicieni”, capabili să accelereze și să amplifice beneficiile dezvoltării [2].

Începând cu anii '60, un alt cercetător american, Everett Rogers, introduce teoria „difuzării inovațiilor” în contextul dezvoltării [14, p. 194]. Aceasta a fost una dintre cele mai influente teorii ale modernizării care a stat la baza comunicării pentru dezvoltare până în anii '80, devenind modelul activităților de comunicare pentru dezvoltare. Dezvoltând unele sugestii cu privire la raportul dintre mass-media și canalele de comunicare interpersonală, intenția lui Rogers era să înțeleagă cum sunt adoptate noile comportamente. Potrivit teoriei, indiferent de inovația ca atare, indiferent dacă este vorba despre un obiect, o practică sau o idee, procesul de difuzare urmează un *pattern* stabil, observabil și previzibil: cunoaștere, persuasiune, decizie, adopție [14].

În etapa de cunoaștere individul este supus unei campanii de informare despre existența inovației. În etapa de persuasiune individul își formează o atitudine favorabilă sau nefavorabilă față de inovație. Urmează decizia când individul participă la acțiuni care îl pun în situația de a lua decizia privind adoptarea sau respingerea inovației. În ultima etapă individul caută confirmări ale deciziei luate și, în funcție de experiența directă cu inovația, fie o folosește în continuare, fie o abandonează.

Delimitarea și conștientizarea existenței celor patru etape sunt importante, deoarece fiecare se caracterizează prin variabile proprii: în prima etapă, de exemplu, contează foarte mult variabilele legate de sistemul social: normele sistemului, deschiderea față de nou, față de neobișnuit. În etapa de persuasiune, în prim-plan se află caracteristicile inovației: avantajele comparative, existența unei mostre, utilitate etc. Variabilele asociate fiecărei etape impun mesaje diferite, strategii de comunicare diferite, un mix special al surselor de

comunicare – oficiale, interpersonale, experte. Rogers propune și o tipologie a celor care adoptă inovațiile într-un sistem social: cei care inovează, cei care adoptă timpuriu inovațiile, majoritatea timpurie, cei care adoptă târziu inovațiile, cei rămași în urmă.

Astfel, modernizarea este concepută, în contextul acestei teorii, ca un proces de difuzare prin care indivizii trec de la un mod tradițional de viață la un mod diferit, mai dezvoltat din punct de vedere tehnic și cu o schimbare mai rapidă a calității vieții. Bazându-se în principal pe cercetarea sociologică în societățile agrare, Rogers a subliniat procesele de adoptare și difuzare a inovațiilor culturale. Concluzia generală a acestei teorii este că mass-media sunt importante în răspândirea conștientizării noilor posibilități și practici, însă în stadiul în care se ia decizia de a adopta sau de a nu adopta o inovație, comunicarea personală are o influență mult mai mare și un efect direct asupra comportamentului social [19, p. 168].

Spre sfârșitul anilor '60 și în anii '70 opoziția puternică față de teoria modernizării a condus la apariția unui model teoretic alternativ al dezvoltării - teoria dependenței, care a schimbat accentele și în domeniul comunicării. Deși concepția de bază a rămas înrădăcinată în modelul linear, într-o singură direcție, se schimbă abordarea comunicării: de jos în sus, și nu de sus în jos, ca în paradigma modernizării [16, p. 27]. Acest aspect este important, pentru că teoria dependenței s-a afirmat ca ideologie a țărilor în curs de dezvoltare, fundamentând "mișcarea țărilor nealiniat" din perioada "războiului rece" [22, p. 39]. De asemenea, paradigma dependenței a jucat un rol important în crearea mișcării pentru o Nouă Ordine Mondială a Informării și Comunicării (NOMIC), la mijlocul anilor '70, la inițiativa țărilor lumii a treia [4, p. 221]. Lansată la Conferința generală de la Nairobi din 1976, această idee a fost dezvoltată în cadrul lucrărilor unei comisii *ad hoc* a UNESCO, prezidată de fostul ministru irlandez Sean McBride, care a elaborat în 1980 un raport complex și controversat referitor la problema echilibrării fluxurilor comunicaționale între Nord și Sud. Disputa s-a creat în jurul revendicării generale din partea țărilor în curs de dezvoltare, referitor la crearea unui schimb echitabil și echilibrat de comunicare, informare și programe culturale dintre țările bogate și cele sărace [4].

Distribuția inegală a resurselor de producere a bunurilor simbolice, cu alte cuvinte dezechilibrele în materie de cultură și comunicare, așa cum s-au manifestat ele îndeosebi în perioada postbelică, au constituit subiectul unor semnificative reflecții critice. În anul 1969, profesorul Herbert Schiller de la Universitatea din California publică lucrarea *Mass communication and American Empire*, în care lansează teza "imperialismului cultural" cu sensul de "ansamblu al proceselor prin care o societate este integrată în sistemul modern mondial și

modul în care pătura sa conducătoare este determinată, prin fascinație, presiune, forță sau corupție, să-și modifice instituțiile sociale, pentru ca ele să corespundă structurilor și valorilor centrului dominant al sistemului sau pentru a le promova” [17, p. 62]. Această reacție apărea pe fondul expansiunii SUA, care dominau în arena mondială și care erau percepute ca o nouă putere imperială, bazată pe putere economică și pe export de tehnologii de comunicare. În acest context, comunicarea de masă a devenit un mecanism eficient de dominație culturală a lumii [17, p. 63].

Deși teoria dependenței a câștigat o semnificație importantă în anii '70, în următorul deceniu a început să-și piardă treptat gradul de relevanță, în tandem cu eșecul modelelor economice alternative propuse de susținătorii săi.

Începând cu anii '80, sunt enunțate noi viziuni referitoare la abordarea teoretică a dezvoltării și comunicării. Una dintre idei era că atât teoria modernizării, cât și teoria dependenței reduc sfera de comunicare la discursul elitei, ignorând opiniile și preocupările majorității. În acest sens, Paulo Freire, în lucrarea sa *Pedagogia celor asupriți*, subliniază importanța comunicării orizontale, orientată spre participare și către oameni [10, p. 30]. Potrivit autorului, comunicarea nu trebuie să reproducă puterea, ci mai degrabă să devină un instrument de schimbare socială [10]. În acest context, apare un nou model teoretic - modelul participativ, care era mai puțin orientat spre dimensiunea politico-economică și mai mult spre realitățile culturale ale dezvoltării [16, p. 28]. Sustenabilitatea și participarea oamenilor au devenit elementele-cheie ale acestei noi viziuni.

Pe plan internațional, în perioada sus-menționată, accentul se pune pe provocarea dezvoltării durabile, iar participarea este din ce în ce mai mult recunoscută ca parte necesară a unor strategii de dezvoltare durabilă. Astfel, Programul global de acțiune pentru o dezvoltare durabilă Agenda 21, elaborat în cadrul Conferinței Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio (1992), dincolo de faptul că a pus bazele unui parteneriat global pentru o dezvoltare durabilă, a devenit cunoscut și datorită promovării importanței ideii de inițiere a unui dialog cu cetățenii, pentru ca împreună să poată fi găsite strategii potrivite pentru o dezvoltare de viitor [13, p. 15]. Participarea largă a publicului în procesul decizional devine, prin urmare, o condiție *sine qua non* a dezvoltării durabile. De aceea, se consideră că fiecare individ trebuie să aibă acces corespunzător la informații și posibilitatea de a participa la procesele decizionale.

În aceste condiții, la începutul sec. XXI, comunicarea pentru dezvoltare durabilă câștigă recunoaștere internațională în sectorul de dezvoltare. Cu toate că aceasta este stabilită ca disciplină și îi este recunoscută importanța pentru dezvoltare, nivelul de cunoaștere al publicului larg și al factorilor de decizie despre ce presupune comunicarea pentru dezvoltare este redus. Un studiu de

percepție, realizat în 2006 la inițiativa Diviziei comunicare pentru dezvoltare a Băncii Mondiale cu genericul *Factorii de decizie și rolul comunicării pentru dezvoltare*, a scos în evidență faptul că, deși există o recunoaștere pe scară largă, în rândurile celor intervievați, a importanței comunicării în procesele de dezvoltare, totuși înțelegerea modului în care aceasta ar putea fi aplicată este destul de vagă [23, p. 48].

Preocupările privind promovarea programelor referitoare la conceptul de comunicare pentru dezvoltare durabilă există încă din anii '90, mai cu seamă la nivelul Organizației Națiunilor Unite (ONU), un exemplu relevant fiind masa rotundă bianuală a ONU, concepută ca o platformă primară pentru agențiile ONU și alte organizații, cu scopul de a realiza un schimb de idei și strategii privind valorificarea comunicării în contextul implementării proiectelor de dezvoltare [11, p. 7]. Documentul publicat la finalul reuniunii a 9-a din septembrie 2004 stabilește clar ariile prioritare în comunicarea pentru cetățenie activă și dezvoltare durabilă, precum și propuneri privind strategiile de comunicare pentru implementarea dezvoltării durabile [8].

Cât privește definirea noțiunii de comunicare pentru dezvoltare durabilă, în 1997, prin art. 6 din Rezoluția 51/172 a Adunării Generale, ONU a adoptat definiția oficială, potrivit căreia comunicarea pentru dezvoltare se referă la nevoia de a susține comunicarea bidirecțională care are la bază dialogul și care permite comunităților să se exprime, să-și exprime aspirațiile și preocupările și să participe la adoptarea deciziilor ce vizează dezvoltarea lor [11, p. 13].

La sfârșitul anilor '90, la nivelul Băncii Mondiale, a fost creată Divizia de comunicare pentru dezvoltare durabilă în scopul promovării valorii comunicării în domeniul dezvoltării [16]. Potrivit definiției oficiale a Băncii Mondiale, comunicarea pentru dezvoltare durabilă se referă la integrarea comunicării strategice în proiectele de dezvoltare. Programele de comunicare trebuie să răspundă dorințelor, nevoilor și intereselor oamenilor și trebuie să fie orientate spre stimularea schimbării sociale într-o manieră mai eficientă prin cercetarea, analiza, coordonarea, monitorizarea și evaluarea atentă a comunicării [16, p. 15].

De asemenea, în contextul nevoii pentru promovare și educație în domeniul comunicării pentru dezvoltare durabilă, Comisia Europeană a lansat în octombrie 2005 Planul D pentru Dialog, Democrație și Dezbatere, plan actualizat prin comunicarea Comisiei Europene COM (2008) 158/4 [7]. Acest plan urmărește să încurajeze statele membre ale Uniunii Europene în organizarea de largi dezbateri publice privind viitorul Uniunii Europene, în care să fie implicați cetățenii, societatea civilă, partenerii sociali, parlamentele naționale, partidele politice etc. cu sprijinul instituțiilor europene. Aceleași obiective sunt susținute și de Agenda Cetățenilor Uniunii Europene, document lansat de Comisia Europeană în mai 2006, care stabilește 12 inițiative de politici

Experiența comunicării pentru dezvoltare durabilă. Oportunități pentru Republica Moldova

care să contribuie la dezvoltarea UE. Dintre aceste propuneri concrete putem menționa: creșterea interesului și accesului cetățenilor UE la activitățile politice, economice și sociale, precum și creșterea implicării active a cetățenilor UE în procesul decizional de la nivel local, regional, național și european.

În aceeași perioadă, la Roma, este organizat Primul Congres Mondial al Comunicării pentru Dezvoltare (WCCD) la sediul Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO) [21, p. 2]. Congresul a fost organizat de Banca Mondială, FAO și Inițiativa de comunicare. Aproximativ 900 de participanți au venit din întreaga lume pentru a împărtăși idei, prezentări și proiecte și pentru a face recomandări pentru practica viitoare. Ideea de bază a Congresului a fost să demonstreze că practicile de comunicare pentru dezvoltare sunt esențiale pentru a răspunde celor mai presante provocări ale dezvoltării actuale și că ar trebui integrate mai mult în politicile de dezvoltare. Definiția oficială avansată de Consensusul de la Roma al Congresului Mondial privind Comunicarea pentru Dezvoltare abordează comunicarea pentru dezvoltare durabilă ca fiind un proces social, bazat pe dialog și pe utilizarea unei game largi de instrumente și metode [21].

Schimbare și dezvoltare prin comunicare participativă. Oportunități pentru Republica Moldova

Ca disciplină, comunicarea pentru dezvoltare durabilă cuprinde o gamă largă de funcții și practici ce se concentrează pe dialog, participare și schimbul de cunoștințe și informații între oameni și instituții, necesare creării unor schimbări sociale durabile. Aceasta ține cont de nevoile și capacitățile tuturor persoanelor implicate în procesul de dezvoltare. Organizatorii Primului Congres Mondial al Comunicării pentru Dezvoltare durabilă (2006) și membrii Comitetului Director au convenit asupra unui set de șapte principii care descriu disciplina comunicare pentru dezvoltare:

1. Comunicarea pentru dezvoltare este, în primul rând, despre oameni și despre procesul necesar pentru a facilita schimbul de cunoștințe și percepții în scopul realizării unor schimbări pozitive în contextul proceselor de dezvoltare.

2. Comunicarea pentru dezvoltare se bazează pe dialogul necesar promovării participării părților interesate (stakeholders). O astfel de participare este necesară pentru a înțelege percepțiile, valorile, atitudinile și practicile părților interesate, astfel încât acestea să poată fi incluse în proiectarea și implementarea inițiativelor de dezvoltare.

3. Comunicarea pentru dezvoltare urmează modelul comunicării bidirecționale, pe orizontală și utilizează din ce în ce mai mult formele interactive de comunicare datorate noilor tehnologii. Chiar și atunci când este utilizat modelul unidirecțional de comunicare (de exemplu, în cazul campaniilor),

comunicarea trebuie să faciliteze înțelegerea și să țină seama de percepțiile, prioritățile și cunoștințele cetățenilor.

4. Comunicarea pentru dezvoltare oferă posibilitate de exprimare celor mai afectate categorii de publicuri-țintă pe marginea problemelor stringente de dezvoltare, permițându-le să participe direct la definirea și implementarea soluțiilor și la identificarea direcțiilor de dezvoltare.

5. Comunicarea pentru dezvoltare recunoaște că realitatea este în mare parte construită. În acest sens, pot exista realități diferite (sau percepții diferite ale aceleiași realități) pentru aceeași situație, în funcție de percepțiile și nevoile specifice ale publicurilor-țintă. În acest fel, rolul dezvoltării și, prin extensie, rolul comunicării nu este acela de a „impune” realitatea corectă, ci de a promova dialogul pentru a facilita înțelegerea reciprocă. Comunicarea pentru dezvoltare, prin urmare, respectă și lucrează cu diferite fundamente sociale, religioase și culturale ale oamenilor, ale comunităților și ale națiunilor implicate în procesele de dezvoltare.

6. Comunicarea este contextuală. Nu există o formulă universală, capabilă să abordeze toate situațiile; prin urmare, ar trebui să se aplice în funcție de contextul cultural, social și economic.

7. Comunicarea pentru dezvoltare utilizează o gamă largă de instrumente, tehnici, mijloace de comunicare și metode pentru a facilita înțelegerea reciprocă și pentru a defini și a elimina diferențele de percepții [23, p. 49].

Instrumentele de comunicare sunt vitale pentru dialogul politic și sensibilizarea necesară în scopul realizării reformelor sociale și instituționale. Acest punct de vedere aparține Agenției Elvețiene pentru Dezvoltare și Cooperare (AEDC), în concepția căreia dezvoltarea este un proces comunicativ [10, p. 7]. Potrivit abordărilor AEDC, sarcinile de bază ale comunicării pentru dezvoltare durabilă se referă la:

1. *facilitarea accesului la informații și cunoștințe* - persoanele care nu au acces la cunoștințe și informații sunt limitate în dezvoltarea lor socială și economică. Informațiile pot fi transmise în mod eficient prin emisiunile radio din comunitate, prin spectacole de teatru educațional, prin evenimente culturale în spații publice sau prin învățarea electronică bazată pe internet etc.;

2. *promovarea participării* - este una dintre sarcinile de bază ale comunicării pentru dezvoltare. Participarea la deciziile care îi afectează viața este un drept fundamental al fiecărui cetățean. Proiectele planificate și implementate cu implicarea populației au un grad mai ridicat de asumare și, prin urmare, sunt mai durabile. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă este un mijloc de a crea spații de comunicare care să faciliteze dialogul dintre cetățeni și autoritățile locale, regionale sau naționale, de exemplu, în ceea ce privește

procesele de descentralizare, gestionarea fondurilor publice sau reformele instituționale. Instrumentele utilizate pe scară largă includ audieri publice și dezbateri, forumuri radio și platforme de partajare a informațiilor online;

3. *oferirea unei voci grupurilor marginalizate* - mass-media din țările în curs de dezvoltare reflectă adesea punctul de vedere al elitei politice. Preocupările și aspirațiile grupurilor sociale mai puțin favorizate - persoanele care trăiesc în sărăcie, femei, tineri - sunt adesea excluse din dezbaterile naționale, deși constituie majoritatea populației. O funcție-cheie a comunicării pentru dezvoltare este de a permite grupurilor excluse să-și facă auzită vocea și să participe la dialogul național. Cum se poate realiza acest lucru? Comunicarea pentru dezvoltare durabilă ar trebui să ajute aceste grupuri să învețe să folosească mijloacele de informare în masă pentru a-și exprima opiniile, a-și prezenta programele, a deschide noi canale de comunicare. În acest fel, comunicarea pentru dezvoltare durabilă devine un instrument puternic care contribuie la ieșirea din izolare a celor săraci și marginalizați;

4. *influențarea politicilor publice* - comunicarea pentru dezvoltare durabilă facilitează dezbaterile incluzive privind provocările sociale, politice și economice care împiedică dezvoltarea. Scopul final al acestora este de a influența politicile publice, reformele și noua legislație, care oferă soluții la problemele ce afectează populația [10, p. 16].

Promovarea participării este una dintre sarcinile de bază ale comunicării pentru dezvoltare durabilă. Participarea la deciziile care îi afectează viața este un drept fundamental al fiecărui cetățean, iar proiectele planificate și implementate cu implicarea populației au un grad mai ridicat de asumare și, prin urmare, sunt mai durabile [10].

Conform definiției adoptată de Banca Mondială, participarea publică este procesul prin care publicurile influențează și controlează, alături de alți actori sociali, acele inițiative de dezvoltare, decizii și modalități de alocare a resurselor care îi afectează în mod direct. Participarea este privită ca un mijloc de influențare a deciziilor de dezvoltare, nu doar ca implicare în implementarea proiectului/ programului/politicilor [3, p. 177]. În viziunea Băncii Mondiale obiectivele participării publice sunt:

1. Empowerment/împuțernicire – o împărțire echitabilă a puterii și un nivel înalt al conștiinței politice. Rezultatul principal al dezvoltării va fi reprezentat de creșterea capacității cetățenilor de a iniția acțiuni singuri sau de a influența deciziile actorilor importanți.

2. Creare de capacități – participarea contribuie la dezvoltarea stocului de capital uman a actorilor implicați astfel încât ei să poată avea o implicare eficientă în realizarea diferitelor politici/programe/proiecte.

3. Eficacitate – o mai bună îndeplinire a obiectivelor care răspund într-o măsură mai mare nevoilor cetățenilor.

4. Împărțirea costurilor – costurile de implementare a diverselor politici/programe/proiecte vor reveni atât actorilor guvernamentali, cât și celorlalte grupuri interesate.

5. Eficiență – scade timpul de implementare, obiectivele sunt îndeplinite mai ușor din moment ce sunt acceptate de către actorii locali și răspund nevoilor populației și cu costuri mai mici [3].

Prin urmare, participarea la viața comunității, definită ca o strategie globală a procesului de dezvoltare durabilă, presupune implicarea cetățenilor, în special a grupurilor dezavantajate, în procesul decizional al statului, al administrației publice centrale și locale prin influențarea directă a politicilor publice.

În Republica Moldova, comunicarea pentru dezvoltare durabilă are o valoare de pionierat în aria de cercetare a domeniului comunicării, dat fiind că această arie de studiu și de practică nu a existat înainte de 1990 în acest areal. Mai mult, nici în prezent sintagma comunicare pentru dezvoltare durabilă nu cunoaște o utilizare *ad litteram* în contextul Republicii Moldova, deși, este important de menționat, elemente ale comunicării pentru dezvoltare sunt integrate în cadrul proiectelor susținute de partenerii de dezvoltare, fără însă ca o abordare a acesteia să fie specificată ca parte a strategiei proiectului.

În viziunea UNESCO, comunicarea pentru dezvoltare durabilă funcționează cel mai bine într-un context ce întrunește anumite condiții favorabile: un sistem mass-media liber, independent și pluralist, în care mass-media sunt responsabile în fața publicului și care promovează un dialog deschis și dezbateri libere; o guvernare transparentă și responsabilă care încurajează discursul public; accesul publicului larg la o varietate de mijloace de comunicare; un mediu de reglementare ce permite promovarea licențelor nediscriminatorii pentru mass-media locale, acces la internet și servicii de telefonie în baza unor costuri reduse; societate deschisă în care toate grupurile sunt capabile să participe pe deplin la adoptarea și implementarea deciziilor de dezvoltare [11, p. 34]. În contextul Republicii Moldova este evidentă prezența acestor condiții favorabile, mai mult sau mai puțin, cu toate acestea, nu există deocamdată la nivelul administrației publice, atât centrale, cât și locale, o recunoaștere a importanței comunicării ca instrument al schimbării sociale și al dezvoltării durabile, or nici comunicarea pentru dezvoltare durabilă, nici dezvoltarea nu pot exista în vid și trebuie susținute de politici, strategii și planuri necesare pentru a se asigura că obiectivele de dezvoltare vor fi realizate.

În septembrie 2015, 192 de state membre ale ONU, printre care și Republica Moldova, s-au angajat să pună în aplicare Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 prin adoptarea Declarației Summitului privind Dezvoltarea Durabilă,

Experiența comunicării pentru dezvoltare durabilă. Oportunități pentru Republica Moldova

care a avut loc la New York. Această Agendă și-a propus să continue într-o formă mai accelerată realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, având scopul principal de a eradica sărăcia până în anul 2030 și de a asigura o dezvoltare durabilă în întreaga lume. Agenda oferă o nouă abordare de dezvoltare axându-se pe promovarea drepturilor omului sub toate aspectele. Prin urmare, interesele oamenilor sunt plasate în centrul procesului de dezvoltare, care ar putea fi realizate într-un mod durabil doar prin responsabilizarea oamenilor de a participa, de a contribui și de a beneficia de pe urma dezvoltării economice, culturale, sociale și politice în baza unei poziții comune, în care toate drepturile și libertățile omului sunt respectate [1, p. 9].

Agenda globală de Dezvoltare Durabilă 2030 reprezintă o posibilitate pentru guverne și alți parteneri de a atrage atenția la prioritățile naționale de dezvoltare. Aceasta va oferi, în mod particular, noi oportunități pentru mobilizarea resurselor în vederea depășirii respectivelor provocări. Parteneriatul puternic și de încredere cu Guvernul, precum și mandatele și competențele tehnice ale agențiilor ONU relevante, oferă Organizației Națiunilor Unite în Republica Moldova un avantaj comparativ și o poziție unică care-i permit să susțină actorii naționali în procesul de naționalizare și implementare a ODD-urilor. ONU a oferit Guvernului sfaturi și susținere la instituirea Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă, prezidat de Prim-ministru care are misiunea să supravegheze procesul de naționalizare și să ghideze implementarea Agendei 2030. La fel, Organizația Națiunilor Unite a susținut procesul de elaborare a țintelor și indicatorilor la nivel național aprobați de Consiliul Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă în luna martie 2017 [5, p. 17].

În Republica Moldova sunt în derulare în prezent un șir de proiecte de dezvoltare ce susțin comunitățile în realizarea inițiativelor locale prin acordarea asistenței tehnice și a suportului financiar provenit din partea diferitelor organizații implicate și țări donatoare, care contribuie la implementarea Strategiilor Naționale de Dezvoltare în Republica Moldova prin împuternicirea comunităților sărace și a instituțiilor lor în gestionarea necesităților prioritare de dezvoltare. Acestea vizează acțiuni foarte concrete, cum ar fi renovarea școlilor, grădinițelor, construcția și reparația drumurilor, podurilor, sistemelor de aprovizionare cu apă potabilă și cu gaze naturale, stoparea eroziunii solului, crearea unor servicii de alternativă pentru copii. Dificultățile inerente care însoțesc desfășurarea acestor acțiuni provin, nu rareori, din insuficiența abordărilor comunicării în proiectele și programele destinate să ajute la atingerea obiectivelor naționale de dezvoltare. Problema deficienței de comunicare, dar și a implicării reduse în comunitate, sunt unele dintre elementele problematice specifice societății din Republica Moldova.

Chiar dacă societatea în ansamblu începe a deprinde să identifice problemele stringente cu care se confruntă, să ierarhizeze necesitățile, să-și planifice activitățile, să-și coopereze eforturile, să utilizeze rațional resursele locale, să găsească finanțatori externi, aplicând diverse propuneri de proiecte etc., există încă suficiente dificultăți ce țin de schimbarea mentalității, de lipsa de motivație și de interes ale cetățenilor referitoare la implicarea acestora în realizarea proiectelor din cadrul comunității [6].

Aceste dificultăți sunt firești, deoarece proiectele de dezvoltare locală înseamnă schimbare, iar schimbarea se poate traduce prin necunoscut, incertitudine, nou, renunțarea la ceea ce știm, iar în final - învățarea de noi modele de acțiune. Față de toate aceste elemente pe care le aduce cu sine schimbarea, individul, grupul sau comunitatea locală opun rezistență, mai ales atunci când nimeni nu se gândește să explice modul în care lucrurile vor evolua sau modul în care se va schimba viața individului sau a comunității. Din aceste considerente, consultările publice, campaniile de informare publică, dezbaterile publice, instituirea unor canale de comunicare permanente care să asigure transparența agendei publice sunt doar câteva demersuri ce pot fi utilizate în contextul inițierii și implementării proiectelor majore de schimbare socială. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă ar putea fi privită din această perspectivă ca o funcție a managementului public, care are potențialul să creeze un climat favorabil dezvoltării comunităților locale prin cultivarea încrederii și participării din partea cetățenilor și a transparenței și responsabilității din partea autorităților.

CONCLUZII

1. Comunicarea în noua paradigmă de dezvoltare este o strategie derivată și legată în mod intrinsec de mari obiective de dezvoltare; este mai mult decât transmiterea de informații, activitate ce nu este suficientă pentru a genera rezultate semnificative și durabile. Aceste rezultate pot fi obținute doar dacă părțile interesate sunt implicate în procesul care duce la schimbare.

2. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă este un instrument de transformare ce presupune implicarea cetățenilor, în special a grupurilor dezavantajate, în procesul decizional al statului, al administrației publice centrale și locale prin influențarea directă a politicilor publice.

3. Efectele participării cetățenilor în procesul decizional determină consolidarea democrației, creșterea responsabilității, receptivității și legitimității guvernării democratice.

4. Cheia dezvoltării democratice a unui regim rezidă în calitatea relației stat – societate, concepută la modul ideal sub forma unui parteneriat între egali (în care ambele părți sunt puternice și bine structurate), bazat pe respect reciproc, echilibru, în care fiecare parte o recunoaște și o acceptă pe cealaltă ca pe un partener legitim de dialog.

RECOMANDĂRI

1. Interacțiunea dintre indivizi, grupurile și organizațiile locale, pe de o parte, și instituțiile de stat și ale mediului privat, pe de altă parte, nu poate conduce la succes fără o comunicare bidirecțională și simetrică. Monopolizarea discursului de către politicieni, tehnicieni sau reprezentanții corporațiilor, care au posibilități tehnice și cunoștințe de comunicare superioare, pot inhiba eforturile comunității în procesul de dezvoltare. Agenții trebuie să se preocupe de dezvoltarea abilităților de comunicare la nivelul comunității, într-un proces gradual care începe cu stimularea comunicării la nivel de grup, urmată de cultivarea unor tehnici de comunicare mai avansate. De aceea, doar o bună comunicare poate asigura democrația participativă și deliberativă deplină și poate să facă auzită vocea cetățenilor la toate nivelurile.

2. Statul și autoritățile locale trebuie să aibă o politică transparentă, responsabilă și favorabilă implicării cetățenești, iar liderii locali trebuie să fie răspunzători în fața celor pe care îi reprezintă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adaptarea agendei 2030 de dezvoltare durabilă la contextual Republicii Moldova. [on-line] http://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/sdg_naion_aliz_area-agendei-de-dezvoltare-durabil-in-contextul-republ/adaptarea-agendei-2030-de-dezvoltarea-durabil-la-contextul-repub.html
2. Barresi Mariana. Analysis of Daniel Lerner's theory of communication and development. [on-line] http://www.academia.edu/14725102/ANALYSIS_OF_DANIEL_LERNERs_THEORY_OF_COMMUNICATION_AND_DEVELOPMENT
3. Bhatnagar, B. și Williams, A. C., Participatory Development and the World Bank, The World Bank, 1992. [on-line] <http://documents.worldbank.org/curated/en/789811468765616541/pdf/multi-page.pdf>
4. Briggs A., Burke P. Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet. Iași: Polirom, 2005.
5. Cadrul de Asistență ONU pentru Dezvoltare pentru Republica Moldova. [on-line] <http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Legal%20Framework/UNDAF%20Moldova%20RO.pdf>
6. Cetățenii din localitățile rurale trebuie să fie motivați să se implice în procesul de dezvoltare comunitară. [on-line] <http://www.calm.md/libview.php?l=ro&idc=59&id=4175&t=/SERVICIUL-PRESA/Emisiuni-Audio/Cetatenii-din-localitatile-rurale-trebuie-sa-fie-motivati-sa-se-implice-in-procesul-de-dezvoltare-comunitara>
7. Commission Communication. Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate. [on-line] http://www.cvce.eu/content/publication/2013/9/30/16f85167-0181-4930-97a9-66d8a04385df/publishable_en.pdf
8. Communication for development roundtable report. Focus on sustainable development. 9th United Nations Communication for Development Roundtable. World Bank, 2005. [on-line] http://www.amarc.org/documents/articles/Report_9th_UN_Round_Table_on_Communication_for_Development_HR.pdf

9. Communication for Development. A glimpse at UNDP's practice. UNDP, 2009. [on-line] http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/civic_engagement/communication-for-development-a-glimpse-at-undps-practice-.html
10. Communication for development. A Practical Guide. Swiss Agency for Development and Cooperation, 2016. [on-line] <https://www.eda.admin.ch/content/dam/deza/en/documents/publikationen/Diverses/Communication-for-development-Manual-EN.pdf>
11. Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations. UNDP, 2011. [on-line] <https://undg.org/wp-content/uploads/2016/09/c4d-effectiveness-of-UN-EN.pdf>
12. Comunicare pentru dezvoltare durabilă. Proiect. SNSPA, 2007. [on-line] <http://cdd.comunicare.ro/>
13. Dezvoltare durabilă în administrația publică. Suport de curs. [on-line] <http://www.primariaeforie.ro/wp-content/uploads/2015/07/SUPPORT-CURS-Dezvoltare-durabila-EFORIE-SUD.pdf>
14. Dobrescu P., Bărgăoanu A., Corbu N. Istoria comunicării. București: Comunicare.ro, 2007.
15. Figueroa M. E. Communication for Social Change: An Integrated Model for Measuring the Process and Its Outcomes. The Rockefeller Foundation, 2002. [on-line] <http://www.communicationforsocialchange.org/pdf/socialchange.pdf>
16. Mefalopulos P. Development communication sourcebook. Broadening the boundaries of communication. World Bank, 2008, Washington, D.C. [on-line] <http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/Development-CommSourcebook.pdf>
17. Petcu M. Sociologia mass-media. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002.
18. Quebral, N. C. (2011). DevCom Los Banos Style. Lecture delivered during the Honorary Doctorate Celebration Seminar, LSE, University of London, December 2011. [on-line] <http://www.lse.ac.uk/media@lse/events/pdf/Professor%20Nora%20Cruz%20Quebral%20Dec%202011%20lecture.pdf>
19. Servaes J. Communication for development and social change. UNESCO, 2008. [on-line] http://library.ukzn.ac.za/Libraries/e-book/community_development_for_social_change.sflb.ashx
20. Servaes, J. (1999). Communication for development: One world, multiple cultures. Cresskill, NJ: Hampton Press. [on-line] <https://www.researchgate.net/publication/281278429/download>
21. The Rome Consensus Communication for Development a Major Pillar for Development and Change. World Bank, 2007. [on-line] <http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/Rome-Consensus-07.pdf>
22. Vlăsceanu L. Politică și dezvoltare. România *încotro?* București: Editura Trei, 2001.
23. World Congress on Communication for Development: lessons, challenges, and the way forward / The Communication Initiative, Food and Agriculture Organization of the United Nations, The World Bank, 2007. [on-line] <http://www.fao.org/3/a-ai143e.pdf>

**Lucia GROSU, magistru în științe ale comunicării,
cercetător științific**

CAPITOLUL III

COORDONATE ECONOMICE ȘI SOCIALE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA

În capitolul dat sunt cercetate probleme de politică externă în programele guvernantei din Republica Moldova, capacitățile de valorificare eficientă a regimului de comerț liber de către Republica Moldova, rolul factorului politic în procesele de modernizare social-politică și integrare europeană a Republicii Moldova, cultura organizațională a administrației publice locale și dimensiunea socială a transformărilor sociale și a proceselor integraționiste.

3.1. DIMENSIUNILE POLITICII EXTERNE ÎN PROGRAMELE GUVERNANȚEI DIN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. THE DIMENSIONS OF FOREIGN POLICY IN THE GOVERNANCE PROGRAMS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

Republic of Moldova being territorially established at a specific strategic point, historically was influenced by two great political, economic and social powers from the East and West. Being an agrarian country with a small territory with a poorly developed industry and infrastructure, devoid of raw materials and energy, it can ensure an evolving development only by asserting itself as a modern and democratic state with an open model of development economically and social-political. In this context, the main role is playing by international relations which have to ensure the effective and continuous development; and the European vector currently chosen by the government is the only way for a democratization of the society, for social-political and economic modernization, as well as a possible prosperity. The analysis of the international relations evolution through the governance programs of the Republic of Moldova is an eloquent picture of the mentioned field.

Dezvoltarea statelor se află într-o continuă transformare, iar ritmul schimbărilor s-au accelerat profund în ultimele decenii. Conflagrațiile mondiale care s-au produs în această perioadă invocă categorii de probleme ale căror

rezolvare presupune o cooperare internațională activă și o unire a eforturilor comunității internaționale. Astfel, actualitatea și importanța analizei evoluției relațiilor internaționale ale oricărui stat rezidă din însăși existența sa. Pentru Republica Moldova, abordarea și elucidarea acestui domeniu reprezintă o motivație esențială în dezvoltarea sa ca stat suveran. În acest context, scopul și obiectivele propuse este să întreprindem o analiză a evoluției ce ține de domeniul relațiilor internaționale prin prisma programelor de guvernare din Republica Moldova.

Republica Moldova, fiind stabilită teritorial într-un punct strategic specific, istoric a fost și este influențată de două mari puteri politice, economice și sociale - de la Est și de la Vest. Fiind o țară agrară cu un teritoriu de dimensiuni mici, cu o industrie și infrastructură puțin dezvoltată, lipsită de materii prime și energetice, poate să-și asigure o dezvoltare în evoluție doar prin afirmarea sa ca un stat modern și democrat cu un model de dezvoltare social-politic și economic deschis. În asigurarea unei dezvoltări eficiente și continue, relațiilor internaționale îi revine rolul principal, iar vectorul european, ales de către guvernare este unicul posibil pentru o democratizare a societății, modernizare social-politică și economică și o posibilă prosperare. În același timp, menționăm drumul anevoios și cu mari dificultăți parcurs până la această alegere. Republica Moldova, debutând ca stat suveran în 1991, a asistat la o succesiune de guvernare destul de drastică și cu consecințe destul de dezastruoase, soldându-se cu recesiuni în procesul de reformare, instabilitate socială, insuccese în reformele economice și ale democrației. Relevăm faptul că o puternică frână a procesului de reformă a fost condiționat de trecerea de la o economie de comandă și neputința managerială de gestionare a unui sistem absolut nou de guvernare, acesta fiind doar un impediment comun pentru toate statele care au suferit colapsul sistemului comunist în Europa de Est. Republica Moldova, prin specificul său istoric, a fost și este nevoită să se confrunte în continuare cu mulți alți factori de destabilizare și implicații majore interne și de rezonanță internațională.

Astfel, de la proclamarea independenței și până în prezent, Republica Moldova a avut 11 guverne, care nu întotdeauna au lucrat în concordanță cu Parlamentul și Președinția. Instabilitatea politică, fiind unul din principalele motive ale perindării guvernelor, involuntar a creat o breșă și în consecutivitatea dezvoltării țării atât în plan intern, cât și pe arena internațională. Pe parcursul acestor ani am asistat la o divizare profundă a partidelor de dreapta, care nu și-au putut uni forțele într-o alianță comună pentru o guvernare reușită și la o supraviețuire a partidelor de stânga bazate pe o majoritate simplă a electoratului. Conjunctura politică care a existat pentru guvernanți a fost destul de tensi-

onată și continuă să fie tot așa, fiind marcată de conflicte, lipsa unei majorități parlamentare, animozități politice, rivalitate etc care au dus la demiteri ale guvernelor și alegeri anticipate. Succesul dezvoltării Republicii Moldova ar fi fost considerabil mai consistent dacă activitățile acelor trei factori de decizie - Guvernul, Parlamentul și Președinția - nu s-ar fi divizat și nu ar fi conflictat, deseori alimentați doar de vanități personale și eșalonări politice. Parcurusul acestor ani au fost marcați de lipsă de tenacitate și solidaritate în luarea deciziilor, stare de incertitudine în alegerea vectorului de dezvoltare a statului, aspirații mai mult individuale decât colective, preponderența utilizării dublului standart în viața politică și socială.

Cert este faptul că, dacă analizăm programele de guvernare, toate au avut sloganuri și intenții destul de rezonabile, care au vizat întregul spectru de domenii și toate sferele vieții. Astfel, componenta relațiilor externe din programele guvernelor care s-au schimbat în ultimii ani au fost elucidate în mai multe aspecte.

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 1994-1997* se menționează că Programul stabilește obiectivele și direcțiile principale ale politicii social-economice a Guvernului Republicii Moldova pentru anii 1994-1997 și este elaborat în scopul organizării activității executive, mobilizării resurselor de care dispun întreprinderile și organizațiile din sectoarele: de stat, nestatal și antreprenorial ale economiei naționale, utilizării eficiente a mijloacelor acordate țării de către organizațiile internaționale și investorii străini. Realizarea măsurilor trasate în Program va asigura ameliorarea situației social-politice, va contribui la depășirea crizei grave în care se află economia, va crea premise pentru revitalizarea republicii pe o nouă temelie. În scopul apărării intereselor naționale ale Republicii Moldova în domeniul politicii externe, Guvernul își va concentra eforturile asupra următoarelor direcții principale: consolidarea independenței și suveranității statului prin intermediul conlucrării fructuoase cu Organizația Națiunilor Unite și organizațiile sale specializate, cu CSCE, NATO. Se vor extinde relațiile cu Uniunea Europeană și Comunitatea Statelor Independente (CSI); coordonarea eforturilor ministerelor și departamentelor în scopul elaborării cadrului juridic necesar pentru atragerea efectivă a investițiilor străine de capital; intensificarea legăturilor cu organizațiile financiare internaționale, în special cu Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare în vederea asigurării cu mijloacele necesare a procesului de reformă a economiei naționale; extinderea relațiilor economice cu țările riverane Mării Negre și țările dunărene; semnarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și a altor documente sub egida Uniunii Europene, cu privire la respectarea drepturilor omului și a drepturilor minorităților naționale;

dezvoltarea în continuare a raporturilor prioritare cu România, Rusia, Ucraina și Belarus, colaborarea activă cu SUA, Franța, Germania, Italia, Turcia și cu alte state pentru a obține sprijin la consolidarea proceselor de democratizare a țării și reformare a economiei sale; deschiderea unor noi ambasade și ridicarea eficienței de pe urma activității lor; încadrarea mai activă a Republicii Moldova în viața spirituală a comunității internaționale prin contacte permanente cu organizațiile guvernamentale și neguvernamentale, inclusiv prin participarea la UNESCO Uniunea Latină, mișcarea francofoniei și alte organisme internaționale.

În activitatea economică externă și dezvoltarea potențialului de export, Guvernul va continua politica de sporire a potențialului de export, liberalizare a comerțului exterior, integrare a economiei țării în economia mondială. În acest scop, Guvernul consideră necesar: a colabora cu comunitățile economice (CEE, CSI, țările bazinului Mării Negre, Convenția Dunăreană etc.), cu organizațiile financiare internaționale și statele-donatoare la atragerea creditelor investiționale și utilizarea lor pentru dezvoltarea potențialului de export al republicii; a perfecționa baza legislativă, reglementând aspectele de drept ale funcționării investitorilor străini în scopul instaurării unui regim stabil și favorabil pentru investițiile străine vizînd impozitele, reglementarea valutară și de comerț exterior, inclusiv acordarea unui regim preferențial special pentru investițiile în ramurile prioritare ale statului; a efectua liberalizarea în continuare a exportului, simplificarea procedurilor vamale, a crea un sistem de subvenționare a exportului; a participa, în interesele republicii, la dezvoltarea infrastructurii sistemului energetic al Federației Ruse și României; a crea în republică o rețea de centre pentru pregătirea cadrelor în domeniul dreptului internațional și comerțului exterior. Guvernul, pornind de la necesitatea sporirii exportului de mărfuri și prestării de servicii, va tinde spre menținerea poziției Republicii Moldova pe piețele de mărfuri ale țărilor din CSI, spre întreținerea unor relații stabile de producție și comerciale cu întreprinderile din țările învecinate - România și Ucraina; spre extinderea exportului pe noi piețe, acordînd o deosebită atenție comerțului cu țările în curs de dezvoltare. Politica în domeniul importului va fi orientată spre obținerea accesului pe noi piețe de materie primă pentru asigurarea necesităților republicii, găsirea unor surse alternative de asigurare a Moldovei cu resurse energetice; susținerea importului de utilaje și tehnologii moderne; protecționism; apărarea intereselor producătorilor țării pe piața internă. [1, pag. 1, 19,20,25,26]

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru perioada ianuarie 1997 - martie 1998* s-a stipulat că la determinarea scopurilor și direcțiilor principale ale activității sale Guvernul Republicii Moldova s-a condus de Constituția Republicii Moldova, legislația în vigoare, inclusiv Legea „Cu

privire la Guvern” și de angajamentele internaționale ale statului. Dată fiind importanța deosebită a problemelor acumulate, Guvernul, împuternicit pentru o perioadă relativ scurtă, dar foarte responsabilă, și-a pus la baza Programului său de activitate programul electoral al Președintelui Republicii Moldova „Stabilitate, ordine, bunăstare”, care s-a axat pe următoarele probleme-cheie: consolidarea statalității, restabilirea integrității statului; continuarea reformelor în direcția constituirii unei economii de piață social orientate; asigurarea securității naționale, combaterea corupției și criminalității. În activitatea sa, Guvernul este hotărât să contribuie la restabilirea bunei înțelegeri în societate, la armonizarea relațiilor interetnice, depășirea situației critice în sfera socială, optimizarea activității aparatului de stat central și în teritorii, conlucrarea mai eficientă cu puterea legislativă și judecătorească. O atenție deosebită Guvernul va acorda promovării unei politici externe consecvente, implicării mai dinamice în viața politică, economică și spirituală a comunității mondiale. Strategia și orientările principale ale politicii externe a Republicii Moldova - stat suveran, independent și neutru - vor rămâne neschimbate. Accentul în realizarea acțiunilor concrete pe plan extern va fi pus pe caracterul lor pragmatic și realist. Pornind de la prevederile Constituției și Concepției politicii externe a Republicii Moldova, Guvernul va activa în direcția creării condițiilor externe favorabile consolidării independenței și suveranității statului, asigurării integrității teritoriale și afirmării țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional. Luând în considerare particularitățile dezvoltării istorice și situația geopolitică a Republicii Moldova, sunt considerate drept prioritare relațiile cu țările vecine - România și Ucraina, precum și cu unul din partenerii noștri strategici - Rusia. Vor fi întreprinse măsuri concrete în vederea consolidării cadrului juridic al relațiilor cu aceste țări. O atenție deosebită se va acorda colaborării mai active cu statele puternic industrializate - SUA, Canada, Franța, Germania, Marea Britanie, Italia, Olanda și Japonia, ținând cont de ponderea lor în dezvoltarea economiei mondiale și sprijinul pe care îl acordă țării noastre la consolidarea proceselor de democratizare și reformare a economiei. O altă direcție importantă va fi dezvoltarea relațiilor cu țările Europei Centrale și de Est, Țările Baltice și Țările scandinave, avînd în vedere că experiența lor în edificarea statului de drept, tranziția la economia de piață și integrarea în structurile internaționale prezintă un interes deosebit pentru țara noastră. De asemenea, se vor intensifica în continuare relațiile cu țările membre ale Comunității Statelor Independente în vederea depășirii crizei social-economice, dezvoltării legăturilor economice și comerciale pe baza principiilor de egalitate și avantaj reciproc. În raporturile cu țările Asiei, Africii și Americii Latine va fi extinsă colaborarea bazată pe principiile avantajului economic și pragmatismului politic, în primul rând cu China,

Turcia, Israel, Kuwait, Emiratele Arabe Unite, Egipt, Coreea de Sud, Argentina, Chile, Mexic, Brazilia etc.

În scopul accelerării procesului de integrare plenară și activă în structurile internaționale, vor fi intensificate relațiile cu Organizația Națiunilor Unite, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei. De asemenea, se vor depune eforturi în vederea extinderii relațiilor economice în cadrul Comunității Statelor Independente, Uniunii Economice a bazinului Mării Negre, Inițiativei Central-Europene, Inițiativei de cooperare în Europa de Sud-Est, Spațiului de liber schimb în Europa Centrală, Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, Organizației Mondiale de Comerț, agențiilor și instituțiilor specializate ale ONU, Cooperării în bazinul Dunării etc. Republica Moldova va tinde să folosească experiența și resursele acestora și ale altor organizații internaționale, regionale și subregionale pentru dezvoltarea sa economică și socială. Reieșind din situația creată în domeniul comerțului exterior, este necesară reducerea deficitului balanței comerciale și menținerea, în perspectivă, a unui echilibru dinamic al fluxurilor de schimb de mărfuri, care va spori influența comerțului exterior asupra creșterii rezervelor valutare ale țării ca principala sursă de finanțare externă. În acest scop, Guvernul Republicii Moldova consideră necesar de a întreprinde următoarele măsuri: elaborarea unor programe de dezvoltare care să includă și măsuri pe termen mediu și lung pentru integrarea agenților economici din republică atât pe piața Comunității Europene, cât și pe alte piețe; elaborarea unor măsuri, în special, netarifare (veterinare, fitosanitare), de protejare a pieței interne de produse alimentare, de animale vii și produse ale regnului animal; urgentarea adoptării cadrului legal (Legea privind protejarea producătorilor naționali și a pieței interne a Republicii Moldova de concurența neloială) și creării cadrului instituțional cu privire la antidumping; supravegherea statistică a importurilor unor produse, care ar putea crea dificultăți producătorilor naționali, prin prețurile dumping sau cantitățile importate; dezvoltarea sistemului de sprijinire a exportului prin aplicarea instrumentelor financiar bancare; crearea cadrului instituțional de promovare a exportului; colaborarea cu ministerele ramurale și producătorii naționali în vederea valorificării informațiilor conjuncturale favorabile și orientării exporturilor cu preponderență către zonele geografice unde poate fi asigurată o eficiență cât mai ridicată a acestora; elaborarea și argumentarea unor propuneri referitoare la măsurile de politică comercială pentru importul unor categorii de mărfuri în republică etc.

Reieșind din faptul că ponderea comerțului în cadrul CSI rămâne a fi dominantă, Guvernul va întreprinde următoarele măsuri: aprobarea și punerea în aplicare a Programului promovării exporturilor, în scopul menținerii

pieței CSI; aprofundarea și diversificarea sistemului acordurilor economico-comerciale la nivel de republici, regiuni etc., în scopul stabilirii unor relații directe și permanente; implicarea mai eficientă și chibzuită a unităților de producere din țările CSI, ce sunt proprietate a Moldovei; formarea și dezvoltarea unei rețele integrale de case de comerț comune, pentru susținerea avantajoasă a relațiilor comerciale bilaterale și promovarea exporturilor moldave; ranforsarea și aducerea la un nivel calitativ nou, cu susținerea centrelor internaționale de comerț, a relațiilor directe de colaborare dintre agenții economici în cadrul CSI; dezvoltarea instituției reprezentanților economici și comerciali în țările CSI. [2, pag.1, 11, 17].

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 1998-2001* este specificat că Programul este orientat spre aprofundarea reformelor, restructurarea și creșterea economică, coordonarea acțiunilor cu Președintele și Parlamentul, organizarea activității concrete a ministerelor, departamentelor și organelor administrației publice locale pentru mobilizarea resurselor economiei naționale și utilizarea eficientă a mijloacelor externe acordate țării. La baza Programului Guvernului au fost puse interesele primordiale ale națiunii. Activitatea Guvernului în domeniul reformelor social-economice și politice va fi direcționată spre crearea bazei juridice și instituționale, a unor mecanisme economice, sociale și politice ale statului pe principiile economiei de piață, fixate în Constituția Republicii Moldova. În pofida faptului că în anul 1997 pentru prima dată s-a reușit stoparea declinului economic, situația rămâne complicată. Sarcina primordială constă în realizarea voinței politice de aprofundare a reformării și restructurării economiei în condițiile menținerii stabilității macroeconomice, axate pe îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației. În acest context, Guvernul a acordat o atenție deosebită măsurilor preconizate pentru perioada critică a anilor 1998-1999. De rând cu aceasta, având în vedere orientările pe termen lung, Guvernul va elabora și prezenta Parlamentului Conceptul strategiei de dezvoltare a țării pentru o perspectivă de 5-7 ani. Obiectivul principal în politica Guvernului îl constituie depășirea crizei, modernizarea țării, apropierea de Europa, aprofundarea relațiilor bilaterale în cadrul CSI, participarea activă în procesele integrării europene și internaționale. Modelul optim pentru Republica Moldova este o economie deschisă, competitivă și atractivă pentru colaborare.

Orientările fundamentale ale politicii externe a Republicii Moldova, așa cum acestea au fost formulate în Concepția politicii externe, derivă din interesele naționale vitale și vor fi promovate în continuare. În același timp prioritățile politicii externe vor fi nuanțate și adaptate în funcție de evoluțiile internaționale cu impact direct și indirect asupra Republicii Moldova și în

concordanță cu interesele specifice ale țării. Prioritățile principale ale Guvernului în domeniul politicii externe în perioada 1998-2001 au fost următoarele: Consolidarea independenței și suveranității țării luînd în considerare fenomenele globalizării și regionalizării, precum și procesele integratorii care marchează profund sistemul relațiilor internaționale, Guvernul se va conduce în activitatea sa de strategii adecvate în vederea compatibilizării proceselor interne cu cele externe, astfel încât să nu se aducă prejudicii caracteristicilor principale ale independenței și suveranității țării. În scopul asigurării integrității teritoriale a țării, Guvernul își va intensifica eforturile pe plan extern în vederea facilitării reglementării situației conflictuale din raioanele de est. Pentru a dinamiza procesul de negocieri asupra viitorului statut al Transnistriei, se va acționa în vederea eficientizării serviciilor de mediere oferite de Federația Rusă, Ucraina, OSCE și alte organisme internaționale cu autoritate. Se va urmări ca acordarea serviciilor de mediere și funcționarea mecanismului politic de garanții, care va fi constituit, să aibă loc în strictă conformitate cu principiile fundamentale de drept internațional.

Vor fi continuate demersurile politico-diplomatice atît pe plan bilateral, cît și pe plan multilateral în vederea urgentării retragerii necondiționate, complete și ordonate a trupelor rusești de pe teritoriul Republicii Moldova. Vor fi depuse eforturi susținute în vederea edificării unui mecanism viabil de asigurare a securității statului, luîndu-se în considerare statutul de neutralitate permanentă a țării declarat în Constituția Republicii Moldova. În scopul consolidării securității economice a țării, se va acționa în vederea reducerii dependenței unilaterale de furnizorii agenților energetici și materiei prime. În scopul realizării obiectivului de integrare în Uniunea Europeană, Guvernul va acționa în vederea: elaborării și realizării consecvente a strategiei naționale de integrare în Uniunea Europeană; constituirii unui comitet interministerial pentru integrare europeană, precum și a unui departament pentru integrare europeană cu atribuții de coordonare pe plan intern a procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, inclusiv avizarea asupra compatibilității actelor normative naționale cu cele comunitare; realizării întocmai a prevederilor Acordului de parteneriat și cooperare; intensificării demersurilor politico-diplomatice în favoarea demarării negocierilor privind asocierea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. În contextul promovării relațiilor externe o atenție deosebită va fi acordată „diplomației economice”.

Aprofundarea și diversificarea raporturilor de parteneriat cu statele vecine - România și Ucraina, inclusiv prin definitivarea cadrului juridic bilateral. Imprimarea unui conținut concret cooperării trilaterale dintre Republica Moldova, România și Ucraina și valorificarea activă a euroregiunilor și zone-

lor economice libere. Dezvoltarea în continuare a relațiilor constructive cu Federația Rusă și utilizarea deplină a potențialului de colaborare cu această țară, acordându-se, totodată, o atenție deosebită problemei determinării în viitorul apropiat a poziției cu privire la tratatul bilateral moldo-rus. Adâncirea și diversificarea relațiilor cu Statele Unite ale Americii și efectuarea demersurilor politico-diplomatice pe lângă administrația americană în vederea includerii Republicii Moldova în Planul de acțiune pentru Europa de Sud-Est. Lărgirea și adâncirea relațiilor cu statele din Europa occidentală, îndeosebi cu Germania, Franța, Italia și Marea Britanie, care pot sprijini eficient Republica Moldova în vederea realizării cu succes a reformelor politice și economice și integrării sale în structurile europene și internaționale. Diversificarea și permanentizarea raporturilor cu Țările Baltice și cele din Europa Centrală, țări cu care împărtășim valori și aspirații comune. Inițierea unei colaborări reciproc avantajoase cu țările din Asia, Africa și America Latină și diversificarea relațiilor bilaterale existente.

Definirea pragmatică a obiectivelor și intereselor specifice ale Republicii Moldova vizavi de activitatea în cadrul organismelor internaționale și inițiativelor regionale la care Moldova este parte sau intenționează să devină parte și transpunerea în practică a acestora printr-o activitate coerentă și coordonată. Îmbogățirea conținutului concret al participării Republicii Moldova în cadrul activității în ONU, OSCE și Consiliul Europei și asumarea alături de alte țări a rolului de „producător de securitate” prin participarea la operațiuni de menținere a păcii care se desfășoară cu mandatul ONU și diversificarea participării în cadrul Parteneriatului pentru Pace. Adâncirea cooperării pe toate planurile în cadrul organismelor regionale și subregionale facilitează procesele de integrare europeană (CEMN, SEI, CEI etc.). Aprofundarea și diversificarea relațiilor în cadrul Comunității Statelor Independente în domeniul economico-comercial, accentul în acest sens urmând a fi pus pe aspectul bilateral al acestor raporturi. Pregătirea temeinică a fiecărei etape de negocieri în procesul de aderare a Republicii Moldova la Organizația Mondială a Comerțului și relansarea demersurilor politico-diplomatice în vederea aderării țării la CEFTA. În domeniul relațiilor economice externe prioritățile de acțiune vor fi orientate spre: perfecționarea cadrului juridic pentru operațiunile de export-import în vederea lărgirii posibilităților de export (abrogarea reglementărilor care frânează dezvoltarea exportului, simplificarea procedurilor de perfectare a documentelor, reducerea taxelor pentru eliberarea certificatelor etc.); armonizarea standardelor și a normelor tehnice la nivel european (în special, va fi susținută implementarea următoarelor standarde de calitate la întreprinderi: HACCP, ISO, AZO dyes, CE și altele); optimizarea și extinderea structurilor de reprezentare economică a Republicii Moldova în exterior, care vor fi asigu-

rate prin adoptarea de acte normative privind crearea birourilor comerciale în funcție de virtuala importanță a piețelor.

Politica de promovare a exportului va fi asigurată de către structurile de promovare a exportului din Moldova, ceea ce va permite agenților economici să beneficieze de diverse informații referitoare la conjunctura pieței externe. Se va consolida baza informațională vizînd cadrul legislativ, regimul comercial, fiscal și vamal al țării, potențialul economic în ansamblu și pe ramuri. Moldova va fi conectată la rețelele informaționale europene și mondiale. Politica în domeniul importului va fi orientată spre diminuarea reciprocă a tarifelor de import și a restricționării netarifare în scopul minimizării barierelor pentru tranzacțiile de import-export. În același timp, Guvernul va înainta o inițiativă legislativă privind contracararea concurenței neloiale prin măsuri antidumping și respectarea standardelor de calitate ale produselor importate, introducerea taxelor compensatorii, diverselor organisme și convenții internaționale. [3, pag.1, 8, 9, 20].

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 2000-2002 „Legalitate, Consolidare și Reforme - întru Bunăstarea Națiunii”* se menționează că Guvernul se investește cu înputerniciri pentru o perioadă de timp relativ scurtă și își propune ca obiectiv atenuarea crizei profunde ce paralizează activitatea economică și socială. Programul Guvernului este orientat spre asigurarea continuității reformelor economice și sociale și soluționarea problemelor urgente. Guvernul, activînd în baza Constituției și legislației în vigoare, își va mobiliza eforturile pentru a tempera efectele recesiunii economice, va asigura ordinea de drept în țară, va instaura consensul civil în societate, va diminua tensiunile sociale, va susține producătorul intern și va spori eficiența activității administrației publice. În politica externă, Guvernul va continua eforturile de integrare a țării în comunitatea internațională și, în primul rînd, în structurile europene, păstrînd, totodată, relațiile tradiționale cu statele CSI. Guvernul va asigura și pe viitor colaborarea cu organizațiile financiare internaționale și cu structurile comunității mondiale în scopul consolidării Republicii Moldova ca stat. Orientările fundamentale ale politicii externe a Republicii Moldova, formulate în Concepția politicii externe, derivă din interesele naționale vitale, urmînd să fie menținute și promovate consecvent. Totodată, prioritățile politicii externe vor fi nuanțate și adaptate în funcție de evoluțiile internaționale cu impact direct sau indirect asupra Republicii Moldova și în concordanță cu interesele țării în vederea edificării unui stat prosper și democratic. Pentru consolidarea independenței și suveranității țării și menținerea integrității ei teritoriale: procesele interne vor fi concertate cu cele externe, astfel încât principiile de bază ale independenței și suveranității

țării să nu fie prejudiciate; se impune intensificarea eforturilor în vederea eficientizării serviciilor de mediere în soluționarea problemei transnistrene oferite de OSCE, Federația Rusă, Ucraina, alte state și organisme internaționale. Guvernul va supraveghea ca acordarea serviciilor de mediere să se efectueze în strictă conformitate cu principiile fundamentale ale dreptului internațional; vor fi sporite eforturile în vederea transpunerii în viață a deciziilor OSCE referitoare la Republica Moldova, adoptate la Summitul din 18-19 noiembrie 1999 de la Istanbul. Urmărind obiectivul strategic de integrare europeană, Guvernul va acționa pentru: realizarea întocmai a prevederilor Acordului de Parteneriat și Cooperare; demararea negocierilor privind crearea zonei de liber schimb între Republica Moldova și Uniunea Europeană; intensificarea demersurilor politico-diplomatice pentru demararea negocierilor privind integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană; adoptarea și realizarea consecventă a strategiei naționale de asociere la Uniunea Europeană. Pentru asigurarea intereselor economice ale țării, Guvernul va sprijini eforturile orientate spre aprofundarea și diversificarea relațiilor derulate în cadrul Comunității Statelor Independente în domeniul economico-comercial, în special, pe plan bilateral.

În domeniul relațiilor economice externe întru realizarea obiectivului fundamental de dezvoltare economică durabilă a țării, Guvernul își propune să promoveze rapid și consecvent reformele de tranziție la economia de piață și o politică de deschidere a economiei spre exterior. Guvernul va asigura transparența și neutralitatea în relațiile cu toți agenții economici, oferindu-le șanse egale de a concura în limitele cadrului legal. Pentru a sprijini pe toate căile activitatea economică externă a producătorilor autohtoni, prioritățile Guvernului în acest domeniu vor urmări: perfecționarea cadrului juridic al comerțului exterior în vederea lărgirii posibilităților de export și excluderii reglementărilor care frânează dezvoltarea exportului; dezvoltarea dinamică și echilibrată a schimburilor comerciale, ridicarea rolului exportului în stabilizarea situației din economia națională și reducerea deficitului balanței comerciale; orientarea investițiilor atât a celor autohtone, cât și a celor străine spre sectoarele producătoare de mărfuri pentru export. Guvernul va întreprinde măsuri în vederea creării condițiilor de acces al mărfurilor în aspect zonal - prin negocierea unor noi acorduri de cooperare economică privind evitarea dublei impuneri și altor acorduri. Guvernul va continua politica de aderare a Republicii Moldova la Organizația Mondială a Comerțului. Cadrul juridic și instituțional al Republicii Moldova ce reglementează comerțul exterior va fi ajustat și format în conformitate cu cerințele Organizației Mondiale a Comerțului.

În cadrul colaborării cu instituțiile financiare internaționale, Guvernul va iniția negocierile cu Fondul Monetar Internațional pentru reorientarea politicii

structurale și financiare a programului de ajustare prin susținerea financiară a Republicii Moldova în cadrul noului Mecanism de finanțare compensatorie și de urgență (CCFF) pe termen mediu, pentru optimizarea implementării proiectelor Băncii Mondiale și Băncii Europene, atragerea investițiilor de capital pentru dezvoltarea întreprinderilor din sectorul privat, aprofundarea colaborării cu instituțiile financiare internaționale - Corporația Financiară Internațională (IFC), Fondul Internațional de Dezvoltare a Agriculturii (IFAD), Banca de Dezvoltare Socială a Consiliului Europei - și identificarea noilor surse de finanțare externă concesionată. În domeniul cooperării tehnice cu instituțiile și țările donatoare, Guvernul își va spori eforturile asupra valorificării eficiente a fondurilor deja alocate Republicii Moldova sau declarate de comunitatea donatorilor și asupra atragerii surselor adiționale ale donatorilor tradiționali și ale altor donatori în scopul susținerii reformelor social-economice. Politica în domeniul importului va fi orientată spre contracararea concurenței neleiale prin măsuri antidumping și taxe compensatorii, fapt ce va fi realizat prin adoptarea unei legi în acest domeniu. Pentru a se conforma cerințelor de promovare a comerțului exterior, Guvernul va abilita Organizația de Promovare a Exportului din Moldova să urgenteze crearea unei baze informaționale performante referitoare la conjunctura și cerințele pieței externe. Se va proceda la restructurarea și consolidarea sistemului controlului vamal. [4, pag.1, 11, 12].

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 2001-2005 „Renașterea economiei - renașterea țării”* este relevat că în scopul consolidării statalității și independenței economice, al restabilirii integrității teritoriale a Republicii Moldova, Guvernul intenționează: să elaboreze strategia politicii interne și externe a Republicii Moldova, bazate pe consolidarea societății, pe demnitatea națională, pe mândria cetățenilor pentru țara lor, pe creșterea autorității acesteia pe arena internațională, pe promovarea politicii externe în exclusivitate în interesele Republicii Moldova și ale poporului ei; să elaboreze și să realizeze în practică un program de securitate economică a țării; să soluționeze definitive pe cale pașnică diferendul transnistrean în cadrul unui stat unic Republica Moldova, să procedeze la integrarea economiei ambelor maluri ale Nistrului, la restabilirea spațiului cultural comun și a unității spirituale a societății.

Direcțiile principale ale politicii externe a Republicii Moldova, care decurg din interesele naționale vitale vor lua în considerare procesele de globalizare și regionalizare, procesele integraționiste, care au loc în lume, și influența lor asupra sistemului relațiilor internaționale, politica externă a statului se va construi în funcție de influența acestora asupra suveranității și independenței țării și se vor crea condiții care ar asigura edificarea unui stat democratic și prosper. Obiectivele principale ale politicii externe sunt: consolidarea suveranității,

statalității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, ridicarea autorității ei internaționale; dezvoltarea relațiilor reciproc avantajoase cu toate țările lumii; elaborarea și realizarea strategiei naționale de integrare a Republicii Moldova în Comunitatea Europeană și în alte comunități internaționale; examinarea chestiunii aderării Republicii Moldova la Uniunea Vamală a Rusiei, Belarusiei, Kazahstanului, Kârgâzstanului și, ulterior, a posibilității integrării în structurile economice ale Uniunii Rusiei și Belarusiei; consolidarea în continuare a relațiilor reciproc avantajoase cu alte țări în baza unor programe concrete de colaborare bilaterală curentă și de lungă durată, luând în considerare interesele naționale ale ambelor părți; aprofundarea colaborării reciproc avantajoase cu Statele Unite ale Americii; dezvoltarea multilaterală a relațiilor tradiționale cu țările vecine România și Ucraina. La baza lor se va afla tendința spre extinderea cooperării interstatale, inclusiv realizarea Acordului cu privire la crearea zonei de antreprenoriat liber, încheiat anterior. Va fi continuat lucrul asupra proiectului Acordului interstatal de bază cu România; extinderea și aprofundarea relațiilor cu țările Europei occidentale, mai ales cu Germania, Franța, Marea Britanie, Italia și Olanda, promovarea unei politici mai active de cooperare cu țările din bazinul Mării Negre, din Europa Centrală și Asia de Sud-Est; propagarea activă, peste hotarele țării, a realizărilor economice ale Republicii Moldova și a patrimoniului ei cultural. Strategia de stat în domeniul perfecționării activității economice externe prevede direcționarea eforturilor în: dezvoltarea infrastructurii de stat pentru operațiunile economice externe; perfecționarea sistemului de organizare a colaborării economice externe; modernizarea politicii în domeniul împrumuturilor externe și al investițiilor străine; negocierea cu organisme internaționale privind reșalonarea datoriei externe. Restructurarea relațiilor economice externe se va desfășura pe următoarele direcții: perfecționarea structurii de export-import al mărfurilor; dezvoltarea producției industriale pe bază de investiții și inovații, sporirea competitivității mărfurilor și serviciilor pe piața internă și cea externă; certificarea tuturor mărfurilor importante; crearea unui sistem informațional privind piețele mondiale de mărfuri; crearea unui mediu concurențial pentru agenții economici care intenționează să iasă pe piața externă. Realizarea politicii economice externe presupune micșorarea treptată a deficitului în balanța de comerț și, în perspectivă, prevede un sold pozitiv al operațiunilor economice externe și al balanței de plăți în ansamblu. În domeniul activității de import-export se preconizează în primul rînd: elaborarea și legiferarea sistemului de stat de promovare a exportului; crearea unei structuri de stat pentru promovarea exporturilor de mărfuri autohtone; creditarea producției de mărfuri cu ciclu luând orientate spre export; asigurarea operațiunilor de valorificare a

piețelor externe; sporirea răspunderii rezidenților exportatori pentru nerepararea valute.[5, pag. 2, 7, 8, 12].

În *Programul de activitate al Guvernului pe anii 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”* este precizat că Guvernul are ferma convingere că Republica Moldova poate și trebuie să se dezvolte dinamic în plan economic, social și spiritual, pentru a ocupa un loc demn printre țările Comunității Europene. Totalurile ultimilor ani demonstrează existența premiselor pentru creșterea economică durabilă, combaterea sărăciei, dezvoltarea unui sistem sigur de protecție socială, atingerea unor standarde înalte ale calității vieții oamenilor. În anul 2006 activitatea acestui Guvern a preconizat implementarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS), a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, a Programului Național „Satul Moldovenesc” etc.

Obiectivele politicii externe vor reflecta aspirațiile europene ale Republicii Moldova. Integrarea europeană și integritatea teritorială a țării rămân a fi țintele prioritare în politica externă a Moldovei. Guvernul va promova în continuare cooperarea regională, interesele economice externe care coincid cu interesele naționale, cooperarea în domeniul securității internaționale a țării și în cadrul organizațiilor internaționale (Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Organizația Cooperării Economice a Mării Negre, Inițiativa Central Europeană, Comunitatea Statelor Independente, Inițiativa de Cooperare în Europa de Sud-Est), intensificarea relațiilor cu țările lumii, protejarea intereselor statului și ale cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, promovarea imaginii Republicii Moldova pe arena internațională, integrarea în economia mondială. Guvernul, prin acțiunile sale de politică externă, va respecta principiile politicii mondiale de soluționare a problemelor în baza cooperării multilaterale și supremației dreptului internațional. În raporturile bilaterale cu țările lumii se va pune accent pe dezvoltarea economică. Imperativul obiectivului de integrare în Uniunea Europeană, ca politică prioritară, va fi promovat de Guvern prin realizarea Planului de Acțiuni Moldova - Uniunea Europeană și a Programului Național de implementare a acestuia

Referitor la promovarea comerțului exterior, se menționează că dezvoltarea comerțului are o importanță deosebită pentru creșterea economică. Moldova dispune de un regim comercial liberalizat atât pentru export, cât și pentru import. Extinderea rapidă a procesului de globalizare impune reformarea strategiei de promovare a intereselor comerciale ale țării prin diversificarea partenerilor comerciali și stimularea exporturilor cu valoare adăugată înaltă. În scopul promovării comerțului exterior, Guvernul își va concentra eforturile asupra soluționării următoarelor sarcini de bază: revizuirea cadrului juridic

normativ pentru asigurarea stabilității, accesibilității și previzibilității; înlăturarea și neadmiterea introducerii barierelor netarifare nejustificate; optimizarea procedurilor regulatorii în vederea reducerii la minimum a costurilor în tranzacțiile comerciale internaționale; dinamizarea procesului de pătrundere pe piețele externe; promovarea capacităților de export ale Moldovei și diversificarea exportului mărfurilor, ceea ce presupune: - o rată de schimb competitivă realizată prin intervenții adecvate ale Băncii Naționale a Moldovei; - o politică industrială orientată spre consolidarea unor sectoare concrete, în concordanță cu regulile OMC; - o structură instituțională de export independentă în sectorul public, care ar stabili relații contractuale cu agenții comerciali mari (supermarketuri și magazine) din Europa de Vest și ar purta negocieri cu Comisia pentru Standardele Internaționale din Geneva; susținerea grupurilor sectoriale de producători în realizarea de acțiuni comune pentru promovarea exporturilor pe piețele externe; perfecționarea cadrului instituțional și a procedurilor de control al originii mărfurilor prin consolidarea serviciului vamal și revizuirea divizării competențelor acestuia în eliberarea și controlul certificatelor de origine preferențiale și nepreferențiale cu cele ale Camerei de Comerț și Industrie, în vederea creării unei baze solide pentru un eventual regim preferențial de comerț asimetric; asigurarea controlului eficient al originii mărfurilor pentru a putea beneficia completamente de avantajele Sistemului Generalizat de Preferințe; optimizarea administrării vamale.

Politica în domeniul relațiilor economice externe are drept scop integrarea continuă a țării în economia mondială și asigurarea creșterii economice, care va fi axată, în mod prioritar, pe dezvoltarea schimburilor comerciale externe prin consolidarea cooperării internaționale, promovarea exporturilor și a investițiilor, în baza creării unei imagini favorabile a țării pe plan extern. Politica economică externă va fi promovată în condițiile asigurării unei dezvoltări durabile, realizării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Moldova, re-integrării teritoriale, integrării europene, consolidării statalității. Pornind de la interesele naționale, Guvernul va colabora cu țările partenere din cadrul CSI și GUUAM în baza unor programe economice concrete și principii de cooperare reciproc avantajoase. Realizarea obiectivelor expuse în cele ce urmează vor sta la baza materializării politicii economice externe: asigurarea accesului țării la resursele financiare externe concesionale, necesare susținerii balanței de plăți, dezvoltării sectorului real al economiei, prin aprofundarea relațiilor de colaborare cu organizațiile financiare internaționale; sprijinul politic al businessului național în activitatea de peste hotare; studierea condițiilor de promovare pe piețele externe a produselor economiei naționale; realizarea măsurilor complexe orientate spre micșorarea deficitului în balanța de comerț

(promovînd operațiunile de export); perfecționarea cadrului juridic bilateral și multilateral care ar favoriza comerțul exterior și investițiile (acordurile privind colaborarea comercial-economică, acordurile de comerț liber, de evitare a dublei impunerii, de protejare a investițiilor); perfecționarea structurii de export al mărfurilor; ameliorarea în continuare a mediului de afaceri și a celui investițional în scopul sporirii gradului de atractivitate pentru investitorii străini; îmbunătățirea imaginii țării pe plan extern, inclusiv prin rețeaua INTRANET. Colaborarea cu organismele financiare internaționale rămîne a fi o direcție prioritară de activitate a Guvernului, care va asigura consecvența consolidării relațiilor de colaborare cu BM, FMI, BERD, CFI, FIDA și FDS. [6, pag. 2, 3, 8, 38, 39].

În *Programul de activitate al Guvernului pentru anii 2008-2009 „Progres și integrare”* se menționa: Bunăstarea poporului și progresul societății sunt rațiunea de a exista a Guvernului. Vom continua politicile guvernării precedente, fiind motivați de necesitatea producerii unui impact sesizabil asupra calității vieții cetățenilor țării și încurajați de șansele reale de reușită. Referitor la politica externă se preconiza: accentuarea și consolidarea statutului de neutralitate a Republicii Moldova; dezvoltarea continuă a relațiilor multilaterale reciproc avantajoase cu țările vecine, bazate pe principiul respectării suveranității și independenței statelor; explorarea potențialului relațiilor economico-sociale cu țările membre ale Uniunii Europene și intensificarea cooperării în cadrul politicilor de bună vecinătate cu Uniunea Europeană și cu țările membre ale altor structurilor regionale; valorificarea potențialului relațiilor bilaterale în cadrul Comunității Statelor Independente.

În scopul atingerii obiectivelor pe termen mediu, Guvernul Republicii Moldova își va axa activitatea imediată pe trei direcții de bază: 1. reintegrarea țării; 2. neutralitatea și politica de bună vecinătate a țării; 3. securitatea energetică a țării și diversificarea căilor de acces.

Obiectivele dezvoltării comerțului sunt: valorificarea oportunităților oferite de regimurile de comerț negociate de către Republica Moldova întru facilitarea accesului pe piețele de desfacere din Est și Vest (Sistemul de Preferințe Comerciale Autonome, CEFTA, CEMN etc.), în special prin mediatizarea avantajelor acestuia pe plan intern și extern; racordarea sistemului național de metrologie, standardizare, testare și control al calității la normele comunitare și compensarea parțială a costurilor implementării sistemelor de management al calității în baza standardelor internaționale de calitate ISO 9000:2000 pentru unele întreprinderi selectate pe bază de concurs; simplificarea și eficientizarea controalelor de mărfuri la frontieră, în scopul reducerii costului și timpului necesar pentru efectuarea operațiunilor de import și export; crearea

sistemelor de achiziționare a produselor agro-alimentare, inclusiv prin dezvoltarea cooperativei de consum; stimularea apariției centrelor de logistică și comerț pe teritoriul zonelor economice libere și a porturilor fluviale și aeriene, în scopul dezvoltării unor noduri comerciale regionale; stimularea valorificării potențialului de producție autohton ca răspuns la cererea crescândă față de anumite produse de consum, generată de creșterea veniturilor populației în ansamblu. [7, pag. 1, 3, 10, 17].

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2009-2013. „Integrarea europeană: libertate, democrație, bunăstare”*, care a fost elaborat într-o perioadă de criză profundă, se releva: Program prin denumire, dar manifest prin esență, acest document reprezintă mandatul unui Guvern, rostul principal al căruia este de a păstra pe harta lumii statul Republica Moldova. Perseverența cu care în ultima perioadă este atacată această realizare supremă a poporului nostru determină clar preocuparea fundamentală a Guvernului țării. Acest program includea implementarea Programului de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pentru anii 2009-2011, Strategiei naționale de dezvoltare pentru anii 2008-2011, precum și a angajamentelor față de partenerii de dezvoltare. Integrarea europeană și *politica externă*

Obiective de guvernare: 1. Continuarea valorificării multidimensionale a potențialului relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în vederea adoptării și promovării valorilor și standardelor europene, avînd drept finalitate integrarea în Uniunea Europeană a Republicii Moldova. 2. Impulsionarea relațiilor bilaterale și cooperării multilaterale, promovarea raporturilor de bună vecinătate și edificarea unor parteneriate strategice cu România, Ucraina, Federația Rusă și Statele Unite ale Americii. Valorificarea plenară a potențialului de cooperare cu Japonia, China, India, Turcia, Israel, Coreea de Sud, Brazilia, Qatar și cu alți actori globali și regionali în ascensiune. 3. Promovarea intereselor de securitate națională pe plan internațional. 4. Efectuarea reformelor interne în domeniile relevante și realizarea demersurilor politico-diplomatice pe lângă Consiliul Europei în vederea încheierii procedurii de monitorizare a Republicii Moldova și trecerii la etapa de postmonitorizare. 5. Promovarea unei diplomații economice active. 6. Intensificarea interacțiunii cu diaspora și protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova stabiliți cu traiul permanent peste hotare. Acțiuni prioritare: Integrarea europeană: Aprobarea și implementarea Agendei de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care va viza realizarea prevederilor Acordului de asociere; Parafarea și semnarea Acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, inclusiv crearea Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător cu UE; Finalizarea implementării condiționalităților Planului de acțiuni

privind liberalizarea vizelor, pentru obținerea excluderii regimului de vize pe termen scurt pentru călătoria în spațiul Schengen; Continuarea valorificării oportunităților de aprofundare a relațiilor de cooperare cu UE oferite de dimensiunile bilaterală și multilaterală ale Parteneriatului Estic; Consolidarea procesului de armonizare legislativă prin reformarea cadrului instituțional. Dezvoltarea relațiilor bilaterale și multilaterale: Continuarea dialogului politic bilateral cu statele-membre ale UE în vederea asigurării sprijinului demersurilor europene ale Republicii Moldova și edificării unor parteneriate bazate pe valori și interese comune cu fiecare capitală europeană; Intensificarea dialogului politic cu statele vecine România și Ucraina. Aprofundarea cooperării multisectoriale și, în special, realizarea proiectelor în domeniul energetic cu România. Finalizarea procesului de negocieri cu Ucraina pe problemele prioritare de pe agenda bilaterală: demarcarea frontierei de stat, recunoașterea drepturilor de proprietate, protejarea și dezvoltarea durabilă a bazinului râului Nistru, precum și reglementarea aspectelor ce țin de funcționarea complexului hidroenergetic nistrean; Dezvoltarea continuă a dialogului politic cu Federația Rusă în vederea aprofundării cooperării comercial-economice, soluționării chestiunilor privind colaborarea în domeniul energetic, asigurării și protejării drepturilor muncitorilor migranți; Ridicarea nivelului dialogului politic cu SUA, inclusiv prin consolidarea rolului Congresului SUA în acest dialog, activizarea dimensiunii comercial-economice și investiționale, ca urmare a absolvirii Republicii Moldova de sub incidența prevederilor Amendamentului Jackson-Vanik; Asigurarea funcționalității depline a misiunilor diplomatice recent deschise în Regatul Țărilor de Jos, Canada și Qatar, precum și promovarea în continuare a obiectivului extinderii rețelei de misiuni diplomatice și consulare ale Republicii Moldova; Promovarea dialogului politic și a cooperării în cadrul Comunității Statelor Independente în vederea valorificării avantajelor oferite de această structură în circulația liberă a persoanelor, în dezvoltarea comerțului, a sferei sociale și a schimburilor culturalumanitare; Intensificarea cooperării politice, de securitate și economice cu/în cadrul organizațiilor din regiunea Europei Centrale, de Sud-Est, regiunea Dunării și Mării Negre; Consolidarea și dezvoltarea relațiilor de parteneriat cu OTAN; Menținerea unui dialog aprofundat în cadrul ONU, OSCE în vederea consolidării mecanismelor naționale de promovare și protejare a drepturilor omului, asigurare a egalității de gen, eliminare a discriminării sub orice formă. Promovarea intereselor de securitate națională pe plan internațional: Participarea activă la negocierile privind soluționarea conflictului transnistrean în formatul 5+2 și în cadrul Comisiei Unificate de Control; Continuarea dialogului în formatele multilaterale

și bilaterale în vederea transformării mecanismului de pacificare actual din Zona de securitate într-o operațiune civilă multinațională cu mandat internațional ONU sau OSCE; Continuarea eforturilor politico-diplomatice privind retragerea forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova; Asigurarea sprijinului politico-diplomatic pentru participarea Republicii Moldova la operațiunile de menținere a păcii internaționale cu mandat ONU; Organizarea evenimentelor în domeniul diplomației publice în vederea diseminării experienței statelor neutre și nealiniat la blocuri militare în cooperarea cu NATO și participării acestora la eforturile internaționale cu mandat ONU și UE de menținere a păcii; Participarea activă la procesul de negocieri privind revitalizarea regimului de control asupra armelor convenționale în Europa. Aprofundarea cooperării cu ONU, OSCE, Consiliul Europei și alte organizații și mecanisme de cooperare internaționale și regionale în vederea obținerii asistenței necesare în realizarea reformelor instituționale: Asigurarea sporirii asistenței tehnice în vederea realizării continue a reformelor structurale în domeniul: reforma judiciară, măsuri de încredere în cadrul procesului de reglementare a conflictului transnistrean; Intensificarea promovării intereselor naționale, a rolului, credibilității și imaginii Republicii Moldova în cadrul sistemului Națiunilor Unite, prin asigurarea reprezentării țării în organele electivă ONU și participarea efectivă la activitatea acestora, avansarea și susținerea unor inițiative și rezoluții concordante cu prioritățile naționale, aprofundarea progresivă a cooperării și conlucrării în contextul ONU cu statele și grupurile de țări 7 partenere (SUA, Japonia, Canada, UE, OSCE, GUAM, Grupul est-european etc.) și cu fondurile, programele și agențiile specializate ONU, implicit cu cele reprezentate în țară. Diplomația economică: Promovarea exporturilor și competitivității companiilor și produselor moldovenești, atragerea de investiții, capital străin și know-how, recuperarea, consolidarea și extinderea pozițiilor pe piețele externe; Facilitarea și identificarea de noi oportunități pe plan extern pentru realizarea obiectivelor naționale în sfera energetică; Asigurarea participării active a țării la circuitul european și global al ideilor, tehnologiilor și capitalului uman prin obținerea accesului plener la mecanismele de mobilitate academică, integrare în asociațiile și uniunile europene și internaționale de business și de inovații; Promovarea și protejarea intereselor și potențialului economic al Republicii Moldova prin intermediul organizațiilor internaționale la care aceasta este parte, în primul rând prin intermediul Organizației Mondiale a Comerțului. Consolidarea cadrului instituțional necesar pentru promovarea eficientă a politicii externe, sporirea interacțiunii cu diaspora și protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova stabiliți cu traiul permanent peste hotare. [8, pag.2,3,6,7,8]

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova Integrarea Europeană: libertate, democrație, bunăstare 2011-2014* se menționează, că prezentul Program este expresia continuității în îndeplinirea angajamentelor asumate în fața cetățenilor, dar și a partenerilor noștri externi. Astfel, viziunea strategică a programului propus o constituie creșterea bunăstării populației, care se va axa pe două obiective majore ale Guvernului: creșterea nivelului de trai al cetățenilor și integrarea europeană. În vederea realizării acestor obiective mari, vor fi întreprinse o serie de acțiuni pentru protecția socială a cetățenilor, dezvoltarea economiei, consolidarea statului de drept, creșterea numărului locurilor de muncă, dezvoltarea relațiilor cu partenerii externi, atragerea investițiilor, eliminarea vizelor și alte acțiuni care au ca finalitate o viață mai bună pentru cetățenii noștri. Unul dintre principiile de activitate importante va fi transformarea succeselor la nivel macro, obținute în ultima perioadă, în beneficii palpabile pentru fiecare cetățean în parte. Astfel, Programul de activitate al Guvernului, în ansamblul său, urmărește crearea unui nivel înalt de bunăstare a cetățenilor Republicii Moldova, precum și realizarea altor transformări importante în societate, care, în totalitatea lor, ar accelera integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Referitor la politica externă, au fost preconizate următoarele obiective de guvernare: 1. Promovarea unei politici externe dinamice și coerente în scopul asigurării intereselor naționale ale Republicii Moldova și creării unei imagini pozitive a țării. 2. Intensificarea dialogului și cooperării cu statele-membre ale Uniunii Europene în vederea dinamizării reformelor politice, economice, sociale și juridice orientate spre alinierea la standardele europene în vederea obținerii statutului de candidat pentru aderare la UE. 3. Impulsionarea relațiilor bilaterale și cooperării multilaterale, promovarea raporturilor de bună vecinătate și edificarea unor parteneriate strategice cu UE, România, Ucraina, Federația Rusă și Statele Unite ale Americii. 4. Valorificarea pleneră a potențialului de cooperare cu China, Japonia, India, Turcia, Coreea de Sud și cu alți actori globali și regionali în ascensiune. 5. Promovarea intereselor de securitate națională pe plan internațional. 6. Efectuarea reformelor interne în domeniile relevante și realizarea demersurilor politico-diplomatice la Consiliul Europei în vederea încheierii procedurii de monitorizare a Republicii Moldova și trecerii la etapa de postmonitorizare. 7. Promovarea unei diplomații economice active în vederea creării condițiilor pentru dezvoltarea economică durabilă a țării. 8. Protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova peste hotare. 9. Consolidarea cadrului instituțional necesar pentru promovarea eficientă a politicii externe.

În promovarea exporturilor și atragerea investițiilor se preconizează: Diminuarea restricțiilor la import-export și debirocratizarea procedurilor administrative; Reformarea Organizației de Promovare a Exportului din Moldova (OPEM) prin revizuirea sarcinilor și a modului de operare a acesteia, transformarea ei în una dinamică, după modelul organizațiilor similare din țările Uniunii Europene; Stimularea investițiilor interne prin transformarea economiilor în investiții; perfecționarea unor asemenea instrumente ca „PARE 1+1”, precum și aplicarea de noi pîrghii; Intensificarea dialogului la nivel politic în vederea facilitării accesului mărfurilor moldovenești pe diferite piețe; Elaborarea instrumentelor pentru asigurarea finanțării proiectelor investiționale în domeniul inovațiilor și al tehnologiilor avansate; Crearea sistemului de monitorizare a climatului investițional, care să asigure reacționarea imediată a Guvernului la orice denaturare a climatului investițional existent; Valorificarea maximă a potențialului economic al zonelor economice libere, Portului Internațional Liber „Giurgiulești”, Aeroportului Internațional Liber „Mărculești”, precum și al parcurilor industriale; Promovarea stimulentei și aplicarea măsurilor de susținere de către stat a întreprinderilor care utilizează tehnologii de economisire a energiei, precum și a agenților economici care produc și utilizează surse alternative de energie; Facilitarea regimului de vize și de ședere pentru investitori; Asigurarea condițiilor pentru finanțarea mediului de afaceri la un cost rezonabil; stimularea dezvoltării pieței de capital; Stimularea convertirii economiilor în mijloace de investire prin dezvoltarea instrumentelor financiare, inclusiv ipotecarea; Dezvoltarea relațiilor de parteneriat între stat și organismele financiare internaționale pentru atragerea liniilor de creditare și garantarea investițiilor. [9, pag.5, 6, 25, 51]

În *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018* se menționează: Prezentul Program, care stă la temelia activității Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2015-2018, își propune ca obiectiv principal creșterea bunăstării, siguranței și calității vieții cetățenilor, în special prin: dezvoltarea economiei și facilitarea creării locurilor de muncă bine plătite, eradicarea corupției și garantarea supremației legii, asigurarea securității personale, fortificarea capacității de apărare a țării, prestarea serviciilor publice accesibile și cost-eficiente, asigurarea protecției sociale pentru grupurile vulnerabile ale populației. Cea mai sigură cale pentru atingerea acestor obiective este integrarea europeană. În acest scop, Guvernul își propune să creeze toate premisele necesare care, odată valorificate, vor asigura eligibilitatea Republicii Moldova privind obținerea statutului de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. Pentru îndeplinirea dezideratului în cauză, la baza Programului de activitate al Guvernului a fost pusă implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, în special prin realizarea

Planului național de acțiuni, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808 din 7 octombrie 2014. Guvernul Republicii Moldova va pleda în continuare pentru dezideratul de reintegrare a țării, acesta reprezentând una dintre prioritățile de bază ale procesului de guvernare. Soluția politică a conflictului va fi corelată cu obiectivul de integrare europeană a țării. Reglementarea definitivă a conflictului trebuie să asigure caracterul viabil, democratic, independent și suveran al statului reunificat. Aceste obiective urmează să fie realizate într-un context complex, caracterizat prin scăderea încrederii cetățenilor în instituțiile statului, prin creșterea vulnerabilității sectorului bancar și a presiunilor fiscale, la care se adaugă proximitatea conflictului armat din estul Ucrainei și recesiunea economică din regiune, cauzată de respectiva criză, dar și prin divizarea societății, alimentată de retorica iresponsabilă a unor politicieni locali.

Pe termen scurt, preocupările majore ale Guvernului Republicii Moldova sunt orientate spre înlăturarea riscurilor la adresa securității interne și externe a statului, spre stabilizarea sectorului bancar, spre sancționarea și combaterea fraudelor financiare, spre asigurarea unui echilibru între consolidarea fiscală sustenabilă și impulsivitatea dezvoltării economice, precum și spre protejarea veniturilor cetățenilor

Politică externă prevede:

1. Promovarea unei politici externe consecvente și echilibrate în scopul asigurării parcursului european și al consolidării relațiilor cu partenerii internaționali.
2. Realizarea asocierii politice și a integrării economice cu Uniunea Europeană și aprofundarea relațiilor bilaterale cu statele sale membre.
3. Implementarea cu succes a agendei de asociere, având drept scop obținerea statutului de țară-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană.
4. Aprofundarea parteneriatului strategic cu România pentru integrarea europeană a Republicii Moldova.
5. Consolidarea relațiilor strategice multidimensionale de bună vecinătate cu Ucraina, cu accent pe integrarea europeană.
6. Avansarea dialogului strategic cu SUA.
7. Dinamizarea dialogului politic cu Federația Rusă în vederea normalizării relațiilor bilaterale, inclusiv în domeniile comercial-economic, energetic și migrațional, valorificând pe deplin potențialul Tratatului de prietenie și cooperare.
8. Dezvoltarea potențialului de cooperare cu o serie de țări precum Canada, Japonia, Republica Populară Chineză, Republica Turcia, Statul Israel, Republica Coreea, Republica India, Statul Qatar, dar și cu alți actori globali și regionali în ascensiune.
9. Dezvoltarea relațiilor cu statele membre ale CSI, în special – pe dimensiunea comercial-economică – cu Republica Belarus și Republica Kazahstan.
10. Promovarea unei diplomații economice active și realizarea unor acțiuni și mecanisme suplimentare pentru atragerea investițiilor străine și promovarea exportului de mărfuri și servicii, în special prin valorificarea potențialului Acordului privind instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinză-

tor. 11. Dezvoltarea unui program de promovare a exporturilor moldovenești competitive pe piețele externe, în special pe piața Uniunii Europene, inclusiv prin atragerea de investiții, capital străin și know-how, recuperarea, consolidarea și extinderea pozițiilor pe piețele externe. 12. Adoptarea unui program național de promovare a exporturilor competitive pe piețele externe, în special pe piețele Uniunii Europene și ale Orientului Mijlociu. 13. Asigurarea atragerii investițiilor străine prin intensificarea negocierilor bilaterale cu Emiratele Arabe Unite, Egipt, Canada, Turcia, Brazilia, Maroc, Oman asupra acordurilor privind protejarea reciprocă a investițiilor. 14. Promovarea și protejarea intereselor și a potențialului economic al Republicii Moldova prin intermediul organizațiilor internaționale la care aceasta este parte, inclusiv al Organizației Mondiale a Comerțului. 15. Promovarea dialogului cu partenerii externi în scopul identificării unei soluții politice pentru reintegrarea țării și retragerea formațiunilor militare străine. 16. Încheierea procedurii de monitorizare a Republicii Moldova de către Consiliul Europei și trecerea la etapa postmonitorizare. 17. Consolidarea mecanismelor de protejare a drepturilor și intereselor cetățenilor și ale agenților economici ai Republicii Moldova peste hotare. 18. Consolidarea cooperării cu UE în domeniul politicii externe, de securitate și apărare. 19. Consolidarea relațiilor și participarea consecventă în activitatea organizațiilor internaționale, regionale și subregionale relevante (ONU, OSCE, Consiliul Europei, OCEMN, SEECP, ICE, GUAM etc.) pentru promovarea intereselor și priorităților naționale, îmbunătățirea imaginii și sporirea credibilității Republicii Moldova în cadrul acestora și pe arena internațională, precum și asigurarea sprijinului necesar în realizarea obiectivelor strategice de modernizare și integrare europeană a țării. 20. Consolidarea sprijinului partenerilor internaționali, precum și a capacităților interne în vederea implementării la nivel național a obiectivelor și principiilor dezvoltării durabile, în spiritul agendei globale ONU post-2015, fundamentată pe 3 piloni complementari: protecția mediului, dezvoltarea economică și cea socială. [10, pag. 4, 11, 12].

În contextul elucidării acestor zece programe de guvernare și analizând domeniul relațiilor internaționale, politicii externe și relațiilor economice externe, putem constata că abordările aferente acestui domeniu sunt destul de competente și argumentate. În același timp, realizările nu s-au scontat cu succese deosebite și consecutive.

Reieșind din obiectivele propuse de către guvernări, rezultatele obținute pe dimensiunea politicii externe și a comerțului exterior au avut diverse evoluții. Conform datelor statistice furnizate de către Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, principalul indicator macroeconomic- Produsul Intern Brut a înregistrat o majorare cu scadențe la anumite perioade. [Tabele 1 și 2]. În afară de factorii obiectivi care au influențat acest lucru, denotă o instabilitate

internă în dezvoltarea republicii și o neconsecutivitate a mersului reformelor. Totodată, menționăm că o parte considerabilă din Produsul Intern Brut a revenit din remitențe. Conform datelor Băncii Naționale a Moldovei, în anul 2017 volumul total al transferurilor bancare de mijloace bănești din străinătate în Republica Moldova a constituit 1,2 miliarde de dolari. În același timp, aceste remitențe se diminuează și vor continua această scădere pe motivul intensificării tendinței de plecare peste hotare pentru totdeauna a unui număr impunător de cetățeni ai Republicii Moldova. Această migrațiune masivă este la fel rezultatul unei guvernări incerte.

Tabelul 1. Dinamica Produsului Intern Brut în perioada 1995-2016

Ani	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
PIB pe locuitor, preturi curente, \$ SUA	400	471	528	465	321	354	408	459	548	721
PIB pe locuitor, preturi curente, Euro	455	485	486	580
PIB pe locuitor după paritatea puterii de cumparare, \$ SUA	..	2 128	2 207	2 087	2 033	2 112	2 300	2 533	2 765	2 028
Indicele volumului fizic al PIB pe locuitor, anul precedent=100, %	98,8	94,2	100,1	93,5	96,8	102,3	106,4	108,1	106,9	107,6
Numarul mediu anual al populației, mii pers.	3 604	3 599	3 654	3 652	3 646	3 640	3 631	3 623	3 613	3 604

Tabelul 2. Dinamica Produsului Intern Brut în perioada 1995-2016

Ani	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
PIB pe locuitor, preturi curente, \$ SUA	831	951	1 231	1 696	1 525	1 632	1 971	2 046	2 243	2 244	1 833	1 913
PIB pe locuitor, preturi curente, Euro	667	757	900	1 153	1 092	1 231	1 416	1 593	1 689	1 691	1 650	1 728
PIB pe locuitor după paritatea puterii de cumparare, \$ SUA	2 362	2 563	2 723	3 007	2 856	3 101	4 179	4 225	4 699	5 014	5 036	5 340
Indicele volumului fizic al PIB pe locuitor, anul precedent=100, %	107,8	105,1	103,2	108,0	94,1	107,2	106,9	99,3	109,4	104,9	99,6	104,5
Numarul mediu anual al populației, mii pers.	3 595	3 585	3 577	3 570	3 566	3 562	3 560	3 560	3 559	3 556	3 554	3 552

Sursa: Biroul Național de Statistică. Informația este prezentată fără datele raioanelor din partea stânga a Nistrului și mun. Bender.

Același tablou îl avem și la analiza comerțului exterior în perioada vizată. Astfel, volumul comerțului exterior, care reprezintă totalitatea bunurilor materiale ce fac obiectul schimbului între Republica Moldova și alte țări, relevă o majorare în ansamblu, în același timp, indicii valorici ai comerțului exterior nu au o tendință certă în evoluția sa. Indiscutabil este faptul că o determinantă importantă a fost diversificarea exportului și importului, care la moment și-a lărgit și consolidat mult aria de influență, dar nici ea nu este valorificată îndeajuns. În anul 2017, conform datelor statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, exporturile de mărfuri în Uniunea Europeană au ajuns la cifra 1,41 miliarde de euro, reprezentând 65,8% din totalul de exporturi ai republicii cu o creștere de 19,9% față de anul 2016, dar această ascensiune a fost doar un an, deci nu putem vorbi despre o evoluție în continuitate. Această creștere a nivelului schimburilor comerciale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană nu a fost doar grație faptului că avem produse mai competitive sau eforturilor deosebite depuse de către guvernanți. Acest lucru a fost mai mult impus de către anumite restricții din partea Rusiei și anumite favoruri și facilități care au fost acordate de către Uniunea Europeană. Or, actualmente situația social- economică și ratingul Republicii Moldova reflectă o putere economică scăzută, cu instituții slabe și o vulnerabilitate a țării la șocuri externe.

Totodată, menționăm, că în domeniul politicii externe și al relațiilor internaționale, cele mai valoroase realizări au fost alegerea opțiunii dezvoltării vectorului european, inclusiv punerea în aplicare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, care a intrat în vigoare în iulie 2016. Procesul de reforme necesare în parcursul european al Republicii Moldova a fost și este condiționat de mai multe provocări și nereușite cauzate de profunda divizare a societății și a partidelor politice. Evident că Republica Moldova va avea și are nevoie de permanenta încurajare și ajutor din partea Uniunii Europene. Din păcate, Moldova nu mai este „povestea de succes” a Parteneriatului Estic și, reieșind din circumstanțele interne, în viitorul apropiat nu se prevede o ameliorare vădită a situației. Actualmente, pe termen scurt, cele mai mari provocări care vor diminua și degrada implementarea reformelor incluse pe agenda Acordului de Asociere sunt alegerile electorale din 2018, alegerile locale din 2019 și aflarea la conducere a unui Președinte anti-european. Relația dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, pentru moment, a fost elucidată detaliat în Concluziile Consiliului Uniunii Europene din 28 februarie 2018, din care se relevă ferm faptul că Republica Moldova rămâne campioana drumului european dintre cele trei state asociate- Moldova, Ucraina și Georgia, iar Uniunea Europeană marchează angajamentul ferm de a sprijini reformele în acest domeniu.

În **concluzie** vom reliefa că dezvoltarea Republicii Moldova este marcată de performanțe destul de modeste în plan social, politic și economic. Această situație constituie o continuare profundă a divizării societății și guvernantei, condiționate de lipsa unei viziuni comune în promovarea și relansarea statului. Actualmente, unele caracteristici dominante generale ale dezvoltării statului pot fi relevate prin următoarele:

1. Inconsecvența și incoerența în promovarea reformelor;
2. Lipsa unui program complex și consecutiv pe termen lung de modernizare a societății, care ar fi respectat de către guverne indiferent de apartenență politică;
3. Ineficiența funcționării sistemului social-politic și economic;
4. Gradul înalt al diferențelor sociale;
5. Sporirea inadmisibilă a corupției;
6. Lipsa unui sistem judiciar adecvat;
7. Diminuarea drastică a nivelului de securitate a populației;
8. Persistarea dezintegrării teritoriale a statului;
9. Exodul continuu al potențialului uman;
10. Îmbătrânirea populației și diminuarea natalității;
10. Lipsa unei industrii și agriculturi competitive.

Soluționarea acestor probleme interne sunt de o importanță deosebită și impune o rezolvare cât mai urgentă în interesul afirmării Republicii Moldova ca stat modern și democrat.

Unele **recomandări** pentru procesul de integrare și îmbunătățirea domeniului relațiilor internaționale. Pentru o relansare în procesul de integrare a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană este necesar de a urgenta soluționarea următoarelor probleme:

1. Independența sistemului judiciar: crearea condițiilor echitabile pentru mediul de afaceri;
2. Consolidarea guvernantei corporative în sectorul financiar;
3. Depolitizarea instituțiilor de stat și a corupției sistemice;
4. Sensibilizarea cetățenilor Republicii Moldova cu privire la beneficiile asocierii politice și a integrării economice cu Uniunea Europeană;
5. Soluționarea conflictului transnistrean.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-1994-1997-ro.pdf, 26 p.
2. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-1997-1998-ro.pdf, 20 p.
3. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-1998-2001-ro.pdf, 31 p.

Dimensiunile politicii externe în programele guvernării din Republica Moldova

4. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2000-2002-ro.pdf, 15 p.
5. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2001-2005-ro.pdf, 16 p.
6. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2005-2009-ro.pdf, 39 p.
7. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2008-2009-ro.pdf, 25 p.
8. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2009-2013-ro.pdf, 38 p.
9. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2011-2014-ro.pdf, 82 p.
10. www.e-democracy.md/files/.../program-activitate-guvern-moldova-2015-2018-ro.pdf, 43 p.
11. Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică din Republica Moldova, Chișinău, 2018
12. Marga A., Guvernarea și guvernare. Un viraj al democrației?, Editura Compania, București, 2014, 220 p.
13. Kenneth N. Waltz., Teoria politicii internaționale, Iași, Ed. Polirom, 2006, 328 p.
14. Pușcas V., Romania și calea de viață europeană, Cluj Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2017, 252 p.
15. Alexandru I., Criza administrației: teorii și realități. București: Ed. ALL BECK, 2001. 212 p.
16. Iancu D.C., Uniunea Europeană și administrația publică. Iași: Polirom, 2010. 243 p.
17. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2015. Chișinău: BNS, 2015. 384 p.
18. Bădescu I., Idei politice. București: Ed. Mica Valahie, 2011. 210 p.
19. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM – UE în perioada 2014-2016 nr. 808 din 07.10.2014. Publicată în: Monitorul Oficial, nr. 297-309 din 10.10.2014.
20. The Global Competitiveness Report 2017–2018. Geneva: World Economic Forum, 2017. 381 p.

**Svetlana CIUMAC, doctor în economie,
conferențiar cercetător**

3.2. CONFORMITY OF COUNTRY'S INSTITUTIONS TO THE VALORIZATION OF POTENTIAL THE LIBERAL FOREIGN TRADE POLICY - THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

Implementation of Foreign Trade Agreement between Republic of Moldova and EU is on the government agenda, beginning with the moment of ratification. The valorization of the economic potential of this agreement can be provided by strong state institutes and should be realized through the elaboration of adequate mechanisms and policies. They are related first of all to the deepening trade between partners.

At present stage of development the competitiveness of the economy of Moldova is largely predetermined by the performance of institutions both public and private, that study found one of the most problematic sectors.

The implementation of reforms in the foreign trade sector, which began with accession to the WTO, was not supported by reformation of other economic sectors. Among the main obstacles are the following: the weakness of state institutions, inconsistency and non completing the government policy reforms started, the lack of political will, the high level of corruption etc.

Results of this study can be used for the elaboration of set the appropriate economic policies.

The Government of the Republic of Moldova has started the process of accession to the World Trade Organization (WTO) yet in 1993, in the period of economic reformation and the integration of the economy of the Republic of Moldova in the world economic system. At that time the legislative framework and the economic situation has been such that our country was unprepared to join this organization. The process of accession to the WTO required a scrupulous preparation and it was a long and complicated issue that ended in 2001, when Moldova became a full member of the WTO.

For more than 15 years the Republic of Moldova is in compliance with and in an implementation phase of the obligations, when it was possible to gain from the advantages obtained from the process of accession.

From that time, both the Government and producers are placed in front of new requirements, which are to a large extent compliance with laws that do not allow an arbitrary attitude with respect to the rules laid down by the organization. In this context, the valorization of the potential of the WTO

member country directly depends on the existence of strong institutions capable to implement the agenda of the economic development of country.

The purpose of this paper is to assess the extent to which the institutes correspond to an ambitious agenda for the implementation of reforms, as well as are prepared to use the adequate economic mechanisms and policies to manage and adapt to contemporary trends in the international trading system.

In this context, the first section of the paper examines the main trends in the international trading system over the past two centuries. In the second section the dynamics of institutional competitiveness of Moldovan economy is analyzed during period 2011-2017.

The novelty of the research is exploring the measure of the institutional competitiveness of country's economy in the period 2011-2017, in the correlation with the methodology of the World Economic Forum.

The main attention will be paste at the identification those institutional competitiveness indicators that have the greatest negative influence on the national competitiveness with the scope of elaboration their recovery agenda.

The last section contains the conclusions regarding the institutional competitiveness of the Republic of Moldova in the context of utilizing the potential of liberal foreign trade policy.

Review of main trends in the international trading system over the past two centuries

The liberalization of foreign trade is one of the main consequences of globalization, which reflects a continuous growth trend of the interdependence of the countries of the world.

A number of reputable international institutions, including the World Bank, the International Monetary Fund, the World Trade Organization, who are promoting free trade, adhere to the point of view that globalization is capable of accelerating the growth processes of the economy (IMF, WB, and WTO, 2017). It was demonstrated by the examples of number advanced and developing economies in the second part of the 20th century. But this relation is not automatic. It is the true the same that not all developing countries can benefit from the priorities of liberalization of foreign trade could be explained by their slow integration into the world technology renewed economy, not application of trade supporting policies etc.

Despite arguments that seem undeniable, one of more disputable national trade policy topics in the period of post-World II of creation GATT/WTO till the early 1990s were that every country that is actively involved in

globalization processes, in addition to obvious benefits, has many difficulties and complicated issues overcome. They caused, by the high competition on international markets, with the result that companies that are not competitive and adapted to the requirements of the day, and last but not least - those in developing countries and economies in the transition phase risk be eliminated from the market.

Agreements GATT and WTO uphold strict rules, but they contain and exceptions. It gives the rules elasticity, but WTO rules are applied with even greater flexibility. Although under agreements there is a ban on import quotas and approved binding tariff levels, GATT also allows anti-dumping and countervailing duties, subsidies as well as safeguard measures and includes escape clause. Thanking to them governments have easy access to all measures that can limit trade. So, the governments of many countries found it inappropriate to increase competition in a number of industries that play an important role in ensuring food security and national security of their own countries. This is why both developed and developing countries resorted to selective bans or restrictions on the import of goods. These measures increase the circulation costs of imported goods, which make them less competitive than domestic ones or create uncertain conditions in the import mechanism of these goods. To be mentioned that the last surge of protectionism took place in the first decade of the 21 century and was explained by post-crisis consequences of economic shock of 2008-2009 periods. According to researchers it didn't result in much protectionism because of contemporary developed shock absorbers mechanisms (Bown, 2001; Douglas and Kevin, 2011). Trade protectionism is although still present in the world trade.

The WTO membership offers to the Government an opportunity to defend itself from local protectionist pressures which persist and have a greater or less then extent in all market economies. However, not all protectionist tendencies in Moldova are related to a desire to avoid intensifying competition in the domestic market of the country, as happens in some developed countries. In Moldova they are conditioned, first of all, by the general economic crisis and the inability of the country's power to pull out the country from this state.

From the moment of obtaining independency Moldova has been going through period of systemic social-economic and political crisis, related with transformations of transitional period. Also, the Republic of Moldova is very vulnerable to the global economic and regional crisis, displaying a poor resistance, as there were in the period of 2009-2010 crises and the flight capital crisis and the insufficient institutional capacity to manage the crisis situation.

In the study elaborated by the OECD is indicated that economic instability and weakness of the institutions are regarded as some of the dimensions of a fragile state which raises obstacles to fulfilling the agenda of further economic development (OECD, 2015a).

Since WTO has achieved remarkable results in the liberalization of customs tariffs, their role, as internal market protection tools, logically diminished.

In accordance with trade management concept applied in the past century, simultaneously with the reduction of tariff barriers, the following trend was also manifested: increasing the use of different non-tariff limitations in foreign trade.

By the accepted definition in international trade practice, non-tariff barriers to trade are considered to be any measures taken by governments but different to tariffs that help to limit trade-offs between countries.

Compared with tariff measures, non-tariff barriers are often more difficult to detect. They are usually “hidden” in rules and practices that in fact can have a perfectly legitimate objective, but the economic effects of non-tariff barriers can be substantial in both positive and negative sense. The main reasons for the frequent application and use of these measures were generated by the domestic policies of each country. Trade negotiations between countries were driven mainly by the granting of market access “concessions”. Consequently, countries diminished trade barriers only when their partners weakened theirs.

At present high non-tariff barriers to trade in some key areas of the global economy are remain restricting trade.

Thanks to liberalization of customs tariffs, reducing of trade barriers as well as transport and communications costs has been changing global trade picture.

Recently trade facilitation which can be determinate as “the simplification, standardization and harmonization of procedures and associated information flows required to move goods from seller to buyer and to make payment” (UNECE, 2012) - has appeared as a key topic in agenda the world trading system.

As it is mentioned in WTO report 2015: “While trade agreements in the past were about “negative” integration – countries lowering tariff and non-tariff barriers – the WTO Trade Facilitation Agreement (TFA) is about positive integration – countries working together to simplify processes, share information, and cooperate on regulatory and policy goals” (WTO, 2015, p.32).

Last decades in the economic literature dedicated of trade topics are discussed the importance of trade liberalization for organizing the production of goods and services and adding value across different countries that consistently led to appearance of global value chains (GVC). In global trade landscape where partners’ exports depend on imports and where their connection to the world market is as effective as their link to any other link in

the value chain, countries have a greater motivation to work together in order to reduce trade barriers, harmonize standards, costume procedure etc.

It is consensus among researchers regarding that trade tariff reduction has stimulated trade exchange between countries that in line with the growth of volume of international trade was expressed in the global fragmentation of production. In economic literature regarding to this phenomenon is mentioned, that since the early 1990s GVCs have become a strong driver of productivity and manufacturing exports (IMF, WB, and WTO, 2017, p.8; OECD, 2018).

The evolution of this concept can be seen in a number of studies of past years.

In the economic literature increasing trade of big parts and components of manufacturing goods between countries has been variously called.

Besides mentioned above, for description of this globalization process has been used the following notions: vertical specialization, processing trade, slicing up the value-added chain, out-sourcing, offshoring.

There are differences in the reflection of international fragmentation of production in the economic literature of end of twenty century and in the recent studies of twenty first century accompanied by the analisis of accumulated experimental dates.

At the earlier studies there have been to explain the fragmentation of production based at classical theories of the trade, using Ricardian and Heckscher-Ohlin type models (Deardorff, 1998; Jones and Kierzkowski,2000; Görg, 2000; Götz, 2007). So, main drivers of these phenomena were the big production firms in high developed countries that have been interested in reducion production costs in order to increase their competitiveness. They pessued this strategy by vertical divsion of production process at the stages replaced in different countries.

At the twenty-first century, the reducing of customs tariffs and transport and communications costs are diminishing the advantages of scale in international trade.

At present GVCs are often taken as a determinative peculiarity of the current wave of globalization. Conform UNCTAD estimation, at present about 80% of trade takes place in international production chains linked to multinational companies (UNCTAD, 2013).

GVCs have become the main driver of global economic growth. In global world, liberalization of trade as well as IT dissemination allowed to transfer competition from the firms to their departments and individual jobs.

In context, to be mentioned some of important studies that contributed to the economic analysis of the modern picture of the world by estimation of

consequences of current wave of globalization for EU (Baldwin, 2006) as well the profound critical evaluation of classical trade theories (Eric, 2012).

One of main conclusion from first mentioned of Baldwin (2006) study is the globalization opened new opportunities for rising of productivity of EU's firms. To use this opportunities it should made adjustments in set of Government policies, preponderant in R&D, labour market and education (p.44). It has important implications for competitiveness Strategy of EU the same, because the study argued that the second wave of globalization is favorable for high skill sectors/workers in Europe and vice versa.

From second mentioned study of Eric Sheppard (2012) follow that classical trade theories in explain of globalization process are not sufficient. The similar conclusion was made by Krugman (1995) that noted the vision of traditional theoretical approaches is limited for explaining of tremendous growth of world trade.

Beside the works studying the appearance of trade fragmentation, to be mentioned the research dedicated to its measurement.

In economic literature notes that trade in intermediate goods between countries is often used as a suitable indicator for trade fragmentation.

Recent OECD studies are based at the approach to measurement of GVC participation, elaborated at the synthesis of the number experimental research. According to this "value chain participation is defined in terms of the origin of the value added embodied in exports both looking backward and forward from a reference country: backward when it comes to foreign value added embodied in exports, and forward when it refers to domestic value added which is used as inputs to produce exports in the destination country" (Kowalski, P. et al, 2015, p.13).

Regional integration through trade and investment agreements in Central and Eastern Europe has been linked to the emergence of large international networks of production. At present Europe is one of the main manufacturing hubs around of which are organized GVC activity. In this context, recent FTA between of Republic of Moldova and EU open new opprtuneties for deeping penetration of countrie's activities in external fragmentation of production and first of all in the EU.

To be mentioned that it will allow to Moldova to overcame the disadvantages of small country market by creation of narrow specialization profiles in the production of many times greater than the needs of the domestic market, and even at all unrelated to them. This will help to overcome such deficiencies of domestic production as the insufficient competitiveness of Moldovan

exports at the external markets as well as the failure to suggest a wide enough assortment of final consumption goods them. Valorification of this potential of FTA gives the chance of the country's economy out of the crisis and to create the preconditions for sustainable economic growth and economic integration in the EU. It should take a place of a new paradigm of economic growth.

It should be noted that all government programs for the period 2013-2018 are concentrated at the market place extension for Moldovan's firms by the capture of position of external markets. They emphasize the need of elaboration of government program for promotion of competitive final consumption goods at the external markets the same. It is rather outdated concept of development for modern world. It should be accompanied by strategy framework of penetration of local intermediate products in global value chains at least.

Republic of Moldova as small market economy should adapt to globalization process.

The issues of how developing countries intended to benefit from global value chains and the associated profits of increased participation in them are insufficiently studied.

Experimental dates of OECD (2015b) demonstrate the participation of developing countries in low income global value chains.

In the country's research also was demonstrated that goods from Moldova are insufficiently penetrated in income value chains. They mostly are related to items with a low value-added share that provided in the customs regime of inward processing trade with few European countries. The advantage of geographical approximation to Europe one of the main manufacturing hubs around of which is organized the GVC activity is practically unused by Moldova (Dumitrasco, 2016; Dumitrasco, 2017).

OECD study (2015b) paid attention to the necessary the adoption of economic policies that can help developing countries improve their competitiveness for integration in GVC.

Range of Institutional Competitiveness of Moldovan Economy during period 2011-2017

The study is based on the analysis of the Republic of Moldova's score and position in international indicators and rankings in correlation with the methodology of the World Economic Forum. These indicators are organized into 12 pillars in framework of three subindexes: basic requirements, efficiency enhancers, and innovation and sophistication factors. *Institutions pillar* is included in basic requirements subindex.

Conformity of country's institutions to the valorization of potential the liberal foreign ...

According to the stage of development, the economy of Moldova was classified as the factor-driven economy in the last years. In conformity with methodology of the World Economic Forum, weight of the “Basic requirements” in the Global Competitiveness index is about 60%.

It should be noted that indicators derived from the Executive Opinion Survey of the World Economic Forum are expressed as scores on a 1–7 scale, with 7 being the maximum possible value and the most desirable quality.

In this context there is a low progress demonstrated by Moldova in the domain of basic requirements (4.2 the average score), was reached thanks to the records of *institutions pillar* (3.24 average score) and *infrastructure pillar* (3.59)

Table 1. Indicators of Basic requirements for the economy of Republic of Moldova

Pillars in framework of Subindex	year	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Average score
Institutions	score	3,4	3,4	3,2	3,2	3,2	3,1	3,2	3,24
	rank	106	110	122	121	123	128	119	
Infrastructure	score	3,3	3,5	3,6	3,7	3,7	3,6	3,7	3,59
	rank	96	92	88	83	83	86	88	
Macroeconomic environment	score	4,3	4,4	4,6	4,9	4,9	4,1	4,5	4,53
	rank	103	93	77	56	55	100	81	
Health and primary education	score	5,5	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,41
	rank	86	86	93	93	91	95	97	
Subindex Basic requirements - total	score	4,1	4,2	4,2	4,3	4,3	4,1	4,2	4,2
	rank	102	93	97	90	89	101	95	

Source: Author's calculation, based on the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

It can be mentioned that the scores and ranks of *institutions pillar* testify the regress of indicators of competitiveness in the recent years in comparison with the beginning of the period.

The Republic of Moldova and Serbia demonstrate the lowest indicators of institutional pillar competitiveness in matching to the South-Eastern Europe countries with the average value reached by both – 3.24 (*Table 2*). It means that both countries have the same institutional difficulties.

Table 2. Indicators of institutional pillar competitiveness of some South-Eastern Europe countries for the period 2011-2017

Countries	Year	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Average value
Moldova	score	3,4	3,4	3,2	3,2	3,2	3,1	3,2	3,24
	rank	106	110	122	121	123	128	119	
Romania	score	3,5	3,3	3,3	3,5	3,6	3,6	3,7	3,5
	rank	99	116	114	88	86	92	86	
Bulgaria	score	3,3	3,4	3,3	3,3	3,4	3,5	3,5	3,39
	rank	110	108	107	112	107	97	98	
Albania	score	4	3,6	3,3	3,3	3,7	3,8	3,9	3,66
	rank	57	84	118	103	84	76	68	
Croatia	score	3,6	3,5	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5	3,57
	rank	90	98	93	87	89	89	102	
Serbia	score	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,3	3,4	3,24
	rank	121	130	126	122	120	115	104	
Montenegro	score	4,5	4,4	4,1	3,9	3,9	3,8	3,9	4,07
	rank	42	44	52	59	70	80	66	

Source: Author's calculation, based on the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

At the same time if the scores and ranks of Moldovan institutions pillar testify the regress of indicators of competitiveness in the recent years in comparison with the beginning of the period the Serbian institutions show the vice versa tendency.

It can be observed also that Moldova is placed much further than Montenegro with the maximum score between countries analyzed – 4.07. The best Moldovan's position was the 106-th place, but Montenegro's – the 42 place. This means that Moldova was in the last fifty economies included in the world ranking during the analyzed period.

In the context of the Global Competitiveness Index, the quality of the public institutions of a country is determined by legal and administrative framework within which individuals, firms, and governments interact, that in economic literature is named the institutional environment.

To be mentioned that from a list of 16 of most problematic factors for doing business in the Republic of Moldova, there are 10 factors, assigned by respondents and ranged according to the average score, that most frequently affect institutional environment (*Table 3*).

Table 3. Most problematic factors for doing business in Republic of Moldova

Factors	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Average score
Corruption	16,8	17,9	19,8	22,2	20,1	20,6	20,7	19,7
Political instability	19,5	12,6	18,5	12,6	12,8	15,2	13,5	15
Government instability	9	5,2	11,2	9	8,4	15	9,4	9,6
Inefficient governance bureaucracy	9,2	10,3	7,6	10,7	9	8	7,9	9,0
Access to financing	10	9,1	6,9	6,9	8,1	6,2	8,7	8,0
Inadequately educated workforce	6,4	7,8	7	7,1	8,1	3,8	7,0	6,7
Inadequate supply of infrastructure	6,6	7,1	5,7	4,9	6,2	4,3	7,5	6,0
Tax regulations	5,4	7,8	7,6	7,7	-	4	4	5,2
Tax rates	4	4,8	5,7	4,5	4,4	4,3	5,4	4,7
Inflation	3,6	2,7	1,1	3,4	5,9	6,1	4,1	3,8

Source: Author's calculation, based on the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

It can be observed that the corruption (19.7 the average score) and political instability (15) are most factors of the institutional environment that affects the business development. They are followed by the administrative factors: the government instability (9.6 the average score) and the inefficient governance bureaucracy (9.0).

It should be also noted that the economic factors play a most insignificant influence in comparison to both above-mentioned groups of factors.

The access to financing valued in average with the 8 score is the greatest problematic factor from the economic factors. The rest economic factors are much less important, from which: the tax regulations (5.2 the average score), the tax rates (4.7) and inflation (3.8).

All unfavorable factors mentioned are accompanied by the inadequately educated workforce (6.7 the average score) as well as the supply of infrastructure (6.0). In context to be mentioned that the lack of skilled workforce, linked to current and future market demands, is transformed into a one of a key obstacle to the development of small and medium business for the Republic of Moldova.

Regarding the corruption, the government instability and inflation respondents specified the deterioration of indicators in the recent years in comparison with the beginning of the period.

In the context of the Global Competitiveness Index also, the pillars of institutions are divided into the two compartments: the public and private institutions.

The public institutions include the institutional arrangements that affect the efficiency of firms functioning in the market economy from that are: property protection, public trust in politicians, irregular payments, and bribes, judicial independence, favoritism in decisions of government officials, security of doing business in the country, burden of government regulation etc. (*Table 4, Table 5*). In turn, the private institutions include arrangements of the firm's corporative ethics and the firm's responsibility directly for strengthening of auditing and reporting standards, the efficiency of corporate boards and protection of minority shareholders' interests etc.

In the following analysis, the indicators of public and private institutions competitiveness of the Moldovan economy are studied in detail.

It can be observed that the economy of Moldova had the disadvantageous indicators of institutional competitiveness during the analyzed period, for exception of strength of investor protection (*Table 4*).

Only four indicators were placed above the hundredth position in the global list of institutional competitiveness: business costs of terrorism, business costs of crime and violence, organized crime and strength of investor protection in the period 2011-2017.

It should be mentioned that based on the methodology of the World Economic Forum on the indicator the strength of investor protection Moldova obtained the competitive advantage in the last two years, ranking higher than the fiftieth place. While the economy of Moldova was ranked lower than fiftieth positions in the overall GCI.

Indicators with greatest negative influence on the national competitiveness are within following institutional arrangements: property rights, diversion of public funds, public trust in politicians, irregular payments and bribes, judicial independence, favoritism in decisions of government officials, burden of government regulation, efficiency of legal framework in settling disputes and in challenging regulations, reliability of policy services, ethical behavior of firms, auditing and reporting standards and protection of minority shareholders' interests.

Table 4. Indicators of institutional competitiveness of the Moldovan economy for the period 2011-2017

INSTITUTIONAL ARRANGEMENTS	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank
Property rights	3,3	117	3,3	122	3,2	131	3,2	126	3,2	126	3,1	129	3,3	126
Intellectual Property protection	2,7	110	2,8	117	2,7	125	2,8	118	3,1	116	3,4	114	3,5	100
Diversion of public funds	2,7	101	2,6	108	2,4	123	2,4	123	2,3	126	2,2	130	2,4	120
Public trust in politicians	2,5	77	2,3	96	2,1	118	2,2	116	2,1	117	1,9	119	2,0	112
Irregular payments and bribes	3,3	102	3,4	103	3,2	114	3,0	116	3,0	113	3,0	116	3,1	111
Judicial independence	2,2	132	2,1	138	1,9	145	2,0	141	2,1	134	2,0	133	2,1	132
Favoritism in decisions of government officials	2,5	107	2,5	121	2,3	131	2,3	130	2,2	131	2,0	130	2,1	123
Efficiency of government spending	3	108	3	87	2,6	111	2,6	102	2,6	101	2,6	97	2,7	93
Burden of government regulation	2,9	98	3	105	2,8	122	2,9	110	3	108	2,8	112	2,8	110
Efficiency of legal framework in settling disputes	3	108	2,9	120	2,6	131	2,7	127	2,5	134	2,2	135	2,5	126
Efficiency of legal framework in challenging regulations	3	100	3	112	2,5	137	2,3	134	2,3	136	2,1	134	2,4	126
Transparency of government policymaking	4,3	66	4,4	61	4	81	4	69	3,9	81	3,7	106	3,7	92
Business costs of terrorism	6	45	6,2	25	6,4	10	6,1	19	5,7	45	5,5	50	5,5	46
Business costs of crime and violence	5,1	54	5,3	53	5	54	4,9	46	4,9	57	4,8	61	4,7	66
Organized crime	5,1	77	5,0	80	4,8	83	4,6	83	4,6	84	4,3	91	4,3	94
Reliability of policy services	3	121	3,1	119	3	119	3,1	116	3,1	115	3,2	117	3,4	111
Ethical behavior of firms	3,3	110	3,4	117	3,4	119	3,5	117	3,3	120	3,1	127	3,3	112
Strength of auditing and reporting standards	4,3	97	4,2	98	4,1	102	4,2	100	3,9	113	3,7	114	3,5	128
Efficacy of corporate boards	4,5	70	4,5	65	4,2	101	4,2	95	4,3	97	4,5	98	4,4	108
Protection of minority shareholders' interests	3,6	116	3,6	116	3,5	118	3,5	117	3,3	127	3,1	127	3	133
Strength of investor protection	4,7	93	4,7	94	5,3	69	5,3	68	5,8	55	6,3	41	6,3	36

Source: Author's calculation, based on the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

It should be mentioned that the progress achieved in framework of institutional pillars can be estimated by the growth rates calculated for the period 2011-2017 (Table 5).

Table 5. Growth rates of indicators of institutional competitiveness of Moldovan economy during the period 2011-2017

Type of institutions	Institutional Pillars	Institutional arrangements	Growth rate,%
Public institutions	Property rights	Property rights	0
		Protection of intellectual property	4,42
	Ethics and corruption	Diversion of public funds	-1,95
		Public trust in politicians	-3,65
		Irregular payments and bribes	-1,04
	Undue influence	Judicial independence	-0,77
		Favoritism in public decision making	-2,86
	Government policy	Efficiency of government spending	-1,74
		Burden of government regulation	-0,58
		Efficiency of legal framework in settling disputes	-2,99
		Efficiency of legal framework in challenging regulations	-3,65
		Transparency of government policy	-2,48
	Security	Business costs connected to terrorism	-1,44
		Business costs connected to crime and violence	-1,35
Organized crime		-2,8	
Reliability of police service		2,11	
Private institutions	Corporative ethics	Ethical behavior of firms	0
	Responsibility	Strength of auditing and reporting standards	-3,37
		Efficiency of corporate boards	-0,37
		Protection of minority shareholders' interests	-2,99
		Strength of investor protection	5,00

Source: Author's calculation, based on the Global Competitiveness Report, 2011-2012 to 2017-2018.

It can be observed that the average growth was obtained only in three domains. In context, the highest average growth rates were achieved in the domain of strength of investor protection (5% annually) and the protection of intellectual property (4.42% per year). The Moderate growth was recorded in the domain of reliability of police service (2.11% annually).

Absent of the progress is testified in the domains of the property rights and the ethical behavior of firms.

Conformity of country's institutions to the valorization of potential the liberal foreign ...

To be mentioned that the highest decline was reached in the sphere of public trust in politicians and the efficiency of legal framework in challenging regulations. It falls in the average (-3.65% per year) in both spheres. The relevance of auditing and reporting standards for preventing fraud and mismanagement also tends to significant decline (-3.37% annually) as well as the efficiency of legal framework in settling disputes (-2.99%), protection of minority shareholders' interests (-2.99%), favoritism in public decision making (-2.86% average annual decline), organized crime (-2.8% fall per annum) and transparency of government policy (-2.48 % average annual decreasing).

It can be testified the weakest records in the field of the public institution with three from the five institutional pillars affected by fall from which the greatest was reached in the domain of government policy.

CONCLUSIONS

This study showed that the Republic of Moldova has disadvantageous indicators of institutional competitiveness in general as well as in comparison with other countries of Southeast Europe.

The institutions of the Republic of Moldova are characterized by a low progress in the fields of property rights protection, diversion of public funds, public trust in politicians, irregular payments and bribes, judicial independence, favoritism in decisions of government officials, burden of government regulation, efficiency of legal framework in settling disputes and in challenging regulations, ethical behavior of firms, strength of auditing and reporting standards and protection of minority shareholders' interests etc.

The study found also while some efforts by the private institutions have tended to arise (the strength of investor protection is increasing with 5% annually; the country had the competitive advantage on this indicator in the last two years), they are not enough supported by the measures of government policy. First of all it concerns to the government support the efficiency of legal framework in challenging regulations (-3.65 % per year average fall), the efficiency of legal framework in settling disputes (-2.99 % annual average fall), the transparency of government policy (-2.48 % annual average decreasing); efficiency of government spending (-1.74 % annual average decline).

So, the competitiveness of the economy of Moldova is largely predetermined by the development of state institutions, that study found one of the most critical indicators.

The study also showed that the economic and administrative factors play a most insignificant influence for business development in comparison to the corruption and political instability. They impose significant economic costs on businesses and impede the economic development of the country.

The country's membership to the WTO and the implementation of the Association Agreement with EU offer favorable conditions for promotion Moldovan goods and increase the volume of exports to the markets of states concerned as well as their penetration in the international and regional GVC. However, reforming foreign economic policy it has not occurred together with the reform of the financial sector, of the implementation of fiscal policy stimulating economic development, reforming the benefits of entrepreneurial activity still have to be valued, etc. Frequent changes of governments in recent years, high levels of corruption brought upon stopping initiated reforms. The external economic relations remains one of the most developed in all sectors of national economy. Boosting of economic reforms under the Association Agreement between Moldova and the EU is vital for the development of the state. The weakness of state institutions, associated with fragile state, can create almost insurmountable obstacles in the way of fulfilling the country's economic development agenda in the future.

BIBLIOGRAPHY

1. Action Programmers of the government of Republic of Moldova for 2016-2018, 2015-2015, 2013-2014, available at: <http://gov.md/ro/advanced-page-type/government-activity-program> (accessed 15.05.2018)
2. Baldwin R (2006) Globalisation: The great unbundling(s). Helsinki: Prime Minister's Office, Economic Council of Finland
3. Bown, Chad. Ed (2001) The Great Recession and Import Protection: The Role of Temporary Trade Barriers. Washington, D.C.: The World Bank.
4. Dearnorff, A. V. (1998). Fragmentation in Simple Trade Models. Research Seminar in International Economics Working Paper 422. University of Michigan.
5. Douglas A. Irwin and Kevin H. O'Rourke NBER Working Paper No. 17598 (November 2011) Coping with Shocks and Shifts: The Multilateral Trading System in Historical Perspective, available at: <http://www.nber.org/papers/w17598.pdf> (accessed 5. 05.2018)
6. Dumitrasco, M. (2016) Engagement of the Republic of Moldova in external fragmentation of production in framework International Conference "Europe adrift. From unity in diversity to diversity without unity". Legal, political, cultural, economic and social effects. Location: University Petrol-Gaze from Ploiesti, Romania, data: 10 June 2016, pp. 39-46.
7. Dumitrasco, M. (2017) Involvement of local products of technological intensity in external fragmentation of production: the case of the Republic of Moldova, In: KRSTIC B.; PASZEK Z., eds. Improving micro and macro competitiveness - problems and possible solutions. University of Niš, Serbia, 2017, pp. 201-221.
8. Eric Sheppard (2012) Trade, globalization and uneven development: Entanglements of geographical political economy University of Minnesota, USA.

9. Jones, R. W., and H. Kierzkowski (2000). A Framework for Fragmentation. In S. Arndt and H. Kierzkowski (eds.), *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy*. Oxford: Oxford University Press, forthcoming.
10. Görg, H. (2000). Fragmentation and trade: US inward processing trade in the EU. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 136(3), 403-4225.
11. Götz Zeddies (2007). Determinants of international fragmentation of production in the European Union. IWH-Discussion Papers
12. Krugman, P. R. (1995): *Growing World Trade: Causes and Consequences*. *Brooking Papers on Economic Activity* 1, pp. 327-377.
13. Kowalski, P. et al. (2015), "Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies", *OECD Trade Policy Papers*, No. 179, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5js331fw0xxn-en>
14. Making Trade an Engine of Growth for All the Case for Trade and for Policies to Facilitate Adjustment. Report prepared by staff of International Monetary Fund, World Bank, and World Trade Organization, for discussion at the meeting of G20 SHERPAS, March 23–24, 2017 Frankfurt, Germany.
15. OECD (2015a), *States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264227699-en>, p.43
16. OECD (2015b) *Inclusive Global Value Chains Policy options in trade and complementary areas for GVC Integration by small and medium enterprises and low-income developing countries* OECD and World Bank Group. Report prepared for submission to G20 Trade Ministers Meeting Istanbul, Turkey, 6 October 2015
17. OECD (2018) *Productivity and Jobs in a Globalised World (How) Can All Regions Benefit?*, DOI:<http://dx.doi.org/10.1787/9789264293137-en>
18. Schwab Klaus (editor) (2012) *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. World Economic Forum. Geneva
19. Schwab Klaus (editor) (2013) *The Global Competitiveness Report 2012–2013*. World Economic Forum. Geneva
20. Schwab Klaus (editor) (2014) *The Global Competitiveness Report 2013–2014*. World Economic Forum. Geneva
21. Schwab Klaus (editor) (2015) *The Global Competitiveness Report 2014–2015*. World Economic Forum. Geneva
22. Schwab Klaus (editor) (2016) *The Global Competitiveness Report 2015–2016*. World Economic Forum. Geneva
23. Schwab Klaus (editor) (2017) *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. World Economic Forum. Geneva
24. UNCTAD (2013, advance unedited version) *Global Value Chains And Development (Investment and value added. Trade in the global economy)*. A preliminary analysis.
25. WTO (2015) *Speeding up trade: benefits and challenges of implementing the WTO Trade Facilitation Agreement*

**Marica DUMITRASCO, *doctor în economie,*
*conferențiar cercetător***

3.3. FACTORUL ETNIC – COMPONENTĂ INDISPENSABILĂ A PROCESULUI DE REALIZARE A DEMOCRATIZĂRII, MODERNIZĂRII SOCIAL-POLITICE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA

3.3. ETHNIC FACTOR- INDISPENSABLE COMPONENT OF THE PROCESS OF DEMOCRATISATION REALIZATION OF SOCIAL AND POLITICAL MODERNIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

It is revealed the impact of some components of the ethnic factor throughout the democratization and modernization of the society from the Republic of Moldova in the context of the enlargement process of the European integration in this compartment. It outlines the interrelations between the basic components of the ethnic factor, as well as the specific features of the unique, its unrepeatable in report with process development of implementation of the Republic of Moldova European approach.

In this chapter we will refer only to some of the many manifestations of the ethnic factor components in socio-political life of the country which plays a priority role in the achievement and favourable European development strategies particularly advantageous for the Republic of Moldova.

In such context are underlined both distinctive peculiarities, as well as interrelations and some common features of these concepts and social phenomena and the effects resulting from this correlation.

Actualitatea problematicii în cauză

În acest studiu este dezvăluit impactul unor componente de bază ale *factorului etnic* asupra democratizării și modernizării societății din Republica Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Sunt reliefate tangențele dintre componentele de bază ale factorului etnic, precum și specificul unic, irepetabil al fiecăreia în raport cu evoluția procesului de realizare a demersului european al Republicii Moldova.

În acest caz ne vom referi doar la unele din multiplele manifestări ale componentelor factorului etnic în viața social-politică a țării, care joacă un rol prioritar și favorabil în realizarea strategiilor europene de dezvoltare deosebit de avantajoase pentru Republica Moldova.

În *subcompartimentul I* vom precăuta esența *fenomenului conștiinței etnice*, care trece ca un fir roșu prin conținutul tuturor formelor de activitate vitală ale omului și ale întregii societăți.

Factorul etnic – componentă indispensabilă a procesului de realizare a democratizării ...

În *subcompartimentul II* vom prezenta prioritățile *colaborării interregionale și interetnice* de diferită coloratură cu țările vecine pe făgașul optimizării procesului democratizării, modernizării și integrării în spațiul european de dezvoltare.

În *subcompartimentul III* vom reliefa *efectele etnicității* în contextul migrației excesive asupra accelerării transformărilor radicale în toate sferile societății contemporane cu toate avantajele și problemele caracteristice pentru societatea în schimbare.

O societate prosperă poate fi construită doar în cazul consolidării coeziunii sociale, îndeosebi a celei interetnice, în procesul complex și contradictoriu de asigurare a stabilității și progresului social multilateral.

În acest context sunt evidențiate atât particularitățile distinctive, cât și tangențele și unele trăsături comune ale acestor noțiuni și fenomene sociale, iar în consecință, și efectele care rezultă din această corelație.

Luând în considerație faptul că factorul etnic corelează nemijlocit cu factorul uman și cu toate sferile de activitate socială, actualitatea acestei problematici este de netăgăduit.

Scopul compartimentului dat constă în a determina *locul și rolul factorului etnic*, a modalităților de implicare a acestuia în accelerarea procesului de realizare a strategiilor europene de dezvoltare, de europenizare, democratizare și modernizare social-politică, de consolidare a progresului social, a concilierii și conlucrării interumane și interetnice.

Obiectivele compartimentului prevăd depistarea mecanismelor reale de depășire a controverselor și tensiunilor sociale cauzate de criza generală profundă, de lungă durată, pe care o suportă țara, prin consolidarea concilierii și colaborării interumane și interetnice reciproc avantajoase în toate domeniile de activitate vitală.

Conștiința etnică – suport esențial în realizarea democratizării și modernizării societății din Republica Moldova

Factorul etnic, exercitând într-un mod specific o influență puternică asupra procesului socializării individului și a dezvoltării tuturor sferelor vieții sociale, se manifestă în toată amploarea și se integrează cu toate componentele sale în evoluția *conștiinței etnice*, dându-i o nuanță aparte, mai ales prin manifestarea gradului de intensitate a creșterii acesteia.

Cât privește noțiunea de *conștiință etnică*, în literatura de specialitate se constată două niveluri de reflectare și funcționare a ei: la nivelul societății în întregime și al fiecărui individ în parte. Însă a separa cu totul aceste două ni-

veluri de manifestare a conștiinței etnice, precum precizează și specialiștii în materie, este imposibil. Așadar, *conștiința etnică* constituie conștientizarea de către subiect (personalitate sau comunitate etnică) a totalității de raporturi etnice și atitudinea sa față de ele.

În opinia cercetătorului A. P. Sadohin, *conștiința etnică* este „sentimentul de apartenență la o anumită etnie, conștientizarea deosebirii și asemănării cu alte etnii; o particularitate aparte a comunității etnice este reflectarea în conștiința oamenilor a unor raporturi etnice existente în mod real și care se reflectă în formă de conștiință etnică sau etnonim (denumirea etniei)” [1, p. 188].

În linii generale, prin *conștiința etnică* se subînțelege nu numai autodefinirea (identitatea) națională, dar și felul de a percepe poporul său, proveniența lui, trecutul istoric, limba, cultura, inclusiv tradițiile, normele de conduită, obiceiurile, cultura artistică, adică tot ce putem include în noțiunea de „noi”. În același timp, *conștiința etnică* include și concepțiile referitoare la teritoriul de locuire al etniei în cauză, la statalitate, precum și cele cu privire la rolul conștiinței etnice, în calitate de factor consolidator al mișcărilor sociale de masă [2, p. 90-92].

Componentele conștiinței etnice au tentă emoțională pronunțată, însoțită de mândria națională, dar și de respectul pentru sentimentele naționale specifice altor etnii. Particularitățile acestor noțiuni, corelația elementelor lor comune și specifice influențează nemijlocit și permanent asupra întregului mod de viață al unui individ sau al unei etnii. În acest complex de corelații, conștiinței etnice îi revine un rol deosebit de important, care determină în mare măsură și mai adecvat esența și perspectivele evoluției societății la o anumită etapă de dezvoltare.

Dacă ar fi să evidențiem *izvoarele etnice* principale care alimentează conștiința etnică, precum constată specialiștii în materie, și anume: obârșia, proveniența etnică, psihologia națională, cultura națională și factorul social (poziția socială și interesele sociale ale etniei), atunci vom conchide că în cadrul interconexiunii organice a acestor izvoare se reflectă o anumită autonomie a lor. Bunăoară, izvorul obârșiei etnice, alimentat de conștientizarea provenienței comune etnice și a destinelor istorice ale etniei, care este un factor de natură social-biologică, se manifestă puternic în situațiile extreme, solidarizându-i pe conaționali într-un mediu restrâns etnic.

În condițiile devalorizării de odinioară a idealurilor naționale, acumulate pe parcursul dezvoltării istoriei popoarelor, vacuumul creat astfel în acest domeniu a generat, în anumite împrejurări, unele sentimente hipertrofiate de consfințire exagerată a valorilor etnice, fapt ce trebuie prevenit.

Aspectele etnoculturale și etnosociale ale conștiinței etnice sunt mai puțin hotărâtoare. Stimulii etnoculturali ai conștiinței etnice, bunăoară, sunt creați de interesele reale culturale prin atașamentul față de cultura națională, normele de comportament și social-etnice, limba națională, tradițiile, datinile, obiceiurile și alte atribute ale modului cotidian de viață ce poartă o amprentă specific națională. Aceste surse ale conștiinței etnice se reflectă îndeosebi în domeniul artei, literaturii, folclorului, în normele de trai și raporturile din cadrul familiei, ce determină comunitatea etnică și conștiința etnică a oamenilor.

În aria extinsă a mediului etnic este importantă și sursa ce alimentează permanent *conștiința etnică - factorul etnosocial*, ce reprezintă interesele sociale, ce se reflectă în conștiința etnică. Drept purtători ai acestor interese sunt, în primul rând, grupurile de oameni cointeresați în a ocupa poziții și roluri sociale active sau cointeresați de comunicare și contacte permanente etnosociale. Cauza socială a conștiinței etnice se află în corelație directă cu caracterul relațiilor sociale. Influența acestui factor crește concomitent cu depășirea regresului social și creșterea potențialului sociocultural al comunității etnice și al întregii societăți.

Dezvoltarea *conștiinței etnice*, în condițiile creării unui spațiu social favorabil pentru renașterea națională, se desfășoară în contextul înnoirii tuturor sferelor realității înconjurătoare și poartă amprenta tuturor acestor procese, ce se desfășoară în zilele noastre deosebit de furtunos și, uneori, imprevizibil. Acestea influențează procesele de socializare a individului și starea de spirit din sfera relațiilor interumane, iar conștiința etnică servește drept barometru al atmosferei reale din acest domeniu al existenței umane. *Aspectele psihologice* (de climat psihosocial) sunt importante. Dezvoltarea conștiinței etnice, în condițiile de redefinire și revigorare integrală a societății, constituie o mărturie a faptului că renașterea națională, ca un produs nemijlocit al acestor procese, devine nu numai unul din criteriile importante ale progresului oricărui popor, dar și că ea poate și trebuie să contribuie concomitent la asanarea și normalizarea relațiilor interumane. *Factorii psihologici* pot contribui la prevenirea fenomenelor negative și a contradicțiilor din sfera relațiilor interetnice; aceasta este o condiție necesară a prosperității etniilor conlocuitoare, a forței procesului de renaștere națională. În egală măsură este necesară asigurarea unei interconexiuni stabile a tuturor sferelor vieții sociale (economică, social-politică și spirituală), fără de care e de neconceput progresul național și dezvoltarea conștiinței etnice, care în consecință devine un factor al stabilității din întreaga societate. Considerăm că veriga principală în mecanismul de realizare a acestui proces este *fondul psihologic* al omului ca purtător concret al specificului național.

În condițiile actuale ale societății în schimbare devine deosebit de acută problema ocrotirii sociale a individului, indiferent de apartenența lui etnică, a creării unui mediu corespunzător social-economic, politic și spiritual favorabil care să permită manifestarea liberă și deplină a capacităților lui în toate sferile vieții sociale. *Activismul în domeniul relațiilor interumane este în mare măsură determinat de nivelul de dezvoltare a conștiinței etnice și de posibilitatea de a stimula și valorifica potențialul fiecărei individualități, optim integrate în ansamblul activităților sociale.*

Conștiința etnică este un fenomen complex social-psihologic și este un produs al dezvoltării istorice. În diverse perioade istorice, în dependență de situația concretă lăuntrică în cadrul unui sau altui stat, de nivelul de dezvoltare a relațiilor sociale în interiorul statelor, al poli- sau monoetnicității acestora, caracterul acestui fenomen și atitudinea/aprecierea oamenilor față de el au fost diferite.

Conștiința etnică este în fond identificarea sau raportarea individului la o anumită etnie, precum și reprezentările sale despre poporul său, trăsăturile lui caracteristice, cultura, limba, teritoriul de locuit, trecutul istoric, într-un cuvânt, imaginea - „noi”. Toate aceste viziuni au o încărcătură pronunțată emoțională, față de ele se constituie o anumită atitudine, bunăoară, sentimentul de mândrie, de compasiune ș.a., capabile de a stimula faptele oamenilor.

Conștiința etnică se manifestă în *procesul de cunoaștere și în aspect emoțional. Aspectul de cunoaștere* include în sine recunoașterea apartenenței etnice, a statutului social al individului, a tradițiilor, normelor și modelelor de comportament, a intereselor și necesităților vitale. *Aspectul emoțional al conștiinței etnice* include în sine sentimentul de mândrie națională, sentimentul demnității personale etc.

Structura conștiinței etnice nu este încă determinată pe deplin. Ea include, în primul rând, identificarea națională, trăsăturile tipice ale comunității etnice și proprietățile ei ca un tot întreg, trecutul istoric comun, comunitatea teritorială („pământul natal”), comunitatea statală în anumite condiții concret-istorice.

Un element aparte al *conștiinței etnice* îl constituie atitudinea față de *valorile materiale și spirituale ale națiunii*, față de realizările acesteia. Noțiunea de identificare etnoculturală presupune posedarea limbii materne.

Deci, *conștiința etnică* reprezintă o identificare spirituală a individului cu poporul său în baza reprezentărilor despre proveniența comună, despre destinele istorice comune, participarea personală la evenimentele istorice, aprecierile personale ale trecutului, imaginile folclorice ale rațiunii etc. Principala rămâne să fie, în cele din urmă, formula: „noi suntem cutare și cutare, iar toți ceilalți sunt alții”, la fel ca și formulele „noi” și „nu noi”, „ai noștri” și „străi-

nii”. Or, conștiința etnică presupune conștientizarea de către o comunitate de oameni că ei sunt „ai săi” spre deosebire de „alții”. Această contrapunere trece pe întreg parcursul oricărei culturi și se manifestă în fiecare conștiință colectivă etnică, și nu numai. O amprentă vie a acestei antiteze rămâne mai ales în *etnonimică* (denumirea etniei), care este un factor important al *existenței și autodeterminării etnice*.

În cadrul elementelor definitorii este de remarcat accentuarea asupra celui de conștiință a apartenenței la grup, asumarea conștientă și activă a rolului etnic, sentimentul generat de ceea ce se înțelege prin noi. Această determinantă are și o valoare metodologică și practică în sensul că, de pildă, apartenența etnică luată în seamă nu poate fi alta decât cea declarată, și ca prin această dimensiune, se pot determina grade ale etnicității.

Și totuși, în abordarea fenomenelor etnice, disputele cele mai numeroase privesc statul-națiune, viabilitatea și actualitatea sa ca model de organizare socială în contextul realităților de astăzi. Fără să întreprindem o analiză a problemei, care, dată fiindu-i importanța, necesită o abordare specială, vom supune atenției doar câteva reflecții în domeniu. A. Toffler consideră, de exemplu, că una din cele mai importante schimbări la nivel global va fi ascensiunea ”statului cu margini moi” ca urmare mai ales a faptului că baza economică a statelor nu mai este națională, cele mai dinamice sectoare ale economiei fiind ”sub”, ”trans” sau ”supranaționale” [3, p. 94-95].

Creșterea *conștiinței etnice* e de neconceput fără crearea unui spațiu social favorabil care să contribuie la renașterea națională a fiecăreia din etniile conlocuitoare. Importante sunt și *demersurile de intercunoaștere*, pentru o mai mare armonie în relațiile de comunicare.

Fiecare etnie sau individ își poate cultiva demnitatea și mândria națională doar în condițiile unei societăți, în care drepturile omului, inclusiv cele naționale, nu sunt numai declarate, dar și garantate, ocrotite de lege, de întregul complex al relațiilor sociale, în condiții de pace, toleranță și respect reciproc.

Energia sănătoasă și creatoare a *conștiinței etnice* se poate manifesta doar în condițiile unei stabilități sociale în toate sferele realității înconjurătoare contemporane, contribuind la crearea unei atmosfere favorabile și în sfera relațiilor interumane.

Una din condițiile esențiale ale prosperității naționale este, fără îndoială, și respectarea demnității fiecăreia din etniile conlocuitoare, crearea condițiilor specifice pentru dezvoltarea multivalentă a individualității lor etnice.

Manifestarea liberă și amplă a *conștiinței etnice*, creșterea și dezvoltarea ei continuă în cadrul unei *societăți democratice* nu exclude însă și reflectarea altei laturi a acestui fenomen complex și contradictoriu, când conștiința etnică

devine un instrument de realizare a intereselor de grup ale unor forțe distructive ale societății care sunt cointeresate în menținerea unui climat tensionat în societate, implantând în conștiința etnică a unor oameni bacilul naționalismului, al șovinismului, separatismului etc.

Un popor, o etnie nu poate să prospere izolându-se de alte popoare, etnii, precum nu poate să prospere nici fără dezvoltarea conștiinței sale de neam, a individualității sale etnice, a eului său național.

O dezvoltare armonioasă a *conștiinței etnice* poate doar să amelioreze atmosfera din cadrul relațiilor interumane și nicidecum nu poate să vină în contradicție sau să stopeze normalizarea lor, dacă se creează o deschidere față de valorile esențiale universale și europene.

Conștiința etnică poate deveni o frână în evoluția societății doar atunci când sunt admise distorsiuni internaționale, când apar condiții nefavorabile în evoluția acesteia dependent de starea de spirit a unor pături (grupuri) ale populației, partide, lideri politici sau mișcări de masă.

Ameliorarea stării de spirit din societate în condițiile dezvoltării *conștiinței etnice* pe un făgaș firesc poate contribui la prevenirea tensiunilor în lumea contemporană. În perioadele de democratizare și modernizare a Republicii Moldova și transformări sociale radicale, procesul de descătușare deplină a individului, de eliberare din mrejele totalitarismului capătă în mod inevitabil o tentă națională, iar uneori și o formă naționalistă (mai puțin dezirabilă), ce se impun a fi depășite.

Dezvoltarea *conștiinței etnice* depinde în mare măsură nu numai de natura transformărilor ce se produc în realitatea înconjurătoare, dar și de împrejurările și condițiile de viață în care se află fiecare individ, precum și de propriul lui activism social și de poziția lui civică cotidiană.

Așadar, în condiții favorabile social-economice, politice și spirituale în cadrul unei societăți democratice, creșterea *conștiinței etnice* nu reprezintă un obstacol pentru armonizarea relațiilor interumane, ci, dimpotrivă, devine o bază sigură pentru normalizarea lor. În acest caz se cer anumite eforturi din partea întregii societăți și a fiecărui individ în parte pentru a bloca orice manifestări cu tendințe inadecvate în evoluția acestui proces complex, de a preveni apariția fenomenelor negative în societate, de a contribui la detensionarea relațiilor dintre toate etniile conlocuitoare, la instaurarea unui climat favorabil pentru prosperitatea lor continuă.

În condițiile actuale e necesar de a orienta energia mobilizatoare a *conștiinței etnice* pe făgașul creativ al renașterii naționale, a instaurării păcii civice și a concilierii interetnice în întreaga societate.

Potențialul creator al societății se dezvoltă atât prin intermediul creșterii *conștiinței etnice*, cât și prin stimularea armonizării relațiilor dintre diferite etnii. Dezvoltarea unei laturi în detrimentul alteia din cadrul acestui proces dialectic poate să provoace consecințe dintre cele mai imprevizibile, contribuind la tensionarea atmosferei din toate sferele vieții sociale.

Dezvoltarea armonioasă a *conștiinței etnice* poate contribui la instaurarea unei atmosfere favorabile în cadrul relațiilor dintre diferite etnii, poate servi drept garanție incontestabilă a progresului întregii societăți, a prosperității multidimensionale a etniilor conlocuitoare și a fiecărui individ în parte în conformitate cu standardele calitativ noi, europene, în contextele specifice dezvoltării lumii contemporane în ansamblu și ale *consolidării conștiinței europene* în special, reieșind din perspectiva obținerii de integrare a țării noastre în spațiul comunitar european – prin intermediul democratizării și modernizării societății din Republica Moldova.

Dialogul interetnic și cooperarea regională în contextul modernizării democratice a Republicii Moldova

Procesele actuale de dezvoltare a societății în Republica Moldova, înfăptuirea noilor reforme și criza economică, socială și spirituală profundă au cauzat, în cele din urmă, scăderea simțitoare a nivelului producției, creșterea apatiei sociale și a neîncrederii în ziua de mâine a unei părți considerabile a populației, a revoltelor și protestelor de proporții și durată îndelungată. Una din cauzele principale ale unei atare stări de lucruri a constituit-o ruperea relațiilor economice, de producție și culturale stabile care s-au constituit pe parcursul multor ani, precum și tensionarea pe alocuri a relațiilor interetnice, inactivitatea legilor, creșterea criminalității, a corupției etc.

În aceste condiții dificile și neordinare este extrem de necesar de a căuta cu fermitate noi izvoare de formare la oameni a persistenței și fermității corespunzătoare, a unor noi principii morale, a conștiinței civice care să contribuie la consolidarea coeziunii întregii societăți în baza unei înalte culturi a comunicării interumane și interetnice, a respectării drepturilor personalității și a întregii populații, a năzuinței de a trăi și activa într-o societate democratică prosperă, care reprezintă o impunătoare forță motrice a progresului general, o garanție sigură a ieșirii din criza generală actuală.

Transformările sociale ce au loc în timpul de față în Republica Moldova aduc pe ordinea de zi probleme și sarcini concrete, principial noi, pentru soluționarea cărora se cer și oameni cu o formațiune morală și convingeri noi, o pregătire profesională și facultăți adecvate la nivelul standardelor europene.

În procesul de formare și stabilizare a noii mentalități social-economice, politice și spirituale, de schimbare a mecanismelor sociale care stau la baza modernizării și democratizării societății, luându-se în considerație aspirațiile Republicii Moldova spre integrarea în comunitatea europeană, este de neconceput ocolirea sau neglijarea rolului factorului etnic, a stării de spirit din sfera relațiilor interetnice.

Modul de activitate socială și de comunicare reciprocă între indivizi și între etnii, care determină relațiile interetnice propriu-zise, poartă amprenta realităților concret-istorice ale societății, înzestrând individualitatea fiecărei personalități cu un colorit național specific. La rândul său, fiecare individ se manifestă ca un purtător și creator al condițiilor și al climatului social-economic, politic și spiritual în evoluția istorică a unei comunități umane.

Societatea contemporană nu poate prospera fără un climat favorabil, corespunzător noilor realități, în cadrul relațiilor interetnice, fără a facilita crearea de condiții optime pentru asanarea și armonizarea acestora, fără o atitudine atentă și responsabilă față de consolidarea în continuare a concordiei interetnice, ca factor favorizant și condiție prioritară în dezvoltarea inofensivă a societății.

Mediul național, reflectând într-un mod specific realitatea înconjurătoare, exercită o influență permanentă, uneori decisivă, asupra conștiinței individuale și celei etnice a individului, modulând într-un anumit fel albia evoluției relațiilor interetnice.

Întreaga totalitate de factori obiectivi și subiectivi, ce caracterizează specificul mediului național, purtând un caracter pe cât de constant pe atât și concret-istoric, suportă o influență simțitoare a climatului din sfera relațiilor etnice și interetnice la o anumită etapă a dezvoltării societății, ce poate evolua mai lent sau mai rapid, poate suporta crize și cataclisme sau poate prospera.

Concomitent, e necesar de a asigura o interconexiune permanentă a tuturor sferelor vieții sociale (economică, social-politică și spirituală), fără de care e de neconceput progresul național și dezvoltarea optimă a relațiilor interetnice care, în consecință, devin un factor al stabilității în întreaga societate.

Veriga principală în mecanismul de realizare a acestui proces integrator este omul, purtător concret al specificului național, prin felul său de a se manifesta ca individualitate în toate sferele de activitate, inclusiv și în sfera relațiilor interetnice.

Crearea condițiilor favorabile pentru manifestarea specificului național în cele mai diverse sfere de activitate a individului, reconstituirea demnității naționale a fiecăruia are menirea de a servi drept imbold pentru ameliorarea climatului în sfera relațiilor interetnice și pentru înscăunarea unei păci civice trainice și a stabilității generale în societatea contemporană.

Este cazul să menționăm că o societate democratică nu se poate închide în găoacea sa pur națională, ea trebuie să asigure nu numai condițiile necesare pentru păstrarea, ocrotirea și dezvoltarea specificului național irepetabil atât al etniei autohtone titulare, cât și al celorlalte etnii conlocuitoare, dar și să contribuie la includerea acestora în procesul de îmbogățire continuă a valorilor, ce aparțin întregii civilizații umane.

Una din condițiile esențiale ale prosperării naționale este, fără îndoială, și respectarea în fapt a demnității naționale a fiecărei din etniile conlocuitoare, crearea condițiilor necesare pentru afirmarea specificului individualității lor etnice. Aceasta reprezintă o stăvilă sigură în calea încercărilor unor forțe distructive ale societății de a-și realiza scopurile egoiste individuale sau de grup, speculând pe seama sentimentelor naționale ale oamenilor, accelerând, în consecință, întărirea instabilității generale din societate, fapte depistate în repetate rânduri în regiunea de est (și nu numai!) a Republicii Moldova.

Astfel, în condițiile actuale ale societății devine deosebit de oportună problema ocrotirii depline a personalității, indiferent de apartenența ei națională, a creării unui mediu corespunzător social-economic, politic și spiritual care să asigure pacea civică și concordia interetnică, încrederea reciprocă și conclucrarea multilaterală în conformitate cu standardele internaționale și europene, fapt ce ar permite manifestarea liberă și creatoare a capacităților fiecărui om în toate sferele vieții sociale, de orice seminiție ar fi el.

Fiecare etnie sau individ își poate realiza demnitatea națională, precum și activismul social și civic doar în condițiile unei societăți, în care drepturile omului, inclusiv cele naționale, sunt nu numai declarate, dar și garantate, ocrotite de lege, de întregul complex al relațiilor sociale.

Prin urmare, dezvoltarea relațiilor interetnice în Republica Moldova, de altfel, ca și în întreaga lume contemporană, demonstrează în mod elocvent că singura cale reală de soluționare a problemelor și controverselor din acest domeniu este cea democratică, pacificatoare, de reformare a societății, bazate pe drept și pe principiile de bază ale umanismului, ce promovează echitatea socială și egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de apartenența etnică și statutul lor social, în condițiile unei suveranități reale și de conclucrare fructuoasă între popoare. Concomitent, doar o analiză profundă și minuțioasă a problemelor și contradicțiilor din acest domeniu complex, iar uneori și dificil al existenței umane și căutarea în permanență a unor căi reale de soluționare eficientă a lor, conform rigorilor europene, ne va permite să ieșim din impas și să obținem un nivel calitativ nou de dezvoltare a relațiilor interetnice, eliberându-ne cu fermitate de rutina prejudecăților și a erorilor comise în trecut.

De aici rezultă necesitatea creării neîntârziată a unui mediu social-politic, economic și psihologic pacificator și unitar în rândurile reprezentanților tuturor etniilor conlocuitoare din republică ce ar contribui la soluționarea problemelor-cheie din acest domeniu al realităților sociale contemporane, ar înlesni căutarea și găsirea de noi căi și modalități de detensionare și reglare, de optimizare a relațiilor interetnice în cadrul întregii societăți.

Particularitățile evoluției relațiilor interetnice în Republica Moldova dictează actualmente necesitatea de a conștientiza, a revedea atitudinea față de problematica relațiilor interetnice, cea a educației în spiritul coeziunii civice, solidarității tuturor etniilor conlocuitoare din republică. Importanța și actualitatea problemelor educației cetățenilor în spiritul păcii civice, al consensului și conlucrării pașnice, încrederii și întrajutorării reciproce, al responsabilității pentru destinele republicii și destinul fiecăruia dintre cetățenii ei capătă o importanță crescândă, deoarece aceasta (educația) se manifestă drept una dintre direcțiile fundamentale ale formării unei personalități cu o înaltă spiritualitate, precum și drept una dintre componentele indispensabile ale dirijării pe baze științifice și social-statale a relațiilor interetnice, drept un factor și un mecanism al asanării și perfecționării acestora.

Este de remarcat faptul că noul peisaj politic a condus, pe de o parte, la o mișcare identitară majoră în țările componente ale fostei Uniuni Sovietice sau aflate în sfera de influență a acesteia, iar pe de altă parte, prin resuscitarea (reînvierea) și detensionarea relațiilor interetnice se încearcă, în bună măsură, resorbirea și convertirea, în limbaj etnic, a diverselor stări conflictuale și tensiuni sociale. Concomitent, evenimentele din ultimii ani, cum ar fi: problematica integrării, renașterea spiritului național în țările postcomuniste, redimensionarea problemei minorităților etnice care devine o redutabilă miză politică în plan intern și extern, persistența și recrudescenta conflictelor etnice, „trezirea minorităților” în Vestul Europei au făcut necesară reconsiderarea acestor teme de cercetare, reclamându-se încercarea unor explicații coerente ale faptelor și fenomenelor etnice din perspectiva relațiilor lumii de astăzi” [4, p. 481-483].

Astfel, întoarcerea la sursele și revendicările identităților etnice, în toate tipurile de societăți, propun științelor sociale numeroase probleme teoretice și metodologice, iar sociologiei politice, în special, îi revine urgența înțelegerii acestor fenomene și analizarea noului imaginar social pe care îl propune etnicitatea.

În acest context, democratizarea și modernizarea societății devine perspectiva cea mai productivă, atât pentru abordările teoretice, cât și pentru rezolvarea practică a problemelor etnice, începând chiar cu definirea lor, căci nu întotdeauna „interlocutorii” definesc la fel problemele supuse discuției.

Într-un regim democratic divergențele se rezolvă, în general, prin *dialog și negocieri*. Numai în condiții de democrație reală, prin dezvoltarea spiritului critic, a *culturii și participării civice*, prin voința de respectare de către toți actorii – indivizi, grupuri, colectivități – a unor legi și reglementări adecvate se poate ajunge la soluții de veritabilă pace interetnică. Toate acestea se învață social, deoarece democrația este o construcție mereu perfectibilă. Pe când problematica minorităților naționale, bunăoară, și în general noile fenomene etnosociale și etnopolitice s-au impus atenției comunității internaționale și cercetărilor în domeniu, mai întâi și în special, prin potențialul de conflict al acestora, prin caracterul lor de factor de risc al societății, prin capacitatea de a juca rolul de „dinamită umană”, ceea ce explică importanța ce li se acordă la nivelul organismelor internaționale [5, p. 484].

Totuși, controversesele interetnice, care în anumite împrejurări se pot transforma în conflicte propriu-zise, rămân a fi o realitate posibilă și în cadrul societății democratice. Însă ordinea de stat democratică posedă astfel de pârghii de dirijare a proceselor sociale care permit de a depăși astfel de situații nefaste pentru întreaga societate. În acest context devine extrem de oportună problema optimizării politicii statului de reglare a raporturilor interetnice și de consolidare a spațiului juridic unic al țării.

În acest caz e necesar de a se menține în permanență un echilibru al intereselor etniilor conlocuitoare, care ar conduce la obținerea unui model eficace de conlucrare constructivă a organelor puterii de stat de diferite niveluri, dintre care deosebit de favorabil se manifestă consensul situativ. Tendințele unitarismului, precum și manifestările separatismului sau cele ale autarhiei sunt evident dăunătoare pentru păstrarea și consolidarea spațiului unic juridic, economic și spiritual al țării, luându-se în considerație în mod obligatoriu variabilitatea și specificul potențialului economic, social și etnocultural al zonelor și etniilor conlocuitoare și respectându-se, astfel, cu strictețe *principiul unității în diversitate* [6, p. 26-28].

Este, deci, important ca întreaga societate să fie conștientă de necesitatea integrării populației țării, cât și la nivel internațional în baza mecanismelor concordanței intereselor tuturor etniilor conlocuitoare, luându-se în cont specificul confesional, etnolingvistic, tradițiile, modul de trai etc. ale acestora, fapt care va consolida realmente situația etnopolitică din țară și peste hotarele ei, coeziunea interetnică și civică în ansamblu.

Actualmente, când în republică se desfășoară tot procesele de democratizare a relațiilor sociale, reglementarea în continuare și armonizarea relațiilor interetnice devine un imperativ al zilei și o funcție de bază a statului de drept,

un atribut indispensabil al aspirațiilor de integrare europeană a Republicii Moldova în comunitatea popoarelor Europei de diferită apartenență etnică.

În condițiile actuale de dezvoltare a societății în schimbare, când crește tot mai vădit năzuința popoarelor spre o suveranitate și independență reală, se manifestă tot mai evident o altă tendință, la fel de firească, și anume – năzuința popoarelor spre integrare, către dezvoltarea dialogului constructiv și conlucrării multilaterale. Aceste două tendințe obiective universale se manifestă îndeosebi de pronunțat la ora actuală pe fundalul renașterii naționale, al democratizării și modernizării tuturor laturilor vieții popoarelor lumii întregi.

E de menționat, totuși, că unica verigă principală și criteriul fundamental al progresului general al societății, al renașterii naționale trebuie să devină toate comunitățile etnice din republică, fiecare personalitate în parte, indiferent de caracteristicile lor specific naționale și particularitățile activității lor sociale, cele ale modului de trai, ale activității de producție, ale trăsăturilor individuale psihologice, intereselor, obișnuințelor, tradițiilor, deprinderilor, convingerilor profesionale etc.

Luând în considerație faptul că reformarea și modernizarea tuturor sferelor vieții societății în dezvoltare activează oamenii în mod obiectiv și deosebit pe acest tărâm transformator, e cazul să menționăm că și procesele interetnice, în consecință, sunt expuse unei anumite influențe și transformări prin intermediul unei sau altei direcții a activității indivizilor, altfel spus, sunt condiționate de orientarea evoluției întregii totalități a relațiilor sociale, de atmosfera generală și concretă a realității înconjurătoare.

Este cert că fiecare om este nu numai un purtător al particularităților naționale, dar și un participant nemijlocit la desfășurarea proceselor etnice. De aici rezultă faptul că una din sarcinile cardinale ale politicii naționale este orientarea eforturilor în vederea creării condițiilor necesare pentru ca personalitatea să devină un subiect conștient al activității social-transformatoare, un creator activ al unui mediu etnic și interetnic calitativ nou în cadrul țării și în afara hotarelor ei.

E cazul să menționăm o corelație și interpătrundere nemijlocită dintre *evoluția relațiilor interetnice în condițiile actuale și procesele de modernizare democratică a societății, de promovare a vectorului european al Republicii Moldova*. În literatura de profil persistă un spectru larg de opinii privind fenomenul modernizării societății în aspect actual – de la conceperea acestuia ca proces de dezvoltare ascendentă economică până la atribuirea modernizării multiplelor metamorfoze, însoțite de schimbări de diferită coloratură socială. Problematika modernizării la etapa actuală se dezvoltă în două direcții mari: cea cu caracteristici fundamentale universale ale contemporaneității și cea privind evoluarea specifică a diverselor societăți, culturi și instituții [7, p. 16].

În acest spațiu investigațional se includ economiștii, istoricii, sociologii, politologii etc. Termenul “modernizare” provine din limba franceză, ceea ce presupune introducerea perfecțiunii în toate aspectele vieții sociale, inclusiv a celui social- politic, în conformitate cu cerințele actuale ale dezvoltării societății în schimbare. În limba greacă cuvântul “modern” înseamnă “nou”, “cel mai nou”, “actual”. Modernizarea mai presupune prosperitatea, perfectarea, îmbunătățirea, inovarea, mobilizarea, activizarea tuturor forțelor progresiste, ajustarea tuturor sferelor vieții la standardele progresiste europene și universale în îmbinare cu specificul național al fiecărei țări care contribuie la consolidarea democratizării, europenizării, avansării nivelului de viață al populației, și, deci, a progresului general al societății în ansamblu și al fiecărui individ în parte.

Implementarea standardelor și a tehnologiilor moderne avansate, în conformitate cu cele europene și universale în toate domeniile de activitate umană, se realizează prin actualizarea și perfectarea permanentă a tuturor sferelor vieții sociale, atingându-se culmile unei civilizații tehnogene cu un pronunțat conținut complex [8, p. 25].

În contextul implementării agendei europene și intensificării cursului european al Republicii Moldova, impulsivitatea procesului de europenizare a țării presupune accelerarea modernizării tuturor sferelor vieții sociale, în scopul constituirii unei societăți postindustriale cu diverse schimbări inovaționale, inclusiv a mentalității populației, care se desfășoară concomitent și prin intermediul instruirii și educației permanente în masă.

E de remarcat faptul că factorul etnic se înscrie în mod firesc în cauza de pregătire a populației pentru a se include în procesul de modernizare a societății, care se produce actualmente pe fundalul democratizării și realizării parcursului de integrare europeană al Republicii Moldova.

În condițiile realizării agendei europene a Republicii Moldova, fenomenul etnic are menirea să contribuie nemijlocit la intensificarea procesului de modernizare, democratizare și europenizare a țării prin cultivarea și consolidarea spiritului responsabilității civice, activismului civic al etniilor conlocuitoare din Republica Moldova în aspirațiile sale firești spre un nivel de viață avansat, ajustat la standardele actuale europene. În acest scop, se cer a fi promovate și realizate mai activ și eficient proiectele de reforme cu conținut proeuropean ale Republicii Moldova, care ar cointeresa masele largi ale populației țării.

Astfel, agenda europeană a Republicii Moldova rămîne să fie una prioritară, iar factorul etnic urmează să-și aducă aportul cît mai considerabil în cauza de modernizare democratică și avansare reală a Republicii Moldova în parcursul său european.

Trecînd peste tensiunile generate de diviziunea etnică și depășind lipsa unor reglementări politico-juridice, economice, sociale și spirituale mai eficiente, se impune necesitatea unor eforturi comune susținute pentru a obține un nivel calitativ nou al dezvoltării relațiilor interetnice, în cadrul țării și în afara hotarelor ei, ca componentă a relațiilor sociale. Fără îndoială, evoluția procesului de înnoire a societății, a normalizării relațiilor interetnice, consolidării coeziunii interumane și a păcii civice depinde de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicii sociale.

Experiența europeană și mondială a evoluției relațiilor interetnice, inclusiv în Republica Moldova, demonstrează că singura cale de soluționare a tuturor problemelor și controverselor în domeniul dat constă nu în dezmembrare, nu în neîncrederea reciprocă, ci în soluțiile democratice comunitare și colaborarea reciprocă. Cu toate deosebirile de poziții, poate fi găsit un compromis, o soluție reală și eficientă, o concepție a păcii civice și coeziunii interetnice în pofida ambițiilor politice ale unor lideri sau grupări, excluzând confruntarea. Doar o analiză cumpătată a problemelor acumulate în acest domeniu atât de complex al relațiilor dintre oameni și căutarea permanentă a unor soluții fundamentate științific va putea permite ieșirea din unele situații de criză și ascensiunea la un nivel calitativ nou al relațiilor interetnice în Republica Moldova. Debarasându-ne de greșelile din trecut, trebuie să căutăm posibilități noi, corespunzătoare exigențelor timpului, pentru normalizarea și armonizarea acestor relații, în conceptele proprii unei lumi noi, și anume în contextul integrării europene.

Necesitatea obținerii unui nivel calitativ nou al relațiilor interetnice este dictată în etapa actuală nu doar de stringența problemei ca atare, ci și de faptul că soluționarea lor se răsfrînge asupra tuturor domeniilor vieții societății, afectează interesele întregii populații și ale fiecărui cetățean în parte. Așadar, trebuie analizate minuțios toate circumstanțele de ordin obiectiv și subiectiv în geneza climatului social și moral optim în comunicarea interetnică atât la nivel intern, cât și la cel extern.

Concomitent, creșterea vertiginoasă a conștiinței etnice în ultimul timp, deși capătă uneori un caracter exploziv, ne demonstrează că unica și cea mai reală cale spre progresul economic și spiritual al fiecărui popor este, bineînțeles, nu aceea ce duce spre izolare etnică, separatism și înstrăinare deplină, dar aceea care este orientată spre consolidarea unității, bazate pe un dialog constructiv, conlucrare multilaterală, ajutor și încredere reciprocă. Crearea unor

condiții optime în vederea stabilizării unor circumstanțe avantajoase în această direcție va contribui la impulsivitatea dezvoltării ascendente a tuturor sferelor vieții sociale, a reformării și renovării societății contemporane.

Alături de necesitatea stringentă de ajustare a relațiilor de reciprocitate, întrerupte în ultimul timp, între diferite zone economice în cadrul țării, la fel de *oportună este* și căutarea neîntârziată a căilor optime de realizare a unui dialog permanent de dezvoltare a *relațiilor multilaterale de prietenie și cooperare reciproc avantajoasă cu statele vecine și cele mai îndepărtate și popoarele lor*, cu atât mai mult, cu cât în unele țări învecinate cu Republica Moldova, bunăoară, în Ucraina, și nu numai, locuiesc din vremurile cele mai străvechi un număr considerabil de moldoveni/români, iar în Moldova – un număr considerabil de ucraineni, precum și reprezentanți ai altor etnii (ruși, evrei, polonezi, găgăuzi, bulgari etc.) [9, p. 15-18].

Prin urmare, în linii generale, minoritățile etnice din Republica Moldova și Ucraina, ca, de altfel, și în alte state democratice, se bucură de dreptul de a-și exprima, păstra și dezvolta liber originalitatea etnică, limba și religia, de a sprijini și a dezvolta cultura națională în toate aspectele ei fără a fi expuși oricăror tentative de asimilare contrar propriei voințe. Cu atât mai mult cu cât într-un șir de acte internaționale, inclusiv în documentul Consfătuirii de la Copenhaga, se stipulează și faptul că toți cetățenii, fără nici o excepție, se bucură de dreptul de a stabili și a întreține legături nelimitate atât în interiorul țării, cât și în afara hotarelor ei, cu consăngenii, cu care au aceeași obârșie etnică și moștenire culturală, precum și de a se deplasa în țările corespunzătoare, de a desfășura contacte multilaterale și schimburi de informații [10, p. 32].

Desigur, și în acest domeniu extrem de fragil și complicat al existenței umane apar noi și noi probleme care își așteaptă rezolvarea neîntârziată, au loc abateri de la legile adoptate, lacune și neajunsuri de ordin obiectiv și subiectiv.

De aici reiese că și de acum înainte e necesar de a sprijini prin toate mijloacele și a dezvolta în continuare *pluralismul cultural* ca un izvor nesecat al progresului societății contemporane. Semnificația susținerii multilaterale a *diversității culturale* constă în faptul că renunțarea la izvoare, marginalizarea sau neacceptarea valorilor cultural-spirituale ale altor popoare nicidecum nu înlesnește crearea unei atmosfere binefăcătoare de toleranță și colaborare interetnică fructuoasă.

În acest context, e cazul să menționăm că o interacțiune benefică, o interpătrundere și interdependență deosebit de pronunțată persistă între două fenomene specifice pentru societatea contemporană în schimbare, și anume – *fenomenul etnic și procesul modernizării democratice a societății*.

Fără îndoială, statul democratic reiese din faptul că factorul etnic contribuie la consolidarea democratizării și modernizării societății în Republica Moldova și se află în raport nemijlocit cu politica lui internă, dar și cea externă.

Despre aceasta mărturisește în mod elocvent, printre altele, conținutul unor astfel de documente importante precum: *Tratatul de bună vecinătate, prietenie și colaborare între Republica Moldova și Ucraina* (semnat la 23 octombrie 1992), alte documente de vază în care ambele părți și-au asumat angajamente reciproce și în domeniul ocrotirii minorităților etnice corespunzătoare.

Până la ora actuală, părțile ucraineană și moldovenească au semnat o serie de acorduri interguvernamentale în domeniul telecomunicațiilor (martie 1993), învățământului (mai 1994), culturii (august 1995), radioteleviziunii, inclusiv privitor la schimbul de programe (februarie 1995) etc. cu elaborarea respectivă a mecanismului de realizare ulterioară a acestora.

În această privință, deosebit de semnificative sunt întâlnirile periodice ale șefilor de state – a președinților Republicii Moldova, Ucrainei și României, în cadrul cărora, de regulă, sunt abordate și problemele privind ocrotirea drepturilor minorităților etnice și relațiile etnice și interetnice în general.

Desigur, experiența dezvoltării proceselor etnice și interetnice în Republica Moldova, în statele vecine, precum și întreaga experiență a țărilor lumii mărturisește că unica modalitate reală care ar permite de a soluționa problemele și contradicțiile existente în acest domeniu este nu cea a confruntării și separării, a neîncrederii reciproce și a vrajbei, ci calea democratică, bazată pe egalitate în drepturi, legalitate, dialog și colaborare reciprocă între popoare.

În acest context, deosebit de convingătoare și semnificative sunt prevederile Convenției – cadru europene referitoare la cooperarea regională și transfrontalieră a colectivităților sau autorităților teritoriale (Madrid, 1980), în conformitate cu care la 14 august 1998 în or. Galați (România) a fost semnat de către autoritățile locale, situate în zona de frontieră din Moldova (raioanele Cahul, Vulcănești, Cantemir), România (județele Tulcea, Galați, Brăila) și Ucraina (regiunea Odesa) pachetul de documente privind constituirea Euroregiunii „Dunărea de Jos”, scopul principal al căreia este cooperarea transfrontalieră între comunitățile sau autoritățile locale în diverse domenii, cum ar fi ecologia, relațiile economice, lucrările de infrastructură, demografia, știința, învățământul, educația, cercetările, sănătatea, sportul, combaterea criminalității și a calamităților naturale, fapt ce urma să contribuie la accelerarea modernizării diverselor sfere ale realităților de atunci.

Concomitent a fost semnat Acordul privind crearea Euroregiunii „Prutul de Sus”, care a avut loc la Botoșani, România, la 22 septembrie 2000. Sem-

narea Acordului "Prutul de Sus" deschide pentru toți membrii acestuia noi posibilități în rezolvarea problemelor comune în sferile dezvoltării economice, lărgirii infrastructurii de transport și comunicații la nivelul coridoarelor transeuropene, protecției mediului ambiant și securității tehnogene, dezvoltării turismului, colaborării în domeniul învățământului, sănătății publice și culturii. Factorul- cheie în soluționarea problemelor ce stau în fața Euroregiunii "Prutul de Sus" îl reprezintă participarea organelor publice locale în realizarea proiectelor comune.

Impulsionarea activității în cadrul Euroregiunilor "Dunărea de Jos" și „Prutul de Sus” ar da posibilitate de a accelera lucrările întru elaborarea și realizarea unor proiecte de interes comun și de modernizare multilaterală a ambelor țări.

Finalitatea logică a cooperării economice transfrontaliere urmează să reducă decalajul economic, să accelereze creșterea nivelului de trai al populației, crearea noilor locuri de muncă, avansarea gradului de dezvoltare social-economică a spațiului geografic respectiv, extinderea și aprofundarea gradului de comunicare a colectivităților umane în ansamblu, fapt ce avea să conducă evident la depășirea înstrăinării și neîncrederii între țările învecinate și popoarele lor, la înscăunarea unei atmosfere de încredere și colaborare reciproc avantajoase.

În același cadru al continuității procesului de comunicare rodnică între țările învecinate și popoarele lor se înscrie în mod organic și Reuniunea privind mediul și dezvoltarea durabilă în regiunea Carpato – Dunăreană.

Reprezentanți a 14 state, dintre care șapte președinți, au semnat la 14 aprilie 2001, la București, „Declarația pentru mediu și dezvoltare susținută în regiunea Carpato – Dunăreană”. Declarația exprimă intenția de a încuraja și sprijini cooperarea regională și internațională în vederea menținerii și reabilitării resurselor naturale, pentru îmbunătățirea mediului în regiunea carpatică și în bazinul Dunării.

Documentul subliniază și necesitatea intensificării eforturilor regionale și adoptării unor măsuri concrete pentru dezvoltarea durabilă, prevenirea efectelor dăunătoare, care pot deriva din dezvoltarea economică și socială, într-un cuvânt, se prevedea consolidarea modernizării propriu-zise a ambelor țări.

Cooperarea în regiunea carpatică și în bazinul Dunării constituie o contribuție reprezentativă la întărirea caracterului regional al procesului „Mediu pentru Europa” (3 mai 2001) [11], precum și a altor modalități de colaborare transfrontalieră asupra cărora s-a convenit ulterior și a celor de până la ora actuală.

O nouă inițiativă de colaborare transfrontalieră a fost realizată la 2 februarie 2012 prin fondarea organizației internaționale Euroregiunea „Dnestr” [12], în componența căreia au fost incluse regiunea Vinnița (Ucraina) și Republica

Moldova, care prevedea consolidarea relațiilor de colaborare între republicile vecine în domeniul sferei economice, sociale și culturale.

Pentru început s-a planificat construcția unui pod nou peste Nistru, lângă localitatea Iampol. Euroregiunea în cauză este reprezentată oficial la Bruxelles, cu sprijinul Uniunii Europene.

Actualmente se află în deplină desfășurare interconectarea sistemelor electrice dintre cele două maluri ale Prutului, în cadrul realizării Proiectului “Gazoductul Iași-Ungheni” [13], care urmează să ajungă pînă la Chișinău, proiect ce reprezintă poarta prin Republica Moldova, cu susținerea României, care se conectează la sistemul electric din Europa, consolidîndu-se procesul de modernizare și europenizare a țării.

Astfel, colaborarea regională, recomandată și susținută cu eforturile Uniunii Europene și ale altor organisme internaționale, este de o perspectivă majoră și promite performanțe deosebite în mileniul al treilea, fiind, de fapt, o componentă de bază a integrării economice, politice și culturale europene și a modernizării multilaterale.

E cazul să menționăm că în ultimul timp, în procesul de colaborare multilaterală în acest spațiu transfrontalier, intervin niște manifestări de concurență și rivalitate, când perspectivele de cooperare reciproc avantajoasă sunt umbrite de niște interese de grup sau individuale, fapt care frânează progresul general al acestui spațiu și cooperarea fructuoasă.

Așadar, cauza dezvoltării durabile, a *modernizării multilaterale democratice și a cooperării regionale*, precum și destinele popoarelor învecinate depind la mod direct de măsura includerii în acest proces complex a reprezentanților tuturor păturilor sociale și a tuturor etniilor conlocuitoare întru dezvoltarea eficientă și rodnică a *dialogului regional și interetnic*, în baza încrederii reciproce, a păcii civice și a concilierii interetnice, de măsura percepției noilor fenomene și transformării din realitatea înconjurătoare.

Metamorfoze ale etnicității în contextul extinderii proceselor migraționiste

Un loc aparte în problematica ce ține de domeniul etnic îl ocupă așa-numitul conflict cultural, în cadrul căruia individul este expus concomitent sau succesiv unei influențe ce provine din partea mai multor etnii. În acest caz sunt posibile astfel de consecințe precum: segregarea (separația, discriminarea rasială), asimilarea, marginalizarea și altele.

Majoritatea cercetărilor evidențiază îndeosebi aspectele culturale ale fenomenului etnic, și anume – limba, tradițiile culturale, religia, specificul com-

portamentului, cunoașterea istoriei etniei sale etc. În plus, se menționează în special rolul activ al individului în constituirea identității sale etnice. Antrenarea individului în viața socială și în practica culturală a grupului propriu etnic reprezintă un indicator al *etnicității*, utilizat mai frecvent. Se indică, de asemenea, și rolul deosebit al așa-numitului caracter național, precum și trăsăturile asemănătoare ale chipului exterior. Totuși, caracterul național (mentalitatea) nu este inclus întotdeauna în componența particularităților de bază ale etnicității. Cercetătorii V.A.Viatkin și V.Iu.Hotineț evidențiază în această ordine de idei temperamentul național, particularitățile specifice ale orientărilor personalității (convingerile morale, orientările valorice, concepțiile, idealurile etc.), capacitățile specifice etniei în cauză. Latura dinamică a particularităților etnopsihologice se dezvăluie în starea de spirit, în sentimente, interese, obiective interetnice, autostereotipuri ș.a. [14, p. 71, 75].

Important în acest caz este faptul că etnicitatea, într-un fel sau altul, se include vădit în realitățile existente atât în țară, cât și în afara hotarelor ei prin intermediul activismului uman, aducând cu sine în existența socială respectivă coloritul irepetabil al „Eului național”, care dăinuie peste timpuri, vorbindu-i lumii despre cutare sau cutare personalitate, popor, civilizație.

Dezbaterile politice actuale privind structurarea unor mari ansambluri sociopolitice și culturale, menționează cercetătoarea română Gabriela Stoltz, ridică semnificative probleme privind raportul național-universal în cultură, de exemplu, riscul pierderii specificului cultural al statelor naționale în procesul integrării în structurile suprastatale, activează problematica identităților naționale, a etnicității, a Eului național.

Profunde schimbări social-politice au adus în atenție problema identităților religioase, etnice, culturale etc. Studiul identităților culturale, etnice, naționale se centrează pe asemănările de grup și, implicit, pe diferențierile dintre grupurile sociale, tocmai pentru a facilita comunicarea interculturală, realizată prin respectarea particularităților culturale de grup, clase sociale, popoare, națiuni, civilizații etc. [15, p. 299-300].

În această ordine de idei, extinderea Uniunii Europene presupune nu numai o colaborare fructuoasă și multilaterală în cele mai diverse domenii de activitate cu statele membre ale Uniunii (cum va fi, probabil, în viitor și Republica Moldova), dar, în același timp, în acest proces ar fi necesar să fie ocolite tendințele unificatoare ale globalizării. Ar fi cazul de a nu se admite o sinteză deplină și asimilare în modul de viață al oamenilor, de a nu se neglija cultura națională a popoarelor, identitatea lor etnică, de a nu fi știrbită conștiința lor etnică, demnitatea națională, etnicitatea în ansamblu. Este important, luân-

du-se în cont condițiile și specificul mediului social al țărilor, de a determina o configurație proprie a noilor relații reieșind din interesele geopolitice ale fiecărui stat și popor.

A crea în comun, în cadrul Uniunii Europene și în spațiul învecinat cu ea, o unitate armonioasă a vieții, care ar străluci în bogate și variate culori ale diferitelor culturi naționale, ar fi posibil doar în cazul în care ne vom familiariza cu alte culturi, dacă vom pătrunde în sensul lor cu compasiune și le vom accepta ca pe ale noastre, educând astfel în noi capacitatea de a ne completa unii pe alții prin creația noastră [16, p. 12, 21].

Perspectiva integrării europene a țării noastre presupune afirmarea identității sale europene prin ajustarea tuturor sferelor vieții sociale la nivelul standardelor Comunității Europene. Declararea opțiunii europene a Republicii Moldova, ca și cea a altor țări, ar însemna, de altfel, poate că este mai puțin vorba să sperăm într-un transfer complet, decât să obținem trezirea unei duble apartenențe, la propria Națiune și la Europa, așa cum ne putem simți în același timp cetățeni ai unui stat și îndrăgostiți/atașați de regiunea în care locuim.

Ne întrebăm: Care sunt cauzele esențiale ale formării unei conștiințe și identități europene? În opinia cercetătorului francez René Girault, trei factori majori au contribuit pentru a se ajunge la o conștientizare și identificare a unei părți a Europei ca un tot întreg, guvernabil în mod unitar, atât în domeniul economic, cât și social și politic. Este vorba mai întâi de existența unei veritabile societăți vest-europene coerente, în ciuda nuanțelor regionale. O idee-forță i-a marcat pe locuitorii Europei Occidentale, realizând unificarea pieței vest-europene (Piața Comună). Responsabilii construcției europene au deschis calea unei ameliorări (sau accelerări) a creșterii economice. Identitatea Europei Occidentale se definește, așadar, printr-o dezvoltare rapidă, datorată eficacității, productivității sectoarelor de producție și de distribuție, tehnologiei de vârf. Acest ansamblu distinct își bazează reușita pe o cultură economică aparte.

Crearea Europei unite a permis asigurarea păcii între popoare, care au fost istovite secole de-a rândul de războaie interne [17, p. 205-206]. Anume acești factori decisivi au condus în mod radical la o conștientizare europeană propriu-zisă, la constituirea identității europene, a conștiinței europene și a idealului european unitar.

Sub un alt unghi de vedere se întrezărește aici și o identitate europeană difuză, care în anumite circumstanțe îi cuprinde pe indivizi aproape fără voia lor, în cadrul unei conștiințe europene, care, dimpotrivă, nu poate fi decât rezultatul și produsul unui demers voluntar. E de menționat și faptul că, în ce

privește identitatea europeană, este vorba de niște trăsături ale unei civilizații specifice, clădite în timp, de un patrimoniu cultural, care se exprimă prin intermediul unor referințe comune la Antichitatea clasică greco-română, la creștinătatea medievală sau la „Europa Luminilor”, cu tot ceea ce aceste referințe poartă în ele ca valori, îndeosebi în termeni de drepturi civile.

În același context, autorii autohtoni Nicolae Enciu și Valentina Enciu afirmă că Uniunea Europeană pare a fi o astfel de entitate care are ca obiectiv constituirea caracterului supranațional al Europei, pornind de la acel adevăr că un prim document asupra identității europene a fost adoptat în decembrie 1973 de către miniștrii de Externe ai Comunității Europene, în care se menționa despre necesitatea elaborării unei viitoare definiții a identității europene pentru desfășurarea relațiilor cu alte țări ale lumii [18, p. 314-315].

Cu douăzeci de ani mai târziu, Tratatul de la Maastricht a definit și a introdus în circuit conceptul de identitate europeană. Astfel, Uniunea Europeană se impune ca o entitate diferențiată în cadrul relațiilor internaționale. Același Tratat, fiind completat în anul 1997 prin cel de la Amsterdam, încearcă crearea identității europene la nivel individual prin acordarea cetățeniei europene tuturor cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene.

Însă, precum s-a menționat și mai sus, integrarea politică, economică sau socială se desfășoară într-un alt mod decât cea culturală, dat fiind faptul că aceasta din urmă nu poate fi efectuată printr-o simplă decizie politică, deoarece în cazul identităților naționale populația rămâne în mod firesc mai atașată de ceea ce consideră a fi sistemul ei preferențial principal. Așadar, în măsura previzibilului, nu se pune problema dispariției statului național, acesta rămânând unul dintre instrumentele principale de asigurare a identității [19, p. 314-315; 318].

Și totuși, dacă ne referim, bunăoară, la fenomenul migrației, oricât de puternice ar fi fost rezistențele manifestate de factorul național – fie că e vorba de atașamentul îndelungat al migrantului față de pământul natal sau de entuziasta lui convertire la valorile noii patrii – se pare că pentru un anumit număr de indivizi experiența imigrației a favorizat dezvoltarea unui sentiment de apartenență la o entitate ce transcende frontierele, și anume, identitatea europeană și conștiința europeană, fondate pe adeziunea la același sistem de valori, contopind, într-o perspectivă transnațională, democrația, drepturile omului și preocupările sociale, conturându-se în profunzime un „europenism” de o cu totul altă esență, de o cu totul altă coloratură, bazate, la rândul său, pe o cultură comună a popoarelor Europei, dar privilegiind în consecință alte valori specifice anumitor popoare, precum sunt tradițiile naționale, religia, rasa etc. [20, p. 57, 64].

Astfel, apartenența la Uniunea Europeană este, în fond, o mărturie a coexistenței pașnice în Europa a unui spațiu multiidentitar, a câtorva varietăți de identitate și conștiință general-europeană, vest-europeană, est-europeană, regională, autohtonă, cu o pronunțată idee a unității europene în ansamblu și a unității în diversitate, fapt care merită atenție și o apreciere aparte la ora actuală și în perspectivă.

De menționat că fluxul migrațional se formează și se completează în baza populației din țările slab dezvoltate economic. Motivul principal – diferența în remunerarea muncii în țările donatoare și țările recipiente, decalajul fiind de zece ori. Fluxul masiv, pe de o parte, a permis a nivela problema lipsei forței de muncă ieftine în domeniile ”puțin prestigioase” din economia națională, iar pe de altă parte, a declanșat un șir de probleme social-economice.

Cauzele migrației neeconomice a forței de muncă sunt de ordin politic, național, religios, rasial, familial etc. Concomitent, dezvoltarea puternică a mijloacelor de comunicare și de transport, la rândul lor, au exercitat o activitate stimulatorie acutizării proceselor de imigrație internațională a forței de muncă [21, p. 5-6].

În aceeași ordine de idei, migrația reglementată / asistată este o caracteristică pronunțată a lumii contemporane destul de mobile, în care fluxurile migraționale își demonstrează plener potențialul său benefic asupra proceselor de dezvoltare economică și umană. Respectiv, este justificat a atribui globalizării rolul de factor incitant al migrației și dezvoltării. De remarcat, în acest context, că progresul înregistrat de tehnologiile comunicaționale facilitează păstrarea contactului dintre migranți și țările de origine, permițând influențarea la distanță a procesului de dezvoltare economică și social-politică a țării de proveniență [22, p. 109]. Paralel, se reliefează tendința de ocrotire și păstrare a ”Eului național”, a etnicității, a identității și culturii naționale, a credinței, a limbii, a tradițiilor strămoșești, a normelor comportamentale etc.

Remarcabil este faptul că identificarea și analiza condiției umane în societatea contemporană, a relației complexe ce se stabilește între indivizi și societate au focalizat, în ultimele decenii, atenția cercetătorilor din sfera științelor sociale și politice asupra conceptelor ”capital uman” și ”capital social”.

Capitalul uman, bunăoară, conform celor mai recente abordări, include totalitatea cunoștințelor, priceperilor, experiențelor, competențelor și motivațiilor caracteristice personalității, ce asigură mai multe oportunități de angajare în câmpul muncii, acces mai mare la informație, posibilități sporite de afirmare etc.

Din această perspectivă, capitalul uman înglobează capitalul educațional și capitalul biologic, elemente de o semnificație deosebită pentru dezvoltarea

economică și socială. Aceste abilități ale indivizilor se manifestă constant și sunt valorificate pe piața muncii în schimbul resurselor economice [23, p. 52].

În opinia cercetătoarei române Camelia Beciu, fluxul forței de muncă dinspre țările foste comuniste către țările occidentale poate fi analizat ca o ”situație culturală” emergentă, ce se configurează la intersecția dintre ”național și ”transnațional”. Mobilitatea circulară este condiția structurantă de producere a acestei situații culturale: traiectoriile celor care pleacă să lucreze în țările occidentale se prezintă ca un continuum ”aici” și ”acolo”, relevând un sens hibridizat al apartenenței și noi strategii identitare [24, p. 370].

Astfel, capitalul uman se manifestă tot mai pronunțat în cele mai diverse aspecte ale vieții, mentalității și activității cotidiene a migranților plecați la muncă peste hotarele țării de origine, care într-un fel sau altul își lasă amprentele sale asupra ”Eului” lor național, asupra etnicității, identității și conștiinței lor naționale.

În același context, cercetătoarea română Simona Stănică consideră că opțiunea diasporei înseamnă repatrierea resurselor. Migrația și migranții pot reprezenta o resursă valoroasă pentru dezvoltarea țării de origine, dar acest impact pozitiv reprezintă mai degrabă un potențial decât un mecanism automat.

O precondiție pentru ca aceste beneficii să conducă la rezultate pozitive este ca legătura dintre țările de destinație și de origine să rămână la fel de strânsă și să se păstreze o metodă ieftină de transfer al cunoștințelor dinspre cele mai bune instituții străine spre țara de origine, care poate obține un beneficiu suplimentar de pe urma trimiterilor de bani.

Este evident faptul, opinează autoarea, că nici o restricție, reținere sau opțiune a diasporei nu va avea succes dacă nu există nici o speranță de îmbunătățire a condițiilor și nici un angajament clar și complet al factorilor politici de decizie din țara de origine. Aceasta presupune investiții mari în educație, întărirea schimbului de studenți și de personal înalt calificat și, nu în ultimul rând, crearea unui mediu de lucru atractiv care să determine persoanele cu calificare înaltă să rămână în țară sau să se reîntoarcă. Acest lucru este cel mai bine reliefat, conchide autoarea, prin afirmația lui Lovell (2006), precum că a oferi oamenilor motive să rămână sau să se reîntoarcă este, fără îndoială, cea mai eficientă opțiune politică de susținere a capitalului uman [25, p. 396].

Cât privește avantajele celor expuse mai sus, considerăm că ele vor fi cu adevărat reale și optimale pentru țara de origine doar în cazul în care cei reîntorși în țară nu se vor arăta înstrăinați de cultura și tradițiile neamului.

De menționat, că imaginea etnicității se distinge prin următoarele componente: comunitatea rasială, de limbă, teritoriu, religie, cultură materială și

spirituală, altfel spus, prin totalitatea de caracteristici obiective. Etnicitatea reprezentanților etniei date posedă o serie de trăsături specifice antropologice și psihologice ale membrilor acesteia.

Depășirea înstrăinării naționale, manifestarea veritabilă a etnicității, demnității naționale și a individualității etnice a unui individ sau a unei comunități etnice este o necesitate, fără de care nu poate să prospere o societate cu adevărat democratică. Înnoirea întregii societăți se poate produce doar concomitent cu renașterea națională, prin consolidarea etnică și interetnică. Una dintre condițiile esențiale ale prosperității naționale este, fără îndoială, și respectarea demnității fiecăreia din etniile conlocuitoare, crearea condițiilor specifice optime pentru dezvoltarea multivalentă a individualității lor etnice.

Or, o societate cu adevărat democratică nu se poate închide în spațiul național, ea trebuie să asigure condițiile necesare pentru păstrarea, ocrotirea și dezvoltarea specificului național irepetabil al etniei autohtone și al celorlalte etnii conlocuitoare care reprezintă nu numai o componentă indisolubilă a individualității naționale a unui popor, dar și o parte integrantă a tezaurului întregii civilizații umane.

Astfel, problemele de ordin social-economic și politic se întretes în canavaua problemelor etnice, formând un tot întreg, un tablou complet și complex al societății contemporane. Dificultățile și crizele social-economice, politice și spirituale din societate afectează spațiul etnicității oamenilor. Societatea contemporană poate să prospere doar echilibrând și ameliorând acest complex de corelații dintre diversele domenii ale realității sociale, stimulând și dezvoltarea armonioasă a factorului etnic.

Cât privește evoluția *etnicității*, bunăoară, aceasta reprezintă un proces firesc, obiectiv constant care necesită o atenție sporită și permanentă în vederea elucidării surselor și condițiilor evoluției sale. Etnicitatea se constituie și evoluează în calitate de mecanism psihologic al includerii existenței individuale în activitatea socială, purtând un pronunțat caracter național.

În condiții favorabile social-economice, politice și spirituale în cadrul unei societăți democratice, *etnicitatea, deși reprezintă un fenomen constant, chiar conservativ, stabil, nu mai este un obstacol pentru armonizarea relațiilor interetnice*. În acest caz se cer anumite eforturi din partea întregii societăți și a fiecărui individ în parte pentru a bloca orice manifestare cu tendințe inadecvate în evoluția acestui proces complex, de a preveni apariția fenomenelor negative în societate, de a contribui la detensionarea relațiilor dintre toate etniile conlocuitoare, la instaurarea unui climat favorabil pentru prosperitatea lor continuă.

În condițiile actuale este necesar de a orienta energia mobilizatoare a etnicității pe făgașul creativ al renașterii naționale, a consolidării păcii civice și a concilierii interetnice în întreaga societate.

Potențialul creator al societății se dezvăluie atât prin intermediul consolidării etnicității, cât și prin stimularea armonizării relațiilor dintre diferite etnii. Dezvoltarea unei laturi în detrimentul alteia din cadrul acestui proces dialectic poate să provoace consecințe dintre cele mai imprevizibile, contribuind la tensionarea atmosferei din toate sferele vieții sociale.

Actualmente, în condițiile extinderii proceselor migraționiste, a devenit extrem de importantă problema integrării și adaptării migranților la noile condiții de viață și activitate, care necesită *asigurarea toleranței interculturale și interetnice*. Importanța elaborării politicilor de integrare a migranților a fost recunoscută ca fiind oportună de către țările-gazdă. *Datorită nivelului înalt de trai, tradițiilor culturale, gradului înalt de toleranță interetnică și confesională, pe parcursul ultimului secol Europa Occidentală a prezentat și continuă să prezinte un interes sporit pentru imigrare.*

Drept prioritate pentru integrarea străinilor, statele au considerat crearea posibilităților de instruire a imigranților în cunoașterea limbii țării-gazdă, a valorilor de bază și a normelor de conviețuire socială în țara respectivă, deoarece anume necunoașterea acestor factori în majoritatea cazurilor constituie bariera de bază pentru o reintegrare reușită. Majoritatea statelor din Uniunea Europeană au prevăzut elaborarea programelor de instruire obligatorie pentru străinii care deja se află pe teritoriul țării lor. Străinii intrați în țara-gazdă se introduc în registrul populației de către autoritățile locale, după care municipalitatea încheie cu persoana respectivă un acord privind planul individual de integrare a imigrantului [26, p. 138, 139].

În același context, problema integrării și adaptării migranților la noile condiții de viață și activitate în țara-gazdă este tratată drept un proces bilateral integru, care prezumă obligativitatea societății-gazdă de a asigura drepturile formale ale străinilor, ca să asigure drepturile acestora la viața economică și civilă, imigrantul, la rândul său, fiind obligat să respecte normele și valorile țării-gazdă, fără a fi prejudiciat și în drepturi de a-și pierde propria identitate.

Astfel, conceptul de integrare se anexează pe recunoașterea reciprocă a drepturilor atât din partea imigrantului, cât și din partea societății gazdă și este axat pe principiul oportunităților egale în această ordine de idei [27, p. 145].

De aici rezultă că imigranții de muncă au posibilitatea nu numai de a se integra în țara-gazdă, dar și de a-și apăra și promova drepturile, în cazul când vor interveni anumite situații dificile, în cazuri posibile de lezare sau negli-

jare a dreptului de a-și ocroti și păstra neclintită *etnicitatea, identitatea etnică națională, cultura națională, credința, tradițiile, limba și obiceiurile neamului*, evitându-se astfel asimilarea sau marginalizarea națională.

Cât privește *etnicitatea* individului, fie în țara de origine sau în țara-gază, fiind angajat în diverse activități de muncă, fiecare este în drept să-și apere și să-și păstreze acest dar unic, obiectiv și incontestabil al *etnicității* ca simbol al demnității naționale și al "Eului național" al fiecărui om, popor sau civilizații moștenit secole de-a rândul din generație în generație, ca ideal și valoare remarcabilă.

CONCLUZII

1. Societatea contemporană nu poate prospera fără un climat favorabil, corespunzător noilor realități, în cadrul relațiilor interetnice.

2. Fără a facilita crearea de condiții prielnice pentru asanarea și armonizarea acestora.

3. Fără o atitudine permanent și responsabilă față de consolidarea în continuare a concordiei interetnice și a conlucrării multilateral a reprezentanților tuturor etniilor conlocuitoare din Republica Moldova.

4. Doar o activitate asiduă în comun pe făgașul de edificare și consolidare a unei societăți prospere, înzestrate cu un nivel înalt de dezvoltare a tuturor sferelor sociale, poate asigura un climat interethnic favorabil și eficace în acest domeniu al realității sociale contemporane.

RECOMANDĂRI

1. Trecând peste tensiunile generate pe alocuri de divizarea etnică și depășind lipsa unor reglementări politico-juridice, economice, sociale și spirituale mai puțin eficiente, se impune necesitatea unor eforturi comune susținute pentru a obține un nivel calitativ nou de evoluare a factorului etnic și, în special, al relațiilor interetnice, ca componentă a relațiilor sociale.

2. Evoluția procesului de modernizare a societății și a consolidării coeziunii interumane depinde la modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Republica Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicii naționale a statului.

3. Experiența mondială și europeană a evoluției factorului etnic democratizează că singura cale de soluționare a problemelor în domeniul dat constă în excluderea dezmembrării și a neîncrederii reciproce, în soluțiile democratice comunitare și colaborarea reciprocă.

4. cu toate deosebirile de poziții, poate fi găsit un compromis, o atitudine reală și eficientă, o concepție a păcii civice și coeziunii interetnice, excluzând confruntarea și obținând ascensiunea la un nivel calitativ nou a climatului interetnic din Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Садохин А.П. Этнология. Учебный словарь. // *Этническое самосознание*. Москва: Гардарики, 2002, с. 188.
2. Filosofia de la A la Z. București: //ALL Educațional, 2000, p. 90-92.
3. Bălașa Ana. Calitatea vieții. *Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale*. În: Calitatea vieții. Editura Academiei Române, 1996, nr. 1-2, p. 94-95.
4. Bălașa Ana. *Fenomenul etnic – obiect al cercetării sociale actuale*. În: Starea societății românești după zece ani de tranziție. București: Polirom, 2000, pp.481, 483.
5. Wolfe H.C. Human Dynamite. The story of Europe Minorities. New York, 1939, p. 484.
6. Дробижева Л.М. Завоевания демократии и этнонациональные проблемы России. (Что может и чего не может дать демократия). În: *Общественные науки и современность*, 2005, № 2, с. 26-28.
7. Лебедева Н.Н., Туманянц К.А. Препятствия модернизации в современной России. În: *Общественные науки и современность*, 2012, № 1, p.16.
8. Карцев Е. А. Социально-культурные предпосылки инновационного развития. În: *Философские науки*, 2010, № 9, p. 25.
9. Cotic Viorel. Etnocomponentul moldo-român în contextul proceselor etnopolitice contemporane din Ucraina. Autoreferatul tezei de doctor în Științe politice. Chișinău, 1998, p. 15-18.
10. Documentele Consfăturii de la Copenhaga (p.32) ale Conferinței privind dimensiunea umană din 29 iunie 1980 la care Moldova a aderat la 10 septembrie 1991.
11. Reuniunea privind mediul și dezvoltarea durabilă în regiunea Carpato-Dunăreană (3 mai 2001).
12. [http:// Dnister.eu/atride/Show/3](http://Dnister.eu/atride/Show/3)., 2februarie, 2012.
13. Proiectul moldo-român "Gazoductul Iași-Ungheni ", 2014.
14. Вяткин В.А., Хотинец В.Ю. Этническое самосознание как фактор развития индивидуальности. În: *Психологический журнал*, 1996, Т.17, № 5, p. 71, 75.
15. Stolz G. Etnotipururi în viziune relațională. Români – alți etnici. În: *Revistă Română de Sociologie*, 1999, nr. 3-4, p. 299-300.
16. Girault R. Rațiunile unei cercetări istorice asupra identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea. Introducere. În: Girault R. (coordonator). *Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea*. București: Curtea Veche Publishing, 2004, p.12, 21.

17. Girault R. Cele trei izvoare ale identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea, p. 205-206.
18. Enciu N., Enciu V. Construcția Europeană (1945-2007). Curs universitar. Chișinău: Civitas, 2007.
19. Idem, p. 314-315.
20. Milza P. Rolul migraților în formarea identității europene. În: Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea, p.57, 64.
21. Gribincea A., Negruță A. Problemele actuale ale migrației. În: Republica Moldova: provocările migrației. Coord. Victor Moraru. Chișinău: IEȘP Știința, 2010, p. 5.
22. Moraru D. Efectele migrației într-o lume globalizată. În: Republica Moldova: provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010, p. 109.
23. Moraru V., Socolov T. Conceptul capitalului uman în contextul proceselor migraționale. În: Republica Moldova: provocările migrației, p. 52.
24. Beciu C. "Aici" și "acolo". Strategii identitare în dezbaterile despre migrația forței de muncă. În: Revista Română de Sociologie, 2013, nr. 5-6, p. 369, 386.
25. Stănică S. Diaspora și fenomenul de brain drain. În: Revista Română de Sociologie, 2013, nr. 5-6, p. 396.
26. Poalelungi O. Integrarea socială a migraților – modele europene și variante optime pentru Republica Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, nr. 3, p. 138-139.
27. Idem, p. 145.

**Elena BALAN, *doctor în științe politologie,
cercetător științific superior***

3.4. DIMENSIUNI TEORETICO-PRACTICE PRIVIND CULTURA ORGANIZAȚIONALĂ A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

3.4. THEORETICAL AND PRACTICAL DIMENSIONS REGARDING THE ORGANIZATIONAL CULTURE OF THE LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION

Summary

Organizational culture is the key element in the development and improvement of the state of work within the local public administration. The present article offer a summary description of the organizational culture within the local public administration authorities in the Republic of Moldova, in the context in which the gender inequality, political clientelism, political traces, inefficient and corrupted management, the unequivocal regulatory framework are serious obstacles to the modernization of local public administration.

Actualitatea temei investigate

Cultura organizațională reprezintă elementul de bază pentru crearea unui echilibru în cadrul instituțiilor sistemului administrației publice locale precum și în relațiile acestora cu mediul extern, deoarece activitățile care se desfășoară sunt determinate de valorile, credințele și simbolurile prevalează în instituțiile respective. Importanța cunoașterii culturii organizaționale constă în faptul că, atunci când sunt valorificate abil elementele ei, se poate modifica și climatul organizațional, care influențează atitudinea angajaților față de sarcinile lor de bază. La moment, cercetările științifice în domeniu abordează într-o manieră generală rolul esențial pe care îl are cultura organizațională asupra dezvoltării și perfecționării administrației publice locale în Republica Moldova.

Importanța practică a analizei culturii organizaționale derivă din însăși noțutatea studierii acesteia: transformarea culturii organizaționale în contextul tranziției de la administrația publică locală etatistă la administrația publică locală autonomă, tendința spre integrare europeană, care impune anumite cerințe privind administrația publică locală, imparțialitatea politică. *Importanța teoretică* derivă din necesitatea conceptualizării sintagmei de cultură organizațională în cadrul administrației publice locale din Republica Moldova.

Scopul rezidă în studierea dimensiunilor teoretico-practice privind cultura organizațională a administrației publice locale din Republica Moldova în vederea identificării lacunelor, dar și a punctelor forte în contextul reformelor de modernizare a administrației publice locale.

Activitatea autorităților administrației publice, indiferent de nivelul poziționării, central sau local, se caracterizează printr-o cultură organizațională. Ansamblul persoanelor care își desfășoară activitatea în cadrul acestor autorități prin valorile, atitudinile, modalitățile de gândire și de acțiune formează cultura organizațională a instituției respective. O modificare a elementelor trebuie să înceapă în interiorul persoanelor care o formează, iar schimbările bruște sau totale sunt dificil de realizat. În schimb, prin pași lenți, dar concreți, poate fi fortificată cultura, incluzând unele valori pozitive, democratice în interesul cetățeanului și fără să atingă cu brutalitate valorile împărtășite de funcționarii publici. Anume de acest segment trebuie să țină cont managerii de nivel superior și prin acțiunile lor să demareze modificarea spre bine a valorilor administrației publice în care își desfășoară activitatea.

Cultura organizațională reprezintă elementul-cheie în dezvoltarea și perfecționarea stării de lucru în cadrul administrației publice. Evaluarea culturii organizaționale fără ingerințe politice permite depistarea și înlăturarea obstacolelor care pot determina diminuarea eficienței activității din cadrul autorității administrației publice. Cultura reprezintă miezul rețelei organizaționale, influențează și poate fi influențată de strategie, structură, sistem, personal și deprinderi, alcătuind elementul de identificare a unei organizații, toate având propria cultura individualizată [1].

Cultura organizațională orientată spre calitate reprezintă pentru fiecare instituție garanția dezvoltării continue, prin componentele sale dictează normele de comportament ale angajaților, orientează modul cum angajații percep și își reprezintă realitatea, cum este bine să reacționeze la schimbările de mediu. Existența unei culturi organizaționale presupune transmiterea și învățarea unui tip de comportament care trebuie să devină o obișnuință pentru angajați. Prin modul în care se comportă zilnic, managerii încurajează angajații să adopte un comportament identic în relațiile cu ceilalți și în cazul dacă organizația impune prin cultura proprie comportamente neetice, nu doar conducerea se va comporta în acest mod, ci și angajații, luându-i ca exemplu pe manageri. Într-o instituție cu management autoritar și cultură organizațională lipsită de valori și principii morale, angajații vor adopta, la rîndul lor, un comportament imoral [2].

În prezent se consideră că alături de competențe și de resurse, cultura organizațională se dovedește a fi un element definitoriu al oricărei instituții atât în faza de formulare a unei strategii, ca determinant, cât și în faza de implementare a strategiei, ca instrument. Separația determinant/ instrument devine dificilă dacă strategia este percepută ca un proces continuu, nu dihotomic, de tipul formulare-implementare sau dacă se analizează o strategie emergentă. O abordare modernă postulează că organizațiile performante trebuie să adopte expres o atitudine

culturală proactivă, astfel încât procesul de modificare a culturii organizaționale să fie continuu. În faza de formulare a strategiei este necesar de a analiza culturii organizaționale ca element de mediu intern, iar noua strategie va folosi ca puncte forte ale instituției o parte din componentele culturii organizaționale sub forma existentă în perioada anterioară. În faza de implementare a strategiei se supun divizării părțile componente ale culturii organizaționale în două categorii: cele cu forme avantajante și cele cu forme dezavantajante. Prima categorie este menținută și amplificată, cea de-a doua - evitată, transformată sau eliminată. Față de sistemul de valori necesar pentru elaborarea strategiei noi, un element cultural poate să constituie fie un ajutor, fie o piedică, în acest ultim caz este necesar de a transforma conținutul.

Formele dezavantajante, fiind înlăturate, presupun invalidarea „valorii (în sensul definiției lui E. Schein) și înlocuirea conținutului elementului dat cu unul acceptabil pentru noua strategie. În practică, invalidarea presupune o gamă de acțiuni diversificată, în care poate fi inclusă chiar și eliminarea din organizație a suportului” elementului cultural respectiv, conducând la concedierea, în ultimă instanță, a personalului-suport sau a liderilor formali. Însă în ambele faze este necesar de a identifica în mod corect componentele culturii organizaționale, deoarece prezintă elementul cu inerția cea mai mare la schimbare. Modificările apar după perioade lungi de timp și uneori cu efecte nedorite pentru strategia momentului, iar actualmente organizațiile tind să se diferențieze prin cultura organizațională, cultivându-și elementele distinctive, fără să conteze tipul de strategie generic urmată. Reperetele conceptual-teoretice asociate culturii organizaționale relevă importanța lor în edificarea unei strategii, dar și dificultățile gestionării ei în vederea obținerii unor rezultate favorabile în concordanță cu performanța economică dorită. Această dificultate induce costuri deosebit în bani și timp, fără a exista certitudini privind rezultatele. În practică trebuie realizat un echilibru dinamic între caracterul științific al demersului și costurile sale, ca și între rezultate și timpul în care sunt așteptate [3].

Cultura organizațională poate fi influențată de orice aspect fie promovat, fie neglijat într-o instituție publică. Un factor pe care îl considerăm important de a fi menționat ține de egalitatea de gen, care reprezintă o temă de actualitate deosebită în toate domeniile vieții sociale. Totodată, se cere de subliniat că pe marginea aspectului dat mai rămîne a se lucra foarte mult, egalitatea de gen ca un principiu fundamental stabilește participarea echilibrată pe criterii de gen la elaborarea și în implementarea deciziilor, fiind esențială pentru dezvoltarea unei democrații reale. Abordarea problemelor egalității de gen în materie de ocupare a forței de muncă evidențiază oportunitatea și necesitatea promovării în mod egal a bărbaților și femeilor pe piața muncii. Decizia Consiliului European de la Madrid din 1995 cu privire la monitorizarea anuală a implementării Platformei de

Acțiuni Beijing, adoptată în cadrul celei de-a 4-a Conferințe ONU privind Femeile, desfășurată la Beijing în 1995, Pactul european pentru egalitatea de gen adoptat de Consiliul European în 2006 și reînnoit în 2010, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Strategia Uniunii Europene 2020 pentru dezvoltare inteligentă, sustenabilă și incluzivă, Strategia Europeană pentru egalitatea între femei și bărbați 2010-2015, Pactul European pentru Egalitate de Gen 2011-2020, Concluziile Consiliului EPSCO și comunicările Comisiei Europene invitând la promovarea și la consolidarea egalității dintre femei și bărbați în diverse domenii, Rapoartele anuale ale Comisiei Europene privind progresele înregistrate în domeniul egalității între femeii și bărbați, precum și în ocuparea posturilor de conducere ca și garanție a asigurării echității sociale și a performanței economice formează un segment normativ în măsură să conducă la creșterea participării sociale a femeilor la toate nivelurile. Vom nota că legislația Republicii Moldova corespunde, în linii mari, standardelor internaționale, chiar dacă unele acte normative, precum Legea nr. 21 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității, a provocat numeroase luări controversate de opinii și atitudini.

Conform unui raport al Comisiei Europene, în pofida progreselor înregistrate, femeile din Europa rămân subreprezentate în posturile de conducere în politică, dar și în afaceri. În evaluările efectuate la nivel european privind participarea femeilor și a bărbaților în procesul decizional, au fost determinate mai multe cauze ale subreprezentării femeilor în poziții decizionale: stereotipurile de gen și discriminarea, segregarea în educație și pe piața muncii, urmate de lipsa politicilor care să faciliteze accesul femeilor la poziții decizionale, să evedențieze și promoveze echilibrul corect între viața profesională și de familie, să depășească distribuția inechitabilă a sarcinilor casnice și familiale, la final regăsindu-se mediul socio-cultural neprietenos, cultura corporatistă și atitudinea media ce sunt încă nefavorabile femeilor [4].

Potrivit D. Terzi-Barbăroșie, reprezentarea femeilor în procesul de adoptare a deciziilor este neuniformă, la nivel local singura poziție unde femeile sunt mai numeroase decât bărbații este de consultant/specialist, aflată la baza piramidei ierarhice [5, p.12]. Reprezentarea femeilor în cadrul autorităților publice locale la alegerile din 2011, în comparație cu scrutinul din 2007, a fost procentual mai mică la capitolul candidați pentru funcția de primar, fiind de 23,5% față de 18,9%. Republica Moldova și-a asumat expres prin semnarea Declarației Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului mai multe angajamente în promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor, ținta 1 a obiectivului 3 vizează creșterea reprezentării femeilor la nivel de luare a deciziilor, realizându-se prin mărirea ponderii în consiliile locale de la 26,5% (2007) la 40% (2015); în consiliile raionale de la 13,2% (2007) la 25% (2015); de la 18% femei primari (2007) la 25% (2015) [5, p.16-17].

În afară de aceasta, unii lideri ai formațiunilor social-politice și-au asumat public cota de 40% pentru posturi de conducere în favoarea femeilor. Rezultatele ne demonstrează însă că mai este de lucrat la acest capitol. La scrutinul electoral din 2015 au fost aleși 898 de primari, și doar 185 dintre ei sunt femei, ceea ce constituie 20,6%. Potrivit unui studiu al Asociației Promo-LEX, cele mai multe femei primar fac parte din Partidul Liberal, 28,84% dintre primarii aleși iar cele mai puține din „Partidul Nostru”, cu 22,72%. Prin urmare, nici o formațiune social-politică nu a atins cota asumată de 40%. Potrivit Centrului Național de Studii și Informare pentru Problemele Femeii „Parteneriatul pentru dezvoltare”, raionul Strășeni este fruntaș după numărul de femei alese în funcția de primar la ultimele alegeri locale, fiind: peste 37%, iar la polul opus, raioanele cu cele mai puține femei în fruntea localităților se regăsesc Basarabeasca, Briceni și Cantemir. În raionul Briceni, doar două din cele 28 de primării sunt conduse de femei [6, p.1].

În urma analizei Raportului Cancelariei de Stat cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public pentru anul 2015 observăm că numărul femeilor din autoritățile publice a însumat 19.533 persoane și al bărbaților - 23.203 persoane, inclusiv în funcție publică - 12.218 femei și 47.77 bărbați, conform datelor din 1 ianuarie 2016. Analiza de gen a personalului denotă că ponderea bărbaților a constituit în total 54,3%, pe când a femeilor fiind de 45,7% din numărul salariiților din cadrul autorităților administrației publice. În structura funcționarilor, bărbații au înregistrat 55,7% și femeile 44,3%. Totodată, ponderea bărbaților care ocupă funcții publice a constituit 28,1%, iar a femeilor - 71,9%. Funcțiile de demnitate publică, funcțiile publice de conducere de nivel superior și funcțiile publice cu statut special sunt ocupate, preponderent, de către bărbați. Femeile dețin doar circa un sfert din funcțiile de demnitate publică și o treime din funcțiile publice de conducere de nivel superior. Funcțiile publice de execuție și posturile de deservire tehnică sunt ocupate dominant de către femei. Analiza comparativă a structurii de gen a funcționarilor publici pe niveluri de administrare demonstrează o situație similară atât în cadrul autorităților publice de nivel central, cât și în autoritățile administrației publice locale: structura pe sexe a corpului de funcționari publici relevă că în medie femeile sunt suprareprezentate. În același timp, femeile sunt subreprezentate în funcții de demnitate publică, înregistrând 27% și în funcții publice de conducere de nivel superior, fiind de 34,5%. Femeile alcătuiesc o pondere mai mare, comparativ cu bărbații, în structura personalului în toate categoriile de autorități publice de nivel central, cu excepția autorităților administrative din subordinea ministerelor, unde bărbații dețin ponderea majoritară de 72,1%, datorită faptului că unele autorități administrative includ în statele de personal funcții publice cu statut special, care sunt ocupate preponderent de bărbați. În corpul de funcționari publici femeile sunt suprareprezentate în medie

în toate categoriile de autorități publice de nivel central. Structura personalului după gen relevă că în administrația publică locală ponderea bărbaților a constituit 42,9%, iar a femeilor – 57,1% din numărul total al salariaților la situația din 1 ianuarie 2016. În același timp, ponderea bărbaților care ocupă funcții publice a înregistrat un nivel relativ mic (27,0%) și a femeilor un nivel înalt (73%), astfel, funcțiile publice de conducere și funcțiile publice de execuție sunt ocupate dominant de către femei. De menționat este că în administrația publică locală funcțiile de demnitate publică sunt ocupate preponderent de către bărbați (79,9%), în special în cadrul autorităților de nivelul al doilea (85,4%), pe când femeile sunt subreprezentate în aceste funcții [7].

Cultura organizațională nu poate fi foarte diferită de cultura persoanelor care o formează, adică a funcționarilor care activează în instituția publică. După cum menționează A. Sîmboteanu, complexitatea problemelor cu care se confrunta societatea în perioada de constituire a relațiilor democratice, inițierea transformărilor complexe în viața social-economică și politică la începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut presupuneau o nouă viziune asupra organizării și funcționării administrației publice. Evoluția proceselor transformatoare din societate impunea o paradigmă nouă în pregătirea cadrelor pentru organele administrației publice și crearea unui sistem eficient de dezvoltarea lor profesională continuă [8].

Accesînd site-ul cariere.gov.md, putem analiza cu ușurință funcțiile vacante în instituțiile publice. Orice persoană are acces liber la vizualizarea paginii privind ocuparea funcțiilor publice vacante, din start avînd posibilitate să determine dacă corespunde sau nu cerințelor. Capitolul V, art. 27 al Legii 158 din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public stipulează condițiile pentru a candida la o funcție publică: deține cetățenia Republicii Moldova; posedă limba de stat și limbile oficiale de comunicare interetnică vorbite în teritoriul respectiv în limitele stabilite de lege; are capacitate deplină de exercițiu; n-a împlinit vârsta necesară obținerii dreptului la pensie pentru limită de vîrstă; este aptă, din punct de vedere al stării sănătății, pentru a exercita funcții publice, conform certificatului medical eliberat de instituția medicală abilitată, dacă pentru funcția respectivă sunt stabilite cerințe speciale de sănătate; este titular al studiilor necesare prevăzute pentru funcția publică respectivă; în ultimii 3 ani, nu a fost destituită dintr-o funcție publică conform art. 64 alin. (1) lit. a) și b) sau nu i-a încetat contractul individual de muncă pentru motive disciplinare; nu are antecedente penale nestinse pentru infracțiuni săvîrșite cu intenție; nu este privată de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate ca pedeapsă de bază sau complementară, ca urmare a sentinței judecătorești definitive prin care s-a dispus această interdicție. Pentru a ocupa funcții publice în autoritățile publice sunt necesare studii superioare absolvite cu diplomă de

licență sau echivalentă, cu excepția funcțiilor publice de execuție din autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi în care, după caz, pot să fie încadrate persoane cu studii medii de specialitate, absolvite cu diplomă [9]. Persoanele care vor corespunde cerințelor pot să depună dosarul cu documentele necesare pentru a putea participa la concurs. Nu este mai puțin adevărat, că nu întotdeauna concursurile sunt obiective și chiar dacă se discută despre asemenea fenomene precum nepotismul, cumetismul și nănașismul sau alte flagele, totuși acesta mai predomină în cadrul autorităților administrației publice. Considerăm necesar de a continua perfectarea cadrului legal în acest domeniu, dar cu mult mai important se dovedește a fi implementarea legilor, altor acte normative, respectându-se evitarea caracterului selectiv, pentru a putea obține rezultate palpabile. Atunci când vorbim despre o cultură organizațională puternică, ne referim preponderent la o cultură bazată pe valori, profesionalism și obiectivitate, fapt despre care nu putem menționa în cadrul autorităților administrației publice din Republica Moldova. Tot mai frecvent aflăm despre prezența flagelului corupției care periclitează activitatea instituțiilor publice [10, p. 131]. Mass-media tot mai des prezintă cazuri de corupție la primării, care nu poate să nu scadă intensiv din încrederea populației față de aceste instituții, iar cetățenii avînd nevoie de reînnoirea valorilor și mai ales de eliminarea continuă a serviciilor publice ineficiente și deja depășite de timp [11, p.11]. Această situație precară se datorează în anumită măsură incompatibilității și iresponsabilității unor factori de decizie, pe cînd pîrghiile de înlăturare sau penalizare a încălcărilor se dovedesc a fi foarte slab dezvoltate și nu corespund realităților.

Alt aspect important deseori lăsat în umbră, conform asupțiilor lui V. Juc și P.Varzari, care influențează negativ asupra culturii organizaționale în cadrul autorităților administrației publice în general și administrației publice locale în special, este traseismul politic, acesta se manifestă prin trecerea unor persoane aflate în funcții publice atît la nivel local, cît și central, de la un partid politic la altul [12, p.778]. Rezolvarea problemelor de interes general, punctăm noi pe o idee incontestabilă, trebuie să fie obiectivul de bază al fiecărei autorități a administrației publice reprezentate prin funcționari aleși de către popor, iar atunci cînd funcționarii caută modalități de rezolvare a propriilor probleme sau interese, scade considerabil eficiența activității instituției respective, elementele culturii organizaționale pierd din valoare. Atunci cînd un partid politic încearcă să-și promoveze un reprezentant, este esențial de observat atuurile sale și rolul în perspectivă pentru instituție. Atragerea și educarea liderilor politici, participarea la alegeri și numirea în funcțiile politice, afilierea la un partid și implicarea în activitățile sale este cea mai bună modalitate de a obține o poziție politică în administrare. Dat fiind că în majoritatea statelor cu democrație parlamentară

reprezentativă aproape toți deținătorii de funcții politice sunt nominalizați de către partidele politice, putem conchide că această activitate constituie una dintre cele mai importante funcții ale formațiunilor politice, care nu doar atrag viitori lideri politici, ci participă nemijlocit la modelarea lor. Înainte de a accede la o poziție, majoritatea politicianilor parcurg o lungă carieră în partid, în timpul căreia aceștia obțin îndemnări și abilități necesare conducerii. Alegerile democratice implică efectuarea alegerii între partide sau candidații pe care acestea îi nominalizează și deci, partidele structurează alegerile, constituind, de asemenea, una din funcțiile lor principale [13].

De remarcat este că după alegerile locale generale din 5/19 iunie 2011 și 14/28 iunie 2015 s-a observat alt fenomen politic distinct, deja la nivel local, care nemijlocit a influențat valorile culturii organizaționale. Astfel, unii aleși locali din municipiul Chișinău au semnat la 1 februarie 2013 Acordul de formare a Alianței Democratice în Consiliul municipal, Alianța fiind formată din 26 de consilieri, incluzând 16 reprezentanți din Partidul Liberal, 7 din Partidul Liberal Democrat din Moldova, 1 consilier de la Partidul Democrat din Moldova, plus 2 consilieri independenți. Ulterior, la 3 septembrie 2015, partidele proeuropene din cadrul Consiliului municipal (Partidul Liberal, Partidul Popular European din Moldova, Partidul Liberal Democrat din Moldova și Partidul Democrat din Moldova) au semnat Acordul de constituire a alianței la nivel municipal, documentul fiind semnat de 26 de consilieri din partea fracțiunilor proeuropene. Acordul politic privind constituirea și funcționarea Alianței proeuropene pentru municipiul Chișinău stabilește organizarea, mecanismele, principiile, prioritățile și garanțiile de funcționare, eforturile coaliției fiind îndreptate la îndeplinirea obiectivelor curente și pe termen mediu: implementării reformelor asumate în vederea creșterii rapide și semnificative a nivelului de trai și confortului locuitorilor municipiului Chișinău prin asigurarea creșterii economice, atragerea investițiilor străine, crearea locurilor de muncă bine plătite [13]. Important este ca să nu rămână doar scris și semnat pe hârtie, fiind cunoscute realitățile di Republica Moldova: acte normative adoptate, dar nu implementate.

Directorul executiv al Congresului Autorităților Locale din Moldova V. Furdui specifică, pe bună dreptate, că reforma administrativ-teritorială este ambalată frumos, declarațiile privind importanța ei nu lipsesc din retorica autorităților. Însă când se ajunge la adoptarea unor decizii de mult timp așteptate, lucrurile degenerază. Totul se oprește la strategii, la planuri de acțiuni fără ca să fie implementate și fără ca oamenii să simtă vreun efect. Nu se rezolvă probleme importante și se vine cu idei de a face reforme administrativ-teritoriale, care nu reprezintă momentan o soluție. Dacă urmărim exemplul altor țări, cum ar fi Polonia, Slovacia, cea mai mare greșală a claselor politice a fost anume că nu

s-a dat toată puterea necesară administrației publice locale, pentru ca primarii să poată schimba spre bine viața în comunitățile locale. Descentralizarea ca o întărire a comunităților locale trebuie să fie fundament pentru dezvoltarea acestor comunități, dar și a țării în general [14, p.3]. Administrația publică locală, conform accepției T. Castrașan, rămâne a fi cel mai important prestator de servicii publice către cetățeni, cunoscând cel mai bine necesitățile cu care aceștia se confruntă. Serviciile publice prestate se caracterizează printr-un impact mai mare pentru cetățeni, fiind mai ușor palpabile și asigurându-le confortul. În funcție de calitatea prestării serviciilor, cetățenii sunt dispuși să aprecieze activitatea unei administrații. La moment, datorită delimitării personalului angajat în funcții publice, acest grad de încredere se materializează prin votul de încredere care asigură reprezentativitatea cetățenilor în organele deliberative la nivel local. Deoarece un segment considerabil de servicii este asigurat de către autoritățile locale, viața publică se concentrează într-un mod evident în jurul centrelor administrative, acest fapt devine un indicator care denotă rolul pe care l-au obținut autoritățile administrației publice locale în procesul de descentralizare [15, p.137].

Totuși este axiomatică supoziția că în Republica Moldova impactul sau chiar ingerințele politicului în sectorul administrativ își lasă amprenta, iar cetățenii sunt cei care suferă, indiferent de faptul că sunt familiarizați sau nu cu aspectele legislative care ar trebui să le apere interesele. Autoritățile administrației publice centrale adesea concentrează în mâinile lor resursele materiale, administrative și informaționale create prin munca întregii societăți. În mod ideal, subliniază L. Smorgunov, A. Alghin și I. Barîghin referindu-se cu predilecție la realitățile din Federația Rusă, dar care sunt valabile și pentru Republica Moldova, acestea ar trebui să fie utilizate în interesul societății, conform cursului politic elaborat de către guvernanți. Însă sistemul de administrare nu exclude posibilitatea transformării politicilor publice guvernamentale în strategii proprii, private, adaptabile și necesare unor persoane influente, care doresc să-și impună autoritatea asupra sferei administrative, astfel încât să nu se reușească în totalitate eliberarea autorităților publice locale de controlul politic [16]. Din acest considerent, dar și din altele, specificăm noi, mulți cetățeni pierd interesul față de politică, consideră implicarea lor inutilă, urmăresc să-și rezolve problemele de sine stătător, stările date de spirit având efecte negative asupra elementelor caracteristice culturii organizaționale, culturii politice și culturii civice. Cetățenii manifestă neîncredere în autoritatea și activitatea autorităților reprezentative, majoritatea lor, menționează L. Malcoci și V. Mocanu, sunt conduși de ideea de a pleca din țară, în căutarea unui trai mai decent, având speranța că alt stat le va acorda mai multe priorități decât ceea ce le oferă Republica Moldova. Persoanele în cauză au mai puțină încredere în faptul că alegerile ar putea schimba ceva, se bazează mai mult

pe forțele proprii [17, p. 155]. Prin acest dezinteres față de politică și de modernizarea statului, autoritățile administrației publice locale devin foarte vulnerabile la schimbări, creînd o cultură organizațională deficitară, iar neimplicarea directă a cetățeanului permite adesea o intervenție neprofesionistă în procesul de luare a deciziilor, de exercitare ineficientă a activității în care este implicat factorul de decizie care tinde să realizeze interesul propriu, în defavoarea celui general. O parte din cetățeni, subliniază A. Roșca, s-au deposedat singuri de spiritul civic, fiind preocupați de interesele imediate și personale. Fenomenul europenizării le-a creat idei noi, concepute în afara actualului context societal, cu atât mai mult a celui de perspectivă [18, p.15].

Totuși, în cadrul autorităților publice locale apare sau există dezideratul unor primari sau a unor aleși locali capabili să facă unele schimbări în interiorul autorității pe care o gestionează, conducînd deseori și la schimbarea culturii organizaționale, înțelegînd că elementul important pentru atingerea unui nivel ridicat de eficiență îl constituie gradul elevat de aliniere și congruență între cultura organizațională și cerințele impuse de mediul ambiant al autorității administrației publice. Dat fiind că în general mediul instituției se schimbă frecvent din cauza fluctuației cadrelor, și cultura organizațională trebuie modificată, pentru a se adapta, potrivi și alinia mai bine cu mediul de lucru. Cultura organizațională are o influență deosebită asupra angajaților: pe de o parte, ține de aspectele vizibile și măsurabile cu privire la comportamentul și performanțele angajaților, iar pe de altă parte, cultura organizațională operează la un nivel extrem de adînc mental, în sensul că această cultură oferă angajaților simțul înțelegerii lucrurilor din instituție, adică nivelul de valori și credințe. Cultura organizațională este înrădăcinată în personalitățile angajaților, în credințele și valorile lor. Este mult mai simplu, pentru conducător, să introducă și să schimbe tehnicile de lucru, să construiască și să schimbe un buget, decît să schimbe cultura organizațională. Există mai multe cazuri în care cultura organizațională nu aparține conducătorilor sau aleșilor locali, în întregime, ci angajaților din subordine lor. În mai multe cazuri conducătorii au numai un anumit rol în crearea culturii, restul angajaților fiind persoanele care și-au adus cea mai mare contribuție la creionarea și implementarea caracteristicilor culturii. Există tendința și tentația ca conducătorul să trateze cultura organizațională ca ceva dat, un dat (lucru) care aparține numai factorilor de conducere, fără să ia în considerare că și alții au o contribuție majoră la acel lucru. Fiecare angajat, într-o mai mare sau mică măsură, aduce contribuția sa la construirea, dezvoltarea sau promovarea culturii (după caz), rezistența lor la schimbare practic fiind extrem de mare și văzută ca opoziție la schimbare, aspect care contribuie ca orice încercare de schimbare a culturii să eșueze. Din anumite puncte de vedere multe aspecte ale culturii organizaționale sunt greu de observat,

de interpretat sau înțeles, constituind o problemă pentru conducător, deoarece este dificil să schimbe ceva care nu poate înțelege, interpreta sau avînd un caracter intangibil, nematerial [19, p.92-93].

Subscriem la supozițiile expuse de I. Gh. Roșca și G. Moldoveanu, conform cărora cultura determinantă în sectorul public este cea de tip rol (templu), tipică celor mai multe organizații ale guvernării (administrației) locale sau centrale, dacă folosim structurarea propusă de Handy sau cea a procedurilor în cazul clasificărilor propuse de Deal și Kennedy. Aceste tipologii de cultură, tipologii care definesc o stare identică, rezultă din feedback-ul scăzut al acțiunilor și riscul redus al activităților provenit din sistemul de reguli și norme instituționalizate. Cultura definită pe cele două dimensiuni este impersonală, cu o comunicare între roluri, nu între oameni, iar organizația reprezintă un set de reguli interconectate astfel încît mașina birocrăției din concepția weberiană să funcționeze. Managementul/administrația sunt cuprinzătoare, iar leadership-ul limitat, deși în sectorul public ultimul concept ar trebui să fie mai cuprinzător și mai util decît primele. Dar totul poate funcționa pe baza acestei culturi dacă mediul organizațional este stabil (schimbabilitate redusă și predictibilitate) și angajații pun preț (accent) pe profesionalism, seriozitate, stări care nu pot fi întîlnite în toate cazurile din sectorul public. Tandemul cultură - birocrăție organizațională în sectorul public plasează deseori interesele managerilor-administratorilor pe primul plan, stare nefastă și nedorită, iar mulți membri ai organizației se conduc după propriile valori [20, p.6].

Conform opiniei R. Svetlicinii, poziție la care subscriem, cunoașterii conținutului culturii organizaționale și identificării locului ei în succesul sau eșecul organizației publice îi revine rolul major în formarea și dezvoltarea unui nou mod de a percepe organizația, managementul care este aplicat și implicit, de a desfășura activități în mediile intraorganizaționale și extraorganizaționale. Motivele manifestate de teoreticieni și de managerii publici pentru studiul culturii organizaționale pot fi exprimate astfel: teoreticienii consideră că cercetarea culturii organizației asigură modul de a audita personalul fără ca să solicite folosirea unor modele psihologice sau sociologice sofisticate; cultura permite observarea și explicarea comportamentului uman prin descrierea unor simboluri, valori și concepții din cadrul organizației publice; cultura este larg acceptată de managerii publici ca instrument de perfecționare, dat fiind că prezintă raporturi ale organizației care, deși se dovedesc a fi greu de definit, sunt relevante pentru funcționarea organizației; adaptarea la mediul extern prin determinarea misiunii organizației, concepțiilor de bază ale managementului, modului în care sunt percepute și transpuse în practică valorile și perspectivele, nivelul în care concordă cu schimbările din cadrul mediului; cultura organiza-

țională contribuie la dezvoltarea proceselor de adaptare la cerințele mediului extern; integrarea internă vizează discret gradul de aderență a personalului la obiectivele organizației, coeziunea între membrii săi, climatul de muncă, elementele cu influență asupra funcționalității instituției. Prin calitatea ei, cultura poate să susțină procesul de socializare și integrare internă a personalului, poate legitima statusuri și roluri, distribuția puterii, sistemul de promovare, recompense și sancțiuni [21, p.69].

Foarte puțini primari sau consilieri înțeleg că prin promovarea culturii instituției publice în care își desfășoară activitatea poate fi influențată pozitiv eficacitatea activității și succesul ei. În scopul promovării unei culturi organizaționale funcționale, trebuie să țină cont atât de efectele sale pozitive, cât și cele negative. Principalele repercusiuni pozitive identificate în cazul organizațiilor de succes sunt orientare spre acțiuni, comunicare liberă, creativitate, adoptare rapidă a deciziilor, implementare rapidă, cheltuieli scăzute, motivare, spirit de echipă și stabilitate. În sensul reliefat de idei, cultura organizațională conturează o direcție inteligibilă și unitară de acțiune, perspectivele membrilor organizației, în acest context, pot să devină convergente. Deosebit de importantă este orientarea spre activități, mai ales atunci când există prea puține reguli, pe când prin orientarea clară și unitară este realizată o comunicare ușoară și efectivă între persoane din diferite subdiviziuni ale instituției. Culturile înrădăcinate înregimentează, de obicei, o rețea de comunicații complexă prin intermediul cărei diferite informații sunt transmise în siguranță și promovate soluții inovative, iar oportunitățile de afaceri pot fi mai bine valorificate, în special prin limbajul și sistemul de valori comune din cadrul autorității publice, deoarece pot fi adoptate mult mai rapid decizii. Valorile și convingerile comune ale membrilor instituției, susține A. Tanțău, permit implementarea rapidă a planurilor și proiectelor, pe când modelele de orientare implicite rezolvă în mare măsură problema controalelor formale. O cultură puternică, cu valori bine conturate, implică o identitate colectivă și promovează antrenarea spiritului de echipă [22, p.18]. După alegeri, primarul, consilierii locali consideră că și-au atins scopul, deseori clasificând interesele de clan politic mai presus de interesele cetățenilor, situație care favorizează apariția diferenței dintre o implicare favorabilă, rezonabilă a factorului politic în activitatea administrației publice locale și o implicare cu rezultate ineficiente. Anume această diferență demonstrează aportul factorului politic, întrucât executarea deciziilor administrative fundamentate pe niveluri ierarhice superioare este înfăptuită de funcționari publici, reprezentanți ai puterii politice, care acționează ținând seama permanent de orientarea lor politică și de programul de guvernare al formațiunilor politice cărora le aparțin [23].

În orice instituție publică, mai ales după alegerile primarului și consiliului

local sau municipal, reîncepe procesul de schimbare a culturii organizaționale, ca necesitatea adaptării la mediul intern și extern. Condițiile externe, create de membrii de partid, a cărui candidat a fost ales de cetățeni și concurenții electorali, reprezintă un mediu în continuă și rapidă schimbare. Cerințele mediului intern pentru stimularea implicării angajaților impun schimbarea în același ritm și cu aceeași stringență. Pentru a corela interesele conducătorilor și angajaților la toate nivelurile și imprima eficiență rezultatelor obținute, se impune valorificarea competenței tuturor nivel organizațional și la structurarea corespunzătoare obținerii efectului de sinergie [24, p.5]. Totuși, rare sunt cazuri când sinergia dată poate derula în continuu, deseori predominând interesele de partid înaintea și în detrimentul intereselor cetățenilor, fie se încearcă satisfacerea intereselor proprii, fie apar situații de conflict între conducători și cei conduși prin comunicarea defectuoasă sau chiar lipsa acestei, împărțirea inechitabilă a resurselor și discrepanța dintre regulile formale interne și relațiile informale [25, p.17], a punctat G. Hener.

În spiritul consolidării autonomiei locale și a descentralizării administrative este important a se analiza constant capacitatea administrativă a unităților administrative teritoriale de nivelul I și nivelul II, care nemijlocit își lasă amprenta asupra culturii organizaționale. Raportul de evaluare a capacității administrative a autorităților administrației publice locale prezentat în noiembrie 2010 a definit capacitatea administrativă ca fiind aptitudinea instituțiilor publice de a identifica obiective clare, de a institui priorități precise și a le implementa eficient. Aspectele definitorii ale capacității administrative sunt: profesionalismul funcționarilor publici, gradul de diseminare a tehnologiilor informaționale avansate în sectorul public, relațiile intra-guvernamentale și stilul de interacțiune dintre guvern și mediul economic și social, rapiditatea cu care sunt luate deciziile și calitatea lor. În urma unui studiu efectuat în anul 2010 s-a demonstrat că dintre cele 78 de unități administrativ teritoriale evaluate îndeplinesc criteriile legale de capacitate numai 10, adică 12 %. Deficitul de capacitate administrativă se cifrează între -5,23% la orașul Sîngerei și -6,55% la primăria Obileni din raionul Hîncești. În total, 80% din unitățile administrativ teritoriale rurale au deficit de capacitate de peste 100%. Doar 10 % dintre consiliile raionale au capacitate administrativă, 10% dintre orașe nu au capacitate administrativă conform datelor financiare la nivelul anului 2008. Aceste date se dovedesc a fi deosebit de relevante în justificarea stării nesatisfăcătoare a capacității administrației publice locale din Republica Moldova și exprimă, sintetic, caracteristica definitorie a domeniului, demonstrând că în astfel de condiții unitățile administrativ-teritoriale nu pot dispune de autonomie locală și financiară, nu se pot întreține de sine stătător, iar în unele situații nu produc nici cît să-și salarizeze primarul. Această situație este generată de mai mulți factori, inclusiv dimensiunile mici ale unităților administrativ-teritoriale și, deci,

surse insuficiente de alimentare a bugetelor proprii, care, la rîndul lor, generează o lipsă cronică de resurse materiale și financiare necesare procesului de administrare a domeniului public local și a cadrului de funcționari publici pregătiți la nivel înalt profesional [26]. Legea privind descentralizarea administrativă a Republicii Moldova definește capacitatea administrativă ca fiind raportul dintre cheltuielile generale de administrare și veniturile proprii ale administrației publice locale. Conform Legii citate, o autoritate a administrației publice locale este considerată viabilă în cazul dacă cheltuielile administrative nu depășesc 30% din totalul veniturilor locale. Folosind datele bugetelor executate în 2013, doar 10 autorități ale administrației publice locale îndeplinesc acest criteriu, în timp ce 888 (99%) – nu. Mai mult decît atît, numai 157 de autorități ale administrației publice locale (17%) își pot acoperi cheltuielile administrative din veniturile proprii, marea majoritate a autorităților locale (83%) acoperind costurile de administrare din transferuri de la stat. Chiar și între orașele-reședință de raion, doar 7 dintre acestea îndeplinesc condițiile legale privind capacitatea administrativă [27]. Sesizăm că schimbările rămîn în strategii scrise și mai puțin se implementează. Capacitatea administrativă a unităților administrative se află la un nivel scăzut, determinînd situația nesatisfăcătoare a localităților, în special a celor rurale.

În acest sens, în Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020 sunt preluate aspecte din Strategia anterioară care nu și-au găsit realizare. Astfel, în domeniul politicilor de responsabilizare la nivel local, angajamentul Guvernului în cadrul reformei de descentralizare a fost de a avansa etapizat, cu transferul competențelor de la nivelul central către nivelul local de administrare, să fie efectuat în conexiune cu activități de consolidare a capacităților administrative și instituționale ale autorităților publice locale. Activitățile realizate în anii 2012 - 2015 în sfera descentralizării și consolidării autonomiei locale alcătuiesc mai puțin de 50% din lista inclusă în Planul de Acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de descentralizare. Cele mai esențiale tergiversări se atestă în implementarea acțiunilor care vizează consolidarea bazei de venituri locale proprii ale autorităților publice locale, fapt care determină capacitatea lor administrativă, cu riscul de a fi compromisă întreaga reformă de descentralizare. Pentru deblocarea activităților și avansarea pe următoarele componente ale descentralizării sunt indispensabile anumite intervenții la capitolul descentralizarea patrimonială. Situația actuală în sistemul administrației publice locale impune noi domenii de intervenție și activități pentru îmbunătățirea calității serviciilor publice prestate la nivel local. Modificările vizează creșterea capacității administrative a unităților administrativ-teritoriale, reducerea fragmentării și raționalizarea structurilor administrative, pentru favorizarea autonomiei locale și furnizarea eficientă a serviciilor publice [28, p.12-13].

Vom afirma că dezvoltarea economică locală este cea mai importantă etapă în dezvoltarea ulterioară a comunității locale, deoarece prin acest proces se stabilește sau se menține o cultură antreprenorială dinamică, cultură care conduce la crearea de resurse materiale pentru comunitate și mediul de afaceri în vederea îmbunătățirii calității vieții întregii colectivități locale. Incontestabil este că succesul dezvoltării economice locale depinde determinant de efortul colectiv al sectoarelor public, de afaceri și nonguvernamental, comunitatea demarează procesul de planificare strategică prin identificarea persoanelor, instituțiilor publice, agenților economici, organizațiilor profesionale private, instituțiilor de învățământ și alte grupuri cu interes manifestat în și pentru economia locală.

Participarea cetățenilor reprezintă una din cele mai importante resurse, un instrument de neînlocuit în activitățile administrației publice locale, imprimând calitate și legitimând procesul decizional acordat în conceperea și în implementarea programelor și strategiilor de dezvoltare locală, dat fiind că oamenii sunt mult mai motivați să susțină deciziile și programele la realizarea cărora au participat: înțeleg aceste decizii, sunt implicați și doresc succesul lor. Într-o comunitate sănătoasă, cetățenii participă la procesul de luare a deciziilor de interes public, informându-se în problemele care îi afectează, solicitând autorităților să adopte măsurile pe care le consideră de importanță și participând efectiv la punerea lor în practică. Rolul principal în informarea cetățenilor și în comunicarea cu publicul revine primăriei, care se transformă într-un centru informațional al comunității. Anume aici cetățeanul trebuie să obțină informația necesară în problemele vitale cu care se confruntă [29, p.8]. Primăria trebuie să fie punctul de reper pentru fiecare cetățean, dispus să colaboreze, să se informeze despre problemele cu care se confruntă comunitatea din care el face parte. În instituția respectivă culturii organizaționale trebuie să i se acorde rolul de bază, care treptat va contribui la buna guvernare, aceasta presupunând preocuparea autorităților publice locale pentru respectarea legislației în vigoare, comunicarea reală și parteneriatul cu membrii comunității în realizarea lui prin oferirea serviciilor publice. Printr-o bună guvernare, instituțiile publice și managementul lor satisfac nevoile societății în mod sustenabil, prin utilizarea eficientă și echitabilă a resurselor publice aflate la dispoziția lor. La baza bunei guvernări stau următoarele caracteristici definitorii: participarea cetățenilor și gradul de implicare a lor în procesul de luare a deciziilor; echitatea și corectitudinea; responsabilitatea, urmărindu-se ca aleșii locali să fie văzuți ca fiind responsabili de deciziile și acțiunile lor; transparența, tradusă prin informație clară și accesibilă cetățenilor, și nu în ultim rând, eficacitatea și eficiența gestionării resurselor umane și financiare în cadrul autorității publice locale. În acest sens, bunele practici trebuie să asigure accesul liber la informație, implementarea guvernării digitale la nivel local, transparența

decizională, implicarea cetățenilor în luarea deciziilor, colaborarea cu societatea civilă, promovarea imaginii localității, dezvoltarea potențialului turistic al localității. Cetățenii dispun de tot dreptul să dezbate deciziile și proiectele locale, să se implice în formularea lor și să se opună prin mijloace democratice față de inițiativele la nivel de comunitate. Libertatea asocierii și cea a opiniei trebuie să fie asigurate constant, utilizarea acestor practici reprezentând un angajament pentru existența transparenței și a drepturilor civile [30, p.8]. Nu trebuie de diminuat nici importanța sistemului de valori în fiecare instituție publică: o primărie trebuie să încorporeze unele elemente ale sistemelor date - experiență în domeniu, îndeplinirea responsabilităților, integritate, corectitudine, exemplul personal, valoarea generației tinere, efortul de echipă, dar să nu se accepte indisciplina, cumetismul, abaterile de la regulamentele interne. Aceste valori trebuie completate de norme etice și morale. Angajaților ar trebui să li se ofere posibilitatea să fie motivați să-și asume riscuri și să fie inovatori, dar și condiții de muncă corespunzătoare, astfel încât fiecare persoană să se poată manifesta profesional plenar. Climatul organizațional trebuie să fie de încredere, respect și colaborare [31, p.28-29]. În vederea obținerii acestor rezultate este necesar să fie introduse în cadrul autorităților administrației publice locale nu doar la nivel teoretic, ci și la nivel practic mecanisme care să permită periodic măsurarea performanței în instituție. Sistemele de măsurare a performanței prezintă acțiuni strategice, de gândire, alcătuite în baza unor criterii stabilite în mod prealabil de către manageri pentru a evidenția nivelul de performanță din organizație [32, p.29]. Aplicând sisteme de măsurare a performanței, autoritățile administrației publice vor putea observa mai bine nevoile cetățenilor și vor fi în măsură să se adapteze mai bine îndeplinirii acestor nevoi. Creșterea nivelului de adaptabilitate la cerințele cetățenilor va veni ca o consecință a implementării unor sisteme de măsurare a performanței, care să ia în calcul aspecte ce se referă la satisfacerea nevoilor și problemelor de politică publică a acestora și furnizarea unor servicii publice eficiente și calitative [33, p.46].

Cultura organizațională este la fel de importantă, din punctul de vedere al impactului asupra transformărilor organizaționale, ca și design-ul efectiv al schimbărilor concrete, reprezentând, în fapt, componenta soft a schimbării. Cultura organizațională reprezintă tocmai acel mediu social care structurează percepția și modul de raportare a indivizilor la diferitele schimbări, cultura unei instituții publice nu poate să controleze toate percepțiile, gândurile și sentimentele membrilor, dar, totodată, procesul prin care funcționarii publici învață controlul mediului intern și extern implică toate aceste elemente cognitive și emoționale. Învățarea culturală progresează când tot mai multe răspunsuri ale persoanei sunt afectate cultural și cu cât trăim mai mult în cadrul unei culturi, cu cât cultura este

mai veche, cu atât ea ne va influența mai mult percepțiile, gândurile și trăirile. Valorile ca satisfacerea interesului public, libertatea de manifestare a convingerilor profesionale, încrederea în organizație sunt în măsură să caracterizeze o administrație deschisă mediului și să contracareze vechile valori încetățenite ca ierarhia, constrângerea, neîncrederea [30, p.34-35].

Notăm în concluzie că, dacă am specifica anume primăria ca parte a sistemului administrației publice locale, am determina că cultura organizațională reprezintă factorul esențial pentru localitate prin valorile morale, prin comportament, convingeri și atitudini. Într-o primărie unde angajații dau dovadă de responsabilitate, sîrguință, sunt angajați prin concurs, fără implicarea terțelor persoane, respectă Codul de Conduită al funcționarului public, unde există o comunicare strînsă atât în mediul intern, cît și cu cel extern, predomină ordinea și disciplina. Atunci cînd cetățenii au încredere în personalul autorității administrației publice, de la funcționarii de vîrf pînă la cei de execuție, începe o nouă etapă în dezvoltarea acestui sector. Imaginea primarului este determinată de valorile care predomină în instituție, iar funcționarii vor lua exemplu. Atunci cînd este prezent flagelul corupției la nivelurile superioare, acesta persistă și în rîndul funcționarilor simpli, cînd la conducere este un profesionist care tinde spre autoperfecționare și ceilalți cîută să păstreze aceste valori sau să le schimbe spre bine pe ale lor. Este important ca primarul și consilierii să nu limiteze eforturile de schimbare, să se tindă spre îmbunătățirea serviciilor și să nu continue activitățile care nu s-au soldat cu rezultate. Ei trebuie să fie buni analiști, pentru a planifica eficient activitățile de performanță a sectorului încredințat, să-și propună atingerea obiectivelor îndrăznețe de dezvoltare a comunității.

Perfecționarea se realizează prin schimbare, iar schimbarea asigură atingerea obiectivelor organizaționale și reclamă folosirea unor mijloace de muncă, prin intermediul cărora capacitatea factorilor de decizie este îndreptată în direcția cuvenită. Schimbarea prevede ajustarea continuă a vieții organizației la condițiile externe din mediul de operare, în paralel cu o creștere a stabilității pe plan intern. Acest proces constituie dilema schimbare-stabilitate, care poate fi abordată numai prin existența unei viziuni privind viitorul și sensul de identitate a unei organizații, a interacțiunii organizație-mediul, a unei structuri organizaționale flexibile, utilizării tehnologiei avansate și a unui sistem de recompensare a angajaților care reflectă în egală măsură prioritățile, valorile și normele organizaționale, nevoile individuale de demnitate și dezvoltare [34, p.20].

Atît consilierii raionali, cît și primarii și consilierii locali, indiferent de preferințele politice pe parcursul campaniei electorale, promit îmbunătățirea vieții social-economice pentru comunitate. Esențial este ca obiectivele lor să fie implementate și să nu rămîină promisiuni deșarte, mai ales că cetățenii acordă

suport persoanelor care promet să aducă îmbunătățiri comunității, să înlăture neajunsurile. Deseori angajamentele nu sunt realizate din diferite motive, precum constrângerea politică, bugetul restrâns, indecizia, frica de schimbare. Or cultura organizațională nu poate fi decât cultura tuturor membrilor instituției.

Sintetizând informația cu privire la particularitățile culturii organizaționale a administrației publice locale, prezentăm următoarele **concluzii**:

1. Cultura organizațională reprezintă un element definitoriu al activității oricăror instituții, organizații prin faptul că valorile promovate de către acestea prin intermediul resurselor umane pot influența eficiența și eficacitatea scopului urmărit. În cadrul autorităților administrației publice locale, cultura organizațională are și un impact major, deoarece poate influența formularea unei strategii sau poate împiedica implementarea acesteia.

2. Cultura organizațională în cadrul autorităților administrației publice locale poate fi determinată în mare parte și de conceptul egalității de gen, adesea specificat și cercetat în condițiile orientării spre bunele practici europene, deși cadrul legislativ, normativ și metodologic este considerat de specialiștii în domeniu încă contradictoriu și echivoc. Astfel, obstacolele de nivel psihologic prezente în interiorul instituțiilor administrației publice locale pot diminua rolul femeii, ceea ce va influența nemijlocit cultura organizațională.

3. Traseismul politic prezent în interiorul instituțiilor administrației publice locale influențează negativ asupra culturii organizaționale, deoarece liderii care trec de la un partid la altul neglijează rezolvarea problemelor comunității locale în favoarea unor beneficii personale.

4. Capacitatea administrativă a unităților administrativ-teritoriale determină nivelul culturii organizaționale a autorităților administrației publice locale, deoarece starea nesatisfăcătoare a acesteia reprezintă o derivată a deturnării de la traiectoria interesului public, deoarece nu dispun de autonomie locală și financiară.

În temeiul rezultatelor cercetării particularităților culturii organizaționale a administrației publice locale din Republica Moldova, formulăm următoarele **recomandări**:

1. Crearea condițiilor optime pentru implicarea femeii în ocuparea funcțiilor de conducere, prin îmbunătățirea cadrului normativ și metodologic în acest sens, ceea ce va permite consolidarea rolului femeii în luarea deciziilor, pentru a atinge echilibrul de reprezentare în administrația publică locală.

2. Dezvoltarea capacităților autorităților administrației publice locale de identificare, accesare și atragere a fondurilor de investiții acordate atât din interiorul statului, cât și din exterior, mai ales a fondurilor europene, prin perfecționarea continuă a funcționarilor publici și a aleșilor locali, în vederea sporirii capacității administrative a unităților administrativ-teritoriale

3. Interzicerea prin lege a traseismului politic pe perioada mandatului, în vederea stopării fenomenului continuu de trecere a președinților de raion, primarilor și a aleșilor locali de la un partid la altul, fapt care nu va permite modificarea reprezentativității și facturii politice a consiliului raional și local, iar presiunea politică de partid va scădea.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Premierul susține dialogul deschis și constructiv dintre Guvern și autoritățile locale. http://www.publika.md/premierul-sustine-dialogul-deschis-si-constructiv-dintre-guvern-si-autoritatile-locale_2846091.html (vizitat 16.12.2016).
2. Evaluarea culturii organizaționale la SC H&NACTIVE TRADING SRL. <http://www.scribub.com/economie/business/LUCRARE-DE-DISERTATIE-EVALUARE55482.php>. (vizitat 03.10.2016).
3. Evaluarea și modelarea culturii organizaționale. <http://www.stiucum.com/management/management-strategic/72/evaluarea-si-modelarea-culturi82666.php>. (vizitat 03.10.2016).
4. Situația femeilor și a bărbaților în poziție de decizie în administrația publică centrală. http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Egalitate%20de%20sanse/Studiu%20femeibarbati%20in%20pozitii%20de%20decizie%20in%20administratia%20publica_RO.pdf. (vizitat 15.02.16).
5. Terzi-Barbăroșie Daniela. Participarea femeii la viața publică și politică din Republica Moldova. Raport elaborat în cadrul Parteneriatului Estic de Facilitare al Consiliului Europei. Chișinău: IESP, 2013. 54 p.
6. Doar 20 la sută din primarii aleși sunt femei. În: Egalități fără disparități. Buletin Informativ, 1016, Nr. 2. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 6 p.
7. Raportul Cancelariei de Stat cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public pentru anul 2015. http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_cu_pri_vire_la_functia_publica_si_statutul_functionarului_public.pdf. (vizitat 02.06.2016)
8. Sîmboteanu Aurel. Formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor pentru administrația publică din perspectiva edificării societății bazate pe cunoaștere și valorilor euro-conforme. În: Administrarea Publică. AAP: Chișinău, 2015. p.11-22.
9. Legea 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. <http://lex.justice.md/md/330050/>. (vizitat 11.05.2016).
10. Nistiriuc Irina. Rolul femeii în consolidarea culturii organizaționale în cadrul autorităților administrației publice locale. În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Chișinău: UnAȘM, 2016, p. 126-133.
11. Sîmboteanu Aurel. Interconexiuni teoretico-metodologice și aplicative în evoluția reformei administrației publice din Republica Moldova. În: Administrarea Publică, 2015, Nr. 2. p.11-24.

12. Juc Victor. Varzari Pantelimon. Partide politice și organizații neguvernamentale. În: Republica Moldova. Enciclopedie. Chișinău: F.E. P. Tipografia Centrală, 2016, p.737-760.
13. Peisajul politic din Republica Moldova (V). Rolul și locul partidelor. [http://www.timpul.md/articol/peisajul-politic-din-republica-moldova-\(v\)--rolul-i-locul-partidelor-55491.html](http://www.timpul.md/articol/peisajul-politic-din-republica-moldova-(v)--rolul-i-locul-partidelor-55491.html). (vizitat 08.08.2016).
14. Descentralizarea, o idee națională: evoluțiile reformei și revoluțiile amânate. În: Buletin Informativ 29 iulie – 5 august 2016. <http://www.calm.md/libview.php?l=ro&idc=66&id=3255>. (vizitat 17.08.2016)
15. Castrașan Tatiana. Rolul diverșilor actori în realizarea procesului de descentralizare administrativă. În: Administrarea Publică. Nr.2, 2016. p. 135-140.
16. Сморгунув Л. Альгин А. Барыгин И. Государственная политика и управление. http://gpb22.narod.ru/smorgunov_1/chapter01.html. (vizitat 18.08.2016).
17. Malcoci Ludmila. Mocanu Victor. Premisele constituirii clasei medii în Republica Moldova. Studiu sociologic. Chișinău: Î.S. Tipografia Centrală, 2017. 168 p.
18. Roșca Alexandru. Valori liberale, migrație, consecințe. În: Migrație, diaspora, dezvoltare: noi provocări și perspective. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2016, p. 14-21.
19. Raboca Horia Mihai. Teorie și comportament organizațional. <http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Curs-Teorii-Organizational-Master.pdf>. (vizitat 03.03.2017).
20. Roșca Ion Gh. Moldoveanu George. Tandemul cultură organizațională-birocrație în sectorul public. http://store.ectap.ro/articole/471_ro.pdf. (vizitat 19.08.2016).
21. Svetlicinii Rodica. Considerațiuni generale privind cultura organizațională în organizațiile din sectorul public. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.4 (LIX), 2012. p. 66-72.
22. Tanțău Adrian Dumitru. Rolul culturii organizaționale în promovarea inovațiilor. <http://www.managementmarketing.ro/pdf/articole/30.pdf>. (vizitat 22.08.2016).
23. Introducere în managementul public. <http://www.stiucum.com/management/management-social/Introducere-in-managementul-pu13446.php>. (vizitat 03.03.2017).
24. Câmpeanu-Sonea Eugenia. Sonea Adrian. Evoluția culturii organizaționale-probleme de competență și structură. <http://www.managementmarketing.ro/pdf/articole/24.pdf>. (vizitat 22.08.2016).
25. Hener Gabriela. Abordarea startegică a conflictelor din perspectiva culturii organizaționale în organizații publice și private. Rezumatul tezei de doctorat. Cluj-Napoca, 2012. 27 p. file:///C:/Users/Ina/Desktop/hener_gabriela_rez_ro.pdf. (vizitat 22.08.2016).
26. Raport de evaluare a capacității administrative a autorităților administrației publice locale. <http://www.serviciilocale.md/download.php?file=CHVibGljL3B1YmxpY2F0aW9ucy8xNzI0OV9tZF8zLnBkZg%3D%3D>. (vizitat 15.03.2017).
27. Raport privind opțiunile pentru reorganizarea structurii administrative-teritoriale în Republica Moldova. <http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/Raport%20privind%20optiunile%20de%20reforma%20adminis>

Dimensiuni teoretico-practice privind cultura organizațională a Administrației Publice Locale ...

- trativ%20 teritoriala%20a%20Republicii%20Moldova_24_03_2015.pdf?download. (vizitat 15.03.2017).
28. Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. http://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/actualizat_str_2016-2020_2.pdf. (vizitat 26.08.2016).
 29. Împreună pentru performanțe în guvernarea locală 2014-2015. 10 ani de performanțe și istorii de succes. Programul bunelor practici ale Autorităților Publice Locale din Moldova. file:///C:/Users/Admin/Downloads/5162306_md_prospect_2016_.pdf. (vizitat 03.10.2016).
 30. O antologie a bunelor practici ale autorităților publice locale din Republica Moldova. file:///C:/Users/Admin/Downloads/4952306_md_antologie_2015.pdf. (vizitat 03.10.2016).
 31. Interdependența dintre managerul public și cultura organizațională în instituțiile publice. <http://documents.tips/documents/teza-de-an-2012interdependenta-dintre-manger-peblic-si-cultura-organizationala-in-institutiile-publice.html>. (vizitat 05.10.2016).
 32. Raboca Horia Mihai. Măsurarea satisfacției clienților serviciilor publice. Cluj-Napoca: Accent, 2008. 246 p.
 33. Cărbunărean Florin. Jimborean Ovidiu Dorin. Performanță și capacitate în administrația publică locală. Cluj-Napoca: Studia, 2010. 188 p.
 34. Analiza instituțională în vederea reorganizării primăriei. http://www.moinesti.ro/fisiere/userfiles/analiza_inst.pdf. (vizitat 05.10.2016).

**Irina CEACÎR, doctor în științe politice,
cercetător științific**

3.5. СОЦИАЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ И ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: ГРАЖДАНОВЕДЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

3.5. SOCIAL TRANSFORMATION AND INTEGRATION PROCESSES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CIVIC DIMENSION

Summary

The observed demographic transition, political instability, the economic crisis, high level of corruption in their complexity demonstrate that the extension of the European integration process does not automatically solve existing problems. The liberalization of the economy has largely contributed to the emergence of a new type of economic behavior, the features of which are competition, rationalism, pragmatism, initiative, enterprise.

The necessity for detailed study, analysis and forecasting of ongoing processes places new challenges for public authorities and civil society institutions, including the academic community.

In order to effectively solve the social and economic problems facing the country and society and contribute to the modernization of the Republic of Moldova, it is necessary to consolidate the efforts of state and civil institutions in developing a new country Development Program for the short, medium and long term. One of the directions of such cooperation may be the joint development of the document "The Concept of Social and Political Modernization of the Republic of Moldova - 2040".

В середине 2010-х годов Республика Молдова столкнулась с целым рядом новых вызовов и рисков, которые ставят перед молдавскими властями и обществом новые задачи, и требуют новых подходов в решении существующих проблем.

Наблюдаемый демографический переход, политическая нестабильность, экономический кризис, высокий уровень коррупции в своей совокупности демонстрируют, что расширение процесса европейской интеграции не означает автоматического решения существующих проблем. Необходимость детального изучения, анализа и прогнозирования происходящих процессов ставит перед органами публичного управления и институтами гражданского общества, включая академическое сообщество, новые задачи. Для того, чтобы эффективно решать стоящие перед страной и обществом социально-экономические проблемы и способствовать модернизации Республики Молдова, необходима консолидация усилий

государственных и гражданских учреждений в вопросах разработки новой программы развития страны в кратко-, средне- и долгосрочной перспективе. Одним из направлений подобного взаимодействия может стать совместная разработка документа «Концепция социально-политической модернизации Республики Молдова – 2040».

Цель: Изучить и проанализировать основные аспекты социо-политической модернизации Республики Молдова в контексте расширения европейского интеграционного процесса.

Актуальное состояние гражданского общества в Республике Молдова

Для дальнейшей эффективной и успешной реализации задач по социо-политической модернизации Республики Молдова необходимо продолжать укрепление институтов гражданского общества. На платформе гражданских инициатив должны быть объединены представители различных социальных, культурных и языковых групп и общественных движений на основе прав и свобод. Такой подход станет гарантом устойчивого развития и модернизации Республики Молдова и эффективного решения задач по преодолению политических, экономических и социальных противоречий. В 2017 году в Республике Молдова зарегистрировано более 7950 организаций гражданского общества, включающих в себя фонды, общественные объединения, частные институты и религиозные организации [1].

В марте 2018 года Парламент принял Закон №51 от 23.03.2018 «Об утверждении Стратегии развития гражданского общества на 2018–2020 годы и Плана действий по реализации Стратегии развития гражданского общества на 2018–2020 годы». Данная Стратегия являет собой продолжение ранее принятых Стратегий: «Стратегия развития гражданского общества на 2018–2020 годы (далее – Стратегия) отражает обязательство Республики Молдова систематически укреплять условия для динамичного развития гражданского общества. Основанная на принципах взаимного доверия, партнерства, прозрачности, участия, отсутствия политической приверженности, Стратегия продолжает усилия, начатые в рамках предыдущих стратегий развития гражданского общества (на 2009–2011 годы и на 2012–2015 годы), и ориентируется на те же приоритеты».

Вместе с тем в тексте документа подчеркивается, что «Стратегия развития гражданского общества на 2018–2020 годы разработана с учетом предыдущих упущений, накопленного опыта и нацелена на реализацию оставшихся невыполненных обязательств предыдущего документа, с переоценкой уровня вмешательства и с включением новых необходимых дей-

ствий и мер, но в пределах приоритетов, установленных общими и специфическими задачами Стратегии 2012–2015 гг. Также акцент делается на мониторинг и оценку достижений, на включение дополнительных показателей прогресса как с точки зрения количества, так и качества» [1].

Главной особенностью новой Стратегии является акцент «в стимулировании населения и частного сектора к поддержке гражданского общества. Намечены совершенствование механизма перенаправления двух процентов доходов физических лиц и обеспечение его функционирования; повышение эффективности механизма вычитания пожертвований; регулирование и стимулирование развития социального предпринимательства» [1]. Данное положение указывает на тот факт, что рекомендации, касающиеся поиска источников финансирования общественно-гражданской активности внутри страны, были приняты к сведению. Необходимо подчеркнуть, что данные предложения на протяжении многих лет были изложены и в работах молдавских специалистов в области правовых и политических исследований.

Ключевыми компонентами гражданского общества и субъектами гражданских инициатив являются следующие: индивид, обладающий правами, свободами и обязанностями; частная собственность; семья (род, племя); церковь (включая секты, различные религиозные организации); социальные группы; добровольные объединения граждан; общественные организации; политические формирования. Таким образом, гражданское общество представляет собой важное измерение, обеспечивающее гражданам альтернативные возможности добиться того, чтобы их голос был услышан.

В утверждённой Стратегии подчёркивается, что важным результатом её реализации станет показатель того, что организации гражданского общества «активно участвуют в процессах принятия решений, инициированных органами публичной власти всех уровней в результате мероприятий по продвижению и стимулированию». Вопрос о взаимодействии гражданского общества и государства, о пределах и формах такого взаимодействия – один из классических вопросов, который под различным углом зрения пытались разрешить представители социально-политической мысли на протяжении столетий. В середине XX века западным исследователям удалось преодолеть дихотомическую модель «государство – гражданское общество» и на смену ей в 60-70-е гг. пришла модель взаимосвязи этих сфер, в рамках которой гражданское общество рассматривается как арена взаимоотношений между ними, призванная выполнять роль медиатора [2, с. 6].

Принятый документ ещё раз подтвердил, что молдавское общество, начавшее самостоятельный путь развития после 1991 года, оказалось перед чередой непростых решений и выборов, что было обусловлено проникно-

вением в общественное сознание новых веяний и факторов влияния. И, как оказалось ясным для широких масс населения в последствии, свобода – это не просто голосование за одного из понравившихся кандидатов. Это скорее внутреннее ощущение свободы воли, которое формируется на базе широкого набора демократических ценностей и процедур, построение которых в Республике Молдова было по-разному понято и реализуется до настоящего времени. Такое разночтение необходимых изменений среди молдавских граждан, политических и общественных деятелей, породило массу политических конфликтов, как на уровне всей республики, так и на локальном и региональном уровне [3].

Одним из малоизученных факторов, влияющих на развитие молдавского гражданского общества во всем его многообразии (ассоциативный сектор, политические партии и движения, церковь, культурные и этнокультурные организации и т.д.), является внешнее влияние, которому оно очень часто оказывается подвержено. Речь, прежде всего, идет о том, что сфера гражданской активности финансируется преимущественно, а главное системно, из-за пределов нашей страны. Главная ответственность, на наш взгляд, здесь лежит на государстве, которое не стимулирует местных предпринимателей в финансировании различных фондов по поддержке гражданских инициатив, исследований, деятельности в целом. Среди неправительственных организаций часто называются точные цифры о программах финансирования со стороны иностранных посольств, международных фондов, однако, когда дело касается внутренних доноров, то здесь нет ясной и прогнозируемой ситуации [4].

Чтобы неправительственные организации работали эффективнее и надежнее, их должно финансировать государство, а не доноры. Сейчас неправительственный сектор почти полностью зависим от иностранных доноров, и, если они неожиданно исчезнут, организации останутся без финансирования. Одним из предлагаемых способов финансирования неправительственных организаций являются государственные гранты, но действующее законодательство пока не проработало подобный механизм поддержки общественных и гражданских инициатив. Другим путем финансирования организаций гражданского общества могут стать взносы налогоплательщиков, такая практика успешно используется в Чехии, Польше и других странах. С 2016 года данная практика утверждена и в Республике Молдова. Как показывает практика других стран, за первые 2-4 года только 7% граждан используют это право, и только через 5-6 лет эта доля достигает 30%, но не превысила ни разу 40% в европейских странах. Больше всего

эту помощь получают местные организации, поскольку граждане знакомы с их деятельностью [5].

Развитие ситуации демонстрирует сразу два важных аспекта. Введение подобного механизма даёт существенный толчок гражданской активности внутри Республики Молдова. Вместе с тем необходимо осознавать ограниченность данного вида ресурсов. Речь может идти о нескольких миллионах лей, что несопоставимо с программами иностранного финансирования. Тем не менее, развитие механизма «2%» является важным шагом в вопросе социально-политической модернизации Республики Молдова.

В целом можно сказать, что в результате процессов трансформации за прошедшие 30 лет в Молдове сложились несовершенные, не всегда эффективно действующие, экономические предпосылки для деятельности гражданского общества: реальностью стало многообразие форм собственности и многоукладная экономика, возник и имеет немалый потенциал роста частный сектор экономики; появился реальный выбор товаров и услуг. Либерализация экономики во многом способствовала появлению нового типа экономического поведения, чертами которого являются конкуренция, рационализм, прагматизм, инициативность, предприимчивость.

По этой причине, гражданское общество имеет право и даже обязано влиять на политические решения, защищая свои разнообразные интересы. Реагирование общественных и гражданских институтов на административные или экономические политики, которые противоречат интересам граждан, может проявляться по-разному: демонстрации, информационные кампании в СМИ, протесты, обращения и т.д. Однако такие действия трудно организовать, и они часто имеют краткосрочное воздействие.

Поэтому необходимо создавать другие структуры, которые могут проводить свою деятельность, способствуя преодолению возникающих конфликтов с интересами государства: неправительственные организации, профессиональные ассоциации, профсоюзы, работодатели и т.д. Данные формы гражданской ассоциации необходимы прежде всего для того, чтобы контролировать деятельность государственных учреждений. Они также способны поддерживать постоянное давление на государственных чиновников и других лиц, принимающих решения. Они должны сотрудничать с учреждениями, участвующими в управлении, чтобы найти правильные решения в очевидных противоречиях и постоянно улучшать качество общественной жизни [6].

По мнению исследователя А. Н. Рошка, «каждое общество, чтобы эффективно и успешно функционировать для достижения своих целей, таких как экономический рост, научно-технический и социальный прогресс,

культурное, духовное, человеческое развитие и т.д., нуждается в хорошем социальном порядке, который в первую очередь зависит от политической власти. Политическая власть, во всех её проявлениях означает установление в обществе определённых правил, норм сосуществования и использование различных способов их соблюдения» [7, с.5]. Здесь необходимо подчеркнуть, что общепринятыми правилами становятся лишь тогда, когда они исполняются на всех уровнях общественных отношений.

Длительный переходный период Республики Молдова во многом обусловлен неразвитостью гражданского общества. Можно выделить ряд механизмов, при помощи которых общество как функционирующий организм будет действовать на благо живущих в нем людей.

Во-первых, на наш взгляд, в Республике Молдова, несмотря на целый ряд принятых и действующих законодательных актов, до сих пор в большой степени не вызывают доверия механизмы защиты частной собственности.

Во-вторых, остаётся непонятным отношение к институту семьи как основной ячейке молдавского общества. Государство на деле не оказывает существенной поддержки семейным отношениям, что приводит к ухудшению ситуации, разрушению семейных отношений и общей неустойчивости гражданских ценностей.

В-третьих, неопределённым является отношение к молдавской Православной Церкви как к одной из основ молдавского общества. Ведь в переломный момент для страны церковь может не оказаться той опорой, на которую мы рассчитываем. Не стоит забывать, что церковные институты сыграли свою миротворческую роль в недопущении эскалации конфликта на Днестре и в разрешении противоречий на юге республики.

В-четвёртых, политические партии, как важный инструмент коммуникации между широкими массами и политической властью, так и не устоялись в качестве полноценных представителей общественных интересов. На данном этапе, принятие закона о финансировании политических партий видится положительным действием, хотя такой законодательный акт было необходимо принять ещё в начале пути построения партийно-политической системы.

В-пятых, угрозой формирования гражданского самосознания представляет продолжающаяся деградация системы образования. За десять лет (с 2006 по 2016) в Молдове количество детей школьного возраста (от 7 до 18 лет) уменьшилось примерно на треть. Тенденция сохраняется. В ближайшие годы количество школьников будет продолжать уменьшаться – часть сегодняшних школьников родились в 2010-х годах, когда рождаемость продолжила снижаться. И миграционные процессы, и уменьшение

рождаемости – следствие сложной экономической ситуации, которая в обозримом будущем останется тяжёлой. Более того, ситуация усугубляется тем, что дети ещё и не ходят в школу как следствие безответственности властей и апатичности общества в целом [8].

В-шестых, такой инструмент социальной мобилизации как профессиональные союзы так и не стал движущей силой преобразований в нашей стране. Потенциал профсоюзов до сих пор не реализован даже в приближённом объёме, который бы позволил совершить переход от патриархального, традиционного общества к современному, где формируется современная, высоко эффективная экономика, устойчивые политические и гражданские связи.

В-седьмых, немаловажным фактором развития гражданского общества является городская культура, городской активизм. Главной целью городского самоуправления является сам процесс выстраивания отношений между городскими сообществами, властью и бизнесом. В развитых странах бизнесмены заинтересованы давать деньги на общественно значимые проекты, так как фиксируется связь между благотворительностью, меценатством и повышением репутации, качества бизнеса. Местные власти заинтересованы в контакте с общественными группами, потому что взаимодействие с активистами позволяет местному политику существенно повысить свой статус. В таких условиях любой городской активизм – залог развития города и городской общины, а, следовательно, и гражданского общества [4].

Поэтому в контексте проблем социально-политической модернизации Республики Молдова, укрепление институтов гражданского общества путем увеличения влияния профсоюзов, создание неправительственных организаций, охватывающих широкий спектр социальных вопросов, необходимо дополнить заботой о семье, этическом воспитании молодёжи, а также защитой информационной среды. Структурные изменения предусмотренные в Стратегии развития гражданского общества 2018-2020 должны быть тесно связаны с развитием или, по крайней мере, сохранением существующего межкультурного диалога. Основной целью структурной трансформации должно быть создание автономного гражданского общества с учётом культурных различий.

Платформа гражданских инициатив должна стать гарантом устойчивого развития, которое объединит представителей различных групп и социальных движений на основе равных прав и свобод для всех граждан, независимо от их социальной принадлежности, которые необходимы для эффективного противодействия процессам нетерпимости и насилия.

Таким образом, гражданское общество продолжит своё формирование, представляя собой целую систему учреждений и демократических процедур, где оно действует в качестве механизма хранения, получения и регулирования интересов и потребностей демократического общества. Важную роль играет транспарентность, доступность для граждан информации о целях, решениях и действиях политической системы в ответ на требования гражданского общества. Активное гражданское общество часто рассматривается в качестве ключа к успеху передовых демократий, но в то же время акцентируется внимание на поддерживающей роли государства в становлении и функционировании гражданского общества.

Вопросы расширения процесса европейской интеграции для Республики Молдова

Для Республики Молдова, с 1994 года европейская интеграция становится приоритетной стратегической целью внешней и внутренней политики, которая была закреплена в Концепции внешней политики от 1995 года и остается таковой во всех последующих документах, затрагивающих внешнеполитический вектор развития страны [9]. Переходный период Республики Молдова к демократическим механизмам управления и развития после обретения независимости часто именуется как демократический транзит. Процесс европейской интеграции стал неотъемлемой частью данного демократического транзита. Можно сказать, что этот переход, который был достаточно сложным и противоречивым, практически завершён к середине 2010-х годов.

С одной стороны, этот период характеризовался ростом националистических настроений в обществе, отсутствием зрелых представителей политической элиты, способной адекватно действовать в кризисных ситуациях, вооруженным противостоянием на Днестре. С другой стороны, были заложены основы независимой молдавской государственности, провозглашён переход к рыночной экономике, многопартийной системе, началось становление активного гражданского общества.

Европейское сообщество в целом базируется на определенной системе установок и ценностей, которые поддерживаются большинством людей, проживающих на определенной территории, и которые не подвергаются сомнению, являясь идеалом в целом для всего сообщества. В европейском контексте, ценности представляют собой убеждения относительно целей, к которым следует стремиться. Что же касается европейской идентичности, Республика Молдова будет в состоянии воспринять эти стандарты только тогда, когда признает непрерывный характер своей истории и выстроит

позитивное отношение к своему прошлому, что позволит определить своё место в общеевропейском будущем.

На современном этапе развития Республика Молдова лишь создаёт предпосылки для формирования современной европейской культуры. Также нельзя забывать, что Республика Молдова не является членом Европейского Союза, а поэтому прямого информационного канала, как и прямого воздействия – на Республику Молдова со стороны Европейского Союза – нет.

Вместе с тем, идея европейской интеграции находит значительную поддержку среди жителей Молдовы. С другой стороны, большая часть молдавских граждан выступает за выстраивание дружественного сотрудничества с Россией. Россию и ЕС называют самыми главными и влиятельными партнёрами Молдовы. В силу сложившейся политической и геополитической конъюнктуры молдавское общество в своих предпочтениях разделено между Европейским и Евразийским союзами, хотя в сущности такого разделения не существует. Даже если отношение жителей Республики Молдова порой перевешивает в одну или в другую сторону, данный факт не отрицает значимости обоих интеграционных проектов в целом для молдавского общества. И, хотя Россия находится в кризисе идентичности как мирового игрока в сфере безопасности, но свою сферу влияния, частью которой является и Республика Молдова, воспринимает как необходимое условие своего мирового геополитического статуса. С другой стороны, США и ведущие европейские державы конкурируют между собой за контроль над Центральной, Восточной Европой и Балканами, где Балканы – традиционный узел противоречий европейских стран.

Существующие международные организации в этом контексте способны обеспечить устойчивость модернизационных процессов с помощью комплексного подхода к этому вопросу. Этот подход требует таких мер, как выбор социально-культурной, политической, экономической и цивилизационной идентификации соответствующей социальной, индивидуальной единицы, которая определяется на каждом уровне проживания: локальном, районном, региональном, и, в целом, республиканском. Те меры, которые касаются верхней части структуры общества, должны быть направлены, прежде всего, на укрепление государственных и общественных институтов. Одним из важных инструментов такого влияния является Соглашение об Ассоциации Европейский Союз – Республика Молдова, подписанное в 2013 году. Дальнейшее развитие и модернизация Республики Молдова будут зависеть от успешного внедрения накопленного опыта и выстраивания отношений между государственными и гражданскими структурами и индивидами.

Некоторые трудности взаимодействия «гражданин-общество-государство»

Взаимодействие между государством и гражданским обществом в Республике Молдова мы рассмотрим на примере деятельности политических партий, способов принятия решений, постаравшись определить специфику молдавских государственных отношений. По мнению В. Аникина, объединительные функции политических партий в консолидации интересов различных групп и слоев общества, их роль как основных несущих конструкций во взаимодействии государственных и общественных структур, а также их способность реально координировать и контролировать процесс принятия решений на государственном уровне позволит еще больше стабилизировать существующую партийную систему и повысить ее консенсусно-консолидирующую составляющую, а значит эффективность. Одной из актуальных задач является консолидация усилий политических партий в укреплении молдавской государственности и, в том числе, благоприятном разрешении проблемы территориальной разобщенности страны. [10, с.37].

Хотя Конституция Республики Молдова провозглашает широкие статусные права и свободы личности, последняя не в состоянии продемонстрировать свою автономность, своё социополитическое самоутверждение, так как реально она не пользуется этими правами и свободами. Причиной тому является как материальная, социальная, духовно-культурная необеспеченность прав, так и дефицит индивидуальных способностей, гражданской и политической культуры. Проблема проблем, с которой сталкивается посткоммунистическая личность, и в особенности *Homo postsovieticus*, это социально-психологическая и моральная дезориентация, превращение в раба обстоятельств вследствие отклонений от процессов реформирования, краха государственно-патерналистских механизмов социального обеспечения, обесценивания коллективно-патерналистской культуры. Единственные правила и принципы, навязанные индивидууму как необходимые, – это индивидуальная выживаемость, конкуренция, инициатива, то есть то, что относится к индивидуализму, ставшему в своём роде стратегией жизни [11, с.455]. Данные правила и принципы лежат в сфере развития экономических отношений внутри общества и государства, являясь неотъемлемой частью процесса модернизации страны в целом.

На современном этапе молдавская экономика имеет ярко выраженный характер сервисной экономики. Работники сферы обслуживания, врачи, педагоги, чиновники оказывают услуги. Студенты, домохозяйки, часть пенсионеров, безработные ничего не производят. И только (частично)

предприниматели, фермеры и квалифицированные рабочие имеют отношение к производству. Суммарно это менее одной пятой части от общего числа жителей Республики Молдова. Казалось бы, с такими показателями образованности в Молдове и высокой открытостью молдавского общества, когда большинство семей посылают своих членов работать за рубеж, общество должно стать менее традиционным. Но структура занятости показывает, что в Молдове слабо развит «двигатель» социальных изменений – производство.

В этих условиях традиционные, семейные отношения и ценности подменяют собой взаимосвязь «гражданин-общество-государство», существенно усложняя трансформационные и модернизационные возможности для страны в целом. Данное явление было подтверждено и результатами проведённого в феврале 2013 года исследования общественного мнения при поддержке ПРООН в Молдове.

Таблица 1. Ожидание поддержки

На поддержку кого Вы можете рассчитывать в первую очередь?	Республика Молдова	Приднестровский регион
Члены семьи	62,1	69,9
Государство	3,6	2,7
Местная власть	3,2	1,9
Церковь	3,4	0,5
Профсоюзы	0,8	0,5
На себя	26,4	24,0
Другое	0,6	0,5

Источник: разработана автором.

Как видно, молдавские граждане и на правом, и на левом берегу Днестра, в решении своих проблем в основном полагаются на себя и членов своей семьи, родственников. Совокупный показатель доверия здесь колеблется на уровне 90%. Доверие к государству, к местной власти и церкви, хоть и существенно ниже – на уровне 3%, также присутствует в настроениях молдавских граждан. Самым несущественным доверием пользуются профсоюзы, что ещё раз подтверждает неразвитость эффективных инструментов гражданского общества в Республике Молдова, в том числе в приднестровском регионе. В категории «другое» фигурировали ответы такие как: знакомые, соседи, общественные организации, и т.д. Однако ка-

ких-либо устойчивых предпочтений не наблюдается [12]. На этом фоне появление и деятельность любых общественно-политических организаций и институтов будет обусловлено существующими устойчивыми ментальными установками среди жителей Республики Молдова.

Становление открытого гражданского общества, продолжение демократических реформ должно опираться на широкую общественную поддержку, консолидацию общества. Конструктивное взаимодействие социальных групп с различными ценностями, этническими, религиозными и политическими ориентирами может быть достигнуто на платформе общих социальных норм толерантного поведения и навыков межкультурного взаимодействия. Формирование установок толерантного поведения, веротерпимости, миролюбия имеет большое значение для отдельного государства, так и для европейского континента в целом.

В сложившихся условиях необходимость гражданского участия в процессе принятия политических решений выглядит очевидной. Принятие политических решений – центральный элемент преобразования политических требований граждан и групп в приемлемые для всего общества средства и методы регулирования социальных отношений. Политические решения и действия, направленные на их реализацию – основной фактор, характеризующий взаимоотношения политической системы с внешней средой, результат ее деятельности, по которому оценивается эффективность функционирования основных политических институтов.

Для нашего исследования представляет интерес модель американского ученого Г. Лассуэлла, который включает три уровня политического процесса. На макрополитическом уровне происходит распределение между людьми ключевых «ценностей» (ресурсов) посредством государственных институтов. Микроуровень – это индивидуальное поведение человека, на которое влияют психологические качества личности. Указанные качества неизбежно сказываются на любом решении, разрабатываемом, принимаемом или осуществляемом «человеком политическим». Что же касается мезоуровня, то он обеспечивает соединение «частных мотивов» с общественным интересом. Главным инструментом такого соединения выступают институты, связанные с властью, образованием, благосостоянием и т.д., которые распределяют важнейшие ценности. Именно под их воздействием лицо, принимающее политическое решение, постепенно замещает частные мотивы общественным интересом [13, с.105-107].

Каким образом гражданское общество и органы государственной власти могут взаимодействовать в процессе принятия решений? Выделяют шесть этапов в цикле процесса принятия политических решений. Гражда-

не, общественные объединения и государство могут взаимодействовать на каждом из них [14].

Первый этап – определение повестки дня, которая согласовывается парламентом и правительством. На этом этапе гражданское общество через различные объединения и организации может влиять на повестку дня через кампании и лоббирование отдельных вопросов, потребностей и проблем во имя коллективных интересов, и действуют таким образом, что это дополняет политические дискуссии.

На втором этапе – подготовке проектов – гражданское общество участвует в выявлении проблем, предложении решений и обеспечении фактов в пользу предпочитаемого ими предложения. Основным фактором для обеспечения вклада заинтересованных сторон является проведение консультаций.

Третий этап – решение. В зависимости от законодательства и национального контекста процесс принятия решений в разных странах может различаться. В то же время существуют общие характеристики – разработка указаний со стороны правительства, принятие закона в парламенте, референдум. Законопроекты и законодательные предложения должны быть открыты для вклада и участия со стороны гражданского общества с тем, чтобы государственные органы могли оценить различные взгляды и мнения до принятия решения.

На этапе реализации наиболее активными являются неправительственные организации, особенно при предоставлении услуг и реализации проекта. Особое значение имеет доступ к ясной транспарентной информации, а также активное партнерское взаимодействие государства и гражданского общества.

Следующий этап – мониторинг, на котором осуществляется оценка результатов реализованной политики со стороны гражданского общества. Опять же важно наличие эффективной и транспарентной системы мониторинга, обеспечивающей достижение поставленных целей в рамках политики или программы.

На завершающем этапе результаты, полученные в ходе реализации политики, в сочетании с развивающимися потребностями общества, часто требуют внесения изменений в политику. Это должно быть основано на доступе к информации и возможностях диалога по выявлению потребностей и выдвижению инициатив [4].

Необходимо создание институциональных условий и стимулирование практик, обеспечивающих развитие активного и ответственного гражданского общества. Роль сильного гражданского общества имеет здесь решающее значение, так как оно может оказывать давление на власть таким

образом, чтобы правящие круги выполняли взятые на себя обязательства и не отклонялись от намеченного курса в зависимости от политических интересов. Необходима смена парадигмы деятельности институтов государства, в которой гражданская активность, экспертиза, контроль станут неотъемлемой частью всех процессов и этапов формирования государственных решений, что означает переход к партнерской модели взаимодействия государства и гражданского общества. Данная установка зафиксирована в Стратегии развития гражданского общества 2018-2020.

Ещё одним важным аспектом взаимодействия в современном молдавском обществе является проблема толерантности как в юридическом, так и в моральном и политическом смыслах. Исторически территория Республики Молдова является пространством сосуществования и смешивания разнообразных народов и культур. Территория, на которой располагается современная Республика Молдова, всегда была пространством смешения миров, империй, эпох. Историческое значение такого расположения обусловило в определенной степени ментальность людей, проживающих на этой земле и взаимоотношения друг с другом, а также с внешним миром. В мировом сознании не существует такой характеристики молдавского общества как «агрессивное». Сегодня, когда произошло стремительное расширение возможности общения, возникла историческая необходимость в целенаправленном диалоге и развитии евразийской культуры.

В современном мире можно наблюдать проблемы, связанные с ростом ксенофобии и нетерпимости к представителям других культур и мировоззрений. Молдавское общество традиционно рассматривается как комфортное в плане этнической, культурной терпимости. Республика Молдова является полиэтничной страной и необходимо беречь и развивать то разнообразие культур и традиций существующих в нашем обществе, совершенствуя законодательство, социальные практики на всех уровнях: от высокого государственного уровня до жилищно-бытового уровня. Молдавской модели необходимо обеспечивать два важных принципа: поддержание межкультурного диалога и защиту многообразия культур, с одной стороны; обеспечение прав большинства и целостности общества – с другой.

Сегодня в Республике Молдова по-прежнему существуют трудности, связанные с затянувшейся проблемой приднестровского конфликта, а также конфликтные ситуации между элитами. Консолидация политической, общественной и материально-финансовой поддержки для социально уязвимых слоев населения, воспитание и проявление чувства терпимости в обществе становятся приоритетными задачами для гармоничного развития молдавского общества: «Много трагических событий в мире связано с

неразумным и неоправданным насилием в отношении сообществ и людей. Поэтому толерантность сейчас, как никогда ранее, является необходимым условием для выживания — как людей и общества, так и человеческой цивилизации. Государствам и гражданскому обществу, региональным и международным организациям необходимо работать вместе, чтобы создать открытое, толерантное и предоставляющее возможности общество, которое ценит разнообразие» [15].

Деконцентрация – следующий этап модернизации страны

Единое государство должно не просто защищать общий интерес и артикулировать общую волю, но и проводить эту волю в жизнь отдельных участников государственного устройства. Политическое единение государства проистекает из естественных тенденций укрепления государственной власти, усиления экономического и политического потенциала общества. Вместе с тем политическое единство по мере развития государственных и гражданских отношений неизбежно приобретает новые формы взаимодействия.

На современном этапе появляется новое видение построения государственно-правовых отношений в Республике Молдова – децентрация. Это создание действительно сильных самостоятельных автономных регионов с необходимым для развития набором полномочий и возможностей самоуправления: муниципий Кишинёв, Север, Центр, Юг, Гагаузия и Приднестровье. У регионов подобного масштаба в молдавских реалиях будут внутренние ресурсы для развития, они будут играть важную роль в экономической и политической жизни страны.

Конечно же, есть угроза потери влияния центра над регионами, так как в руках центральных властей в таком случае может остаться достаточно ограниченный набор административных методов. Не стоит исключать такой вариант развития событий, но он всё же маловероятен, учитывая отсутствие значимых природных ресурсов в нашей стране, которые могли бы превратиться в «яблоко раздора». Говоря о сильных регионах, часто утверждают, что это угроза целостности Молдовы. Однако целостности Молдовы больше угрожает неразвитость целых районов и отраслей промышленности, сельского хозяйства и сферы услуг. Если и дальше будет продолжаться такая политика, то через поколение Молдова может лишиться оснований государственной независимости в мышлении жителей страны.

В данном случае, чтобы предотвратить расползание территорий и скачивание взаимоотношений только к социально-экономическим и политическим связям, нужно проводить постепенную умеренную децентра-

цию полномочий создавать центральной публичной власти, способствуя созданию единых, экономически сильных регионов страны. В этом контексте, деконцентрация власти и повышение ответственности граждан и местных органов публичной власти – действительно смелая концепция построения государства и восстановления территориальной целостности. Поэтому, создавая экономически сильные регионы, уже в самом законодательстве надо помнить о системе сдержек и противовесов как внутри регионов, так и на межрегиональном уровне и общереспубликанском уровне. Необходимо развивать и гражданское общество, и местное самоуправление, которые и будут выступать гарантами целостности Молдовы.

Объединяясь по территориально-экономическому принципу, различные социальные группы могут найти общие интересы и взаимодействовать таким образом, чтобы создать инструменты для построения социальной и общереспубликанской идентичности. Региональная социальная идентичность ограничена и имеет особое значение для каждого человека и каждой группы. К примеру, границы европейской идентичности строятся через горизонтальную динамику, что позволяет получить широкий консенсус даже между группами, имеющими расходящиеся интересы. Взаимодействие в региональном контексте представляет собой горизонтальный процесс конструирования государственной идентичности, поэтому вероятно создание инклюзивной формы идентичности, которая будет способствовать модернизационным процессам в Республике Молдова. Таким образом, региональные интеграционные процессы, основанные на инклюзивной идентичности, могут принимать форму открытого общества, и не будут угрожать существованию национальной идентичности. В противоположность этому, существование различных национальных или локальных идентичностей может зависеть от выживания региональной идентичности.

Формированию цивилизованных механизмов, обеспечивающих реальную политическую стабильность в условиях Республики Молдова, могут способствовать следующие установки, которые считаются атрибутом развитого гражданского общества:

- экономический и социальный плюрализм;
- наличие институтов, обеспечивающих нормативную основу общественной коммуникации, обсуждений и принятия решений;
- существование базовой социальной сплоченности, общего стимула для поддержания социальной организации граждан и суверенитета личности, которая обеспечивается де-юре и де-факто.

Такой подход возможен ещё и по той причине, что на небольшой территории Республики Молдова уникальнейшим образом пересекаются

романская, славянская и тюркская культуры. Республика Молдова обладает комплексной полиэтнической структурой жителей: на сегодняшний день более 30% населения страны являются представителями различных этнических групп и культур. Учитывая историю страны, молдавское общество накопило богатый опыт интеграционных политик, которые без сомнения будут полезны в повестке дня на европейском и евразийском пространстве. Поэтому Республика Молдова заинтересована в полноценном диверсифицированном внешнеполитическом сотрудничестве, формируя пространство взаимодействия и взаимопонимания различных стран в отношении молдавского общества и государства.

Республика Молдова является полиэтничным государством, поэтому одной из её стратегических задач является развитие всех социально-культурных моделей, формирующих молдавское общество. Данная задача может быть реализована при условии, что модернизационные проекты, существующие в Молдове, будут рассматриваться не с точки зрения формального распределения полномочий, а как возможность реального сотрудничества на уровне «гражданин-общество-государство», а также со всеми внешними партнёрами. Такой подход будет соответствовать высоким стандартам современного этапа развития европейской интеграции.

Депопуляция страны и трудности демографического перехода

Миграция населения Республики Молдова является важным элементом построения взаимоотношений «гражданин-общество-государство» и оказывает существенное влияние на экономическое и социальное положение в стране. В настоящее время в Молдове создана законодательная и институциональная база миграционной политики и управления миграцией. Однако имеющаяся правовая основа не обеспечивает в полной мере соблюдение прав мигрантов, деятельность государственных структур в области миграции является недостаточной, что приводит также к сложностям в демографических процессах, происходящих внутри Республики Молдова.

Многочисленные исследования в области миграции свидетельствуют о существенном влиянии, которое оказывает движение населения на экономическое и социальное положение в стране. Несмотря на возросшую значимость, которая придается взаимосвязи миграции и развития, национальная политика в области миграции зачастую не в состоянии извлечь из нее максимальную выгоду, поскольку миграционная политика не интегрирована должным образом в стратегию общего развития [16, с.5].

После объявления независимости страны эмиграция из Республики Молдова прошла несколько этапов. Так, на протяжении целого десятилетия, после 1991 года, наблюдался отток населения за пределы страны, обусловленный целым рядом факторов, включая снижение уровня и качества жизни в стране, а также возникшие политические конфликты, которые привели к значительным социальным потрясениям. В дальнейшем миграция превратилась в способ для молдавских граждан обустроить свою жизнь за пределами страны. Пытаясь определить конкретную цель покинуть страну, жители, как правило, связывают это с возможностью решить свои проблемы: жить и работать по более высоким жизненным стандартам, преодолеть материальные трудности, получить хорошее образование, реализовать себя в профессиональном плане. Есть и те, кто заявляет о нежелании жить в Республике Молдова. Объединяет мигрантов уверенность в том, что выезд за границу в поисках лучшей жизни осуществит их цель улучшить свою жизнь.

Неэффективность экономических и социальных реформ, экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая безработица, сокращение расходов на социальную сферу ухудшили материальное положение людей (небольшие зарплаты, выплачиваемые с опозданием, низкие доходы населения), оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в Молдове. Люди оказались в условиях ежедневного выживания. Общая ситуация в экономике содействовала массовому оттоку рабочей силы из Молдовы. Фактически трудовая (и коммерческая) миграция явилась не только средством выживания молдавского населения, но и социальной (а через трансферты от трудовых мигрантов и финансовой) платой за осуществленные и осуществляемые социально-экономические реформы. Процессы глобализации и экономической интеграции оказали непосредственное воздействие на стремление людей мигрировать в более развитые и богатые страны в поисках лучших условий для труда и жизни [17, с.147-148].

Вместе с тем, международная миграция имеет как негативные, так и позитивные экономические и социокультурные последствия для развития страны. К отрицательным эффектам трудовой миграции относятся проблемы экономического, социального, демографического, характера: сокращение населения, распад семей, опустошение сел, снижение деловой активности внутри страны. К позитивным эффектам можно отнести приток денежных переводов в страну, что позволяет ослабить социальную напряженность в стране, возможность получить образование за границей, овладение демократическими ценностями.

В Соглашении об Ассоциации между Европейским Союзом и Республикой Молдова одним из обязательств, взятых на себя сторонами, является углубление диалога и сотрудничества в области мобильности, миграции, предоставления убежища и пограничного контроля, в соответствии с миграционной политикой ЕС, и связано с сотрудничеством в области легальной миграции и обеспечения эффективного внедрения соглашения о реадмиссии [18].

На парламентских (2014) и президентских (2016) выборах мигранты рассматривались электоральными конкурентами как серьезный ресурс для победы на выборах. Одним из самых дискуссионных вопросов стало открытие избирательных участков за границей, которое породило массу претензий с обеих сторон молдавского политического спектра. Безусловно, являясь национальным капиталом, молдавские мигранты должны принимать активное участие в общественной жизни страны, чтобы внести свой вклад в развитие и процветание своей родины. Однако подобное требование не должно ограничиваться электоральной или узкоэкономической поддержкой.

Задачи, которые стоят перед обществом и государством в кратко- и среднесрочной перспективе, является определение основных демографических показателей в Республике Молдова для того, чтобы проанализировать, дать адекватную оценку и разработать соответствующую Программу поддержки населения в условиях имеющего место демографического перехода, когда количество людей молодого и среднего возраста неуклонно снижается, а людей пожилого возраста – возрастает.

ВЫВОДЫ

1. В середине 2010-х годов завершился переходный этап восприятия европейского интеграционного процесса как самодостаточного социально-политического явления. В публичном дискурсе молдавских политических партий и гражданских активистов, а также в принимаемых решениях на уровне молдавских государственных институтов власти, стал проследиваться критический анализ прошедшего периода, который требует определения новых задач с учётом накопленного опыта в процессе европейской интеграции Республики Молдова.

2. Проводимые исследования подтверждают значительную интернационализацию молдавского социально-политического и информационного пространства, так как практически любая декларация, любое действие или решение опирается, или ориентируется, на мнение внешних партнёров.

3. По-прежнему наблюдается существенный разрыв между запросами институтов гражданского общества и социально-политической и экономической повесткой, предлагаемой со стороны органов публичного управления Республики Молдова.

4. В середине 2010-х годов наступил новый этап демографического перехода, который оказывает серьёзное влияние на основы государственной политики в политической, экономической и социальной областях, которые требуют новых подходов в планировании государственного и гражданского развития, когда количество активного населения практически сравнялось с представителями так называемых социально-уязвимых слоёв населения Республики Молдова.

РЕКОМЕНДАЦИИ

1. Правительству Республики Молдова и органам центрального публичного управления необходимо в ближайшие 2-3 года составить Программу социально-экономического развития страны на период до 2030 года с учётом имеющихся запросов населения страны в политической, экономической и социальной сферах.

2. Институтам гражданского общества, включая учреждения академического сообщества, необходимо детально изучить, проанализировать, дать оценку и реалистичный прогноз происходящих социально-политических и экономических изменений в Республике Молдова, чтобы повысить эффективность интеграционных процессов на период до 2040 года.

3. В сфере образования необходимо уделить серьёзное внимание подготовке и повышению квалификации кадров в области социогуманитарных наук с учётом передового опыта коллег из европейских стран и других регионов мира. Также важным является разработка и актуализация методических материалов, которые будут отвечать требованиям нового технологического уклада, который формируется на всём европейском пространстве. Главным целевым показателем в данном направлении должно стать качество получаемого образования.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020. В: М.Оф. 18.05.2018, Nr. 157-166 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=375430>
2. Остроумов С.В. История идеи гражданского общества в англо-американской либеральной политической традиции. Монреаль: Accent Graphics Communications. 2013. 128 с. (извлечено 09.09.2014) [e-book] - <https://books.google.com/books?isbn=192775299X>

3. Solomon C. Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002). Chișinău: USM, 2002. 138 p.
4. Цвятков Н. Гражданское общество Республики Молдова: социальные и политические аспекты развития. Кишинев: Intellect Group, 2017. 322 p.
5. После принятия Закона о 2% некоммерческие организации будут более активными. (извлечён 15.08.2015) <http://rtr.md/novosti/politika/posle-prinyatiya-zakona-o-2-nekommercheskie-organizacii-budut-bolee-aktivnymi>
6. Anikin V. Societatea civilă în Republica Moldova: conjunctură, probleme, perspective (aspect politologic). Chișinău: Paragon, 2001. 112 p.
7. Roșca A. Puterea politică și ordinea socială: interacțiune și echilibru dinamic. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2007, №1, p.143
8. În ultimul an, în Republica Moldova s-au închis 49 de școli. Cum a evoluat numărul de elevi (extras 12.04.2018) <http://agora.md/stiri/40800/In-ultimul-an--in-r--moldova-s-au-inchis-49-de-scoli--cum-a-evoluat-numarul-de-elevi>
9. Боцан И. Разработка новых концепций внешней политики и национальной безопасности» (06.03.2018) <http://www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/200602151>
10. Аникин В.И., Углубление взаимодействия институтов государства и гражданского общества: реальность и перспективы. В: Материалы международной научно-практической конференции «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы», Кишинёв, 2011.
11. Политология. Учебник по специальности «международные отношения». в 2-х томах. Том 1. / Коорд. Мошняга В., Руснак Г., Сака В., Сакович В. Кишинёв: СЕР USM, 2008. 520 с.
12. Цвятков Н. Голос Приднестровья. Эхо великой страны. Кишинев: Intellect Group, 2016. 100 с.
13. Lasswell H., Power and Personality. New-York, 1948, p. 105-107
14. Гражданское участие в процессе принятия решений, (извлечено 12.03.2018) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eee46>
15. Защита беженцев и вопросы толерантности в поликультурном обществе: материалы «круглого стола». Минск, В: Журнал международного права и международных отношений, 2009, № 4 (извлечено 12.10.2014) <http://www.evolutio.info/content/view/1633/232/>
16. Укрепление взаимосвязи миграции и развития в Молдове. Кишинёв: CIVIS, 2010. 65 с.
17. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского Союза в страны Пограничья / Мошняга В. [и др.]; Европейский гуманитарный университет. Вильнюс: ЕГУ, 2012. 342 с.
18. Расширенный миграционный профиль Республики Молдова 2010–2015 Расширенный миграционный профиль Республики Молдова 2010–2015. Кишинёв: МОМ в Молдове, 2016. 136 с.

**Nicolai ȚVEATCOV, doctor în științe politologie,
conferențiar universitar**

CAPITOLUL IV

IMPACTUL CONTEXTULUI REGIONAL ASUPRA MODERNIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA

În acest capitol sunt reliefate rolul euroregiunilor în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, programele și bunele practici educaționale europene aplicabile în Republica Moldova, cooperarea dintre Republica Moldova și Ucraina în contextul integrării europene a celor două țări și relațiile dintre Republica Moldova și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa.

4.1. РОЛЬ ЕВРОРЕГИОНОВ В ПРОЦЕССЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

4.1. THE ROLE OF EUROREGIONS IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary:

In Europe, more than half century of experience has been accumulated in development of interstate relations within the framework of the Euro regions. Cooperation between border territories of countries, in modern form, began to develop in 1950s, when existing borders did not correspond at all to the historically formed linguistic, ethnic, cultural and economic communities. Despite this, by the mid-1980s, political and legal foundations of interregional relations were formed, which not only generalized existing experience, but also determined their development in new conditions of the Council of Europe's international relations.

Gained experience over decades of such cooperation showed most effective way of European countries integration, leveling their economic, social and political development corresponding to the highest standards of people's lives. Today, almost two-thirds of territory of the Republic of Moldova is included in the Euro regions, which unite neighboring countries: Ukraine, Romania, and the Federal State of Carinthia. (Austria)

Article examines process of cross-border cooperation of the Republic of Moldova in the framework of Euro regions of "Upper Prut", "Lower Danube", "Dniester". Analysis of the activities of these associations showed both achievements and problems that do not allow making cooperation more effective so far.

История формирования европейского политического, экономического и социального пространства включает целый ряд значительных изменений, которые к середине XX в. способствовали оформлению большинства государств с определенными территориями и границами, разными экономическими системами, а также с этническими разделенными регионами родственных народов. Взаимосвязи между отдельными территориями, хоть и спонтанно, оформлялись в различные виды сотрудничества. Сама идея интеграции трансграничного сотрудничества созрела и начала реализовываться на территории Европы давно. Уже в рамках Ганзейского Союза и Поморского торгового региона существовали активные торговые связи. По своей сути интеграционные процессы часто представляли приграничное сотрудничество, впоследствии оформившееся в создание еврорегионов.

Сотрудничество между государствами начало развиваться, когда существовавшие границы совершенно не соответствовали исторически сложившимся лингвистическим, этническим, культурным и экономическим сообществам. Первые шаги представляли собой стихийное движение «снизу», на уровне взаимосвязей между отдельными районами. Реальный же фундамент общеевропейского дома был заложен после разгрома фашистской Германии в программе послевоенного восстановления и развития стран Европы, провозглашенной госсекретарем США Дж. Маршаллом. В 40-50-х годах прошлого столетия американская модель свободного предпринимательства считалась лучшей, поэтому Соединенные Штаты кладут её в основу «Плана Маршалла». Страны-участницы программы восстановления европейской экономики обязались, прежде всего, способствовать развитию свободного предпринимательства. Эта помощь предназначалась и Советскому Союзу, принявшему основной удар фашистской Германии, что помогло бы стране интегрироваться в мировое хозяйство. Но, из-за расхождения взглядов в определении будущего развития стран Центрально-Восточной Европы, он от участия в программе отказался. Начало интеграции было положено в 1950 г. Декларацией, с которой выступил министр иностранных дел Франции Роберт Шуман. В 1951 г. Бельгия, Германия, Италия, Люксембург, Нидерланды и Франция подписали в Париже «Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали», а в 1957 г. — «Договор об учреждении Европейского экономического сообщества» и «Европейского объединения по атомной энергии». Для решения региональных проблем в соответствии с Римским договором (1957 г.) учреждаются Европейский социальный фонд и Европейский инвестиционный банк. К 1968 г. было завершено создание

Таможенного союза, а в последующие годы в Сообщество вступают Великобритания, Ирландия, Дания, Греция, Испания и Португалия. Активная фаза реализации политики регионализма начинает осуществляться со середины 1970-х годов. В 1971 году была создана Ассоциация европейских приграничных регионов (Association of European Border Regions, AEBR). В настоящее время ее членами являются 90 из 115 реально действующих еврорегионов. В 1975 г. начинает свою деятельность Европейский фонд регионального развития (FEDER) Главной задачей этот фонд ставил финансирование программ для подъема уровня развития экономически отсталых регионов. [1]

В середине 80-х годов прошлого столетия сформировались политико-правовые основы межрегиональных отношений, которые не только обобщили уже имевшийся опыт, но и определили их развитие в новых условиях международных отношений Совета Европы. Были сформированы консультативные организации и учреждения, способствующие развитию и совершенствованию этого процесса. В целях содействия европейскому регионализму и усиления роли отдельных территорий в 1985 г. была создана Ассамблея регионов Европы (ARE), объединившая к концу прошлого века свыше 300 территориальных общин Западной, Центрально-Восточной и Восточной Европы с населением 400 млн. человек. Первыми членами АЕР из Восточной Европы стали Московская и Ленинградская области, Республика Карелия (Россия) и Одесская область (Украина).

В первой половине 1990-х годов начала действовать одна из самых крупных и значительных программ Европейского Союза по сотрудничеству в области проектов межрегионального значения – Трансевропейское сотрудничество для сбалансированного развития (Trans-European Cooperation For Balanced Development, INTERREG).. INTERREG служит одним из главных инструментов и механизмов поддержки транснациональных проектов регионального планирования, стимулирующих межрегиональное сотрудничество в ЕС. Всестороннюю помощь евро-регионам оказывает и созданный в 1994 году Конгресс местных и региональных властей Европы (КМРВЕ) Как видим, межрегиональное сотрудничество в международных отношениях является одним из приоритетных направлений реализации межгосударственных отношений в Европейском Союзе[2].

Европейский регионализм представляет собой политику западноевропейских государств, основанную на принципах «атлантического федерализма», предусматривающего освобождение гражданского общества из-под опеки государства. Сущность европейского регионализма

заключается в поэтапном переходе от наднациональных объединений к Европе регионов.

В 1992 году в рамках подготовки и принятия Маастрихтского Соглашения был создан консультативный Комитет регионов, состоящий из представителей региональных и местных автономий. В этом же году Совет Европы принял «Европейскую хартию о местном самоуправлении», в которой расширил права местных сообществ. А в «Европейской (Мадридской) конвенции о трансграничном сотрудничестве территориальных образований и их властных органов» (1989г.), «Хартии Сообщества по проблемам регионализации» (1988г.) и «Хартии регионов Сообщества», принятых Европейским парламентом, были определены правовые основы межрегионального сотрудничества стран ЕС. В этих документах дано определение приграничного сотрудничества, под которым понимаются «любые согласованные действия, направленные на усиление и поощрение отношений между соседними территориальными сообществами и властями». В 1992 году 12 стран-членов подписали в г. Маастрихте Договор о создании общеевропейской организации «Европейский Союз», знаменующий новый этап интеграции в целях введения единой валюты, проведения общей внешней политики и обеспечения безопасности [3].

В 1996 г. Ассамблея регионов Европы приняла «Декларацию о регионализме». В основу региональной политики ЕС положены принципы территориальной концентрации капитала, финансирования целевых программ, сотрудничества с местными властями и передачи конкретных управленческих решений на наиболее оптимальный территориальный уровень (принцип *субсидиарности*). Принцип субсидиарности в общественных отношениях предусматривает приоритет прав и интересов личности перед правами и интересами любой общности. Распределение прав и обязанностей по исполнительной вертикали осуществляется на основе делегирования конкретных решений на тот территориальный уровень, где они могут исполняться наиболее эффективно. Статус европейского региона может быть изменен только при согласии и участии местной общины. В одном и том же государстве в целях сохранения своих исторических, политических и социокультурных особенностей регионы могут иметь различные статусы. [4]

Европейский Союз становится одним из мировых полюсов политического и социально-экономического развития. Международная организация, создавшая торговый, таможенный, экономический и валютный союз объединенной Европы является также интеграционным объединением в области внешней политики, правосудия, внутренних дел и европейской

безопасности. Процесс европейской экономической интеграции основывается на четырех свободах. Это свобода передвижения товаров, услуг, капиталов и рабочей силы. Европа через общий рынок идет к политическому объединению. В 90-е годы было завершено создание единого рынка, что обеспечило свободное передвижение внутри ЕС товаров, услуг, капиталов и граждан. Западноевропейским народам, обладающим многовековой культурой свободного предпринимательства и прав человека, потребовалось полвека, чтобы постепенно шаг за шагом осуществить строительство общеевропейского дома.

Внедрение этой формы мирохозяйственной интеграции потребовало дифференцированного подхода с учетом уровня экономического развития и социо-культурных особенностей разных территорий. Созданный в 1975 году Европейский Фонд регионального развития (ЕФРР) разработал определение «проблемный район ЕС». Такие регионы включают слаборазвитые, кризисные промышленные, сельскохозяйственные и северные малозаселенные территории. Соответственно начинает формироваться новое направление политики, на основе которой определяются «индивидуализированные» подходы к выделению проблемных регионов в таких странах как Ирландия, Португалия и Греция с самыми низкими для ЕС макроэкономическими показателями. В западноевропейских странах идея еврорегионов исторически использовалась для преодоления относительной социально-экономической отсталости приграничных регионов по отношению к центру. В дальнейшем, по мере развития процессов европейской интеграции, еврорегионы стали рассматриваться как необходимый инструмент строительства Европейского Союза. В настоящее время еврорегионам отводится важная роль в создании благоприятных условий для сотрудничества со странами Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ).

Первые еврорегионы были созданы вдоль «позвоночного столба» или «хребта» западноевропейской цивилизации — исторического «рейнского коридора» от Италии до Нидерландов с тысячелетним опытом вольных городов. Именно здесь еврорегионы стали наиболее эффективной формой трансграничного сотрудничества. На государственных границах Бельгии, Германии, Люксембурга, Швеции и Италии сформировались экономические «полюса роста» Лимбурга, Саара, Эльзаса, Лотарингии и других исторических областей. На территории этих еврорегионов расположены столица Европейского Союза — Страсбург и город Маастрихт, где были заложены основы современной интеграции. За последние годы созданы десятки еврорегионов на границах стран ЕС и стран Центральной и Восточной Европы, однако они пока не стали эффективной формой трансграничного сотрудничества.

По мере продвижения еврорегионов на Восток континента стали более размытыми правовые формы этого понятия. Под еврорегионом понимают «общее соглашение о партнерстве», «сообщество с правами юридического лица», «сообщество по интересам», «общественную организацию» и т.д. Если в Западной Европе еврорегионы имеют консолидированный бюджет и получают дополнительное финансирование от Европейского Союза, то в странах ЦВЕ испытывают большие трудности при формировании общих бюджетов.

В Западной Европе уже сложился единый механизм внутригосударственного согласования при вступлении территориальных общин в еврорегионы. Поэтому местные власти принимают соответствующие решения самостоятельно. Центральные власти в лице министерств экономики, юстиции, иностранных и внутренних дел координируют их деятельность в соответствии с национальным законодательством. Но даже в условиях развитых правовых отношений в начальный период формирования еврорегионов возникают существенные трудности из-за разных уровней экономического развития, дисбаланса в вопросах занятости и производства, этнокультурных и языковых барьеров. Особенно эти проблемы актуальны для стран Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ).

Осуществление идеи ликвидации государственных границ в Европейском Союзе открывает приграничным регионам с многонациональным населением особые возможности и новые перспективы для всестороннего развития на основе взаимовыгодного сотрудничества. В результате естественного и непосредственного общения друг с другом формируется их европейское самосознание.

Происходящие изменения в европейском экономическом и политическом ландшафте потребовали глубоких научных исследований происходящих процессов. Современная регионалистика превратилась в широкую область науки, находящуюся на стыке многих научных дисциплин: экономики, географии, социологии, политики и др. Целый ряд ученых (Э.Алаев, А.Баранов, А.Вартунян, Ю.Гладкий, Д.Доленко, К.Гаджиев, В.Добренков, У.Изард, В.Фатеев, А.Чистобаев, молдавские ученые В. Мошняга, Г. Костак, А.Нягу, К.Флоря и др.) внесли значительный вклад в развитие новых направлений в ее развитии. К сожалению, исследований посвященных влиянию региона на межгосударственные отношения (тем более по южноевропейским странам постсоветского пространства) практически нет. Отдельные публикации носят информационно-событийный характер. Поэтому целью нашего исследования стало изучение условий межгосударственных отношений в этом регионе в рамках реализации плана европейской интеграции Республики Молдовы.

Заметим сразу, что комплексных научных исследований по всему спектру проблем еще не проводилось. Поэтому опираясь на статистические данные, юридические и другие документы мы рассмотрим проблему лишь в русле межгосударственных отношений. Для этого сначала нам следует определиться с понятием «регион».

Как мы отмечали, формирование еврорегионов, как политико-территориальных образований, способствовало значительной активизации научных исследований (развитию науки регионалистики). Вместе с тем, строго научного категориального определения этого понятия «еврорегион» пока нет, потому что их основные дефинитивные характеристики и структура сильно отличаются друг от друга. Обычно среди главных отличительных черт называются:

- ◆ географическое положение - еврорегион является территорией, которая имеет конкретное место и территорию;
- ◆ политическую власть - части этой территории находятся под юрисдикцией суверенных государств, имеющих общую границу;
- ◆ административную принадлежность – еврорегионы образуют приграничные территории государств;
- ◆ функциональную роль- еврорегион является формой трансграничного сотрудничества. [5]

В понимании этого термина ученые пока единого мнения не выработали. Наиболее часто встречаются два определения:

а) регион (англ. region от лат. region) - область, район, часть страны, отличающаяся от других областей совокупностью естественных и (или) исторически сложившихся, относительно устойчивых экономико-географических и иных особенностей, нередко сочетающихся с особенностями национального состава населения;

б) группа близлежащих стран, представляющая собой отдельный экономико-географический или близкий по национальному составу и культуре, или однородный по общественно политическому строю район мира. [6 с. 43]

В политических и правовых документах Евросоюза регион определяется как « .. территориальное образование внутри двух или более стран обладающее необходимым набором целостно-образующих характеристик, состоящее из одного или нескольких административных и других районов и демонстрирующие определенную степень однородности в общем (природном, культурном, экономическом, демографическом и т.д.) ландшафте.» Наличие определенной однородности характеристик предполагает и особые виды трансграничного сотрудничества.

В Европейской рамочной Конвенции о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей от 1980 г., к которой присоединились Молдова, Россия, Украина и ряд других стран СНГ, под приграничным сотрудничеством понимаются «любые согласованные действия, направленные на укрепление и поощрение добрососедских отношений между территориальными сообществами и властями, находящимися под юрисдикцией двух или более договаривающихся сторон, и заключение любых соглашений и договоренностей, необходимых для достижения этих целей» [7]. Более конкретно межрегиональное сотрудничество предполагает следующие направления трансграничного сотрудничества:

- ◆ экономическое развитие, торговли и туризма, выравнивание и постоянное улучшение жизненных условий населения;
- ◆ обмен ноу-хау и технологиями, развитие инфраструктуры, особенно технической;
- ◆ экологическую политику местного уровня, охрану и улучшение состояния окружающей среды;
- ◆ сотрудничество в предупреждении и преодолении стихийных бедствий и катастроф;
- ◆ взаимодействие в сфере культуры, здравоохранения и образования;
- ◆ развитие деловых контактов, обмен опытом и информацией в сфере рынка занятости;
- ◆ согласованное пространственное планирование региональной деятельности;
- ◆ получение и дальнейшее использование финансовой помощи;
- ◆ популяризацию сотрудничества между органами самоуправления;
- ◆ развитие диалога культур, их взаимообогащению, сохранению
- ◆ культурного многообразия. [8]

Здесь, на наш взгляд, следует уточнить влияние глобализации на процесс межгосударственных отношений. Интернационализация хозяйственной деятельности, усиление взаимосвязи экономик отдельных стран, влияние международных экономических отношений на национальные экономики, все более усиливающаяся активность участия стран в мировом хозяйстве и т.п. – все эти процессы отражает понятие «глобализация». В общем, глобализацию представляют как процесс интенсификации экономических, социальных, политических и культурных отношений, разворачивающихся поверх государственных границ. В этом процессе происходит коренная трансформация всего социального ландшафта, в котором развивается свободное перемещение материальных, человеческих, интеллектуальных или финансовых ресурсов. Одновременно

менно глобализация пробуждает и катализирует глубинные изменения в основах жизни и деятельности отдельных государств и целых народов. Поэтому трансграничное сотрудничество в рамках еврорегионов представляет собой одну из наиболее активных форм процесса глобализации на смежных территориях.

Расширение Европейского Союза на Восток изменило политический и экономический ландшафт континента. В зону Пограничья с ЕС вошли страны постсоветского пространства Россия, Украина, Беларусь, Молдова. Постсоветское Пограничье представляло собой политизированное, идеологизированное пространство, которое способствовало формированию особой ментальности («ментальной карты окраинных народов» - Е.Толман). Это проявлялось в их духовных представлениях, в особенностях структур власти, в различных формах политики и идеологии, в приоритетах культуры и т.п. Отсюда следовало, что культура и ментальность Пограничья формировалась как некая «переходная зона», в которой, при ослаблении влияния центра, сильнее ощущалось воздействие соседних культур («родных», «своих», «чужих», «более близких и лучших»). Именно эти условия способствовали самоидентификации населения этих регионов отличной от центральных районов, основанной на многочисленных этно-религиозно-языковых смешениях, особой транскультурной многовекторной ментальности людей. Острие проблемы этой многовекторности особо проявилось в период оформления суверенности государств на постсоветском пространстве.

Изучение Пограничья, только с точки зрения истории, права, географии и геополитики существовало в «старом политическом ландшафте». Тогда Пограничье представлялось как территория, прилегающая к границе, соединенная и связанная с ней, как некое механическое разделение государств. Сегодня Пограничье исследуется как особое пространство, в котором реализация политики стран (центр-периферия-зарубеж), этническая самоидентификация (полиэтничность), культурная полицентрическая среда (мультикультуральность) обладают самобытностью и оригинальностью. В исследованиях политико-социальных практик его развития используются междисциплинарные подходы, в которых Пограничье представляется как «организующая и объединяющая территория», «ареал активной диффузии» «особое социальное пространство» в международных отношениях. Это креативное пространство, в котором возникают новые отношения экономического и культурного производства. Здесь формируются особые социальные практики «потребления» пространства, которые реализуются через различные формы взаимодей-

ствия людей. Все это определяет и деятельность еврорегионов, т.к. многие проблемы государств, в сегодняшнем мире, начинают выходить за рамки их границ и приобретают более широкие масштабы. В такой ситуации особую роль начинают играть отдельные регионы.

Развитие еврорегионов в Республике Молдова

Сегодня в нашей стране идет, хоть и противоречиво, но перспективно процесс формирования нового качественного состояния государства, рождение новых отношений в политике, экономике и социальной сфере. Поиск «золотой тропы» социального развития, которая позволила бы минимизировать негативные тенденции в обществе, сохранить накопленный и умело использовать приобретенный опыт, на наш взгляд, задача сложная и многовекторная. Во многом ее успешному решению может способствовать исследование и применение, с учетом местных условий, тех достижений, которые сегодня имеются в странах европейского пространства. В этом смысле чрезвычайно особое значение приобретает сотрудничество между странами, как на государственном, так и на региональном уровне, которое является частью международных отношений. Оно позволяет получать инвестиции и новые технологии, развивать торгово-экономические отношения, расширять обмены в области науки, культуры, образования, сотрудничать в сферах экологии, транспорта, коммуникационных систем и т.д. Такие отношения предполагают не только укрепление дружеских связей с другими государствами, но и решение проблем самих регионов: оздоровление экономики, через структурную перестройку и рост конкурентной способности товаров; более эффективное экономико-социальное освоение территории, развитие рынка рабочей силы и т.д.

Практика трехстороннего сотрудничества берет свое начало только в 90-ые годы XX века (в этот период начинается становление независимых молдавского и украинского государств). Международно-правовые основы добрососедства и регионального сотрудничества были заложены в результате подписания ряда международных договоров, соглашений и прочих нормативных актов:

- Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве (октябрь 1992 г.);
- Договор между правительством Украины и правительством Республики Молдова о сотрудничестве приграничных областей Украины и административно-территориальных единиц Республики Молдова (март 1997 г.);
- Договор о добрососедстве и сотрудничестве между Румынией и Украиной (май-июнь 1997г.);

- Решения трехсторонних украинско-молдавско-румынских саммитов в Измаиле (июль 1997 г.) и Кишиневе (октябрь 1998 г.).

Сотрудничество государств реально активизировалось с 1997г. в результате Измаильского (июль 1997 г.) и Кишиневского (октябрь 1998г.) Заявлений Президентов Молдовы, Румынии и Украины и подписания Протокола о трехстороннем сотрудничестве между Правительствами Молдовы, Украины и Румынии (июль 1997г.).

За годы независимости в Республике Молдова принят целый ряд законодательных актов, направленных на развитие трансграничных отношений, в которых также определены цели и задачи органов местных властей. Например, в «Законе о местном публичном управлении» отмечается, что районные и местные советы принимают, в соответствии с законодательством, решения об объединении усилий с другими органами местного публичного управления, в том числе в вопросах приграничного сотрудничества, в целях выполнения работ и оказания общественно необходимых услуг. А также решают задачи сотрудничества с отечественными и зарубежными хозяйствующими субъектами и общественными объединениями, в целях осуществления мероприятий или выполнения работ, представляющий общий интерес.[9,с.4] В «Концепции приграничного сотрудничества Республики Молдова», принятой 29 сентября 2004 года, более конкретно определяются цели и задачи этого процесса:”Социальный и экономический потенциал молдо-румыно-украинских еврорегионов создает предпосылки для приграничного сотрудничества в различных областях, включая:

- создание общего информационного пространства об экономическом потенциале и предпринимательской среде в приграничных регионах;
- создание совместных структур для содействия экономическому сотрудничеству и взаимному признанию процедур сертификации товаров;
- развитие инфраструктуры, которая облегчила бы переход границы и доступ к коммуникациям и автомобильному, железнодорожному, водному и морскому транспорту;
- разработку общей стратегии развития туризма в приграничных регионах;
- развитие отношений сотрудничества между высшими учебными заведениями региона, обмена студентами и преподавательскими кадрами;
- кооперацию в области исследования - развития, усиление обмена научной информацией в данной сфере;
- организацию фестивалей, выставок, культурных ярмарок и региональных спортивных соревнований;

- согласование программ по защите окружающей среды, совместная реализация проектов и мониторинг случаев загрязнения окружающей среды в регионе;
- обмен информацией и опытом в сфере здравоохранения, консолидация институциональных возможностей, внедрение новых технологий, обучение персонала;
- продвижение трансфертов know-how и информационных технологий.[10]

Трансграничное сотрудничество особенно со странами ЕС создает дополнительные возможности получения определенных инвестиций и технологий, более активного включения в процессы европейской интеграции. Ведь все страны постсоветского пространства стоят перед необходимостью модернизации экономики, улучшению социальной и природоохранной сферы, совершенствованию государственного и территориального управления. Приграничное сотрудничество позволяет осваивать европейские технологии управления региональным развитием, эффективно решать возникающие социальные, экологические и инфраструктурные проблемы. Конечно, не следует надеяться, что такое сотрудничество может обеспечить широкую модернизацию экономики, но оно создает для этого определенные институциональные и инфраструктурные предпосылки, а также поможет вырабатывать представления о путях обновления регионального хозяйства.

Сегодня почти три четверти территории нашей страны входят в объединения еврорегионов. Из общей протяженности сухопутных границ их часть со странами ЕС у Молдовы составляет 42% территории. Наиболее активно, по статистическим данным, трансграничное сотрудничество в Молдове реализуется в еврорегионах «Верхний Прут», «Сирец-Прут-Днестр», «Нижний Дунай» «Днестр»

Еврорегион «Верхний Прут» - как форма сотрудничества трех сопредельных государств - Украины, Румынии и Молдовы – был образован 22 сентября 2000 в г. Ботошаны (Румыния). Учредителями еврорегиона выступили Черновицкая область (Украина), Ботошанский уезд (Румыния), Сучавский уезд (Румыния), Бельцкий уезд (Республика Молдова), Единецкий уезд (Республика Молдова).

Начиная с 15 октября 2003 в состав Еврорегиона «Верхний Прут» входят Черновицкая и Ивано-Франковская области со стороны Украины, Ботошанский и Сучавский уезды со стороны Румынии, Фалештский, Единецкий, Глоденский, Окницкий, Рышканский и Бриченский районы со стороны Республики Молдова.

Объединение расположено на площади более 42,8 тыс. квадратных километров, с населением более 4,3 млн. человек.

Целями создания Еврорегиона является расширение существующих межрегиональных связей и содействие развитию трансграничного сотрудничества административно-территориальных единиц (местных органов власти, учреждений, предприятий, физических лиц, неправительственных и общественных, организаций и лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам) в области экономики, образования, науки, культуры и спорта и т.д [11]

Основными задачами трансграничного сотрудничества определены: в соответствии с общепринятыми юридическими документами и охватывают практически все сферы социальной жизни. Вместе с тем, этот Еврорегион является нетрадиционным: в его составе создана новая структура - экологический еврорегион. Это форма сотрудничества между органами государственного и местного управления, специализированными организациями в области охраны окружающей среды, экологической безопасности, мониторинга, гражданской защиты населения, санитарно-эпидемиологического надзора, а также между субъектами хозяйственной деятельности сопредельных стран с целью улучшения техногенно-экологической безопасности в бассейнах рек и на определенных территориях для обеспечения устойчивого социально.-экономического развития этих территорий. [12]

Анализ работы еврорегиона «Верхний Прут» показывает, что особую активность межрегиональное сотрудничество носило в первые годы работы. Так, только за 2001-2002 годы общий объем экспортных операций между участниками увеличился на 32%. Этому во многом способствовали поездки делегаций для обмена опытом и поиска партнеров, организация выставок-ярмарок в городах Бэлц, Черновцы, Сучава, широкая информационная работа по привлечению новых участников для сотрудничества и др. С молдавской стороны были инициированы проекты по развитию сельского туризма, производства сельхозпродукции без вреда для окружающей среды, использованию альтернативных источников энергии и др. Предложенные украинской стороной проекты также были весьма востребованными и плодотворными. Совместная их реализация позволила создать в регионе Международную Ассоциацию малого и среднего бизнеса, которая оказывает существенную поддержку этой сфере экономики. Значительная работа проведена в природоохранительной и туристической деятельности, связанная с развитием пограничных служб, решением проблем территориального планирования и т.п.

Однако в последние пять лет межрегиональное сотрудничество в этом регионе потеряло свою активность. Исследователи отмечают несколько причин такого состояния: политико-экономический кризис на Украине привел к ослаблению работы торгово-промышленных палат, низкой активности взаимодействия бизнес-структур и неправительственных организаций и т.п. С целью оживления деятельности еврорегиона было принято решение включить в его структуру в качестве ассоциированного партнера члена федеральную землю Каринтия (Австрия). Сейчас обновленное руководство Секретариатом еврорегиона предполагает активизировать работу за счет тесного взаимодействия с еврорегионами «Днестр» и «Сирец-Прут-Нистру».

В апреле 2018 года делегации районов, входящих в еврорегион, проголосовали за ряд проектов, направленных на расширение сотрудничества. Глоденский, Фэлештский, Рышканский, Единецкий, Сынжерейский, Бриченский, Окницкий районы и муниципий Бэлць подписали Резолюции о трансграничном сотрудничестве, принятые на Форуме Еврорегиона, прошедшем 26-27 апреля в Черновицкой области. Инициативы, к которым присоединились районы бассейна реки Прут, предусматривают создание общей интегрированной трансграничной системы для эффективного мониторинга и смягчения последствий стихийных и техногенных катастроф для населения в приграничных районах Республики Молдова, Румынии и Украины, по образцу службы спасения SMURD. Для реализации этой инициативы был подписан совместный призыв к правительствам государств-членов о сотрудничестве в области гражданской защиты населения в приграничных районах. Делегации также проголосовали за ряд проектов, направленных на расширение сотрудничества в области образования, культуры и науки, дорожного строительства, борьбы с трансграничной преступностью и т. д.

Особенностью сотрудничества в этом еврорегионе следует назвать развитие отношений городов-побратимов. Соглашение о побратимстве и сотрудничестве пяти городов еврорегиона Онешть, Тыргу Окна, Ботошань, (Румыния), Липовец (Украина) и молдавских районных центров было подписано еще в 2011 году в г. Единец. По мнению руководства еврорегиона, такое сотрудничество предполагает что «все города – участники получают равные возможности в развитии и совершенствовании торговых, экономических отношений; разработке новых проектов сотрудничества; развития и внедрения передовых технологий; экологическую безопасность и гармонизацию развития инфраструктур. Речь идет также о развитии трансграничных отношений и расширении сотрудничества в

сферах нормативно-правового обеспечения, науки, образования, культуры, спорта и молодежи, обеспечение полного равенства между лицами, принадлежащими к национальным меньшинствам, охрану здоровья населения, развитие туризма» [13].

В этом еврорегионе идет постоянный поиск новых форм взаимовыгодного сотрудничества его участников. Еще в 2014 году в г. Бэльц состоялось заседание Совета украино-румыно-молдавского Еврорегиона «Верхний Прут», в котором приняла участие делегация еврорегиона «Днестр». В ходе заседания делегациями было оговорено сотрудничество между еврорегионами и конкретно между предпринимателями Винницкой области и Республики Молдовы, а также налаживание отношений в рамках еврорегиона «Сирет-Прут-Нистру» Это еще одна из форм регионального сотрудничества, которая позволяет значительно расширить поле конкретных взаимоотношений между территориальными объединениями.

• ***Еврорегион «Нижний Дунай» создан 14августа 1998 года в г. Галац (уезд Галац, Румыния) руководителями приграничных регионов Украины (Одесская область), Румынии (уезды Галац, Тулча, Брэила) и Республики Молдова (районы Вулканешть, Кахул, Кантемир).***

Среди целей и задач Еврорегиона «Нижний Дунай» особое внимание, в связи с географическими особенностями, уделялось решению ряда проблем в области охраны окружающей среды;

• *осуществлению шагов по интеграции транспортной инфраструктуры приграничных регионов в единую сеть европейских транспортных коридоров;*

• *предупреждения и ликвидации последствий стихийных бедствий и техногенных катастроф.[14]*

В рамках деятельности Еврорегиона «Нижний Дунай» было реализовано ряд проектов направленных на решение актуальных территориальных задач. В 2000 -2003 гг. реализован проект «Придунайские озера Украины. Устойчивое восстановление и сохранение естественного состояния экосистем», который финансировался программой TACIS СВС. В рамках реализации этого проекта разработаны практические рекомендации для предупреждения возникновения экологических проблем в водах Придунайских озер;

• разработаны практические рекомендации улучшение коммерческого рыболовства на озерах;

• предложены конкретные меры для реализации нового проекта «Техническая помощь трансграничному сотрудничеству в целях менеджмента и устойчивого развития природоохранных территорий Еврорегиона» Нижний Дунай».

Реализация проекта «Бизнес- инфраструктура Одесской области», Еврорегион «Нижний Дунай» позволила создать Агентство трансграничного сотрудничества, которое после окончания проекта перешло в коммунальную собственность Одесского областного совета и ныне финансируется частично из областного бюджета. Агентство способствует бизнес-структурам, местным и региональным органам власти, негосударственным организациям в реализации программ и проектов в сфере трансграничного сотрудничества.

В рамках проекта «Предотвращение чрезвычайных ситуаций и защита от наводнений в Еврорегионе «Нижний Дунай», в конце 2006 года в г. Измаил был открыт Информационно-аналитический Центр по прогнозированию и предотвращению наводнений.

По результатам отбора проектов в рамках Программы соседства «Украина - Румыния: 2004-2006гг.» Еврокомиссией финансировался проект «Улучшение трансграничного сотрудничества в области интегрированного управления водными ресурсами в Еврорегионе «Нижний Дунай».

В октябре 2006 года Еврорегион был представлен на международной выставке-презентации «Дунай основной путепровод Европы» (г. Брюссель), в рамках которой были освещены история создания еврорегиона, цели и опыт деятельности, а также дальнейшие перспективы его развития на примере результатов реализации отдельных проектов трансграничного сотрудничества. Главным событием в рамках празднования десятилетия Еврорегиона стало подписание 15 июня 2008 года в г. Одесса Договора о создании Ассоциации трансграничного сотрудничества «Еврорегион Нижний Дунай». В феврале 2009 года в г. Кахул (Республика Молдова), в рамках конференции Еврорегиона «Нижний Дунай», представители стран-членов Еврорегиона подписали «Общую декларацию относительно будущего трансграничного сотрудничества в Еврорегионе «Нижний Дунай». [15]

Уже есть первые результаты работы Ассоциации: создано десять центров консультирования и поддержки предпринимательства, 300 компаний получили практическую помощь, установлено 50 трансграничных торговых контактов, результатом которых стали первые реальные торговые контракты. Как отметил на совещании председатель Кантемирского районного совета Молдовы Андрей Малашевский: «Мы уже прошли этап знакомства между собой, и перешли на более эффективную ступень, а именно реализацию проектов, запланированных много лет назад. И мы сейчас должны максимально использовать ресурс, который есть у каждого из членов Еврорегиона «Нижний Дунай» для воплощения наших

проектов. Еврорегиона,» [16] Еврорегион «Нижний Дунай» за достигнутые успехи в 2012 году отмечен знаком Ассоциации Европейских пограничных регионов «Парус Папенбурга», как наиболее динамично развивающееся объединение. Однако в связи со сложными политико-экономическими условиями на Украине Одесская область почти на два года отстранилась от работы в еврорегионе. Лишь в августе 2016 года, когда председательство в еврорегионе перешло к Одесской области, ее руководство заявило, что после двухлетнего перерыва неучастия в мероприятиях объединения возобновляет полноценную работу в еврорегионе.

В прошлом году в городе Измаиле, который также подал заявку на участие в работе еврорегиона, прошло совещание по вопросам реализации наиболее насущных проектов в рамках объединения (открыть регулярное автобусное сообщение Измаил-Галац и Рени-Джурджулешть-Галац, железнодорожное сообщение Березино-Бессарабка и др)

В Рени, в офисе Регионального Агентства трансграничного сотрудничества, состоялось совместное рабочее заседание трех постоянных комиссий Еврорегиона «Нижний Дунай»: по экономике и финансовому аудиту, по транспорту и коммуникациям, по безопасности и борьбе с преступностью. В форуме приняли участие представители тех административно-территориальных образований, которые входят в состав Еврорегиона, а именно Одесской области (Украина), уездов Галац и Тулча (Румыния) и района Кахул (Молдова) В ходе дискуссии было решено создать постоянно действующий Секретариат «Нижнего Дуная», который мог бы взять на себя функции исполнительного органа этого объединения.

В ходе работы комиссий еврорегиона, каждая из которых работала по собственному плану, выяснилось, что более чем за 20 лет своего существования «Нижний Дунай» еще пока не стал базой для результативного экономического и гуманитарного взаимодействия приграничных территорий Украины, Румынии и Молдовы. Интеграционные процессы по-прежнему не позволяют в полной мере реализовать актуальные проекты. Например, уже не первый год обсуждается возможность открытия грузопассажирской паромной переправы Орловка – Исакча. Однако по мнению руководства Одесской облгосадминистрации, на сегодняшний день этот проект уже считается бесперспективным. Грузовой потенциал переправы столь слаб, что пограничная служба Украины отказалась открывать в Орловке пункт пропуска.

Улучшение инвестиционного климата демонстрирует и Тулчинский уезд Румынии. Одним из приоритетов здесь является развитие туризма, поэтому средства вкладываются прежде всего в транспортную инфра-

структуру. В частности, здесь реконструирован и полностью оборудован аэропорт г. Тулча, способный принимать ныне любые типы самолетов. Таким образом, даже в туристическом бизнесе украинское Приднестровье уже отстало от сопредельного румынского региона и Кагульского района Молдовы по многим позициям. А диспаритет, как известно, не способствует равноправному сотрудничеству сторон.

В чем причины столь неэффективной работы ранее успешного объединения? По нашему мнению, они кроются в том, что руководство еврорегиона не сориентировалось в измененной внешней обстановке сложившейся в регионе. Трансграничному сотрудничеству препятствует и тот очевидный факт, что участники еврорегиона по отношению друг к другу чаще выступают не партнерами, а конкурентами. У Румынии, как члена Евросоюза, появилось значительно больше шансов в развитии своих территорий, больше проектов ЕС. Например, руководство совета Галацкого уезда отмечает, что в последнее время оно больше уделяет внимания реализации проектов по линии Евросоюза. Кстати, в эти проекты объединенная Европа уже вложила более 120 миллионов евро. Надо ли объяснять, что при освоении этих средств партнеры еврорегиона имеют совершенно разные возможности развития своих территорий и, соответственно, приоритеты деятельности.

Еврорегион «Днестр» создан 2 февраля 2012 года в г.Киеве как орган трансграничного сотрудничества и объединение местных органов власти административно-территориальных единиц Украины и Республики Молдова

В состав Еврорегиона «Днестр» входят:

- *от Украины: Винницкая область;*
- *от Республики Молдова: район Сорока; район Шолданешть; район Флорешть; район Резина; район Окница; район Дондушень; 28 февраля 2013 года к Еврорегиону присоединился район Дубоссары Республики Молдова.*

Еврорегион «Днестр» также может быть расширен за счёт Каменского и Рыбницкого районов Приднестровья Республики Молдова.

Сегодня территория региона составляет 34 218 квадратных километров, население 2050 тысяч человек.

Среди целей и задач, присущих всем еврорегионам, здесь особое внимание уделяется

- *организации, координации и углублению связей в экономике, торговле, науке, образовании, культуре, туризме и спорте;*

- осуществлению общих проектов по охране окружающей среды, экологического оздоровления бассейна реки Днестр; возобновлению судоходства по реке Днестр;
- установление и развитие связей в области здравоохранения, санаторно-курортного лечения и рекреации;
- согласование действий правоохранительных органов в борьбе с организованной международной преступностью в приграничных регионах, контрабандой, незаконным обращением наркотиков, огнестрельного оружия, незаконной миграцией граждан; [17]

За весьма короткий срок своего существования это объединение успешно реализовать несколько значимых проектов. В мае 2018 года на отчетном заседании еврорегиона «Днестр» в г. Кишиневе отмечалось, что важным аспектом его деятельности является развитие территориальных общин Винницкой области и семи районов Республики Молдова, а также налаживание международного сотрудничества с другими европейскими странами. «В контексте этой работы мы сотрудничаем с Польшей, Румынией, Словакией, Францией. Я хочу подчеркнуть, что очень важно находить партнеров в странах ЕС. Это нужно для обмена опытом и реализации совместных проектов, - сказал Председатель Еврорегиона С.Татусяк.- В рамках проекта представители 14-ти общин Винницкой области и Республики Молдовы посетили с учебным визитом Польшу, Чехию, Венгрию и Словакию, чтобы перенять опыт этих стран в сфере стратегического планирования территориальных общин.» [18] В результате шесть территориальных общин-участников уже утвердили индивидуальные стратегии развития, еще восемь находятся на стадии обсуждения общественностью. Стратегия - это документ, который определяет возможности, проблемы, цели и приоритеты общины. Это базовый документ, который поможет привлечь гранты для реализации проектов, которые будут развивать общину.

Во время заседания членов еврорегиона присутствующие обсудили реализацию масштабного проекта «Трансграничная сеть для Инновационного сельского хозяйства». Проект внедряется общественной организацией «Еврорегион «Днестр» в партнерстве с молдавским объединением «Кутезэторул» на территории Винницкой области и Республики Молдова. Финансирование предоставлено в рамках Программы территориального сотрудничества стран Восточного партнерства Молдова-Украина (ЕаРТС) Европейского Союза через Немецкое Общество международного сотрудничества (GIZ). В рамках проекта будет создан первый Международный агрокластер, который объединит сельхозпроизводителей Украины и Молдовы. Также неотъемлемой частью проекта станет деятельность Центра Инновационного сельского хозяйства, который разместился на базе Ин-

ститута кормов и сельского хозяйства Подолья Национальной Академии Аграрных Наук Украины. Сейчас уже прибыло оборудование для оценки и евросертификации продукции фермеров Украины и Молдовы.[19]

Этот еврорегион предполагал вовлечение в свой состав районов Приднестровья с высоким экономическим потенциалом. Но руководство левобережных районов страны не смогло по достоинству оценить преимущества такого сотрудничества. При подписании соглашения об оформлении еврорегиона оно заявило: «Мы подтвердили нашу принципиальную позицию – это возможность прямого участия наших представителей в подписании этого документа именно как представителей Приднестровья, а также возможность получения права «вето» на решения, которые будут затрагивать интересы тех районов, которые могли бы войти в этот Еврорегион» А 17 октября 2013 года руководство Приднестровья вновь подтвердило свою позицию: что регион не намерен участвовать в проектах, реализуемых еврорегионом «Днестр».

И лишь в 2018 году Сергей Татусяк, Председатель Совета еврорегиона «Днестр», совершил поездку в Приднестровский регион Республики Молдова. В результате переговоров, между руководством еврорегиона „Днестр” и Союзом промышленников, аграриев и предпринимателей Приднестровья было подписано соглашение с целью создания условий для привлечения местных производителей, в первую очередь Каменского и Рыбницкого районов, к участию в трансграничных проектах. Среди перспективных проектов деятельности Еврорегиона намечено развитие пограничной инфраструктуры с привязкой к международным транспортным коридорам. Участие приднестровских предпринимателей в деятельности Еврорегиона позволит им адаптировать свою продукцию к европейским стандартам и эффективнее использовать преференции, предоставляемые в рамках Соглашения об ассоциации и зоне свободной торговли между Республикой Молдовой и Европейским Союзом. [18]

Представители Еврорегиона «Днестр», местных органов власти и учреждений, работающих в Украине и Молдове, в том числе в Приднестровском регионе совершили учебный визит в Информационный центр Германии и Польши в рамках проекта «Совместная работа по миграции и реинтеграции Еврорегиона Днестр»(Молдова/Украина) и «Pro Europa Viadrina»(Германия / Польша). Это мероприятие было организовано немецким агентством по международному сотрудничеству (GIZ), Solidarity Fund Pl и Study Tours to Poland (которая является частью Польско-Американского Фонда Свободы). Целью визита был обмен опытом Еврорегиона «Днестр» (Украина и Молдова) и Еврорегиона «Pro Europa Viadrina» (Германия и Польша) по вопросам миграции.[18]

В государствах Евросоюза главная цель в создаваемых еврорегионах состоит в подъеме экономики этих территорий. В нашем случае задача более объемна, поскольку кроме экономических, национально-культурных необходим определенный уровень макроэкономических показателей, включая доходы населения. А это требует осуществить меры по реструктуризации хозяйства, реформированию финансовой и налоговой систем, обеспечить свободу прессы и успешную борьбу с коррупцией. Европейский Союз не может позволить роскошь принять в свои ряды бедное государство. Последнее не выдержит рыночной конкуренции и станет еще беднее.

Выводы и рекомендации

Создание еврорегионов в Молдове, как и на всем постсоветском пространстве, на наш взгляд, далеко не всегда учитывало реальное экономическое состояние территории, особенности социальной сферы и инфраструктуры, развитие культуры и т.д. Не учитывалось влияние и глобализационных тенденций, которые отрицательно влияют на цели регионального самодостаточного развития. Как показывают социологические экспертные опросы в Молдове (их данные коррелируют с другими исследованиями в странах постсоветского пространства) решению многих проблем препятствует целый ряд факторов, как политического, так и социально-экономического характера.

Несмотря на то, что законодательство Республики Молдова закрепляет общие принципы местного самоуправления соответствующие Европейской Хартии о местном самоуправлении, их реализация далека от идеала. Как отметили наши респонденты, проблемы часто возникают из-за несовершенства законодательства в регулировании отношений «центр-периферия». Центр стремится к консолидации, жесткой управляемости и контролю над деятельностью местных органов власти (87% опрошенных). [19, с.4] Вместе с тем им предоставляется формальная законодательная свобода в управлении территорией и при этом перекладывается вся нагрузка в социально-культурной, коммунально-бытовой сферах, без учета реальных возможностей содержания и управления объектами и их должного финансирования. И как следствие, местные органы власти обретают часто невыполнимые обязательства, такие, например, как прием беженцев и вынужденных переселенцев, устройство военнослужащих уволенных в запас, крупные проекты развития социальной инфраструктуры и т.п. В отношениях «центр-периферия» до сих пор сохранился

«разрешительный характер» управления. Республике Молдова предстоит большая и сложная работа по совершенствованию законодательной базы трансграничного сотрудничества, на всех уровнях власти, с акцентом развития субсидиарности властных полномочий, предоставлению больших возможностей местным органам власти.

Из ответов наших респондентов следует, что более половины из них (57,3%) не знают достаточно хорошо структуру экономики соседнего района, а с социальной инфраструктурой, демографической ситуацией, трудовой занятостью ознакомились лишь 28,3% работников местных органов власти. Именно поэтому в ближайшей перспективе развития сотрудничества в еврорегионе они отмечают туризм (76,4%), торговлю (67,3%), развитие транспортных услуг (72,3%), фестивали, встречи, выставки – 81,5%. [20, с.5-6] Сотрудничество в сферах экономики, строительства, рынка рабочей силы, инвестиционных проектов и др. практически всеми участниками опроса (чиновниками органов местной власти) пока еще не представляются приоритетными.

В экономике неэффективная финансовая политика (в том числе и налоговая) не позволяет в достаточной мере наполнять местные бюджеты, развивать малый и средний бизнес, социальную инфраструктуру территории (отметили 85% респондентов).[20, с.4] Все это и другие причины экономического характера приводят к тому, что в еврорегионах реализуется лишь отдельные проекты, часто имиджевого характера (фестивали, встречи, экспозиции). Такое сотрудничество не формирует стабильных регулярных долгосрочных взаимоотношений. Исполнительной ветви власти страны желательно разработать конкретные программы экономического развития регионов с учетом всех имеющихся ресурсов, учитывая при этом инвестиционную политику страны. Среди общих причин, которые не позволяют сделать эффективным сотрудничество в рамках еврорегионов следует, на наш взгляд, выделить две особенности: трансграничное сотрудничество со странами ЕС и межрегиональное сотрудничество на постсоветском пространстве. Первый тип отношений, между новыми членами ЕС и их восточными соседями, испытывает трудности в диспропорциях развития, связанных с административными, правовыми и экономическими отличиями между этими странами. Разница заметна в возможностях сотрудничающих субъектов разных стран. Органы местного самоуправления в странах, вступивших в ЕС, имеют более широкие компетенции. В западных странах приоритетами сотрудничества являются интересы местной общественности, а в странах Восточной Европы трансграничное сотрудничество рассматривается с точки зрения

государственных интересов. Возможности стран, не являющихся членами ЕС, во многом зависят от решений на центральном уровне. В самом Евросоюзе социально-экономическое развитие старых и новых членов имеет большие различия. Структурные преобразования создали в странах ЦВЕ армию безработных. Уровень безработицы в новых членах ЕС (в среднем почти 15%) вдвое выше, чем в «старых» членах Евросоюза. Это в свою очередь оказывает влияние и на отношения с восточными соседями, особенно в условиях безвизового режима передвижения граждан.

Отсюда следует, что изучение опыта местного самоуправления стран ЕС должно соотноситься с имеющимися экономическими и социальными условиями. А трансграничное сотрудничество направлено на минимизацию возникающих трудностей.

Одна из главных проблем – это финансирование деятельности всех сфер еврорегионов. Нехватка средств, проблемы с их получением и эффективным распределением препятствуют развитию деловых и культурных отношений в приграничных районах. Административные единицы стран - членов ЕС располагают бюджетными средствами, которые дают им возможность работать в области развития межрегиональных международных отношений. Их партнеры по другую сторону располагают существенно более ограниченными средствами, и поэтому для них ключевое значение имеет возможность получения средств из европейских фондов. Из-за этого еврорегионы не имеют консолидированных бюджетов и не способны вести самостоятельную политику по созданию рыночной инфраструктуры на местном уровне. Поэтому они не стали эффективной формой совершенствования региональных условий хозяйствования. Отсутствуют также механизмы взаимодействия правительственных и парламентских структур для рассмотрения и согласования на трехстороннем уровне вопросов трансграничного сотрудничества между членами еврорегиона, а также их европейскими партнерами.

В рамках ЕС есть программа, ориентированная на развитие трансграничного сотрудничества (INTERREG). Ее специфика состоит в развитии трансграничных связей, повышении проницаемости пространства по обе стороны границы. Акцент делается на развитие инфраструктуры, улучшение состояния среды, сотрудничество субнациональных органов власти, разработку планов совместного развития и т.п. Программа предусматривает и меры по снижению нематериальных барьеров трансграничного сотрудничества (унификация внешнеторговой документации, ускорение ее обработки и т.д.), а также развитие практической деятельности еврорегионов.

Общественные организации западных стран лучше организованы, располагают более значительными средствами и опытом работы, чем их коллеги из стран Восточной Европы. Сложности возникают из-за несовершенных правовых норм, предоставляющих разные уровни свободного сотрудничества. Цель гражданского общества нашей страны наиболее активное вовлечение общественных организаций в решение задач политики местных властей.

Второй тип сотрудничества в рамках еврорегионов определяется условиями межгосударственных отношений стран постсоветского пространства. Во-первых, в законодательствах стран-участниц еврорегионов, четко не определены правовые основания для осуществления непосредственной совместной деятельности приграничными административно-территориальными единицами, не обозначена децентрализация властных полномочий органов управления страной. Один из ключевых принципов региональной политики предполагает передачу прав и обязанностей в области регулирования регионального развития местным органам государственного управления, (самоуправления), а также законодательное закрепление за ними источников пополнения местных бюджетов. К сожалению, во многих странах даже принятые законы не всегда успешно реализуются, а в некоторых они еще находятся на стадии формирования.

Во-вторых, сохранение жёсткой централизации в принятии любых социально-экономических решений, связанных с внешними контактами государства, сводит сотрудничество с другими европейскими партнёрами к регулярному подписанию разных соглашений, остающихся только на бумаге. В конечном счёте это может поставить развитие двусторонних отношений в зависимость не от реальных возможностей сотрудничества, а от любых потрясений на политическом уровне межгосударственных отношений, что, например, нередко происходит в отношениях Молдовы с её соседями.

В-третьих, развитие трансграничной кооперации на низовом уровне позволяет выявить острые проблемы, которые остаются часто вне поля зрения высшего руководства страны. Если, например, возникают постоянно проблемы приграничного торгово-экономического сотрудничества, связанные с отсутствием комплексных, упрощенных, четких и прозрачных норм перемещения через границу транспорта, товаров и услуг, то надеяться на эффективное взаимодействие весьма проблематично.

В-четвертых, развитие еврорегионов предполагает рост информированности о партнёрских взаимоотношениях и их потенциале. Расширение двусторонних контактов на всех уровнях действительно позволяет

изжить многие ложные стереотипы, укрепляет взаимопонимание народов, способствует формированию адекватного образа стран-партнёров, что весьма актуально и в политической сфере, и при реализации крупных внешнеэкономических сделок.

В пятых, часто внешняя граница некоторых стран в большей мере рассматривается как средство для выполнения исключительно защитных функций, что ограничивает развитие регионального и трансграничного сотрудничества, особенно в торгово-экономической сфере. Эти вопросы решаются на общегосударственном уровне взаимоотношений, которым следует уделить внимание для преодоления всех преград на пути эффективного сотрудничества стран.

Региональный путь развития – это особый вид социального прогресса, основанный на подлинном народовластии, взаимовыгодном сотрудничестве между равноценными партнерами, особом уровне компетентности и ответственности в управлении и развитии территорий. Важно, на наш взгляд, учитывая мировые тенденции развития глобализации, сделать сотрудничество в еврорегионах взаимовыгодным, дружественным, прогрессивным, а политику – подлинно народной.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Дергачев В. А. Европейский регионализм//Научные труды в семи книгах. Кн.2//Life//C/Users/volodea/App/Data/Local/Temp/..WB7CD544.htm
2. См.: Бородина Т. Еврорегионы как инструмент региональной политики; сравнение опыта ЕС и стран СНГ// Электронный вариант доступа: dspace.nbu.gov.ua//bitstream/yandle/123456789/71268/04-Borodina.pdf?sequence=1
3. Там же, с.2.
4. Там же, с.3.
5. Международный регион//:https://ru.wikipedia.org/wiki/26.04.2017
6. Словарь иностранных слов. М.: Русский язык, 1979, с. 431; См. также:. Современный словарь иностранных слов. М.: Цитадель-Трейд, 2005, с. 653; The Oxford English Dictionary (1991) 2 nd.ed. Oxford: Oxford University Press. XIII, с.510-511.
7. Европейская рамочная Конвенция о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей// <https://w.w.w. coe.inf.ru/web/convencions/full-list//convencions/treaty/106>
8. Там же, с.3.
9. Закон Республики Молдова «О местном публичном управлении» //Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 40 din 19.03.2003; Постановление Парламента Республики Молдова № 1253-XIII от 16.07.1997 г. «О ратификации Евро-

- пейской Хартии местного самоуправления» /В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 48/2007; Постановление Правительства РМ «Об утверждении Концепции приграничного сотрудничества Республики Молдова на 2004-2006 годы» № 1069 от 29.09.2004 /В: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 182-185 ст., nr. 1266 от 08.10.2004.
10. Концепция приграничного сотрудничества Республики Молдова на 2004-2006 гг. /В: Monitorul Oficial, nr. 182-185, от 8.10.2004 г. nr. 12-68.
 11. Еврорегион «Верхний Прут»//:tver-tuning.ru, //svezhiee_novostie/413_evro_region_verhniy_prut .26.04//2017
 12. Там же.
 13. Установлены новые отношения в сотрудничестве в еврорегионе «Верхний Прут»// <https://point.md.ru/politica/ustanovleny/novyie-otnoshenie-sotrudnichestva-v-evroregione-Verkhonii-prut-34>
 14. Еврорегион «Нижний Дунай» //dic.academic.ru, //dic.nsf/ruwiki/1489869 26.04/201
 15. Сотрудничеств в Еврорегионе «Нижний Дунай»//:w.w.w.odessapassage.com./passage/magazine_details.aspx?id=33286 26.04/2017
 16. Там же.
 17. Еврорегион «Днестр»// <https://dnistr.eu/ru> 1070:
 18. Приднестровье присоединилось к организации Еврорегион.//<https://eadaily.com>
 19. Отчет о социологическом опросе экспертов в трех географических зонах Республики Молдова. Количество респондентов 150 чел., работники руководящего звена органов местной власти. 2010-16 гг. с.4.См.: Блажко В. Роль еврорегионов в трансграничном сотрудничестве(правовые основы). В: Stiința politică și societatea în schimbare. Chișinău, 2013, p. 373-377
 20. Отчет о социологическом опросе экспертов в трех географических зонах Республики Молдова. Количество респондентов 150 чел., работники руководящего звена органов местной власти. 2010-16 гг., с. 4.
 21. Там же, с. 5-6.

Vladimir BLAJCO, *doctor habilitat în sociologie, conferențiar cercetător*

4.2. PRIORITĂȚI DE POLITICĂ EDUCAȚIONALĂ A UNIUNII EUROPENE. PROGRAME ȘI BUNE PRACTICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

4.2. PRIORITIES OF EDUCATIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION. PROGRAMS AND BEST PRACTICES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

In the field of education, each country in the European Union is responsible for its education and training systems, with the EU's policy being designed to support national measures and to help address common challenges such as aging, lack of workers skilled, technological developments or global competition. The framework for cooperation in education and training has the generic title „Education and Training 2020”. More and more research and innovation are taking place in the partner countries, so it is crucial that Europe has access to the best researchers and the best research centers in the world. This provides not only sources of new ideas and expertise, but also the possibility for European researchers to work together with the best experts in the field at global level. Specific international cooperation activities are included in societal challenges, in generic and industrial technologies and other relevant sections of the Horizon 2020 program.

Actualitatea demersului supus cercetării reiese din realitatea că educația și formarea profesională se desfășoară în condițiile când ia amploare mobilitatea la scară internațională a elevilor, studenților și salariaților, când se resimte tot mai mult impactul noilor tehnologii, când se produce schimbarea radicală a muncii odată cu apariția unei piețe de muncă europene și a întreprinderilor multinaționale, când instruirea nu se mai poate limita numai la anumite perioade în viața individului, ci trebuie să se desfășoare pe tot parcursul vieții, când educația nu se mai poate realiza fără participarea comunității locale.

Toate acestea au determinat faptul că, la ora actuală, politicile și strategiile educaționale europene sunt orientate spre educația în spiritul cetățeniei democratice și al coeziunii sociale. Sistemele de învățământ trebuie să facă față la diverse provocări, evoluții și probleme legate atât de domeniul propriu al învățământului, cât și de societatea în ansamblu. În aceste condiții crește rolul educației ca factor ce contribuie în mod hotărâtor la coeziunea socială. Uniunea Europeană are o îndelungată tradiție de cooperare cu țări pe baza unui pachet de politici și instrumente în cadrul cărora învățământul superior joacă un rol

din ce în ce mai însemnat. Acordurile de cooperare cu parteneri din întreaga lume includ adesea sprijin pentru programele de infrastructură și cooperare în învățământul superior, precum și cadre pentru dialoguri de politică în acest domeniu. Cooperarea în învățământul superior este de asemenea marcată cu proeminență în grupurile de cooperare multilaterală precum Uniunea pentru Mediterană, Dimensiunea nordică sau Parteneriatul estic (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.05.2010).

Scopul cercetării plasează accentele pe faptul că învățământul nu se limitează numai la tineret. Învățământul pe tot parcursul vieții este o nouă cerință fundamentală. Formarea profesională și învățământul pe întreg parcursul vieții devin elemente esențiale ale sistemului educativ. Procesul educativ este tot mai puțin închis într-un spațiu-timp dat, cum era altădată. Problema locului de studii nu mai este atât de importantă pentru foarte mulți studenți și elevi. Pentru edificarea scopului trasat ne propunem să asigurăm un răspuns la problema majoră „ce și cum să învățăm?”, precum și problema dezvoltării competențelor fiecăruia.

Descoperim astfel că în sectorul educativ accentul se pune mai mult pe cerere, decât pe ofertă [1, p. 34]. Încadrarea în muncă este primul factor de integrare socială. Însă piața muncii este mai dinamică și mai flexibilă. Se constată tot mai mult că nu mai există garanția unei încadrări pe viață. Aceste mutații au ca efect nu numai faptul că provoacă dispariția unui mare număr de meserii, dar și faptul că afectează chiar caracterul și organizarea muncii. Piața muncii cere achiziționarea de noi competențe atât la nivel de individ, cât și la scara întreprinderii, ceea ce atrage după sine necesitatea unei actualizări permanente a competențelor. Pentru a asigura principiul egalității de șanse pentru toate categoriile sociale, soluția nu este de a coborî nivelul educației. Este necesară, mai degrabă, o diversificare a educației care, ar întări capacitatea fiecărei instituții educative de a răspunde la cerințele particulare ale mediului său social. Specialiștii consideră că această diversificare se poate realiza prin:

- o educație mai puțin academică și mai inovatoare, bazată pe noi metode pedagogice, care favorizează autonomia celui care învață, datorită utilizării noilor tehnologii de informare și de comunicare;
- o școală mai „comunitară”, care să știe a îmbina misiunile educativă, culturală, socială, sportivă și altele, în strânsă colaborare cu partenerii externi. Acest tip de așezământ ori mai degrabă de „centru educativ” ar putea rămâne deschis seara și în timpul zilelor de odihnă la sfârșitul săptămânii și ar propune tot felul de activități părinților și membrilor comunității.. Lucrătorii sociali care au de a-face cu tinerii, funcționarii și un personal specializat, remunerați de colectivitățile locale, ar putea oferi servicii speciale ce ar permite de a păstra misiunea educativă a școlii;

- „școli pentru cea de a doua șansă”, care propun o educație pe măsura puterilor tinerilor și adulților care au părăsit școala fără calificări suficiente;
- filiere educative diferențiate, cum ar fi instruirea profesională prin parteneriate cu întreprinderile, care prin îmbinarea lucrului în întreprindere și a formării teoretice ar putea atrage tinerii care au părăsit prematur școala sau care riscă să o facă.

Instituțiile de învățământ superior de stat trebuie să facă față concurenței instituțiilor private, prezente pe „piață” și care propun alte filiere educative, dar și fenomenelor de mondializare (universităților „virtuale”), susținute de cererea sporită de formare și de perspectivele oferite de noile tehnologii de informare și de comunicare (*R.B. Clark, 2000*). Politica unei organizații și, în special, politica de calitate este legată în mod intrinsec de cultura instituțională a organizației, în timp ce strategia este legată de managementul strategic. Această nuanțare este foarte importantă pentru acele organizații care se caracterizează prin culturi instituționale puternice. [2, p. 62]

Educația și formarea profesională reprezintă domenii esențiale pentru Uniunea Europeană, argument edificat din necesitatea spațiului european de a se distinge printr-o societate cu competențe formate în spiritul noilor provocări prezente și viitoare. Instituțiile europene acordă o atenție deosebită acestui domeniu de activitate, implicând activ toate statele membre, iar acestea, la rândul lor, devin responsabile de organizarea și conținutul sistemelor de educare și formare, însă nu sunt negate nici avantajele cooperării la nivel comunitar. Educația și formarea profesională joacă un rol crucial în soluționarea multor provocări socioeconomice, demografice, de mediu și tehnologice cu care se confruntă Europa și cetățenii săi în prezent și în anii ce vor urma. Investiția eficientă în capitalul uman prin sisteme de educație și formare reprezintă o componentă esențială a strategiei Europei pentru a asigura niveluri înalte de creștere economică durabilă, bazată pe cunoaștere, și de ocupare a forței de muncă, ceea ce de fapt reprezintă esența strategiei de la Lisabona din 2010, promovând în același timp împlinirea pe plan personal, coeziunea socială și cetățenia activă.

Acțiunea politicii educaționale și de formare profesională este concepută pe domenii separate, derivă din nivelurile procesului de învățământ. Astfel, prevederile ei pot fi valorificate de la etapa școlară spre învățământul superior, prin educația și formarea profesională și educația pentru adulți, finalizând cu cooperarea internațională prin dialogul politic și promovarea multilingvismului.

În domeniul politicii educaționale la nivelul etapei școlare Comisia Europeană colaborează cu țările Uniunii Europene pentru dezvoltarea sistemelor de educație școlară. Fiecare țară răspunde de organizarea și conținutul siste-

melor sale de educație și formare, însă există avantaje în a colabora pe probleme de interes comun. În acest sens, Comisia Europeană sprijină eforturile depuse la nivel național prin două mijloace principale: în primul rând colaborează îndeaproape cu factorii de decizie de la nivel național pentru a-i ajuta să dezvolte politicile și sistemele de educație școlară. În acest sens, colectează și furnizează informații și analize și încurajează schimbul de bune practici în materie de politică prin grupuri de lucru tematice. În al doilea rând, Prin programul ERASMUS + investește anual milioane de euro în proiecte care promovează schimburile între școli și educația personalului prin stagieri.

Miniștrii Educației din statele membre ale Uniunii Europene au identificat domeniile prioritare care necesită a deveni puncte de reper pentru agenda întâlnirilor la nivel european. Astfel, potrivit priorităților, toți elevii trebuie să obțină competențele de care au nevoie, inclusiv la citire și matematică. În acest scop urmează a fi modernizate programele școlare, materialele didactice și sistemele de evaluare a elevilor. Potrivit politicii educaționale, fiecare elev trebuie să beneficieze de un învățământ de înaltă calitate, inclusiv copiii migranți, iar educația preșcolară trebuie să fie accesibilă unui număr mai mare de copii. De asemenea, este necesar să se acorde un sprijin mai consistent elevilor cu nevoi speciale, pentru o mai bună integrare a acestora în școlile cu regim normal și redusă rata abandonului școlar

Ceea ce ține de cadrele didactice, acestea trebuie să beneficieze de un sprijin sporit prin proceduri eficiente de selecție și recrutare și prin programe de formare profesională. Comisia Europeană realizează, de asemenea, studii periodice de evaluare a situației din Europa în scopul monitorizării progreselor înregistrate. În 2012, Comisia a prezentat inițiativa „Regândirea educației”, cu scopul de a încuraja țările Uniunii Europene să se asigure că tinerii dobândesc competențele cerute pe piața muncii. Pachetul include documente de analiză privind sprijinul acordat profesilor didactice și evaluarea competențelor-cheie în educația și formarea inițială [3].

Următorul segment al prevederilor politicii educaționale derivă din domeniul învățământului superior. Statele membre răspund de propriile sisteme de educație și formare și fiecare universitate își organizează propria programă. Totuși, pentru că toate statele membre ale Uniunii Europene trebuie să facă față acelorași provocări în materie de învățământ superior, avantajele unei cooperări între acestea sunt evidente. Învățământul superior și legăturile acestuia cu cercetarea și inovarea joacă un rol fundamental în progresul societății, precum și în formarea unui capital uman cu înaltă calificare și a unor cetățeni participativi de care Europa are nevoie pentru a genera locuri de muncă, prosperitate și creștere economică. Instituțiile de învățământ superior sunt, prin

urmare, parteneri cruciali în realizarea strategiei Uniunii Europene de stimulare și menținere a creșterii economice. Strategia Europa 2020 are un obiectiv ambițios – ca până în 2020, 40% din tinerii europeni să aibă o diplomă de studii superioare. Pentru realizarea acestui obiectiv Comisia Europeană colaborează îndeaproape cu responsabili naționali, pentru a-i ajuta la elaborarea politicilor în domeniul învățământului superior conform Strategiei pentru educație și formare 2020. Agenda de modernizare a învățământului superior stabilește cinci priorități-cheie pentru învățământul superior din Uniunea Europeană:

1. creșterea numărului de absolvenți de învățământ superior;
2. îmbunătățirea calității și a eficienței sistemelor de educație și formare profesională;
3. promovarea mobilității studenților și a personalului și a cooperării transfrontaliere;
4. consolidarea „triunghiului cunoașterii”, adică a raporturilor dintre mediul academic și de cercetare și inovare;
5. crearea unor mecanisme eficiente de guvernare și de finanțare pentru învățământul superior.

Pentru a se asigura că aceste obiective sunt îndeplinite, Comisia Europeană elaborează și promovează instrumente menite să încurajeze mobilitatea (de exemplu, Sistemul european de credite transferabile și Suplimentul la Diplomă), să favorizeze recunoașterea competențelor și calificărilor și să amelioreze calitatea informațiilor privind învățământul superior din Europa. De asemenea, Comisia sprijină Procesul de la Bologna, care urmărește să promoveze reformarea învățământului superior în vederea creării unui Spațiu european al învățământului superior și schimbul de bune practici între diferite țări prin intermediul grupului de lucru pentru învățământul superior, creat în cadrul Strategiei pentru educație și formare 2020. Nu în ultimul rând, pe lângă gestionarea programului ERASMUS +, care le oferă studenților multiple posibilități, Comisia sprijină și cooperarea internațională în materie de învățământ superior cu țări din afara Uniunii Europene [4].

Formarea adulților reprezintă o componentă vitală a politicilor Comisiei Europene în domeniul învățării pe tot parcursul vieții. Este esențială pentru stimularea capacității de inserție profesională și a competitivității, pentru promovarea incluziunii sociale, a cetățeniei active și a dezvoltării personale. Provocarea constă în a oferi posibilități de învățare pe tot parcursul vieții acestora, în special pentru categoriile sociale defavorizate, care au cea mai mare nevoie de ele. Formarea adulților cuprinde învățarea formală, non-formală și informală pentru dezvoltarea competențelor de bază, obținerea de noi calificări, perfecționare sau reconversie profesională, pentru dezvoltare personală

sau doar de plăcere. Cererea în domeniul formării adulților este în creștere, iar Comisia se angajează să colaboreze cu toate țările Uniunii Europene pentru a crea sisteme flexibile, cu metode de predare de înaltă calitate și în care autoritățile locale, angajatorii, partenerii sociali, societatea civilă și instituțiile culturale să se implice total.

Planul european reînnoit pentru învățarea în rândul adulților adoptat în 2011 a definit modul în care ar trebui să evolueze educația și formarea adulților în Europa până în 2020. Iată care sunt prioritățile acestuia pentru perioada 2015 - 2020:

- **Governanță:** asigurarea coerenței între învățarea în rândul adulților și alte domenii de politică; îmbunătățirea coordonării, a eficienței și a relevanței în funcție de nevoile societății, ale economiei și ale mediului; sporirea, după caz, atât a investițiilor private, cât și a celor publice.

- **Oferta și valorificarea ofertei:** creșterea semnificativă a ofertei de posibilități de învățare de înaltă calitate în rândul adulților, în special privind alfabetizarea, competențele numerice și competențele digitale și sporirea numărului celor care valorifică această ofertă prin strategii eficiente de informare, orientare și motivare a grupurilor cu cea mai mare necesitate de învățare.

- **Flexibilitate și acces:** îmbunătățirea accesului prin creșterea disponibilității posibilităților de învățare la locul de muncă și utilizarea eficientă a TIC; implementarea unor proceduri de identificare și evaluare a aptitudinilor adulților slab calificați și furnizarea unui număr suficient de oportunități care să le dea o a doua șansă celor cu calificări inferioare, astfel încât să le permită să obțină o calificare recunoscută.

- **Calitate:** îmbunătățirea procesului de asigurare a calității, inclusiv în ceea ce privește monitorizarea și evaluarea impactului; îmbunătățirea educației inițiale și continue a formatorilor care lucrează cu adulți și colectarea datelor necesare privind nevoia de oferte de învățare mai bine concepute și orientate.

În perioada 2014-2015, un grup de lucru pentru educația adulților a elaborat orientări de politică pe baza bunelor practici înregistrate în toată Europa. Acestea vizează consolidarea eficacității politicilor în domeniul educației și formării adulților și a ofertei în domeniu, o mai bună utilizare a mijloacelor de comunicare digitale pentru învățarea în rândul adulților, ridicarea nivelului de alfabetizare și dezvoltarea competențelor numerice și informatice ale adulților slab calificați. Platforma electronică pentru învățarea în rândul adulților în Europa (EPALE) este un spațiu on-line multilingv, care permite schimbul, prezentarea și promovarea de bune practici privind educația adulților. Toți cei implicați în organizarea și furnizarea serviciilor de educație pentru adulți pot accesa o platformă on-line de educație a adulților, în scopul de a difuza

informații în legătură cu cele mai recente evoluții și de a învăța unii de la alții. EPALE include și o bibliotecă de resurse, un calendar al cursurilor și evenimentelor de interes pentru educația practicienilor, precum și un instrument de căutare a partenerilor și grupuri de colaborare.

Acțiunile instituțiilor europene cu atribuții în domeniul educației, în special ale Comisiei Europene în parteneriat cu guvernele statelor membre sunt canalizate spre îmbunătățirea calității formării profesionale, cu referire la educația inițială și dezvoltarea continuă, eficientizarea pregătirea cadrelor didactice, a formatorilor și a altor profesioniști din acest sector, precum și adaptarea cursurilor de formare și specializare la piața muncii. Aceste inițiative urmează a fi realizate prin următoarele acțiuni:

- Inițiativa „Învățarea la locul de muncă în Europa”. Lipsa de experiență la locul de muncă și aptitudinile sau competențele legate de el reprezintă unul dintre factorii care contribuie la „decalajul abilităților” în Uniunea Europeană la ora actuală. În timp ce 5.6 milioane din tinerii spațiului comunitar suportă consecințele șomajului, 36% din totalul angajatorilor se confruntă cu necesitatea recrutării tinerilor care să demonstreze abilitățile necesare la angajare. Necesitatea de a identifica, adapta și adopta practici prin care să se reducă acest decalaj a devenit o necesitate cu titlu de urgență. O parte a soluției poate fi găsită în sistemele de înaltă calitate de educație și formare profesională, în care participarea activă a angajatorilor, precum și prezența elementului puternic de învățare la locul de muncă facilitează tranziția tinerilor de la statutul de neangajat la cel de angajat prin furnizarea de cunoștințe, aptitudini și competențe de care au nevoie pentru un prim pas de succes pe piața forței de muncă. Țările cu sisteme puternice și atractive în domeniul educației și formării vocaționale, în special a celor cu sisteme de ucenicie bine stabilite, tind în general să funcționeze mai bine să înregistrează rezultate mai bune în ceea ce privește ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor [5].

- Alianțele pentru competențe sectoriale, o inițiativă menită să promoveze cooperarea europeană în anumite sectoare economice. Această viziune cu aspect de catalizator poate constitui o resursă fundamentală pentru inovarea socială și răspunsuri la provocările societale majore, cum sunt schimbările climatice, dezvoltarea durabilă, schimbările demografice sau diversitatea culturală. De exemplu, în parteneriat cu sectorul educației și formării profesionale, sectoarele culturale și creative pot contribui la dezvoltarea unui mix de competențe în jurul creativității și spiritului antreprenorial, al gândirii critice, al asumării de riscuri și al angajamentului, de care Uniunea Europeană are nevoie pentru a rămâne competitivă în societatea bazată pe cunoaștere.

- Platformele de formare a competențelor, cum ar fi WorldSkills Europe, reprezintă o asociație membră non-profit, este promotoarea excelenței în domeniul aptitudinilor și a dezvoltării competențelor. Organizația urmărește conștientizarea importanței formării profesionale de înaltă calitate pentru Uniunea Europeană. Ea conectează membri, parteneri internaționali din industrie, agenții guvernamentale și instituțiile de învățământ pe o platformă europeană de promovare a excelenței în educație și formare profesională și încurajează standarde de clasă mondială pentru obținerea abilităților și competențelor necesare la nivel european. Mai mult decât atât, aceasta oferă un mijloc unic de schimb și comparare a standardelor de competență de clasă europeană în sectorul meseriilor industriale și sectoarele serviciilor economiei mondiale.

- Îmbunătățirea sistemelor naționale cu ajutorul Cadrului european de referință pentru asigurarea calității în educație și formare profesională (EQUARF), este un instrument important de susținere a statelor membre în promovarea și monitorizarea îmbunătățirii continue a sistemelor de educație și formare profesională, pe baza unor referințe convenite de comun acord. Cadrul ar trebui să contribuie nu numai la îmbunătățirea calității educației și formării profesionale, dar și la consolidarea încrederii reciproce între sistemele naționale participante la acest acord și să faciliteze acceptarea și recunoașterea calificărilor și a competențelor dobândite în diferite țări și sisteme educaționale. Cu ajutorul acestui cadru, țările Uniunii Europene își pot îmbunătăți sistemele de asigurare a calității cu participarea tuturor părților interesate.

- Agenda pentru noi competențe și locuri de muncă. Prin această inițiativă, Comisia Europeană dorește să ajute Uniunea Europeană să își atingă obiectivul în materie de ocupare a forței de muncă stabilit pentru 2020: acela ca 75% din populația cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani să dețină un loc de muncă stabil. Lansată în 2010, inițiativa face parte din strategia Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii, care va fi pusă în practică cel puțin în următorii 10 ani. De asemenea, Agenda contribuie la îndeplinirea altor obiective ale Uniunii Europene cum ar fi reducerea ratei abandonului școlar sub nivelul de 10% și obținerea unui rezultat de 40% de tineri cu studii superioare sau tehnice, precum și reducerea numărului de persoane amenințate de sărăcie și excluziune socială cu cel puțin 20 de milioane [4].

Pentru realizarea acestor obiective, Agenda este prevăzută cu o serie de măsuri concrete, care vor contribui la impulsionarea reformelor destinate ameliorării flexibilității și securității pe piața muncii, dotarea cetățenilor cu competențele de care au nevoie pentru a fi competitivi pe piața muncii, ameliorarea calității locurilor de muncă și asigurarea unor condiții de muncă mai

bune, ameliorarea condițiilor pentru crearea de locuri de muncă. Toate aceste motivații reies din faptul că în prezent, în Europa sunt 23 de milioane de șomeri, adică 10% din populația activă, iar începând cu 2012, populația de vârstă activă a început să scadă. Pentru a asigura durabilitatea sistemului comunitar de protecție socială, numărul lucrătorilor trebuie să crească.

- Tineretul în mișcare reprezintă un pachet cuprinzător de inițiative de politică privind educația și ocuparea forței de muncă pentru tinerii din Europa. Lansat în 2010, face parte din strategia Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii. Are ca scop îmbunătățirea condițiilor de educație și angajare, pentru a reduce rata în creștere a șomajului în rândul tinerilor și a avansa rata de ocupare a forței de muncă, în conformitate cu obiectivul declarat mai sus – asigurarea cu locuri de muncă pentru 75% din populația aptă de muncă a Uniunii Europene, cuprinsă în segmentul de vârstă 20-64 de ani. Realizarea acestor obiective declarate poate fi posibil prin coordonarea politicii de identificare și de stimulare a acțiunilor la nivel național și european, promovarea acțiunilor specifice destinate tinerilor, cum ar fi „Primul tău loc de muncă EURES” pentru mobilitatea pe piața forței de muncă în cadrul Uniunii Europene, precum și un sprijin sporit pentru tinerii antreprenori prin intermediul instrumentului european de microfinanțare.

De ce este necesar ca autoritățile comunitare să se orienteze asupra tinerilor? Deoarece peste 5 milioane de tineri (sub 25 de ani) au fost șomeri în zona Uniunea Europeană – 28 în al doilea trimestru al anului 2014. Aceasta reprezintă o rată a șomajului de 21,7% (23,2% în Zona euro). 7,5 milioane de tineri europeni între 15 și 24 de ani nu sunt încadrați nici în muncă, nici în educație sau formare profesională. Astfel, „Tineretul în mișcare” este o inițiativă a Uniunii Europene menită să îi ajute pe tineri să dobândească cunoștințele, competențele și experiența necesară pentru a-și găsi un prim loc de muncă.

- Toolkit, un instrument destinat integrării Sistemului european de credite pentru educație și formare profesională în programele de mobilitate noi sau existente. Prin această inițiativă sunt propuse principiile politicii educaționale și strategiile de dezvoltare a formării profesionale inițiale prin rețeaua de unități școlare a învățământului profesional și tehnic, precum și principiile de corelare a pregătirii profesionale și de specialitate din învățământul preuniversitar și universitar. Este asigurată coordonarea științifică a proiectelor de inovare și de dezvoltare a învățământului profesional și etnic.

Cooperarea internațională prin dialogul politic și promovarea multilingvismului reprezintă o altă dimensiune a politicii educaționale a Uniunii Europene. Comisia Europeană este foarte interesată să promoveze învățarea limbilor străine și diversitatea lingvistică în întreaga Europă în vederea îmbunătățirii

competențelor lingvistice de bază. În acest sens, autoritatea executivă a Uniunii Europene colaborează cu guvernele naționale pentru a realiza un obiectiv ambițios: cetățenii să poată comunica în alte două limbi, pe lângă limba lor maternă. Acest „obiectiv de la Barcelona” a fost convenit în 2002 de șefii de stat și de guvern din Uniunea Europeană. Comunicarea din 2008 „Multilingvismul: un avantaj pentru Europa și un angajament comun” prezintă activitățile Comisiei din acest domeniu, propunându-și următoarele activități:

- să ajute țările Uniunii Europene să conceapă noi instrumente educaționale pentru ca absolvenții să aibă competențe lingvistice mai bune;
- să colecteze date pentru a monitoriza progresele în materie de predare și învățare a limbilor străine și pentru a încuraja învățarea mai multor limbi străine, astfel încât cetățenii să aibă șanse mai bune de angajare și să poată circula mai ușor în Uniunea Europeană;
- să recompenseze inovarea în materie de predare și învățare a limbilor străine [6].

Întregul proiect european se bazează pe aspirația Uniunii Europene de a fi unită în diversitate, aspirație ilustrată de coexistența armonioasă a numeroaselor limbi din Europa. Limbile pot crea punți de legătură între oameni, oferindu-ne acces la alte țări și culturi și permițându-ne să ne înțelegem mai bine. Cunoașterea limbilor străine joacă un rol din ce în ce mai important în sporirea șanselor de angajare a tinerilor și în asigurarea competențelor necesare pentru a lucra în străinătate. Acestea sunt și un factor de competitivitate. Din cauza competențelor lingvistice slabe, multe companii pierd contracte, iar lucrătorii care ar dori să caute un loc de muncă în alte țări sunt dezavantajați. Cu toate acestea, la terminarea studiilor, mulți europeni nu cunosc bine o a doua limbă, acesta fiind un motiv suficient pentru a spori eficiența predării și învățării limbilor străine.

Există diferite abordări privind definirea conceptuală a politicii de calitate a unei universități, în special în raport cu strategia acesteia. Politica managerială este considerată, de către unii autori, un rezultat strategic, conferindu-i astfel un statut mai pragmatic, mai aproape de viața reală a organizației. Ea apare ca fiind parte componentă a strategiei, care reflectă concepția managementului, opțiunile sale, în funcție de condițiile concrete existente la un moment dat. Pentru alți autori, politica are statutul de întreg, iar strategia este considerată o parte componentă a acesteia. Strategia capătă atribute pragmatice, în timp ce politica se constituie într-un câmp de forțe direcționare. Politica are o sferă mai largă de cuprindere, arătând unde intenționează să ajungă organizația în domeniul calității, organizația stabilește cum intenționează să ajungă acolo unde dorește în acest domeniu. Strategiile se realizează prin tactici, care

concretizează acțiunile de întreprins pentru atingerea obiectivelor calității. Indiferent de abordarea teoretică a acestei probleme, diferența dintre strategie și politică devine mai clară dacă schimbăm sistemul de referință. Strategia reprezintă o opțiune bine definită și explicitată, pe care decidenții managementului superior al organizației au luat-o pe baza unor analize comparative și criterii care încorporează inteligență și creativitate. Strategia este ancorată în viitor și definește direcția evoluției organizației. Sistemul valoric cu care operează decidenții în cazul analizei strategice este constituit din două concepte fundamentale: competiție și performanță. [1, p. 68]

Fiecare țară din Uniunea Europeană răspunde de sistemele sale de educație și formare, politica Uniunii Europene având rolul de a veni în sprijinul măsurilor luate la nivel național și de a ajuta la soluționarea provocărilor comune, cum ar fi îmbătrânirea populației, lipsa lucrătorilor calificați, evoluțiile tehnologice sau concurența mondială. Cadrul de cooperare în domeniul educației și formării profesionale poartă numele de „Educație și formare 2020”. Uniunea Europeană oferă o platformă pentru schimbul de bune practici și recunoaștere reciprocă, pentru colectarea și difuzarea de informații și explicații cu privire la instrumentele care s-au dovedit funcționale, precum și consultanță și sprijin în favoarea reformelor. Pentru a asigura buna implementare a cadrului strategic pentru educație și formare, grupuri de lucru formate din experți nominalizați de statele membre și din alte părți interesate, elaborează orientări strategice și instrumente comune la nivelul Uniunii Europene. ERASMUS + permite finanțarea proiectelor inovatoare care vin în sprijinul politicii, în favoarea activităților care promovează învățarea și educația la toate nivelurile și pentru toate grupele de vârstă.

Apreciind diversitatea europeană și oportunitatea unică pe care aceasta o oferă și respectând pe deplin responsabilitățile statelor membre pentru propriile sisteme educaționale, un cadru strategic actualizat pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării – creat pe baza progreselor înregistrate în cadrul programului de lucru „Educație și formare 2010” – ar putea îmbunătăți în continuare eficiența unei astfel de cooperări și asigura beneficii continue și sprijin pentru sistemele de educație și formare ale statelor membre până în anul 2020.

Educația și formarea au adus o contribuție substanțială în sensul atingerii obiectivelor pe termen lung ale strategiei de la Lisabona pentru creșterea economică și ocuparea forței de muncă. Anticipând evoluțiile viitoare ale acestui proces, ar trebui, să fie menținute eforturile pentru a asigura faptul că educația și formarea rămân puternic ancorate în strategia mai largă. Este, de asemenea, esențial să se mențină caracterul suficient de flexibil al cadrului cooperării

europene pentru a răspunde atât provocărilor curente, cât și viitoare, inclusiv celor rezultând din orice nouă strategie după anul 2010 [7].

În 2009, au fost stabilite patru obiective comune la nivelul Uniunii Europene, pentru a face față, până în 2020, provocărilor cu care se confruntă sistemele de educație și formare:

- realizarea obiectivelor programului de învățare pe tot parcursul vieții și programului privind mobilitatea;
- îmbunătățirea calității și eficienței educației și formării profesionale;
- promovarea echității, coeziunii sociale și cetățeniei active;
- stimularea creativității și inovării, inclusiv a spiritului antreprenorial la toate nivelurile de educație și de formare.

În domeniul educației au fost stabilite următoarele criterii de referință pentru 2020:

- cel puțin 95% dintre copiii cu vârsta cuprinsă între 4 ani și vârsta obligatorie de școlarizare ar trebui să frecventeze învățământul preșcolar;
- ponderea tinerilor de 15 ani care nu au suficiente cunoștințe de citire, matematică și științe ar trebui să fie sub 15%;
- ponderea tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18 și 24 de ani care au părăsit timpuriu școala ar trebui să fie sub 10%;
- cel puțin 40% din persoanele cu vârsta cuprinsă între 30 și 34 de ani ar trebui să fi absolvit o formă de învățământ superior;
- cel puțin 15% din adulți ar trebui să participe la activități de învățare pe tot parcursul vieții;
- cel puțin 20% din absolvenții de învățământ superior și 6% din cei cu vârsta cuprinsă între 18 și 34 de ani care au o calificare profesională inițială ar trebui să fi urmat în străinătate o parte din studii sau din programul de formare;
- proporția de angajați absolvenți (persoane cu vârsta cuprinsă între 20 și 34 de ani, care au urmat cel puțin studii de nivel secundar superior și care și-au terminat studiile în urmă cu 1-3 ani) ar trebui să fie de cel puțin 82%.

În 2014, Comisia și țările Uniunii Europene s-au angajat într-un exercițiu de analiză cu scopul de a evalua progresele înregistrate de la raportul comun din 2012 și de a contribui la pregătirea următoarelor priorități pentru cooperarea în domeniul educației la nivel european. Pe baza concluziilor exercițiului, Comisia Europeană a propus șase noi priorități pentru perioada 2016-2020. Raportul comun al Comisiei și al statelor membre a fost adoptat în cadrul Consiliului Educație care a avut loc în noiembrie 2015. Potrivit prevederilor sale, orice investiție în capitalul uman este o investiție înțeleaptă. Educația și formarea profesională de bună calitate contribuie la promovarea unei creșteri economice susținute, precum și a dezvoltării durabile, alimentând cercetarea

și dezvoltarea, inovarea, productivitatea și competitivitatea. Statele membre ar trebui să realizeze investițiile necesare în toate sistemele de educație și de formare profesională pentru a îmbunătăți eficiența și eficacitatea acestora în ridicarea nivelului de aptitudini și competențe ale forței de muncă, pentru a le permite astfel acestora să anticipeze și să răspundă mai bine necesităților aflate în schimbare rapidă ale piețelor dinamice ale muncii, într-o economie din ce în ce mai digitală și în contextul schimbărilor tehnologice, de mediu și demografice. Statele membre ar trebui să își intensifice eforturile pentru a îmbunătăți accesul tuturor la învățare de calitate pe tot parcursul vieții și pentru a pune în aplicare strategii de îmbătrânire activă care permit prelungirea vieții profesionale.

În acest context, educația și formarea profesională reprezintă o componentă semnificativă pentru multe din strategiile și inițiativele Uniunii Europene, cum ar fi Strategia Europa 2020, Garanția pentru tineret, Inițiativa privind ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor, Inițiativa privind piața unică digitală, Agendele europene privind securitatea și migrația și Planul de investiții pentru Europa, respectându-se integral competența statelor membre în ceea ce privește propriile sisteme de educație și formare profesională. Cooperarea în cadrul ET 2020 completează acțiunile naționale și sprijină statele membre prin schimburi colegiale, învățarea reciprocă, colectarea probelor și a datelor, în aplicarea unor reforme menite să le îmbunătățească rezultatele. Educația și formarea profesională le asigură persoanelor cunoștințele, aptitudinile și competențele care le permit să se dezvolte și să influențeze situația fiecăruia, prin lărgirea perspectivelor acestora, prin dotarea favorabilă a cetățenilor pentru viitor, punând bazele pentru o cetățenie active și valori democratice pentru promovarea incluziunii, echității și egalității [10].

Sistemele de educație și formare de înaltă calitate care să fie atât eficiente, cât și echitabile, sunt cruciale pentru succesul Europei și pentru îmbunătățirea capacității de integrare profesională. Provocarea majoră constă în asigurarea dobândirii competențelor-cheie de către toată lumea, dezvoltând în același timp un nivel de excelență și de atractivitate la toate nivelurile de educație și formare care să permită Europei să mențină un rol important la nivel mondial. Pentru a obține acest rezultat în mod durabil, trebuie să se acorde o atenție sporită creșterii nivelului competențelor de bază, cum ar fi alfabetizarea și aritmetica, creșterii atractivității matematicii, științelor și tehnologiei și consolidării competențelor lingvistice. În același timp, este nevoie să se asigure o predare de înaltă calitate, o educație inițială corespunzătoare a profesorilor, evoluția profesională continuă a profesorilor și a formatorilor, iar cariera în învățământ este nevoie să devină o opțiune atractivă. De asemenea, este

important să se îmbunătățească administrarea și conducerea instituțiilor de educație de formare și să se elaboreze sisteme eficiente de asigurare a calității. Înalta calitate va fi atinsă numai prin utilizarea eficientă și durabilă a resurselor – atât publice, cât și private, și prin promovarea politicilor și a practicilor bazate pe elemente concrete în domeniul educației și formării profesionale.

Ținând cont de rolul esențial pe care îl joacă educația în bunăstarea viitoare a cetățenilor, a națiunilor și a Europei în ansamblul său, Uniunea Europeană a pus la punct un program ambițios: ERASMUS +. Acest program are drept scop să stimuleze dezvoltarea personală și perspectivele profesionale ale europenilor. El sprijină toate sectoarele educației și formării, precum și învățarea non formală pentru tineri, voluntariatul și sportul de masă. Înlocuiește mai multe programe anterioare, cu norme de aplicare și proceduri raționalizate și simplificate. Începând din 1987, peste 3 milioane de studenți din învățământul superior au beneficiat de burse ERASMUS. Finanțarea Uniunii Europene în favoarea programului ERASMUS + a crescut în mod semnificativ. Aceste fonduri sunt destinate să ajute, în perioada 2014-2020, aproximativ 4 milioane de tineri, studenți și adulți să câștige experiență și să dobândească competențe învățând, formându-se și luând parte la schimburi pentru tineri și la programe de voluntariat în străinătate. De asemenea, cresc semnificativ posibilitățile de cooperare între instituțiile de învățământ sau organizațiile de tineret, precum și între mediul educațional și cel profesional. Programul abordează următoarele tematici:

1. Reducerea șomajului, în special în rândul tinerilor. Pentru a promova ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor și a antreprenoriatului, Uniunea Europeană și țările sale membre lucrează împreună pentru a răspunde preocupărilor exprimate de către tineri în intențiile lor de angajare; a investi în abilitățile pe care angajatorii le caută în potențialii angajați; a dezvolta serviciile de orientare în carieră și servicii de consiliere; a promova oportunitățile de a munci și de formare în străinătate; a crea cât mai multe oportunități pentru stagii și suport de calitate; a îmbunătăți condițiile de îngrijire a copiilor și a responsabilităților familiale comune; a încuraja spiritul antreprenorial.

2. Promovarea învățământului pentru adulți, în special în domeniul noilor competențe și în cel al competențelor cerute pe piața muncii. Educația adulților poate ajuta Europa să depășească criza economică, să satisfacă nevoia de noi competențe și să mențină în activitate lucrători mai în vârstă. Educația este, de asemenea, importantă pentru incluziunea socială și pentru o cetățenie activă. În zilele noastre, nu mai putem folosi doar ceea ce învățăm la școală pentru a ne construi o carieră pe termen lung. Participarea adulților la programele de formare diferă de la o țară a Uniunii Europene la alta, situându-se între 1,4% și 31,6% (cifre din 2012), iar tendința generală este aceea de stag-

nare. Ratele de participare sunt dezamăgitoare mai ales în cazul adulților mai în vârstă sau slab calificați. O acțiune la nivel european ar contribui la o mai mare popularizare a politicilor eficiente, precum și la susținerea acestora și ar favoriza schimbul de experiență între țări.

3. Încurajarea participării tinerilor la viața democratică europeană. Dialogul structurat este un mijloc de comunicare reciprocă între tineri și factorii de decizie, în vederea punerii în aplicare a priorităților de cooperare în domeniul politicii europene de tineret și pentru a face vocea tinerilor auzită în procesul european de elaborare a politicilor. Este un proces consultativ, pus în aplicare de către Comisia Europeană, care își propune să intensifice cooperarea cu societatea civilă în cadrul unui eveniment de amploare, așa cum ar fi Conferința Uniunii Europene de Tineret, organizată de statul care deține președinția Uniunii Europene.

4. Sprijinirea inovării, cooperării și a reformelor. Un proces de învățare deschis și flexibil constă în a explora pe deplin potențialul TIC pentru îmbunătățirea sistemelor de educație și formare profesională și adaptarea acestora la actuala lume digitală. Instrumentele TIC, practicile și resursele educaționale deschise permit creșterea eficienței educației, favorizând o învățare mai personalizată, o experiență de învățare mai benefică și o mai bună utilizare a resurselor. Aceste măsuri promovează și echitatea, facilitând accesul la o cantitate mai mare de informație. În ultimă instanță, deschiderea educației ne poate permite tuturor să învățăm în orice moment, oriunde ne-am afla, cu sprijin din partea oricui, utilizând orice tip de dispozitiv.

5. Reducerea abandonului școlar. Abandonul școlar are drept consecințe somajul, excluziunea socială și sărăcia. Există multe motive pentru care unii tineri renunță prematur la studii: probleme personale sau familiale, dificultăți de învățare sau o situație socioeconomică nefavorabilă. Alți factori importanți sunt și structura sistemului de învățământ și mediul școlar. Politicile de reducere a abandonului școlar trebuie să aibă în vedere factorii declanșatori și să coreleze politica educațională și socială cu activitățile organizațiilor de tineret și cu aspecte legate de sănătate, cum ar fi consumul de droguri sau problemele psihice și emoționale [9].

Uniunea Europeană investește 14,7 miliarde de euro în ERASMUS +, programul Uniunii pentru educație, formare, tineret și sport pentru perioada 2014-2020. ERASMUS + își propune să stimuleze perspectivele profesionale și dezvoltarea personală a tinerilor. Cu ajutorul său, sistemele noastre de educație, formare și programe pentru tineret vor putea oferi activități de predare, învățare și pentru tineri care vor permite dobândirea competențelor necesare pe piața muncii și în societate. În acest scop, ERASMUS + este edificat pe trei acțiuni-cheie.

Acțiunea-cheie 1: Mobilitatea în scop educațional: sprijin pentru a studia, a lucra, a preda, pentru a participa la activități pentru tineret și pentru a urma stagii de formare sau pentru dezvoltarea competențelor profesionale și personale în străinătate. Studenții pot studia între 3 și 12 luni la o universitate sau un colegiu din altă țară. De asemenea, pot efectua un stagiu în străinătate pe o perioadă de 2 până la 12 luni. Tinerii absolvenți de învățământ superior pot, de asemenea, să facă un stagiu în străinătate în termen de un an de la obținerea diplomei. ERASMUS + îi sprijină și pe studenții europeni care doresc să studieze în afara Uniunii Europene și pe cei care vin să studieze în Europa din alte colțuri ale lumii. De asemenea, programul propune împrumuturi cu rată a dobânzii redusă pentru a le permite masteranzilor să studieze în alte țări europene. Studenții pot solicita un împrumut avantajos pentru a urma un întreg program de master în străinătate și pot împrumuta până la 12 000 de euro pentru un an de studii sau până la 18 000 de euro pentru doi ani de studii. Subliniem și faptul că ERASMUS + oferă masteranzilor din toată lumea posibilitatea de a obține o bursă pentru a urma programe de studii internaționale comune de înalt nivel, gestionate de universități partenere. Absolvenții programelor de masterat în cotutelă primesc o diplomă emisă în comun de toate sau de unele dintre instituțiile participante. Pentru informații suplimentare vă puteți adresa biroului internațional din cadrul instituției dumneavoastră de învățământ superior. Mobilitatea în străinătate îi poate ajuta pe tinerii care urmează studii profesionale sau cursuri de formare profesională să obțină calificările cerute pe piața competitivă a forței de muncă. Elevii din învățământul secundar superior înscriși în școli profesionale, stagiarii și ucenicii pot efectua un stagiu sau o ucenicie în străinătate, într-o întreprindere, un organism (de exemplu, un ONG sau o organizație publică) sau un liceu profesional, cu o perioadă de practică într-o întreprindere. Stagiile pot dura între două săptămâni și un an. Iar Serviciul European de Voluntariat le oferă tinerilor ocazia de a și dezvolta competențele personale și profesionale, participând timp de până la 12 luni la activitatea cotidiană a organizațiilor în domenii precum asistența socială, mediul, programele de educație non-formală, TIC, cultura și multe altele. Aceștia au, de asemenea, șansa de a câștiga mai multă încredere în propriile forțe, de a se simți mai implicați ca cetățeni și de a descoperi un alt mod de viață. O activitate de voluntariat poate dura până la un an, participanții putând lucra ca voluntari pentru a susține numeroase cauze, fie în interiorul, fie în afara Uniunii Europene. Schimburile pentru tineri sunt destinate persoanelor cu vârsta între 13 și 30 de ani. Serviciul European de Voluntariat este destinat tinerilor cu vârsta între 17 și 30 de ani.

Profesorii, personalul care nu este implicat în procesul de predare sau animatorii de activități pentru tineret pot urma, de asemenea, cursuri de formare în străinătate, inclusiv cursuri structurate, cursuri specializate de limbi străine, activități de formare și de observare la locul de muncă, pentru a-și putea dezvolta noi cunoștințe și a se întoarce acasă cu idei de pus în practică. Aceste activități pot dura între două zile și două luni.

Acțiunea-cheie 2: Cooperare și parteneriat: posibilități de parteneriate de colaborare între instituțiile de învățământ, formare și organizațiile de tineret, precum și între mediul educațional și cel antreprenorial. Parteneriatele strategice încearcă să elaboreze, să transmită și să pună în aplicare practici inovatoare în domeniul educației, formării și tineretului, cu ajutorul cooperării transfrontaliere dintre diferite tipuri de organizații. Pentru a atinge aceste obiective, programul ERASMUS + sprijină organizații din diferite țări, active în domeniul educației, formării și tineretului. Printre tipurile de activități care pot fi finanțate se numără: elaborarea de programe comune de studiu, noi programe școlare, metode de predare inovatoare (de exemplu, o mai bună exploatare a TIC), noi suporturi, metode și practici de predare/formare (de exemplu, pentru limbile străine); crearea de rețele, învățarea reciprocă pentru a le permite studenților și personalului să studieze cazuri reale cu întreprinderile, în scopul de a-și dezvolta spiritul antreprenorial și gândirea creativă; validarea competențelor dobândite prin învățarea non formală și informală la nivel național, prin corelarea cu cadrul comunitar și utilizând instrumentele Uniunii Europene de documentare.

ERASMUS + finanțează parteneriate structurate între instituțiile de învățământ superior și întreprinderi, pentru a reduce distanța dintre mediul academic și cel antreprenorial. Alianțele cunoașterii le vor permite studenților și personalului să dobândească mai multe competențe antreprenoriale, iar instituțiilor de învățământ și întreprinderilor, să își consolideze spiritul antreprenorial. Alianțele cunoașterii pot sprijini activități având ca scop: elaborarea și punerea în aplicare a unor noi metode de predare și învățare (precum noile programe școlare multidisciplinare, învățământul și predarea axate pe probleme concrete); crearea de structuri pentru învățarea competențelor transversale și pentru aplicarea acestora în programele de învățământ superior. Acestea trebuie elaborate în cooperare cu întreprinderile, consolidând astfel capacitatea de inserție profesională, creativitatea și crearea de noi filiere profesionale; introducerea educației și a abordărilor antreprenoriale în procesul de predare și învățare pentru toate disciplinele, pentru a le oferi studenților, cercetătorilor, personalului și educatorilor cunoștințele, competențele și motivația necesară pentru a se angaja în activități antreprenoriale. Alianțele cunoașterii trebuie să

reunească minimum șase organizații din cel puțin trei țări diferite participante la program (cu cel puțin două întreprinderi și doi parteneri academici). Întreprinderile și sectorul industrial gândesc în termeni de lanțuri de aprovizionare transnaționale și nu naționale. Alianțele pentru competențe sectoriale trebuie să reunească cel puțin nouă organizații diferite din cel puțin trei țări participante la program, inclusiv din două state membre.

ERASMUS + sprijină proiectele de cooperare cu instituțiile de învățământ superior din întreaga lume, în vederea dezvoltării și modernizării instituțiilor de învățământ superior din țările partenere. Instituțiile partenere pot fi alese din țările învecinate, Balcanii Occidentali, Rusia, precum și din regiuni din Asia, America Latină și Africa, Zona Caraibilor și Pacific. Proiectele viitoare pot include: proiecte comune pentru elaborarea de noi programe școlare și diplome, metodologii de predare și învățare, procese și structuri de dezvoltare a personalului, de asigurare a calității, de guvernare și management; proiecte pentru dezvoltarea de reforme structurale la nivel național, cu sprijinul autorităților din țările partenere (de exemplu, modernizarea, guvernarea și gestionarea sistemelor de învățământ superior).

Acțiunea-cheie 3: Sprijin pentru reformarea politicilor. ERASMUS + sprijină activități care vizează realizarea obiectivelor Strategiei Europa 2020, ale cadrului strategic pentru educație și formare profesională 2020 și ale altor strategii din acest domeniu, cum ar fi Procesul Bologna în învățământul superior. Aceste activități au în vedere colectarea de date și realizarea unor studii și analize pe anumite teme sau cu privire la anumite țări, proiecte de cooperare între autoritățile publice sau organizații importante și consultări cu reprezentanți ai guvernelor și ai organizațiilor cetățenești. De asemenea, încurajează reuniunile între tineri și factorii de decizie, în contextul dialogului structurat cu tinerii. Activitățile sunt menite să amelioreze calitatea și eficiența sistemelor de educație și formare și a politicilor de tineret, să promoveze angajamentul față de reformarea politicilor și acțiunile de informare, învățarea reciprocă și cooperarea transnațională, să dezvolte cunoștințe și să încurajeze participarea activă a tinerilor la viața democratică [11].

Oficiul Național ERASMUS + Moldova (NEO) este reprezentanța oficială a Programului ERASMUS + al Uniunii Europene pentru Educație, Formare, Tineret și Sport (2014-2020). NEO este succesorul Oficiului Național TEMPUS care a activat în Republica Moldova până în 2013. Noul birou a preluat gestionarea proiectelor TEMPUS. Oficiul asistă instituțiile de învățământ superior interesate și/sau implicate în proiecte și informează publicul-țintă despre posibilitățile oferite de Programul ERASMUS +. Oficiul are și misiunea de a monitoriza proiectele în derulare (inclusiv proiecte TEMPUS) și de a difuza rezultatele celor desfășurate [12].

ERASMUS + Moldova promovează acțiunile care să contribuie la dezvoltarea învățământului superior: Mobilitate (Mobilitate de Credite și Programe Comune de Master și Doctorat), Dezvoltarea Competențelor Instituțiilor de Învățământ Superior, Susținerea Politicilor și Acțiunea Specifică *Jean Monnet*, mobilitatea reprezentând activitate de studiu, formare sau stagiul efectuată de un student sau un cadru didactic într-o instituție de învățământ dintr-o țară diferită de cea de origine a beneficiarului. NEO Moldova asistă Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA) a Comisiei Europene și autoritățile din Republica Moldova implicate în implementarea Programului ERASMUS +. Oficiul Național ERASMUS + în Republica Moldova face parte din rețeaua de Oficii Naționale care au fost instituite în Țările Partenerie în Program, totalitatea țărilor membre ale Uniunii Europene + Macedonia, Turcia, Liechtenstein, Islanda, Norvegia, iar Țări Partenerie – țări non-Uniunea Europeană, din vecinătatea Uniunii Europene + alte state ale lumii, împărțite pe regiuni. Republica Moldova face parte din Țările Parteneriatului Estic. În statele membre ale Uniunii Europene + Macedonia, Islanda, Liechtenstein, Norvegia și Turcia, care au statut de Țări de Program, activează Agenții Naționale ERASMUS +. Statele participante la Programul ERASMUS + pot crea Consorții, ceea ce reprezintă asociere a câtorva instituții de învățământ superior pentru efectuarea în comun a unui program de studii (Masterat sau Doctorat). La final de program, consorțiul poate elibera o diplomă (comună sau multiplă) de studii recunoscută internațional, Diploma comună este eliberată din numele consorțiului, iar cea multiplă este semnată de fiecare dintre universitățile membre ale consorțiului.

Pentru cea mai recentă perioadă de mobilitate, universitățile din Republica Moldova au beneficiat de 65 de proiecte de mobilitate de credite în urma selecției din 2017. Trendul este unul pozitiv comparativ cu 2015, când au fost selectate 35 de proiecte, sau 2016, când 59 de proiecte au fost câștigătoare. În cadrul acestor proiecte vor fi realizate, pe parcursul a doi ani, peste 500 de mobilități de către studenți și cadre didactice. Astfel, studenții și profesorii din țara noastră beneficiază de 314 mobilități în universitățile din Uniunea Europeană. La rândul lor, universitățile din Republica Moldova primesc în perioada evaluată 192 de studenți și profesori din țările europene. La această etapă, universitățile din țările de program, câștigătoare ale proiectelor, urmează să decidă asupra universităților din Republica Moldova beneficiare ale acestor mobilități.

Programul ERASMUS + oferă universităților europene posibilitatea să încheie parteneriate cu instituții de învățământ superior din afara Uniunii Europene și să elaboreze programe de mobilitate, programe de diplome comune, programe de cooperare internațională pentru consolidarea capacităților și dezvoltarea personalului didactic din afara spațiului european comun.

Republica Moldova a aderat în mai 2005 la Procesul de la Bologna. Odată cu declanșarea acestui proces țara noastră și-a asumat responsabilități și s-a implicat activ în procesul de reformare și modernizare a învățământului superior pentru alinierea la standardele europene. Au fost realizate un șir de reforme care au dus la apropierea sistemului educațional din Republica Moldova de cel european. Primele schimbări au dus și la instituționalizarea creditelor de studiu de tip ECTS (European Credit Transfer System) în toate instituțiile de învățământ superior, iar acest sistem este aplicat, potrivit ultimelor date statistice, în 31 de instituții de învățământ superior acreditate de Ministerul Educației, Cercetării și Culturii – 19 de stat și 12 private. În context, vom elucida faptul că învățământul superior din Republica Moldova, cu excepția învățământului medical și farmaceutic, se realizează în trei cicluri:

- Ciclul I - studii superioare de licență, cu durata de 3-4 ani și corespunde unui număr de 60 de credite pentru un an de studiu;
- Ciclul II - studii superioare de masterat, cu durata de 1-2 ani și corespunde unui număr de 90-120 de credite de studiu;
- Ciclul III - studii superioare de doctorat, cu durata de 3-4 ani și corespunde unui număr de 180 de credite.

Începând cu noiembrie 2014, sistemul educațional din Republica Moldova se conduce după noul Cod al Educației. Prioritățile stabilite de Cod la capitolul studii superioare sunt: autonomia universitară (financiară, academică și organizațională); școlile doctorale; asigurarea calității și acreditarea instituțională; implementarea sistemului de diplome comune.

Provocările stabilite pentru instituțiile de învățământ superior sunt raliat la implementarea și dezvoltarea studiilor doctorale în cadrul Școlilor Doctorale; transferul de cunoștințe și tehnologie în instituțiile de învățământ superior; lobby și susținere; implementarea noilor abordări pentru studii; internaționalizare și programe comune.

Revenind la conținutul suportului pe domeniile de educație și cercetare realizat de Uniunea Europeană, vom menționa că proiectele TEMPUS sunt implementate în Republica Moldova din 1994. Până în 2011 instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova au acumulat o experiență vastă, făcând parte din peste 60 de proiecte TEMPUS. Ultimele proiecte TEMPUS s-au încheiat în 2016. Începând cu implementarea noului Program pentru Educație ERASMUS +, acestea vor fi înlocuite treptat de proiecte de Consolidare a Capacităților. Din 2004 peste 900 de studenți și 200 de cadre didactice au beneficiat de mobilități în cadrul Programului ERASMUS +.

Programul ERASMUS + oferă cadrelor didactice și personalului nedidactic din instituțiile de învățământ superior posibilități de predare și oportunități de

formare profesională prin intermediul activităților de mobilitate. Pentru stagiile de predare, dar și pentru mobilitățile de formare, personalul este selectat de instituția de origine. Pentru ca mobilitatea să poată avea loc, între cele două instituții de învățământ superior implicate (instituția de trimitere și instituția gazdă) trebuie să existe un acord interinstituțional. Documentul trebuie semnat înainte de începerea perioadei de mobilitate. Activitățile personalului care efectuează o misiune de predare trebuie să fie integrate în programul de studii al instituției gazdă. Personalul universitar poate beneficia de activități de mobilitate prin intermediul a trei acțiuni: Mobilitate de Credite (între 5 zile și 2 luni), Programe Comune de Master și Programul *Jean Monnet*.

Pentru modernizarea și internaționalizarea învățământului superior Uniunea Europeană are o agendă ambițioasă. Programul ERASMUS + este deschis și instituțiilor din Republica Moldova interesate să-și eficientizeze managementul, să-și îmbunătățească curriculumul sau să ofere personalului și studenților săi posibilități de perfecționare. De asemenea, cu sprijinul programului Uniunii Europene universitățile pot participa la proiecte de consolidare a capacităților. Oportunitățile dezvoltate în cadrul ERASMUS + au menirea să încurajeze cooperarea internațională între statele membre ale Uniunii Europene și Țările Partener.

De asemenea, Programul Uniunii Europene pentru Educație, Formare, Tineret și Sport ERASMUS + oferă tinerilor din Republica Moldova șansa să beneficieze de studii de scurtă sau lungă durată în universitățile din Uniunea Europeană. Participarea la Programul ERASMUS + este gratuită și oferă numeroase avantaje: studii de calitate; bursă lunară pentru acoperirea costurilor de ședere în străinătate; acces la tehnologii de ultimă generație; mediu internațional și multicultural; posibilitatea de a călători; lărgirea orizonturilor; experiență de viață; perspective mai bune de angajare la întoarcerea acasă.

Programul Uniunii Europene pentru Educație, Formare, Tineret și Sport 2014-2020 ERASMUS + oferă posibilități de mobilitate și pentru tinerii activi din Republica Moldova, asociați în grupuri sau organizații neguvernamentale. Deocamdată, însă, aceștia nu pot aplica direct pentru fonduri Uniunea Europeană. Ei pot fi parte din proiecte inițiate de organizații fondate de țări membre ale Uniunii Europene.

Noul program ERASMUS + oferă tinerilor noi oportunități de a-și perfecționa competențele lingvistice prin studii și stagii de formare profesională în străinătate. Sistemele de învățământ trebuie să se adapteze la evoluțiile de pe piața muncii și la nevoile de competențe pentru a putea răspunde cererii care, potrivit estimărilor, va crește tot mai mult în următorii zece ani. În ciuda investițiilor importante, sistemele de învățământ sunt încă incapabile să facă

față acestor provocări, iar unele state membre sunt încă departe de a atinge obiectivul fluentei în două limbi străine pentru toți absolvenții [13, p. 172].

Concluziile pot fi edificate în următoarea ordine de idei:

1. Este prioritar de a garanta ca tinerii să nu părăsească școala fără calificările de bază, acesta fiind elementul vital în identificarea oportunităților de recrutare și angajare pe piața muncii.

2. A crea toate condițiile necesare pentru ca tinerii să beneficieze de suficiente posibilități de a urma studiile fie la nivel superior, fie în cadrul formării profesionale ori permanente și aceasta pentru a diminua șomajul și a spori șansele la angajare cu pregătire calificată.

3. Plasarea problemei calității, echității și a eficacității în învățământ în toate politicile guvernamentale ale statelor membre, dar cu precădere în Republica Moldova, unde lipsa locurilor de muncă devine o carență constantă a guvernărilor.

4. Ameliorarea calității și a procesului de evaluare a sistemului de învățământ este problema centrală în sfera educativă. Pentru a funcționa bine, întreg sistemul educativ trebuie să se sprijine pe un nivel de calitate foarte înalt. În orice societate dezvoltată, calitatea permite fiecăruia să-și descopere, să amplifice și să utilizeze propriile sale aptitudini. Fără această calitate accesul la educație nu mai are niciun sens.

Autoritățile publice au pretutindeni rolul de garant al calității sistemului educativ, ele trebuie să garanteze respectarea de către fiecare instituție educativă a normelor de calitate. Însă, în urma acestui proces de diversificare, guvernele sunt confruntate cu noi probleme, cum ar fi recunoașterea ciclurilor scurte, definiția profilurilor, caracterul diplomelor și certificatelor, evaluarea competențelor achiziționate în timpul experienței profesionale, relațiile cu lumea întreprinzătorilor și finanțarea studiilor. În acest context menționăm că **recomandările tematice** care pot fi plasate la finalul acestui demers analitic pot fi:

1. Instituțiile de învățământ superior de stat trebuie să facă față concurenței instituțiilor private, prezente pe „piață” și care propun alte filiere educative, dar și fenomenelor de mondializare (universităților „virtuale”), susținute de cererea sporită de formare și de perspectivele oferite de noile tehnologii de informare și de comunicare;

2. Prevederile politicii educaționale și de formare profesională pot fi valorificate de la etapa școlară spre învățământul superior, prin educația și formarea profesională și educația pentru adulți, finalizând cu cooperarea internațională prin dialogul politic și promovarea multilingvismului.

3. Cunoașterea limbilor străine joacă un rol din ce în ce mai important în sporirea șanselor de angajare a tinerilor și în asigurarea competențelor necesare pentru a lucra în străinătate. Acestea sunt și un factor de competitivitate.

4. Republica Moldova trebuie să exploreze la maxim Programul ERASMUS +, deoarece acesta oferă universităților europene posibilitatea de a încheia parteneriate și să elaboreze programe de mobilitate, programe de diplome comune, programe de cooperare internațională pentru consolidarea capacităților și dezvoltarea personalului didactic din afara spațiului european comun.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Brătianu C. (coord). Ghid pentru elaborarea documentației sistemului de management al calității în *învățământul superior*. Arad: University Press. 2001. 112 p.
2. Militaru C., Pavel A., Zanfir A. Politici în domeniul calității educației la nivelul Uniunii Europene. În: Euromonitor, 2011, Vol. II, nr.1. <http://euromonitor.ucdc.ro/vol2nr1martie2011/eur-ro/politici-in-domeniul-calitatii-educatiei-cezar-mil.pdf> (vizitat la 20.06.2018).
3. Regândirea educației http://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism/re-thinking-education_ro
4. Educație și formare profesională. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.3.html
5. Educație și formare vocațională. http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy_ro
6. Multilingvism. http://ec.europa.eu/education/policy/multilingualism_ro
7. Cadrul strategic – Educație și formare profesională 2020 http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_ro
8. Raport comun pentru 2015 al Consiliului și al Comisiei privind punerea în aplicare a Cadrului strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale (ET 2020) <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14440-2015-REV-1/ro/pdf>
9. Educație, tineret și sport. http://europa.eu/european-union/topics/education-training-youth_ro
10. eTwinning. <http://www.etwinning.net>
11. ERASMUS+. http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_ro
12. Oficiul Național ERASMUS + <http://www.erasmusplus.md/ro/article/despre-noi>
13. Diacon M., Juc V., Constantinov V. Uniunea Europeană. Istorie și actualitate. Chișinău: UST, 2016. 232 p.

**Maria DIACON, doctor în științe politice,
cercetător științific superior**

4.3. КОНСТРУКТИВНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И УКРАИНЫ НА ПУТИ К ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

4.3. CONSTRUCTIVE COOPERATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND UKRAINE ON THE ROAD TO EUROPEAN INTEGRATION

Summary

This study explores the current stage of development of interstate cooperation between the Republic of Moldova and Ukraine, their constructive impact on the process of integration of both states into the European Union. The activation of constructive cooperation, the results of mutual positive exchange of experience in the field of promoting European integration, achievements in the sphere of economic, energy, political and ecological cooperation are being monitored. Attention is drawn to progress in such areas of cooperation as intergovernmental, inter-parliamentary ties, trade, energy, combating crime and the joint solution of the Transnistrian conflict. The positive influence of constructive cooperation between Moldova and Ukraine on fulfilling the requirements put forward by these EU countries for joining the European community was underscored.

Целью данного исследования является всестороннее изучение состояния двустороннего межгосударственного взаимодействия Молдовы и Украины в направлении европейской интеграции. В содержание исследования включено изучение межгосударственных актов, заключенных между Молдовой и Украиной в целях развития активного диалога в рамках политики соседства, документов обогащающих инструментарий, инициирования и развития Восточного Партнерства, а также изучение состояния двустороннего межгосударственного взаимодействия Молдовы и Украины в направлении европейской интеграции. Задачи исследования - качественное научно-аналитическое обеспечение дипломатических и политических кругов, ответственных за развитие дружеских отношений и конструктивное сотрудничество обеих стран, содействующее укреплению доверия и партнерства между Молдовой и Украиной на пути европейской интеграции. Исследование обогащает научным знанием деятельность научных учреждений, экспертных групп и институтов гражданского общества. К задачам исследования относится обозначение пер-

спектив евроинтеграции Молдовы и Украины – в их сходстве и различии. Намечаются пути усовершенствования межгосударственных отношений наряду с соблюдением национальных интересов государств.

Рекомендации исследования могут быть полезны ученым, изучающим новейшую историю государств развивающейся демократии, дипломатам, вовлеченным в межгосударственные связи, политикам и политическим обозревателям обеих стран. В исследовании собран весь имеющийся эмпирический материал по вопросу межгосударственных отношений Молдова-Украина, прослежена история данных взаимоотношений в ее новейшем историческом измерении, анализируется соответствие современного состояния межгосударственного соседства Республики Молдова и Украины с документами – рекомендациями Европейского Союза. Данные исследования указывают на успехи и недочеты в межгосударственном сотрудничестве двух соседних государств, вскрывают «болевы точки» во взаимоотношениях последних лет, предлагаются позитивные решения. Рекомендации исследования распространяются на развитие конструктивного сотрудничества:

- на высоком политическом, межпарламентском уровне;
- на практическом межправительственном уровне;
- на уровне торгово-экономическом;
- на уровне сотрудничества институтов гражданского общества, научных и экспертных учреждений. Данное исследование своей актуальностью и всеобщностью поможет политическим и дипломатическим силам Молдовы и Украины сделать правильные выводы из прошедших лет дипломатических отношений и поспособствует успешному координированию обоюдных действий.

Эволюция и современное состояние межгосударственного сотрудничества Республики Молдова и Украины

У Республики Молдова имеются только два соседа, с которыми у нее есть общая граница – Румыния и Украина. И для Молдовы критически важно выстроить добрососедские, братские отношения с этими государствами, ведь от этого напрямую зависит будущее страны. Однако новейшая история межгосударственных отношений Республики Молдова и Украины свидетельствует, что их развитие нельзя назвать легкими и безоблачными. С обретением независимости два десятилетия назад, обе наши страны делали свои первые шаги в статусе свободных государств и в выработке внешней политики. Позитивным уже можно назвать то, что

из взаимоотношений двух государств ушли негативные явления, расставание с которыми было предрешено. Это было расставание с прошлым, с той его частью, в которой было разделение на народы «старшие братья» и «младшие братья», в которой был ГУЛАГ, коммунистическая вертикаль, железный занавес, цензура, отсутствие свобод и много другого, что не приемлемо для любого демократического государства. Но и в двусторонних отношениях Молдова-Украина не сразу все складывалось. Были в этих отношениях и острые моменты. Возникали территориальные проблемы, вопросы демаркации границ, проблемы с молдавской собственностью в Украине, проблемы с Днестровской ГЭС. Были серьезные разногласия по проблеме Приднестровья. В Украине определенное время поддерживалась пророссийская точка зрения решения данной проблемы через федерализацию, что не могло не вызывать неодобрение политических кругов Республики Молдова. По словам известного в Молдове политического обозревателя Анатола Цэрану, «ранее Украина имела дуалистическую позицию по отношению к Молдове»[1]. И эта «дуалистическая» позиция выражалась прежде всего в отношении к проблеме Приднестровья.

Отмечалось в Украине и «нейтральное» отношение к установлению сотрудничества с соседней Молдове. «В Украине сейчас есть определенная недооценка отношений с Молдовой. Они имеют большой потенциал и уже наполнены серьезным «контентом», – отмечал Леонид Литра, старший научный сотрудник Института мировой политики в Украине[2] А Елена Бетлий, аналитик того же Института, отмечала, исследовав отношение украинцев к Молдове: «Украинцы относятся к Молдове преимущественно нейтрально. Люди мало что знают, не имеют непосредственного контакта со страной. Есть над чем работать для интенсификации, более тесного сотрудничества на человеческом уровне. Общественные организации и аналитические центры должны использовать проевропейский повестку дня – это хорошее поле для взаимных контактов, проектов, обмена опытом, поездок» [2]. Именно проевропейская повестка дня и задавала новый виток развития межгосударственных отношений и конструктивному сотрудничеству Молдовы и Украины.

Успешное развитие межгосударственного сотрудничества Республики Молдова и Украины на пути интеграции обоих государств в Европейский Союз судьбоносно. Добрососедские взаимоотношения между Молдовой и Украиной априори заложены в инструментарий интегрирования обоих государств в ЕС. Европейский Союз заложил в основы своей политики позиции добрососедства и сотрудничества и такие же требования предъявляет к государствам – претендентам на членство в ЕС. 11 марта 2003

году Евросоюзом была принята концепция «соседского» сотрудничества, которая касалась новых соседей европейских государств и соседей их соседей, а 1 июля 2004 года - разработана стратегия «Европейская политика соседства»[3]. Эти документы подчеркнули значимость граничащих с расширенным ЕС государствами для обеспечения устойчивого европейского развития. Молдова и Украина, избрав курс на евроинтеграцию, обязаны придерживаться критериев, заложенных в данных документах и учитывать их в своей внешней политике. Политика соседства ЕС предусматривает разработку планов действий для каждой из стран - членов и стран-претендентов, определение критериев прогресса реформирования политической, экономической и институциональной сферах. В основе реализации новой политики соседства Европейского союза лежит подход поступательного дифференцированного сотрудничества в зависимости от достигаемого успеха в той или иной области и соответствия критериям, которые будут разрабатываться в тесном сотрудничестве со всеми странами. Общность подходов к европейской интеграции характерна для Молдовы и Украины. Следование политике соседства и сотрудничества, принятой в ЕС, одно из необходимых требований успешного продвижения обеих стран по пути сближения с Европой.

Но не только требования, предъявляемые Евросоюзом, побуждают Молдову и Украину к развитию добрососедства и конструктивного сотрудничества. Среди проблем, требующих своего разрешения в Молдове и в Украине, следует выделить и внутригосударственные экономические, социальные проблемы, а именно: несоответствие государственного устройства европейским образцам, низкая эффективность государственного управления, наличие на своей территории «замороженных» и «гибридных» конфликтов, высокий уровень коррупции, рождающие недовольство и недоверие граждан к действующей власти. Не способствуют успеху евроинтеграционного курса Молдовы и Украине пробуксовывание в решении некоторых двусторонних межгосударственных вопросов. Для Молдовы это укрепление национальной безопасности и решения связанного с ней приднестровского конфликта, осуществление демаркации государственных границ, работа над преодолением однобокой энергетической зависимости, недопущение возникновения экологических проблем на Днестре, формирование благоприятного инвестиционного и инновационного климата в обеих странах.

Для Украины это прежде всего прекращение кровопролитного конфликта на востоке страны, противостояние агрессии России, задачи реформирования армии и военно-промышленного комплекса, пре-

одоление кризиса в экономике. В решении казалось бы внутреннеполитических задач очень важны и для Молдовы, и для Украины обоюдная поддержка и содействие. Своего внимания требуют и другие вопросы, решение которых имеет целью противодействовать усилению факторов, направленных на эрозию государственности соседних стран, стагнации взаимовыгодного сотрудничества, создание препятствий развитию в обоих государствах демократических процессов, повышению уровня благосостояния граждан. Не меньшее значение имеет и более тесная координация между двумя странами по вопросам защиты национально-культурных прав и интересов национальных меньшинств на территории двух государств, вместе с усилиями по формированию современных молдавской и украинской политических наций.

И в Республике Молдова, и в Украине должны были хорошо понимать необходимость плодотворного межгосударственного сотрудничества и устойчивого добрососедства уже с тех пор, как оба государства обрели независимость и добились суверенитета. Выбор Молдовы и Украины в пользу европейской интеграции и укрепления государственного суверенитета предполагает необходимость все более тесного и разностороннего сотрудничества двух стран, взаимодействия их политического руководства центральных и региональных элит, институтов гражданского общества. Однако долгое время качество межгосударственного конструктивного сотрудничества соседних государств вызывали нарекание экспертов: «невзирая на все имеющиеся и существенные стимулы к более тесному взаимодействию, как на двустороннем, региональном, так и на общеевропейском уровне, достигнутые результаты сотрудничества обеих исследуемых стран пока не отвечают их потенциалу. В частности это подтверждается низкой интенсивностью контактов между руководством Украины и Молдовы, высокими правительственными чиновниками... Помимо недостаточного уровня сотрудничества между правительствами, региональными и местными властями двух стран недостаточным является и взаимодействие между экспертными сообществами, образовательными и культурными учреждениями Молдовы и Украины»[4]. Ситуация изменилась после коренных изменений в политическом курсе Украины, после событий Евромайдана 2014 года, оккупации Крыма, проявлений сепаратизма и развязывания «гибридной» войны на востоке Украины, провокационных проектов России вроде проекта «Новороссия». Обострившийся вопрос обеспечения государственной безопасности, встревоживший и политические элиты, и народы обеих стран, стал наиглавнейшим для Молдовы и Украины, и, таким образом, оказался

катализатором для оживления межправительственных и межпарламентских взаимоотношений: «Молдавию и Украину сближает слабость перед лицом угроз их государственности» [4].

Межгосударственное сотрудничество Республики Молдова и Украины в последнее время переживает особенный период. Это оценивают политики высшего звена и в Молдове, и в Украине. Спикер парламента Молдовы Андриан Канду заявил недавно о начале нового этапа во взаимоотношениях между Украиной и Молдовой. А один из ведущих молдавских политических аналитиков Анатоли Царану отметил, что «никогда с момента провозглашения независимости обоих государств не было лучших, более плодотворных отношений» и что ныне «молдо-украинские отношения проходят светлый период» [5].

Накануне визита в Украину премьер-министра Молдовы Павла Филипа новый виток молдавско-украинских отношений в эксклюзивном интервью «Укринформу» охарактеризовал Чрезвычайный и Полномочный посол Украины в Молдове Иван Гнатишин. «У наших соседних стран схожие вызовы и угрозы, единство во взглядах на пути их преодоления, а также евроинтеграционная цель, которые и выступают объединяющими факторами. На протяжении последних лет молдавско-украинские отношения вышли на новый уровень и демонстрируют высокую активность», - отметил посол Украины [6].

Мотивация для оживления межгосударственного сотрудничества, прежде всего, политическая. Обе страны, в первую очередь, обеспокоены сохранением европейского курса каждой из них. У политической элиты Молдовы был повод беспокоиться о своем соседе Украине, когда президент Виктор Янукович отказался от декларируемой ранее политики евроатлантической интеграции, провозгласив отказ от европейского пути развития Украины. Только революционные события на проевропейском Майдане изменили ситуацию. Президента – диктатора Януковича в феврале 2014 года свергли революционные массы, было сформировано новое правительство проевропейской ориентации, в мае был избран новый президент - Петр Порошенко, который уже в июне подписал соглашение об ассоциации с Европейским Союзом. Совокупность событий и усилий, которые стали основой для возникновения феномена «Евромайдан», не имеют сегодня однозначного толкования и оценки, но определенно можно констатировать: Майдан 2014 года стал эпицентром кардинальных изменений в Украине. А учитывая ее географическое положение и внешние политические процессы, возможно, и в регионе. Майдан запустил процесс не только трансформации политической сцены, но

и социальных и культурных преобразований в стране. Можно предположить, что последствия всплеска национального достоинства, что освободили колоссальную общественную энергию в Украине, дадут о себе знать еще не одно десятилетие, как в геополитическом измерении, так и во внутренних социально-политических отношениях.

Следует отметить, что в судьбоносные для Украины дни противостояния на Майдане политические круги Молдовы всесторонне поддержали героические усилия революционных масс Украины. Молдова поддержала Украину и в последующих мероприятиях по де-советизации страны. Майдан стал также решающим шагом в процессе де-советизации Украины, ускорил длительный и мучительный процесс трансформации посттоталитарного общества и устремления его к демократическому будущему. Майдан подтолкнул Украину к избавлению от тоталитарного наследия во всех сферах общественной жизни. Такую работу Республика Молдова успешно проделала еще в 90-е годы, что намного сократило мучительный период перехода молодого государства к демократии. Можно сказать, что в 2014 году Украина использовала опыт Молдовы 90-х в направлении очищения общества от черт тоталитаризма. Усилия политиков и гражданского общества по десоветизации не только объединило народ, но и приблизило Украину к объединению с Европой. Майдан глубоко повлиял на политику не только в Европе, но и политику в глобальном масштабе. Он необратимо направил страну на путь к Европе, вызвал противостояние с соседней Россией, привел к восстановлению холодной войны между Россией и Западом. В контексте революционных событий в Киеве, в контексте агрессии России против государства Украина высоко оценила поддержку ее суверенитета и территориальной целостности со стороны

руководства Республики Молдова. Молдова решительно выступила против поддержки Россией военных действий сепаратистов в Донбассе, и всемерно поддержала Украину в борьбе за целостность государства на европейском уровне. Яркий пример этого: Молдова вместе с Украиной стала соавтором принятой в декабре 2016 года резолюции ГА ООН «Ситуация с правами человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополь (Украина)». Республика Молдова в лице своего постоянного представителя при ОБСЕ Виктора Осипова присоединилась к декларации Европейского Союза о „продолжающейся агрессии России против Украины и незаконной аннексии Крыма”[7].

В октябре 2016 года в Молдове возникла ситуация, которая вызвала тревогу у политических кругов Украины. Пророссийский кандидат-социалист Игорь Додон на президентских выборах сумел выиграть с 54-про-

центной поддержкой избирателей. Для сравнения, его проевропейский оппонент, Майя Санду, получила менее 45 процентов голосов. После победы Игорь Додон выступил с данными, что большая часть жителей Молдовы поддерживают вступление в Евразийский Союз, добавив, что Молдова не получает выгоды от евроинтеграции, а также сделал предостережение касательно более тесных связей с НАТО. По его мнению, только 21% граждан Молдовы выразили поддержку идее вступления в Евроатлантический альянс. Кроме того, настораживают данные опроса населения Молдовы, опубликованные приверженцами Игоря Додона. По данным опроса Международного Республиканского Института (представительство в Республике Молдова), проведенного в сентябре 2016 года, молдаване считают Россию более важным экономическим партнером, чем Украина (62% против 27%). Также существует раскол между теми, кто хочет вступить в Европейский Союз (40%), и кто хочет членства в Евразийском таможенном союзе (43%). Наиболее примечательно то, что процент граждан, которые считают, что российские войска в Приднестровье не являются угрозой для Молдовы, увеличился с 21% в сентябре 2014 года до 39% в сентябре 2016 года. Кроме того, в ходе своего визита в Россию 17 января 2017 года, Игорь Додон отметил, что он, безусловно, будет поддерживать политику, которая позволит расторгнуть Соглашение от 2014 года об ассоциации Молдовы с Европейским Союзом. Молдова, по его мнению, так же сильно завязана на Россию. Из \$1,8 млрд., которые приходят в виде зарубежных трансфертов гастарбайтеров, примерно \$1,3 млрд идут из России и только порядка \$300 млн – из Евросоюза[8]. Из России поступает газ, электричество, деньги гастарбайтеров; там легче продаются производимая в Молдове продукция. Поэтому, заявляют апологеты Игоря Додона, для Молдовы сегодня нереальна европейская интеграция, как и вступление в НАТО, объединение с Румынией и прочие катаклизмы. Это сразу приведет к распаду страны, - напоминают сторонники президента Молдовы. И приводят примеры того, что ни одна страна СНГ не вступила ни в ЕС, ни в НАТО [9].

Для государства, граничащего с Молдовой, очень важен политический курс соседнего государства. Поэтому в течение 2016 года еще до выборов президента делегаты из Украины участвовали в визитах в Молдову. В мае с визитом в Молдову прибыли делегаты Верховной Рады во главе с председателем Комитета по внешней политике Ганной Гопко. Для делегатов было важно сверить политические приоритеты коллег с собственными внешнеполитическими приоритетами. Европейский вектор украинской дипломатии является одним из приоритетных и стратегически важ-

ных для Украины. В документе «Основные направления внешней политики Украины», принятом Верховной Радой Украины еще в 1993 году (и отвоёванном в 2014 году), подчеркивается, что перспективной целью украинской дипломатии украинской внешней политики является членство Украины в Европейском Союзе и в общеевропейских структурах. Делегаты из Украины получили заверения молдавских парламентариев в сохранении проевропейского курса.

С желанием помочь демократическим силам Молдовы победить в предстоящих президентских выборах в ноябре 2016 года в Республику Молдова прибыл президент Украины Петр Порошенко. Он встретился с делегатами молдавского парламента и с украинским сообществом Молдовы. Главным в этом визите было также сохранение европейского курса обоими соседними государствами и популяризация приоритетов этого выбора в среде населения Молдовы. Тревогу в Украине вызвали итоги выборов и предвыборные заявления Игоря Додона о возможном приостановлении движения Молдовы в Европейский Союз. Неприемлемым и оскорбительным для Украины стало предвыборное заявление Додона о правомочности аннексии Крыма. Отношение украинских политиков к президенту Республики Молдова является отрицательным. Неприемлемым для Украины и для Молдовы является подход Игоря Додона и к решению Приднестровского вопроса. Согласно его видению, Приднестровье должно было бы получить особый статус в пределах федеративного государства. Для реализации этого плана предполагалось сначала провести переговоры на разных уровнях, а позже дать слово народу на референдуме. Став президентом, Додон, отправился с визитом в Бендеры, где встретился с новоизбранным президентом непризнанной республики Вадимом Красносельским. Тогда же он в который раз объявил о желании вынести статус Приднестровья на референдум. Встреча лидеров обоих берегов Днестра одобрительно оценил президент Российской Федерации Владимир Путин. Для него продвижение в решении приднестровского конфликта важно по многим причинам. В частности, благодаря налаженному диалогу между контролируемыми им, Додоном и Красносельским (с дальнейшим закреплением за Россией статуса гаранта заключенных договоренностей) российский президент получит наглядный пример того, как, имея «добрую волю» и «искреннюю заинтересованность» в урегулировании конфликта, стороны могут объясниться. По всем признакам такой пример станет козырем в переговорах с западными партнерами (прежде всего, с администрацией Трампа) об урегулировании конфликта на востоке Украины. А особенно, если к соответствующим разговорам

не будет приглашена украинская сторона. Недаром же российская пропаганда так настойчиво создает образ «незаинтересованной в урегулировании конфликта на востоке страны украинской власти, которая не выполняет Минских договоренностей». С новым приднестровским прецедентом В. Путин может попытаться убедить американского президента Дональда Трампа в том, что именно, благодаря, а не вопреки гарантиям России стороны конфликта могут достичь согласия.

Все пророссийские уловки президента Молдовы вызывают негативное отношение украинских политических кругов. В то же время Игорь Додон выражает надежду, что и после военного конфликта на востоке Украины российско-украинские отношения возобновятся, и станут вновь «дружественными и братскими», благим образом повлияв на взаимоотношения других соседних государств. Однако его тесные связи с Кремлем не внушают доверия тем, кто надеется на укрепление украинско-молдавских отношений. Безусловно, сложившаяся ситуация не на пользу молдо-украинскому сотрудничеству. Украинских политиков, экспертов и наблюдателей волнует и ожидание результатов предстоящих осенью 2018 года выборов в Парламент Молдовы. „В этих условиях, вполне возможно, что приход социалистов к власти может означать блокирование или закрытие ряда молдавско-украинских проектов. Это не произойдет только в случае, если президент Игорь Додон поймет, что должен изменить свое пророссийское отношение к Украине”, - отмечает Руслан Шевченко [5].

Сложностью на пути успешного сотрудничества Молдовы и Украины считает программный директор Ассоциации внешней политики (АРЕ) Наталья Стеркул двойственность современной политической позиции Молдовы, С одной стороны, по ее словам, правительства обеих стран «все больше укрепляют сотрудничество, что доказывает реализация Дорожной карты в области трансграничного сотрудничества, включающей такие важные вопросы, как демаркация границ и совместная эксплуатация Днестровского гидроузла». С другой – «необходимо учитывать фактическое отсутствие сотрудничества на президентском уровне. Вместо того, чтобы послужить импульсом в развитии межгосударственных отношений, к сожалению, политика президента Молдовы приводит к повышению недоверия со стороны страны-партнера», - отмечает Наталья Стеркул. Аналитик отмечает также, что, в результате этого, по отношению к Приднестровью Украина «перешла от политики лояльности к политике умеренных отношений». «И если ранее Киев деликатнее относился к Приднестровью, то сейчас окончательная позиция - полная поддержка целостности Молдовы», - подчеркнула она. Исполнительный директор

АРЕ Виктория Букэтару считает, что «прежде, чем выстраивать отношения с Россией, Игорю Додону необходимо наладить их с Евросоюзом, что поможет интегрироваться в общую европейскую инфраструктуру». Виктория Букэтару считает, что «в первую очередь этому способствует заявление президента РМ Игоря Додона по поводу ситуации в Крыму, что, по мнению официальных властей Киева, является неуважением к территориальной целостности Украины. «Рост недоверия к Республике Молдова вызвал и недавний конфликт президента И. Додона с правительством страны относительно участия молдавских военнослужащих в учениях НАТО во Львовской области. Решение президента, который запретил отправку военнослужащих, все больше убеждает Украину, что Молдова попадает в сферу влияния Кремля», - отмечает эксперт[10].

Сложившаяся в Молдове ситуация противостояние разных ветвей власти, негативно сказывающаяся на внешнеполитическом имидже страны, успешном развитии сотрудничества Молдовы и Украины, может быть исправлена тем, что пророссийская риторика президента Молдовы не приветствуется нынешним парламентом Республики Молдова. Парламент своим большинством продолжает выражать недовольство и оппозиционные настроения по отношению к президенту, который придерживается пророссийской ориентации. После заявлений президента Молдовы Игоря Додона о том, что «Крым де-факто принадлежит Российской Федерации», вице-премьер-министр, эксминистр Иностранных Дел и Европейской Интеграции Республики Молдова Андрей Галбур, имея в виду территориальный сепаратизм, выразил свое сожаление о заявлении президента и подчеркнул, что подобные высказывания не соответствуют официальной позиции Республики Молдова, у которой есть аналогичная проблема[11]. Премьер-министр Павел Филип выразил глубокое недовольство заявлениями Игоря Додона о возможности денонсации Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом и попытался уверить международное сообщество в неспособности президента в одностороннем порядке принимать судьбоносные для страны решения. Молдова является парламентской республикой, и менять политический курс государства исключительно в компетенции парламента, заявил премьер-министр[12].

Разрушить налажившиеся связи и сотрудничество между соседними странами не позволяет также стабильное функционирование в Молдове и Украине межправительственных институтов, таких как Украинско-Молдавская комиссия по торгово-экономическому сотрудничеству, которая служит площадкой для дискуссий в процессе продвижения экономических интересов и интересов безопасности обеих стран. Поэтому,

несмотря на наличие ощутимого влияния России на молдавскую экономику и целенаправленное распространение российской пропаганды, Молдова все же будет поддерживать тесные отношения с Украиной, пока парламент будет контролировать проевропейская коалиция. Парламент же Молдовы пришел к решению, что именно сотрудничество соседних государств - в рамках стратегического курса на европейскую интеграцию - должно обеспечить реализацию совместных перспективных проектов. Существует и надежда на то, что президент страны под напором объективных факторов откажется от неперспективной риторики. Надежды прибавляет уже тот факт, что во время своего посещения Москвы президент Игорь Додон не рискнул повторить свои предвыборные тезисы о признании российской оккупации Крыма. Факт свидетельствует о том, что Киев умеет убедительно донести Кишиневу свое видение ситуации.

Практическое воплощение конструктивного сотрудничества Молдовы и Украины

Самым убедительным побуждением к добрососедству и конструктивному сотрудничеству - в преодолении неудобных ситуаций, в обход пугающих перспектив - является значительная озабоченность Республики Молдова и Украины о государственной безопасности. Это по-настоящему серьезный вызов современности для обоих государств побуждает соседние государства действовать сообща. Правильно учитывая складывающиеся ситуации и предлагаемые политические условия и Молдова, и Украина ныне практикуют лозунг « От общих безопасных и энергетических вызовов – к совместным действиям ». Тесное сотрудничество и взаимопомощь в решении столь важных проблем, как безопасность пределов государств, предполагает, конечно же, в своей основе – равноправие партнеров, взаимоуважение партнеров и доверие к партнерам. Исторические события на Евромайдане повернули Украину лицом к Молдове. На смену «нейтральному» отношению к соседнему государству в Украине, в ее политической элите и в обществе, произошло осознание того, что в ряду государств-претендентов на вхождение в Евросоюз Республика Молдова занимает лидирующее место. Молдову следует принимать во внимание, с Молдовой надо советоваться и на Молдову в некоторых вопросах следует равняться, брать пример из ее политического опыта. Как упоминалось выше, Молдова быстро и успешно прошла период десоветизации еще в 90-е годы. Украина же пришла к необходимости проведения подобных мероприятий по десоветизации общественной жизни только после 2014

года. Показательно и то, что Украина сегодня перенимает передовой (европейский) опыт Республики Молдова в области реформирования медицины, введения страховой медицины в государстве. Проблемы в сфере здравоохранения Молдовы (переход к страховой медицине, выбор семейного врача, частное медицинское обслуживание) во многом схожи с теми, которые приходится сегодня решать Украине. Накопленный Молдовой весьма богатый опыт в этой области во многом может оказаться полезным и для Украины, естественно, с учетом национальных особенностей украинской системы здравоохранения. Частная медицина, как и обязательное медицинское страхование, долго и мучительно отстаивали право на существование в Молдове. Если в начале двухтысячных было много скепсиса и кривотолков по поводу совершенно новых для рядовых граждан понятий, то сегодня в Молдове страховой медицинский полис – неотъемлемая часть жизни и медицинского обслуживания практически каждого гражданина. А частная медицина прекрасно сосуществует с государственными медицинскими учреждениями. Эксперты в сфере здравоохранения утверждают, что именно эти шаги и спасли молдавскую медицину от полного коллапса, на пороге которого она оказалась в девяностые - начале двухтысячных годов. Принятая Молдовой в 2004 году страховая медицина, ее плюсы и минусы активно обсуждаются сегодня и политическими кругами, и гражданским обществом. А молдавские специалисты охотно объясняют преимущества этой системы, выдержавшей проверку временем. «Раньше и пациенты, и врачи знали, что для лечения был только один источник финансирования – бюджетные средства. Случалось, что денег иногда не хватало на элементарные нужды медучреждений, в том числе – на заработную плату. Все кардинально изменилось с переходом (в 2004 году) на страховую медицину. Мы получили возможность ритмичного финансирования, так как сейчас существуют не один, как раньше, а целых четыре источника: государственный бюджет, взносы работодателя, взносы самого работающего, и средства, которые платят индивидуальные работающие – маленькие семейные бизнес-структуры и т. д.», – поясняет Михай Чокану, директор Национального Института экстренной медицины Республики Молдова. Он подчеркивает, что теперь перебоев с финансированием, и, следовательно, с оплатой лечения, нет, а все бюджетные деньги предназначены для оплаты малообеспеченных слоев населения и реализации государственных программ. Следует отметить, что средства от страховых взносов и медицинских полисов поступают теперь не на счета больниц, а на счет Национальной медицинской страховой компании. И только после того, как пациент

прошел лечение в той или иной клинике, счет представляется именно в Национальную страховую компанию. А уже оттуда после рассмотрения средства перечисляются на счета больниц. Руководит Национальной медицинской страховой компанией административный совет, который переизбирается раз в 5 лет. В его состав входят представители профсоюзов, работодателей, парламента, правительства и общественных организаций. На управление Национальной медицинской страховой компанией израсходуется около 1% от получаемых страховых взносов. Все остальное идет на обслуживание пациентов в медучреждениях. «Главная цель страховой медицины, – по утверждению Михая Чокану, – предоставление всем без исключения категориям граждан Республики Молдова качественно-го медицинского обслуживания. Но лишь при одном условии. Каждый гражданин обязан или оплачивать ежемесячно медицинские взносы, или приобрести медицинский полис»[13]. Годы, прошедшие после введения страховой медицины в Молдове, показали прогрессивность проведенной реформы, и сегодня демонстрируют собой пример для Украины.

Молдова является лидером и в тройке Украина, Молдова и Грузия. Она уже имеет безвизовый режим и ратифицировала Соглашение об ассоциации. О том, что опыт Молдовы следует перенимать, продемонстрировала инициатива спикера Верховной Рады Украины Андрея Парубия о создании межпарламентской ассамблеи «Молдова-Украина-Грузия». Межпарламентский форум состоялся 2 марта 2018 года именно в Кишиневе. «Молдова, Украина и Грузия сталкиваются с одинаковыми угрозами и трансформациями, поэтому создают Межпарламентскую Ассамблею «Украина - Грузия – Молдова», - заявил спикер парламента Молдовы Андриан Канду. - «Наши страны стремятся к энергетической безопасности, визовой либерализации и преодолению коррупции. Самое важное: мы должны стоять рядом перед лицом вызовов, стоящими перед нами, чтобы усиливать нашу способность перед изменениями в наших странах, и совместно приближаться к Европейскому Союзу», - сказал спикер парламента Молдовы [14]. На межпарламентской ассамблее были достигнуты договоренности относительно обеспечения энергетической безопасности не только Молдовы и Украины, но и региона в целом, обеспечены возможности стабильного экономического роста. По мнению инициаторов проведения форума, спикеров парламента Украины, Грузии и Молдовы, их встреча позволила объединить усилия, чтобы вместе противостоять современным вызовам, в том числе и гибридным войнам. Кроме территориальной, энергетической безопасности на конференции обсуждались и вопросы информационной безопасности, а именно противодействие пропаганде и дезинформации со стороны России.

Внимательно оценив политическую ситуацию в Молдове, участники Межпарламентской ассамблеи отметили, что в стране есть определенное разочарование силами, занимающимися евроинтеграционными проектами, присутствует и коррупция. Некоторое разочарование как раз и позволяет появляться в обществе пророссийским настроениям, однако, вовсе не из-за меньшей привлекательности для населения Евросоюза. Молдова по-прежнему является привлекательным примером для стран-претендентов в Евросоюз. «Если мы будем вместе работать над реформами, над вопросами не только двусторонних отношений, мы будем двигаться к своим целям значительно быстрее», – отметил представитель МИДа Украины Валерий Жовтенко. Он также отметил, что Украина, осознавая значение решение проблемы Приднестровья для сближения Молдовы с ЕС, активно участвует в урегулировании приднестровского конфликта. В 2016-2018 годы процесс обсуждения проблемы сдвинулся с паузы, в этот период состоялось несколько заседаний формата 5 + 2, по результатам которых подписаны протоколы[2].

Градус евроинтеграционных настроений в стране, наличие феномена Приднестровья, демаркация государственных границ, - все это стороны одной проблемы, проблемы безопасности Республики Молдова. Во всех ипостасях предполагается участие Украины, как ближайшего соседа Молдовы, задействование ее политических кругов, экспертных сообществ и институтов гражданского общества. На политическом поле задействованы совместные дипломатические силы Молдовы и Украины. В 2017 году исполнилось 25 лет дипломатических молдо-украинских отношений. В обеих странах юбилейная дата была отмечена активизацией межгосударственного сотрудничества. В Молдове и в Украине рапортовали об успешном решении проблем, накопившихся в течение многих лет. Накануне юбилея в интервью корреспонденту НИА «Укринформ» Чрезвычайный и Полномочный Посол Украины в Республике Молдова Николай Хнатишин, подводя итоги многолетнего сотрудничества, отметил: «Украинско-молдавские отношения всегда были и остаются весьма активными. Они традиционно основываются на принципах дружбы, добрососедства, взаимоуважения и понимания, что способствует активизации развития двустороннего сотрудничества. Об этом свидетельствует положительная динамика объема двусторонней торговли товарами и услугами - в 2016 году этот показатель достиг 785,2 млн долларов США, что на 148,4 млн долларов больше, чем в 2015 году. Серьезной основой для дальнейшего развития украинско-молдавского сотрудничества является и соответствующая договорно-правовая база, насчитывающая

около 150 двусторонних документов: межгосударственных, ведомственных, межправительственных соглашений, которые помогают нам в дружеском диалоге. Среди главных базовых документов, которые регулируют наши отношения, выделил бы Договор о госгранице, подписанный президентами Украины и Молдовы в 1999 году. И сегодня мы подходим к завершению процедуры демаркации границы. За эти 25 лет проведена делимитация 1222 км и практически завершено ее обозначение на местности - демаркация. Осталось лишь два коротких участка - в районе Джурджулешть и плотины Днестровского гидроузла. Основными документами остаются также Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве, подписанный в 1992 году и Консульская Конвенция 1995 года. Ведется постоянная работа по совершенствованию и расширению договорной базы в соответствии с современными условиями и в соответствии со стандартами ЕС» [15].

Позитивно оценила прошедшие 25 лет дипломатических отношений и молдавская сторона. Чрезвычайный и Полномочный Посол Республики Молдова в Украине Руслан Болбочан отметил, что в 2017 году возобновились консультации на уровне министерств экологии двух стран после долгого перерыва. «Для нас очень важно, чтобы река Днестр нас не разъединяла как трансграничная река, а наоборот объединяла. Такое сотрудничество покажет, что наши стороны способны договориться, достичь компромисса», – считает он. Также демаркация границы находится на последнем этапе. Мы завершили демаркацию на месте. Осталось подготовить документы. Надеюсь, что в следующем году уже сможем завершить этот процесс и подписать договор о режиме границы», – отметил господин посол. Он отметил, что Молдова поддерживает территориальную целостность Украины, и кто бы ни был президентом страны – эта позиция не изменится[2].

Активизация межгосударственных связей Молдова-Украина в последние годы ярко продемонстрирована конструктивными встречами политиков высшего звена. Во время этих судьбоносных встреч было решено ряд важных вопросов. В первую очередь, во время встречи президента Украины Петра Порошенко и премьер-министра Республики Молдова Павла Филипа было определено 5-6 приоритетных совместных пунктов пропуска, которые будут обустроены на украинско-молдавской границе при финансовой поддержке партнеров по развитию. Среди них: «Паланка», «Кучурган», а также «Бронница-Унгурь», где мост через Днестр был построен еще несколько лет назад. Планируется использование данного объекта для автомобильного сообщения. С открытием этого моста разгружается пункт пропуска «Могилев-Подольский – Отачь». Совместный

контроль позволит либерализовать транспортные потоки. В частности, Украина ликвидирует два пункта пропуска – «Маяки» и «Удобное». Еще одним стратегическим объектом заявлен мост «Ямполь-Косэуць», строительство которого планируется осуществить при поддержке ЕС. Республика Молдова завершила строительство дороги на этом направлении и партнеры по развитию заинтересованы в его включении в систему международных транспортных коридоров, что позволит улучшить транспортное сообщение по обе стороны Днестра. Встречи на высоком уровне и их результаты открывают пути Молдовы и Украины на страны Евросоюза, оживляя «глухие» в экономическом плане зоны в соседствующих государствах, вселяя социальный оптимизм в население по обоим берегам Днестра.

Показательной можно назвать и встречу глав правительств Молдовы и Украины Павла Филипа и Владимира Гройсмана в феврале 2017 года, на которой был обговорен ряд вопросов, Результат переговоров, скорее, был полезен Украине, нежели Молдове. Это касается обсуждения защиты экосистемы Днестра в условиях, когда украинские власти намерены построить шесть новых гидроцентралей на реке. Резоны молдавской стороны о том, что Днестр – это важный источник водоснабжения, как для Одессы, так и для Кишинева и других местностей Молдовы и Украины встретили лишь частичное понимание. Было оговорено, что международная комиссия разработает новый регламент деятельности Новоднестровской гидроэлектростанции, а проблемы обмеления Днестра будут совместно обсуждаться молдавскими и украинскими учеными и экспертами в будущем. Однако на сегодняшний день украинская сторона не отказалась от строительства новых гидросооружений на Днестре [16]. Такое отношение к проблемам экологии со стороны политиков вызывает возмущение гражданского общества. Руководитель Международной ассоциации хранителей реки Днестр «ЕСО-TIRAS» Илья Тромбицкий сообщил, что действия украинского правительства идут вразрез с общемировыми правилами трансграничного сотрудничества по рекам. «Еще в 2012 г. обе страны подписали стандартный договор о действиях в бассейне Днестра. Но он до сих пор не ратифицирован украинской стороной, которая действует в интересах собственных олигархов, а не народа. Данный договор если и будет действовать, затрагивает только экономические, политические, но не экологические проблемы. А последним официальным документом, который рассматривал вопросы качества воды, обмеления реки является доклад о функционировании днестровских водохранилищ за 1986 г.», – сказал Тромбицкий. Он подчеркнул, что «экологические про-

блемы так же насущны и требуют срочных решений, как и вопросы политики» [16]. Профессор института зоологии Академии Наук Республики Молдова Елена Зубкова считает, что в случае строительства «еще трех ГЭС приведет к тому, что годовой сток воды в Днестре станет ниже среднего показателя – 10 млрд. кубометров. Если же введут в строй все шесть ГЭС, понятия «река Днестр» больше не будет. «Уже можно говорить о качественном изменении состава воды – Днестр питают в основном малые притоки и подземные источники. Каскад ГЭС фактически перекроет питание реки», - сказала она [16]. Председатель Всеукраинской экологической лиги Татьяна Тимочко сообщила, что в Украине более 50 экологических организаций опротестовали действия правительства. «Против высказались областные советы Ивано-Франковской и Тернопольской областей. У нас гораздо хуже налажен диалог с властью, чем в Молдове, его фактически нет на протяжении последних лет. Но от лица гражданского общества я заявляю, что строительства мы не допустим», – сказала общественница [16].

Более значительных успехов было достигнуто в сфере развития торговых отношений. Владимир Гройсман поблагодарил кишиневские власти за решение снять торговые санкции для украинских производителей и отметил, что Молдова для Украины – это не просто соседнее государство, но и стратегический партнер. Год от года увеличивается число украинских производителей на рынке Молдовы. «У нас нет проблем, приводящих к разногласиям между нашими странами, а только объединяющие нас аспекты», – отметил премьер-министр Украины. Павел Филип и Владимир Гройсман подтвердили готовность обоих государств продвигать приграничное сотрудничество, в том числе открытием совместных КПП на границе, внедрением проектов по развитию инфраструктуры и сохранением Миссии Европейского Союза по приграничной помощи Молдове и Украине. Двусторонние межправительственные встречи становятся активнее год от года и результативнее раз от разу. На этих встречах детализируются договоренности, устраняются недоработки, расширяется круг решенных вопросов, выясняются обоюдные претензии, обогащается ряд предложений.

На следующей встрече премьер-министра Молдовы Павла Филипа и его украинского коллеги Владимира Гройсмана 12 апреля 2017 года в Киеве стороны детальнее обсудили взаимодействие в сфере экономики, договорились о синхронизации работы энергосистем дружественных стран с европейской ENTSO-E. Кроме того, достижением повестки дня была либерализация авиа- и автосообщения между государствами. Главы правительств отметили, что уровень товарооборота между государствами на данный момент превышает 800 миллионов долларов. В будущем

показатели импорта-экспорта могут достигнуть 1 миллиарда долларов – у Киева и Кишинёва есть еще нереализованный потенциал в этой области. В конце встречи премьер-министры обсудили Дорожную карту сотрудничества и договорились об участии украинского главы Кабинета министров в Саммите ГУАМ в июне 2018 года, - и это было очень важным достижением двусторонней встречи[17].

Знаменательными результатами отмечена встреча премьер-министров Молдовы и Украины в октябре 2017 года в Кишинёве. Стороны обсудили проблемы автоперевозчиков, и в настоящее время на финишную прямую вышло подписание соглашения, которое позволит либерализовать автомобильное и воздушное сообщение между двумя государствами. Владимир Гройсман заявил, что Украина уделяет особое внимание двусторонним отношениям с Республикой Молдова. По словам украинского премьера, в этом году был решён целый ряд проблем в отношениях между двумя странами, благодаря чему эти отношения стали ещё более тесными. Украинский премьер сообщил, что помимо Дорожной карты и двух подписанных в Кишинёве соглашений, будут подписаны и другие документы, которые позволят двум государствам сблизиться. В частности, это соглашение о транспортном сообщении, призванное упростить въезд водителей в Украину и выезд с её территории. В. Гройсман также упомянул реформу образовательной системы в Украине, которая затрагивает национальные меньшинства. По его словам, Украина уважает все национальные меньшинства, и в этом смысле задача состоит в том, чтобы проанализировать ситуацию и, при необходимости, провести консультации для определения мер, необходимых для поддержки меньшинств. Представитель власти разъяснил, что Украина требует знания государственного языка, но стремится также обеспечить все необходимые условия для развития национальных меньшинств[18]. В Кишинёве премьер-министр Украины встретился также со спикером парламента Молдовы Андрианом Канду. Для представителя властных структур Украины важно было подтверждение политического курса Республики Молдова. На встрече в парламенте заверения в нерушимости про-европейского курса Молдовы были получены. Молдавские эксперты высоко оценивают двусторонние встречи глав правительств Молдовы и Украины. По словам эксперта Натальи Стеркул, правительства обеих стран «все больше укрепляют сотрудничество»[10].

В Киеве также достигли договоренности по работе Межправительственной комиссии по торгово-экономическому сотрудничеству. Мероприятия, проведенные комиссией, демонстрируют эффективность мол-

до-украинского взаимодействия при реализации совместных проектов европейской интеграции двух стран. В дальнейшем планируется проведение очередного заседания украинско-молдавской Межправительственной смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. Ожидается, что в ближайшее время стороны смогут окончательно решить вопросы, которые годами находятся на повестке дня двусторонних отношений. Значительная часть совместных проектов, в том числе введение совместного контроля на границе, трансграничное сотрудничество в рамках еврорегионов, развитие инфраструктуры, рассчитанное на привлечение средств из структурных фондов Европейского союза. Эффективное освоение европейских фондов - одна из приоритетных задач, которые стоят сегодня перед Украиной и Молдовой. Успешная реализация этих проектов связана с неуклонным евроинтеграционным курсом наших государств и реализацией внутренних реформ. Единственное, о чем следует сожалеть, это о том, что в молдо-украинском сотрудничестве отсутствуют совместные президентские мероприятия.

Большую роль в достижении конкретных результатов в партнерстве играют межминистерские мероприятия. В торгово-экономическом, топливно-энергетическом, аграрно-промышленном, транспортно-дорожном, научно-исследовательском и других направлениях сотрудничества между Молдовой и Украиной составлен и контролируется свод мероприятий в той или иной отрасли, которые запланированы и подвергаются мониторингу в ходе выполнения. Согласно этому своду мероприятий наилучшим образом между государствами осуществляется сотрудничество и достигаются успехи в Министерствах экономики, сельского хозяйства и пищевой промышленности, в Министерствах транспорта и дорожной инфраструктуры, в топливно-энергетическом комплексе обоих государств, в агентстве публичной собственности и в погранично-таможенной службе..Примером успешного двустороннего сотрудничества являются мероприятия, разработанные и выполненные Министерствами внутренних дел Молдовы и Украины. Для сотрудничества Министры Внутренних Дел Украины и Молдовы еще в 2006 году подписали Совместное заявление о сотрудничестве в сфере борьбы с организованной преступностью. Министры рассмотрев ситуацию в сфере правопорядка на территории своих стран и в пограничных регионах, изучив также возможности проведения совместных мероприятий по укреплению законности и обеспечения прав и свобод своих граждан, и выразили полную готовность создать необходимые условия для дальнейшего плодотворного взаимодействия правоохранительных ведомств двух стран.

Министры договорились и в дальнейшем противодействовать терроризму, международной преступности, торговле людьми и незаконной миграции, преступлениям в сфере экономики, а также незаконным действиям, связанным с трудоустройством граждан за рубежом. В ходе переговоров особое внимание было уделено развитию сотрудничества в борьбе с преступлениями в сфере использования компьютерных сетей и сетей электросвязи, борьбе с незаконным обращением наркотических средств и психотропных веществ, распространением порнографической продукции во всемирной электронной сети Интернет. Министры Внутренних Дел договорились углублять и развивать пограничное и региональное сотрудничество, а также оказывать взаимную помощь в вопросах развития сотрудничества правоохранительных органов в рамках ГУАМ. Принято соглашение об обмене оперативно-сыскной, криминалистической и другой соответствующей информацией, а также создании необходимых условий для двустороннего сотрудничества в вопросах охраны общественного порядка, развитии научных, информационных и технических связей. На современном этапе Министерства внутренних дел Молдовы и Украины заявляют об успешном продолжении сотрудничества по выполнению совместно взятых обязательств и об успешной наработке традиции совместной деятельности с целью обеспечения законности и правопорядка в своих странах и в регионе [19]. Тем не менее, сотрудничающие стороны отмечают, что между министерствами Молдовы и Украины существует еще не огромный незадействованный потенциал.

К направлениям, которые в молдо-украинском сотрудничестве занимают важное место, и требуют особенного внимания, сегодня следует отнести развитие еврорегионов. В качестве замысла еврорегионы являются прогрессивной формой экономического и политического межгосударственного развития. Это европейская форма международной интеграции, основанная на тесном сотрудничестве двух или нескольких территориальных образований, расположенных в приграничных районах соседствующих государств Европы. Создание еврорегиона позволяет его участникам создавать совместные экономические структуры, развивать приграничную торговлю, реализовывать различные проекты в области туризма, экологии, спорта и культуры. В пределах еврорегиона практически устраняются таможенные барьеры и препятствия для перемещения рабочей силы. Концепция еврорегионов является следствием политики Европейского союза. В Молдове и Украине сопредельные территории, имеют все возможности развиваться по показателям еврорегионов. И такими еврорегионами являются Еврорегион «Нижний Дунай», включающий в

себя Одесскую область (Украина), уезды Брэила, Галац, Тулча (Румыния), районы Вулканешть, Кагул и Кантемир (Молдова).

Еврорегион «Нижний Дунай» имеет весьма неплохие стартовые показатели для успешного экономического сотрудничества. Еврорегион создан в 1998 году и уже на начальном этапе развития в 2002 г. получил награду от организации «Парус Паттенбурга» как наиболее динамично развивающийся регион Европы. Наградой было отмечено плодотворное украинско-румынско-молдавское культурологическое сотрудничество по исследованию истории и культуры населения Нижнего Придунавья. За этот период собран обширный этнографический материал, издано немало научных исследований по данной проблематике. Хорошей традицией стало проведение этнических музыкальных фестивалей, семинаров, конференций, форумов, идей которых является развитие культурного потенциала Еврорегиона[20]. Однако, как подчеркивает Анастасия Миронова, заместитель директора Департамента внешнеэкономической деятельности и европейской интеграции Одесского областного административного управления, развитие сотрудничества в еврорегионе далеко не всегда в сфере экономики и политики достигает уровня межкультурного сотрудничества. Среди факторов, которые препятствуют полноценному экономическому взаимодействию, аналитики Национального института стратегических исследований при президенте Украины выделяют следующие: традиционная периферийность приграничных территорий, усугубляемая упадком перерабатывающей и пищевой промышленности со стороны Украины; последствия экономического кризиса 2008-2009 гг., вследствие чего в сфере экономики стала преобладать сфера услуг (торговля, финансовое посредничество, транзит товаров). В связи с этим использование выгодного географического положения невозможно без значительных денежных инвестиций в инфраструктуру региона. Наличие трех портов (Рени, Измаил, Усть-Дунайский) является важным фактором экономического и трансграничного сотрудничества в экономической сфере, но высоких результатов пока невозможно добиться из-за низкой технологичности украинских портов и высокой изношенности инфраструктуры. Для полноценного использования всех возможных вариантов сотрудничества необходимо также комплексное развитие дорожной сети. Строительство автомобильной трассы европейского уровня значительно увеличило бы пассажирооборот и перевозку грузов автомобильным транспортом, альтернативы которому в регионе практически нет. Проблему для украинской стороны составляет и тот факт, что часть автомобильных дорог проходит вблизи границы или же по территории сопредельных госу-

дарств[21]. Те же самые факторы частично можно отнести и к перспективам развития Кантемирского и Кагульского районов Молдовы как части еврорегиона. Молдавские территории, которые входят в регион «Нижний Дунай», имеют сельскохозяйственную специализацию, в частности там развито производство вина. В целом экономическое сотрудничество в еврорегионе «Нижний Дунай» должно учитывать различную специализацию административных единиц трех стран. Основной промышленный, индустриальный потенциал Одесской области расположен в отдалении от Дуная, большая часть Бессарабии представляет собой территорию, где преобладает сельское хозяйство, обрабатывающая и пищевая промышленность. В свою очередь Галац является важным индустриальным центром Румынии, остальные территории значительное внимание уделяют сельскому хозяйству и рыболовству. Эти условия формируют соответствующие задачи для перспектив экономического сотрудничества административно-территориальных единиц трех стран в рамках единого Еврорегиона. Постепенное сведение этих различий к общему знаменателю в процессе плодотворного межгосударственного сотрудничества стран-участниц позволят этому перспективному проекту успешно развиваться. Для Молдовы, к примеру, перспективным может стать дальнейшее углубление сотрудничества в сфере сельского хозяйства, обрабатывающей промышленности, а также, возможно, туризма. Для Украины еврорегион «Нижний Дунай» имеет весьма неплохие стартовые показатели для успешного экономического сотрудничества во всех вышеперечисленных направлениях, включая еще и возможность судостроения.

Для Еврорегиона «Верхний Прут», который создан в 2000 году, и в который входят сопредельные территории Глодянского, Фэлештского, Рышканского, Единецкого, Сынжерейского, Бриченского, Окницкого районов и муниципия Бэлць Республики Молдовы, Черновицкая область Украины и Сучавский уезд Румынии основными направлениями сотрудничества могут стать развитие торгово-экономических отношений между территориями трех государств; решение экологических проблем бассейнов рек Дунай, Прут, Сирет и Днестр, Черного моря, предупреждение и ликвидация последствий промышленных аварий и стихийных бедствий; развитие туризма и здравоохранения [22]. Однако реальность показывает, что недостаточная вовлеченность представителей деловых кругов в деятельность трансграничных образований мало способствует решению проблем бизнеса и превращает деятельность данного еврорегионов на формальную. На пути успешного развития еврорегиона стоят противоречия в законодательном поле реализации трансграничного

сотрудничества, в противовес Евросоюзу, где создана унифицированная законодательная среда для такого сотрудничества. Серьезным препятствием активизации трансграничного сотрудничества между Украиной и ЕС является несогласованность в таможенном и налоговом законодательстве. Слабая финансовая обеспеченность и низкая инвестиционная привлекательность совместных проектов, а также отсутствие четко определенных механизмов использования финансовых ресурсов местных властей и территориальных общин в еврорегионе «Верхний Прут» также не содействуют успешной реализации проекта[23]. Странам-участницам в совместном сотрудничестве следует проработать дисбаланс полномочий органов местного самоуправления и территориальных общин разных стран-участниц еврорегиона, централизовать эти полномочия на государственном уровне. Следует учитывать также, что как показывает приобретенный опыт, в рамках еврорегионов успешнее реализуются преимущественно политические, культурные, образовательные формы сотрудничества, зато экономическая деятельность в рамках еврорегионов затрудняется. На это и следует обратить внимание всем структурам сотрудничества в еврорегионе «Верхний Прут». Важно участие, как высших эшелонов власти, так и местных органов, потому что первыми развитие еврорегионов иницируется «сверху», а выполнение проектов ложится на местные органы власти.

Еврорегион «Днестр» самый поздний проект евроинтеграции. Он создан в 2012 году. Участники - районы Сорока, Дондушень, Окница, Резина, Флорешть, Шолданешты, Дубоссарь Республики Молдова и Винницкая область Украины. В состав Еврорегиона «Днестр» приглашаются также Каменский и Рыбницкий районы Приднестровья. Хотя цели проекта самые перспективные: координация и углубление связей в экономике, торговле, науке, образовании, культуре, туризме и спорте; осуществление общих проектов по охране окружающей среды, экологического оздоровления бассейна реки Днестр; реализация общих трансграничных инвестиционных проектов; осуществление региональных проектов (программ) по вопросам сокращения безработицы среди населения приграничных районов посредством повышения экономического потенциала; организация контактов с соответствующими международными организациями, фондами, институтами, агентствами и другими организациями[24], в Приднестровье проект «Днестр» подвергается сомнению. «Идея еврорегиона отражает политику ЕС, который стремится к расширению. Но если раньше экспансии носили военный характер, то в наши дни они носят характер мирного поэтапного проникновения», - с таким коммен-

тарием выступил тираспольский чиновник Сергей Симоненко. «В любом случае это один из проектов по расширению европейского влияния. И мы сразу же столкнулись с проблемой, что наши два района в проекте представлены как молдавские. Разумеется, на данную трактовку мы не согласились. Либо речь идет о трех равных участниках, независимо от их статуса, либо Приднестровье отказывается от участия. С нашей позицией не согласились в Кишиневе», - сообщил Симоненко [25].

Молдова и Украина не теряют надежды на участие Приднестровья в столь перспективном и экономически выгодном проекте, каковым является еврорегион «Днестр». Со временем экономические приоритеты возьмут верх над политическими амбициями руководителей непризнанной республики. Участие в трансграничном сотрудничестве и вхождение в еврорегион являются добровольными. Трансграничное сотрудничество реализуется, как на региональном, так и на локальном уровне. Региональный уровень предусматривает; налаживания новых и восстановления существующих связей между партнерами региона; определение стратегии развития; разработку и обеспечение программ развития; создание свободных экономических зон. Прежде всего от такого сотрудничества ожидаются экономические выгоды, оживление инвестиционных поступлений, введение льготного налогообложения. Большое значение имеет также сотрудничество в области науки и культуры, взаимное познание и понимание между представителями определенных территорий и создания благоприятных условий их жизнедеятельности. А поскольку значительно быстрее и эффективнее процессы сотрудничества происходят на локальном уровне, то и страны-участницы должны продолжать дипломатическую работу в Приднестровье с тем, чтобы заинтересовать руководство и население края в участии в продвижении еврорегиона «Днестр». Европейские фонды, заинтересованные в мирном и перманентном развитии данного региона, финансово поддерживают этот евроинтеграционный проект.

В практике межгосударственного молдо-украинского сотрудничества последних лет следует отметить активное сотрудничество экспертных, научных, образовательных сообществ и представителей неправительственной сферы Молдовы и Украины. Особенно яркой мотивацией возросшего интереса к сотрудничеству и активной деятельности экспертных сообществ в обеих странах является глубокое научное изучение проблем национальной безопасности, описание новых феноменов и вызовов современности, определение новой терминологии, поиски путей обеспечения государственной безопасности. В целом, общение и сотрудничество

между институтами гражданского общества и научно-экспертными сообществами двух государств было начато еще в 90-е годы. Вначале это были этнокультурные общественные объединения Молдовы и Украины. В годы становления демократии на фоне борьбы молдавского и украинского народов за свое национальное самоопределение, признание самобытности и ценности родного языка, культуры, традиций украинская общественность Молдовы так же сосредоточило свои усилия на проблемах определения своего статуса, национальной идентификации, языково-культурного развития. Зерна революционного подъема украинской интеллигенции, ее стремление к сохранению, возрождению и всестороннему развитию культуры своего этноса упали на благодатную почву прогрессивной этнонациональной политики молодого государства Молдовы, которая базировалась на принципах оптимального учета интересов всех этнических сообществ. Уже в первые дни независимости наметилось активное сотрудничество институтов гражданского общества соседних государств, обоюдно обогащая друг друга идеями. Поначалу сотрудничество общественных организаций носило характер активной помощи и всесторонней поддержки со стороны институтов гражданского общества Украины. Деятельность всех вновь созданных этнокультурных организаций в Молдове на первых порах в значительной мере основывалась на помощи украинских организаций. Со временем для институтов гражданского общества Республики Молдова стало ясно, что круг интересов и уставных заданий следует расширять и что пора становиться более самостоятельными. Помимо проблем развития родного языка, литературы, традиционной культуры в условиях диаспоры и массового просвещения украинского населения общественные этнокультурные объединения Молдовы стали заниматься развитием диалога между гражданским обществом и властными структурами, продвижением вопросов этнокультурного развития в государственную сферу: строительством сети государственных учреждений с изучением украинского языка, изданием учебно-методической литературы для школ и вузов Молдовы, созданием средств массовой информации, развитием сети культурно-просветительских учреждений, вопросами пропаганды и развития идей по преодолению дискриминации женщины, улучшение положения в обществе, воспитания женщин как общественных и государственных лидеров, - то есть вопросами вплотную связанными с развитием демократии в Молдове.

В мае 1995 года в Кишиневе, и в июне 1995 года в Киеве, накануне Четвертой Всемирной конференции по положению женщин в Пекине, «Жиноча громада» (Женская община) украинок Молдовы и Украины

провела Международные научно-практические конференции «Женщина и демократия». Декларация и Программа действий, принятые на конференции, признали необходимым проводить широкую работу по утверждению женщин как субъектов политики, Теоретически результаты конференций были воплощены в научных трудах женщин-экспертов «Роль женщин в гражданском обществе Молдовы: опыт и предложения украинок» в сборнике «Женщина и демократия», изданном ПРООН. А практически – старания женщин Молдовы воплотились в 2006 году в принятии Парламентом республики Закона об обеспечении равных возможностей для женщин и мужчин. [26]

Следует отметить, что и общество «Просвита» в Молдове уже в нулевые годы Молдовы вышли на самостоятельный уровень работы, и сотрудничество с институтами гражданского общества Украины стало носить паритетный характер. Просвитяне Молдовы вели активную просветительскую работу среди украинского населения страны, организовывали научные форумы, Общество, совместно с исследователями Академии Наук Молдовы и Посольством Украины в Республике Молдова, подготовило и провело Международную научную конференцию «Украинцы в Молдове, молдаване в Украине: этносоциальные процессы», и выпустило сборник материалов конференции [27]. В конференции участвовали члены общественной организации «Институт демократии имени Пилипа Орлика» из Киева. А просвитяне позже оказывали помощь Институту Орлика проведением социологических исследований (анкетирования) среди украинцев Молдовы. В совместных этих проектах участвовала эксперт Института демократии имени Пилипа Орлика в Киеве Натальи Белицер. В 2010 году при сотрудничестве с членами Общества «Просвита» Молдовы эксперты этого Института осуществили проведение в Киеве круглого стола, посвященного роли украинского этнокультурного движения в продвижении демократии в Республике Молдове. Здесь модератором выступил Сергей Герасимчук, ныне представитель Совета по внешней политике «Украинская призма», который активно сотрудничает с экспертами Республики Молдова до настоящего времени.

Как следует из вышеизложенного, сотрудничество институтов гражданского общества Молдовы и Украины имеет многолетние традиции и развивается на этнокультурном, социально-экономическом и политическом уровнях. На этнокультурном уровне украинцы Молдовы, организованные в гражданском обществе, продвигают самые смелые идеи, проекты, в частности, почерпнутые из гражданских инициатив Украины,

проекты, поддерживающие Украину. К примеру, праздник Матери, который вслед за США и европейскими странами начали внедрять женщины Украины, «Жиноча громада» украинок Молдовы тоже стала проводить в Молдове. И эти праздники в стране имеют широкий спрос, на них бывают и первые лица государства. То же самое с Маршем вышиванок, который «Жиноча громада» при поддержке, конечно же, и других украинских организаций, проводит в Молдове в пятый раз. Ежегодно «Жиноча громада» в знак солидарности с общественностью Украины проводит в Кишиневе День памяти Голодомора.

В тесном контакте с общественными организациями Украины и мира работает Ассоциация украинской молодежи в Молдове «Злагода». Эта инициативная общественная организация создана в 2005 году. Через Международные объединения украинская молодежь Молдовы активно участвует в работе Форумов украинской молодёжи диаспоры. Таковых с 2011 до 2017 года было проведено несколько: во Львове, Тернополе, Ивано-Франковске, Одессе, Виннице, Киеве. На Форумах решались общие для всех молодежных организаций вопросы повышения социальной активности молодежи, продвижения молодежи в политику и специфических вопросов – продвижение национальной культуры и развитие родного языка в условиях диаспоры. В партнерстве с организацией «Молодой Народный Рух», с Министерством молодежи и спорта, с Мировым Конгрессом Украинцев Ассоциация молодежи Молдовы реализовала несколько образовательных проектов по программе Европейского Союза «Youth in Action». Образовательные семинары для украинской молодёжи прошли в таких странах как Чехия, Словакия, Болгария, Румыния, Эстония, Литва, Дания, Швеция, Испания. Делегация из Молдовы присутствовала на всех.

В 2014 году молодым украинцам из Молдовы доверили участие в качестве международных наблюдателей от Всемирного Конгресса украинцев в президентских выборах в Украине в рамках проекта «Молодые диаспоры за честные выборы». С 2014 года украинская молодежь активно участвует в массовом просвещении молодежи Молдовы в направлении ее информированности о политической ситуации в Украине, формировании проевропейского сознания и в поддержку борьбы Украины за независимость и территориальную целостность. На многочисленных слетах и форумах в Украине молодежь Молдовы демонстрирует уровень собственного демократического сознания. Ведь для обоих государств: Молдовы и Украины важно, чтобы массовое сознание населения, не зависимо от этнического многообразия, носило общий демократический и проевропейский показатель. А для получения такого единообразия и в Молдове, и в Украине в це-

лом еще имеются задания. Как показывает реальность, настроения в молдавском обществе разделились: 29% поддерживают присоединение Крыма к России, и 44% выступают против этого. Это значит, что пророссийская часть населения Молдовы продолжает поддерживать Россию и служит неким каналом для трансляции кремлевской пропаганды в страну [28].

Присутствуют здесь задачи и для Украины. Для Киева важно понимать, что углубление всестороннего сотрудничества с Молдовой может стать залогом большей интегрированности молдавского политикума и общества в общие с Украиной, а не с Россией проекты. Поэтому Киев должен сосредоточиться на том, чтобы активизировать сотрудничество с украинской диаспорой, а значит — увеличить в ее среде количество приверженцев проевропейского курса обоих государств, приложить максимум усилий в борьбе за симпатии граждан Молдовы, индикатором победы в которой будет укрепление истинных проевропейских сил на парламентских выборах 2018 года. Задача не из простых, поскольку требует проактивной позиции и наработки пакета предложений Молдове, которые смогут конкурировать с предложенными Москвой «морковками» (включая и возвращение на молдавский энергетический рынок). За Кишинев Украине нужно бороться постоянно. Насколько является зрелым и квалифицированно подготовленным для этого дипломатический корпус украинского государства, покажут результаты избирательных кампаний в обоих государствах и успех превращения двустороннего сотрудничества в мягкую, но уверенную силу Украины в Молдове,

На социальном направлении институты гражданского общества совместно решают задачи экологии, медицины, образования и другие. Из этого круга задач наиболее важными для Молдовы являются задачи спасения Днестра. И здесь представители гражданского общества Молдовы и Украины проявляют себя более принципиально, нежели представители властных структур. Только благодаря гражданскому обществу становится известным критическое состояние бассейна реки Днестр: дефицит водных ресурсов, уменьшение гидробиологических ресурсов бассейна, ухудшение питьевого водоснабжения, снижение биологического разнообразия водных экосистем бассейна. Экологи Молдовы считают, что работа украинских гидросооружений на Днестре приводит к пагубным последствиям для реки: «Нарушены гидрологический, гидрохимический и гидробиологический режимы реки, происходят резкие перепады уровня воды в течение суток, изменяется термальный режим, усиливаются процессы вторичного загрязнения, исчезли ценные виды рыб», отмечает глава Международной экологической ассоциации Илья Тромбицкий

[29]. В этом вопросе дипломатическому корпусу и политическим кругам Молдовы можно посоветовать настоятельно следовать государственным, национальным интересам и проявлять большую принципиальность на пользу своему государству.

На политическом поле содержание молдо-украинского сотрудничества на современном этапе носит характер решения общих проблем государственной безопасности. И на данном поле наиболее просвещенными и заинтересованными в радикальном решении вопросов государственной безопасности являются политические обозреватели, исследователи и эксперты. В продолжение последних четырех лет в Молдове и в Украине прошел ряд важных международных научных и научно-практических конференций и круглых столов по вопросам сопротивления вызовам и угрозам современности, решению замороженных конфликтов, выработке механизмов противодействия внешней агрессии, реакции на гибридные войны, поиски вариантов государственной безопасности и т.д. Для Молдовы практическое значение от общения экспертов имеют вопросы урегулирования Приднестровского конфликта, реформирование сектора безопасности и обороны в стране, усиление национальной и региональной безопасности путем присоединения к НАТО. В обсуждении этих вопросов со стороны Молдовы были вовлечены политические обозреватели, эксперты из Международного независимого университета Молдовы, Института юридических и политических исследований, Фонд в поддержку демократии, Института развития и социальных инициатив «Вииторул», Ассоциации внешней политики Молдовы. Эксперты отличались глубокими знаниями в сфере обсуждаемых вопросов и убежденной позицией в предлагаемых решениях. Позиция экспертов однозначна: национальная безопасность Молдовы и безопасность Украины зависит от активности обеих наших стран на Евроатлантическом пространстве.

С украинской стороны в обмене мнениями участвовали не менее уважаемые эксперты из неправительственных организаций Центр общественных исследований «Украинский меридиан», Совет внешней политики «Украинская призма». К сожалению, ценные выводы и рекомендации международных форумов не всегда публикуются и доводятся представителям власти. О том, что на таких форумах отсутствуют депутаты парламента, представители правительства Молдовы, высказал сожаление политический обозреватель Оазу Нантой. «Сегодня я очень рад видеть здесь своих друзей-экспертов из Украины, которые поднимают все эти вопросы относительно нашей общей безопасности, наших общих проблем. Надеюсь, что гражданское общество и эксперты из Украины и

Молдовы смогут воздействовать на наше общество относительно важности такого общения не только между организациями гражданского общества, экспертами, но и между официальными должностными лицами, чтобы сообща решать проблемы, которые спровоцировала нам Россия. Сообща достичь того уровня безопасности, который обеспечит нам возможность развиваться, как европейским странам» [30].

Активность межгосударственного сотрудничества правительственных и неправительственных структур Республики Молдова и Украины свидетельствует об успешном решении проблем, лежащих в основе этого сотрудничества. Несмотря на то, что двустороннее сотрудничество продвигается в условиях ощутимого влияния России на молдавскую экономику и целенаправленное распространение российской пропаганды, в условиях агрессии России в Украине, можно ожидать, что оба соседних государства будут и в дальнейшем поддерживать тесные отношения. На это можно надеяться, пока парламент Молдовы будет контролировать проевропейская коалиция. Однако, наблюдателям за ситуацией в регионе и украинско-молдавскими отношениями следует продолжать уделять пристальное внимание подготовке к парламентским выборам 2018, которые в обозримом будущем могут вынести на повестку дня вопрос направленности внешней политики Молдовы.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. <https://point.md/ru/novosti/politika/anatol-tseranu-moldavsko-ukrainskie>
2. uacrisis.org/ru/48655/ukrayina-ta-moldova
3. Политика соседства ЕС: инструменты сотрудничества для Украины, Молдовы, Беларуси. В: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004, № 3. с.3.
4. so-l.ru/news/y/2011_10_10_ekspert_moldaviyu_i_ukrainu_sblizhaet_slabosti_pered_litsom_ugroz/
5. <https://point.md/ru/novosti/politica/anatol-tsaranu-moldavsko-ukrainskie-otnoshenia-prohodiat-cherez-svetlyi-period/10/10/2017/>
6. <https://moldova,mfa.gov.ua/...press.../4837-intervju-posla-ukrajini-v-respublici-moldova/>
7. <https://ava.md/2017/06/03/predstavitel-moldovy-pri-obse-podderzhal/>
8. www.gagauz.md/2016/03/za-integratsiyu-moldovy-v-tamozhenni-soyuz-vystupaet-bolshe-grazhdan-chem-v-evropejskii/; www.gagauz.md/2017/07/opros-bolee-75-grazhdan-schitayut-cho-strana-dvizhetsya-v-nepravilnom-napravlenii/
9. <https://news-front.info/2016/11.16/>
10. https://ru.sputnik.md/radio_peredacha-logica-vlasti/20150520/466441.html

11. https://noi.md/ru/news_id/250279.
12. vse.md/component/k2/item/13182/-pavel-filip-moldova-yavlyaetsya-parlamentskoy-respublikoy
13. <https://www.ukrinform.ru/rubric-word/244072-strahovaya-medicina-moldavskii-opyt-i-uroki-dla-ukrainy/html>
14. www.apsny//ge.2018/pl/5200323.php.
15. https://noi.md/ru/news_id/208068
16. <https://totul.md/news/stroitelstvo-shesti-gies-na-dnestre-privedet-k-ischeznoveniju-reki-jekolog/2017/05/-2/>.
17. sng.today/kiiev/6807/-vladimir-groisman-i-pavel-filip=sblizili-moldovu-i-ukrainu.html.
18. <http://www.vedomosti.md/news/grojsman-v-kishineve-dal-ponyat-cto-poziciya-ukrainy-po-mol>
19. <https://comments.ua/politica/83534-ukraina-moldova-podpisalisi.html>.
20. <https://odessa1.com/news/old-nizhniy-dunai-zavershilsya-v-odesse.html>
21. studbooks.net/66721/ekonomika/evroregion_osnovnaya_forma_transgranichnogo_sotrudnichestva
22. <https://go.mail.ru/search?ap=820333&apq=еврорегион%верхний%20прут%20&sbml=152984902474>
23. elvisti.com/node/1039
24. mediacenter.md/publicatii/396-evroregion-dnestr-na-puti-k-sotrudnichestvu.html
25. dnister.ru/content/ideyu-evrjregiona-dnestr-kritikuyut-v-pridnestrovie
26. Морару В., Роговая Г. Роль женских общественных этнокультурных организаций в укреплении демократического общества: опыт и предложения украинских женщин Молдовы. В: Демократизация общества в гендерной перспективе. Кишинэу: Gender-Centru. Кишиневский государственный университет, 2002, с.67-75.
27. Роговая Г. Общество «Просвита» имени Тараса Шевченко в Молдове - проводник идеи национального возрождения украинцев. В: Общество и политика. Материалы Международной научно-практической интернет - конференции 1 апреля-1 мая 2012 года. Новосибирск, 2012, с.178-187.
28. Uaninfo.org /blognews/1488460655-eurasianet-moldova-i-ukraina-blizkie-no-raznye-.html.
29. www.myspared.ru/slide/408737/
30. Телепрограмма «Свитанок» ТРМ Компания «Телерадио-Молдова» 06.06.2018.

Galina ROGOVAIA, *doctor în filosofie, conferențiar cercetător*

Ludmila RUSTANOVICI, *cercetător științific*

4.4. ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО БЕЗОПАСНОСТЬ И СОТРУДНИЧЕСТВА В ЕВРОПЕ И РЕСПУБЛИКОЙ МОЛДОВА

4.4. RELATIONS BETWEEN THE ORGANIZATION FOR SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The important role the OSCE plays in supporting the Transdniestrian conflict. We underline the need to advance the work of the Permanent Conference on Political Issues in the Framework of the Negotiation Process for the Transdniestrian Settlement in the "5+2" format as the only mechanism to achieve a comprehensive and sustainable resolution of the conflict. Emphasize the need to achieve tangible progress in the negotiations on all three baskets of the agreed agenda for the negotiation process: socio-economic issues, general legal and humanitarian issues and human rights, and a comprehensive settlement, including institutional, political and security issues. Express satisfaction with the commitment of the political representatives and programs of political parties to meet on a regular basis and encourage the sides to increase the continuity and effectiveness of the process.

To this end, the Mission facilitates co-operation in Moldova is to help achieve a comprehensive, just and lasting political settlement of the Transdniestrian conflict based on the sovereignty and territorial integrity of Moldova and a special status for Transnistria.

Главной целью является исследование проблем и перспектив взаимоотношений Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) и Республики Молдова в контексте обеспечения региональной безопасности, а также выявление эффективных направлений сотрудничества Организации, в первую очередь, с Республикой Молдова.

Актуальность темы этого исследования заключается в сохраняющейся значимости интеграционной проблематики во взаимоотношениях ОБСЕ и Республики Молдова в контексте обеспечения региональной безопасности. Членство в ОБСЕ накладывает на страны-участницы определенные обязательства. Эти обязательства направлены, прежде всего, на обеспечение безопасности и стабильности на всем пространстве ОБСЕ. Все это актуализировалось в первом десятилетии XXI века, когда события, относимые исследователями к проявлениям взаимоотношений ОБСЕ в

контексте обеспечения региональной безопасности, заметно участились и приобрели систематический характер. Актуальной становится и идея создания глобальной системы безопасности.

Организация пытается охватить весь спектр вызовов и рисков, представляющих угрозу безопасности и стабильности в регионе и рассмотреть наиболее злободневные вопросы ОБСЕ. Это, прежде всего, вопросы, связанные с укреплением границы с восточными районами Республики Молдова.

Весной 1992 года, после распада Советского Союза, произошла эскалация конфликта между приднестровскими властями и центральным правительством в Кишиневе. Яростные столкновения привели к человеческим жертвам, исчислявшимся несколькими сотнями. Более 100 тысяч человек стали временными переселенцами. В июле 1992 г. было достигнуто соглашение о прекращении огня, и стороны обязались вести переговоры по урегулированию конфликта. В 1993 году Совещание по Безопасности и Сотрудничеству в Европе учредило Миссию в Молдове для поддержки усилий по нахождению мирного решения данного конфликта. Миссия ОБСЕ в Молдове присутствует по обе стороны реки Нистру, в Кишиневе находится главный офис, в Тирасполе и Бендерах – вспомогательные офисы. Задачей Миссии ОБСЕ в Молдове является содействие в ведении переговоров по нахождению устойчивого политического урегулирования приднестровского конфликта, в целях укрепления независимости и суверенитета Республики Молдова и достижения соглашения об особом статусе для восточных районов Республики Молдова. Миссия работает на поле дипломатии – в основном мирной – для стимулирования диалога и ослабления напряженности. Почему представительство в Молдове? Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) работает во имя стабильности, процветания и демократии в 57 государствах. Она налаживает политический диалог по вопросам общих ценностей и ведёт практическую работу, нацеленную на то, чтобы сделать наш мир лучше. Представительства ОБСЕ на местах создаются по приглашению принимающей страны, и при согласии 57 государств-участников. Уважение прав человека и фундаментальных свобод является неременным условием устойчивой безопасности, и деятельность Миссии направлена на укрепления прав человека, прав национальных меньшинств, демократизации, верховенства закона и свободы средств массовой информации. Продвижение гендерного равенства и борьба с торговлей людьми также представляют собой существенную часть деятельности Миссии. Миссия оказывает помощь Молдове в ее

усилиях по выполнению обязательств в рамках ОБСЕ, и, таким образом, она содействует укреплению безопасности. [1]

ОБСЕ отличается от других международных организаций (НАТО, ЕС, ЗЕС, Совет Европы или СНГ) всесторонней концепцией безопасности, широким географическим охватом стран-участников, но главное, что ОБСЕ основана на принципах равноправного сотрудничества и согласия. Ввиду своего чисто политического характера и малого бюрократического аппарата ОБСЕ оказалась способной быстро и гибко реагировать на изменения ситуации. Это утверждение справедливо и применительно к выработке норм.

Развитие обстановки в сфере безопасности в начале XXI века несет с собой новые вызовы и угрозы для всех государств. В силу указанных выше особенностей ОБСЕ способна отвечать на эти вызовы и угрозы на основе принципов всеобъемлющей, равной и неделимой безопасности, основанной на сотрудничестве.

Однако в последние годы эффективность деятельности ОБСЕ существенно снизилась, что привело к постановке вопроса о повышении эффективности ее деятельности, совершенствовании институтов и даже реформировании организации. На это указывалось, в частности, в Обращении государств-участников Содружества Независимых Государств к партнерам по ОБСЕ от 15 сентября 2004 года.

Миссия была учреждена в Республике Молдова 4 февраля 1993 г., а 25 апреля 1993 г. в Кишиневе она начала практическую работу. [2]

Среди положительных моментов работы ОБСЕ следует отметить её вклад в решение вопросов человеческого измерения в Республике Молдова. В частности, миссия ОБСЕ с самого начала рассматривала Закон о применении языков на территории Молдавской ССР от 30 августа 1989 г. как одну из причин развязывания конфликта, и тогдашнему Президенту М. Снегуру была представлена памятная записка, в которой говорилось о необходимости пересмотра данного закона в целом, приостановлении действия ст. 7 этого Закона, поскольку, по мнению Миссии, он противоречил большинству основных прав, положенных в основу всех развитых правовых систем. Закон, говорилось в записке, «затрагивал де-факто интересы только русскоязычной части населения и являлся поэтому сомнительным с точки зрения равного обращения». [3]

Мы подтверждаем, что наше правительство подотчетно своим гражданам и несёт ответственность за выполнение обязательств, вытекающих из участия в ОБСЕ и напрямую связано с законными интересами всех государства. Мы сознаем, что соблюдение этих обязательств составляет

одну из основ международных отношений, в развитие которых мы намерены внести существенный вклад. [4]

Таким образом, ОБСЕ, являясь региональным органом, что упоминается в Главе VIII Устава ООН, может взять на себя роль координатора действий всех других международных образований, задействованных на ее пространстве. [5]

Сердцевиной станут переговоры по контролю над вооружениями, разоружением, мерами доверия и безопасности. Все это в сочетании друг с другом, на взаимодополняющей основе поможет создать прозрачность военной деятельности, которая исключит всякую возможность скрытой подготовки к нападению.

Миссия обеспечивает проведение прямых встреч между двумя сторонами и работает вместе с ними, а также с посредниками и наблюдателями, в рамках многостороннего процесса урегулирования. Целью переговоров является достижение устойчивого политического урегулирования конфликта. Начиная с 1993 года, Миссия, вместе с другими посредниками, вносила различные предложения по окончательному урегулированию и выступала посредником в соглашениях по мерам по укреплению доверия и основам взаимоотношений между двумя сторонами. Миссия провела несколько конференций, на которых иностранные, молдавские и приднестровские эксперты обсуждали вопросы укрепления доверия в целом ряде сфер, а также различные подходы к окончательному урегулированию. Официальные переговоры были прерваны в феврале 2006 года. С этого времени Миссия стала движущей силой в работе, направленной на обеспечение продолжения встреч в формате “5+2” на неофициальной основе, в качестве форума для предметных переговоров, несмотря на их неофициальный характер, и в целях укрепления доверия между сторонами, чтобы стало возможным возобновление официальных переговоров. Миссия содействовала установлению прямых контактов между политическими представителями сторон. С 22 сентября 2011 года усилия Миссии и других посредников были вознаграждены формальным решением о возобновлении официальных переговоров в формате “5+2”.

Целью переговоров и диалога в формате “5+2” является достижение окончательного, всеобъемлющего, устойчивого урегулирования приднестровского конфликта.

Maria Raquel Freire в своей книге *Conflict and Security in the Former Soviet Union: The Role of the OSCE* отмечает необходимость ОБСЕ в разрешении конфликта как возможный новаторский вклад в исследовании конфликта. [6]

ОБСЕ – организация, неспособная внедрять собственные решения или резолюции из-за права вето России. По словам политического ана-

литика Владимира Соко́р, переговоры не могут привести к урегулированию конфликта. Никто на это и не претендует. Официально преследуются совершенно иные задачи: так называемые малые шаги, направленные на укрепление доверия между двумя берегами Днестра. Эти шаги в течение неопределенного периода времени, который продлится не один год, создадут определенные предпосылки для перехода к урегулированию. Иными словами, переговоры, которые идут сегодня, не направлены на урегулирование. Они призваны, якобы, создать предварительные условия для укрепления мер доверия с учетом возможного урегулирования в перспективе. Переговоры, которые сейчас идут, так называемые малые шаги, на самом деле призваны создать начальные элементы суверенизации приднестровья. Для того чтобы, когда дело дойдет до выработки особого статуса для Приднестровья, его элементы уже существовали неофициально, без политического согласования, но в результате так называемых малых шагов в сторону признания приднестровья, формулируя свершившиеся факты. [7]

Специальный представитель по процессу приднестровского урегулирования действующего председателя ОБСЕ от Италии Франко Фраттини говорит, что урегулирование не будет неблагоприятным для Республики Молдова, так как переговоры основываются на суверенитете и территориальной целостности Республики Молдова. Эта логика напоминает российскую, при которой ключевым словом является «однако».

Суверенитет и территориальная целостность Республики Молдова соблюдается, однако, в то же время, мы принимаем Приднестровье, которое не даёт Молдове обрести свой суверенитет и территориальную целостность, которые мы вроде бы и признаем, однако... И это «однако» поддерживает идею равноправия Тирасполя с Кишиневом, что мешает Республике Молдова исполнять свой суверенитет, который мы на словах признаем.

Президент Игорь Додон, в свою очередь, в последнем своём заявлении отметил о необходимости возвращения в ближайшем будущем в повестку дня переговорного процесса в формате «5+2», обсуждения модели политического решения приднестровского конфликта. «Сможем консолидироваться – сможем достичь и исторического решения по реинтеграции страны. У нас есть всё необходимое для развития и укрепления многонационального государства посредством последовательной, сбалансированной внутренней и внешней политики. На это должны быть направлены все наши усилия во благо народа Республики Молдова, во имя процветания и развития государства Республика Молдова». [8]

Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) оказывает государствам-участникам и гражданскому обществу поддержку, содействие и экспертную помощь в интересах продвижения

демократии, верховенства права, прав человека, толерантности и недискриминации. БДИПЧ осуществляет наблюдение за выборами, проводит анализ законодательства и консультирует правительства относительно путей развития и поддержки демократических институтов. Бюро проводит учебные мероприятия для должностных лиц государственных и правоохранительных органов, а также неправительственных организаций по тематике поддержки, продвижения и мониторинга прав человека. «(...) строить, укреплять и защищать демократические институты, а также развивать толерантность в обществе», подчёркивается в Документе Хельсинского саммита 1992 года. Это называется человеческим измерением ОБСЕ.

ОБСЕ/БДИПЧ, базирующееся в Варшаве, было создано как Бюро по свободным выборам на Парижском саммите 1990 года и начало свою деятельность в мае 1991 г. Спустя год название организации изменили для того, чтобы отражать расширенный мандат, включавший теперь права человека и демократизацию. Сегодня в организации работает более 150 сотрудников.

БДИПЧ – ведущее агентство в Европе в области наблюдения за выборами. Каждый год Бюро координирует и организует направление тысяч наблюдателей для оценки выборов в регионе ОБСЕ на предмет соответствия обязательствам ОБСЕ, другим международным стандартам демократических выборов и национальному законодательству. Уникальная методология Бюро предоставляет возможность углубленного анализа всех элементов избирательного процесса. С помощью своих проектов ОБСЕ/БДИПЧ помогает странам-участницам улучшать избирательную систему.

Одной из главных рекомендаций можно отнести следующую. Рекомендуется провести комплексный пересмотр избирательного законодательства для устранения пробелов и неоднозначностей, рассмотрения рекомендаций ОБСЕ/БДИПЧ и Венецианской комиссии, включая вопросы сбора и верификации подписей, регистрации кандидатов, финансирования и проведения избирательной кампании, санкций за нарушения во время выборов, ограничений кампании, дальнейшего поощрения участия женщин в выборах и проведения второго тура. Связанные с выборами нормы из других законов, включая Уголовный кодекс, также можно пересмотреть и обновить. Процесс пересмотра должен быть инклюзивным, а завершить его необходимо задолго до следующих выборов. [9]

В области толерантности и недискриминации ОБСЕ/БДИПЧ оказывает поддержку странам участницам в реагировании на преступления на почве ненависти и проявления расизма, ксенофобии, антисемитизма и других форм нетерпимости. Деятельность в этой сфере сосредоточена на следующих направлениях: законодательство; обучение правоохрани-

тельных органов; мониторинг, отчетность, наблюдение и реагирование на преступления и инциденты на почве ненависти; образовательная деятельность для популяризации толерантности, уважения и взаимопонимания.

Совместно с Миссией ОБСЕ в Молдове, БДИПЧ продолжает поддерживать молдавские власти путем обмена передовым опытом и предоставления соответствующих учебных материалов о проблеме антисемитизма. Ян Хенрик Фальбуш, советник БДИПЧ по борьбе с антисемитизмом, отметил что «у каждого государства-участника ОБСЕ есть определенный местный контекст, и он должен быть отражен в школьных программах, чтобы обеспечить эффективность образования в области Холокоста и бороться с антисемитизмом» на заседании круглого стола, организованного Миссией ОБСЕ в Молдове и Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека. [10]

Деятельность Бюро в области демократизации включает верховенство права, законодательную поддержку, демократическое управление, миграцию и свободу передвижения, гендерное равенство. Ежегодно ОБСЕ/БДИПЧ реализует ряд целевых программ помощи для развития демократических структур.

В качестве государства-участника ОБСЕ, Республика Молдова взяла на себя обязательства принимать все законы, в том числе влияющие на демократические институты, в открытом, прозрачном и совещательном порядке. Директор Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ), посол Янез Ленарчич, заявил, что «все политические игроки должны работать вместе в целях гарантирования принципов демократического законотворчества и независимости судебной системы, а также равных электоральных условий для всех политических партий и кандидатов. [11]

ОБСЕ/БДИПЧ также оказывает содействие странам-участницам в выполнении обязательств по поощрению и защите прав человека и основных свобод согласно обязательствам ОБСЕ по человеческому измерению. Это достигается путем работы с различными партнерами в целях развития сотрудничества, укрепления потенциала и обмена опытом в тематических областях, включая права человека в борьбе с терроризмом, усиление защиты прав для жертв торговли людьми, образование в области прав человека, мониторинг и отчетность по правам человека, а также права женщин и безопасность. Она осуществляет мониторинг правовых реформ, осуществляемых в Молдове в этой сфере, предоставляет экспертную поддержку в области разработки законодательства, и следит за его внедрением. Особое внимание уделяется правам человека задержанных лиц и молдавским школам в Приднестровье.

В июле этого года был проведён семинар, который направлен на улучшение понимания участниками основных аспектов борьбы с торговлей людьми, включая разницу между торговлей людьми и миграцией, и правовые рамки, определяющие статус жертв торговли людьми. Это мероприятие также послужило платформой для ознакомления участников с ролью технологий передачи информации при вербовке и эксплуатации людей, а также способов борьбы с эксплуатацией и злоупотреблениями в Интернете. Существующий в Молдове механизм защиты жертв торговли людьми, основанный на сотрудничестве различных учреждений, также был среди обсуждаемых тем. Наталья Савчина, директор НПО «Женские инициативы», отметила: «Участие в таких мероприятиях побуждает наших местных специалистов совершенствовать услуги, предоставляемые жертвам торговли людьми. Это также помогает преодолеть разрыв между теорией и практикой в области идентификации и оказания помощи жертвам». Работа Миссии в области прав человека соответствуют приоритетам рабочей подгруппы по правам человека, вновь созданной Молдовой и Приднестровьем в этом году. Поддерживая эти мероприятия, Миссия объединяет профессиональные сообщества обоих берегов для решения вопросов, представляющих общий интерес. [12]

Выводы

Переговорный процесс по урегулированию приднестровского конфликта не привёл к выработке практических подходов к урегулированию конфликта и не позволяет дать объективную оценку его генезису, поскольку период урегулирования насчитывает уже более 20 лет. Работы таких исследователей как: А.Царану, В.Мошняга, Г.Кожокару, О. Нантой по проблеме приднестровского конфликта объединяет общая направленность на проведение анализа роли России в поддержке приднестровского сепаратизма и, по их мнению, в эскалации конфликта. В. Жук и В. Унгурану в книге *Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova* утверждают, что прекращение переговоров по приднестровскому конфликту позволит в одностороннем порядке пополнения вооружения без уведомления на то восточных партнеров, включая региональную безопасность в свою пользу. [13]

1. Упрощенные подходы к анализу причин приднестровского конфликта привели к недостаточной эффективности инструментария, применяемого для его урегулирования. Существует необходимость учета всех элементов конфликта, как имевшихся в его основе, так и возникших в ходе процессов его урегулирования.

2. Усилия сторон, участвующих в урегулировании данного конфликта, должны быть направлены на поиск общего знаменателя, в основу которого будут положены интересы и выгоды конфликтующих сторон, а не ценности, по которым достижение компромисса не представляется возможным.

3. Такие характеристики переговорного процесса по урегулированию приднестровского конфликта, как его длительность и низкая интенсивность, дают основания для вывода о неустойчивости мотивации сторон по поиску компромисса. Последнее обстоятельство является причиной проявления инструментального подхода, когда переговоры стали квазипереговорами, а целями переговорного процесса для конфликтующих сторон является не нахождение компромисса, а выигрыш времени и дискредитация другой стороны.

4. Анализ взаимодействия сторон, участвующих в этом процессе за годы конфликта нарастили собственный стратегический и геополитический интерес в регионе конфликта, а разногласий между странами-участницами урегулирования больше, чем общих интересов. Таким образом, инициативы по расширению переговорного формата могут только усугубить безрезультативность переговорного процесса из-за еще большего сужения поля общего интереса сторон, участвующих в процессе урегулирования.

5. Венецианская комиссия и Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ не рекомендовали перейти от пропорциональной избирательной системы к смешанной.

Рекомендации

Существующие проблемы урегулирования конфликта, в равной степени, как и их решение, будут зависеть от будущего развития ситуации вокруг восточных районов Республики Молдова. Следовательно, при разработке конкретных предложений и рекомендаций по окончательному урегулированию конфликта необходимо учитывать вероятные прогнозные сценарии развития приднестровского конфликта. Ситуация, складывающаяся в будущем, как известно, происходит в результате действия определенных причин. Причины же формируются под влиянием существующих факторов. Поэтому любой прогноз строится на основе анализа целого комплекса факторов. При этом прогноз не может дать ответ на вопрос, что будет с приднестровским конфликтом или с этим регионом в целом через 5-10 лет.

Важным моментом является анализ степени столкновения или совпадения интересов крупнейших геополитических игроков в регионе: Соединённые Штаты Америки, Североатлантический альянс НАТО, Европейский союз, Российская Федерация, а также степень представленности интересов этих геополитических сил в регионе. К акторам регионального или субрегионального уровня относится Украина и Румыния.

1. Необходимо продолжить переговорный процесс для поиска мирного разрешения конфликта.

2. Оперативной группы российских войск можно рассматривать как важный шаг в этом направлении с последующей трансформацией военной миротворческой силы в гражданскую миссию.

3. ОБСЕ продолжает играть важную роль в поиске решений приднестровского конфликта и демократизации политической жизни Республики Молдова.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. OSCE Annual Report 2015. Organization for Security and Co-operation in Europe, 13 May 2016.
2. Thatham Allan, Osmochescu Eugen. Dreptul Uniunii Europene. Chişinău: ARC, 2003. 508p.; Заявление государств-участников ОБСЕ относительно положения дел в ОБСЕ Документ на офиц. сайте СНГ <<http://www.cis.muisk.by/nusiaii/obse/obse.htm>>.
3. Welberts R. Der Einsatz der OSCE in der Republik Moldauin: OSZE-Jahrbuch... :Jahrbuch zur Organisation fur Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (OSZE)/Institut fur Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universitat Hamburg/IFSH – Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1995, s. 202.
4. Хартия добрососедских отношений, стабильности, безопасности и сотрудничества в Юго-Восточной Европе. Бухарест, 12 февраля 2000 года.
5. Гарипов Р.Ш. Региональная коллективная безопасность на примере ОБСЕ. Казань, 2009.
6. Freire Maria Raquel. Conflict and Security in the Former Soviet Union: The Role of the OSCE (Global Interdisciplinary Studies Series). Pub Ltd Aldershot, Ashgate. October 2003. 288p.
7. available from <https://www.europalibera.org/a/interview-vladimir-socor-moldova-osce-frattini-putin-transnistria-diplomacy/29098907.html>
8. available from <http://actualitati.md/igor-dodon-govorit-o-likvidacii-dejstvujushhej-mirotvorcheskoj-operacii-v-pridnestrove-mogut-lish-populisty-ili-provokatory>
9. available from <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/moldova/303026?download=true>
10. available from <https://www.osce.org/ru/odihr/331071>
11. available from <https://www.osce.org/ru/odihr/101576>
12. available from <https://www.osce.org/ru/mission-to-moldova/387593>
13. Жук В., Унгуряну В.. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chişinău: Tipografia Centrală, 2016.

**Marina GORBATIUC, *magistru în drept,*
*cercetător științific***

CAPITOLUL V

IMPACTUL TRANSFORMĂRILOR GEOPOLITICE REGIONALE ASUPRA MODERNIZĂRII REPUBLICII MOLDOVAA

În acest capitol sunt elucidate probleme privind oportunitățile de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova, statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova tratat în contextul geopolitic actual, impactul războiului informațional asupra Republicii Moldova și, nu în ultimul rând, locul și rolul Republicii Moldova în cadrul sistemului subregional sud-est european de securitate.

5.1. REDIMENSIONAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL NOILOR TRANSFORMĂRI ALE ARHITECTURII GEOPOLITICE REGIONALE

5.1. RE-DIMENSIONING NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE FRAMEWORK OF THE NEW SHIFTS OF THE REGIONAL GEOPOLITICAL ARCHITECTURE

Summary

The Republic of Moldova has an insignificant value on the international stage, but, at the same time, we witness an increased attention of the West to our state due to its geopolitical conjuncture and its status as regional insecurity provider in the framework of the new shifts of the regional geopolitical architecture in the South-Eastern Europe that sees Moldova as an element of a geostrategic game. This situation generates an imminent impact on the national security. Re-dimensioning national security of the Republic of Moldova by taking advantage of joining Euro-Atlantic values, needs to be tackled pragmatically and a political and diplomatic competence that will ensure the achievement of the objectives of the national security interests.

Studiul de caz cu privire la redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale din perspectiva fortificării sectorului de securitate conferă cercetării o

actualitate și importanță cu mult mai pronunțată. Republica Moldova este un stat mic și o putere slabă, care se află în zona-tampon, unde se ciocnesc interesele geopolitice ale marilor puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, ce produc o presiune geopolitică puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Actualmente, politica externă a marilor puteri este fundamentată pe identificarea, promovarea și protejarea intereselor geopolitice în diverse regiuni ale spațiului mondial. Concentrarea asupra unei regiuni geostrategice a intereselor mai multor actori internaționali în scopul transformării acesteia într-o zonă de interes și, ulterior, în sferă de influență, inevitabil duce la o rivalitate acerbă dintre marile puteri în spațiul geopolitic contemporan. Aceste procese concurențiale se răsfrâng eminamente ca impact asupra relațiilor dintre marile puteri și, nu în ultimul rând, asupra statelor din regiunea în care au loc asemenea evenimente geopolitice, totodată influențând structura complexului de securitate regională, dar și nivelul de funcționare a sistemului de asigurare a securității naționale. Declanșarea evenimentelor din Ucraina, dar și evoluția ulterioară a acestora, a constituit trăsăturile caracteristice ale începutului perioadei a doua în dezvoltarea relațiilor internaționale postrăzboi rece, care s-au soldat cu reevaluarea intereselor marilor puteri în spațiul geopolitic contemporan și a condus la realizarea noilor transformări structurale ale arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est. Actualitatea și importanța problemei abordate ține de necesitatea de a scoate în evidență, printr-o analiză evolutivă, reconfigurările geopolitice ale conjuncturii securității regionale din Europa de Sud-Est, ce a influențat fenomenul de fundamentare și funcționare a sistemului de securitate națională a Republicii Moldova, precum și lacunele comise în cadrul procesului de evaluare a contextului geopolitic care determină politica de securitate națională a Republicii Moldova. Importanța subiectului cercetat constă și în faptul că Republica Moldova este un stat mic și o putere slabă, cu interese subregionale și regionale, politica ei internă fiind în mare parte determinată de fluctuațiile geopolitice de pe arena mondială dovedindu-se a fi susceptibilă la evenimentele ce se produc în cadrul relațiilor internaționale, mai ales la capitolul asigurării securității naționale. De asemenea, s-a considerat important și necesar să fie supuse unei investigații profunde controversata poziție de neutralitate permanentă a Republicii Moldova și repercusiunile acesteia asupra securității naționale. Totodată, actualitatea problemei este remarcată și de examinarea situației geopolitice în care se află Republica Moldova ce vine să reliefeze avantajele și constrângerile acestei conjuncturi externe, să identifice soluții relevante și să prezinte concluzii și

recomandări pentru diminuarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților în domeniul securității naționale.

În conformitate cu actualitatea și importanța temei investigate, ne-am propus drept scop de a analiza redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. Gradul de realizare a scopului propus este determinat de caracterul și conținutul comprehensiv al obiectivelor trasate, care sunt: a identifica interesele geopolitice ale marilor puteri implicate în procesul de reconfigurare a arhitecturii securității regionale din Europa de Sud-Est; a analiza oportunitățile și constrângerile poziționării geopolitice a Republicii Moldova; a determina rolul și locul geopolitic al Republicii Moldova în condițiile reedificării complexului de securitate regională din Europa de Sud-Est; a cerceta procesul de redimensionare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul evoluției mediului de securitate regională și a argumenta necesitatea desfășurării și perfecționării acestuia; a examina statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, reliefând impactul asupra procesului de asigurare a fortificării securității naționale; a investiga provocările actuale cu care se confruntă Republica Moldova pe dimensiunea securității naționale; a studia posibilitățile internaționale de consolidare a capacităților naționale de diminuare a amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale a Republicii Moldova.

Prăbușirea sistemului internațional bipolar a determinat o nouă configurație a raporturilor de forțe ale marilor puteri în Europa de Sud-Est, suprimând vechea hartă geopolitică a securității regionale și edificând o nouă arhitectură a evoluției relațiilor internaționale. Importanța geopolitică a Europei de Sud-Est a fost întotdeauna actuală. Această regiune reprezintă și în prezent confluența intereselor geopolitice ale marilor puteri. Miza fiind dominația Europei de Est și a spațiului geostrategic ponto-caspic pentru exercitarea influenței geopolitice în zonele adiacente, cum ar fi: regiunea de Vest a spațiului postsovietic, Caucazul și Orientul Mijlociu. Relevanța geopolitică a regiunii Europa de Sud-Est este caracterizată de următorii factori: se găsește la confluența a *șapte* regiuni de mare importanță geopolitică: Europa Centrală, Europa de Est, Europa de Sud, Asia Mică, Orientul Apropiat, spațiul pontic și spațiul mediteranean; este poziționată aproape de zona conflictuală a Orientului Apropiat; formează un segment al frontierelor de sud-est ale Uniunii Europene și de sud-est ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord; *țările din estul acestei regiuni sunt state limitrofe* ale spațiului pontic, în cadrul căruia mai multe state se confruntă cu războiul hibrid pe teritoriile sale declanșat de Federația Rusă, acestea fie se află într-o stare „înghețată”, fie într-o stare „fierbinte”, care s-au soldat cu apariția regiunilor secesioniste sau chiar cu pierderi de teritoriu prin anexare;

deține controlul asupra strâmtorii Bosfor și Dardanele, care reprezintă unica poartă de ieșire la Oceanul Planetar pentru statele limitrofe ale spațiului pontic; este conectată la axa energetică Asia Centrală – Marea Caspică – Caucazul de Sud – Marea Neagră și este străbătută de diverse rute energetice ce asigură cu hidrocarburi statele europene sau prin care se preconizează construcția altor proiecte energetice pentru transportul petrolului caspic și al celui din zona Asiei Centrale, sau a gazelor din Orientul Mijlociu spre consumatorii din Occident; include un important număr de porturi militare și civile; este mediu propice pentru cooperarea economică, militară și culturală și deține un potențial demografic și economic foarte important pentru Europa.

Noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est exprimate, pe de o parte, prin evenimentele din Ucraina, care au impulsivat replierea intereselor geostrategice ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și Federației Ruse, iar pe de altă parte, jocurile de putere marcate de eforturile statelor mici de a ieși din sferile de influență a unor state și de a intra în altele unde pot să-și promoveze pe deplin propriile interese, precum și să-și asigure securitatea națională, a determinat reconfigurarea securității regionale. Abordarea fenomenului securității regionale, care constituie structuri subsistemice de relații de securitate instituite de un grup de state situate geografic în apropiere unele față de altele, duce la o mai bună percepție a securității naționale a acestora. Subsistemele securității regionale provin din mecanismul prin care riscurile și amenințările, în special cele politice și militare, sunt cel mai puternic resimțite atunci când se manifestă pe o rază mai restrânsă. Conferirea unei identități ferme subsistemelor regionale determină edificarea a două niveluri intermediare de analiză între sistem și stat, acestea fiind: subsistemele și modelul relațiilor dintre ele. Ideea de subsistem tradițional, cu un potențial pentru scopul analizei securității, este noțiunea echilibrului de putere regională, care, în opinia lui B. Buzan, nu s-a dovedit niciodată foarte utilă, deoarece a fost restrânsă la o singură dimensiune – puterea, cu ajutorul căreia marile puteri au zdruncinat arhitectura regională. Deși echilibrele regionale ale puterii funcționează, fiind o trăsătură substanțială a mediului de securitate, ele pot fi distorsionate de acțiunile globale ale marilor puteri, dat fiind faptul că nivelul de susceptibilitate în raport cu influențele externe este unul sporit.

Conceptul privind subsistemele regionale, abordat din perspectiva integrării prin prisma idealistă și funcționalistă, au constituit preocupările lui B. Russett, L. Cantori și S. Spiegel despre fundamentarea integrării regionale, întreprinzând și o încercare ambițioasă de a constitui un întreg cadru comparativ la nivel regional pentru studiul relațiilor internaționale. În viziunea lor, este necesară excluderea nivelurilor de analiză a statului și sistemului în favoarea

abordării conceptului de apropiere geografică în stabilirea regiunilor și rolul subsistemelor regionale în relațiile internaționale [1, p.234-245; 2, p.320-328]. K. Kaiser acreditează supoziția că subsistemele regionale sunt definite, în general, drept structuri de relații ce se desfășoară într-o oarecare proximitate geografică și sunt caracterizate de un anumit grad de intensitate, precum și de conștientizarea existenței acestora de către actorii implicați [3, p.86]. M. Brecher susține că pentru a fi considerat subsistem regional nu sunt suficiente doar structuri de relații, dar este necesară și recunoașterea acestuia atât de către actorii implicați, cât și de către ceilalți actori internaționali [4, p.220]. Totodată, W. Agor și A. Suarez completează ideea lui M. Brecher, identificând numărul minim de actori pentru a forma o regiune, accentuând existența a trei subiecți internaționali, admitând și situații în care unele supraputeri, împreună cu un alt stat vecin mai mic, formează un subsistem regional distinct [5, p.163]. E. Adler și M. Barnett consideră că actorii subsistemului regional pot fi nu doar statele naționale care păstrează monopolul în acest domeniu, dar și diverse structuri, de la organizații și alianțe regionale până la comunități regionale de securitate și mișcări sociale sau revoluționare regionale [6, p.53-62]. E. Haas și J.Nye afirmă că, conceptul de subsistem regional se mai poate referi la procese de integrare regională și la fluxuri (economice și/sau societale), recurente și non-instituționalizate [7, p.105]. Conform lui K. Kaiser, încercările de a sistematiza varietatea de actori și de interacțiune dintre ei în contextul evoluțiilor proceselor regionale s-a soldat cu identificarea unei structuri ce include următoarele elemente: subsisteme regionale, subsisteme regionale transnaționale, subsisteme regionale interguvernamentale, subsisteme regionale complexe integrate [3, p.90-93]. H.Morgenthau, R. Axelrod, R. Keohane, R. Jervis și T. Risse menționează importanța impactului pe care îl pot avea subsistemele regionale, lăsând pe planul secund clasificarea lor, acceptând faptul că relațiile regionale interguvernamentale pot genera noi relații regionale interguvernamentale, ceea ce înseamnă că alianțele regionale pot crea fie contra-alianțe, fie imitatori de alianțe [7, p.105]. R. Falk, A. Bailes și A. Cottley consideră că subsistemele regionale sunt mai degrabă complexe integrate decât strict interguvernamentale sau transnaționale și că dimensiunile de securitate sunt din ce în ce mai strâns legate unele de altele, mai ales la nivel regional [7, p.106]. În opinia lui M. Haas, ideea de subsistem regional, considerată subgrup din sistemul internațional, reprezintă o viziune generală despre felul în care ar putea fi definită regiunea, încercând cu M. Brecher să formuleze concepte privind subsistemele subordonate, bazate pe noțiuni deosebit de largi despre ceea ce constituie o regiune [8, p.100; 4, p.225]. L.A.Ghica susține că, în cazul subsistemelor regionale, atenția era în-

dreptată, în special, asupra posibilelor relații dintre nivelul național și cel regional, în cazul sistemelor subordonate principalul obiect de studiu a fost dinamica relațiilor dintre sistemul internațional (sistem dominant) și subunitățile sale (sistem subordonat). Conform modelului teoretic, orice sistem subordonat reproduce, în mod necesar, conflictul ideologic și problemele generate de bipolaritatea sistemului dominant, astfel că este suficientă înțelegerea dinamicii relațiilor geostrategice dintre supraputerile sistemului dominant pentru a descrie și prezice modul de comportament internațional în orice zonă de pe mapamond[7, p.106]. M. Brecher, la rândul său, specifică existența mai multor grade de apropiere și relevanță pentru politica externă și de securitate a statelor din sistemul subordonat cu supraputerile din sistemul dominant, care sunt reliefate sub formă de cercuri concentrice, iar altele în termeni dihotomici[9, p.118-120, 138]. În opinia sa, pentru majoritatea statelor, subiectele de securitate și politică externă derivă din contextul regional și că transferarea în plan regional a logicii sistemului dominant poate duce la distorsionări în cercetarea relațiilor internaționale [4, p.213]. B. Buzan este de părere că, în pofida încercării de a investiga regiunea pe întreaga agendă a relațiilor internaționale în termenii subsistemului regional și sistemului subordonat, edificarea unui cadru comparativ detaliat s-a dovedit a fi prea complexă și dificilă pentru a rezolva o problemă regională, precum și a defini o noțiune a regiunii acceptată pe larg[10, p.195]. W. Thompson, de asemenea, constată lipsa de progres pe calea dezvoltării oricărui suport teoretic epistemologic[11, p.115]. Ulterior, M.Ayoob, B. Buzan, G. Rizvi și O. Waever, au eludat în procesul cercetării multe din dificultățile cu care s-au confruntat predecesorii, focalizându-se asupra regiunilor în termenii relațiilor de securitate, realizând o abordare mai îngustă și mai flexibilă cu o geneză mai fermă în realitățile relațiilor regionale decât cea a integraționiștilor, considerând domeniul de securitate ca fiind unul mai larg decât domeniul puterii și având utila trăsătură de a încorpora o bună parte din percepțiile derivate din analiza puterii[10, p.195]. B. Buzan reliefează în definirea securității regionale elementul principal care trebuie să fie adăugat relațiilor de putere, insistând asupra modelului de amicitie și inamicitate, ce rezultă dintr-o varietate de probleme care nu puteau fi prevăzute printr-o simplă luare în considerație a distribuției puterii. În opinia sa, suplinind cercetările securității regionale cu dimensiunea amicitie/inamicitate, acestea obțin o viziune mai explicită a modelului relațional și a caracterului insecurității, altul decât cel oferit de abstracția brută a punctului de vedere al echilibrului de putere. Pe această bază, subsistemele de securitate regională pot fi văzute în termenii unor modele de amicitie/inamicitate substanțial restrânse în anumite zone geografice, B. Buzan catalogându-le drept complexe de securitate pe care

le definește ca un grup de state ale căror primordiale preocupări de securitate le asociază suficient de îndeaproape, încât securitățile lor naționale să nu poată fi luate în considerare în mod realist separat una de alta. Complexele de securitate indică atât caracterul trăsăturilor care definește grupul de state ce determină securitatea regională, cât și noțiunea de interdependență intensă a rivalității și a intereselor împărtășite, distingând un grup anumit de state de vecinii săi[10, p.196-197]. În opinia noastră, conceptul complexelor de securitate este o metodă general-științifică care permite realizarea unei analize și sinteze, deducții și inducții a comportamentului atât al actorilor interni din cadrul complexelor regionale a sistemului subordonat, cât și al actorilor externi din cadrul sistemului internațional dominant, utilizând conceptul behaviorist, precum și servește pentru a reliefa gradul de securitate regională în cadrul cercetărilor privind securitatea internațională, precum și asigurând un suport teoretico-practic în identificarea subiecților regionali distincți, dar și intereselor geopolitice ale marilor puteri în diferite regiuni în cadrul studiilor de securitologie.

B. Buzan acreditează ideea existenței complexelor de securitate de nivel inferior și de nivel superior. Un complex de nivel inferior este compus din statele unei regiuni a căror putere nu se extinde în afara regiunii, dar se concentrează asupra statelor din imediata vecinătate din interiorul zonei. Această restrângere a puterii constituie elementul-cheie în existența unor dinamici de securitate locală relativ independente între grupurile de state învecinate. Complexul de nivel superior include marile puteri, a căror putere se extinde în afara contextului regional imediat și este suficientă pentru a influența alte regiuni, grație enormelor dimensiuni fizice ale marilor puteri, edificând un vast mediu regional. Complexele de nivel superior determină analiza de securitate la nivel global, care diferențiază complexele de nivel inferior și cele de nivel superior, reintegrându-le într-o metodă de cercetare complexă a securității la nivel intern, regional, interregional și global. Marea deosebire dintre nivelul superior și cel inferior privind exercitarea puterii la nivel regional determină existența unei trăsături ordinare a sistemului internațional, provocând dezbateri largi nu pe marginea subiectului privind granițele dintre complexele de securitate, dar referitor la ponderea dinamicii securității regionale în relație cu marile puteri care exercită presiuni asupra regiunii din exterior, deoarece complexele de securitate sunt entități geografice ce includ adesea un număr de state mici. Datorită puterii lor reduse în comparație cu statele vecine, în cazul marilor puteri, aceste state produc un impact minor asupra complexului regional de securitate, fiindcă propriile lor securități sunt determinate de influența externă a marilor puteri și nu pot deveni o amenințare pentru acestea în virtutea alinierii lor la relațiile cu marile puteri[10, p.200-201]. În același timp, existența

condițiilor generale care explică dificultatea identificării complexelor de securitate și localizarea granițelor acestora, a căror existență nu este pusă la îndoială, demonstrează importanța cercetării subiectului care influențează procesele din cadrul sistemului de securitate internațională. Prima condiție, ce clarifică problema identificării complexelor de securitate, se manifestă prin faptul că în unele zone statele locale sunt atât de slabe, încât puterea lor nu se proiectează prea mult spre exterior, astfel că perspectivele de securitate a acestor state sunt orientate către interior, neexistând suficientă interacțiune de securitate între statele din această zonă pentru a genera un complex regional de securitate. Cea de-a doua condiție constă în prezența directă a puterilor exterioare într-o regiune geopolitică în care acestea sunt suficient de solide ca să suprimă acțiunea firească a dinamicii securității în rândul statelor regionale, implicând staționarea extinsă a forțelor armate ale marilor puteri în zona acoperită, ceea ce este distinct de procesul de intervenție a marilor puteri în problematica complexelor de securitate regională. Intervenția puterilor din exterior intensifică dinamica securității regionale, subordonând-o modelelor mai largi care admit rivalitatea dintre marile puteri[10, p.203-204]. O. Waever relevă faptul că sub acoperire nu putem distinge cu claritate care este dinamica securității regionale, tocmai de aceea nu putem identifica un complex regional, observând doar dinamica înainte de acoperire. În același timp, prezentând un punct de vedere diferit și susținând că un complex de securitate ar trebui definit prin specificitatea regională a dinamicii securității și nu prin gradul de autonomie a dinamicii securității endogene, precizând că complexe de securitate au existat dintotdeauna, deși nu este clar prin ce logică s-au putut trasa granițele lor[10, p.204].

W. Thompson se pronunță în ordinea de idei reliefată, afirmând realitatea existenței și recunoașterii de către state a unor complexe de securitate, care explică efectul mediator pe care îl au asupra relațiilor dintre marile puteri și statele regionale, rezidând mai mult în coordonatele individuale ale amicitiei și inimizității sau indiferenței dintre state decât în noțiunea de subsistem regional[11, p.93-101]. B. Buzan punctează că recunoașterea complexului de securitate, ca în cazul echilibrului de putere, nu este o condiție necesară pentru existența lui, dacă are loc recunoașterea, ea poate influența politica actorilor implicați, făcându-i mai conștienți de contextul relațional mai extins de la baza problemelor politice[10, p.198]. Considerăm că un complex de securitate poate fi constituit atunci când transformările arhitecturii geopolitice regionale sunt determinate de contextul internațional care este orientat în interiorul regiunii, fiind caracterizat ca unul puternic, exercitând o influență asupra relațiilor de securitate dintre un grup de state vecine aflate într-o zonă geopolitică, iar contextul regional – ca interacțiune de securitate dintre statele

vecine din cadrul complexului de securitate care este orientat spre exteriorul regiunii în plan internațional poate fi estimat ca unul slab. Interdependențele și interacțiunile regionale din cadrul complexelor de securitate sunt mai puternic focalizate în rândul membrilor grupului de state decât între statele din afara lui. Potrivit lui K. Waltz, complexele de securitate nu fac parte din structura sistemului internațional, ele sunt fenomene de acțiune – reacțiune, fiind astfel similare cu modelele recurente, cum ar fi cursa înarmărilor sau războaiele comerciale, procese care contează în analiza unității. Totodată, este relevantă perceperea complexelor de securitate drept subsisteme cu structuri proprii în cadrul cărora există anarhie de proporții reduse. Întrucât complexele de securitate sunt trăsături mai degrabă durabile decât permanente ale anarhiei generale, conceperea lor drept subsisteme cu propriile lor structuri și modele de interacțiune oferă oportunitatea de a identifica și stabili modelele securității regionale [12, p.95-101]. B. Buzan se pronunță în favoarea utilizării ideii de structură esențială ca un standard după care să se măsoare schimbarea semnificativă dintr-un complex de securitate. Cele două componente-cheie ale structurii esențiale dintr-un complex de securitate sunt, mai întâi, structura amicitiei și inimizității și, în al doilea rând, distribuția puterii în rândul statelor principale [10, p.215]. R. Väyrynen subliniază că complexele de securitate sunt acceptate ca elemente caracteristice de bază ale anarhiei internaționale, oferind în mod automat o contrapondere presiunilor etnocentrice în analiza securității naționale. Asigurarea securității naționale a unui stat derivă din presupunerea unei anarhii relativ imature care tinde să concentreze atenția asupra reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale, ceea ce statul însuși poate să realizeze pentru a-și fortifica propria securitate. Securitatea națională în această abordare este tratată ca un bun produs, într-o mare măsură, prin eforturile actorilor interesați [13, p.337-339]. B. Buzan precizează că cercetarea complexelor de securitate își concentrează atenția asupra grupurilor de state ale căror probleme de securitate sunt strâns interconectate. Securitatea este percepută ca fiind doar parțial divizibilă, un segment substanțial din ea rezidând în structurile relaționale esențialmente indivizibile dintre state. Etnocentrismul este evitat, deoarece fiecare trebuie să-și perceapă propriul stat nu doar în contextul complexului din care face parte, ci să aplice aceeași logică și altor state, fie acestea aliate sau rivale [10, p.229].

Transformările arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est au fost determinate de promovarea consecventă de către Federația Rusă în ultimele două decenii prin intermediul realizării politicii sale externe a ideii neacceptării modelului de ordine mondială existentă pe care o numește unipolară, fiindcă se dovedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimând

preferința pentru multipolaritate, astfel aspirând la redobândirea statutului geopolitic de mare putere și de actor major în stabilirea și realizarea agendei politicii mondiale. Federația Rusă, manifestând o diplomatie abilă, a reformat și modernizat puterea militară, a revizuit strategia de securitate și doctrina militară, a dezvoltat și a aplicat în practică noi tehnici și tehnologii de luptă, declanșând desfășurarea războiului hibrid împotriva statelor vecine, care au demarat procesul de gravitare spre polul occidental pentru a păstra zona-tampon constituită din state neutre și loiale față de Federația Rusă și contracararea extinderii spre Est a Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene. Prin urmare, aceste acțiuni au contribuit la schimbarea paradigmei sistemului de securitate europeană, fapt ce caracterizează politica de asigurare a securității naționale a Federației Ruse și importanța protejării sferelor de influență prin realizarea intereselor geopolitice la nivel regional. Potrivit lui C-C. Ioniță, în urma evoluției conflictelor militare de la începutul sec. XXI, care au tendința de a-și schimba frecvent fizionomia în ceea ce privește gradul de sofisticare și caracterul, numeroși experți militari acordă atenție sporită complexității și diluării tipurilor de război, precum și combinării frecvenței crescute cu letalitatea acțiunilor. Cunoscut la nivel teoretic drept război hibrid, acest nou tip de război cuprinde o combinație unică de amenințări hibride ce permit exploatarea multitudinii de provocări rezultate prin utilizarea tuturor acțiunilor strategice și tactice, de cele mai multe ori simultan [14, p.64]. F. van Kappen exprimă opinia că războiul hibrid reprezintă o îmbinare a războiului clasic cu utilizarea elementelor noi, care se manifestă prin încheierea acordurilor dintre statul implicat într-un război hibrid cu participanții nonstatali de partea sa, cum ar fi: luptătorii voluntari, grupările populației locale, organizațiile paramilitare, fiind negată totalmente legătura directă [15]. Alți experți susțin contrariul, remarcând diferența clară dintre războiul hibrid și războiul clasic, subliniind că războiul hibrid nu este un război clasic în care sunt utilizate propaganda în masă, provocările, activarea acțiunilor grupărilor în interiorul statului. Pentru războiul clasic, principalul mijloc de realizare a scopurilor propuse este utilizarea forțelor militare regulate. Războiul hibrid este o varietate de conflict armat, care se poartă cu trupe regulate și manevre militare de tip clasic, dar mai ales prin folosirea unei largi palete de mijloace și metode de luptă neconvenționale, respectiv, atacuri cibernetice, acțiuni destabilizatoare în plan economic și social, precum și acțiuni de factură diversionistă purtate cu unități speciale, forțe neregulate, grupări paramilitare. F.Hoffman afirmă că cea mai mare provocare în viitor va fi determinată de capacitatea beligeranților de a identifica cu precizie liniile de demarcațiune între formele în care se poartă războiul, pericolul real fiind reprezentat de statele sau entitățile nonstatale, care vor apela la utili-

zarea întregii panoplii de tactici și tehnologii în combinații inovatoare pentru a-și realiza obiectivele strategice stabilite în raport cu propria lor cultură și necesitățile impuse de spațiul geopolitic în care dețin interese[16, p.35]. Potrivit opiniei sale, acțiunile de tip hibrid pot include o gamă largă și diversă de metode de luptă convenționale și, totodată, asimetrice, exercitate de către forțe militare clasice și grupări combatante neregulate, care pot include, într-o abordare extremă, acte teroriste și propagarea violenței generalizate asupra populației, precum și acțiuni care să favorizeze dezordinea publică. Aceste activități trebuie să fie direcționate operațional și tactic, pentru a obține efecte sinergice atât în dimensiunea fizică, cât și în cea psihologică a conflictului[17, p.8].

Nu suntem de acord cu ipoteza susținută de un grup de experți militari și polemologi că războiul hibrid este un război asimetric, cu utilizarea minimă a potențialului militar, în scopul realizării obiectivelor și intereselor geostrategice, precum și cu afirmația lui F. van Kappen că războiul hibrid include un spectru larg de acțiuni în care componenta militară are un rol nesemnificativ, atribuindu-se importanță majoră altor mijloace nonletale precum sunt cele politice, economice, informaționale și psihologice, ce i-ar permite să obțină rezultate necesare, cauzând prejudicii mecanismului funcționării statului adversarului, astfel demoralizând societatea[18, p.27]. Considerăm abordarea nonletală a războiului hibrid ca fiind una eronată, ce creează o stare falsă de siguranță a statului, situație în care este respinsă orice implicare militară din partea oricărui stat, precum și neacordarea atenției sporite cercetării în profunzime a premiselor și a contextului geopolitic favorabil declanșării fazei militare a războiului hibrid, aceasta fiind unica care contribuie eminalemente la realizarea intereselor geostrategice. Ținem să precizăm că cea mai importantă și una dintre primele faze ale războiului hibrid este cea militară, după informațional-propagandistică și politico-diplomatică, având un impact distructiv asupra infrastructurii și psihologic asupra populației civile, și abia după constrângerile impuse de comunitatea internațională părții agresoare componenta militară este conservată, ulterior fiind aplicate alte mijloace nonletale pentru subminarea potențialului de dezvoltare a statului, fapt ce determină caracterul evolutiv al războiului hibrid.

Subliniem că arhitectura geopolitică a securității regionale din Europa de Sud-Est în perioada postrăzboi rece este determinată de reconfigurarea intereselor geostrategice ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, pe de o parte, și ale Federației Ruse, pe de altă parte, ce produc schimbări importante în arealul geopolitic în care este plasată Republica Moldova. Continuarea proceselor integraționiste din regiunea Balcanilor de Vest, dar și evenimentele din Ucraina din 2014, au intensificat prezența Occidentului în Europa de Sud-Est

ce amplifică interesul față de Republica Moldova, fiind considerat un stat cu o prezență militară a Federației Ruse pe teritoriul său și cu un conflict înghețat în raioanele de est, ce prezintă o amenințare la adresa securității regionale. Potrivit opiniei mai multor experți europeni, protagoniști ai euroscepticismului, Republica Moldova este situată dincolo de frontierele civilizației occidentale, în sfera influenței tradiționale a Federației Ruse, iar o extindere a Occidentului limitată doar la țările care, din punct de vedere istoric, sunt parte a creștinătății occidentale, determină dominația Federației Ruse asupra Serbiei, Bulgariei, României, Republicii Moldova, Belarusului și Ucrainei. Partizanii acestei teorii, în mod explicit „lasă” Federației Ruse dreptul de a ține sub control teritoriul considerat de influență tradițională rusească, doctrină care parțial s-a adeverit a fi incontestabilă, fiind zdruncinată de redimensionarea intereselor geopolitice ale Occidentului și Federației Ruse în Europa de Sud-Est. Considerăm că în 2004, după aderarea României și Bulgariei la Organizația Nord-Atlantică și în 2007 la Uniunea Europeană, Federația Rusă și-a pierdut influența geopolitică asupra acestor state. În lumina evenimentelor din spațiul Balcanilor de Vest, referindu-ne la integrarea în 2004 a Sloveniei în Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică, aderarea în 2009 a Croației și Albaniei la Organizația Nord-Atlantică, în 2013 a Croației la Uniunea Europeană, dar și în 2017 a Muntenegrului la Alianța Nord-Atlantică, context care denotă pierderea spațiului geopolitic de către Federația Rusă și retragerea acesteia în zona statelor post-sovietice. De asemenea, Macedonia și Bosnia și Herțegovina sunt state parteneri, care aspiră la obținerea calității de membru al Organizației Nord-Atlantice, prima fiind respinsă în 2009 de Grecia din motive simbolice, însă care insistă în continuare pe această dimensiune de securitate, semnând în 2018 un Acord cu Grecia privind schimbarea titlaturii din Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei în Republica Macedonia de Nord, iar a doua, finalizând procesul de negocieri privind Planul de Acțiuni, s-a plasat în zona de așteptare a intrării în vigoare a acestuia. Totodată, Serbia și Kosovo, semnând deja un Plan Individual de Acțiuni privind Parteneriatul cu Alianța Nord-Atlantică, se bucură de obținerea statutului de parteneri. Cât privește relațiile de cooperare ale statelor din regiunea Balcanilor de Vest cu Uniunea Europeană, putem menționa că în 2005 Macedonia a primit statutul de țară candidată, în 2010 este stabilit statutul de candidat și pentru Muntenegru, iar Serbia în 2012 și Albania în 2014 și-au obținut aceleași statute în raport cu Uniunea Europeană. În același timp, Bosnia și Herțegovina și Kosovo au semnat Acordul de Stabilizare și Asocieră la Uniunea Europeană, asumându-și angajamente și demonstrând capacitatea de țări potențial candidate pentru aderarea la Uniunea Europeană. Prin urmare, influența geopolitică a Federației Ruse asupra statelor din regiunea Balcani-

că este treptat diminuată, cedând sfera de influență Occidentului, care vine cu oferte mai tentante privind stabilizarea economică și asigurarea securității în această zonă. Inițiativa, lansată la 28 mai 2008 de către Polonia și Suedia și susținută de toți membrii Uniunii Europene, de a institui proiectul „Parteneriatul Estic” în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, menit să consolideze relațiile de vecinătate în baza cooperării avansate a Uniunii Europene cu Republica Moldova, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Armenia și Belarus pentru o eventuală aderare a acestor state la Uniunea Europeană, este perceput de Federația Rusă ca o ingerință în spațiul Comunității Statelor Independente, considerat sfera de influență exclusivă rusă.

E. Bădălan accentuează rolul determinant al Federației Ruse și al Statelor Unite ale Americii în Europa de Sud-Est asupra procesului de stabilizare și securitate regională, precedat de o acomodare geopolitică de lungă durată, cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova. Statele din Europa de Sud-Est vor continua să aibă dificultăți în conturarea politicii externe, dar se vor manifesta și ca elemente-cheie în relațiile dintre Occident și Federația Rusă. Pentru soluționarea problemelor de securitate din această zonă se impune implicarea mai mare a Uniunii Europene prin Politica de Securitate și Apărare Comună [19, p.22-23]. Considerăm acțiunile de aderare ale statelor din Europa de Sud-Est la Organizația Nord-Atlantice și Uniunea Europeană ca fiind procese integraționiste de rivalitate geopolitică cu Federația Rusă, care provoacă indubitabil reacție simetrică din partea acesteia pentru a-și reitera poziția sa de mare putere în raport cu Statele Unite ale Americii. În cele din urmă, miza efortului Statelor Unite ale Americii este rolul pe termen lung în Europa, dat fiind faptul că o nouă Europă încă se conturează, în condițiile noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, rămânând în continuare, din punct de vedere geopolitic, o parte a spațiului euroatlantic, extinderea Alianței Nord-Atlantice fiind una esențială. Urmare a confruntărilor geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă pentru sfera de influență în Europa de Sud-Est, se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției asigurării securității naționale a Republicii Moldova. În opinia noastră, declanșarea războaielor hibride de către Federația Rusă, în perioada postrăzboi rece, împotriva statelor din spațiul postsovietic reprezintă acțiuni ale politicii externe de semnificație geopolitică cu scopul de a proteja sfera sa de influență, apelând inclusiv și la forța militară pentru a contracara procesul de extindere a Organizației Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est. Un alt aspect important al reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale se referă la nerespectarea angajamentelor de către Federația Rusă în cadrul unor acorduri de securitate regională. În opinia autorităților centrale ale

Federației Ruse, respectarea acestora subminează securitatea națională. Astfel, în cadrul Summitului OSCE de la Istanbul din 1999 a fost adoptată Declarația Finală în care s-a consemnat intrarea în vigoare a Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa revizuit, iar Federația Rusă și-a asumat angajamentul privind retragerea armamentului și trupelor sale staționate pe teritoriul Republicii Moldova și al Georgiei, prevederi care n-au fost respectate, ulterior fiind condiționate de Germania în timpul negocierilor inițiate de Federația Rusă cu privire la modificarea mecanismului de asigurare a securității regionale, fapt ce urma să se soldeze cu instituirea unui nou sistem de securitate europeană. Este puțin probabil ca și Rezoluția privind retragerea completă și necondiționată a forțelor militare străine de pe teritoriul Republicii Moldova, adoptată la 22 iunie 2018 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, precum și Declarația Finală a Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptată la 11 iulie 2018, în care se reiterează chemarea la retragerea trupelor militare ale Federației Ruse de pe teritoriul suveran al țării, documente care au caracter de recomandare, să fie onorate de Federația Rusă. În acest context, I. Chifu reliefează că angajamentele în cauză nu vor fi respectate, și, mai mult ca atât, Federația Rusă a sistat în 2007 aplicarea Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa, iar în 2015 a luat decizia să întrerupă participarea la întrunirile grupului comun consultativ, suspendarea devenind astfel completă și definitivă în cadrul Tratatului Forțelor Armate Convenționale în Europa[20, p.19]. Acest fapt, în accepția noastră, îi va permite în mod unilateral asigurarea contingentelor militare cu armament convențional, dislocate pe teritoriul statelor din spațiul postsovietic, în contextul ultimelor evenimente din Ucraina, fără înștiințarea partenerilor occidentali, înclinând balanța de securitate regională în favoarea sa. Relevanța acțiunilor geostrategice de extindere a sferei de influență a Alianței Nord-Atlantice asupra statelor din regiunea Balcanilor de Vest și amplasarea în Europa de Est a noilor elemente ale scutului american de apărare antirachetă amplifică confruntarea dintre Occident și Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice în Europa de Sud-Est, edificând un nou context de securitate regională. Potrivit lui I. Chifu, instalarea sistemului de apărare antirachetă de la Deveselu din România și dislocarea bazelor militare ale Organizației Nord-Atlantice în proximitatea spațiului pontic produc eminemamente reacția Federației Ruse de a fortifica escadrila aeriană din Crimeea cu bombardiere strategice pentru a echilibra balanța militară regională. Pe lângă escadrila de bombardiere Federația Rusă urmează să desfășoare în Crimeea și complexe de rachete inclusiv cu capacitate nucleară[20, p.19-20].

M-C. Neacșu și S. Neguț subliniază importanța spațiului pontic în edificarea noii arhitecturi geopolitice din Europa de Sud-Est și, în eventuala ecuație

geostrategică a securității regionale, necesitatea geopolitică a acestuia pentru Occident și Federația Rusă, reliefând încărcătura geopolitică pentru cei doi poli de putere. În context geopolitic, Marea Neagră are o dublă valență geoeconomică pentru Occident. Pe de o parte, integrarea în Uniunea Europeană a statelor riverane și accesul la piețele considerabile din proximitatea Mării Negre, iar pe de altă parte, accesul la imensele resurse și materii prime esențiale, în special energetice, prin interconectarea spațiului pontic cu cel caspic și central-asiatic. Dimensiunea geoeconomică a spațiului pontic este dublată de cea geostrategică și militară, realizată prin extinderea Alianței Nord-Atlantice, implementarea componentelor scutului american în proximitatea vestică a Mării Negre și de cea geopolitică, materializată prin extinderea structurilor euroatlantice în sfera de influență a Federației Ruse. Pentru Federația Rusă, spațiul pontic reprezintă o „clemă geopolitică” prin care își asigură prezența în Europa. Vitalitatea interesului Federației Ruse la Marea Neagră rezultă din destinul geopolitic de a fi o putere eurasiatică, ceea ce ar corespunde așezării sale geografice inedite, iar dimensiunea geopolitică eurasiatică este asigurată de prezența la Marea Neagră, pierzând considerabil odată cu implozia Uniunii Sovietice. În contextul geopolitic actual, prezența la Marea Neagră pentru Federația Rusă este una importantă, regiune unde i-a revenit doar o mică porțiune de litoral, fiindu-i lezate propriile interese geopolitice. Totodată, ascensiunea relațiilor dintre Ucraina și Occident a dus la pierderea din influența geopolitică regională, iar Ucraina a moștenit o bună parte din litoralul postsovietic: cele mai mari porturi, Peninsula Crimeea și proximitatea gurilor Dunării[21, p.41-48]. O. Serebrian și V.Croitoru specifică că, din punctul de vedere al amplasării geopolitice în contextul noilor transformări ale arhitecturii securității regionale din Europa de Sud-Est, Republica Moldova se află la confluența intereselor geopolitice ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, pe de o parte, Federația Rusă și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, pe de altă parte, ce edifică o zonă-tampon de securitate, cu exercitare de presiune geopolitică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Importanța ce îi este atribuită Republicii Moldova se exprimă prin interferența a doi factori geostrategici regionali semnificativi, fiecare din actorii geopolitici depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile, și anume: importanța strategică pentru Federația Rusă din perspectiva vecinătății cu Organizația Nord-Atlantice și Uniunea Europeană; relevanța securității regionale pentru Alianța Nord-Atlantice și Uniunea Europeană care se încadrează în categoria amenințărilor asimetrice, dar și convenționale. În ordinea de idei reliefată, opinăm că reconfigurările arhitecturii geopolitice regionale denotă gradul înalt de intensitate al relațiilor de rivalitate dintre Occident și Federația Rusă, ambele având interese specifice

în zona Europei de Sud-Est, care determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova. Astfel, în domeniile politicii externe, securității și apărării, ambele părți își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geostrategia securității naționale a statelor aflate în zona-tampon.

Considerăm că pentru asigurarea securității unui stat mic cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est. Existența avantajelor, dar și a riscurilor securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale și a mediului securității regionale, indică prezența atât a enormelor oportunități privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată prin abandonarea zonei-tampon în care se află Republica Moldova, și anume prin mecanisme integraționiste de orientare euroatlantică, cât și a probabilității conservării statutului de stat-tampon între Occident și Federația Rusă cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de Rusia prin păstrarea contingentului militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană pe dimensiunea de securitate și apărare, acțiuni ce vor amplifica amenințările și intensifica riscurile diminuând capacitatea de asigurare a securității naționale. Potrivit lui C. Manolache, Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității naționale prin contracararea sau minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților de sorginte externă, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regândi politicile de asigurare a securității și de a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice[22, p.298]. Suntem de acord cu supoziția susținută de V. Juc că Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice din Europa de Sud-Est ale actorilor majori și doar factorii externi sunt în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, care este impus să promoveze o politică externă activă[23, p.177]. În opinia noastră, datorită situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă să intre în scheme geostrategice ce ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva posibilă de transcendere a situației geopolitice de conflict poate fi regândită și prin abordarea ideii de integrare în structurile euroatlantice, care presupune includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și,

ulterior, ar duce la stagnarea procesului de modernizare și la lipsa de atractivitate pentru statele europene. Actualmente, capacitatea Republicii Moldova de a depăși amenințările externe la adresa securității naționale este insuficientă. Prin urmare, diminuarea lor trebuie să devină un obiectiv fundamental în redimensionarea securității naționale, dat fiind faptul că acestea sunt generate, în special, de conjunctura geopolitică regională din Europa de Sud-Est și de statutul geopolitic al Republicii Moldova.

În ordinea de idei reliefate, V. Juc acreditează opinia că Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentând teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este oportun de a transfera această linie spre Est, restructurând aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică, dar și luând parte la programele și politicile care ar permite realizarea procesului de redimensionare a securității naționale a Republicii Moldova[23, p.178]. Acest proces, consideră V. Juc, poate fi asigurat cel mai eficient, având o dimensiune geopolitică pregnantă în condițiile integrării euroatlantice, totodată, precizând că abrogarea statutului de neutralitate permanentă, care este un complex de acțiuni multidimensionale, nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Organizației Nord-Atlantice este în măsură să-i asigure securitatea națională cel mai eficient, datorită art.5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949”[24, p.207-208]. Totodată, V. Juc exprimă aserțiunea că relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sunt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova, ambii având repercusiuni în procesul de fortificare a securității naționale. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, cu suportul căruia va evolua redimensionarea securității naționale, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat, cu lux de amănunte, precaritatea acestui statut de neutralitate[23, p.175]. Considerăm că acceptarea de către Republica Moldova a menținerii statutului de neutralitate permanentă, care prin definiție exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitează instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând oportunitățile de asigurare a redimensionării securității naționale, care se va solda cu diminuarea capacității de apărare și securitate. În opinia noastră, statutul de neutralitate permanentă, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică privind asigurarea securității naționale, precum și reprezintă o provocare la adresa securității naționale și

un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. V. Juc este de părere că participarea Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace este importantă pentru aprofundarea cooperării între aliați și parteneri prin dezvoltarea în comun a unui set de instrumente, iar transformarea ideilor în acțiuni de redimensionare a securității naționale i-ar permite Republicii Moldova aplicarea experienței internaționale în reconstrucția sectorului național de apărare și securitate. Programul reprezintă un mecanism de cooperare și nu presupune obligativitatea aderării la această structură, ci identificarea soluțiilor pentru stabilirea încrederii și realizarea proiectelor comune pe filiera Alianță – state partenere. În condițiile statutului de neutralitate permanentă, participarea Republicii Moldova la Parteneriatul pentru Pace reprezintă singura oportunitate de cooperare activă cu Organizația Nord-Atlantică, fiind elaborat în acest scop un program individual[25, p.713]. Considerăm statutul de neutralitate permanentă elementul fundamental în determinarea realizării procesului de redimensionare a securității naționale a Republicii Moldova care reprezintă o vulnerabilitate la adresa securității naționale, diminuând capacitatea de prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter fluctuant. Prin urmare, Republica Moldova, devenind o sursă de insecuritate latentă, care, fiind determinată de contextul geopolitic regional, încearcă să elimine toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică și își asumă, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană, devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională.

Reflectând asupra impactului exercitat de statutul de neutralitate permanentă în ceea ce privește procesul de redimensionare a securității naționale a Republicii Moldova, reliefăm distingerea a trei curente de opinii în societate. Primul vizează menținerea statu-quo-ului neutralității Republicii Moldova în plan internațional și acceptarea tacită a nerespectării pregnante de către Federația Rusă a acestui statut prin păstrarea trupelor, armamentelor, munițiilor și echipamentului în raioanele de est ale Republicii Moldova, iar în plan național – nealinierea la politicile oricărei organizații politico-militare și neparticiparea la nici o acțiune militară indiferent de caracterul acesteia: fie exerciții militare, fie misiuni de pacificare, astfel autoizolându-se pentru a se axa pe propriile resurse și propriul potențial privind asigurarea securității naționale, totodată pledând pentru demilitarizarea țării sau pentru o armată numeric redusă, oferindu-i doar calitatea de atribut statal. Cel de al doilea curent prevede oportunitatea de consolidare a securității naționale prin promovarea neutralității în cadrul politicii externe în scopul recunoașterii de către comunitatea internațională și garantarea de către marile puteri a respectării acesteia, acceptând relațiile de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică în

limita statutului de neutralitate, precum și participarea la misiunile de pacificare, astfel amplificând capabilitatea și interoperabilitatea armatei naționale și sporind numărul militarilor în așa fel ca Republica Moldova să contribuie la securitatea regională în calitate de partener predictibil. Al treilea curent de opinii se referă la acțiunile diplomației populare privind inocularea în gândirea societății postsovietice a unor concepte noi de asigurare a securității naționale, menite să zdruncine stereotipurile formate în perioada războiului rece și, ulterior, demararea acțiunii de redimensionare a securității naționale prin renunțarea la statutul de neutralitate permanentă și aderarea la Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, care, eminent, va contribui la fortificarea securității naționale. Alianța Nord-Atlantică este unica organizație politico-militară cu un potențial militar major de a reacționa operativ pentru apărarea statelor membre în eventualitatea expunerii acestora unor provocări. Statutul de neutralitate permanentă, fiind perceput ca o stare perimată, care nu reflectă dinamica transformărilor relațiilor internaționale, reconfigurarea contextului geopolitic și capacitatea de interacțiune eficientă pentru combaterea noilor riscuri și amenințări în adresa securității internaționale/naționale, este considerat o constrângere în procesul de modernizare a sistemului de securitate națională. Promotorii primelor două curente sunt de părere că fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și cu posibilitatea de a fi adaptată la noile replieri geostrategice ale mediului regional de securitate, astfel determinând capacitatea statului de a riposta împotriva provocărilor curente în adresa securității naționale. De asemenea, neutralitatea permanentă este considerată o oportunitate și un element esențial în asigurarea securității naționale a Republicii Moldova, precum și o componentă indispensabilă în edificarea sistemului de securitate europeană. În cadrul acestui sistem, gradul de interacțiune dintre statele cu statut de neutralitate cu statele membre ale Organizației Nord-Atlantice este unul înalt, care este determinat de angajamentele asumate de către marile puteri în calitate de garant al securității statelor cu statut de neutralitate, precum și statele neutre, la rândul său, generând securitate regională, amplificând interoperabilitatea dintre state, astfel contribuind la consolidarea securității regionale. În opinia susținătorilor conceptului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, modelul statelor neutre din Europa poate servi drept exemplu de referință în procesul oficializării și obținerii garanțiilor privind respectarea neutralității și asigurării, în caz de necesitate, a apărării militare, în baza unui tratat din partea statelor terțe, care poate fi preluat și implementat în cazul Republicii Moldova. Apologeții curentului trei acreditează supoziția că neutralitatea nu

este capabilă să răspundă adecvat la situația de securitate națională cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova exclude, prin definiție, inclusiv și posibilitatea unei cooperări mai profunde cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. Necesitatea realizării dezideratului privind protejarea Republicii Moldova de riscuri și amenințări asimetrice și hibride în adresa securității naționale este condiția esențială de integrare într-un sistem stabil de alianță militară. În prezent, statutul de neutralitate permanentă, adoptat și susținut unilateral, reprezintă un blocaj și nu mai oferă Republicii Moldova posibilitatea de a acționa pe cont propriu, liber și independent, ci presupune doar o vulnerabilitate majoră față de presiunile exercitate de marile puteri geopolitice, soldându-se cu izolare și pierderea suveranității. În condițiile actuale de redimensionare a sferelor de influență geopolitică, neutralitatea nu mai asigură securitatea statului la parametri înalți și nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil ce ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a războiului rece a luat sfârșit. De remarcat că proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine în raport cu teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. În acest context, se pune la îndoială corectitudinea politicii conform căreia Republica Moldova ar fi dispusă să renunțe la forțele sale armate, care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran, susținând că fortificarea acestora determină nivelul de asigurare a dimensiunii militare a securității naționale. Susținătorii acestui curent manifestă scepticism și în raport cu posibilitatea Republicii Moldova, poziționată geopolitic în zona-tampon între două blocuri politico-militare, să-și poată asigura securitatea cu propriile resurse și prin garanții de neutralitate. Avansarea ideii privind justificarea analogiei neutralității Republicii Moldova cu neutralitatea statelor din Europa ca cea mai reușită soluție de asigurare a securității naționale este combătută de protagoniștii conceptului de integrare a Republicii Moldova în Organizația Nord-Atlantică, reliefând deosebirea situației geopolitice a acestor state, precedată de reconfigurarea intereselor geostrategice ale marilor puteri și respectarea de către acestea a neutralității statelor europene, precum și inexistența problemelor secesioniste pe teritoriile statelor neutre din Europa, dar și nivelul de stabilitate politică, economică și socială – toate împreună formând o diferență considerabilă dintre statutul de neutralitate al Republicii Moldova și cel al statelor europene.

În baza rezultatelor obținute ca urmare a realizării cercetării științifice a subiectului propus spre investigație, reliefăm următoarele concluzii:

1. Analiza problemelor nivelului regional de securitate rămâne în continuare extrem de importantă în contextul evoluției relațiilor internaționale, dat fiind faptul că marile puteri, manifestându-se pe plan regional, intensifică dinamica relațiilor internaționale și își amplifică propria autoritate în procesul decizional. Din perspectiva conceptual-teoretică a securității regionale, paradigma complexelor regionale de securitate s-a dovedit a fi una utilitară, flexibilă, cu un potențial sporit de aplicabilitate, elucidând arhitectura geopolitică regională, interdependența dintre actorii unei regiuni și interacțiunea acestora cu marile puteri. Totodată, pentru a realiza o analiză pertinentă a securității regionale, mai este necesar de ținut cont și de aspectele securității naționale a actorilor implicați în regiune, dar și de contextul internațional. În prezent, procesele de transformare a arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est și de reedificare a sistemului internațional postrăzboi rece semnifică sfârșitul primei perioade în evoluția acestuia, care generează noi structuri regionale distincte de securitate, reliefând regiunea ca actor justificat pe arena internațională.

2. Actualmente asistăm la o nouă formă de amenințare la adresa securității militare, care se manifestă ca un război militar complex și multidimensional, cu consecințe letale, înglobând strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional, subiecții participanți fiind atât actorii statali, cât și actorii nonstatali, utilizând tehnologii informaționale și ale comunicațiilor ce necesită a fi cercetată sub aspect teoretic pentru a identifica geneza, chintesența și repercusiunile acestui fenomen, având drept scop elaborarea unor noi strategii militare care să reglementeze acțiunile de prevenire, combatere și postconflict, astfel că rolul fundamental de asigurare a securității naționale și internaționale revenindu-i dimensiunii militare. Suntem de părere că astfel de amenințare poate fi catalogată ca război neoconvențional de tip hibrid, elementul central indispensabil rămânând totuși componenta convențională, care, în pofida diminuării rolului simetric și de aplicare clasică în cadrul unui război, și-a păstrat importanța militară, fiind completată cu multiple elemente operaționale de ordin tactic cu caracter dinamic și cu abilitatea de utilizare a acestora, ceea ce determină apariția unei noi paradigme militare în cadrul unei noi etape de organizare și desfășurare a războiului contemporan. Ca urmare a evoluției tehnologiilor de desfășurare a conflictelor/războaielor contemporane, constatăm extinderea amenințării cu război neoconvențional de tip hibrid, generând un pericol sporit în adresa tuturor componentelor securității naționale, producând, totodată, și un impact asupra securității regionale.

3. Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, care este elementul fundamental în asigurarea securității naționale

a puterilor mici. Realizarea redimensionării securității naționale a Republicii Moldova prin valorificarea opțiunii de aderare la valorile euroatlantice necesită o abordare pragmatică și o abilitate politico-diplomatică, ceea ce ar asigura îndeplinirea obiectivelor intereselor securității naționale. Totodată, semnificația Republicii Moldova pe scena internațională este una neînsemnată, dar, datorită conjuncturii geopolitice în care se află și statutului său de furnizor de insecuritate regională, se atestă o atenție sporită din partea Occidentului, în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, care o percepe ca pe un element al unui joc geostrategic, situație ce generează un impact iminent asupra securității naționale. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este considerată de către actorii internaționali drept o putere slabă, securitatea națională a căreia este dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est și diminuată dacă nu se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională sau dacă nu are vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri.

În contextul îndeplinirii obiectivelor propuse, care au contribuit la atingerea scopului și obținerea rezultatelor științifice, propunem următoarele recomandări:

1. Indispensabil este ca redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova să fie realizată prin a ține cont de conjunctura geopolitică regională, de mediul de securitate din Europa de Sud-Est și de interesul național, deoarece rolul substanțial în valorificarea oportunității de fortificare a securității naționale, oferite de noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, îl va juca locul pe care îl va ocupa Republica Moldova în aranjamentele geostrategice ale sistemului de securitate europeană, ce ar contribui, în final, și la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională.

2. Statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care a fundamentat și instituționalizat sistemul de securitate națională, s-a dovedit a fi unul perimat, generând instabilitate pluridimensională în domeniul securității. O soluție recomandabilă ar fi redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova prin utilizarea mecanismelor integraționiste de aderare la Organizația Nord-Atlantică, ce ar contribui la renunțarea la statutul geopolitic de stat-tampon și la sporirea capacităților de contracarare a noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova. Posibilitățile politico-militare, oferite de Alianța Nord-Atlantică, vor impulsiona fortificarea sistemului de securitate națională al Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor consta în amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele euroatlantice. În acest sens, Republica Moldova este interesată să

materializeze un cadru de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate euroatlantice, care ar constitui nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de aderare la Alianța Nord-Atlantică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Russett Bruce. *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*. Chicago: University of Chicago Press, 1967. 252 p.
2. Cantori Louis, Spiegel Steven. *The International Politics of Regions: A Comparative Approach*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1970. 432 p.
3. Kaiser Karl. *The Interaction of Regional Subsystems: Some Preliminary Notes on Recurrent Patterns and the Role of Superpowers*. În: *World Politics*, Vol. 21, No. 1, 1968, p.84-107.
4. Brecher Michael. *International Relations and Asian Studies: The Subordinate State System of Southern Africa*. În: *World Politics*, Vol. 15, No. 2, 1963, p.213-235.
5. Agor Weston, Suarez Andres. *The Emerging Latin American Political Subsystem*. În: *Proceedings of the Academy of Political Science*, Vol. 30, No. 4, 1972, p.153-166.
6. Adler Emmanuel, Barnett Michael. *Security Communities*. Cambridge: University Press, 1998. 462 p.
7. Ghica Luciana Alexandra. *Securitatea regională. Contexte, agende, identități*. În: *Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese/ Coord.: Ghica Luciana Alexandra, Zulean Marian*. Iași: Polirom, 2007, p.99-116.
8. Haas Michael. *International Subsystems: Stability and Polarity*. În: *The American Political Science Review*, Vol. 64, No. 1, 1970, p.98-123.
9. Brecher Michael. *The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy*. În: *International Studies Quarterly*, Vol. 13, No. 2, 1969, p.117-139.
10. Buzan Barry. *Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*. Chișinău: Cartier, 2014. 386 p.
11. Thompson William. *The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory*. În: *International Studies Quarterly*, Vol. 17, No. 1, 1973, p.89-117.
12. Waltz Kenneth N. *Theory of International Politics*. Reading Mass.: Addison-Wesley, 1979. 251 p.
13. Väyrynen Raimo. *Regional Conflict Formations: An Intractable Problem of International Relations*. În: *Journal of Peace Research*, Vol. 21, No. 4, 1984, p.337-359.
14. Ioniță Crăișor-Constantin. *Este războiul hibrid ceva nou?* În: *Impact Strategic*, 2014, nr.4(52), p.64-76.
15. Горбулин Владимир. *Гибридная война как ключевой инструмент российской геостратегии*. În: <http://www.gazeta.zn.ua/internal/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoy-geostrategii-revansha-.html> (vizitat 23.05.2018).

16. Hoffman Frank. Hybrid Warfare and Challenges. În: The Joint Force Quarterly Magazine, 2009, nr.52, p.2-45.
17. Hoffman Frank. Conflict in The 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Ed. Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p.
18. Cebotari Svetlana. Războiul hibrid. Unele considerațiuni. În: Revista Militară, 2015, nr.1 (13), p.23-34.
19. Bădălan Eugen. România în noul mediu de securitate după summitul de la Istanbul. Surse de instabilitate la nivel global și regional. București: Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2004. 576 p.
20. Chifu Iulian. Complexe de securitate și concepte regionale. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Integrarea instituțională și capacitatea administrativă ca soluție pentru securitate regională. În: Impact Strategic, 2011, nr.2(39), p.14-22.
21. Neacșu Marius-Cristian, Neaguț Silviu. Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”? În: Impact Strategic, 2013, nr.2(47), p.39-49.
22. Manolache Constantin. Securitatea națională. În: Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p.279-298.
23. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
24. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011. 248 p.
25. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova: Ediție enciclopedică. Chișinău: Tipografia „Bons Offices”, 2010, p.706-715.

**Veaceslav UNGUREANU, *doctor în științe politice,*
*cercetător științific coordonator***

**5.2. STATUTUL DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ
A REPUBLICII MOLDOVA:
ABORDARE POLITICO-JURIDICĂ VS REALITĂȚI GEOPOLITICE**

**5.2. RELATIONS BETWEEN THE ORGANIZATION
FOR SECURITY AND CO-OPERATION
IN EUROPE AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Summary

The important role the OSCE plays in supporting the Transdniestrian conflict. We underline the need to advance the work of the Permanent Conference on Political Issues in the Framework of the Negotiation Process for the Transdniestrian Settlement in the "5+2" format as the only mechanism to achieve a comprehensive and sustainable resolution of the conflict. Emphasize the need to achieve tangible progress in the negotiations on all three baskets of the agreed agenda for the negotiation process: socio-economic issues, general legal and humanitarian issues and human rights, and a comprehensive settlement, including institutional, political and security issues. Express satisfaction with the commitment of the political representatives and programs of political parties to meet on a regular basis and encourage the sides to increase the continuity and effectiveness of the process.

To this end, the Mission facilitates co-operation in Moldova is to help achieve a comprehensive, just and lasting political settlement of the Transdniestrian conflict based on the sovereignty and territorial integrity of Moldova and a special status for Transnistria.

Neutralitatea sub toate aspectele sale în calitate de concept teoretic și statut, care și-a găsit aplicabilitate în varii timpuri și conjuncturi geopolitice, reprezintă un subiect susceptibil de cercetare atât în lucrările științifice, cât și în elaborările analitice, inclusiv în mass-media.

Recunoscând complexitatea instituției neutralității, cercetătorii, preocupați de tema respectivă, abordează problema neutralității în prezent prin a învedera că recursul la declararea statutului de neutralitate a avut pe parcursul istoriei un substrat politic evident. Acesta s-a profilat în funcție de poziția statului declarant al neutralității, interesul actorilor care i-l impuneau prin anumite forme de presiune și a țărilor ce își asumau rolul de garant al securității, precum și de relația cauză-efect sau perspectiva cost-beneficiu. Caracterul distinct și complex al studiilor științifice în materia neutralității se datorează unei fundamentări solide pe modalitatea de cercetare a noțiunii de neutralitate la general și a neutralității

permanente în particular, fiind dominate de abordări raționaliste și dezbateri juridice. Observăm o intensificare a interesului științific pentru statele neutre manifestată prin promovarea unor viziuni și scenarii de către reprezentanții curentelor neoliberalist și neoconstructivist cu referire la mediul internațional de securitate, în special după declanșarea conflictului din regiunile de est ale Ucrainei, care a generat o criză a sistemului de securitate colectivă.

Această plasticitate teoretică a devenit posibilă prin reușita de a trata statutul respectiv concomitent prin prisma vectorilor de orientare geopolitică spre integrarea europeană/euroatlantică și aspirațiile filioestice cu evaluări ale climatului politico-economic intern. Estimările analitice privind statutul de neutralitate a Republicii Moldova au dobândit un caracter contributiv mai puțin accentuat, preponderent cu subscrieri la unele decizii raportate la anumite conjuncturi geopolitice și socioeconomice, cu o stabilitate uneori aparentă, iar aprecierile critice au rămas ne semnificative, chiar și în perioade cruciale pentru Republica Moldova. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova a fost declarat în contextul unor amenințări la adresa securității naționale, iar mai apoi dezbătut la etapa extinderilor UE și NATO, care urmează să imprime unele vulnerabilități în sistemul național de securitate. Amintim că statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova a fost declarat cu aspirații în vederea soluționării conflictului transnistrean, deși, dacă ținem cont de particularitățile sistemului internațional, care cu certitudine impune anumite presiuni externe, admitem și alți factori determinanți.

Conceptul de neutralitate permanentă în dreptul internațional contemporan a fost elucidat în literatura de specialitate atât din Republica Moldova, cât și de peste hotare, însă a rămas la fel de contradictoriu. Elaborările științifice conțin analize cu trimiteri frecvente la statutul de neutralitate permanentă a Elveției, un caz unic în istorie, care, în opinia noastră, nu poate fi adus ca exemplu în vederea argumentării opțiunilor de menținere sau renunțare la acest statut din partea Republicii Moldova. De asemenea, considerăm cazurile Austriei, Irlandei sau cel al Suediei că sunt irelevante pentru Republica Moldova, doar cu anumite excepții pe segmentul securitar. În susținerea acestei idei, aducem și unele argumente, precum: așezarea geografică, conjuncturi geopolitice absolut diferite, interese politice divergente, statutul actorilor, poziționarea în ierarhia scenei politice internaționale, politica internă, proximitatea cu zone de conflict.

Din această cauză, în mod intenționat, ne propunem lansarea unei provocări care pendulează între ideea axată pe o prevedere normativă, cum ar fi declararea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, fapt consfințit în art. 11 al Constituției Republicii Moldova în 1994 [1], și un ar-

gument cu valență practică privitor la gradul de valorificare a acestui statut. Ar fi necesar de amintit, în contextul celor enunțate, că, fără a fi abordată direct, legitimitatea statutului de neutralitate, după cum afirma Gh. E. Cojocaru, a fost contestată de însăși Republica Moldova prin semnarea unui document adițional de acordare a asistenței militare în cadrul CSI. [2, p. 142]

Considerăm că este indispensabil de subliniat prezența a două sisteme politico-militare diferite în imediata vecinătate a Republicii Moldova. Poziționarea în confluența acestora este una defavorabilă pentru Republica Moldova, deoarece sistemele respective sunt competitive în sensul extinderii zonelor de influență și funcționează după diferite paradigme ale relațiilor internaționale. Amplasarea între aceste structuri sistemice, europeană și postsovietică, caracterizate prin rivalități, nu exclude conflictele antisistemice. Considerăm că evaluarea gradului de funcționalitate a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova raportat la nivelul de asigurare a securității naționale este posibilă doar în funcție de conjunctura geopolitică atât din imediata proximitate, cât și în context regional.

Sub aspect comparativ, V. Mija a menționat că instituțiile europene și alianța euroatlantică funcționează într-un sistem unipolar cu două centre complementare, eurocentrism și euroatlantism, fără a avea divergențe grație prezenței simultane atât în structurile comunitare, cât și în cea euroatlantică, promovând valori identice și manifestând afinități pentru orientarea neoliberală. [3, p. 138]

Spre deosebire de frontiera de vest a Republicii Moldova, în estul acesteia funcționează un alt sistem, de tip postsovietic, construit de Federația Rusă, capabil să contrabalanseze influențele UE și cele ale NATO, precum și ale altor actori internaționali. Amintim că acest model include următoarele structuri: CSI, OTSC și Uniunea Eurasiatică. Situată la confluența acestor sisteme geopolitice rivale, Republica Moldova simte presiuni din partea Rusiei, comparativ cu UE sau NATO, deoarece aceasta recurge la mecanisme diplomatice coercitive și insistente, aplicate statelor membre ale CSI în scopul unei cooperări mai strânse în aranjamentele și definitivarea structurii sistemice propuse.

Cu referire la unele repere teoretice în promovarea interesului național, V. Mija subliniază poziția vulnerabilă a Republicii Moldova în caz că aceasta urmează fie modelul rațional, fie pe cel structural. Mai mult, abordând comparativ perimetrul de acțiune a statelor membre atât ale CSI, cât și ale UE sau NATO, cercetătorul conchide că în structurile europene și alianța euroatlantică se interacționează preponderent cu recurs la compromis, fără a intimida sau penaliza statul cu care există unele disensiuni, pe când în cadrul CSI lipsește „un sistem internațional democratic”. [3, p. 143]

În acest sens de idei, mai mulți cercetători din Republica Moldova au dezbătut subiectul respectiv, printre care și V. Gamurari, cu opinii ce se raportează la definirea acestei noțiuni prin reliefarea trăsăturilor distinctive și a cadrului aplicativ al fundamentelor juridice. Combaterea unor definiții, ce nu corespund normelor dreptului internațional contemporan, l-a determinat pe V. Gamurari să opteze, cu precizările de rigoare, pentru anumite remedieri privitor la reglementarea statutului respectiv printr-un tratat internațional. [4, p. 240-241] În aceeași succesiune de idei, proiectăm afirmația anterioară asupra aserțiunii lui A. Spring, care a examinat conceptul de neutralitate sub diferite aspecte, venind cu explicații asupra opțiunii statelor ce și-au declarat neutralitatea permanentă în a doua jumătate a secolului XX și necesitatea de a confirma acest statut printr-un act juridic [5, p. 22], sprijinind în așa fel teza lui J. Kunz, cum că un stat nu poate dobândi statutul de neutralitate permanentă printr-o declarație unilaterală. [6, p. 418]

În cazul Republicii Moldova, V. Gamurari afirma în 2001 importanța determinării acestei concepții pentru a fi interpretată univoc, analizând și confruntând varii definiții și opinii privind conceptul de neutralitate permanentă în dreptul internațional contemporan prin a completa supoziția cu o definiție proprie [4, p. 241]. Neutralitatea permanentă a fost abordată ca „poziție a statului pe plan internațional” cu toate obligațiile care decurg atât în situații de conflict, cât și pe timp de pace [7, p. 23]. Referințele cercetătorului la definițiile amintite au exprimat o profundă opoziție vizavi de unele dintre acestea, mai cu seamă asupra celei conform căreia neutralitatea permanentă a unui stat este reglementată doar printr-un tratat internațional. V. Gamurari a subliniat că acest drept reiese din dreptul suveran al fiecărui stat de a-și promova o politică independentă fără un amestec în afacerile sale interne, fapt care derivă din două principii fundamentale ale dreptului internațional: egalitatea suverană a statelor și neamestecul în afacerile interne ale unui stat. [7, p. 25] Aceeași idee a fost promovată de către oficialii din OSCE, care, în opinia lui V. Mija, apelează la noțiunea de neutralitate, aceasta fiind mai mult o afirmație politică decât un aspect juridic strict de realizat. [3, p. 104] Mai mult, același autor face trimitere la documentele OSCE, prin care se confirmă dreptul Republicii Moldova să fie neutră, precum și să-și schimbe statutul sau să aleagă aranjamentele, alianțele sau tratatele de securitate, menționând că această clauză este una declarativă pe motiv că nu invocă sub aspect juridic clauza obligativității și garanțiilor pentru deciziile individuale ale statelor. Iar exemplul adus de cercetător cu privire la tergiversarea soluționării conflictului din raioanele de est ale republicii și inițiativa de demilitarizare a Republicii Moldova confirmă supoziția sa.

De asemenea, V. Gamurari a menționat că posibilitatea declarației neutralității permanente printr-un act unilateral a fost introdusă de către el în mod intenționat, în vederea excluderii concepției conform căreia neutralitatea Republicii Moldova, ce nu este garantată printr-un tratat internațional, nu ar produce efecte juridice. În plus, s-a insistat asupra specificului neutralității permanente, care constă în faptul că posesor al acesteia poate fi doar statul subiect originar în dreptul internațional, iar în cazul impunerii statutului de neutralitate printr-un tratat internațional, aceasta se poate produce doar în condițiile garantării suveranității și integrității teritoriale. [3, p. 242]

Abordând situația din Republica Moldova, declararea statutului de neutralitate permanentă a semnatificat orientarea promptă spre soluționarea conflictului transnistrean, iar, după cum afirmă N. Osmochescu, ideea recursului la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova nu a fost una spontană, ci una realizată cu premeditare și analizată fundamental. Cercetătorul a subliniat, în același timp, că a fost influențată de mai mulți factori atât interni, cât și externi, prin a utiliza în calitate de exemplu cazul Republicii Moldova în procesul de aderare la CSI, când, angajată că nu va deveni parte a unei structuri militare, a refuzat aderarea la Tratatul de Securitate Colectivă din 15 mai 1992. [8, p. 5] De aceeași părere este și V. Mija, care, prin trimiterile la unele documente ale OSCE, constată că statutul de neutralitate permanentă a constrâns manevrele diplomatice ale Federației Ruse în cadrul Summiturilor din Lisabona și Istanbul. [3, p. 140] Amintim că Rusia s-a revanșat prin penalizarea Republicii Moldova pentru refuzul de a semna „Memorandumul Kozak”, stopând evacuarea armamentului din regiunea transnistreană.

Evident este faptul că de la declararea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova și până în prezent, acesta nu a fost valorificat în termenii definițiilor clasice, iar cauzele principale constituind staționarea trupelor militare ruse în raioanele de est ale republicii și conflictul înghețat din zonă. În acest context, subscriem la afirmația lui N. Osmochescu, că asemenea situație compromite statutul de neutralitate, consacrat în Constituție, iar un număr mare de state și organizații internaționale privesc cu rezerve Republica Moldova, menționând, cu proiecție pe acest statut, că este unul „prost propagat” [8, p. 6], iar statutul de neutralitate permanentă trebuie să devină un postulat al politicii externe a statului [8, p. 7].

V. Mija consideră că Republica Moldova „posedă documentele politico-juridice necesare care stabilesc statutul de neutralitate permanentă din punct de vedere juridic”, prezentând o serie de documente care fundamentează viziunea cercetătorului. [3, p. 103] Nu ne propunem să combatem această idee, însă, cu excepția Constituției Republicii Moldova, astfel de documente pre-

cum Concepția Securității Naționale sau Strategia Securității Naționale au fost revăzute și reformulate, ținându-se cont de afinitățile politice ale unor înalți demnitari de stat sau lideri de partid în anumite conjuncturi geopolitice.

Cu referire la statele mici, dar și la cele de dimensiunea Republicii Moldova, o abordare diferită a fost propusă de O. Jason, care consideră neutralitatea drept o opțiune viabilă pentru un stat mic în evitarea conflictelor internaționale. [9, p. 176] Pe marginea acestei viziuni, exprimăm opinia că din momentul în care se angajează într-un anumit cadru juridic, statul deja își pierde din pragmatismul declarat în promovarea politicii externe, argument forte în ceea ce privește statele cu resurse insuficiente în domeniul politico-strategic.

În aspect comparativ, N. Osmochescu a amintit aprecierile și interpretările cu sens ambiguu ale înalților demnitari de stat și cele ale reprezentanților mediului politic „de la negarea absolută până la absolutizare”. [8, p. 2] Evaluările separate și rupte din context ale unor reprezentanți ai clasei politice au avut ca efect doar inducerea în eroare și tergiversarea conceptualizării esenței statutului respectiv pentru Republica Moldova. Din această cauză, N. Osmochescu a considerat elocventă, cu titlu informativ, o incursiune în istoricul evoluției acestui concept pe larg dezbătut prin a fi aduse mai multe exemple de aplicare a statutului de neutralitate în epocile modernă și contemporană. [8, pp. 4-5]

Privitor la redimensionarea sau recunoașterea statutului de neutralitate a Republicii Moldova, dar și la posibilitatea de a renunța la acesta, dezbaterile continuă destul de intens, preponderent în mediul academic. Iar în acest sens, pe marginea declarațiilor lui A. Tănase, ex-Președinte al Curții Constituționale, cu referire la gradul de aplicabilitate a statutului de neutralitate în situația când statul se confruntă cu un pericol iminent de dispariție și în ce măsură Constituția poate fi privită ca un act sinucigaș, s-a expus N. Osmochescu. Cercetătorul și-a justificat poziția sa pe atunci, perioadă în care ocupa funcția de membru al Comisiei pentru elaborarea Proiectului de Constituție. Explicația sa s-a referit la indispensabilitatea includerii în Constituție a articolului cu privire la statutul de neutralitate permanentă în speranța că Federația Rusă, dar și alte state, vor respecta acest statut, iar trupele armate din stânga Nistrului vor fi retrase, însă, în realitate situația a rămas neschimbată. [10] În același sens de idei, amintim că Federația Rusă monitorizează vulnerabilitățile Republicii Moldova în plan economic (economia națională foarte fragilă), energetic (dependența de resurse energetice), teritorial (fragmentarea, de. ex. raioanele din stânga Nistrului, raioanele de sud din UTA Găgăuzia), social (divizarea societății, sensibilități etno-lingvistice) și excelează în exploatarea acestora prin mijloace diplomatice agresive și acțiuni unilaterale. Această conjunctură defavorizează Republica Moldova și reduce drastic din funcționalitatea statutului de neutralitate permanentă.

Opiniile politologilor autohtoni cu referire la statutul de neutralitate se divizează pe segmentul ce ține de securitatea statului, iar în acest sens, V. Moșneaga și V. Beniuc au elucidat unele circumstanțe care au condiționat acest curs politic și au identificat strategia și tactica neutralității permanente drept mijlocul optim, care ar corespunde intereselor securității naționale a Republicii Moldova. [11, p. 19] Cert este faptul că asigurarea securității este posibilă prin promovarea unei politici externe echilibrate, dar și pragmatice, iar fără o analiză complexă a contradicțiilor dintre marii actori ai scenei globale, statele angajate în structurile regionale, subregionale și țările vecine, este dificil de vorbit despre stabilitate în regiune, mai ales în contextul unor incertitudini geopolitice, care implică extinderea zonelor de influență ale NATO, UE și ale Federației Ruse. Proximitatea imediată a unor state mai dezvoltate sub aspect economic, politic și militar, care tind să-și realizeze interesele sale în Republica Moldova, reprezintă un dezavantaj, iar „pentru a nu deveni punctul convergent al unor presiuni politice”, V. Moșneaga și V. Beniuc conchid că „cel mai potrivit ar fi statutul de neutralitate” [11]. Supozițiile cercetătorilor privind statutul de neutralitate și „colaborarea fără preferințe politice” sunt exprimate prin ideea că varianta optimă este cea a neutralității permanente, ce „presupune evitarea unor pași categorici, acțiuni pripite, pendulări dintr-o extremă în alta” [11, pp. 24-25].

O viziune axată pe aceeași logică a fost enunțată de A. Burian, care a argumentat ideea că Republica Moldova, fie și cu o armată mai puțin numeroasă, bine echipată și instruită, nu este capabilă să facă față amenințărilor în lipsa unor garanți influenți ai neutralității. [12, p. 8] De menționat ar fi supoziția cercetătorului că Republica Moldova nu va rămâne în continuare o țară neutră, invocând în calitate de cauză majoră rivalitățile politice dintre Federația Rusă și statele din Occident. Este evident faptul că într-o asemenea conjunctură Republica Moldova va fi determinată să-și asigure securitatea națională prin angajarea într-un parteneriat cu acel stat sau bloc politico-militar capabil să-i garanteze independența și integritatea teritorială. [12, p. 10]

Prezența trupelor străine pe teritoriul său, separatismul, dependența economică de aprovizionare cu agenți energetici din Rusia, precum și politica ambiguă a autorităților Republicii Moldova subminează grav credibilitatea privind neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, după cum a subliniat V. Moșanu. [13, pp. 69-76] De asemenea, cercetătorul a exprimat părerea că abandonarea politicii de neutralitate, care nu prevede soluții eficiente pentru provocările din Republica Moldova, se confruntă cu niște realități care ar putea deveni un nod gordian pentru societatea moldovenească într-un viitor apropiat. [13, p. 75] Studiul problematicii a cuprins și alte arii de investigare, fiind abordate subiecte conexe domeniului securitar sub diverse aspecte. [14, pp. 537-550]

Multitudinea aparențelor ale conceptului de neutralitate necesită a fi analizate prin identificarea, în mod special, a consecințelor pe care urmează să le suporte Republica Moldova după declararea statutului de neutralitate permanente și repercusiunile asupra suveranității și securității statului pe timp de pace și în caz de război. În acest sens, de subliniat ar fi confruntarea ideilor privind garanțiile externe ale unui statut de neutralitate permanentă [15, pp. 80-81], reprezentată, în opinia lui Iu. Pîntea, de ireversibilitatea procesului democratic din republică și statele regiunii alături de consolidarea lor ca state de drept și efortul intern consacrat edificării și consolidării sistemului de apărare (politica internă, economie, politica de apărare, spirit civic atașat valorilor neutralității). [15, p. 82]

Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova reprezintă o poziție vulnerabilă, iar B. Broms a comparat sub aspect juridic neutralitatea permanentă cu un fenomen „interesant”. Dincolo de considerațiile istorice, prin a fi abordate în detalii câteva dintre modelele de neutralitate recunoscute în dreptul internațional. [16, p. 53] În concluzie, cercetătorul a rămas pe ideea că afirmațiile unor autori care susțin că statele care și-au declarat neutralitatea permanentă pierd din suveranitate nu pot fi acceptate, din motiv că acestea sunt libere să-și schimbe statutul în funcție de circumstanțe, menționând însă că existența unui tratat care garantează respectivul statut poate impune anumite restricții statului permanent neutru. [16, p. 55]

Cu referire la diapazonul interpretărilor juridice, N. Osmochescu a insistat asupra aspectului multidimensional al neutralității permanente, argumentându-și ideea de pe poziția de instituție de drept constituțional a statului; de instituție de drept internațional public; unui element-cheie al securității naționale și internaționale” [17, p. 182]. Cercetătorul a menționat caracterul ineficient determinat de lipsa unui acord prin care acest statut să fie recunoscut și garantat, iar în pofida acestui fapt „statutul de neutralitate permanentă creează obligația generală a tuturor statelor de a-l respecta” [17, p. 183]. Subscriem la poziția lui N. Osmochescu că, în afară de neadmiterea dislocării trupelor militare străine pe teritoriul Republicii Moldova, Constituția nu stabilește alte condiții ale neutralității permanente. [17]

Privitor la proclamarea unilaterală a neutralității permanente, menținută prin propria voință, subscriem la opinia lui V. Juc, că aceasta n-a contribuit la valorificarea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților secesioniste. [18, p. 19] În acest sens, explicând semnificația noțiunii de neutralitate, O. Serebrian a utilizat cazul Republicii Moldova în calitate de exemplu pentru a face distincție între neutralitatea permanentă im-

pusă de un acord internațional și cea autoasumată, ultima considerată valabilă pentru Republica Moldova. [19, p. 191]

Nerespectarea flagrantă a statutului Republicii Moldova de stat neutru de către Federația Rusă în prezent este complementată prin declarații insistente în favoarea menținerii acestei calități, acest stat păstrându-și direcția politică neschimbată, mai ales când se simte amenințată de extinderea NATO. Însă, într-un asemenea context conjunctural, garantarea respectării neutralității Republicii Moldova presupune ca Rusia să-și onoreze, în mod obligatoriu, angajamentele asumate, primul și cel mai semnificativ pas fiind retragerea trupelor militare, a armamentelor și munițiilor. V. Juc considera că avantajele preconizate ale neutralității permanente și autoproclamate s-au dovedit a fi „iluzorii” [18, p. 46]. Ulterior, autorul a exprimat o opinie rezervată referitoare la opțiunea de a menține în continuare statutul de neutralitate, deoarece statutul respectiv „n-a contribuit la retragerea imediată, necondiționată și ordonată a forțelor militare ale Federației Ruse dislocate în raioanele de Est și la soluționarea conflictului transnistrean”. Referitor la posibilitatea unei „apropieri de Alianța Atlanticului de Nord”, V. Juc a exprimat convingerea că aceasta „va aduce mai multe avantaje, inclusiv în asigurarea accelerării integrării europene, chiar dacă nu vor întârzia să apară unele tensiuni și poziții controversate” [20, p. 18]. Menționăm că această idee rămâne valabilă doar în cazul unor schimbări de paradigmă în promovarea atât a politicii externe, cât și a celei interne.

De asemenea, principalele probleme și preocupări ce țin de statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, în special la etapa de activizare a cooperării cu NATO, predominarea alianței și a influenței sale în regiune nu au întârziat să apară. Declararea unui asemenea statut presupunea, în opinia S. Cebotari, apărarea eficientă a intereselor statului, reieșind din situația geopolitică, consolidarea păcii și stabilității în Republica Moldova. Devin frecvente preocupările pentru elucidarea indispensabilității statutului de neutralitate permanentă pentru Republica Moldova sau a rămâne prioritară urmarea vectorului direcționat către aderarea la NATO, acțiune, considerată de S. Cebotari, capabilă să garanteze atât securitatea regională, cât și cea națională a Republicii Moldova. Subliniem afirmația că statutul de neutralitate permanentă nu presupune promovarea intereselor naționale prin tratate sau prin interacționarea rezervată cu actorii majori ai scenei globale, ci, dimpotrivă, contribuie la asigurarea securității naționale și regionale exprimată prin formalizarea unor relații, racordarea intereselor de ordin politic și economic. [21, p. 90]

Nici experții internaționali nu se deosebesc prin unanimitate privitor la statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, părerile rămânând împărțite până în prezent. V. Mija a prezentat mai multe opinii referitoare la

acest subiect. Lipsa unei viziuni clare a NATO privitor la statutul constituțional de neutralitate a Republicii Moldova și libertatea în decizia a acesteia au fost confirmate prin declarațiile lui J. Appathurai, un reprezentant NATO. Un alt expert a abordat subiectul aderării la NATO, invocând posibilitatea de a analiza cererea de aderare din partea Republicii Moldova, însă aceasta urmează să manifeste un comportament similar tuturor membrilor, fără a aspira la anumite facilități în plan financiar. Era și de așteptat la o poziție defensivă din partea Federației Ruse în cazul extinderii NATO spre frontierele sale vestice, expusă de un analist militar rus [3, p. 104].

Dilema dintre securitate și neutralitate rămâne una de actualitate în contextul evoluțiilor geopolitice, iar Republica Moldova se confruntă cu noi provocări la adresa securității sale, generate de vulnerabilitățile create de statutul de neutralitate permanentă. Atât transformările de sistem postbipolar, cât și ale sistemului european de securitate, inclusiv provocările la adresa securității internaționale contemporane vor avea un impact major asupra politicii țărilor membre ale UE declarate neutre, acesta redirecționându-le spre colaborare și responsabilitate colectivă în spațiul comunitar. Problematika unui asemenea raport a fost elucidată de către J. Beyer și S. Hofmann, fiind exemplificate dificultățile cu care s-au confruntat Austria, Finlanda, Irlanda și Suedia în problema semnificației neutralității în raport cu calitatea lor de membru UE, mai exact în politica de securitate și apărare comună, în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, precum și Parteneriatul pentru Pace [23, pp. 285-311]. Conceptul de neutralitate a continuat să complementeze politica externă și de securitate a acestor state membre neutre în componența UE la diferite niveluri. Considerăm că accentul principal, totuși, ar trebui să rămână pe neutralitate ca normă, iar înțelegerea acesteia ca normă ar facilita clarificarea modului în care neutralitatea își face loc printre alte însușiri în cadrul unor aspecte cu încărcătură istorico-culturală, cum ar fi identitatea națională. Astfel, această situație indică asupra interacțiunilor dintre sistemele locale de convingeri și condițiile internaționale de securitate în timp, precum și modul în care definiția unei norme poate fi revizuită pentru a permite aplicarea opțiunilor politice solicitate.

În contextul unor negocieri internaționale cu privire la securitatea militar-strategică globală, dar și a discuțiilor pe marginea modificării Constituției Republicii Moldova, se arată a fi indispensabilă o dezbatere academică privind neutralitatea Republicii Moldova pe fundalul remodelării securității regionale într-o eră nucleară, precum și atitudinea statului moldovenesc față de aceste procese. În calitate de fundament solid, menționăm ideea lui E. Țugui, care a subliniat ponderea interesului național al Republicii Moldova în actuala conjunctură internațională, ce presupune păstrarea neutralității militare, însoțită

de o atitudine demnă și, foarte important, neutră asupra reșezărilor strategice în regiune. [24, p. 91] Conceptul a fost abordat sub aspect securitar în contextul redimensionării arhitecturii de securitate cu proiecție pe realitățile „erei nucleare”. În acest sens, E. Țugui a menționat că Republica Moldova a ales o altă cale pentru a-și asigura securitatea – cea a neutralității, aceasta fiind considerată o soluție optimă, cel puțin deocamdată, însă neutralitate nu înseamnă doar un articol stipulat în Constituție. Neutralitatea, în accepția expertului, trebuie garantată de către protagoniștii scenei internaționale, urmare a unei diplomații competente și neutre, în caz contrar conjunctura s-ar transforma în una departe de a fi favorabilă, iar comparația cu experiențele altor state nu-și vor mai avea rostul. [25, p. 27]

Rațiunea adoptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă și-a găsit elucidare în elaborările semnate de O. Dorul, ideile sale fiind rezumate la următoarele: realitățile geopolitice în contextul luptei pentru sferele de influență, potențialul economic, politic și militar destul de slab al Republicii Moldova. În acest sens, cercetătoarea consideră că „pentru a nu deveni un punct convergent al anumitor presiuni politice, adoptarea statutului de neutralitate va fi cea mai oportună decizie”, menționând faptul că pe plan internațional acest statut nu a fost valorificat. [26, p. 202] Totodată, de subliniat ar fi pronunțarea asupra aplicabilității unui număr de acte normative în materia statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova și asigurarea securității statului. [26, p. 205] De asemenea, O. Dorul a insistat asupra conturării conceptului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, accentul fiind focusat asupra ambiguității formulărilor din textul Concepției Securității Naționale, însă în opinia cercetătoarei conceptul respectiv dobândește, în cazul Republicii Moldova, trăsături specifice. În același sens de idei, O. Dorul vine cu unele formulări apologetice privind semnificația statutului de neutralitate permanentă pentru Republica Moldova, însă fără a argumenta, după cum se exprimă autoarea, „valoarea sa incontestabilă”. [26, p. 213]

În contextul asigurării securității naționale există o multitudine de probleme cu care se confruntă Republica Moldova, acestea fiind identificate de A. Lavric: terorismul, traficul de droguri și persoane, migrația ilegală, conflictele nesoluționate. Subliniem semnificația gradului de eficacitate a neutralității permanente în prevenirea problemelor menționate, iar în acest sens A. Lavric a venit cu ideea că „numai renunțarea la principiul neutralității și intensificarea eforturilor privind o mai strânsă interacțiune cu NATO poate contribui la asigurarea securității Republicii Moldova, la rezolvarea conflictului din regiunea nistreană”. [27, p. 87]

Poziția Federației Ruse cu privire la neutralitatea Republicii Moldova a fost una cu mai multe fațete în funcție de conjunctura politică atât internă, cât și

externă. În acest context, menționăm ideea lui L. Litra, care susținea că, deși neutralitatea este introdusă prin Constituție, „această prevedere pare să fie insuficientă pentru partenerii din Est, care cer în continuare ca statutul de neutralitate să fie fixat printr-o lege specială, pentru a oferi garanții că Republica Moldova nu va aluneca spre alianțe politico-militare, în special spre NATO” [28, p. 2]. Există opinii că Republica Moldova trebuie să se asigure că dispune de resursele necesare pentru a opune rezistență presiunilor din partea Rusiei, iar clasa politică din Republica Moldova este obligată să trateze aceste presiuni rațional, întrucât riscă o angajare în procese care ar putea aduce prejudicii stabilității interne și parcursului de integrare europeană. [28, p. 3]

Subiectul neutralității prin prisma raționamentelor pro și contra de aderare la NATO sau de menținere a statutului de neutralitate, statut „ce determină o politică militară exclusiv de apărare” și stare acceptată „ca o idee optimă și reală de existență și afirmare a Republicii Moldova ca stat independent” a fost abordat de către Gh. Riciu și S. Cebotari. [29, pp. 47-48] De precizat ar fi că, pe lângă textul Concepției securității naționale, statutul de neutralitate a fost reconfirmat și în Doctrina militară a Republicii Moldova [29, p. 49], iar unele recomandări la acest subiect pentru factorii de decizie [29, p. 51] nu au întârziat să apară.

V. Ungureanu subliniază că „statul neutru nu are o altă „umbrelă” de securitate care să-i asigure protecție de la diverse amenințări și trebuie să fie pregătit financiar și militar să își asigure neutralitatea” [30, p. 52]. De menționat ar fi elucidarea particularităților statutului de neutralitate permanentă prin prisma aspectului securitar și al intereselor actorilor majori, potrivit căruia „neutralitatea ar fi o opțiune doar atâta timp cât un stat ar fi în stare să-și asigure securitatea militară la un preț rezonabil”, autorul considerând că acesta „nu este și cazul Republicii Moldova” [31, p. 145]. Cu referire la documentele cu caracter strategic, în viziunea lui V. Ungureanu statutul de neutralitate permanentă, stipulat în articolul 11 al Constituției, dar și în varianta precedentă a Concepției Securității Naționale, „generează incertitudine multidimensională în domeniul securității sub aspect politic, militar și energetic și poate fi considerată o vulnerabilitate ce contribuie la diminuarea securității naționale a Republicii Moldova” [32, pp. 5-17].

În acest sens, amintim despre Hotărârea definitivă a Curții Constituționale a Republicii Moldova, care s-a expus clar și a stabilit irevocabil că „dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricăror trupe sau baze militare, conduse și controlate de către state străine, este neconstituțională” [33], iar cooperarea în cadrul sistemelor de securitate colectivă fiind considerată inofensivă pentru Republica Moldova și nu intră în contradicție cu statutul de neutralitate permanentă.

Conceptul de neutralitate în aspect evolutiv a fost cercetat de V. Mija, contribuția sa fiind exprimată prin definirea acestei noțiuni în scopul dis-

tingerii unui model de stat neutru și a politicii promovate de acesta. [34, pp. 109-110] Ulterior, cercetătorul a dezvoltat subiectul în teza sa de doctor, urmărind să elucideze anumite experiențe și perspective ale statelor neutre din spațiul european, raportate la aspectul securitar, ambele în calitate de indicator în evaluarea gradului de funcționalitate a politicii de neutralitate a Republicii Moldova [35].

De evidențiat ar fi confruntarea unor viziuni asupra nivelului aplicabilității statutului de neutralitate în diferite perioade de timp și în anumite contexte geopolitice, proiectate și pe cazul Republicii Moldova. Concluziile formulate de V. Mija cuprind în esență o revizuire a premiselor adoptării acestui statut, relevând atât cauzele interne, cât și cele externe, inclusiv factorii care generau amenințări la adresa securității naționale. Cercetătorul a exprimat convingerea că conjunctura geopolitică, fie pe arena regională, fie pe cea internațională, va influența percepția neutralității statelor [35, p. 115].

Tendențele-cheie, articulate în jurul unui clivaj major – neutralitate *versus* aderare la NATO – din perspectiva consecințelor crizei din Ucraina asupra Republicii Moldova, au fost identificate de C. Ciurea. Analistul consideră că „în conjunctura actuală ideea de neutralitate își pierde din ce în ce mai mult sensul”, denumind-o „un concept aproape găunos” [36, p. 2]. Fundamentându-și argumentele pe anumite fapte obiective, expertul și-a exprimat convingerea că „unele acțiuni trădează impulsuri vindicative și reflectă o pendulare perpetuă, între două extreme, a politicilor de securitate ale Republicii Moldova – neutralitate și neangajare, pe de o parte, și dorința de a ieși definitiv din zona de influență rusească, pe de altă parte” [36, p. 16]. În scopul argumentării supoziției că renunțarea la acest concept implică și mai multe costuri decât păstrarea ei, C. Ciurea pornește de la ideea că neutralitatea, chiar și atunci când este recunoscută oficial, „nu poate ține loc de soluție de securitate, pentru că respectarea ei depinde de nevoia directă a unui sau altui actor major” [36, p. 18].

Sub aspect critic ne raportăm la poziția de moment, dar și la atitudinea adoptată ulterior de către organismele internaționale. Acest fapt a fost evocat și de către N. Osmochescu, care și-a exprimat dezacordul cu lipsa insistenței din partea instituțiilor de stat pe lângă organizațiile internaționale de resort și, în primul rând, pe lângă ONU, ca statutul de neutralitate să fie oficial recunoscut cel puțin de către ONU, prin declarația de recunoaștere a acestuia. În plus, ar fi de amintit că la adresarea venită din partea Republicii Moldova răspunsul a fost că nu se întrunesc criteriile de bază ale unui statut de neutralitate, fiind amintit despre prezența pe teritoriul republicii a trupelor militare străine. [10]

Într-un anumit context istoric, cu proiecție pe aspectul sistemico-securitar, statutul de neutralitate este declarat pentru o perioadă determinată, sfârșitul

căreia trebuie să coincidă cu soluționarea definitivă a unor conflicte/crize și formularea unor priorități-cheie în favoarea statului care s-a declarat neutru și nu pentru unii actori regionali sau globali. Un caz separat reprezintă statutul de neutralitate al Republicii Moldova, iar pentru a-l ilustra mai complex exprimăm acordul cu afirmația lui V. Mija, care, mai întâi redă o sinteză a celor expuse de R. Asmus referitoare la războiul din Georgia din august 2008, după care vine, prin analogie, cu presupunerea că, „cu cât mai rapid Republica Moldova va face pași concreți întru a se integra în instituțiile euroatlantice și europene (geopolitice), cu atât mai cert Federația Rusă va întreprinde pași de contrabalansare, pentru că în mare măsură anume ea deține controlul principal asupra soluționării acestor conflicte sau situații sensibile” [37] (conflictele din raioanele de est și de sud ale republicii – n.n.).

Cu referire la statutul de neutralitate declarat de statele mici, iar aici, reieșind din insuficiența resurselor strategice, am putea include și Republica Moldova, de menționat ar fi elaborările care elucidează conceptele de neutralitate prin aplicarea studiului de caz, cel al Suediei, Elveției, Austriei [38], deși realitățile din Republica Moldova gravitează într-un alt context. Problematika și dilema securității statelor mici rămâne un subiect la fel de activ dezbătut în cercetările științifice. Mai mulți autori își concentrează cercetările pe relațiile dintre statele mici cu alianțele, mai exact pe cauzalitatea, modalitatea și condițiile în care unele state mici se angajează în alianțe, identificând beneficiile și costurile calității de membru în alianțe și echitatea acestora între membri. Statutul de neutralitate al unor state din Europa în diverse conjuncturi geopolitice și în prezent este abordat din perspectiva securității statelor mici sau, mai bine zis, a intereselor de securitate proprii statelor mici în cadrul unei alianțe. Oamenii de știință, practicienii, factorii de decizie și consilierii din mai multe țări au propus spre dezbateră asemenea probleme pentru a identifica neconcordanțele și anumite soluții, referindu-se la unele subiecte istorice, empirice și teoretice și venind cu recomandări de politică pentru domeniul de securitate.

În același context, un exemplu elocvent ar fi viziunea lui E. Karsh, care a abordat interrelaționarea dintre neutralitate și cooperarea internațională prin a cerceta experiențele statelor neutre din Europa în perioada postbelică, analizei fiind supuse atât considerațiile teoretice și practice, cât și interfața dintre cele două, și pus în dezbateră implicațiile privind experiența acestor țări pentru unele state mici în general [39, p. 65]. Cu referire la neutralitatea statelor mici, este cazul să amintim de un studiu care evocă statutul de neutralitate sub aspect juridic cu recurs la o ilustrare istorico-analitică detaliată și prezentarea unor extrase din documente confirmative, instituția neutralității fiind condamnată de către doctrina tiermondismului și propu-

să o sistematizare a criticilor aduse neutralității în calitate de statut juridic [40, p. 175]. De asemenea, de subliniat ar fi natura consensuală a neutralității malteze, avantajele, dar și unele distorsiuni, o redimensionare a „surselor de inspirație” [40, p. 185] în vederea păstrării acestui statut și o revizuire a funcțiilor neutralității [40, p. 187] devenind un subiect acut.

La capitolul recomandări, profesorul N. Osmochescu a insistat asupra indispensabilității adoptării unei legi constituționale speciale cu privire la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, iar în conținutul Concepției de Politică Externă să fie introdus un compartiment special – „Neutralitatea permanentă”, în care să fie clar stipulate toate drepturile și obligațiile Republicii Moldova atât în plan intern, cât și internațional, ce decurg din statutul special de neutralitate permanentă. De menționat ar fi constatarea că neutralitatea permanentă poate fi consacrată fie prin tratat internațional, fie prin act legislativ sau normativ intern sau prin ambele forme, importantă fiind recunoașterea acestui statut de către alte state. [8, p. 7]

Din experiența statelor europene desprindem unele scenarii de tranziție de la *neutralitate* la *post-neutralitate*, perspectivă dezbătută deopotrivă de către exponenții curenților constructivist și raționalist. În viziunea lui G. Gustainu, adeptul curentului neoconstructivist, statutul de stat post-neutru în cadrul UE raportat la Politica Comună de Securitate și Apărare a reprezentat pentru unele state membre o adevărată provocare, aceasta fiind explicată prin impactul cooperării durabile pe diverse paliere în contextul interdependenței complexe. [41] Remarcăm opțiunea statelor ex-neutre pentru o reconfigurare ulterioară a politicilor de securitate în scopul ca această evoluție să fie reflectată, contribuind, în același timp, la inițiativele europene și NATO de securitate și la propriile lor experiențe unice de securitate *soft*. În acest sens, Ch. Agius a argumentat o asemenea experiență prin problematizarea acestei tranziții cu recurs la examinarea discursurilor derivate din anumite interese conjuncturale pentru a facilita parcursul respectiv. În calitate de soluție autoarea a insistat asupra indispensabilității redimensionării formelor de cooperare în domeniul securității, care ulterior vor grăbi renunțarea la *neutralitate*. [42, p. 394]

Sub aspect teoretic, reprezentanții curentului neoliberalist, promovând ideea că mediul relațiilor internaționale nu este unul securizat din cauza conflictelor, recunosc prezența cooperării pe toate dimensiunile, inclusiv în domeniul securitar. Într-un asemenea context, statele declarate neutre sunt puse în situația să-și asigure securitatea națională în vederea autoconservării, astfel optând pentru consolidarea cooperării în scopul securizării mediului internațional de securitate.

Prin urmare, statele europene au demonstrat flexibilitate politică sporită și capacitate de adaptare la noi conjuncturi geopolitice în scopul consolidării

statalității în anumite circumstanțe nefavorabile. Tendința de a rămâne state neutre sau de a renunța la acest statut a fost alimentată de transformările produse în cadrul sistemului internațional și al arhitecturii securitare cu repercusiuni asupra celor regionale, sub aspectul asigurării securității naționale. Concomitent, interesele actorilor majori ai scenei globale de a-și realiza obiectivele politico-militare în anumite sisteme și subsisteme geopolitice au generat schimbări de paradigmă în modalitățile de interacțiune dintre statele neutre și NATO, sub umbrela unui parteneriat multidimensional.

În acest sens, experiența statelor europene în materie de neutralitate este reflectată în monografia semnată de V. Mija, care reprezintă o lucrare științifică cu caracter aplicativ. Cercetătorul a elucidat gradul de funcționalitate a neutralității permanente a Republicii Moldova, raportându-l la parcursul anumitor state comunitare, din care s-a inspirat în elaborarea unui scenariu valabil de asigurare a securității naționale. [3] Subscriem la ideea lui V. Mija că Republica Moldova va fi constrânsă de circumstanțe să se conformeze la rigorile impuse de unii actori internaționali cu pondere majoră pe scena politică globală. Considerăm că este o perioadă favorabilă pentru identificarea unor resurse în scopul dezinstrumentalizării anumitor vulnerabilități ale statului precum: dependența de agenți energetici din Federația Rusă, nivelul extrem de înalt al corupției și sărăciei, plecarea masivă a tinerilor și adulților apti de muncă. Astfel, diplomația necesită o resetare prin redimensionarea vectorilor politicii externe, retrasarea direcțiilor prioritare, „reanimarea” imaginii statului pe arena regională, acțiuni fundamentate pe principiul pragmatismului politic.

După cum am reușit să demonstrăm, opiniile cu referire la funcționalitatea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova diferă esențial, și le distingem prin afirmații *pro* și *contra*. Proximitatea Republicii Moldova cu spațiul comunitar explică supozițiile privind identitatea istorică de origine europeană, dar și predilecția de a colabora cu instituțiile europene sau euroatlantice în vederea consolidării securității internaționale și asigurării celei naționale. În opiniile foștilor demnitari de stat, trimerile care se fac din partea Rusiei la statutul de neutralitate permanentă nu este altceva decât un instrument de control al Republicii Moldova și un garant că Republica Moldova nu se va reorienta către blocul euroatlantic, pe când altul menționează necesitatea de a revizui relațiile cu NATO, deoarece parcursul european presupune asigurarea securității [43]. Iar așa cum nu există garanții externe pentru statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, I. Pîntea consideră indispensabilă identificarea unui mecanism alternativ de asigurare a securității naționale. [44] În pofida unor eforturi depuse de Republica Moldova, eșecul recunoașterii neutralității permanente la nivel internațional a fost confirmat de V. Croitoru [45], cercetătorul exprimând convingerea că acest statut nu constituie un impediment în

colaborarea militară cu NATO [46, p. 34]. V. Croitoru a subliniat că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova nu este garantată în cadrul sistemului securitar internațional, elucidând astfel carențele sale și relevând caracterul său politic, cu proiecție pe „atitudinea facultativă a unor state-terțe de a-și rezerva pentru a o adopta în funcție de împrejurări și independent de calitatea formală a conflictului” [46, p. 23]. Promotorii acestei viziuni sunt de părere că reorientarea spre blocul euroatlantic va consolida statutul Republicii Moldova de țară independentă și o vor proteja de influențe exercitate din exterior.

Adepții păstrării statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova se regăsesc printre înalții demnitari de stat și unii reprezentanți ai mediului academic. Există explicații pentru opțiunea *pro* a foștilor prim-miniștri [47] sau miniștri de Externe [3, p. 107], însă acestea rămân neconvingătoare din partea cercetătorilor științifici, ultimii optând preponderent pentru păstrarea statutului de neutralitate permanentă timp cât mai îndelungat întru asigurarea stabilității regionale prin diminuarea tensiunilor geopolitice. V. Mija consideră că o asemenea strategie, care rezidă în stabilitate îndelungată, va fundamenta independența și suveranitatea Republicii Moldova prin sporirea capacităților statului de a rezista la orice presiuni externe [3, p. 107].

Prin urmare, particularitatea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova constă în orientarea spre a promova o politică fundamentată pe neutralitate atât pe timp de pace, cât și în condițiile unui conflict. Rezultând din lipsa unui document recunoscut pe plan internațional cu specificarea unui garant al neutralității permanente a Republicii Moldova, nu ne rămâne decât să păstrăm o poziție echidistantă și să promovăm o politică imparțială față de acțiunile actorilor majori ai scenei politice globale, prin a-i convinge că în calitate de beneficiari ai acestui statut vor fi atât Republica Moldova, cât și ei.

Rămâne un fapt indubitabil pentru un stat cu resurse modeste în sectorul de apărare și energetic cum este Republica Moldova, că aceasta se va conforma conjuncturii geopolitice generată atât de organismele internaționale occidentale, cât și ce cele din fostul spațiu sovietic sub egida Federației Ruse, redimensionându-și principiile politicii sale externe. Promovarea unei diplomații pragmatice este în vogă la etapa actuală și nu mai sunt condamnabile acțiunile unei țări dacă aceasta le realizează în scopul conservării sale ca stat și actor al scenei politice regionale, subregională, sau chiar internațională. Există suficiente exemple când unele state și-au schimbat repetat pozițiile prin aderarea la alte proiecte integraționiste sau crearea noilor parteneriate, renunțând la alianțe cărora le datorau independența sau chiar existența. Adaptarea Republicii Moldova la noile realități geopolitice generate de sistemele internațional și regional în continuă schimbare se va produce sub mai multe aspecte, printre care și cel

securitar, astfel urmărindu-se diminuarea presiunilor cauzate de amenințările din exterior și vulnerabilitățile din interiorul statului. Republica Moldova rămâne în așteptarea momentului oportun, favorabil din punct de vedere geopolitic, când va fi posibilă asigurarea garantată a securității naționale, fundamentată pe principiul neutralității în spirit colaborativ, sau reconceptualizarea, fie chiar prin reformularea denumirii de „statut de neutralitate permanentă”, adaptat strict la cazul Republicii Moldova. De asemenea, nu excludem și scenariile care s-ar derula prin aderarea la un sistem de apărare colectivă.

Pornind de la unele probleme majore precum prezența trupelor militare ruse în raioanele de est ale Republicii Moldova și conflictul înghețat din aceeași zonă, conceptul de neutralitate permanentă în abordare politico-juridică pierde din semnificația sa. Tergiversarea îndelungată a valorificării sale confirmă că este o „prioritate” doar declarativă și o politică departe de a fi echilibrată a guvernelor din Republica Moldova, pe care le trădează indolența. Retorica fără menajamente a reprezentanților Federației Ruse în procesul de soluționare a conflictului din regiunea transnistreană, precum și lipsa garanțiilor internaționale pentru statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, constituie cele mai serioase impedimente în promovarea nestăvilă a interesului național.

În încheiere, ideile deduse dintr-o serie de argumente și constatări au condus la formularea următoarelor **concluzii**:

1. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, abordat în particular, dar și sub aspect comparativ, rămâne fundamentat preponderent pe argumente ce justifică mai degrabă realitățile geopolitice decât supremația normelor de drept.

2. Subiectul neutralității permanente a fost investigat în elaborările științifico-analitice pentru a demonstra avantajele sau de a critica opțiunea pentru menținerea acestui statut, abordarea teoretică cedând din poziții în fața celei empirice, fapt confirmat nu doar în cazul Republicii Moldova.

3. Factorii decidenți rămân ghidați în exclusivitate de interesele geopolitice în spațiul est-european ale unor țări cu statut de mari puteri, sub umbrela obiectivului asigurării securității în regiune.

4. Paradigma realistă a demonstrat raportul direct dintre declararea sau impunerea statutului de neutralitate în contexte favorabile doar actorilor majori, în detrimentul statelor cu resurse politico-militare insuficiente.

5. Republica Moldova, aflată la confluența intereselor geopolitice ale actorilor majori ai scenei politice internaționale, dar și a unor poluri de putere, aspiră la realizarea interesului național din mai multe perspective fără anumite menajamente din exterior.

6. Dezideratul de a atinge obiectivele prioritare ale unui stat suveran, în opinia noastră, este irealizabil, deoarece în perioada promovării unor politici pragmatice și invazive ale actorilor majori pe arena politică globală rămân funcționale paradigmele dependenței și interdependenței.

7. Proiectele integraționiste, indiferent de vectorul acestora, în algoritmul lor actual și fără voință politică atât din interior, cât și din exterior, nu reprezintă soluționarea problemelor teritoriale, economice sau sociale, mai ales că au apărut o serie de noi provocări generate de globalizare, cum ar fi: migrația legală și ilegală, exodul intelectual al tinerilor, terorismul etc.

Propunem următoarele **sugestii și recomandări**:

1. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova a fost compromis, iar pentru a armoniza parcursul politic ulterior cu realitățile geopolitice este indispensabilă lansarea unei noi paradigme atât de politică internă, cât și de politică externă. Aceasta presupune redimensionarea și adaptarea proiectelor de țară pornind de la impulsul pragmatic în procesul de implementare a acestora într-un format nou, inspirat din cele ale Austriei, Suediei, Irlandei și Finlandei („de la neutralitate la solidaritate”, „de la neutralitate la responsabilitate reciprocă”, „de la neutralitate la nealinieră”, „de la neutralitate la post-neutralitate”).

2. Experiența statelor membre ale UE a demonstrat atât irelevanța acestui statut, cât și compatibilitatea sa cu unele proiecte de cooperare atât regională, cât și internațională, juriștii formulând justificări pentru anumite acțiuni care contravin principiului de neutralitate, iar esența practicii respective a fost consolidată prin concluzii fundamentate pe prevederile normelor de drept internațional.

3. Dilema statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova – un stat cu resurse insuficiente în domeniul politico-strategic, poate fi soluționată prin renunțarea la oscilarea între declarațiile înalților demnitari de stat cu privire la poziția vulnerabilă în raport cu anumite amenințări și opțiunea viabilă în evitarea conflictelor, pe de o parte, și devalorizarea acestor declarații prin acțiuni de tergiversare a retragerii trupelor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, pe de alta.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constituția Republicii Moldova (art. 11), adoptată la 27 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial, nr. 1 din 12 august 1994.
2. Cojocaru Gheorghe E. Politica externă a Republicii Moldova. Studii. Chișinău: Civitas, 2001. 168 p.
3. Mija Valeriu. Neutralitatea Republicii Moldova prin prisma politicilor de securitate ale unor state europene neutre. Chișinău: CEP USM, 2017. 216 p.
4. Gamurari Vitalie. Unele aspecte privind concepția neutralității permanente în dreptul internațional contemporan. În: Symposia professorum: Seria Drept. Materiale ale sesiunii științifice din 4-5 mai 2001. Chișinău: ULIM, 2001, p. 8-12.

5. Spring Alexander. The International Law Concept of Neutrality in the 21st Century. An Analysis of Contemporary Neutrality with a Focus on Switzerland. Zurich: Dike Publishers, 2014. 281 p.
6. Kunz Josef L. Austria's Permanent Neutrality. În: The American Journal of International Law, 1956, vol. 50, No. 2, p. 418-425.
7. Gamurari Vitalie. Trăsăturile definiției ale instituției neutralității în raport cu suveranitatea de stat. În: Revista avocatul poporului: Publicației a Colegiului avocaților din Republica Moldova, 2003, nr. 11-12, p. 22-25.
8. Osmochescu Nicolae. Neutralitatea permanentă – instituție de drept constituțional și de drept internațional public (Studiu comparat). În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 2, p. 2-7.
9. Jason Osai O. Neutrality as Realism in the New Global Order: A Treatise. În: AFRREV IJAH, An International Journal of Arts and Humanities Bahir Dar, 2012, vol. 1, No. 4, p. 176-182.
10. Barbăroșie Liliana, Cañțir Alexandru. Cine și de ce vrea schimbarea Constituției în Republica Moldova? Un interviu cu expertul în drept constituțional Nicolae Osmochescu. <http://www.europalibera.org/content/article/26591866.html>. (vizitat la: 29.06.2017).
11. Moșneaga Valeriu, Beniuc Valentin. De ce Republica Moldova trebuie să urmeze calea neutralității permanente. În: Relații Internaționale: istorie și contemporaneitate. Vol. I. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 1998, p. 18-25.
12. Burian Alexandru. Schimbările geopolitice din lumea contemporană și problemele statalității moldovenești în contextul proceselor de integrare europeană. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 1, p. 6-10.
13. Moșanu Viorel. The Neutrality Policy of the Republic of Moldova. A Case Study. În: Central European issues – Romanian Foreign Affairs Review, 1999-2000, vol. 5, nr. 2, p. 69-76.
14. Moșanu Viorel. The neutrality policy of the Republic of Moldova: what chances for the future? În: Südosteuropa, 2000, nr. 49, p. 537-550.
15. Pîntea Iurie. Problemele neutralității permanente. În: Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. Chișinău: ARC, 2002, p. 65-83.
16. Broms B. States. În: Bedjaoui Mohammed (ed.). International Law: Achievements and Prospects. Paris: UNESCO, 1991. 1276 p.
17. Osmochescu Nicolae. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Materiale ale Conferinței științifice „Academia de Administrare Publică - 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova, 2008, p. 182-183.
18. Serebrian Oleg. Dicționar de geopolitică. Iași: Polirom, 2006. 339 p.
19. Juc Victor. Semnificația interesului național în definirea unor priorități strategice de politică externă a Republicii Moldova. În: Akademos, 2009, nr. 4 (15), p. 44- 49.
20. Juc Victor. Oportunități și alternative de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2010, nr. 3, p. 11-19.
21. Cebotari Svetlana. The Republic of Moldova between neutrality and NATO membership status. În: Postmodern Openings, 2010, vol 3, September, p. 82-91.

22. Appathurai J. Rusia nu oferă vecinilor săi libertatea de a alege. Aici avem diferența fundamentală între ceea ce fac Rusia și NATO. Radio Europa Liberă, un interviu cu asistentul-adjunct pentru afaceri politice al secretarului general NATO, Liliana Barbăroșie, 03.06.2015. <http://www.europalibera.org/content/article/27051696.html>. (vizitat la: 20.05.2018).
23. Beyer Jessica L., Hofmann Stephany C. Varieties of neutrality. Norm revision and decline. În: *Cooperation and Conflict*, 2011, vol. 46, p. 285-311.
24. Țugui Eduard. Dilema securității în era nucleară: scutul antirachetă și neutralitatea Republicii Moldova. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2010, nr. 3, p. 91-97.
25. Țugui Eduard. Dilema securității în era nucleară: scutul antirachetă și neutralitatea Republicii Moldova. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. Conf. șt. int-lă: Program. Rezumate. Chișinău*, 2010, p. 26-27.
26. Dorul Olga. Măsurile de implementare în sistemul național de drept a normelor dreptului internațional compatibile cu statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. În: *Implementarea normelor dreptului internațional în legislația națională a Republicii Moldova. / Red.-coord.: A. Burian. Chișinău: CEP USM*, 2011, p. 201-216.
27. Lavric Aurelian. Problema neutralității Republicii Moldova în contextul asigurării securității sale. În: *Studia Securitatis*, 2012, nr. 1, p. 73-88.
28. Litra Leonid. Neutralitatea și suveranitatea Moldovei în vizorul Rusiei. În: *Buletin de politică externă al Moldovei*, 2012, nr. 49.
29. Riciu Gheorghe, Cebotari Svetlana. Dilema Republicii Moldova: aderarea la NATO sau menținerea statutului de neutralitate. În: *Revista Militară*, 2013, nr. 1 (9), p. 47-52.
30. Ungureanu Veaceslav. Reflecții asupra asigurării securității naționale a Republicii Moldova. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. Conf. Șt. inter-lă: Program. Rezumate. Chișinău*, 2010, p. 49-57.
31. Ungureanu Veaceslav. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Teză de doctor în politicologie. Chișinău, 2011.
32. Ungureanu Veaceslav. Oportunități de fortificare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. În: *Revista Militară*, 2012, nr. 2 (8), p. 5-17.
33. Hotărârea nr. 14 din 02.05.2017 a Curții Constituționale a Republicii Moldova privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă). <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=613&l=ro>. (vizitat la: 12.01.2018)
34. Mija Valeriu. Conceptele de neutralitate în relațiile internaționale. În: *Moldosco-pie (Probleme de analiză politică)*, 2014, nr. 1 (LXIV), p. 108-118.
35. Mija Valeriu. Neutralitatea Republicii Moldova prin prisma politicilor de securitate ale unor state europene neutre. Teză de doctor în științe politice. Chișinău,

2016. 199 p.
36. Ciurea Corneliu. Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova. Chișinău: Asociația pentru Politica Externă, 2014.
 37. Mija Valeriu. Riscurile și beneficiile neutralității Republicii Moldova în contextul cooperării cu NATO. <http://nato.md/riscurile-si-beneficiile-neutralitatii-republicii-moldova-in-contextul-cooperarii-cu-nato/>. (vizitat la: 06.06.2018).
 38. Gaertner Heinz, Reiter Erich. Small States and Alliances. Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg, 2001. 194 p.
 39. Karsh Efraim. International Cooperation and Neutrality. În: Journal of Peace Research, 1988, vol. 25, p. 56-67.
 40. Flauss Jean-Francois. La neutralité de Malte. În: Annuaire francais de droit international, 1983, vol. 29, p.175-193.
 41. Gustenau Gustav E. Towards a Common European Policy on Security and Defence: Challenges for the “Post-Neutrals”. http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/09_spd_05_gust.pdf. (vizitat la: 16.04.2018)
 42. Agius Christine. Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality. În: Cooperation and Conflict, 2011, vol. 46, p. 370-395.
 43. Călugăreanu V. Viziunile noului ministru al Apărării de la Chișinău. Minciuna neutralității din Constituția Moldovei. Portal German de noutăți „Deutsche Welle” (DW). <http://www.dw.com/ro/viziunile-noului-ministru-al-ap%C4%83r%C4%83rii-de-lachi%C8%99in%C4%83u/a-18272179>; <http://www.dw.com/ro/minciuna-neutralit%C4%83%C8%9Bii-din-constitu%C8%9Bia-moldovei/a-17903548>. (vizitat la: 16.04.2018).
 44. Pîntea I. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. /Barbăroșie A., Cibotaru V. (red.). Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2002. 292 p.
 45. Croitoru V. Neutralitatea Republicii Moldova în contextual noilor provocări regionale. Chișinău: Centrul de informare și documentare privind NATO, 09.07.2015. <http://nato.md/neutralitatea-republicii-moldova-in-contextul-noilor-provocari-regionale/>. (vizitat la: 20.05.2018).
 46. Croitoru V. Republica Moldova – NATO, între politica neutralității și necesitatea cooperării. În: Parteneriatele NATO și Republicii Moldova în fața noilor amenințări la adresa securității regionale. Jurnal Academic, 2014, nr. 18. Chișinău: Centrul de informare și documentare privind NATO, p. 21-34.
 47. Юрий Лянкэ: Молдавия в НАТО не вступит и сохранит нейтралитет. Interview cu Iurie Leancă acordat RIA Novosti, publicat la 27.11.2014. <http://ria.ru/interview/20141127/1035434646.html>. (vizitat la: 20.05.2018).

**Ruslana GROSU, doctor în științe politice,
cercetător științific superior**

5.3. IMPACTUL RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN URMA CRIZEI GEOPOLITICE DIN UCRAINA

5.3. THE IMPACT OF THE INFORMATIONAL WAR IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA FOLLOWING THE GEOPOLITICAL CRISIS IN UKRAINE

Summary

Psychological war in Ukraine and Republic of Moldova is a struggle to conquer the minds of the people through various psychological methods in order to subordinate the masses often under cover of alleged common good. Russian propaganda machinery is one that works perfectly since the Soviet period. Currently, the media, unfortunately, depending on the approach, is seen as a source of entertainment and sensational news etc. The opposition press has written several times that President Vladimir Putin maintains an army of people, well paid, to maintain the image that he want to have in online, and at the same time, to discredit his political opponents. Russian Federation uses this "weapon" outside its borders too.

Fenomenul războiului informațional este un subiect de actualitate permanentă, dar care s-a accentuat odată cu perpetuarea crizei din Ucraina din anii 2013-2014. Pentru Republica Moldova, necesitatea cercetării acestei tematiche rezidă din vecinătatea cu Ucraina, care presupune riscuri și amenințări rusești pentru spațiul informațional al țării noastre. Scopul acestei cercetări a fost de a identifica impactul războiului informațional asupra cetățenilor din Republica Moldova, iar sarcinile au constituit în explicarea instrumentelor și tehnicilor de bază prin care se realizează propaganda și manipularea informațională.

Criza din Ucraina și progresele Republicii Moldova pe calea europeană din perioada 2013-2014 sunt motivele pentru care Federația Rusă s-a implicat într-un război informațional și a intensificat metodele de manipulare prin mass-media în spațiul estic. Multitudinea de știri false, distribuite prin intermediul televiziunilor de pe teritoriul Republicii Moldova, au demonstrat amploarea războiului informațional.

Buletinul de știri din data de 24 ianuarie 2016 al postului de televiziune Pervii kanal din Federația Rusă a inserat un reportaj de la protestele din Chișinău. La minutul 0.43, prezentatoarea spune: „Toate partidele de opoziție insistă că protestul este pașnic, în Europa deja ne-am integrat, de aceea putem insista numai pe una: ca autoritățile noastre să mediteze și să salveze țara, în caz contrar, potrivit unor documente adoptate în urma cu câțiva ani, în caz de dez-

ordini, în Moldova vor fi introduse armata română și administrația românească și asta va fi sfârșitul independenței Moldovei pentru totdeauna” [1]. Această știre este un fals confirmat de doi foști miniștri ai Apărării, care au informat că nu există acorduri cu asemenea conținut semnate între guvernele Republicii Moldova și României. Acesta este doar unul din multiplele exemple de manipulare informațională care au ca scop dezinformarea populației, Pervii Kanal este doar unul dintre mai multe mijloace de informare care au răspândit conținut media ne echidistant.

Manipularea informațională nu este o problemă specifică doar Republicii Moldova, dar este întâlnită și în țări cu un grad de dezvoltare mai înalt. Manipularea populației prin mass-media nu ține atât de nivelul de dezvoltare social-economică, cât de nivelul de cultură, de existența sau inexistența unei societăți civile puternice și a unei prese independente. Mass-media promite știri care reprezintă doar realitatea așa cum este și nimic mai mult, fiecare aducând dovezi și argumente aparent convingătoare. Publicul, fie telespectatori sau comunitatea on-line, în mare parte nu cunoaște exact strategiile și metodele prin care se efectuează manipularea informațională, iar noțiunea de „război informațional” le este străină. Din punct de vedere militar, „război informațional” este ansamblul acțiunilor ofensive și de apărare, întreprinse prin mijloace tehnice specifice, pentru dobândirea superiorității informaționale prin afectarea informațiilor adversarului, a proceselor (decizionale) bazate pe informații, a sistemelor informaționale și rețelelor de calculatoare [2].

Conform acestei definiții, anume dobândirea superiorității informaționale este cheia prin care informația devine o armă ofensivă pe care statele o folosesc la fel de des ca și armele de foc. În opinia cercetătorului american Martin Libicki, noțiunea de „război informațional” are 7 componente principale [3], însă dintre cele 7 vom sublinia doar noțiunea de „război psihologic”, care se definește prin utilizarea informațiilor împotriva minții oamenilor prin acțiuni de informare, dezinformare, manipulare, propagandă și tehnici de influențare subliminală, în scopul modificării concepției, atitudinilor, opțiunilor și comportamentului forțelor adversarului sau neutrilor. El se desfășoară sub forma unor operațiuni care vizează: voința națională, conducerea de stat, structurile politice, comandantii și trupa adversarului, moștenirea culturală etc.

Astfel, „război informațional” este o luptă de cucerire a minților oamenilor prin diverse metode, care au rădăcini psihologice, cu scopul de a subordona masele adeseori sub paravanul unor concepte precum „interes național” sau „idee națională”. Acțiunile psihologice sunt un subiect dificil de studiat, întrucât acestea se pot identifica cu greutate din cauza naturii lor clandestine. Ele nu produc distrugerii materiale, sunt omniprezente pe timp de pace, criză și, mai ales, la război, au o rază de acțiune mare și pot produce efecte deosebite [4].

În acest sens, manipularea maselor este inevitabilă. Jurnalistul și publicistul român Radu Herjeu remarcă: „puțini se simt manipulați, crezând cu tărie în superioritatea lor intelectuală datorată simplului fapt că „știu“ că televiziunea manipulează, iar cel mai greu lucru pentru un telespectator este să accepte că este manipulat de ceea ce vede” [5]. Această încredere deplină în adevărul ce se spune la televizor a fost cultivată de zeci de ani de experți în comunicare foarte bine pregătiți să inoculeze publicului larg un singur punct de vedere, în mare parte cel dictată de puterea politică. Propaganda sovietică a lăsat o amprentă puternică în conștiința colectivă din Republica Moldova asupra faptului că televizorul nu minte. Doar odată cu apariția computerelor personale și mai târziu a Internetului s-au creat precondiții reale pentru noi mijloace alternative de informare în masă. Răspândirea computerelor personale a avut loc în Moldova după anii 2000, iar expansiunea Internetului cu 4-5 ani mai târziu, fapt care ne determină să constatăm că percepția față de spațiul virtual ca sursă de informare este caracteristică în mare parte doar generației tinere.

Rețelele de socializare, blogurile personale sau platformele de informare, care se declară independente, servesc și ele ca mijloc de manipulare a populației și de formare a unei opinii publice favorabile clasei politice de la guvernare. În această ordine de idei, apar o categorie de persoane care sunt dispuse contra unei remuneri financiare să răspândească prin intermediul comentariilor, a multiplelor postări în rețelele de socializare informații favorabile despre angajatorul său, care adeseori sunt oameni politici. Acești angajați din fața computerelor sunt numiți trolli sau postaci și au sarcina generală să îmbunătățească imaginea șefului lor în spațiul virtual astfel încât publicul larg să nu ia în considerație acele surse de informare care dezvăluie adevărata lor identitate. Utilizarea trollilor în scopuri politice este un fenomen răspândit în Federația Rusă. Presa de opoziție a scris de mai multe ori că președintele rus Vladimir Putin întreține o adevărată armată de oameni, bine plătiți, pentru a-și menține imaginea pe care o dorește în mediul online, și, în același timp, pentru a-i discredita pe oponenți [6].

Pentru o mai mare claritate, vom descrie consecutivitatea acțiunilor trollilor în baza unui exemplu concret. Totul se pornește de la un eveniment care apare în mai multe surse de informare în masă. De exemplu, vom analiza evenimentul atacurilor de la Charlie Hebdo de la Paris din anul 2015.

Sarcina editorului este ca Kremlinul să apară într-o lumină pozitivă în percepția generală a internauților, lucru care poate fi atins prin intermediul comentariilor postacilor. Trollii lucrează în echipe de câte trei.

Primul va posta un link, cu o știre al cărei mesaj este : „*Vladimir Putin l-a contactat imediat pe liderul francez, în ciuda relațiilor proaste dintre Rusia și Vest*”.

Ceilalți doi vor interveni cu comentarii de susținere, despre gestul corect al lui Putin pe marginea fenomenului terorismului la ziua de azi, comentarii cum ar fi :

„Putin s-a pronunțat întotdeauna împotriva agresiunii și a terorismului. Datorită inițiativelor președintelui, numărul de acte teroriste în Rusia a scăzut considerabil”.

În urma acestor postări vor urma alte comentarii denigratoare la adresa SUA, de compătimire față de victimele de la Paris și desigur mesaje pro-Kremlin. Astfel, s-a creat un nucleu la care internauții sunt gata să adere și să distribuie benevol mai departe după metoda „bulgărelui de zăpadă”. De remarcat că evenimentele internaționale se consumă foarte repede în spațiul informațional, însă impresia despre cum s-a comportat unul sau alt actor politic rămâne în memoria colectivă, ceea ce și îi determină pe liderii politici să angajeze nu doar specialiști în PR, dar și sute de postaci [7].

În cele din urmă, activitatea acestor bloggeri este ilegală, deoarece ei au fost angajați neoficial, primeau banii doar în numerar, erau nevoiți să își ascundă adresele IP, le era interzis să discute despre activitatea lor cu prietenii, iar singurul document pe care îl semnau la angajare era unul în care se obligau că nu vor divulga munca pe care o prestează. Prin urmare, putem califica postările trollilor o activitate secretă, dar care a luat ființă anume la inițiativa organelor de stat care le oferă nu doar condiții de lucru, dar și protecție în eventualitatea oricăror învinuiri ca participanți la războiul informațional. Nu în ultimul rând, nimeni nu a putut aduce dovezi că structurile de stat rusești au legături cu „agenția de trolli”.

Criza ucraineană a readus în actualitate fenomenul manipulării și a propagandei mediatice. În cadrul unei conferințe organizate de OSCE cu privire la asigurarea securității jurnaliștilor, libertății presei și a pluralismului în situație de conflict, s-au discutat cazurile de atacuri asupra jurnaliștilor, cazuri de autocenzură și efectele propagandei rusești în anumite regiuni din Ucraina. Problema manipulării mediatice a fost în vizorul Consiliului Europei în cadrul ședinței din luna martie 2015, fapt care cheamă la o consolidare a forțelor tuturor instituțiilor europene în vederea contracarării campaniei de dezinformare rusești.

Un pasaj important din rezoluția finală a conferinței accentuează importanța siguranței jurnaliștilor și diversității mass-mediei în situații de criză. *„Noi credem că cel mai eficient mod de a contracara dezinformarea și propaganda ostil este de a promova mass-media liberă și libertatea de exprimare ca o platformă pentru libertatea fluxului de informații, idei și opinii și să încurajeze mass-media și alfabetizarea internetului. Atacuri și intimidări împotriva lucrătorilor mass-mediei nu este doar un atac asupra victimei, ci și pe însăși esența libertății de exprimare.”*[8].

Plus la aceasta, Rezoluția conferinței OSCE exprimă îngrijorarea cu privire la activitatea jurnaliștilor în regiunea Donbas, odată cu venirea separatiștilor pro-ruși, dar și în Crimeea, după anexare, pe care OSCE o consideră ilegală. Frica

de a expune realitatea și autocenzura sunt efectele imediate atunci când au loc atacuri asupra jurnaliștilor în contextul instabilității politice și revoltelor sociale. Concluzia și verdictul dat de către OSCE este că activitatea jurnaliștilor are de suferit în situații de conflict armat din Ucraina și totodată se creează un mediu propice pentru fenomenul manipulării mediatic și al dezinformării populației. Prin urmare, sunt absolut necesare existența unor asemenea rapoarte care dau alarma și demonstrează actualitatea războiului informațional în regiune.

Yevhen Fedchenko, jurnalistul ucrainean și administratorul site-ului stopfake.org, sugerează că secretul succesului propagandei ruse ține de sumele mari investite de Moscova sub formă de campanii PR. Administrația de la Kremlin a confirmat oficial că suma investită în anul 2015 a fost de cel puțin 650 de milioane de euro [9]. Dacă în prima fază a conflictului din Ucraina presa rusă folosea relatări despre presupusele atrocități comise de ucraineni, ușor de contrazis, ulterior a început să disemineze teorii ale conspirației: că avionul malaezian ce efectua zborul MH17 era de fapt plin cu cadavre și că ucrainenii l-au doborât în cadrul unei operațiuni sub drapel fals. Acum, presa rusă propagă ideea că nici o sursă de informații nu mai poate fi credibilă. În acest sens, BBC a câștigat un proces împotriva canalului de propagandă rusesc Russia Today (RT), care susținea că televiziunea britanică a regizat unul dintre reportajele sale din Siria. RT a declarat că BBC a „pus în scenă” un atac cu arme chimice pentru a realiza un reportaj și cu ajutorul tehnologiei digitale a schimbat cuvintele rostite de unul dintre intervieuați [10].

Mai mult, propaganda se amestecă cu divertismentul, după modelul folosit cu succes la Hollywood în timpul Războiului Rece. În opinia lui Fedchenko, posturile RT și The Voice of Russia sunt sursele de informare create pentru a distribui informații false despre evenimente actuale și care sunt destinate primordial publicului din Occident. Postul RT are o audiență de 600 de milioane de telespectatori și a stabilit un record de 1 miliard de vizualizări pe YouTube. Prin comparație, proiectele din Ucraina, cum ar fi StopFake.org, au avut șase milioane de vizitatori în primele șase luni de existență (martie-septembrie 2014). Căutarea unei surse veridice de informații a determinat schimbarea în preferințele ucrainenilor de rețele sociale, astfel că Facebook și Twitter au crescut cu 115.000 de utilizatori, care au migrat de pe rețelele controlate de ruși VKontakte și Odnoklassniki [11]. Totuși, posibilitățile financiare ale Federației Ruse reușesc să acopere un spațiu mediatic suficient de mare încât să formeze opinia publică așa cum dictează administrația de la Kremlin. Aparent, războiul informațional este câștigat de partea rusească, însă sursele media din Vest, precum sunt noile site-uri Vice, Mashable, BuzzFeed, generează tot mai mult trafic și o prezență stabilă în media de pe Internet.

Interesul față de criza ucraineană este deja în scădere, deoarece media este mereu orientată pe actualități. Alte conflicte internaționale care au urmat după criza ucraineană, precum violențele Statului Islamic sau situația refugiații siriene care vin în UE, captează substanțial atenția publicului larg, astfel încât tot ce se petrece în Ucraina nu mai prezintă atât de mult interes.

În scopul demontării falsurilor promovate de propaganda externă, în Republica Moldova s-au dezvoltat portaluri on-lin care promovează educația mediatică și luptă cu efectele nocive ale războiului informațional. Platforma online *www.stopfals.md* este cel mai bun exemplu în acest sens. Platforma dată este un produs al Asociației Presei Independente (API), creat pentru a asigura continuitatea Campaniei media împotriva informației false și tendențioase STOP FALS!, desfășurată în perioada noiembrie 2015 – octombrie 2017 de API. Scopul Campaniei STOP FALS! constă în diminuarea efectelor și a impactului informației propagandistice și manipulatorii care distorsionează realitatea, difuzate pe diferite căi de comunicare de către instituții mass-media și alte structuri controlate politic, și dezvoltarea capacităților cetățenilor de analiză critică a informației recepționate [12].

Combaterea propagandei și manipulării rusești este pe masa de lucru a statelor membre UE, care au inițiat deschiderea unui nou post TV ce ar distribui informații veridice în regiune. În acest scop, organizația European Endowment for Democracy (EED), la baza căreia se află fonduri polono-olandeze, a organizat mai multe conferințe în scop de a colecta donații. Spre exemplu, Olanda a donat inițial 500,000 euro, apoi încă 1,5 milioane euro, în considerentul unei campanii de relatare al adevărului în cazul accidentului avionului malaezian ce efectua zborul MH17, la bordul căruia s-au aflat sute de olandezi. Polonia a donat către EED 1 milion de euro, dar cu toate acestea, fondurile nu au fost suficiente și ideea lansării unei noi televiziuni a fost abandonată, inclusiv din lipsa unui consens în privința dirijării acestei instituții media. În final, EED a propus producerea de materiale în limba rusă, concepute în special pentru Internet destinate fostelor țări sovietice, deci și pentru Republica Moldova, care vor putea fi utilizate de către mass-media existente [13].

Impactul masiv al războiului informațional este susținut de realitatea că Republica Moldova face parte din spațiul comun al „Lumii ruse” (Русский мир.), iar limba rusă continuă să rămână un soi de *lingua franca* printr-un proces continuu de rusificare. Puterea de la Kremlin folosește din plin acest avantaj, oferind un sprijin constant instituțiilor de cultură, filialelor de universități, organizațiilor non-guvernamentale și entităților media de limbă rusă sau afiliate mișcărilor pro-ruse. Imaginea statelor prezentată în presa rusă depinde în mare măsură de atitudinea guvernelor sau oficialilor față de președintele rus și politica sa regională sau globală. Spre deosebire de Belarus,

Kazahstan, Tadjikistan, Kârgâzstan sau Armenia, unde presa rusă nu popularizează subiectele negative, Republica Moldova și Ucraina se află permanent sub atacul războiului informațional rus bazat pe un arsenal impresionant de dezinformări, negativism, intoxicații și calomnii. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Principalele tehnici ale războiului informațional utilizate în Republica Moldova

propagandă antieuropeană și antiamericană;
critica la adresa autorităților pro-europene de la Chișinău (în special la adresa oficialilor cu simpatii occidentale și pro-române);
învinuirea autorităților Republicii Moldova pentru instituirea unei presupuse „blocade economice” asupra regiunii transnistrene;
învinuirea „naționaliștilor români” de intoleranță față de populația vorbitoare de limbă rusă din republică;
blamarea unioniștilor pentru „atac la adresa suveranității” Republicii Moldova și destabilizarea situației interne;
atacuri la adresa deciziilor privind sporirea/dezvoltarea relațiilor cu NATO.

Monopolul instituit de presa rusă asupra spațiului informațional autohton se îmbină cu propaganda rusă, care funcționează la fel de bine ca și cea sovietică, fixând agenda publică. Potrivit grilei de programe oferit de IPTV Moldtelecom în 2017, din totalul de 152 de canale din categorii precum: Generale, Filme și Seriale, Pentru copii, Sport, Natură și Știință, Lifestyle și Divertisment, Religie, Internaționale, Muzică, Radio, HD și Regionale, unde 47 de canale (35,87% din total) sunt difuzate exclusiv în limba rusă, 17 sunt difuzate bilingv – română/rusă (12,97%), 13 în rusă/engleză (9,92%) și 3 în ucraineană/rusă (2,29%). Per total, gradul de expunere a publicului din Republica Moldova la canalele care emit în limba rusă e de aproximativ 60% [14]. De remarcat, ponderea cea mai mare a canalelor care difuzează bilingv sau în limba rusă se concentrează la categoriile posturilor Generale, Filme și Seriale, precum și la Internaționale.

CONCLUZII

În Republica Moldova nu există un discurs clar și unanim despre prezența fenomenului războiului informațional pe teritoriul său național, iar cercetările în domeniu relatează mai degrabă despre: dezinformare, manipulare, propagandă. Acestea sunt elementele constitutive ale războiului informațional și niște indicatori cât se poate de relevanți pentru măsurarea prezenței fenomenului la nivel național și chiar regional. Conștienți sau inconștienți de ampli-

tudinea fenomenului războiului informațional, o parte a societății civile din Republica Moldova, instituțiile statului, dar și anumite partide politice tind să se manifeste într-un fel sau altul asupra problemei, încercând să aducă pe agenda publică acest subiect. Dezinformarea s-a accentuat începând cu anul 2014, ca urmare a intensificării războiului informațional în contextul evenimentelor din Ucraina, însă societatea civilă, cât și instituțiile statului au adoptat puține măsuri ca răspuns la această amenințare.

Gradul de expunere al Republicii Moldova la atacul războiului informațional poate fi raportat la percepția și încrederea populației în mass-media. Astfel, conform unui studiu calitativ realizat de Centrul pentru Jurnalism Independent și IMAS în 2015, 67,9% din cetățenii Republicii Moldova consideră că televiziunea este cea mai de încredere sursă de informare atunci când aceștia caută o știre cu tematică sociopolitică, iar și mai notabil este faptul că pentru 19% din moldoveni, mass-media în limba rusă reprezintă sursa exclusivă de informare, 29% preferă mass-media în ambele limbi, iar 76,6% urmăresc mass-media influențată într-un fel sau altul de media rusă [15]. Cetățenii din Republica Moldova nu au încredere în mass-media locală, fiind de părere că aceasta manipulează opinia publică din interesul anumitor partide politice, moldovenii având mai mare încredere, când vine vorba de știri socio politice, în mass media din Rusia (46,3%). Presa din alte state este considerată de către cetățenii Republicii Moldova străină sau inaccesibilă, încrederea în aceasta fiind ne semnificativă. Altfel, mai mult de două sferturi din Republica Moldova este expusă într-un fel sau altul războiului informațional rus, iar faptul că o parte semnificativă a societății are mai mare încredere în mass-media rusească decât în cea autohtonă sau din alte state europene trage mari semnale de alarmă.

RECOMANDĂRI

1. Adoptarea formatului de lucru 3+2 (Ucraina, Republica Moldova, Belarus+NATO, UE) pentru elaborarea unei strategii regionale comune pentru implementarea măsurilor de contracarare a războiului informațional.
2. Crearea unui parteneriat strategic la nivel regional pentru securizarea comună a spațiului informațional.
3. Reformarea instituțiilor de securitate națională și crearea unui departament specializat în noile amenințări de tip război hibrid.
4. Deschiderea spațiului mediatic național pentru partenerii externi prin adoptarea unui cadru legislativ în conformitate cu legislația europeană.
5. Încurajarea și dezvoltarea jurnalismului independent.
6. Acordarea de suport financiar pentru producătorii media locali.
7. Formarea experților în studii de securitate și noile amenințări de tip război hibrid.

8. Încurajarea organizațiilor neguvernamentale să desfășoare activități de monitorizare constantă a propagandei din mass-media locală și retransmisă și promovarea exemplurilor de bună practică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Iurieva Natalia. Новое правительство Молдавии формируют за 6 минут, но оппозиция вновь выводит людей на площадь. Pervii Canal [Noua conducere a Moldovei a fost aleasă în 6 minute, însă opoziția din nou a scos oamenii în piață]. 24 ianuarie 2016.
2. Glossary: The Convolutated Terminology of Information Warfare (DOD-Dictionary of Military Terms). În: <http://www.enolagaia.com/IWGGlossary.html> (accesat 15.02.2018).
3. Libicki Martin. What is Information Warfare. National Defense University, Washington DC, 1995, pp. 9-41.
4. Popa Radu. "Abordări moderne privind războiul informațional pe timp de pace, criză sau război". În: Buletinul Universității Naționale de Apărare. Vol. IV(2007),p.445.
5. Herjeu Radu. Tehnici de propaganda , manipulare și persuasiune în TV, p. 115
6. Gulca Ilie. O sursă de troli în Finlanda este Ambasada Federației Ruse la Helsinki. În: Jurnal de Chișinău, 20 noiembrie 2015.
7. "US and NATO Up for New Anti-Russia Provocation, This Time in The Baltic – Expert". Sputnik International. În: <http://sptnkne.ws/bnmT>. (accesat 05.08.2017).
8. OSCE Conference on journalists' safety, media freedom and pluralism in times of conflict. Vienna, 15-16 June 2015.
9. Rettman Andrew. Russian propaganda wins EU hearts and minds[Propaganda rusească cîștigă inimile și mintea europenilor] În: <https://euobserver.com/foreign/129237>. (accesat 13.03.2016).
10. Russia Today a pierdut procesul împotriva BBC. În <http://media-azi.md/ro/stiri/russia-today-pierdut-procesul-%C3%AEmpotriva-bbc> . (accesat 23.09.2015).
11. În: <http://www.stopfake.org/en/yevhen-fedchenko-battling-for-truth/> (accesat 23.09.2015).
12. În : <https://stopfals.md/about-us> (accesat 23.09.2015).
13. Rettman Andrew. Poland hosts meeting on countering Russian propaganda [Polonia găzduiește o întâlnire privind combaterea propagandei rusești] În: <https://euobserver.com/foreign/130192>. (accesat 10.09.2015).
14. Țibrigan Nicolae. Priorități strategice ale războiului informațional rus în România și Republica Moldova. În: <http://larics.ro/prioritati-strategice-ale-razboiului-informational-rus-romania-si-r-moldova/> (accesat 17.05. 2017).
15. Cojocari Tatiana, Halubnichy Dzimitry. Ucraina, Republica Moldova și Belarus în confruntarea cu războiul informațional rus. Măsuri adoptate și pași viitori. În: <http://larics.ro/ucraina-republica-moldova-si-belarus-confruntarea-cu-razboiul-informational-rus-masuri-adoptate-si-pasi-viitori/> (accesat 06.03.2017).

Vladislav ȘARAN, *magistru în științe politice, cercetător științific*

5.4. REPUBLICA MOLDOVA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE REGIONALĂ AL EUROPEI DE SUD-EST

5.4. THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN THE SYSTEM OF REGIONAL SECURITY OF THE SOUTH-EAST EUROPE

Summary

The efforts of the Republic of Moldova to move from the regional security complex centered around the Russian Federation to the European centered one faces obstacles of different nature, from the geostrategic options of various governments during its existence to conflicts with the implication of nested ethnic identities. The solution adopted to stabilize Moldova's security was identified by adopting the concrete steps that will eventually lead to the European integration of the country. Although socio-political action has been taken to support adhesion to the European geopolitical project, the security dimension requires much more predisposition from both civil society and government.

Fastuozitatea unui regim politic democratic este reprezentată prin faptul că odată cu schimbarea acestuia se menține caracterul legitim al următorului. Când un guvern autoritar își schimbă liderul, apare întotdeauna o doză mai mică sau mai mare de incertitudine referitor la semnificația schimbării și noile directive dictate de către administrația succesoare. Obstrucționismul și inacțiunea sunt utilizate adesea pentru a evita problemele stringente cu care se confruntă societatea.

Atunci când politica este deteriorată, guvernul este insolent, economia stagnează, iar națiunile sunt divizate, toate acestea au un impact semnificativ atât asupra securității naționale, cât și a celei internaționale. Statele în curs de dezvoltare întotdeauna vor urmări declarațiile celor dominante și le vor compara cu acțiunile desfășurate, vor căuta determinare și scop în eficientizarea resurselor. Când statele dezvoltate eșuează în această privință, aliații încep să speculeze, iar adversarii văd orice greșală ca pe o slăbiciune.

Pentru a fi atrăgătoare ca furnizoare de securitate pentru comunitatea internațională, administrația supraputerilor trebuie să livreze periodic aceste modele actualizate de analiză a riscurilor, dar nu mai devreme de crearea unui consens politic domestic pentru a realiza preocupările ce țin de crearea locurilor de muncă, reformarea impozitelor, consolidarea învățământului și redresarea infrastructurii, prin asta măbind eficiența guvernării pe plan intern. Politica trebuie să fie valorificată prin prisma guvernării și să nu existe

doar pentru a ieși învingător la următoarele alegeri. Dacă se reușește înviorea funcționării sistemelor ca un tot întreg, atunci se mărește și influența și poziția internațională a supraputerilor.

Intenția supraputerilor este de a echivala povara menținerii ordinii internaționale prin delimitarea și plasarea acesteia pe umerii fiecărui membru al comunității internaționale în corelație cu necesitatea fiecăruia. Cu toate acestea, liderii mondiali caută și pârghii pentru exercitarea acestor angajamente de ceilalți contribuitoari eventuali la securitatea internațională. Astfel, strategia definitivă din timpul războiului rece, de a construi alianțe și a împărți povara apărării pentru restabilirea ordinii mondiale, rămâne actuală și eficientă [1, p.4].

Provocările în materie de securitate întâlnite astăzi prezintă un caracter mai puțin existențial decât în timpul războiului rece, dar totuși cu mult mai complexe. Comunitatea internațională a atins un nivel de stabilitate globală relativ înalt, conflicte izolate existând doar în spații restrânse, excepție fiind conflictul din Siria, Irak, Afganistan și războaiele cartelelor mexicane de droguri, care rezultă în mai mult de 10 mii de victime pe an [2]. Totuși, pilonii pe care se bazează această stabilitate rămân și azi de o importanță vitală și anume: colaborarea puterilor nucleare, necesitatea menținerii unei strategii economice intransigente referitoare la continentul asiatic, menținerea procesului de integrare europeană și menținerea parteneriatului Golfului Persic.

În varietatea existentă de relații între actorii internaționali actuali se dezvoltă tot mai mult rețele și parteneriate inovaționale în domeniul securității. Aceste parteneriate se evidențiază prin capacitatea de a livra soluții bazate pe experiență în asigurarea securității internaționale. În cadrul actual al securității internaționale, când puterea mondială hegemonică este reprezentată de idealurile americane, parteneriatele de securitate sunt direcționate spre a servi acestor idealuri, caracterizându-se prin tendința de permanentă extindere. Negociind modele de securitate aplicabile fiecărui actor internațional în parte, puterea hegemonică își consolidează și promovează interesele strategice în măsura în care să nu creeze noi conflicte și diferențe internaționale. Deși acestea sunt excluse în majoritatea cazurilor de la masa negocierilor, ele totuși rămân o ultimă opțiune pentru părțile cointeresate. Deși hotarul Europei de Est a fost demult excedat, resursele strategice hibride s-au dovedit un impediment major în calea instituirii și menținerii parteneriatelor strategice regionale de securitate.

Modelele de securitate regională devin tot mai proeminente în politica internațională. Analiza unui astfel de model complex de securitate regională permite anticiparea și explicarea evoluțiilor evenimentelor din orice regiune.

În acest sens, teoria complexului regional de securitate, dezvoltată de către B. Buzan și O. Waever la începutul anilor 2000, oferă o imagine mult mai nuanțată decât ideea unipolarității și structura relațională centru – periferie [3, p.40]. Într-un sistem internațional structurat anarhic, complexul regional de securitate va reprezenta o substructură cu efect mediator asupra operării dinamicii globale a polarității supraputerii. Acest lucru face ca teoria să fie interoperabilă cu realismul, dar bazată în mare parte și pe convingerile liberaliste dacă ne referim la sistemul internațional. În alt sens, teoria are rădăcini constructiviste, deoarece formarea și funcționarea complexului regional de securitate se bazează pe modele de amicitie și inimizie între unitățile din sistem, ceea ce face ca sistemele regionale să depindă de acțiuni și interpretări ale actorilor, nu doar de o reflectare mecanică a distribuției de putere.

Aplicînd teoria complexului regional de securitate întregului sistem internațional, se oferă atât o viziune pentru ordinea mondială emergentă, cât și o metodă pentru studierea unor regiuni specifice. Vederea teoriei asupra regiunilor și, prin urmare, a imaginii structurii contemporane a securității internaționale este aproape inversă a celei descrise în Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale de S. Huntington. Aparent, subliniază importanța unui nivel mediu distinct între sistemul statal și cel global. S. Huntington accentuează cât de considerabile sunt ciocnirile civilizațiilor ca Islamul, Occidentul și Asia și cum apar conflicte periculoase la hotarele acestor macro-unități culturale [4, p.19]. Teoria complexului regional de securitate accentuează că regiunile de securitate formează subsisteme în care cea mai mare parte a interacțiunii de securitate este internă, statele se tem de vecinii lor și se aliază cu alți actori regionali, iar în cele mai multe cazuri granițele dintre regiuni sunt adesea din punct de vedere geografic determinate ca zone de interacțiune slabă sau sunt ocupate de un izolator (Turcia, Birmania, Afganistan) care se confruntă cu povara acestei poziții dificile, dar nu sunt suficient de puternice pentru a consolida cele două lumi în una. Conceptul de izolator este specific pentru teoria complexului regional de securitate și definește o locație ocupată de una sau mai multe unități în care dinamica majoră a securității regionale se deosebește cardinal. Acesta nu trebuie confundat cu ideea tradițională a unei zone tampon, a cărei funcție este definită prin faptul că este situată în centrul unui model puternic de securitate, nu la periferia sa.

Teoria lui S. Huntington are avantajul polemic de a se încheia cu o luptă care are loc la nivel de sistem, plasînd astfel SUA în centrul relațiilor internaționale. Adresarea are priză la audiențele americane și a fost consolidată și de evenimentele din 11 septembrie 2001. Dar la o privire din afară, din majoritatea țărilor lumii, setarea strategică relevantă nu este la nivel de sistem, prioritate

se acordă celei regionale. Delimitarea lui S. Huntington pe criterii de regiuni / civilizații diferă de cea a teoriei complexului regional de securitate prin faptul că el se bazează pe reflectări ale afinităților culturale, în timp ce abordările teoriei menționate sunt definite de modele actuale de practici de securitate. În cazuri concrete același conflict (de exemplu, Bosnia și Herțegovina) poate fi intern în contextul complexului regional de securitate și intercivilizațional pentru S. Huntington [4, p.43]. La el există conflicte atât în interiorul, cât și între civilizații, dar acestea din urmă sunt văzute ca fiind din ce în ce mai decisive. Aceasta reprezintă o prejudecată, care a favorizat dimensiunea globală în detrimentul celei regionale și a dus la multe dezastre politice ale războiului rece de la Asia de Sud-Est și Orientul Mijlociu până la Africa de Sud și Asia de Sud. Luând în considerare faptul că dimensiunea regională contează mai mult în epoca actuală, costurile de întreținere a acestora ar putea fi chiar mai mari.

Teoria complexului regional de securitate poate fi aplicată în studiile de caz pe diferite regiuni, oferind o analiză empirică a nivelelor procesului de securizare. Studiile privind securitatea regională se efectuează, de obicei, fără utilizarea unei teorii coerente, deoarece nu este disponibil altceva decât câteva noțiuni de bază despre echilibrul dintre putere și interdependență împrumutate de la teoria sistemelor.

În statele Europei de Est ale spațiului ex-sovietic - Rusia, Belarus, Moldova și Ucraina, securitatea internă și situația politică este mai stabilă decât în republicile central - asiatică și transcaucaziene ale fostei Uniuni Sovietice. Aceasta se datorează fie unui conducător autocratic care a preluat controlul (Belarus), sau deoarece sistemul democratic este suficient de bine stabilit încât rezultatele electorale sunt în mare parte respectate și puterea este transferată conform procedurilor constituționale (Rusia, Ucraina și Moldova). Structurile democratice sunt și mai mature în cele trei Țări Baltice. Tensiunile interne datorate minorităților mari (în principal rusești) sunt în principiu o problemă în Estonia, Letonia și Ucraina. În practică, dinamica conflictuală internă a fost izolată în Estonia și Letonia, această problemă transferându-se în competența politicii externă a Rusiei. În Ucraina, tensiunea încă există, iar conflictul intern rămâne un risc permanent, adeverindu-se prin anexarea peninsulei Crimeea și conflictele din Luhansc și Donețk.

Rusia nu are probleme de securitate internă în aceeași măsură, dar situația sa internă este totuși importantă pentru a înțelege securitatea regiunii. Într-o regiune centrată, factorii care conduc politica externă a puterii regionale dominante este în mod evident de o importanță majoră. În primii ani după căderea Uniunii Sovietice, Rusiei îi lipsea aproape în totalitate politica externă, iar eșecul acesteia avea atât cauze interne, cât și externe [5]. Politica occi-

dentală i-a oferit un rol minuscul Rusiei în problema NATO, iar Statele Unite s-au opus dorințelor Rusiei pentru un OSCE consolidat, în timp ce Europa de Vest era preocupată de propriile proiecte: „1992”, Maastricht și fosta Iugoslavie. Ca urmare, a fost imposibil pentru noua conducere rusească să se proiecteze în lume și comunitatea internațională în politica internă rusă. Rusia nu a putut construi o viziune clară pentru viitor cu un rol și un format atrăgător [6]. Prin urmare, politica de participare generală la o ordine liberală occidentală nu a fost viabilă. Această schimbare a politicii externe a fost strâns legată de o reacție parțială în politica internă împotriva reformatorilor liberali. Atât comuniștii, cât și naționaliștii au câștigat teren, iar președintele a acceptat o mare parte din criticile lor privind politica externă. Ideea de „străinătate apropiată”, ca principală prioritate a Rusiei, apare în 1992 și devine politică oficială din 1993. Fostele republici sovietice, inclusiv Republica Moldova, au fost definite ca sfera rusească de interese, parțial justificată de necesitatea de a proteja limba rusă pentru minorități și interesele comune, inclusiv cele economice. Însăși noțiunea „străinătate apropiată” a creat în mod evident o categorie intermediară între afacerile interne și cu adevărat externe, sugerând astfel o politică formată în cercuri concentrice, adică un sistem complex de securitate regională centrată. La nivel global, politica Rusiei a promovat în mod consecvent multipolaritatea și s-a opus unipolarității americane. Spre sfârșitul anilor 1990, multipolaritatea a câștigat teren ca o platformă pentru cooperarea cu chinezii și iranienii, precum și unele încercări de cooperare cu americani și occidentali amerisceptici.

Astfel, problema primordială a securității rusești la nivel național este una care, în mod curios, se conectează la nivel regional și global: amenințări la adresa identității de stat rusești din cauza lipsei de recunoaștere și lipsa unui rol internațional respectabil [7]. O altă problemă de securitate internă legată de identitate implică relația dintre stat și națiune. În Federația Rusă se caută substanța națională în interesul național, securitatea națională și apărarea națională și se pune problema dacă este rusească sau multinațională [8, p.22]. Este suficientă etnia rusă pentru a avea un interes deosebit față de ruși în afara granițelor, dar destul de deschisă și incluzivă în concepția sa pentru a păstra împreună federația multinațională. Întrebarea a fost în cele mai multe cazuri rezolvată în formatul etno - național. Chiar și Ucraina, cu nevoia sa stringentă de a forma o identitate incluzivă prin aducerea minorității ruse la bord, a trebuit să debuteze cu o identitate națională îngust concepută. Din ce în ce mai mult, acest lucru a fost inversat și rușii au fost incluși în procesul politic, și nu ca un grup separat. Atenția sporită acordată concepției de „străinătate apropiată” a fost în mare parte primită ca una naționalistă, dacă nu chiar o alternativă neo-imperialistă față de cea liberal - occidentală.

Această reorientare conține, de asemenea, și un element puternic de retragere strategică. Într-un fel, se poate trage o linie între perioadele implicării în probleme europene ale negocierilor sovietice și postsovietice despre unificarea Germaniei, retragerea trupelor și interesul pentru statele învecinate, cu o intensificare a conflictelor interne și temându-se de o dezintegrare a Rusiei. Într-o structură cvasi-imperială, cum ar fi Rusia și UE, trebuie întotdeauna să se acorde cea mai mare prioritate situației interioare, pentru că stabilitatea este condiția prealabilă pentru cercul următor.

Principalul aspect de securitate al dezvoltării politice în celelalte republici se referă la statalitate, adică la viabilitatea economică și politică. Unica republică care a căutat în mod direct o întoarcere la fosta Uniune Sovietică și aparent a încercat să renunțe la independență a fost Belarus. Toate celelalte au reușit într-un fel sau altul să continue ca unități independente. Nici una dintre fostele republici sovietice, cu excepția Țărilor Baltice, nu a avut succes în ceea ce privește reforma economică și creșterea economică și toate au înregistrat scăderi serioase ale PIB-ului cu problemele sociale, criminalitate și dezintegrare. Cu toate acestea, declinul economic a fost oprit în toate republicile. În 1999, PIB-ul a crescut în toate, cu excepția Ucrainei și Moldovei, iar în 2000 în toate. Nici una dintre republici nu pare să se prăbușească în mâinile Rusiei, dar majoritatea sunt slabe, vulnerabile sau dependente din punct de vedere economic pentru a fi ușor manipulate și controlate de Moscova.

Majoritatea dinamicii de securitate operează la nivel regional, adică între unități, deși acestea sunt rareori de forma tradițională când un stat amenință alt stat. Războiul interstatal clasic și rivalitatea au izbucnit cel mai puternic între Armenia și Azerbaidjan și statele din Asia Centrală, ceea ce le-a făcut să se întrebe despre dominația pe termen lung sau de hegemonia în subregiune. Cele mai multe probleme de securitate sunt mai neconvenționale. Natura lor variază și, în special, formațiunile agregate diferă între subregiuni.

O formă caracteristică a conflictului care implică un pachet de securizare interconectată este triunghiul: minoritatea secesionistă / stat / Rusia. Un exemplu este Abhazia, în cazul în care o minoritate izolată amenință integritatea teritorială a Georgiei, care la acea vreme (1992-1994) a fost sfidătoare împotriva întăririi structurilor CSI de către Rusia. Rusia a oferit suport rebelilor și mai apoi a ajutat Georgia, dar nu pe gratis. În acest caz prețul a fost reintroducerea Georgiei în CSI și acceptarea cooperării militare cu Rusia prin menținerea păcii în CSI și a bazelor militare rusești. În alte cazuri, amenințările nu au fost sponsorizate de Rusia, cum ar fi rebelii islamici naționali și transnaționali din Tadjikistan, or asistența Rusiei este crucială atât pentru protecția frontierelor

externe ale CSI, cât și controlul intern în diferite republici. Când Rusia intră ca „soluție”, este adesea acuzată de înghețare, mai degrabă decât de soluționarea conflictului pentru a continua să îl utilizeze [9, p.81-114]. Astfel, majoritatea republicilor văd Rusia ca o amenințare în sine, deși una pe care doar câțiva încearcă să o echilibreze direct. Cooperarea GUAM între Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova semnaleză cel puțin o explorare a posibilității unor astfel de echilibrări. Principalul instrument de control al Rusiei nu este direct intervenția militară, ci manipularea scenei politice interne (sau subregionale) în moduri dăunătoare conducătorilor încăpățânați sau pur și simplu exploatarea dependenței lor de Rusia, nu în ultimul rând din punct de vedere economic.

În direcția opusă, văzută din Rusia, „străinătatea apropiată” este importantă pentru securitate, parțial din motive specifice și pentru cele strategice. Motivele specifice sunt (ca și în cazul SUA în ceea ce privește America Centrală) externalități de diferite tipuri (dezordine, criminalitate, amenințări de mediu), amenințarea la adresa infrastructurii și, astfel, adesea la lanțurile de producție, deoarece acestea au fost construite în timpurile sovietice în mai multe republici, precum și soarta celor aproximativ 25 de milioane de etnici ruși care au rămas în afara Rusiei atunci când Uniunea Sovietică s-a dizolvat. Strategia de bază a amenințării este că, dacă Rusia va rămâne o mare putere capabilă să se apere și să afirme o anumită influență la nivel global, trebuie să își păstreze sfera de influență în CSI. Odată cu venirea la putere a președintelui V. Putin, securizarea rusă s-a concentrat asupra terorismului. Aceasta îi legitima deja operațiunea cecenă, iar V. Putin a încercat să extindă această rațiune și în spațiul CSI. Terorismul transnațional a constituit baza justificării operațiunilor transfrontaliere a armatei și serviciilor de inteligență ruse [10]. Celelalte state membre au acceptat ezitant această poziție, care a permis unora să securizeze separatismul și naționalismul agresiv. Aceasta este o preocupare majoră pentru țări precum Moldova, Ucraina, Georgia și Azerbaidjan.

Perspectivile controlului rusesc pentru „străinătatea apropiată” sunt strâns legate de întrebarea privind consolidarea CSI. Întreaga concepție este prea deschisă pentru interesele Rusiei pentru a deveni o organizație internațională de succes. Aceasta nu ar include avantajele necesare prin care formarea unui imperiu de către puterea dominantă este asigurată de acordarea către statele periferice unor influențe asupra politicii supraputerii. Rusia se află în aceeași situație ca SUA în America, care nu dorește să renunțe la unilateralismul său și, prin urmare, este greu să vândă multilateralismul celorlalți din regiune. CSI în jurul anilor 2000-2001, a fost polarizată de orientarea spre independență a statelor GUAM și Turkmenistan și grupul „Rusia plus cinci” cu Belarus, Armenia, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan.

Planurile pentru o zonă de liber schimb sau o uniune economică au avut un efect redus. Protecționismul propriu al Rusiei se numără printre obstacolele majore. Membrii Uniunii Vamale au rămas aceași cu Rusia, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan și Armenia, la fel ca și Tratatul de securitate colectivă a rămas nedezvoltat. În unele cazuri, nivelurile de integrare existente amenință să escaleze în continuare, precum Turkmenistanul a reintrodus regimul de vize în 1999, iar Rusia amenință cu această mișcare împotriva vecinilor încăpățânați care vor fi grav afectați datorită numărului mare de cetățeni proprii care lucrează în Rusia. În general, partea economică a organizației nu a fost bine dezvoltată, dar în mod implicit, multe dintre țări se deplasează mai aproape una de cealaltă ca rezultatul dependenței postsovietice de infrastructură și eșecul pe piețele alternative.

Ceva similar se întâmplă în domeniul militar, unde componenta de securitate colectivă a CSI (Tratatul de la Tașkent) a avut problema mai multor țări care nu au semnat (Moldova, Ucraina și Turkmenistan), iar altele au părăsit formatul (Azerbaidjan, Uzbekistan și Georgia). Deci, Tașkentul a părăsit Tratatul de la Tașkent. Uzbekistan în 2000-2001 a făcut un pas înapoi spre Rusia, dar în format bilateral și nu a mai reintrat în Tratatul privind securitatea colectivă. Majoritatea republicilor din Asia Centrală și-au îmbunătățit legăturile bilaterale cu Rusia, astfel încât astăzi trupele rusești patrulează cea mai mare parte a graniței externe a CSI. Trupele ruse au fost dislocate în Tadjikistan ca parte a unei operațiuni de menținere a păcii din CSI în martie 1993. În aprilie 1994, toate Republicile din Asia Centrală, Georgia și Armenia au permis participarea Rusiei la patrularea granițelor lor. Având în vedere izbitoarele proporții de lideri din CSI cu fundal KGB, acest lucru ar putea face posibilă stabilirea unui climat ideal pentru crearea de rețele. După insistența Rusiei, Tratatul de Securitate Colectivă a fost transformat în 2002 în Organizația pentru Securitate Colectivă a CSI, dar implicațiile acesteia nu au fost clarificate.

Lipsa dezvoltării CSI reflectă într-o oarecare măsură obstrucționarea scepțicilor. Dar pentru Rusia, rolul principal al CSI este de a proiecta o imagine din Rusia ca lider de bloc. Acesta este un lucru important pentru poziția sa globală, pe care Rusia o ocupă în numele acestei regiuni. Cea de-a doua organizație importantă este GUAM. Este chiar mai puțin organizată decât CSI, iar istoricul acesteia este mai problematic. Cu toate acestea, este esențială atât pentru înțelegerea CSI de astăzi, cât și pentru estimările pentru viitor. Este un indicator al gradului de nemulțumire față de dominația rusească și o măsură a posibilităților și constrângerilor legate de organizarea independentă. Dacă membrii ar putea să-și consolideze cooperarea și să creeze legături cu puterile occidentale, rezultatul va fi o regiune mai puțin dominată de Rusia, dacă nu exact echilibrat, atunci cel puțin unul în care Rusia nu este capabilă să

controleze totul prin divizare și conducere. GUAM are drept scop rezolvarea crizelor, a conflictelor și a problemelor terorismului în baza respectului pentru suveranitate, integritate teritorială, independență a statelor și inviolabilitatea frontierelor recunoscute pe plan internațional. Este împotriva liniilor de divizare și a sferelor de influență, dorește să dezvolte coridorul de transport Europa-Caucaz-Asia și, nu în ultimul rând, să consolideze cooperarea cu NATO.

O mare parte din acest lucru vizează dominanța rusă. Formulările reflectă opoziția față de faptul că Rusia, în conflictele: Transnistria din Moldova, Karabahul de Munte din Armenia și Azerbaidjan, Abhazia și Osetia de Sud din Georgia și conflictele din Ucraina sprijină soluții care implică fie schimbarea granițelor, fie împărțirea suveranității între statul GUAM și minoritatea problematică. GUAM a întâmpinat dificultăți începând cu anul 2000 din cauza apropierii dintre Uzbekistan și Rusia. În ciuda întoarcerii Uzbekistanului către SUA, cu atacul SUA asupra Afganistanului în octombrie 2001, Uzbekistan a părăsit în mod surprinzător GUAM în 2002, nemulțumit cu lipsa de acțiune, deoarece nu avea nevoie de GUAM după ce avea acces direct la SUA [11]. O schimbare a guvernului Moldovei în 2000 a redus politica anti rusă, care revine abia după căderea guvernării comuniste în 2009.

Noua Europă de Est în componența Moldovei, Belarusei, Ucrainei și Rusiei este cea mai sigură subregiune din CSI, cel puțin pentru că statele sunt mai stabile și conflictele sunt mai puține. Astfel, chiar dacă problemele de securitate sunt mai puține, aceste state sunt înzestrate cu mai multă semnificație. Ucraina și Belarus ridică întrebări de identitate pentru Rusia. În contrast cu noile state independente la sud, primele au fost văzute ca părți integrale ale Rusiei însăși și cu greu separabile prin națiuni / naționalități comune. Un al doilea motiv este că Europa reprezintă pentru Rusia cea mai valoroasă legătură interregională și, prin urmare, statele occidentale ale CSI sunt amplasate strategic. Din punct de vedere politic, subregiunea conține atât cea mai pro-rusă republică, Belarus, cât și contrabalansatorul principal, Ucraina.

Moldova a avut două probleme de politică externă esențială. Prima a fost dorința pentru „reunificarea” cu România - o dorință care a dispărut destul de repede. A doua a venit prin conflictul din Transnistria cu o revoltă a rușilor locali (și ucrainenii). Transnistria este un caz de manevră a „naționalismului matrioșka”, de identități etnice imbricate. Când moldovenii au început să vizeze statalitatea independentă (sau, mai rău, unificarea cu România), cei fără titluri (rușii și ucrainenii privilegiați anterior în Transnistria, precum și găgăuzii) au reacționat prin prezentarea propriilor lor pretenții de secesiune. Comunitatea predominant slavă și ideologică comunistă de pe malul stâng al râului Nistru a însușit 15% din teritoriul Republicii Moldova. În perioada 1989-1992,

conflictul a luat sute de vieți și s-a încheiat în lipsa unei rezoluții prin care Moldova a acceptat Rusia să negocieze un acord în ciuda lipsei de neutralitate a Rusiei, precum și o forță de menținere a păcii compusă din ruși, moldoveni și forțele transnistrene locale [12, p.45]. Moldova, mai târziu, a protestat împotriva prezenței continue a trupelor rusești. Armata a 14-a rusă și-a format forțele în mare parte din populația locală și adesea a acționat relativ independent de Moscova, părînd a fi armata rușilor locali. Aceasta ilustrează interpretarea generală a lui Pavel Baev potrivit căreia „menținerea păcii” a devenit noul nume pentru cucerire - o reetichetare necesară într-o lume care nu acceptă schimbarea frontierelor prin utilizarea forței [13, p.22-51]. O cucerire semipermanentă ar putea rămâne sub eticheta de menținere a păcii timp îndelungat. Moldova – în contrast cu Azerbaidjanul și Georgia - a acceptat conceptul rusesc al „statului comun” ca soluție la enclavele secesioniste, un model care acordă multă autonomie de facto insurgenților și continuă influența Rusiei. Moldova pare să fi demisionat parțial prin acest fapt, dar a făcut-o simultan fiind parte la construcția grupului GUAM, ceea ce semnaleză intenția de a se afla pe partea compensatorie în relația cu Rusia în cadrul CSI

Acest teatru occidental are o coerență insuficientă pentru a putea fi considerat un subcomplex regional de securitate. Există puține conexiuni de securitate între cele trei state. Parțial, acest lucru se datorează faptului că ele se află în centrul întregului complex regional de securitate. Acestea reprezintă jucători-cheie în politica centrală a întregului CSI: Belarus - cel mai apropiat aliat al Rusiei, Ucraina și Moldova - ca membri de frunte ai GUAM și printre țările cu cele mai strânse legături cu Occidentul (împreună cu Georgia și Azerbaidjan). În general, majoritatea problemelor au găsit o existență relativ stabilă, chiar dacă acestea nu au fost soluționate. Principalul risc de tulburări majore probabil rezultă din efectele lanțului extinderii NATO.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Spațiul postsovietic este o regiune centrată în jurul unei mari puteri și parte a unui supercomplex slab cu UE-Europa. Trei transformări sunt posibile: (1) o schimbare în poziția globală a Rusiei, (2) transformarea internă de la centrată la echilibrată, (3) transformarea externă, cel mai probabil cu privire la granița cu Europa.

1. Pentru a evalua o schimbare în poziția globală a Rusiei, este necesar, în general, să se înțeleagă interacțiunea dinamicii globale, regionale și interne în politica Rusiei. În prezent, politica rusă este mult condusă de aspirația de a rămâne în clasamentul global, adică de a evita căderea la statutul de putere regională. Astfel, problema „străinătății apropiate” este definită ca una legată de poziția

globală. Este aplicată logica de sus în jos: pentru menținerea statutului de putere globală, trebuie să controlăm regiunea și, în special, spațiul intern. Chiar mai importantă este legătura internă-globală. Securitatea internă în Rusia nu poate fi autonomă, ci are nevoie de o definiție externă fie prin „străinătatea apropiată” sau la nivel global, sau probabil ambele. Din cauza acestor legături interne dintre niveluri, este puțin probabil ca o intensificare a problemele de securitate la nivel național sau regional vor „concura” cu securitatea globală. Dacă Rusia va fi forțată din rolul său internațional, efectele interne vor fi dramatice. Astfel, este probabil ca Rusia să facă tot posibilul pentru a păstra această poziție.

2. Pentru ca un format ca GUAM să evolueze într-o contragreutate reală către Rusia, în cadrul CSI nu este realist din perspectiva echilibrului material. Cu toate acestea, coordonarea între numărul relativ mare de foste republici sovietice împovărează controlul și manipularea din partea Rusiei. În combinație cu problemele interne ale Rusiei, guvernarea rusă poate deveni dificilă. Spațiul postsovietic va rămâne un complex regional de securitate centrat, dar cu multiple provocări.

3. Natura și localizarea frontierei dintre CSI și UE-Europa au fost consolidate treptat în anii 1990 și se părea a fi favorizate de ambele părți. Cu toate acestea, au apărut noi întrebări privind politicile europene. Era un avantaj să existe sfere separate, dar acum UE-Europa se confruntă cu două probleme: (a) este incapabilă să influențeze asupra comportamentului rus și (b) perspectiva unei viitoare escalări a conflictelor din Ucraina și extinderea UE. Prin urmare, ar putea fi recomandabil să se estompeze liniile de divizare prin modernizarea OSCE și / sau producând alte instituții europene.

4. Aflându-se la hotarul dintre complexul regional de securitate al CSI și cel european, Republica Moldova prezintă tendința de oscilare periodică între acestea. Deși promovarea poziției duale atât pe plan internațional, cât și național se execută concomitent și permanent de către putere și opoziție, tot mai mult se conturează decizia în favoarea vectorului european, fapt adevărat prin directivele și planurile de dezvoltare adoptate de către forța de guvernare. Republica Moldova prezintă în paralel, un interes ascendent, atât pentru menținerea influenței Rusiei în cadrul CSI, cât și pentru eforturile de extindere a NATO și a spațiului economic european spre Est, în măsura în care interesele celor două complexe regionale de securitate se opun. În această situație, Republica Moldova se arată a fi constrânsă de fluctuațiile deciziilor în favoarea sau în detrimentul unei poziții oficiale regionale sau globale, iar succesul delimitării definitive a unui anumit vector rămâne în continuare dependent de poziția fiecărui membru al societății și eforturile de manevrare cu aceștia a puterii de stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Hamre J.J. What are the main national security challenges facing the Trump administration? În: Cohen, C., Gabel, J., Global flashpoints 2017: Crisis and opportunity (CSIS Reports). Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies, 2017. 124 p.
2. Lista conflictelor armate în desfășurare. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ongoing_armed_conflicts (vizitat 25.07.2018).
3. Buzan B., Waever O. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 598 p.
4. Huntington S.P. The Clash of the Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon and Shuster Paperbacks, 2011. 344 p.
5. Mozaffari M. The CIS's Southern Belt: A New Security System. În: Security Politics in the Commonwealth of Independent States. New York: St Martin's Press, 1997, pp.3-34, p.28.
6. Waever O. Power, Principles and Perspectivism: Understanding Peaceful Change in Post-Cold War Europe. În: Peaceful Change in World Politics, Tampere: TAPRI, 1995, pp.208-282.
7. Christensen T. Russian Security Policy According to a Hegelianised Copenhagen School, Copenhagen: MA thesis, Institute of Political Science, University of Copenhagen, 2002. <http://thomas.dossier.dk/thesis/thesis.html> (vizitat 01.09.2018).
8. Ruhl L. The Historical Background of Russian Security Concepts and Requirements, În: Baranovski V. Russia and Europe: The Emerging Security Agenda. Oxford: Oxford University Press, 1997, pp.21-41.
9. Kuzio T. Geopolitical Pluralism in the CIS: The Emergence of GUUAM. În: European Security, 2000, Nr.9 (2), pp. 81-114.
10. McDermott R.N. Looking for Trouble? Russia Steers Central Asian Antiterrorist Preparations. În: Eurasia Insight, 2002, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav072202a.shtml> (vizitat 01.09.2018).
11. Kuzio T. GUUAM Reverts to GUAM as Uzbekistan Suspends Its Membership Prior to Yalta Summit. În: Eurasia Insight, Nr. (18), 2002 <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav071802.shtml> (vizitat 01.09.2018).
12. Brzezinski Z., Sullivan P. Russia and the Commonwealth of Independent States. New York and London: M. E. Sharpe, 1997. 621 p.
13. Baev P.K. External Interventions in Secessionist Conflicts in Europe in the 1990s. În: European Security, 1999, Nr. 8 (2), pp. 22-51.

Vladislav STERPU,
cercetător științific stagiar

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii selective

1. Modernizarea se exprimă prin totalitatea elementelor aplicate pentru a asigura dezvoltarea statului și a societății în cadrul unui proces complex de transformări multidimensionale. Dezvoltarea nu se produce linear, fiind posibile și stagnarea, și regresul. În cazul Republicii Moldova, modernizarea constă într-un proces de dezvoltare lentă, care solicită aplicarea resurselor interne și celor externe, iar asistenței externe revenindu-i rolul de catalizator al generării capacităților interne și, în același timp, de indicator al gradului de implementare a reformelor democratice. Modernizarea se produce preponderent „de sus”, date fiind nivelul înalt de centralizare a statului, concentrarea puterii și a resurselor în mâinile statului și slăbiciunile autorităților administrației publice locale, lipsa dialogului dintre putere și opoziție, a unui sistem unic comunicațional în societate și antrenare minimală a societății civile în procesul decizional și de control democratic, predominarea intereselor de grup și a culturii politice patriarhal-etatiste. Modernizarea și dezvoltarea prin reformă democratică reprezintă șansa Republicii Moldova de a depăși subdezvoltarea și realiza integrarea europeană.

2. Eficiența proceselor integraționiste la capitolul implementării Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană depinde de capacitățile de utilizare a anumitor indicatori strategici ai politicilor de modernizare: constituirea unei baze analitice adecvate pentru adoptarea deciziilor; comunicarea în spațiul public, necesară pentru realizarea de facto a politicilor integraționiste; eficiența guvernării; medierea democratică a intereselor; transparența partidelor politice în medierea intereselor, inclusiv centrate pe eurointegrare; consolidarea continuă a capacităților administrației publice la nivel național, regional și internațional; îmbinarea politicii, pieței și presei ca cel mai complex și controversat indiciu al democrațiilor actuale; buna guvernare întru modernizarea țării nu poate fi implementată fără educația adecvată a cadrelor privind elaborarea și promovarea politicilor publice.

3. Pentru Republica Moldova și cetățenii săi este convenabilă integrarea în Uniunea Europeană, dar menținând prezența și consolidând pozițiile pe „piețele tradiționale” din statele ex-sovietice prin acorduri bilaterale, mai ales în condițiile că „piețele de perspectivă” sunt valorificate mai dificil. Integrarea europeană solicită costuri structurale multiaspectuale, însă beneficiile, după cum demonstrează situația țărilor central- și sud-est europene, vor prevala: modernizarea țării prin aderarea la Uniunea Europeană reprezintă

o prioritate strategică și o oportunitate de valorificat, deoarece procesul de reforme trebuie susținut și consolidat prin asistență financiară, logistică și tehnologică, consultanță și deschidere, în caz contrar va continua să naufragieze în zona „gri”, rămânând o țară cu nivel scăzut de trai, grad înalt de emigranți de muncă, fărâmițată teritorial, instabilă, coruptă și cu restanțe destul de mari la capitolele independența justiției, buna guvernare, libertatea mass-mediei și administrație publică eficientă.

4. Asocierea politică și integrarea economică cu Uniunea Europeană poate reprezenta pentru Republica Moldova fie o etapă intermediară în procesul integraționist european, fie un punct intermediar al parcursului integraționist, rămânând într-o zonă tampon între Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică. O viziune clară de viitor pentru Republica Moldova, acceptată de întreaga societate, este deocamdată intangibilă, din cauza divizării atât a societății, cât și a clasei politice pe criterii geopolitice, de modul realizării prevederilor Acordului de Asociere depind evoluțiile politice interne și cele integraționiste externe ale Republicii Moldova.

5. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană practic nu periclitează nici neutralitatea, nici suveranitatea Republicii Moldova, conținând un mecanism fezabil menit să contribuie la reîntregirea teritorială a Republicii Moldova prin restabilirea spațiului economic unic.

6. O realizare foarte importantă a procesului de asociere ține de Acordul de Liberalizare a Regimului de Vize pentru cetățenii Republicii Moldova, intrat în vigoare la 28 aprilie 2014, care nu s-a soldat cu exodul în masă, ci a dezvoltat comunicarea și parteneriatele, inclusiv științifice, culturale și la nivelul autorităților locale. Însă cel mai important rezultat ține de reîntregirea familiilor, regimul liberalizat de vize facilitând călătoriile în ambele direcții.

7. Condiționalitățile nu pot fi calificate altfel decât îngust partinic, nu reprezintă imixtiune în afacerile interne ale Republicii Moldova, ci un instrument de solicitare și un catalizator de promovare de reforme în conformitate cu standardele europene, mai ales în condițiile că integrarea europeană, cel puțin pentru moment, nu se dovedește a fi un proces ireversibil. Incontestabil este că după declararea nulității alegerilor pentru funcția de Primar general al municipiului Chișinău și, drept urmare, stoparea asistenței macrofinanciare, relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană parcurg o etapă mai rece, iar această stare va dura mai mult timp datorită exercițiilor electorale care se vor produce în

anul 2019 – alegeri parlamentare și locale în Republic Moldova, alegeri pentru Parlamentul European în statele membre ale Uniunii Europene.

8. Actualmente nu se pune problema integrării nemijlocite în Uniunea Europeană, în sensul de acces la instituțiile comunitare, ci doar de apropiere prin asociere politică și integrare economică. Această situație nu contravine participării Republicii Moldova la alte proiecte regionale sau subregionale similare de liber schimb.

9. În relațiile dintre putere și opoziția politică observăm atât deschideri către dialog, înțelegere și spirit de colaborare, cât și luptă acerbă și concurență. Indiferent de coloratura politică a guvernărilor, opoziției politice i s-a aplicat un tratament de suprafață și cu abateri esențiale de la normele democratice, chiar dacă sunt prevăzute mecanisme legislative de antrenare a acestora în procesul decizional.

10. Dezvoltarea politică a Republicii Moldova se caracterizează prin consolidarea tendințelor autoritare, conducând, pe de o parte, spre limitarea rolului alegerilor și, implicit, a culturii electorale în procesele politice, iar pe de altă parte, transformă alegerile într-un instrument eficient aplicat de elita politică în lupta pentru realizarea intereselor înguste corporatiste în condițiile conservării „fațadei democratice”.

11. Cultura electorală predominantă actualmente în Republica Moldova se dovedește a fi o consecință a evoluției regimului politic, reflectând stările de spirit ale maselor vizavi de procesul electoral, opțiuni care se caracterizează prin iraționalism și negativism.

12. Din perspectiva pieței politice și cererii existente, schimbarea Codului Electoral nu a fost rezultatul unui larg consens politic, și mai puțin – social, conducând la o polarizare politică acută, un nou clivaj între forțele politice ale țării.

13. Subreprezentarea femeilor este o lacună clasică a componentei majoritare a sistemului mixt adoptat. Acest lucru este demonstrat în țări democratice cu tradiții ale votului mixt, precum Germania, dar și de vecinii nemijlociți, precum Ucraina. Pentru a asigura cota de 40% de reprezentare a femeilor, promovată din 2016, pot fi actualizate condițiile de aplicare în cadrul votului proporțional prin condiția plasării a 4 femei din fiecare 10 poziții în listele de partid, pentru a exclude posibilitatea plasării formale a acestora pe poziții ineligibile.

Concluzii și recomandări

14. Dezvoltarea Republicii Moldova este marcată de performanțe destul de modeste în plan social, politic și economic. Această situație constituie o continuare a divizării societății și guvernantei, condiționate de lipsa unei viziuni comune în promovarea și relansarea statului

15. Republica Moldova întrunește indicatori dezavantajoși de competitivitate instituțională atât în general, cât și în comparație cu țările din Europa de Sud-Est. Indicatorii cu cea mai mare influență negativă asupra competitivității naționale se află în următoarele aranjamente instituționale: drepturile de proprietate, deturnarea fondurilor publice, încrederea publică în politicieni, plățile necuvenite, independența justiției, favoritismul în deciziile oficialilor guvernamentali, cadrul legal precar în soluționarea litigiilor și reglementările provocatoare, standardele de audit și raportare și protecția intereselor acționarilor minoritari. Slăbiciunile instituțiilor, asociate cu statul fragil, pot crea obstacole insurmontabile în calea îndeplinirii agendei de dezvoltare economică a țării. Valorizarea potențialului economic al Acordului de Comerț Liber Uniunea Europeană - Republica Moldova poate fi asigurată de instituțiile de stat puternice și ar trebui realizată prin elaborarea unor mecanisme și politici adecvate.

16. Republica Moldova deține un loc specific în contextul globalizării și al avansării proceselor migraționale, fiind una dintre cele mai afectate și mai vulnerabile țări din Europa din cauza emigrării masive a populației, având un impact negativ considerabil și evident pe termen lung asupra capitalului uman.

17. Migrația populației Republicii Moldova comportă în continuare consecințe mari asupra situației politice și economice: impactul asupra pieței muncii, forței de muncă și prezenței tinerilor pe piața muncii este foarte mare.

18. Comunicarea pentru dezvoltare durabilă este un instrument de transformare care presupune implicarea cetățenilor, cu predilecție a grupurilor dezavantajate, în procesul decizional al statului, al administrației publice centrale și administrației publice locale prin influențarea în mod direct a conținutului politicilor publice. Efectele participării cetățenilor în procesul decizional determină consolidarea democrației, creșterea responsabilității, receptivității și legitimității guvernării democratice.

19. Cultura organizațională în cadrul autorităților administrației publice locale este determinată în mare parte și de conceptul egalității de gen, adesea

specificat și cercetat în condițiile orientării spre bunele practici europene, deși cadrul legislativ, normativ și metodologic este considerat de specialiștii în domeniu încă fiind contradictoriu și echivoc. Obstacolele de nivel psihologic prezente în interiorul instituțiilor administrației publice locale pot diminua rolul femeii, situație care influențează nemijlocit cultura organizațională.

20. În sfera educației este indispensabil de a consolida substanțial pregătirea și perfecționarea cadrelor în domeniul științelor sociale și umanistice, luând act de experiența avansată a colegilor din țările europene și din alte regiuni, determinantă fiind calitatea educației.

21. Ameliorarea calității și a procesului de evaluare a sistemului de învățământ este problema centrală în sfera educației. Pentru a funcționa bine, sistemul educativ trebuie să se sprijine pe un nivel de calitate foarte înalt. În orice societate dezvoltată, calitatea educației permite fiecărui să descopere, să amplifice și să utilizeze eficient propriile aptitudini, fără această oportunitate accesul la educație nu are nici un sens, în special în contextul că lipsa locurilor de muncă bine plătite, cu predilecție pentru tânăra generație absolventă, încă nu și-a găsit rezolvare.

22. Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, al statutului său geopolitic, fiind elementul fundamental în asigurarea securității naționale a puterilor mici. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova prin valorificarea opțiunii de aderare la valorile euroatlantice necesită o abordare pragmatică și o abilitate politico-diplomatică, ceea ce ar asigura îndeplinirea obiectivelor intereselor securității naționale. Totodată, ponderea Republicii Moldova pe scena internațională este una neînsemnată, dar, datorită conjuncturii geopolitice în care se află și statutului său de furnizor de insecuritate regională, se atestă o atenție sporită din partea Occidentului, în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, care o percepe ca pe un element al unui joc geostrategic, situație ce generează un impact iminent asupra securității naționale. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este considerată de către actorii internaționali drept o putere slabă, securitatea națională a căreia este dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est și diminuată dacă nu se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională sau dacă nu are vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri.

23. Aflându-se la frontiera dintre două complexe regionale de securitate, Republica Moldova prezintă tendința de oscilare periodică între acestea. Deși promovarea poziției duale atât pe plan internațional, cât și național, se execută concomitent și permanent de către putere și opoziție, tot mai mult se conturează decizia în favoarea vectorului european, fapt adevărit prin directivele și planurile de dezvoltare adoptate de către actuala guvernare. Republica Moldova prezintă, în paralel, un interes ascendent atât pentru menținerea influenței Rusiei în cadrul Comunității Statelor Independente, cât și pentru eforturile de extindere a Alianței Tratatului Atlanticului de Nord și a spațiului economic european spre Est, în măsura în care interesele celor două complexe regionale de securitate se contrapun, rămânând constrânsă de fluctuațiile deciziilor fie în favoarea, fie în detrimentul unei sau altei poziții de nivel regional sau global.

24. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, abordat ca un caz particular, dar și sub aspect comparativ, rămâne fundamentat preponderent pe argumente ce justifică mai degrabă realitățile geopolitice decât supremația normelor de drept. Statutul de neutralitate nu este înțeles în modul cuvenit de promotorii săi, solicită suport multidimensional, în cea mai mare parte reclamând consolidarea capacităților și a capabilităților.

25. Este necesar ca Federația Rusă să evacueze forțele sale armate neîntârziat, ordonat și deplin, în conformitate cu rezoluțiile unor foruri internaționale, iar forțele de menținere a păcii să fie transformate într-un contingent polițienesc civil sub egida instituțiilor internaționale de acest profil.

26. Dezvoltarea cooperării transfrontaliere permite de a identifica unele probleme care frecvent sunt trecute cu vederea de autoritățile centrale. Dezvoltarea euroregiunilor asigură sporirea gradului de informare cu privire la oportunitățile de valorificat și a nivelului de parteneriat, contribuind într-un mod eficient la depășirea unor stereotipuri și contribuind la crearea imaginii adecvate a țărilor-partenere.

27. Frontierele externe deseori sunt tratate ca exercitând doar funcții de apărare, fapt care pune obstacole în calea cooperării comercial-economice și de altă natură, dat fiind că dezvoltarea regională reprezintă un tip deosebit de progres social, progres edificat pe puterea poporului, cooperare reciproc avantajoasă între parteneri egali, nivel deosebit de competență și responsabilitate în gestionarea și dezvoltarea teritorială.

28. Actualmente asistăm la o nouă formă de amenințare la adresa securității militare, care se manifestă ca un război complex și multidimensional, înglo-

bând strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional. Subiecții războiului sunt atât actorii statali, cât și cei nestatali, utilizând tehnologii informaționale și ale comunicațiilor care necesită cercetate în aspect teoretic pentru a identifica geneza, esența și repercusiunile, având drept scop elaborarea unor noi strategii militare care să reglementeze acțiunile de prevenire, combatere și postconflict, astfel că rolul fundamental de asigurare a securității naționale și internaționale revenindu-i dimensiunii militare. Astfel de amenințare poate fi catalogată ca război neoconvențional de tip hibrid, elementul central rămâne componenta convențională, care, în pofida diminuării rolului simetric și de aplicare clasică în cadrul unui război, și-a păstrat importanța militară, fiind completată cu elemente operaționale de ordin tactic cu caracter dinamic și cu abilitatea de utilizarea acestora. Ca urmare a evoluției tehnologiilor de desfășurare a conflictelor/războaielor contemporane, constatăm extinderea amenințării cu război neoconvențional de tip hibrid, generând un pericol sporit în adresa tuturor componentelor securității.

Recomandări selective

1. Perspectivele modernizării Republicii Moldova depind de mai mulți factori: crearea unei structuri sociale deschise, cu o manifestare reală a clasei de mijloc ca bază a stabilității sociopolitice și modernizării într-un sens larg; demonopolizarea controlului politic asupra resurselor economice și crearea unei economii de piață avansate; modernizarea sistemului instituțiilor politice, în direcția eficientizării procesului de diferențiere a rolurilor politice, raționalizării pluripartidismului și, respectiv, asigurării pluralismului politic; depolitizarea și de-oligarhizarea în continuare a procesului complex de modernizare și post-modernizare a țării, deziderat care trebuie conștientizat în deplină măsură atât de clasa politică, cât și de cei conduși, implicați prin atitudine și participare în acest proces; optimizarea raportului între tradițiile și inovațiile politice în vederea asigurării continuității politice; consolidarea și activizarea societății civile, stabilirea și promovarea relațiilor de parteneriat cu statul și cu societatea politică în ansamblu; creșterea culturii politice a cetățenilor și a elitei ca bază a consensului și coeziunii în procesul modernizării și postmodernizării.

2. Procesul de modernizare solicită de a urgenta soluționarea unor probleme: independența sistemului judiciar; crearea condițiilor echitabile pentru mediul de afaceri; consolidarea guvernantei corporative în sectorul financiar; depolitizarea instituțiilor de stat și a corupției sistemice; sensibilizarea

Concluzii și recomandări

cetățenilor cu privire la beneficiile asocierii politice și a integrării economice cu Uniunea Europeană; soluționarea conflictului din raioanele de est.

3. Evoluția procesului de modernizare a societății și a consolidării coeziunii interumane depinde la modul direct de gradul de implicare a reprezentanților tuturor etniilor care locuiesc în Republica Moldova, de profunzimea conștientizării legităților acestui proces, de gradul de percepere a sarcinilor actuale și de perspectivă ale politicii naționale a statului.

4. Republica Moldova trebuie să implementeze în mod eficient și calitativ prevederile incluse în Planul Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană în perioada 2017-2019, să respecte planul calendaristic și să lichideze toate restanțele.

5. Statul și autoritățile locale trebuie să aibă o politică transparentă, responsabilă și favorabilă implicării cetățenești, liderii locali să fie răspunzători în fața celor pe care îi reprezintă.

6. Este indispensabil de a optimiza structura administrativ-teritorială din Republica Moldova, bazată pe principiul regionalismului (cazul țărilor membre ale Uniunii Europene), este una imperioasă ca o condiție pentru realizarea transferului de responsabilități și resurse către autoritățile publice locale, astfel încât acestea să aibă capacitatea de a-și îndeplini misiunea și de a răspunde adecvat la necesităților cetățenilor. Reformarea structurii administrativ-teritoriale prin reconstituirea actualelor raioane în 4-5 regiuni va optimiza cheltuielile pentru întreținerea aparatului de funcționari și s-ar transfera mijloacele financiare eliberate pentru dezvoltarea regională, va stimula și facilita contractarea fondurilor de dezvoltare regională, se va produce descentralizarea bugetar-fiscală și acordarea prerogativelor sporite autorităților de nivelul întâi și doi. Acest sistem rațional de organizare administrativ-teritorială va oferi posibilități noi de absorbție a fondurilor europene, oportunități care vor asigura dezvoltarea echilibrată a teritoriului Republicii Moldova și vor facilita rezolvarea problemelor de interes local, fără ingerința și asistența autorităților ierarhic superioare.

7. Este necesar de a promova transparența decizională în instituțiile de stat, renunțarea la demagogie politică și la promisiuni electorale lipsite de acoperire, sancționarea prin vot a promovării persoanelor lipsite de integritate în instituțiile puterii.

Concluzii și recomandări

8. Este oportun de a transfera în custodia autorităților locale a drepturilor și obligațiilor privind reglementarea dezvoltării regionale, inclusiv consolidarea bugetelor locale de pe urma realizării politicilor la acest nivel.

9. În Republica Moldova este prezentă discrepanța dintre solicitările instituțiilor societății civile și agenda social-politică propusă de autoritățile puterii de stat. Această discrepanță este amplificată de internaționalizarea în aprofundarea și extinderea mediului social-politic și informațional autohton, dat fiind că orice declarație, acțiune sau hotărâre sunt orientate spre opiniile factorilor (partenerilor) străini.

10. Dezvoltarea capacităților profesionale și antreprenoriale ale migranților trebuie să fie susținută la toate nivelurile și în strânsă colaborare cu țara de origine.

11. Promovarea modelelor de colaborare dintre Republica Moldova și țările europene pentru prevenirea și optimizarea gestionării fluxurilor de migranți prin fortificarea capacităților instituționale, crearea locurilor de muncă bine plătite și valorificarea oportunităților economice, susținerea antreprenoriatului și investițiilor de ordin infrastructural.

12. Pentru a racorda cultura electorală de masă din Republica Moldova la criteriile unei culturi democratice, este necesar de a elabora unele acțiuni care să prevadă răspunderea social juridică a concurenților electorali pentru folosirea tehnologiilor politice îndreptate spre divizarea societății și instigarea la ură în mediul electoral.

13. Partidele politice, în calitate de concurenți electorali, trebuie să fortifice munca educativă îndreptată spre formarea fundamentelor „cetățeniei politice”, edificată pe alegerea rațională în baza criteriilor eficacității.

14. Important este ca fortificarea securității naționale a Republicii Moldova să fie realizată prin a ține cont de conjunctura geopolitică regională, de mediul de securitate din Europa de Est și de interesul național. Valorificarea oportunităților de consolidare a securității naționale contribuie la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională.

15. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova a fost compromis, iar pentru a armoniza parcursul politic ulterior cu realitățile geopo-

Concluzii și recomandări

litice este indispensabilă lansarea unei noi paradigme atât de politică internă, cât și de politică externă. Aceasta presupune redimensionarea și adaptarea proiectelor de țară pornind de la impulsul pragmatic în procesul de implementare a lor într-un format nou, inspirat din cele ale Austriei, Finlandei, Irlandei și Suediei : „de la neutralitate la solidaritate”, „de la neutralitate la responsabilitate reciprocă”, „de la neutralitate la nealinieră”, „de la neutralitate la post-neutralitate”.

16. Dilema statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova – un stat cu resurse insuficiente în domeniul politico-strategic, poate fi soluționată prin renunțarea la oscilarea între declarațiile înalților demnitari de stat privind poziția vulnerabilă în raport cu anumite amenințări și opțiunea viabilă în evitarea conflictelor, pe de o parte, și devalorizarea acestor declarații prin acțiuni de tergiversare a retragerii trupelor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, pe de alta.

17. Acordarea suportului financiar pentru producătorii media locali; formarea experților în studii de securitate și amenințări de tip hibrid; încurajarea organizațiilor neguvernamentale să desfășoare activități de monitorizare constantă a propagandei din mass-media locală și retransmisă și promovarea exemplurilor de bună practică.

18. Republica Moldova trebuie să exploreze maximal posibil Programul ERASMUS +, dat fiind că oferă universităților posibilitatea de a încheia parteneriate și elabora programe de mobilitate, programe de diplome comune, programe de cooperare internațională pentru consolidarea capacităților și dezvoltarea personalului didactic din afara spațiului european comun.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Selective conclusions

Modernization expresses the universality of elements applied to ensure the development of the state and society in a complex process of multidimensional transformations. Development does not occur linearly, stagnation and regression being possible. In the case of the Republic of Moldova, modernization is a process of slow development, which requires the application of internal and external resources, and the external assistance gains its role of a catalyst for internal capacities and, at the same time, an indicator of the degree of implementation of democratic reforms. Modernization predominantly occurs “from the top”, given the high level of state centralization, the concentration of power and resources in the hands of the state and the weaknesses of local public administration authorities, the lack of dialogue between power and opposition, a unique communicative system in society and minimal enthusiasm of civil society in the decision-making process, the predominance of group interests and, at the same time, the patriarchal-statist political culture. However, modernization and development through democratic reform is the chance of the Republic of Moldova to overcome underdevelopment and achieve European integration.

The efficiency of integration processes in the implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union depends on the capacities to use certain strategic indicators of the modernization policies: the establishment of an adequate analytical basis for the decision making; communication in the public space necessary for the de facto realization of integrationist policies; the efficiency of governance; democratic mediation of interests; the transparency of political parties in mediating their interests, including those centered on Eurointegration; continuously strengthening the capacities of public administration at national, regional and international level; combining politics, the market and the press as the most complex and controversial hint of current democracies; good governance within the modernization of the country cannot be implemented without the adequate staff education regarding the elaboration and promotion of public policies.

For the Republic of Moldova and its citizens, the integration into the European Union is convenient but also, maintain the presence and consolidation of positions in the “traditional markets” in the ex-soviet states through bilateral

Conclusions and recommendations

agreements is necessary, especially given that “perspective markets” are being used more difficult. European integration calls for multi-faceted structural costs, but the benefits, as demonstrated by the situation in the Central and South-Eastern European countries, will prevail: modernizing the country by joining the European Union is a strategic priority and an opportunity to capitalize, because the reform process needs to be sustained and strengthened by financial, logistical and technological assistance, consultancy and openness, otherwise it will continue to cast away in the gray area, remaining a low-populated country with a high level of labor migrants, territorially disturbed, unstable, corrupt and with far-reaching arrears of justice independence, good governance, media freedom and efficient public administration.

Political association and economic integration with the European Union can represent for the Republic of Moldova either an intermediate stage in the European integration process or an intermediate point of the integrative path, remaining in a buffer zone between the European Union and the Eurasian Economic Union. A clear vision of the future for Moldova, accepted by the whole society, is still intangible due to the division of both the society and the political class on geopolitical criteria, the way in which the provisions of the Association Agreement are achieved depending on the internal political and external integration of the Republic of Moldova.

The Association Agreement with the European Union does not jeopardize neither the neutrality nor the sovereignty of the Republic of Moldova, containing a feasible mechanism meant to contribute to Moldova’s territorial reunification by re-establishing the unique economic space.

A highly important achievement of the Association process is the Agreement on the Liberalization of the Visa Rules for the Republic of Moldova, which entered into force on April 28, 2014, which did not lead to mass exodus, but developed communication and partnerships, including scientific, cultural and local authorities. However, the most important result is the reunification of families, the liberalized visa regime facilitating travel in both directions.

Conditionalities cannot be qualified other than as narrow party interests, nor can they represent the interference in the domestic affairs of the Republic of Moldova, rather it is an instrument of demand and a catalyst for the promotion of reforms in line with European standards, especially given that the European integration, at least for the moment, does not turn out to be an

Conclusions and recommendations

irreversible process. Undoubtedly, after the declaration of the election of the General Mayor of Chisinau and the termination of the macro-financial assistance, the relations between the Republic of Moldova and the European Union go through a colder stage, and this state will take longer due to the electoral exercises which will take place in 2019 - parliamentary and local elections in the Republic of Moldova, elections to the European Parliament in the Member States of the European Union.

There is currently no question of direct integration into the European Union in the sense of access to Community institutions, but only of proximity through political association and economic integration. This situation does not contradict the participation of the Republic of Moldova in other regional or sub-regional similar free trade projects.

Within the relations between power and political opposition, we see both openings to dialogue, understanding and a spirit of collaboration, as well as fierce struggle and competition. Regardless of the political color of the governments, the political opposition has been subjected to surface treatment with essential deviations from democratic norms, even if legislative mechanisms are meant to bring them to the decision-making process.

The political development of the Republic of Moldova is characterized by the consolidation of the authoritarian tendencies, leading, on the one hand, to limit the role of the elections and implicitly the electoral culture in the political processes, and on the other hand, to transform the elections into an effective instrument applied by the political elite in the struggle for the realization of the narrow corporate interests under the conditions of preservation of the “democratic facade”.

The currently predominant electoral culture in the Republic of Moldova proves to be a consequence of the evolution of the political regime, reflecting the mood of the masses in relation to the electoral process, which are characterized by irrationalism and negativism.

From the perspective of the political market and the existing demand, the change of the Electoral Code was not the result of a broad political consensus, and less social, leading to an acute political polarization, a new cleavage between the political forces of the country.

Conclusions and recommendations

Women's underrepresentation is a classic lack of majority adopted by the mixed system. The immediate neighbors, such as Ukraine, are demonstrating this in democratic countries with traditions of mixed vote, such as Germany. In addition, in order to ensure the 40% representation of women, promoted since 2016, it is possible to update the conditions of application in the proportionate vote by placing four women out of every 10 positions in the party lists, to exclude the possibility of their formal placement on ineligible positions.

The development of the Republic of Moldova is marked by relatively modest performances at social, political and economic level. This situation is a continuation of the division of society and governance, conditioned by the lack of a common vision in promoting and re-launching the state.

Republic of Moldova meets disadvantage indicators of institutional competitiveness both in general and in comparison with the countries of Southeastern Europe. Indicators with the greatest negative influence on national competitiveness are in the following institutional arrangements: property rights, public funds misappropriation, public confidence in politicians, undue payments, independence of the judiciary, favoritism in governmental decisions, inappropriate legal framework for litigation, and regulations challenging audit and reporting standards and the protection of the interests of minority shareholders. The weaknesses of the institutions, associated with the fragile state, can create insurmountable obstacles to the fulfillment of the country's economic development agenda. Valuing the economic potential of the European Union-Moldova Free Trade Agreement can be provided by strong state institutions and should be achieved by developing appropriate mechanisms and policies.

The Republic of Moldova has a specific place in the context of globalization and the advancement of migration processes, being one of the most affected and most vulnerable countries in Europe due to massive population emigration, having a considerable long-term negative impact on human capital.

Migration of the Republic of Moldova still has major consequences on the political and economic situation: the impact on labor market, labor force and the presence of young people on labor market is very high.

Sustainable Development Communication is a transformation tool involving the involvement of citizens, especially disadvantaged groups, in the deci-

Conclusions and recommendations

on-making process of the state, the central public administration and the local public administration by directly influencing the content of public policies. The effects of citizen participation in decision-making determine the consolidation of democracy, increased accountability, responsiveness and legitimacy of democratic governance.

The organizational culture within local public administration authorities is largely determined by the concept of gender equality, often specified and researched under the conditions of orientation towards good European practices, although the legislative, normative and methodological framework is considered by the specialists in the field as being contradictory and unequivocally. The psychological obstacles present within local public administration institutions can diminish the role of women, a situation that directly influences the organizational culture.

The field of education requires an indispensable substantiate strengthening of staff training and improvement within social sciences and humanities, taking into account the advanced experience of colleagues from European and other regions, determining the quality of education.

Improving the quality and evaluation process of the education system is the central issue in the sphere of education. In order to function well, the educational system must be based on a very high quality level. In any developed society, the quality of education enables everyone to discover, amplify and effectively use their own skills. Without this opportunity, access to education makes no sense, especially in the context of the lack of well-paid jobs, especially for the younger generation of graduates, has not been yet solved.

The Republic of Moldova is in a permanent process of identifying its place and its role in the geopolitical regional context of its geopolitical status, being the fundamental element in ensuring the national security of small powers. Resizing the national security of the Republic of Moldova by capitalizing the option of joining the Euro-Atlantic values requires a pragmatic approach and a political-diplomatic ability, which would ensure the fulfillment of the objectives of the national security interests. At the same time, the weight of the Republic of Moldova on the international scene is insignificant, but due to its geopolitical situation and its status as a provider of regional insecurity, there is a growing attention from the West in the context of the new transformations of the regional geopolitical architecture, which is being perceived as an

Conclusions and recommendations

element of a geostrategic game, a situation that has an imminent impact on national security. Because of the low geopolitical potential, the Republic of Moldova is considered by the international actors to be weak, whose national security is dependent on the fluctuations of the geopolitical interests of the great powers in Southeastern Europe and diminished if it does not found itself in a coalition of states with a major weight in the international security system or if it has no importance for the realization of the geopolitical / geostrategic interests of some great powers.

On the border between two regional security complexes, the Republic of Moldova has a periodic oscillation trend between them. Although the promotion of the dual position both internationally and nationally is being carried out simultaneously and permanently by power and opposition, the decision in favor of the European vector is increasingly shaped, as evidenced by the directives and development plans adopted by the current government. The Republic of Moldova provides, in parallel, an ascendant interest both in maintaining Russia's influence in the Commonwealth of Independent States and in the efforts to expand the North Atlantic Treaty Alliance and the Eastern European Economic Area to the extent that the interests of the two regional complexes of security contravene, remaining constrained by fluctuations in decisions either in favor of or at the expense of one or another position at a regional or global level.

The status of permanent neutrality of the Republic of Moldova, treated as a particular case, but also in comparative terms, remains based mainly on arguments that justify geopolitical realities rather than the supremacy of the rule of law. Its promoters do not understand the status of neutrality in the given way; it calls for multidimensional support, mostly requiring the consolidation of capacity and capability.

It is necessary for the Russian Federation to evacuate its armed forces immediately, orderly and entirely, in accordance with the resolutions of international fora, and the peacekeeping forces to be transformed into a civilian contingent under the aegis of the international institutions of this profile.

The development of cross-border cooperation allows identifying some issues that are frequently overlooked by central authorities. The development of Euroregions ensures increased awareness of opportunities for exploitation and

Conclusions and recommendations

partnership level, contributing in an effective way to overcoming stereotypes and to the creation of an adequate image of the partner countries.

Foreign frontiers are often treated as exercising only defense functions, which hinders commercial-economic and other cooperation, as regional development is a particular type of social progress, made on people's power, mutual cooperation advantageous relationship between equal partners, a high level of competence and responsibility in territorial management and development.

We are currently witnessing a new form of threat to military security, manifested as a complex and multidimensional war, encompassing symmetrical, asymmetric, conventional and unconventional strategies, tactics and techniques. The subjects of the war are both state and non-state actors, using information and communication technologies that require theoretical research to identify genesis, essence and repercussions, with the aim of developing new military strategies that regulate prevention, combat and post-conflict, so that the fundamental role of securing national and international security has its military dimension. Such a threat can be classified as a hybrid neoconventional warfare; the central element remains the conventional component, which, despite the diminishing of the symmetrical and classic application role in a war, has retained its military importance, being supplemented with tactical operational elements with dynamic character and the ability to use them. Because of the evolution of contemporary conflict / warfare technologies, we see the expansion of the threat of hybrid warfare, generating increased danger to all security components.

Selective recommendations

The prospects for the modernization of the Republic of Moldova depend on several factors: the creation of an open social structure with a real manifestation of the middle class as a basis for sociopolitical stability and modernization in a broad sense; demonopolizing political control over economic resources and creating an advanced market economy; the modernization of the system of political institutions in the direction of streamlining the process of differentiating political roles, rationalizing multipartyism and, respectively, ensuring political pluralism; depoliticization and further de-oligarchization of the complex process of modernization and post-modernization of the country, a desideratum that must be fully aware of both the political class and those led, involved by attitude and participation in the process; optimizing the rela-

Conclusions and recommendations

tionship between political traditions and innovations to ensure political continuity; strengthening and activating civil society, establishing and promoting partnership relations with the state and with the political society as a whole; increasing the political culture of citizens and the elite as a basis for consensus and cohesion in the process of modernization and post-modernization.

The modernization process calls for an urgent solution to some problems: the independence of the judiciary: creating a reasonable field for business; strengthening corporate governance in the financial sector; depoliticization of state institutions and systemic corruption; raising awareness of the benefits of political association and economic integration with the European Union; settlement of the conflict in eastern districts.

The evolution of the process of modernizing society and strengthening of the inter-human cohesion depends directly on the degree of involvement of the representatives of all ethnicities living in the Republic of Moldova, the depth of the awareness of the laws of this process, the perceived degree of perceived current and future tasks of the national policy of the state.

The Republic of Moldova must implement effectively and qualitatively the provisions included in the National Action Plan for the Implementation of the Moldova-EU Association Agreement between 2017-2019, to observe the calendar plan and to liquidate all arrears.

The State and local authorities must have a transparent, responsible and citizen-friendly policy, local leaders to be accountable to those they represent.

It is indispensable to optimize the administrative-territorial structure of the Republic of Moldova, based on the principle of regionalism (in the case of the EU member countries), is imperative as a precondition for the transfer of responsibilities and resources to the local public authorities, so that they have the capacity to fulfill their mission and to respond adequately to the needs of citizens. Reforming the administrative-territorial structure by rebuilding the current districts in 4-5 regions will optimize the expenditures for the maintenance of the civil service and transfer the financial means released for the regional development, will stimulate and facilitate the contracting of the regional development funds, the decentralization of the budget- tax and the granting of increased prerogatives to first and second level authorities. This rational system of administrative-territorial organization will offer new possibilities

Conclusions and recommendations

for absorption of European funds, opportunities that will ensure the balanced development of the territory of the Republic of Moldova and will facilitate the solution of problems of local interest without the interference and assistance of higher hierarchical authorities.

It is necessary to promote decision-making transparency within state institutions, the abandonment of political demagoguery and unjustified electoral promises, the sanctioning by vote of the promotion of persons without integrity in the institutions of power.

It is appropriate to transfer to the extent of local authorities the rights and obligations regarding the regulation of regional development, including the consolidation of local budgets following the implementation of policies at this level.

The discrepancy between the demands of the civil society institutions and the social-political agenda proposed by the state authorities is present in the Republic of Moldova. This discrepancy is amplified by the internationalization in the deepening and expansion of the domestic social-political and informational environment, since any statement, action or decision is oriented towards the views of foreign factors.

Developing the professional and entrepreneurial capacities of migrants must be supported at all levels and in close cooperation with the country of origin.

Promoting cooperation models between the Republic of Moldova and European countries to prevent and optimize the management of migrant flows by strengthening institutional capacities, creating well-paid jobs and capitalizing on economic opportunities, supporting entrepreneurship and infrastructure investments.

In order to connect the mass electoral culture in the Republic of Moldova to the criteria of a democratic culture, it is necessary to elaborate some actions that foresee the social legal accountability of the electoral contestants for the use of political technologies directed towards the division of society and incitement to hatred in the electoral environment.

Political parties, as electoral contestants, must strengthen the educational training aimed at forming the foundations of «political citizenship» built on rational choice based on efficacy criteria.

Conclusions and recommendations

It is important that the strengthening of the national security of the Republic of Moldova is achieved by taking into account the regional geopolitical conjuncture, the security environment in Eastern Europe and the national interest. Exploiting opportunities to strengthen national security contributes to changing the status of the Republic of Moldova from the consumer to a regional security provider.

The status of permanent neutrality of the Republic of Moldova has been compromised and in order to harmonize the subsequent political course with the geopolitical realities, it is indispensable to launch a new paradigm of both internal and foreign policy. This implies the resizing and adaptation of country projects, starting from the pragmatic impulse in the process of their implementation in a new format inspired by those of Austria, Finland, Ireland and Sweden: “from neutrality to solidarity”, “from neutrality to reciprocal responsibility”, “from neutrality to non-alignment”, “from neutrality to post-neutrality”.

The dilemma of Moldova’s permanent neutrality status - a state with insufficient resources in the political and strategic field - can be solved by waiving the oscillation between statements by senior state dignitaries regarding the vulnerable position in relation to certain threats and the viable option to avoid conflicts, on the one hand, and the devaluation of these statements through actions to delay the withdrawal of Russian military troops from the territory of the Republic of Moldova, on the other.

Granting financial support to local media producers; training experts in security studies and hybrid threats; encouraging non-governmental organizations to carry out constant monitoring of local and retransmitted media propaganda and promoting examples of good practice.

The Republic of Moldova should make the most of the ERASMUS + Program as it offers universities the opportunity to conclude partnerships and develop mobility programs, joint degree programs, international cooperation programs for capacity building and the development of teaching staff outside of the European Common Space.

CUPRINS

Introducere	3
CAPITOLUL I. COORDONATE CONCEPTUAL-TEORETICE ȘI POLITICO-JURIDICE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA	5
1.1. JUC Victor. Evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de la parteneriat și cooperare la asociere și integrare	5
1.2. SACA Victor. Aspecte ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziției spre democrație	44
1.3. VARZARI Pantelimon. Puterea elitistă și puterea birocratică prin prisma modernizării politice a statului Republica Moldova	72
1.4. MORARU Victor. Migrația în contextul modernizării Republicii Moldova	87
CAPITOLUL II. COORDONATE INSTITUȚIONAL-ELECTORALE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA	107
2.1. RUSANDU Ion. Puterea și opoziția politică-repere metodologice și practice	107
2.2. BRAGA Lilia. Эволюция электоральной культуры в Республике Молдова в контексте процессов демократической модернизации	126
2.3. ROȘCA Alexandru N., ROȘCA Alexandru S. Introducerea votului mixt în Republica Moldova din perspectiva marketingului politic	154
2.4. PERU-BALAN Aurelia. PR politic vs Retorica populistă: afinități teoretice și pragmatice	176
2.5. GROSU Lucia. Experiența comunicării pentru dezvoltare durabilă. Oportunități pentru Republica Moldova	199
CAPITOLUL III. COORDONATE ECONOMICE ȘI SOCIALE ALE PROCESELOR DE MODERNIZARE A REPUBLICII MOLDOVA	215
3.1. CIUMAC Svetlana. Dimensiunile politicii externe în programele guvernantei din Republica Moldova	215
3.2. DUMITRAȘCO Marica. Conformity of country's institutions to the valorization of potential the liberal foreign trade policy - the case of the Republic of Moldova	242

3.3. BALAN Elena. Factorul etnic – componentă indispensabilă a procesului de realizare a democratizării, modernizării social-politice și integrării europene a Republicii Moldova	258
3.4. CEACÎR Irina. Dimensiuni teoretico-practice privind cultura organizațională a Administrației Publice Locale	287
3.5. ȚVEATCOV Nicolai. Социальные трансформации и интеграционные процессы в Республике Молдова: граждановедческое измерение	308
CAPITOLUL IV. IMPACTUL CONTEXTULUI REGIONAL ASUPRA MODERNIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA	329
4.1. BLAJCO Vladimir. Роль еврорегионов в процессе евроинтеграции Республики Молдова	329
4.2. DIACON Maria. Priorități de politică educațională a Uniunii Europene. Programe și bune practici pentru Republica Moldova	355
4.3. ROGOVAIA Galina, RUSTANOVICI Ludmila. Конструктивное сотрудничество Республики Молдова и Украины на пути к европейской интеграции	378
4.4. GORBATIUC Marina. Отношения между Организаций по Безопасность и Сотрудничества в Европе и Республикой Молдова	410
CAPITOLUL V. IMPACTUL TRANSFORMĂRILOR GEOPOLITICE REGIONALE ASUPRA MODERNIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA	420
5.1. UNGUREANU Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale	420
5.2. GROSU Ruslana. Statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova: abordare politico-juridică vs realități geopolitice	444
5.3. ȘARAN Vladislav. Impactul războiului informațional din Republica Moldova în urma crizei geopolitice din Ucraina	466
5.4. STERPU Vladislav. Republica Moldova în sistemul de securitate regională al Europei de Sud-Est	475
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	487
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	497
CUPRINS	507
CONTENTS	509

CONTENTS

Introduction	3
CHAPTER I. THE CONCEPTUAL-THEORETICAL AND POLITICAL-LEGAL COORDINATES OF MODERNIZATION PROCESSES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	5
1.1. JUC Victor. Evolution of the relations between the Republic of Moldova and the European Union from partnership and cooperation to association and integration	5
1.2. SACA Victor. Aspects of the sociopolitic modernization of the Republic of Moldova in the context of transition to democracy	44
1.3. VARZARI Pantelimon. Elitist power and bureaucratic power through the perspective of political modernization of the state of the Republic of Moldova	72
1.4. MORARU Victor. Migration in the context of modernization of Republic of Moldova	87
CHAPTER II. INSTITUTIONAL-ELECTORAL COORDINATES OF MODERNIZATION PROCESSES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	107
2.1. RUSANDU Ion. Power and opposition - methodological and practical framework	107
2.2. BRAGA Lilia. The electoral culture evolution in the Republic of Moldova in the democratic modernization context	126
2.3. ROȘCA Alexandru N., ROȘCA Alexandru S. Introduction of mixed electoral system in the Republic of Moldova from the political marketing perspective	154
2.4. PERU-BALAN Aurelia. Political pr vs the populist rhetoric: theoretical and pragmatics affinities	176
2.5. GROSU Lucia. The experience of development communication. Oportunities for Republic of Moldova	199
CHAPTER III. ECONOMIC AND SOCIAL COORDINATES OF MODERNIZATION PROCESSES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA ..	215
3.1. CIUMAC Svetlana. The dimensions of foreign policy in the governance programs of the Republic of Moldova	215
3.2. DUMITRAȘCO Marica. Conformity of country's institutions to the valorization of potential the liberal foreign trade policy - the case of the Republic of Moldova	242

3.3. BALAN Elena. Ethnic factor-indispensable component of the process of democratisation realization of social and political modernization and European Integration of the Republic of Moldova	258
3.4. CEACÎR Irina. Theoretical and practical dimensions regarding the organizational culture of the Local Public Administration	287
3.5. ȚVEATCOV Nicolai. Social transformation and integration processes in the Republic of Moldova: civic dimension	308
THE IMPACT OF THE REGIONAL CONTEXT ON THE MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	329
4.1. BLAJCO Vladimir. The role of euroregions in the process of european integration of the Republic of Moldova	329
4.2. DIACON Maria. Priorities of educational policy of the European Union. Programs and best practices for the Republic of Moldova	355
4.3. ROGOVAIA Galina, RUSTANOVICI Ludmila. Constructive cooperation of the Republic of Moldova and Ukraine on the road to European Integration	378
4.4. GORBATIUC Marina. Relations between the Organization for Security and Co-operation in Europe and the Republic of Moldova	410
CHAPTER V. THE IMPACT OF THE REGIONAL GEOPOLITICAL TRANSFORMATIONS ON THE MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	420
5.1. UNGUREANU Veaceslav. Re-dimensioning national security of the Republic of Moldova in the framework of the new shifts of the regional geopolitical architecture	420
5.2. GROSU Ruslana. The status of permanent neutrality of the Republic of Moldova: legal and political approaches vs geopolitical realities	444
5.3. ȘARAN Vladislav. The impact of the informational war in the Republic of Moldova following the geopolitical crisis in Ukraine	466
5.4. STERPU Vladislav. The Republic of Moldova within the complex system of regional security of the South-East Europe	475
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	487
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	497
CUPRINS	507
CONTENTS	509

Bun de tipar Formatul 16,5 × 24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 32. Coli de autor 36,2

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46